PARATITLA IN QVINQVE LIBROS DECRETALIVM GREGORII IX.

Auctore INNOCENTIO CIRONIO
Iuris vtriusque Professore Canonico, & Ecclesiæ ac Academiæ Tolosanæ Cancellario.

Cum triplici Indice, gemino Titulorum, tertio rerum & verborum Alphabetico.

TOLOSAE,
Apud ARNALDVM COLOMERIVM, Regis, & Academiæ Tolosanæ Typographum.

M. DC. XLV.
Cum Priuilegio Regis.

ILLVSTRISSIMO
ET REVERENDISSIMO
VIRO DOMINO
D. CAROLO DE MONTCHAL
ARCHIEPISCOPO TOLOSANO.

INNOCENTIVS DE CIRON FOELICITATEM.

HABES, PRAESVL ILLVSTRISSIME, laborum meorum fructum, quorum tu impensiùs rationem exegisti: seriùs quidem quàm par fuit, si debitum; ocyùs si rei pretium expenderis. Solent fœneratores obæratorum moras vsuris amplioribus plectere: cessabit in me ratio ista, quò enim magis diem subtraxi eò minus reum me profiteor, & nisi vim tua authoritas fecisset, lubenter à proposito resiluissem. Nec enim vnquam mentem meam & animum ambitionis & gloriæ œstrum impulit, cum post illustres & præstantes viros qui iuri Pontificio manum admouerunt, meam addere superuacaneum existi-

marim. Quid ergo vanum, imò ridiculum, dicta iam, excussa, discussaque decantare? Hoc facile mihi persuasum, nisi hisce impedimentis tua fuissent præcepta anteponenda, & vinci obsequio satiùs, quàm silentij pertinaciâ vincere: Nihil est, PRAESVL ILLVSTRISSIME, quod tuæ censuræ non debeam, partum hunc tenellum, nutantem penè & collabantem ὡς τὸ ἀμβλωθρίδιον offero. Quî enim fieri potuit, vt hunc anniculum tibi denégem, qui mihi fœcundissimum tuæ sollitudinis gregem credidisti. Patres vix deformes & asperos naturę lapsus in filijs agnoscunt, & vitia quę omnium oculis patent cęci ignorant. Vix ego hac in parte errarim qui lubens operis huius leuitatem sentio, & nisi tua humanitas & beneuolentia excitassent, vltrà progredi nefas existimassem. Accipe igitur, PRAESVL ILLVSTRISSIME, hanc meam operam, & parce ingenuitati meę; ita fiet vt te autore, te Patrono omnem culpę nęuum eluam, & si quid dignum sit tuis oculis, & publicâ vtilitate, tuum erit, quod à tuâ singulari munificentiâ, consilio, & doctrinâ, tuâque insigni literariâ penu accepi. Tolosæ PRIDIE Kalendas NOVEMBRIS Anno cIↃ. IↃCXXXXIV.

AD LECTOREM.

IVRIS Canonici cognitionem adeò exquisitam videmus nostro seculo, vt in omnibus non solum Ecclesiastica-rum, sed etiam secularium causarum tribunalibus vulgò iactari experiamur; tantámque mixturam agnoscimus, vt crebrò quæstiones & controuersiæ ciuiles autoritatem sumant ex Pontificum decretis & sacris Canonibus; & è conuerso Ecclesiasticæ vim & robur ex Iure ciuili & Principum Constitutionibus capiant, vixque discerni possit quænam lites, sacræ an profanæ, forum magis impleant. Ex quo enim vulgari cœpit ius Pontificium ita radices egit, tantumque profecit vna scintilla, vt omnium literatorum, Iudicum, & Causidicorum animos incenderit. Sub Honorio III. primùm Canones & Decreta legum vicem subiere, & ab omnibus populis obseruari cœperunt. Nam quamuis publicè iuuentuti pellegerentur, non tamen in iudicijs secularibus admittebantur, præterquam in Italia, & ditionibus Ecclesiæ Romanæ, vt conijcere licet ex primâ Constitutione Innocentij III. in tertiâ collectione, & primâ Constitutione ipsius Honorij ad Tancredum Archidiaconum Bononiensem, quibus eas collectiones publicari, & ab alijs tam in iudicijs, quàm in scholis recipi iubent, sicuti de Prædecessorum suorum Constitutionibus factum fuerat. Quorum temporibus emersit grandis Doctorum sylua quæ totam Italiam impleuit. Ac postmodum Honorius vltrà ditionem Ecclesiæ ius Canonicum obseruari voluit, vt patet ex Constitutione sua in *cap. specula de priuileg.* in quo omnes controuersias non dicam Ecclesiasticas, sed ciuiles sine legum ciuilium subsidio, à sacris Canonibus definiri posse profitetur, iurisque ciuilis legendi facultatem tollit. Quæ semina primùm iacta facilè posteà in immensam segetem excreuerunt, & apertum iter Gregorio IX. ad compilationem Decretalium euulgandam fecerunt, quam ita placuisse constat vt successus temporum nobis demonstrat. De progressu istius iuris quædam dicemus ad Quintã Compilationem Honorij III. quam è tenebris & puluere erutam in lucem prodire breui Deo dante, procurabimus. Nunc verò ad propositi mei rationem Paratitla hæc quæ priuatæ meæ exercitationi tantum destinaram in publicum produco, suasu quorundam quibus parendum mihi fuit, & quorum me-

moriam & singularem eruditionem veneror. Eo præsertim Consilio, vt præter operam quam secretiora Canonum studia, origo & historia desiderant, demissius etiam agendo, tyronibus & rudibus faciliorem viam aperiam. In hoc autem genere scribendi paucos admodum habemus, vnum quidem cuius laborem parui fecerunt qui in huius doctrinæ cognitione versati sunt, Anastasium Germonium; post quē prodiere Paratitla seu Synaxes Nicolai Freroti in vniuersum Iuris corpus, Decretalium, sexti, Clementinarum & Extrauagantium, in quibus multa, ne dicam ferè omnia desiderantur. Tum deinde accessit vir doctissimus Alexander Chassaneus, cuius Paratitla valde commendanda, sed quæ propter breuitatem maioribus incrementis eguerunt. Edidit etiam Paratitla Decretalium Andreas Vallensis, Academiæ Louaniensis Professor, qui quidem huius iuris praxim & vsum accuratè perstrinxit. Poteramus hoc beneficium expectare à summo viro Ioanne Costa Doctore meo, cuius auspicijs multos annos vtriusque iuris studio consumpsi; & si tantus vir ocyùs ad hoc negotiũ se contulisset, quod in postremo ætatis suæ cursu inchoauit, ad omnes alios qui posteà simile tẽtare voluissent à multis difficultatibus & laboribus eruisset: ad sed quia primum tantũ modò librum ac partem secundi confecit, animum meum ad opus integrum impulit: cui sanè pertinaciter incumbendum mihi fuit, tot enim difficultatum stimulis exagitatus recedere ab arenâ sæpius cogitaui, eo maximè quod ita ius Canonicum Ciuili cohæreat, vt vtrumque penitus ignoret qui vnum tantum se scire contendat. Mare illud magnum & profundum tentare, & inter veterum Iurisconsultorum responsa, velut minitantes naufragium scopulos irruere me oportuit. Quàm maximè anxium hoc mihi fuerit antiquo iterum me includere ludo vix explicem, post tot Doctores summi nominis qui ius Cæsareum illustrarunt, Cuiacium præsertim non solum vrbis nostræ Tolosanæ sed orbis totius decus & lumen, quem omnes qui bonarum artium culmen attigerunt νομοδιδάσκαλον agnouerunt. Nec multò minus in iure Pontificio ei tribuendum est, cuius ipse viam ab alijs scriptoribus parum aut vix tentatam patefecit: vnicus est enim inter Latinos interpretes qui palmam meruit. Ex Græcorum scholis plures mihi fuerunt adiumento quorum opera vti mihi persuasum, sed lubentius ad manũ habui Harmenopulum, Zonaram, & Balsamonem iuris Canonici valdè conscios, sed hunc maximè quem pluris facio, nec in eo me fallit opinio, quam docti omnes probarunt. Addo & Matthæum Blastarem manu exaratum, quo sæpius vsus sum beneficio Illustrissimi nostri ARCHIEPISCOPI TOLOSANI, qui non minus liberaliter hunc quàm plerosque alios ex suâ copiosissi-

mâ & ſelectiſſimâ Bibliothecâ comiter exhibuit: ad quem nec tantum hanc opem, ſed etiam ſuæ eruditionis copiam mihi feciſſe fateor. Nec miſſum facio doctum virum Florentium qui in noſtra Academia iuri operam dedit, & hoc ius feliciter illuſtrare pergit. Quanto beneficio deuinctus ſim Ioanni Samblacato ſilere non debeo ſublimis ingenij viro, & quem nihil boni in omni ſcientiarum genere latet; cui quanto magis veteris amicitiæ nexibus adſtrictus ſum, tantò minus in laudes eius excurrere audeo, ne aſſentationis potius vitium incurrero, quam officij redditi gratiam ſoluere videar.

TITVLORVM DECRETALIVM Gregorij Noni Elenchus.

Libri Primi Tituli.

Libri Secundi.

Libri Tertij.

ELENCHVS TITVLORVM DECRETALIVM GREGORII NONI;
Secundum ordinem alphabeticum.

FINIS.

PARATITLA
IN QVINQVE LIBROS DECRETALIVM.
LIBER PRIMVS.
De summa Trinitate, & Fide Catholica.
TITVLVS PRIMVS.

GREGORIVS Nonus hunc Iuris Canonici Codicem ad exemplum Iustinianei compositum, à nobiliori parte inchoauit, quæ fidei & religionis Catholicæ summam respicit, & præsertim à tractatu de Summa Trinitate: cùm ad postrema vsque tempora controuersiæ de ea diu exagitatæ quodammodo sopitæ, nec tamen omnino extinctæ fuerint. Trinitatis indiuisa substantia ὁμουσία, ijs admodùm ingrata fuit, ad quos Arij venenum peruênit. Hæc pestis diu grassata tam in Oriente, quàm in Occidente, causa fuit cur antiquum illum glorificationis hymnum, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto,* semper in Ecclesia decantari solitum, Synodus Nicæna augeri decreuerit hoc versiculo, *Sicut erat in principio, &c.* quem statim receptum fuisse, constat ex Vasionensi, seu Vasensi Concilio; vt hoc additamento vetustas, seu traditio Ecclesiæ demonstraretur. Cuius origo fluxit ex ipsius Domini verbis, *Euntes baptizate in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Et in eo fuit obseruantior ipsa Occidentalis, quòd in fine cuiusque psalmi dictum hymnum subiunxerit; Orientalis verò post completos Psalmos, & Antiphonas, vt scribit Cassianus *lib.* 1. *cap.* 8. Sicut autem Trinitatis mysterium semper ab orthodoxa fide

agnitum fuit, ità & nomen; non verò effictum Nicænæ Synodi temporibus, vel potiùs post Nicænam Synodum ab Episcopis Athanasio & Eusebio cum alijs multis Episcopis Alexandriæ cõgregatis, qui ὁμούσιόν τε τῷ πατρὶ, καὶ υἱῷ τὸ ἅγιον πνεῦμα ὡμολόγησαν, καὶ τριάδα ὠνόμασαν. Id est, *Spiritum sanctum Patri & Filio consubstantialem confessi sunt, & Trinitatem nominarunt*, vt scribit Sozomenus *lib. 5. cap.* 11. Quin potiùs vsu quodam generali anteà receptum fuerat, & vulgò vsurpatum, vt constat ex Epistola Alexandri primi (quam nostri seculi Nouatores nullo iure suspectam habent) ex Tertulliano *lib. aduersùs Praxeam*, Cypriano locis pluribus, & Iustino Martyre, *in tractatu* περὶ τῆς ἁγίας τριάδος; qui quidem integris seculis Synodum ipsam præcesserunt. Hoc Trinitatis vocabulum cùm omnino Arriani tollere non possent; nouum figmentum, & ante ipsam Synodum inauditum mentiebantur, eâdem fraude quâ etiam, *consubstantialis*, nomen exosum habentes, ὁμοιουσίου, id est similis substantiæ substituerunt, vt exploderent consubstantialitatem, in alia Nicæna synodo habitâ sub Constantio, non in eadem Nicæa ciuitate Bithyniæ, sed in Thracia, vt sub ciuitatis eodem nomine ignarum vulgus deciperent. Similiter etiam ex vocabulo ὁμοουσίου, demptâ vnicâ syllabâ, οὐσίου, id est substantialis vocem proferebant, vt scribit D. Hilarius, *Tractatu de Synodis*; cùm sinè dubio ὁμοούσιον ab Ecclesia receptum fuerit, vt scribit D. August. *Tractatu in Joannem: Aduersùs impietatem Arrianorum, nomen* ὁμοούσιον *Patres condiderunt, non rem nouam tali nomine signauerunt. Hoc enim vocatur* ὁμοούσιον, *quod dicitur; Ego & pater vnum sumus.* Ideò autem sacrosánctum Trinitatis nomen auersati sunt tot hæretici, quòd aut consubstantialitatem non probarent, aut vnitatem cum Trinitate pugnare contenderent. Quæ lis cùm increbuisset, causa fuit Innocentio III. Abbatis Ioachimi libellum condemnandi; cùm enim is non ampliùs vnitatem cum Trinitate contendentem asserere auderet, ne in damnatam rursùs hæresim incideret, Trinitatem nouo commento aggressus est, fatendo quidem vnitatem non veram & propriam, sed quasi collectitiam & similitudinariam, & asserendo nullam rem esse quæ sit Pater, & Filius, & Spiritus sanctus; nec esse essentiam, nec substantiam, nec naturam, quamuis Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum vnam esse essentiam, vnam substantiam, vnam naturam concederet: Et ità arguebat Petrum Lombardum, qui dicebat vnam quandam rem esse quæ veraciter est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, & sunt tres personæ, ideóque Trinitatem tantùm esse; at ille ex eo quaternitatem inducere Petrum asserebat,

tres nempe perſonas, & communem eſſentiam quaſi quartam; quam calumniam Innocentius III. *in cap. 2. Concilij Lateran.* eluit. Iſte Ioachim ſimilem, non eandem cum Petri Gnaphei Fullonis, Epiſcopi Antiocheni, hæreſim adſtruebat, qui quaternitatem introducere voluit triſagio in omnibus Eccleſijs decantari ſolito, *Sanctus Deus, ſanctus fortis, ſanctus immortalis*, addens, *qui paſſus eſt pro nobis miſerere nobis*: effingebat duos filios, vnum immortalem, alterum mortalem crucifixum, toti Trinitati crucem coadunans & vnam Trinitatis ſubſtantiam aſſerens crucifixam. Contra illum tot celebres Epiſcoporum epiſtolæ leguntur, Acacij Archiepiſcopi Conſtantinopolitani, Pamphyli, Aſclepiadis, Iuſtini, & ipſius Felicis Papæ tertij, vt patet ex *Epiſtola ad eumdem Petrum*, ſententiam depoſitionis & condemnationis eius continente; contra hunc etiam Concilium Chalcedonenſe, & Conſtantinopolitanum ſecundum fuere celebrata. Quocunque igitur modo, ſiue ex Petri Gnaphei, ſiue ipſius Ioachimi dogmate, Trinitatis myſterium, & tota fides Catholica, cuius fundamentum eſt ſanctiſſima Trinitas, deſtruebatur; ideò hic titulus ità conceptus fuit, quia ſinè Trinitate ſalus eſſe non poteſt, imò Trinitas eſt ipſa ſalus, ipſa fides; & hoc nomen *Salus*, Trinitatem deſignare notat D. Auguſt. *in expoſitione Epiſtolæ ad Romanos*: ait enim linguâ Punicâ ſignificari tria, *& Hebræi ſalutem vocant Salom*, vt ſcribit D. Hieronymus, *cap. 10. in Matthæum*: quæ ratio maxima fuit, cur in colloquutionibus & epiſtolis familiaribus ſalus ſemper ſoleret apponi inter Chriſtianos, quaſi præcipuum eo tempore veræ fidei, & Chriſtianæ religionis argumentum, quo Catholici ab hæreticis diſcernerentur. Et ob id etiam Synodus Nicæna decreuit, *vt formatæ literæ tribus elementis Græcis, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum deſignantibus ſignarentur*, vt Iuo Carnotenſis ſcribit, *libro de cauſis clericorum*. Eſt porrò aduertenda Ioachimi fraus, qui quidem ſeſe Trinitatis fidei inhærere effingens hanc quaternitatem ex Petri Lombardi doctrina effluxiſſe mentiebatur. Ideò ea quæſtio mota ſub Alexandro III. manſit indefinita vſque ad Innocentium III. vt ſcribit Matthæus Paris in Henrico II. qui addit Abbatem non proprio motu litem hanc excitaſſe, ſed ſuaſu Alexandri III. cui falsò perſuaſum fuerat Petrum contra veram Chriſti humanitatem docere: quæ cauſa fuit cur Archiepiſcopo Senonenſi Synodum Lutetiæ conuocare præceperit, ſed poſtmodùm cognitâ calumniâ Petro illatâ, & detectis Ioachimi erroribus, Innocentius III. Lateranenſe Concilium conuocauit, in quo non ipſe Abbas, ſed ipſius libellus hæreſis damnatus fuit; quem

quia Ecclesiæ iudicio submisit, hæreticus dictus non fuit; illi siquidem hæretici non censentur, qui sententiam suam pertinaciter non tuentur, sed censuræ subijciunt, *Can. dixit Apostolus.* 24. *q.* 3. E contrario quilibet prauæ opinionis assertor, licèt ab Ecclesia non recedat, hæreticus censetur, *Can. Hæresis. ead.* Fuit hic Abbas vir alioquin clarus, qui monasterium Florense instituit, magni & acuti ingenij, qui etiam diuinandi laudem non minimam consequutus est, quasdam enim præstigias edidit, quæ Prophetiæ vulgò vocantur; commentaria etiam in quosdam sacræ Scripturæ libros quibus vaticinia miscuit, vt Xistus Senensis in sua Bibliotheca refert. Non ea verò mens fuit Innocentij III. vt ad hunc libellum confutandum tam solenne Concilium indiceret, sed propter multas alias hæreses, inter quas fuère errores Almarici: ille Albigensium sectæ adhæsit, vt videre licet in articulis ab eo propositis, quos refert Cæsarius *Dialogo quinto, cap.* 2. inter quos fuit ille impius, non aliter Christi corpus esse in pane altaris, quàm in alio & qualibet alia re; quæ fuit assertio Albigensium, vt patet ex dicto Concilio Lateranensi. Fuit hic Almaricus Carnotensis territorij, qui ægrè ferens dogmata sua improbari morbo occubuit, ac post aliquot annos editâ constitutione Lateranensis Concilij, ossa eius exhumata & combusta fuerunt publicè, cum suis sequacibus adhuc superstitibus Lutetiæ, iussu Philippi Augusti Franciæ regis, vt Historici narrant. Hunc autem titulum Innocentius quartæ compilationi iussit præfigi, cum in tribus prioribus desideraretur.

DE CONSTITVTIONIBVS.

TIT. II.

VT in libris Iuris Ciuilis, ità & in his post ea quæ sunt Iuris sacri de constitutionibus & rescriptis agitur. Eo nomine comprehenduntur in primis Canones Sanctorum Apostolorum, secundùm numerum præscriptum in *Can.* 1. 2. 3. 4. *dist.* 16. & Conciliorum generalium, de quibus *dist.* 17. Synodorum prouincialium, & priuatarum, *dist.* 18. Epistolæ quoque decretales, *dist.* 19. & 20. tum decreta, mandata, interlocutiones, sanctiones, pragmaticæ, rescripta, priuilegia; quibus plena & integra fides & auctoritas constare debet, maximè supra leges ciuiles; edicta & constitutiones secularium Principum, quæ in causis Ecclesiasticis neminem adstringere debent, *Can. Bene. dist.* 96. nisi quatenus con-

ſentiunt Canonibus Eccleſiaſticis, & ſacris Scripturis, *can. Non licet, & ſeq. diſt.* 10. Quod ſi veram Conſtitutionis ſignificationem ſpectemus, & iuris Ciuilis veſtigia ſequamur, ſimiliter hoc iure dicemus eam eſſe, quam Summus Pontifex edidit proprio motu & ſpontaneâ voluntate, ἐξ οἰκείας φύσεως, vt loquitur Theoph. *ad titulum de Iure naturali, apud Iuſtinianum:* vel ad preces & ſuggeſtionem aliquorum, vel ob negotia, *l. leges. C. de legibus. l.* 1. *ff. eod.* & in eo tantùm diſtabit Canon, quòd ſit lex quædam primitùs à Domino, vel Apoſtolis edita, vel in Concilijs promulgata: Conſtitutio verò ex emergentibus cauſis & neceſſitatibus originem ſumpſerit, *cap. Canonica. infra, de ſentent. excom.* ſicut apud Iuriſconſultos lex, & conſtitutio: vtraque tamen eandem planè vim habet & auctoritatem, ſiue eam per epiſtolam Pontifex ſtatuerit, *Can. in canonicis. diſt.* 19. ſiue per annotationem, ſiue alio quouis modo; dummodo conſtitutio ſit generalis, & in formam edicti tranſierit. Edicta ſunt leges publicæ, quæ per omnes populos & prouincias iudicum programmatibus diuulgantur; & licèt ortum ex priuatorum cauſis ſumpſerint, tamen *ſimilium cauſarum facta componunt*, vt loquitur *d. l. leges.* Ex quibus omnibus conflati fuerunt varij Codices, tum iuſſu Theodoſij, cùm Iuſtiniani Imperatorum; ſic etiam Codex ille Canonum Eccleſiæ vniuerſæ olim in Concilio Chalcedonenſi probatus fuit, & à Iuſtiniano confirmatus *Nouel.* 131. quâ ſtatuit τάξιν νόμιμον ἐπέχειν τοὺς ἁγίους ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας vicem legum habere. Hi Canones ſumpti fuerunt ex diuerſis Concilijs, quæ quidem Concilia eos hauſerant ex ſanctorum Patrum ſcriptis & ſacras regulas vocitabant; quibus poſteà Summorum Pontificum conſtitutiones acceſſerunt; inter quas differentia adhibenda eſt, quòd aliæ ſint generales, aliæ priuatæ. Generales ita dignoſcuntur, tum quòd ſcriptæ ſint, *Can.* 3. *diſt.* 1. tum quòd omnes omnino comprehendant, neminem excipiant, atque in corpus iuris ſint relatæ, *cap.* 1. *hoc tit.* nec ad priuatos ſeparatim pertineant, ex definitione Atteij Capitonis apud Gellium *cap.* 2. *lib.* 10. quamvis pro aliquo priuatim negotio editæ fuerint, dummodò conditoris mens fuerit eas generales facere, *l.* 12. *C. eod.* quæ mens ſinè dubio concipitur ex eo, quòd priuatas illas conſtitutiones in corpus iuris transferri voluit: nec intereſt quo motu Pontifices eas promulgarunt, ſponte, an rogati, precibus, relatione, ſuggeſtione, vel lite motâ, vt de principum conſtitutionibus definitur in *d. l. leges.* A generalibus canonibus vel conſtitutionibus diſtinguuntur priuata decreta, ſiue perſonalia, ſiue realia; quæ tunc demum vim & robur habere poſſunt, ſi à Summo Pontifice

fuerint approbata, vel confirmata, etsi contra ius commune, *cap. cùm accessissent. hoc tit.* Similiter etiam valent ea quæ in Synodis prouincialibus, & conuentibus vniuscuiusque diœcesis peculiariter conficiuntur, licèt à Summo Pontificenon approbentur; quia quæ decreuit Synodus prouinciæ rata habentur, dummodò ad priuatam eius vtilitatem pertineant, non verò ad Ecclesiæ vniuersalis detrimentum; quæ tunc confirmari censentur eo ipso, quòd iure stabilita sunt à Synodis iure congregatis; quæ bis in anno fieri mandat Concilium Tridentinum, vt in his tria potissimum conficiantur; delicta scilicet & crimina puniantur, mores ad optimam disciplinam redigantur, lites & controuersiæ dirimantur. Non idem dicendum de statutis, siue institutis (vt elegantiùs loquitur *l. 1. C. Quæ sit longa consuetudo*) vnicuique Ecclesiæ proprijs; quæ non possunt sustineri nisi Synodi prouincialis, vel diœcesanæ, vel Summi Pontificis autoritate fulciantur, *cap. quoniam. infra. de vita & honest. cleric.* sinè vlla falsi suggestione *cap. ex parte. hoc tit.* Multò minùs valebunt ea quæ à laïcis fiunt, *cap. Quæ in Ecclesiarum. hoc tit.* etiam si Ecclesiæ vtilitatem respiciant, *cap. Ecclesia. eod.* quia de rebus spiritualibus disponendi facultatem non habent: nisi initio constitutionis & donatiui id fuerit reseruatum, iure patronatus & fundationis: quia tunc licuit olim, & adhuc licet, statuta quædam edere, dummodò contraria non sint legibus & canonibus: vt de ijs qui seipsos præfectos & ephoros τὰς ἡγεμόνας sinè Episcopi confirmatione constituunt, in *Can. 1. Synodi Constantinop. I. & II.* vbi Balsamon laudat constitutionem Imperatoris, quâ patroni statuta edere possunt, vt pro suo arbitratu bona administrentur; dum tamen nihil contra leges & canones agant. Quin etiam sæpius eis beneficiorũ collatio denegata fuit. Vnde Innocentius III. epist cxciv. lib. III. Regest. xv. negat collationem præbendæ Mathildi Comitissæ Flandriæ, quam ipsa sibi reseruauerat, & suis successoribus in fundatione cuiusdam Ecclesiæ in loco dotalitij sui, Nepa nuncupati. Idem de alijs Ecclesiarum patronis statuitur, atque etiam de Vniuersitatibus. quæ statuta condere non possunt inconsulto Summo Pontifice, vel Episcopo, *cap. ex literis. hoc tit.* quia mixtæ sunt, auctoritate Pontificiâ simul & regiâ constitutæ, vt hæc nostra Tolosana; ideò Parisiensis Conseruatorem suum & Iudicem Apostolicum & Regium nominat, quod confirmatur argumento sumpto ex *cap. super specula. infra, de priuilegijs.* Oportet autem ea statuta esse iuri conformia, vt vel defectum suppleant, vel ius iam certum confirment; quæ tamen non ideò minùs sunt necessaria, nec frustra edita censenda sunt, quòd ius receptum

contineant; quia, vt Glossæ annotant, duplici modo peccantes cogi possunt, iure communi, & vigore statuti. Alia sunt statuta, quæ vocantur. Constitutiones, quæ non ab ipsis Vniuersitatibus & Collegijs factæ sunt, sed à Summis Pontificibus indultæ: quales sunt quæ quibusvis corporibus, ciuitatibus, aut Curijs dari dicuntur in *l. 2. C. eod.* Hæ propriè Pragmaticæ sanctiones vocantur, *l. vlt. C. de diuersis rescript.* ad differentiam rescriptorum quæ priuatis dantur, *l. 1. C. eod.* & de plano ex mera & vnica Summi Pontificis voluntate in consistorio Sacrorum Procerum, & synodis proficiscuntur; ideóque pragmatica sacra vocantur, *can. vlt. dist.* 101. desumpto ex Canone 12. *Concilij Chalcedonensis*, ad quem Zonaras, ea πραγματικῶν ἐγγράφων id est *edictorum nomine* nuncupat, & *can. 38. Synodi 6.* τοὺς πολιτικοὺς καὶ δημοσίους τύπους. id est, *ciuiles ac publicos typos.* Quamuis autem ex priuatorum causis ortum habeant, quia tamen in publicam causam & vtilitatem conuertuntur, putà Collegiorum, Vniuersitatum, prouinciarum, Pragmaticæ appellantur *d. l. vlt.* quo fit vt publici iuris sint constitutiones, & ab omnibus agnosci vt tales debeant, licèt non omnes tangant. Similiter edicta quæ à Principibus feruntur, constitutiones & pragmaticæ sanctiones promiscuè appellantur, & ad idem sæpius referuntur: siquidem Imperatores non semper ijsdem verbis loquuntur licèt eâdem mente; vt cùm dicunt *Generali lege sancimus*; aliàs, *hâc edictali lege*, quibus verbis leges, edicta, Sanctiones pragmaticæ, rescripta, Constitutiones designantur, *l. 4. C. de domesticis & protectorib. lib. 12. lege pragmaticâ constituendum credidimus.* Id manifestum est in *cap. 64. lib. 1. legum Sicularum* vbi Rex Guillelmus, primò ità loquitur; *Hâc edictali lege sancimus*, & mox addit, *præsentis pragmaticæ sanctionis edictum.* Idem planè dicendum de rescriptis, & Constitutionibus Pontificum, quæ vel epistolas, vel decreta, vel rescripta, vel pragmaticas appellamus: sic l. 10. C. *de sacrosanct. Eccles.* mentionem facit cælestis oraculi, annotationis, & diuinæ pragmaticæ sanctionis loquens de Constitutione Patriarchæ Constantinopolitani: & in hoc nostro titulo cùm agitur de negotijs Vniuersitatum, & Capitulorum, respondet Summus Pontifex eorum precibus, & definit controuersias in *cap. cùm omnes, & c. cùm accessissent, hoc tit.* Quæ Constitutiones nihil aliud sunt, quàm pragmaticæ sanctiones, *cap. 1. de rerum permut.* iuxta definitionem *d. l. vltimæ*: & hoc singulare habent, vt quamuis ad preces alicuius Curiæ vel Collegij fiant, tamen preces non contineant, sicut priuata rescripta, vt refert D. August. *in collatione tertij diei cum Donatistis.* Hæ autem pragmaticæ sanctiones, edicta, constitutio-

nes, & similia, vel propriâ manu, siue annotatione Principis subscribebantur, vel sacro encauto, vel sigillo insigniebantur, vt ex innumeris locis in Codice Theodosiano patet, & ex *l. 2. C. ex quib. munerib. lib. 10. d. l. 6. C. de diuersis rescript.* Annotatio fiebat per subscriptionem cum syngrapha breui relatione rei gestæ, non verò nudâ nominis appositione, *cap. 6. infra. de fide instrum. Nouella 126. cap. 6.* Quò pertinere videtur subscriptio Summi Pontificis vulgò apponi solita, *fiat vt petitur*; aliquando verò cùm rei gestæ narratione, siue annotatione adhibebatur sacrum encautum, vel sigillum, *l. 4. C. Theod. de extraordinarijs criminibus*, id est sacro oraculo, seu præcepto manu principis conscripto: Luitprandus in Legatione: *Sanctissimus Dominus*, sic corrigendus Luitprandus, ἐντειλε, *præceptum constituit, quod & sigillo suo signauit.* Et ita differentia adhibebatur inter annotationem siue subscriptionem, & signum seu sigillum; nam signare & subscribere maximè differre docemus in nostris Obseruationibus, in quibus & de diuersis Bullarum modis agimus, quando aureæ, argenteæ, plumbeæ, vel cereæ erant; quæ tamen omnes sæpius aureæ dicebantur, etsi nullo auro illustrarentur; sicuti etiam sacra oracula dicebantur, & varijs etiam nominibus prout res postulabat donabantur, quòd summum auxilium adferrent, & è sacro principis ore proficiscerentur. Non absimili ratione Constitutiones Summorum Pontificum, licet vulgò sint plumbeæ, dici debent aureæ Bullæ, cùm per eas loquatur Spiritus sanctus, & quæ ab illis fiunt, ab ipsius Diui Petri ore pronuntiata existimentur, *can. sic omnes. dist. 19. Christus enim Rex regum, & Dominus dominantium illis in persona Petri potestatis plenitudinem concessit*, vt ait Clementina *2. in fine. de sententia & re iudicata.*

DE RESCRIPTIS.

Tit. III.

De rescriptis est hic titulus, & meritò præcedenti subiungitur; nam rescripta & mandata sunt species constitutionum. Constitutio, sicut lex, sui naturâ ius publicum facit, rescriptum quoque, nisi sit priuatum, veluti responsio ad singulares preces & libellos, *l. 1. C. de precibus Imperat. off. l. 1. ff. de appellat.* & licèt ad vnius instantiam petitio facta sit, quia tamen voluit Summus Pontifex, vel Princeps, ius commune facit, & propriè definit esse rescriptum, vt constitutionis dignitatem assumat; ideò iure

iure optimo omnia rescripta, licèt personalia, quoties de iure quicquam definiunt generalia sunt, *cap. 8. 9. & cap. Pastoralis. hoc tit.* In *capite, causam. 18. eod.* quæritur, quomodo hæc clausula, *quantùm de iure poteritis*, sit accipienda; Papa respondet de iure communi, prout definitum est in Concilijs generalibus, vel Patrum decretis, *cap. ex parte. 33. cap. ab excommunicato. 41. hoc tit.* vel si ipse de nouo definiat, quia *ius commune habet in scrinio pectoris, cap. vlt. prout Dominus nobis ministrauit consultationibus respondere cogimur singulorum,* ait Alex. III. in *cap. 1. hoc tit. in prima compilatione.* Nec enim quicquam in literis & rescriptis Deo contrarium & sacris canonibus inimicum emittere solet, *cap. 4. hoc tit. in 2. compilat.* vt cùm Papa mandat alicui de beneficio aliquo prouideri, subintelligitur, si dignus existat, *cap. 7. hoc tit.* & hoc rescriptum propriè vocatur mandatum, licèt & mandatum dici possit de quocumque alio negotio; vt in iure ciuili quoties mandatur cognitio seu iurisdictio, *l. 4. ff. de officio eius cui mandat. l. 6. de offic. proconsulis*: sumitur & pro quocunque onere quod alicui iniungitur, vt *in cap. 1. de procurat.* Denique mandatum, parum, aut nihil differt à rescripto: *mandatum & rescriptum dicuntur literæ Principis. l. 5. §. 1. de censib.* & passim hoc iure, epistolæ, edicta, præcepta, iussiones, imò & sigilla synecdochicè pro literis sigillatis in *legibus Longobard. lib. 2. tit. 55. cap. 2.* & Boiorum *cap. 14.* & alibi passim; quia literis & rescriptis frequenter sigillum, seu Bulla Papæ apponitur, *cap. licèt, & seq. infrà. de crimine falsi. cap. Nuper. infrà. de fide instrum.* sæpè annotatio vel subscriptio propria ipsius manu adhibetur, vel officialium Cancellariæ Rom. eodem ferè pacto quo Imperatores rescripta suâ propriâ manu, vel Quæstoris firmata, aut sigillo seu bulla aurea emittebant, vt superiori titulo diximus; quæ quidem maiorem auctoritatem quàm simplicia habent; erant simplicia sinè sigillo, aut annotatione principis, vel Quæstoris, eo scilicet inscio, quæ magistri scriniorum, aut memoriales dabant, vt nominatim scribit Valentinianus, *Nouella, de homicidio*, cuius verba clarè arguunt ipsum Cuiacium, qui ad *l. fin. C. de petitionib. bonorum subl. lib. 10.* scribit simplicia esse quæ subnotata à Quæstore solo, vel magistro scriniorum edebantur; nam è contrario conqueritur Imperator quòd rescripta illa simplicia Quæstore inscio darentur; *Cùm rescripta,* inquit, *huiusmodi etiam viro illustri Quæstore nesciente procedant.* Vnde satìs patet Quæstoris rescripta non fuisse simplicia; quia propter assiduas Principum occupationes ad eorum aures vota supplicantium non perueniebant, sed totum iustitiæ pondus penès Quæstorem erat, vt liquet ex *d. Nouella*, quò fiebat vt eo etiam inconsulto magister

sctiniorum & memorialis (qui sctiniatij in *cap. ad audientiam. infrà. de præscriptionib.* dicuntur) ad libellos respondeerent; quod Valentinianus in causis grauibus,veluti homicidijs,ægre tulit; & hoc est quod innuit *d. l. vlt.* Vel cùm æternæ memoriæ aliquid mandare vellent, tunc id ad Principem vel Quæstorem referebant, vt in Chronico Engolismensi fauore Ecclesiæ fieri dicitur: *Quod præceptum*, inquit, *Bartholomæus Cancellarius eius scripsit, & ipse Dominus Rex Carolus manu sua, & de annulo firmauit.* Talia igitur rescripta licèt priuata, ius publicum faciunt, & generalia non immeritò dicimus, cùm distinguimus ab ijs quæ merè personalia sunt; quæ quidem canonis aut constitutionis robur non habent, licèt in corpore iuris inserta; quia non ea fuit Summi Pontificis mens, nec quæstio proposita tam ius, quàm factum respicit; ità sunt rescripta gratiæ, & mandata de prouidendo, *cap. constitutus, cap. mandatum. hoc tit.* & priuilegia, de quibus infrà. Inde emergit vulgaris rescriptorum diuisio, vt alia sint iusta siue iustitiæ, alia personalia siue gratiæ, *cap. gratia. hoc tit. in 6.* hæc ex mera Summi Pontificis liberalitate & beneficio, illà ex iuris ordine procedunt; hæc annalia, illa perpetua, iure ciuili, *l. 2. C. hoc tit.* & in heredes transeunt, *l. 2. & vlt. C. Theod. eod.* Iure verò nostro annalia, *cap. ex parte, & cap. plerumq. hoc tit.* si intelligantur secundùm cõmunem Interpretum sententiam; quum re verâ ex his non colligatur mentem Pontificum fuisse ea efficere annalia, nisi eo casu, quo antequàm primum rescriptum præsentatum fuerit, aliud fuerit impetratum; nam si tunc annus excesserit, primum inutile est: inde tamen effectum est, & moribus receptum, vt omnia rescripta iustitiæ fuerint annalia, cõntempto hac in parte iuris ciuilis ordine; & cum hoc temperamento, vt annus computetur à die quo quis dolo, vel negligentiâ non vtitur. Personalia verò rescripta perpetua esse vulgò existimantur, ex *cap. decet. de reg. iuris in 6.* licèt iure ciuili annalia, aut saltem temporalia dicantur, *arg. l. 2. C. hoc tit.* in qua Claudius Imperator respondet, *ea quæ ad ius referuntur esse perpetua*, quasi dicat reliqua esse temporaria: quia Imperatores olim beneficia personalia initio sui imperij confirmare vel extinguere solitos fuisse certum est, *l. 6. ff. de excusat. tuto. & l. 14. C. Theod. de paganis.* id constat ex Suetonio, Plinio, & alijs; tùm etiam quia ad heredes non transeunt, *l. priuilegia. de reg. iur.* tum quia diem & Consulem requirunt, nec aliter valent, *l. 4. C. eod.* quod ideò requiritur vt tempus computari possit, intrà quod insinuanda, & alleganda sunt, *d. l. 2.* quæ omnia coniecturam faciunt personalia esse temporalia, licèt non dilucidè constet: nam & difficilè id probari posset, siue hoc iure, siue ciuili. Et in

eo

eo contendunt omnes Iuriſconſulti, & ſeſe confundunt miſcentes tempora quibus dantur reſcripta, cum ijs quæ ad inſinuationem & allegationem requiruntur; quæ tamen valde ſunt diſtinguenda. Tempora verò quibus durant reſcripta iuſtitiæ, licèt non exhibita procul dubio perennia ſunt,& ideò tranſeunt in heredes.*d.l.2.& vlt. C.Theod. hoc tit.* hoc iure annalia ſunt,*d.cap. plerumque.* Perſonalia intrà quod tempus ſint inſinuanda nec vllo iure definitur, niſi ex ſupradicta coniectura. Exhibita perpetua eſſe dicendum eſt, ex *d. cap.decet*, ſcilicet ea quæ poſt litem conteſtatam annum euaſerunt, quæ vſque ad triennium durant. *l. properandum. C.de iudicijs*: niſi dolo malo factum eſſet vt triennium efflueret, ſic enim debet intelligi *caput.Venerabilis.infra,de iudicijs.* Sed cur potiùs perſonalia reſcripta aliquo tempore concludi meruerint, ratio eſt, quia odium ſecum trahunt, & pugnant cum iure communi:Hatmenop.*lib. 1. tit. 1.* ἐρρώσθω παράνομος ἀντιγραφὴ βασιλέως: id eſt,*ratum habeatur quod præter leges reſcriptum eſt principis.* Quæ cauſa fuit cut Opilius Macrinus in animo habuerit omnia reſcripta tollere, vt iure, non reſcriptis ageretur, apud Capitolinum, quòd gratiâ & fauore ſæpiùs concederentur, vt innuit *cap.4. in 3. compil.* Aliam differentiam ponit ius ciuile, inter reſcripta iuſtitiæ ſiue generalia,& gratiæ ſiue perſonalia; quòd illa valeant etſi neque dies,neque Conſul fuerit adiectus; hæc verò minimè. *l.* 4. *C. eod.* quod ità ſumendum eſt, leges olim & conſtitutiones generales ſiue priuatas ſinè die & Conſule auctoritatem habuiſſe,vt teſtatur D. Auguſt. *collat. diei* 3. *cum Donatiſtis*: quod non placuit Conſtantino Imperatori qui ius illud abrogauit, & vetuit, ne deinceps ſinè die, & Conſule proferrentur in *l.1. C. Theod. de Conſtitutionibus.* Hlotarius Imper. *in legib. Longobar. tit. 38. In finibus Tuſciæ quæ ſunt abſque menſe & die menſis, nullum habeant vigorem.* quod Iuſtinianus tamen non probauit; quum enim multas conſtitutiones, edicta,& reſcripta optima, quamuis ſinè die, & Conſule in Codicem ſuum referre cuperet, eis plenam auctoritatem nominatim tribuere voluit, *Conſtitutione vnicâ, de nouo Codice faciendo*: ideò Tribonianus, cui per eandem conſtitutionem eadem colligere,iiſque adijcere, imò & eorum verba mutare conceſſerat, dictæ legis primæ verba immutauit, & horum verborum loco,*ſi qua poſthàc edicta,ſiue conſtitutiones*, appoſuit, *Si qua beneficia perſonalia*, vt ſcilicet nouum ius ſtatueret, & reſcripta tantùm perſonalia ob diei & Conſulum defectum expungeret in *l.* 4. *C. hoc tit.* quam Gratianus iuris huius conſortem fecit in *can. dicenti.* 25. *q.* 2. Sed Summi Pontifices eam legitimam non agnouerunt; quum moris eſſet frequentioris in Eccleſia neque diem, neque

Consulem decretis & epistolis adijcere: quæ causa fuit cur in accusatione Cæciliani Episcopi Carthaginiensis Cirtense Concilium falsi argueretur teste eodem D. August. *dicto loco, cap. 17. Vnum*, inquit, *quia contra Ecclesiasticam consuetudinem ipsum Cirtense Concilium diem & Consulem haberet.* Et adducebatur Nicænum Concilium in quo cùm symbolum fidei scriberetur, nulla temporis nota apposita fuit quod erat necessarium: Nec ideò minùs decreta & constitutiones valuisse sinè subscriptione, quæ tamen addita procul dubio fidem augebat, vt factū est in Synodo Romana sub Iulio primo: vnde Athanasius, *lib. de Synodo Ariminensi in negotio Paschatis*, diem & Consulem adiectos fuisse dicit, licèt in dicta Nicæna synodo omissos. Ex quibus & alijs quamplurimis synodis, epistolis, & decretis siue fidei, siue alterius cuiuscunque negotij satis constat certam consuetudinem non fuisse; licèt frequentiùs subscriptio adhiberetur; fidem faciunt primorum Pontificum epistolæ, & decreta Leonis magni, & omnium quotquot fuerunt vsque ad Pelagium, & ad Gregorium Magnum, quos primùm, reiectis Consulum notis, mensem, & indictionem adscripsisse videmus; quod tamen alij posteà non fecerunt, Nicolaus nempe primus qui Gregorium sequutus est, Ioannes octauus, Gregorius septimus, Alexander tertius, Innocentius tertius, & ceteri qui longas & multiplices epistolas Decretales ediderunt. Sed & loco indictionis, annus Pontificatus poni cœpit, vt videre est in epistolis Innocentij tertij. Aliquando nomen Imperatoris appositum fuit, sicut fecit Zacharias. Vt vt sit non dubitem diem & annum esse scribendum, quomodò enim fides adhiberetur, & annus quo durant rescripta computaretur in *d. cap. plerunque*? Quando rescriptis subscribi cœperit annus Christi, V. *Obseruat. lib.* 3. Est etiā alius defectus qui nullius momenti rescripta efficit, quoties dolo aut supinâ negligentiâ veritas reticetur, *cap. 3. hoc tit.* ideò Anastasius Imperator in *l. vlt. C. hoc tit.* in omnibus rescriptis & pragmaticis sanctionibus hanc clausulam exprimi voluit, *si preces veritate nitantur, l. interpositas. C. de transact.* quam nostri Reges in Gallia obseruant, & in suis libris ac diplomatibus adhibent. Eam tamen omissam obesse noluit Alexander III. sed subaudiendam esse semper, respondit in *cap. 2. hoc tit.* licèt eam crebrò apponant Summi Pontifices, vt in *cap. ex parte; si ita constiterit. hoc tit.* quæ verba idem sonant *l. 2. C. de reuocand. donat. cap. Constitutus. hoc tit.* Irà sit vt hæ clausulæ sint generales & omnia quæ proposita in libellis fuerunt liquidò constare velint, vt hæc, *si ita esset, cap. olim, cap. dilectus, cap. Rodulphus. cap. significauit, hoc tit.* similiter conditio iuris semper est intelligenda, quæ, licèt non apposita ser-

uari debet, qualis est illa, *Quantùm de iure permittitur, cap. 1. de appellat. in 6. cap. Cùm adeò. hoc tit. si dignus existeret, cap. causam quæ. inf. de elect.* semper ordo iuris seruandus est, nisi necessitas aliud suadeat, *cap. in causis. infra, de sentent. & re iud,* sic etiam iniqua conditio è contrario contemnenda est, & reijcienda, *cap. Quintaualis. de iureiur.* Quæ omnia sunt admittenda in rescriptis iustitiæ, non in merè personalibus, seu priuilegijs, quæ ad alias personas extendi non debent, quàm quæ nominatim designatæ sunt, *cap. cùm olim. & cap. 40. de officio iud. deleg.* licèt iure ciuili valerent & prodessent heredibus, & in heredes eorum qui rescripto vsi non essent, *l. 2. & vlt. C. Theod. hoc tit.* quia oblatio precum, & responsio Principis pro litis contestatione habebatur, *l. dubium. eod. & l. 1. C. quando libellus principi datus.* At non ità hoc iure, quo lis contestata non præsumitur ex sola rescripti concessione; quod apertè demonstrat Alexander III. *in cap. Relatum. infra de offic. & potest. iud.* qui litem contestatam definit provt ordo iuris expostulat *titulo de litis contestat. Si lis fuerit per conquestionem & responsionem partium contestata.* Vt est in integra decretali, in Concilio Lateranensi, parte 7. quod & in dubium non reuocauit Vrbanus III. *in cap. graue. eod. tit. de offic. iud.* qui citatione factâ litem contestatam fore dicit. Nec obstare potest *caput, Quia. de iudicijs,* quo rescriptum obtentum contra eum qui vi deiecit valere præcipit summus Pontifex contra successorem; id enim est ius singulare in odium eius, qui in vitium & malam fidem defuncti successit, qualis est violentus possessor, contra quem interdictum vnde vi, licèt totum personale, hoc iure fit mixtum, rem nempe persequitur, & in successorem transit, *cap. sæpe. inf. de restitut. spoliat. cap. 1. de alienat. iudicij mut. cap. Aduersus. de immunitat. Eccles.* Hanc distinctionem pro regula canonica obseruandam esse docet Glossa, quam sequitur Panormitanus, quemadmodum quoties rescriptum successorum commodum respicit, vel ratione dignitatis, aut officij, vel quia Ecclesiæ interest; tunc enim in successorem transit, *cap. dilecti. & cap. significasti. infra, de foro competent.* quæ est ratio *capitis, significauit. hoc tit.* in quo pecunia mutuò accepta fuerat ab Episcopo pro Ecclesiæ negotijs, ideò eius heres à creditoribus conueniri non debet. Ex quibus omnibus regula generalis elicienda est, vt semper re integrâ rescriptum longiùs non extendatur: *re integrâ,* id est ante citationem factam, vt Glossa notat ad *caput, vt debitus. infra, de appellat.* dummodo rescriptum sit de re non transmissibili, vt loquuntur Interpretes, quæ non conueniat heredi, sed defuncto tantùm, vt est fori priuilegium, *cap. Clericum, & cap. cùm sit. de foro compet.* vt est me-

ritum, vel crimen quod non egreditur personam: similia exempla opportunè refert Glossa, & Dinus in *cap. is cui. & cap. quod alicui, de reg. iur. in 6.* semper enim in cuius gratiam rescriptum conceptum fuerit magis inspici debet, quàm ad quem dirigatur; nam licèt ad vnum dirigatur, tamen ad plures alios pertinet, si in eo contineantur, *l. 1. C. hoc tit.* Debet etiam perspici à quo proficiscatur, vt debitus honos reddatur; nam literæ, epistolæ, & rescripta summorum Pontificum cum honore & reuerentia excipienda & adimplenda sunt, *cap. 5. hoc tit. Decretales epistolas quas Beatissimi Papa diuersis temporibus ab vrbe Roma pro diuersorum Patrum consultatione dederunt, venerabiliter esse recipiendas*, inquit Gelasius I. in concilio Romano. Contemptus verò grauiter puniri solebat amissione bonorum, & verberum castigatione *in cap. 3. lib. 4. Capitularium, & tit. 7. cap. 1. legum Longobard.* Hunc honorem frequenter osculo decerni notum est; nam literæ & epistolæ principum pro salutatione & reuerentia labris admouebantur, vt ex Paulo Diacono *Obseruat. 8. lib. 1. adnotauimus.* Sic & amicorum literæ osculo in modum adorationis excipiebantur olim, & primitùs in Ecclesia ex more cōmuni, vt scribit Theophilus Alex. in *epistolis suis Paschalibus*; quæ literæ dicebantur priuatæ apud D. August. *epist.* 162. ad differentiam earum quæ Pacificæ, Confessoriæ, Communicatoriæ, Commendatitiæ, Decretales, Pastorales, Catholicæ, Apostolicæ, Dimissoriæ, Circulares, Synodicæ dicuntur. *dist. 71. & 72. Can. 11. concily Chalced. can. 7. Synodi Antiochena*; quæ à summo Pontifice Episcopis & cęteris prælatis dabantur; sicut Clericæ quæ à Clero sede vacante apud Cyprianum *epist.* 4. Sunt & alia rescripta, seu literæ frequentes in hoc iure, quæ pro ratione causarum, & qualitate diuersam sortiuntur denominationem; Monitoriæ in *veteribus Gloss.* ὑπομνηστικά. *Nouella* 138. θεῖα κομμονιτώρια apud Cassiodorum *lib. 7. epist. 27.* dicuntur etiam Suasoriæ, Rogatoriæ, Exhortatoriæ, Accensoriæ quales Regi Anglorum Eduuino, & Correctorias genti Scotorum misisse Honoriū III. scribit Henricus Huntidonensis, *lib. 3. Historiarum*, preces ab Innocentio III. *epist. 213. lib. 1. & epist. 253. lib. 2. Registri*: tum quia summus Pontifex primum verbis mitioribus vtitur; cùm quòd prima mandata admonitionem potiùs, quàm iussum præferant. Sequuntur deinde Præceptoriæ, quæ strictiùs obligant, Græcis προστακτικὰ, quibus mandatur aliquid fieri, *cap. dilectus. 27. infra. de prabend.* ad exemplum præceptorum regiorum de quibus toties in *veteribus formulis, & in legibus Salicis, tit. 5. & in Capitularibus.* Quæ sanè præcepta, seu præceptoriæ literæ, sicut monitoriæ magis ex tenore & materia causarum, quàm ex verbis ipsis dignos-

cuntur, *can. dudum* 18. *q.* 2. in quo licèt hortatoriam ſcripſiſſe videatur Gregorius, quia tamen mens imperantis agnoſcitur, præceptoriam eſſe notat Gloſſa, quemadmodum in *l.* 1. *C. communia de legat. volo, iubeo*, rogandi ſignificatum habent, & è contrario etiam *rogo, hortor*, ſumuntur pro, *volo, impero.* Hæ autem literæ non omnino & præciſè obligant: ideò adiectum eſt tertium genus nempe executoriarum, per quas executores deputantur, *cap. conſtitutus.*19. *hoc tit.* Et hic ordo ſolet obſeruari, vt monitoriæ aut præceptoriæ præcedant, quamuis & executoriæ ſolæ aliquando emittantur, *cap. Capitulum. hoc tit.* rarò & ſpeciali gratiâ, vt docet Gloſſa *in cap. ex inſinuatione. hoc tit.* Quando verò monitoriæ & præceptoriæ præceſſerunt, earum mentio in executorijs fieri debet, alioquin hæ nullius ſunt momenti, *d. cap. ſuper literis. hoc tit.* Regulariter trium literarum ordo ſeruatur, nec temerè refragari licet, Quòd ſi hi ad quos diriguntur non obtemperauerint, vt in mandato de prouidendo, ſi beneficium alteri contulerint, valet collatio, niſi clauſula irritans fuerit appoſita, *cap. ſi ſoli. de conceſſ. præb. ſi quid à te fuerit ordinatum decernimus non tenere*, inquit Innocentius III. *epiſt.* 5. *lib.* 2. vel executor datus ante rem geſtam inhibuerit, *cap. tibi qua. hoc tit. in* 6. & executioni reſcriptum mandauerit; vt potè aliquem inueſtiendo, & ſtallum in choro aſſignando apud eundem Innocentium, *epiſt.* 213. *lib.* 1.

DE CONSVETVDINE.

TIT. IV.

ACTVM eſt ſuprà de Conſtitutionibus & ſtatutis Eccleſiarum, nunc de Cõſuetudine, & ità bis eadem materia excuti videtur: nam quid aliud ſunt ſtatuta, ſiue inſtituta Eccleſiarum quàm cõſuetudines? an in eo tantùm differẽtia quòd ſtatuta ſint ius ſcriptum, cõſuetudines ius non ſcriptum, quod cleri & populi vſus longo tẽpore comprobauit. *§. ſinè ſcripto. Inſt. de iure naturali?* minimè. Nam & cõſuetudo nomen eſt generale, quod tam ius ſcriptum, quàm non ſcriptum complectitur, *can. conſuetudo, diſt.* 1. ità vt promiſcuè ſtatuta, & Conſtitutiones appellentur conſuetudines, *cap. cùm dilectus. & ſeq. hoc tit.* Ergo conſuetudines à iure ſcripto non differunt, contra ſententiam D. Baſilij in *can. conſuetudinis. diſt.* 11. qui conſuetudines vocat quæ ſcriptæ non ſunt, ſed vel traditione apoſtolicâ, ſimplici ritu, obſeruantiâ, & ſilentio *mutū* roborantur. Hanc differen-

tiam vt apertè dignoſcamus, diuiſionem accipere debemus ex iure ciuili inter ius ſcriptum & non ſcriptum, quam ſequutus eſt D. Auguſt. in *can. Catholica. ead. diſt.* vt quicquid in Eccleſia Catholica tenetur, aut Scripturarum auctoritas ſit, aut traditio vniuerſalis; quicquid ſacris Scripturis definitum ſit, dicatur ius ſcriptum; quod verò longo vſu, & generali conſenſu receptum, ius non ſcriptum; & conſuetudo appelletur. Traditiones enim licèt hodie ſcriptæ reperiantur, maximè quæ ad fidem pertinent, multò antè receptæ fuerant vſu ſolo, & longo annorum decurſu, donec ſcriptis mandatæ ſunt. Et hęc eſt prima iuris publici diuiſio, in ius ſcriptum quod ſacris Scripturis continetur, & non ſcriptum quod traditionibus, maiorum inſtitutis, & moribus per totam Eccleſiam Catholicam diffuſum eſt. Altera diuiſio eſt iuris priuati, in ius quoque ſcriptum, quo vnaquęque regio ſibi conſtitutiones & ſtatuta ſcriptis inſeri mandauit; vel non ſcriptum ex ſolo vſu ſinè ſcriptura, vt docet D. Auguſt. *can. in his, & ſequentibus, diſt.* 11. quod ex Platone deſumpſit, qui *lib.* 7. *de legibus* ciuitatem colligari, & conſiſtere tradit ex his omnibus quæ leges, vel conſuetudines, vel inſtituta appellantur, ὅσα νόμους, ἢ ἔθη, ἢ ἐπιτηδεύματα καλεῖ. Et hæ priuatæ leges, reſpectu iuris communis & publici, dicuntur conſuetudines & inſtituta, ſiue, vt vulgus loquitur, ſtatuta. Sic videmus in Gallia leges Salicas vocari conſuetudines, quæ tamen ſcriptæ ſunt & legum nomen accipiunt, *cap.* 12. *formularum Marculphi.* Friſiones, Ripuarij, Saxones, Longobardi, & aliæ pleræque nationes patrios mores aſſeruarunt, eóſque publicis monumentis & diptychis mandarunt, quos leges ſimul & conſuetudines nuncuparunt. Similiter mores vniuſcuiuſque Eccleſiæ licèt ſcriptos, & Synodos Prouinciales, conſuetudines vocamus, ſi ius vniuerſum ſummorum Patrum, & Conciliorum generalium decreta & canones ſpectemus, *d. Can. Catholica. Priuatis,* inquit *conſtitutionibus & proprijs informationibus vnaquæque pro locorum varietate prout cuique viſum eſt ſubſiſtit & regitur.* Nec tamen huiuſmodi ſtatuta, & conſuetudines vllo pacto iuris vniuerſi & Eccleſiæ orthodoxæ deſtruunt auctoritatem; dummodò in his verſentur quæ fidei non contradicunt, licèt cæremonias, titus, dignitates, ac ordinem viuendi peculiarem habeant, *can. Nos conſuetudinem. diſt.* 12. verbi gratiâ in *cap. cum olim. hoc tit.* Præcentor in quibuſdam Eccleſijs Anglicanis dignitatem habet, in alijs perſonatum, in alijs nec dignitatem nec perſonatum, ſed ſimplex officium; id non pugnat cum ſacris canonibus: difficiliùs ferri poſſet vt Archidiaconus dignitatem non haberet, quæ & ſuâpte naturâ debetur. Aliquando etſi fidei nullum ſit periculum

periculum, tamen si de splendore & dignitate totius Ecclesiæ agatur, consuetudines vim nullam habent; veluti iure communi clericus coram Ecclesiastico iudice conueniri debet, contraria consuetudo nullius erit momenti, *cap. 8. infra, de iudicijs.* Ità etiam efficere non potest consuetudo, vt clericus reseruata Ordini Episcopali officia exercere possit, *cap. Quanto. eod.* vel electus administrare, non habitâ priùs confirmatione, *cap. 7. hoc. tit.* Denique non est tanta consuetudinis auctoritas vt rationem simul & legem vincat, *l. 2. C. hoc tit.* quia vt rectè dixit Imperator, *plerumque ratio pugnat cum lege*, vbi vtrumque inesse debet; ideóque legem sinè ratione si quæ sit vincit consuetudo, cui veritas & ratio suffragantur, *can. frustra, & sequenti. dist. 8. can. consuetudo dist. 12.* quæ tunc derogat iuri scripto, cùm & necessitas & ratio fortior reperitur. *l. 1. C. eod.* vt in *cap. dilecti. infra, de arbitris.* fœminæ illustres & præcellentes in Gallia in subditos iurisdictionem habent, & arbitrium suscipere possunt, contra iuris auctoritatem in *l. fœminæ. ff. de regul. iuris. can. infamis. 3. q. 7. & can. mulierem. 33. q. 5.* Et ex aduerso per consuetudinem ab ordinaria iurisdictione eximuntur qui seruitio capitali deputati sunt, *cap. cum contingat. infra, de foro compet.* Sic canonica portio æstimatur in sepulturis, *cap. de vxore. & cap. certificari. infra. de sepult.* idem in decimis, *cap. ad Apostolicæ. infra. de decimis.* in electionibus, *cap. cùm esses. infra. de testament.* Denique in omnibus casibus quibus ius publicum, vel honor, vel auctoritas Ecclesiæ non læditur, tunc consuetudo fortior est lege, & naturam imitatur, τῇ φύσει ἔοικεν, ait Philosophus *lib. 7. de moribus*, iuxta dictum illud,

Multos quod partum est meditando permanet annos,
Atque in naturam tandem conuertitur vsus.

Imò laudabilior est sæpius consuetudo quàm lex; quippe lex est ius coactum, consuetudo voluntarium, δίκαιον ἑκούσιον; illa malorum, hæc bonorum; illa ἐν σανίσιν, ἢ στήλαις, id est in tabulis, ac columnis: hæc ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, id est in nostris animis custodiuntur, vt eleganter dixit Dio Chrysostomus Oratione περὶ ἔθους. Nec tamen inferre debemus ex eo quòd rationem consuetudinis præualere dicit Imperator *in d. l. 1.* quòd lex aliqua sinè ratione lata fuerit, sed quòd maior potiórque fuerit consuetudinis, quàm legis ratio, quæ minor habenda est respectu loci, temporis, aut personarum, *can. sit sancta. dist. 12.* exemplum est in *can. aliter. dist. 31.* Inde fit vt *consuetudo sit vera rationis, siue legis interpres*, vt ait Tertul. *lib. de Corona militis. l. 38. hoc tit.* & ita superet legem, imò & destruat, abroget, emendet, damnet; quò factum est in vtroque iure, vt innumeræ leges & constitutiones olim obserua-

tæ contemptæ fuerint; sic Draconis, Solonis,& Clistenis leges abrogatas fuisse scribit Libanius in *Apologia Socratis.* Sæpius tamen ac frequentius tunc demum vim tantam habet consuetudo, cum lex deficit, cùm non omnia quæ in controuersiam venire possunt,legibus definita sint, quarum defectum supplet consuetudo, *l. 3. §. vsu. ff. de testib. l. 3. C. hoc tit. l. 1. de vsur.* quemadmodum etiam cum lex & consuetudo deficiunt in causis de nouo emergentibus, id esse custodiendum quod proximum & consequens est, docet Iulianus in *l. de quibus. de legibus.* Fabius *declamatione* 331. *si quid vltione dignũ non habet lex, manifestum iudicium proximum sequi debere,* ad vicinorum leges recurrendum est, *cap. super eo. infra. de censib.* maximè in rebus Ecclesiasticis regula sumi debet à metropolitana Ecclesia. *cap. cùm Ecclesia Vulterana. infrà de electione. cap. super eo. de cognat. spirit.* nisi de his agatur quæ fidem, vel vniformem Ecclesiæ statum respiciunt, tunc enim Romana consuetudo seruanda est, *can. de his. dist.* 12. veluti in sacramentis, quæ administrantur ptovt Romana Ecclesia prædicat, & obseruat, id est imperat,& solet, *cap. ad abolendam. infra de hæreticis.* Vt autem consuetudo vim & auctotitatem habere possit, tria potissimùm sunt consideranda, vsus longęuus, ac tacitus populi consensus, temporis longitudo τȣ̃ χρόνȣ πλῆθος, *d. l. de quibus, cap. cùm consuetudinis. hoc tit.* & antiqua traditio, *can. decreuimus.* 10. *q.* 1. cuius non exstat memoria; non quidem decem annorum vt iuris ciuilis Interpretes voluerunt, sed ad minus triginta vel quadraginta annorum,iuxta *l. 2. C. de præscript. trigint. vel quadrag. annorum. cap. Abbate. infrà. de verb. signif.* Præterea quantumuis sit longæua & diuturna nullius est momenti, maximè si vitium trahat, *cap. vlt. infrà. de præscript. cap. vlt. hoc tit.* debet enim esse vtilis & laudabilis quæ bona Ecclesiæ adferat: si ratio desit,tunc potiùs erit cotruptela, quæ nullo vsu & cursu tempotis sustineri poterit, *can. mala. dist.* 8. nec vnquam peruersa consuetudo defendi poterit, nisi grauius malum timeatur, *can. denique. dist.* 4. nec est bona ratio quæ adduci solet, ità à maioribus fuisse constitutũ, quà ręsponsione sese tueri solebãt Bœotij, nec ad aliam rationem reddendam cogi posse contendebant, vt scribit Agatharcides in *Biblioth. Photij.* Postremò desideratur vt sit probata contradicto iudicio, id est causa cognita per sententiam iudicis, *d. cap. Abbate. & l. consuetudine. ff. eod.* & his modis dicetur vera & iusta consuetudo,non corruptela. Pręter consuetudinem aliquid minùs adiunxerunt Gręci ἀχρησίαν, id est desuetudinem, quam tamen nihil aliud esse quam consuetudinem contra eos contendit Cuiacius, de quo quid sentiam peculiari Obseruatione scripsi.

DE POSTVLATIONE PRÆLATORVM,

TIT. V.

AD, ministros Ecclesiarum sese transfert Gregorius, de quibus agendum vtpotè de auctoribus constitutionum, & legum ecclesiasticarum; quorum quidem nomine non tantùm Episcopos, sed omnes Prelatos cuiuscunque generis sint contineri dubium non est, *can. si in plebibus. 63. dist.* etsi in hoc titulo agatur tantùm de postulatione Prelatorum, id est Episcoporum; nomine enim Prælati quoscunque alios qui vel auctoritatem summam, vel iurisdictionem quamlibet, vel administrationem habent contineri dicemus *infrà tit. de excessib. Prælat.* Iam verò quia maximè hic titulus ad postulationem Prælatorum pertinet, de ea agendum. Postulatio est προσάκλευσις, siue αἴτησις, supplicatio, siue petitio concors eius qui regulariter eligi non potest; quam gratiam sibi fieri à superiore postulatur. *c. 5. h. t.* in quo notanda est vox, *gratia*, vt agnoscamus postulationem contrariam esse iuri communi, & niti tantùm fauore, & beneficentiâ, quam superior facit promouendo ad prælaturam eum qui de iure promoueri non debet, vel ob defectum, vel impedimentum; ità vt quotiescunque electio quæ tota est stricti iuris, haberi non potest, ad postulationis remedium recurratur. Et vt postulatio suum sortiatur effectum hæc potissimum requiruntur, consensus ipsius postulati, si sit laicus, vt notat Glossa, *in can. Osius. 61. dist.* rationem hanc existimo, quòd nemo cogendus sit ad votum emittendum, & Ordines suscipiendos, *can. vbi ità. 74. dist.* sed nec clericus. *can. gesta. 74. dist.* nisi ob vrgentem Ecclesiæ necessitatem, *can. vlt. ead.* Episcopi etiam consensus adhibendus est, cuius ditioni subditur postulatus, *nisi eius Episcopus precibus exoratus concedere voluerit*, inquit *can. 2. & 3. dist. 71.* vbi quærit Glossa, an dissimulatio & conniuentia sufficiat, quod negat, ex *can. literas. 63. dist.* quia nemo cogitur emancipare filium suum; oportet saltem probabilem esse consensum si non expressum: ideò in *can. primatus. 71. dist.* dicitur, *sinè conscientia*, id est sinè literis dimissorijs. Sic etiam monachus sinè licentia sui Abbatis, Episcopus fieri non potest, nec vllum honorem in Ecclesia suscipere, ex decreto Gregorij in *can. quàm sit. 18. q. 2.* sed nec ordinari, nec fieri sacerdos, *can. si quis Monachus. 16. q. 1.* ità Magnus Hincmarus à clero, plebe, Archiepiscopo Senonensi, aliisque

Episcopis, cum consensu Abbatis & fratrum monasterij S. Dionysij, in quo degebat, ad Rhemensem Ecclesiam electus fuit, id est postulatus, vt scribit Flodoardus. Postremò superioris, id est ipsius summi Pontificis auctoritas desideratur, citra quam postulatio aliqua locum habere non potest, siue postulatus sit Episcopus, siue non; sed maximè Episcopus, qui cùm iam spiritali matrimonio vni Ecclesiæ coniunctus sit, non potest sinè absolutione illius ad aliam transire, *cap. bona. & cap. fin. hoc tit.* Requiritur ergo ad postulationem, vt fiat eius qui regularite eligi non potest, qualis est neophytus, secundùm sententiam Apostoli, quamuis D. Ambrosius ità fuerit vocatus, *can. Valentinianus.* 63. *dist.* qualis est clericus in aliqua Ecclesia ordinatus, vel Episcopus alicuius loci, qui cùm spiritale contraxerit matrimonium, & Ecclesiæ suæ ordinatus sit, sicut colonus adscriptitius, *can. sanctorum.* 70. *dist.* via electionis, quæ tota regularis est & canonica, ab ea extrahi non potest. Proinde magna est hodie differentia inter postulationem, & electionem, quamuis olim promiscuè vtrumque nomen vsurparetur; vnde videmus passim apud Auctores electum dici, quem hoc iure postulatum dicimus: quippe quòd postulatio, cùm non sit canonica sed tumultuaria, nullum sortitur effectum, donec à superiore fuerit approbata: ideò quantumuis quis postulatus, & scrutinium publicatum fuerit, possunt postulantes à postulatione recedere, & in alium vota sua conuertere, possunt variare quomodocùnque libuerit: ratio apertissima est: quòd cum inhabilis sit postulatus, possunt absque iniuria recedere, antequàm ei ius quæsitum sit, quod nunquam fit, nisi tunc demum cùm postulatio superiori præsentata, & ab eo comprobata fuerit, *cap. postulationem. hoc tit.* & quamuis præsentatione factâ postulantes variare non possint, non ideò tamen postulatus vllum ius habet antè confirmationem, vt omnes Doctores in *dicto cap.* sentiunt; in electione secus est, vt suo titulo dicetur.

Aliud postulationis genus est nominatio, quæ fit duarum, trium, aut plurium personarum; nec enim electio dicenda est, quia electionis forma est vt vnus dignior à pluribus eligatur, & concors seu maior pars Capituli, vel eligentium conueniat, *can. congregatio.* 16. *q.* 7. nominatio verò fit plurium, vt in Episcopo Neapolitano eligendo tres sibi nominari mandat D. Gregorius *epist.* 15. *lib.* 2. & quoties plures eliguntur propriè electio non est, sed nominatio; sed nec postulatio quæ propriè fit vnius; quamuis in *cap. cùm olim*, nominatio etiam fieri dicatur vnius, sed id ob promiscuam nominum significationem, cùm non ità subtiliter distinguantur, quin passim & reciprocè sibi

inseruiant, quorum præcipuam differentiam obseruauit Innocentius magnus Iurisconsultus. Quinimò addere possumus, non in eo tantùm differre nominationem à postulatione, quòd illa fiat plurium, hæc vnius; sed quòd postulatio tota pendeat ex gratia & mera liberalitate superioris; non ità de nominatione, cui ipse aliquantò magis adstringitur, & ad quam sequendam cogi videtur. Sic fiunt nominationes à Regibus nostris vi Concordatorum, & ab Vniuersitatibus in fauorem graduatorum nominatorum, mensibus Ianuario, & Iulio: Aprili & Octobri simplicium, quæ quidem ingerunt necessitatem, & maius robur habent quàm postulationes. Exemplo quoque patronorum quorum præsentationem, seu nominationem admittere tenetur superior, *cap. pastoralis. infrà. de iure patronat.* ideò patronorum nominatio pro collatione habetur, *cap. 4. infrà. de testib. cap. vlt. de concess. preb.* dummodò qui nominatur sit idoneus, *cap. 1. de iure patron. in 2. coll.* vnde fit vt qui nominandi ius habent creare dicantur, & nominatores creatores, & nominati creaturæ, *in l. 2. §. si eo. de administ. rerum ad ciuit.* & *l. si quos. 59. C. de decurion.* & plerisque alijs locis. In Basilicis nominatores sæpius, χειροτονῆται, dicûtur; imò & in iure ciuili nominatores decurionum, fidejussores eorum habentur, *l. vlt. C. de periculo nominat.* sicut tutorum & curatorum, *l. 1. C. de magist. conueniend.* quod periculum non incumbit ratione beneficiorum nominatoribus, quia totum onus spectat ad prælatum, vel superiorem, qui habet ius institutionis, vt non nisi præuio diligenti examine quemquam admittat ex Concilio Tridentino.

DE ELECTIONIBVS,

TIT. VI.

HIC titulus debuerat præponi superiori, quòd sit omnino generalis si attendas ad nomen electionis & significationem, quæ tam postulationis, quàm nominationis & translationis, & electionis specialiter desumptæ nomen designat. Accuratè quidem tractandus est vtpotè continens materiam arduam & periculosam, ex qua sicut ex fonte omnia commoda & incommoda Ecclesiarum pendent: vnde B. Chrysostomus, *lib. 3. de Sacerdot.* dum sciscitatur, vnde tot turbæ & lites in Ecclesijs nascantur; non aliundè opinatur, quàm ex Episcoporum electionibus, casu potiùs ac temerè, quàm diligenter factis, ἐκ τῶ τὰς τ

προεςώτων αἱρέσεις, καὶ ἐκλογὰς ἁπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχε. diligenter, inquam, obseruato ordine ecclesiastico & viâ Spiritus sancti, qui omnibus electionibus præesse debet, *cap. 1. & 13. Act. Apost.* & *1. ad Titum*: quamuis enim differentia ponatur iure isto inter electionem, quæ fit per inspirationem Spiritus sancti, & alias quæ fiunt per scrutinium, & per compromissum; tamen in omnibus diuina gratia interesse debet, aliter non esset vera electio. Quam differentiam discutiemus si priùs originem, & progressum electionum attigerimus. Sciendum igitur est primitus electiones immediatè à Deo fuisse factas duodecim Apostolorum, cùm eos vel à piscatione, vel à mensa nummulariorum, vel alijs occupationibus detentos proprio ore ad se euocauit. Sed & viam electionis in D. Matthia aperuit Dominus, & in eo rectæ & legitimæ vocationis fundamentum proponere, ac stabilire voluit Dominus noster, cuius exemplum posthàc sequerentur discipuli, ac eorum successores. Is mediatè electus fuit ab Apostolis, immediatè ab Spiritu sancto, qui primùm vocauit eum, & deinde vocatum declarauit congregatio. Sic enim 13. Actuum dixit Spiritus sanctus; *Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos*: προσκέκλημαι αὐτοὺς. Ità in electione Matthiæ vox totius congregationis erupit; *Tu Domine ostende quem elegeris ex his duobus vnum, & cecidit sors super Matthiam*, κλῆρος ἔπεσεν, *& adnumeratus est cum vndecim*, id est suffragijs electus, συγκατεψηφίσθη: quæ suffragia exquisita fuere à singulis vel publicè, vel secretò, per scrutinium; vt dicitur in *cap. Quia propter. hoc tit.* & hanc fuisse veram sortem, non verò fortunæ euentum calculis, aut baculis commissum credendum est: neque enim id fortunæ periculo commiserunt Apostoli, sed voluntati Dei quæ tunc aperta fuit; ità vt ipsi non tam elegisse quàm declarasse Matthiam dicantur, iuxta sortem, id est voluntatem & gratiam Dei: *Sors*, inquit D. August. in *psalm. 30. res est in dubitatione humana diuinam indicans voluntatem*; sic sors fuit vocatio Pauli & Barnabæ, quæ vt vim electionis haberet, & Apostolorum auctoritate confirmaretur, & transiret in præceptum, dixit Dominus, *Segregate*: diuina gratia illis effulsit, quâ illustrati eos ad gentes miserunt sinè fortunæ periculo; sed sorte, hoc est diuino oraculo, quod Glossæ veteres κλῆρον χρησμοῦ vocant; sicut Lyciæ sortes dicuntur apud Virgilium quòd per Apollinem in Lycia redderentur. In Matthia quidem duæ species electionum fuere; vna sortis seu voluntatis Dei, altera suffragiorum: sed hæc frequentiùs haberi cœpit, quia Deus rarògratiâ illâ visibili illustrat homines, sed id religioni plurium committit, quorum congregationi præsidet, quoties in nomine

eius

eius conuocati fuerint, *can. non exemplo. 26. q. 2.* non verò calculorum, tesserarum, globulorum, lapillorum, quæ in vrnam, vel hydriam, vel galeam conijciebantur: quæ omnia damnantur, maximè in electionibus Prælatorum. *cap. Ecclesia. infra. de sortilegijs*; cui constitutioni viam præbuerunt gentilium leges apud Dionysium Halic. *lib. 2.* licèt in officijs, & militijs dandis & agris assignandis fortunæ & sortis ratio haberetur, vt notum ex *Aeneidos* 1. & Appiano *in Ibericis.*

Ex his, & alijs quæ hoc titulo tractantur tria potissimùm & nunc, & olim fuisse electionum genera colligere possumus *per inspirationem, per scrutinium, & per compromissum.* Primum nulla requirit solennia, nec suffragiorum numerationem, sed publicum consensum & repentinum, vltrò impellente Spiritu sancto, & communiter omnibus postulantibus, *dicto cap. Quia propter*; sic enim D. Ambrosius studijs in diuersa fluctuantibus infantis voce, sed diuino inspirante oraculo Episcopus conclamatur, ab omnibus vnanimiter receptus fuit, vt scribit Paulinus *in eius vita*; quod aliquando in summorum Pontificum electionibus factum legimus, & nostro æuo Leo XI. hâc viâ Pontificatum inijt. Per scrutinium verò electio fit secretò & singulorum votis diligenter conquisitis: scrutinium est diligens inquisitio, cuius ritus celebres erant in examine Catechumenorum, exhibito exorcismo, apud Leonem Magnum *epist.* 5. D. August. & alios: illud examen fit secretò & sigillatim, *d. cap. Quia propter.* ne pateant omnibus quæ aguntur, ex *can. 4. Synodi Laodiceæ*, & ne electiones in præsentia audientium fiant; per, *audientes*, populum intelligunt Zonaras, & Balsamon, licèt verisimiliùs de Catechumenis intelligi debeat. Fit autem electio eius in quem maior & sanior pars Capituli consenserit, ratione habitâ zeli ad zelum, & meriti ad meritum, vt scilicet merita electorum, & dignitas eligentium considerentur, *cap. in Genesi. hoc tit.* nec semper numero est acquiescendum, cuius iudicium rarò tutius, & sanius, *cap. gratum. sup. de postul. prælat.* ad quod Glossa plenè docet, quomodo zelus, numerus, meritum expendi debeant, qui ordo vix hoc seculo obseruatur, quo non tam eligentium dignitas, quàm numerus consideratur, scilicet omnium ius æquale æstimatur ex iure communi, quod, patrias leges, dixit Prudentius *lib. 1. contra Symmachum,*

Seruemus patrias leges, infirma minoris
Vox cedat numeri.

Legem Curiæ, dixit Symmachus *epist. 27. lib. 4. vt maioris numeri antistet auctoritas*, licèt *in sententijs ferendis suffragia non numeranda esse, sed ponderanda* dicat Plinius *epist. 12. lib. 2.* Porrò numerus hic apud

veteres sæpius clàm & secretò exquirebatur, vt liberior vnicuique iudicandi, vel eligendi facultas pateret, & in quem quisque vota sua dirigeret, vel scripto in tabella & membrana, vel quouis alio signo in vrnam vel arculam demisso, quod & hodie religiosiores faciunt; colligunt enim tabulas seu membranas, quas γραμματεῖα vocat Plutarchus, & is cuius nomen pluribus insertum reperitur, is ab omnibus electus censetur, nec id sors dici potest, quia nullus est fortunæ casus, sed his tabellis tantùm voluntas designatur eligentium.

Per compromissum verò fit electio, cùm vni, vel pluribus, non quidem laïcis, eligendi potestas committitur, *cap. Sacrosancta. hoc tit.* quorum iudicio standum omnino est, nisi indignum elegerint, *cap. causam.* 8. *hoc tit.* quod fit maximè cùm multitudo eligentium sibi ipsi negotium facit: hoc consilium præbet Gregorius in eligendo Neapolitano Episcopo, *epist.* 15. *lib.* 2. & *in cap.* 10. *in prima compilatione*: & hanc formam compromissi seruare tenentur compromissarij, aliàs eorum electio nulla esset, nec compromittentes hanc sequi cogerentur, *cap. dilectus. hoc tit.* Quouis autem horum trium modo fiat electio, iure communi ad clerum pertinet, *eligente clero & populo*, inquit D. Cyprianus, *epist.* 24. 33. *&* 42. quod fuit ex Apostolica traditione, quam Patres Constantinopolitani ex veteri lege, ac SS. Patrum in Concilio Nicæno esse dixerunt τὸ παλαιὸν θεσμὸν, καὶ τῶν ἁγίων ἐν νικαίᾳ πατέρων ὅρον. D. Cyprianus *de diuina & apostolica traditione*, *canones ecclesiasticos* vocat: D. Athanasius apol. *1. antiquam institutionis formulam*: Concil. Aurelian. II. *canonicæ regulæ disciplinam: caput* 1. *huius tit. antiquam canonum consuetudinem*; Concilium Parisiense I. *cap. 6.* Per cleri nomen intelligimus capitulum, seu collegium, ad quod regulariter ius hoc pertinet, *cap. cùm Ecclesia. infra. de causa poss. cap. nobis. de iure patron.* licèt ex priuilegio & consuetudine ad Capitulum solum, *cap. cùm Ecclesia. hoc tit.* D. Hieronymus *epist. 85. ad Euagrium*: *Alexandriæ à Marco Euangelista vsque ad Heracleam & Dionysium, Presbyteri semper vnum ex se electum in excelsiori gradu collocatum Episcopum nominarunt.* Additur frequenter populi consensus, *cap. Quanto. hoc tit.* & *can. plebs. can. sanctorum.* 63. *dist.* non tantùm in comprobatione electionis iam factæ, vt quidam ex verbis Cypriani colligere voluerunt, *præsente populo, vel assistente plebe*, sed etiam faciendæ, *cap. 2. hoc tit. in 1. compil.* quod primùm Synodo Laodicena vetitum fuit, *can. 13.* vbi definitur, non esse permittendum turbis Episcopos & sacerdotes eligere. Hoc à populo ad Principem translatum est, exemplo legis regiæ. *l. 1. C. de veteri iure enucl.* Quæ Principi non solùm bonorum, sed etiam corporum potestatem dedit, vt Theoph.

Theoph. addit ad tit. de iure naturali οὐ μόνον τῆς ἡμετέρας ἐξουσίας, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν σωμάτων ἐστὶ κύριος. nam cùm habeant ius in capita & fortunas reges, hanc ad se facultatem aduocarunt; præsertim quòd se patronos & fundatores omnium Ecclesiarum in suis ditionibus profiteantur: sed hoc similiter prohibitum fuit præcipuè Nicænâ Synodo in *can. omnis. can. porrò. 63. d.* & quamuis id sæpiùs factitatum in plerisque regnis fuerit, non tamen sponte, sed coactè, vt testatur Lucius III. in *cap. 5. hoc tit. in 1. compil. si aliter fieri non possit*, inquit. Aliquando rigor ille temperatus fuit, vt electione factâ regius exspectaretur assensus, *cap. cùm terra. hoc tit.* Inde tot mala in Ecclesiam aliquando irruperunt, cùm ignari & indigni homines, & quod peius, pueri electi fuere, vnde versus recitat Iuo *epist. 67.*

Eligimus puerum, puerorum festa colentes,
Non nostrum morem: sed regis iussa sequentes.

Flodoardus, lib. 4. c. 22. refert Odalricum Aquensem Episcopum, præfectum Ecclesiæ Rhemensi, vice filij Hugonis Comitis, tunc paruuli. Hinc & magna illa exorta est tempestas inuestiturarum, quæ innumeras lites, diffidia, hæreses inuexit, de quibus satius est tacere, quàm tot sanctissimorum Patrum querelas refricare, quibus hæc calamitas inexhaustas lacrymas elicuit; non ideò tamen condemnem Regum nominationes à summis Pontificibus comprobandas in hacce seculi corruptela: maius fortè detrimentum ex electionibus timendum esset, cùm res omnes ambitioni & auaritiæ locum fecerint.

Præter hunc cleri, populi, regis consensum, olim tres ad minùs Episcopi interesse debuerunt, reliquorum suffraganeorum consensu & suffragio accedente, συμψήφων γινομένων τῶν ἀπόντων. *can. 4. Syn. Nicæna*, & *can. 13. Syn. Carthag.* & *can. 3. Syn. 7.* quod & D. Cyprianus agnoscit *epist. 68. Episcopi eiusdem prouinciæ proximi quique conueniant, & Episcopus deligatur.* iuxta *can. non licet. 63. dist.* imò & electio sine tribus Episcopis nulla erat. Synesius *epist. 67.* Quod ad rem maturiùs exsequendam cautum fuit, ità vt nomine cleri, non solùm collegium, seu Capitulũ, sed etiam Episcopos prouinciæ debeamus comprehendere: nec id referendum est ad χειροθεσίαν, seu, χειρῶν ἐπίθεσιν, *Act. cap. 13.* id est, manuum impositionem, consecrationem, ad quamdum, vel tres Episcopi præcipuè desiderantur, *can. 1. Apost.* sed ad χειροτονίαν seu electionem, quæ per manuum elationem fiebat, acclamante vniuerso populo; eligentes enim palmas attollebant, & per manus sublatas numerabantur qui hunc vel illum elegissent, vt refert Zonaras ad *dictum can. primum*: nec mirum si sæpiùs quæ de consecratione sunt,

ad electionem referantur, & è contra, cùm passim videas promiscuè χειροτονίαν pro χειροθεσία, & è conuerso accipi; vnde factum est vt multæ difficultates, & variæ natæ interpretationes fuerint: propriè tamen electio Græcis ἐκλογὴ in *d. can.* 13. *syn. Laodic.* & ψῆφος in *d. can.* 3. *syn.* 7. & alibi passim. Est prætereà obseruandum in electionibus, vt vota omnium in scriptis redigantur, *d. cap. quia propter*; quod est ex Concilio Nicæno *d. can.* 4. συντιθεμένων διὰ γραμματῶν, & *can. in Episcopum.* 64. *dist. can. legum.* 2. *q.* 1. *cum decreto scriptis roborato. can. Catinensis.* 61. *dist.* quod quidem decretum omitti non debet, quia est de substantia electionis & continere debet publicationem, inquisitionem, collationem, & electionem, vt sentit optimè Gloss. in *cap. innotuit. hoc tit.* denique seruetur forma Concilio Lateranensi præscripta in *d. cap. quia propter*; scilicet vt primò eligantur duo vel tres scrutatores, colligant vota singulorum, in scriptis redigant, mox fiat publicatio & postremò collatio *d. cap. Cumana.* absentium ratihabitio desideratur, scriptis etiam facienda, quos iure communi euocandos esse certum est *ex d. cap. Quia.* §. *vlt.* si sunt in prouincia, & commodè euocari possunt. *cap. coram. hoc tit.* licèt Gloss. contrarium sentiat, quæ consuetudinem inspiciendam esse dicit ad *caput coram.* 35. quod confirmat ex *cap. in Genesi*, vbi Innocentius III. adfert consuetudinem regni Franciæ; sed ex eo non est inferendum solâ consuetudine id fieri; imò verò iure communi cùm consuetudo illa desideret, vt ex toto regno absentes non tantùm ex prouincia euocētur: aliàs verò certum est absentes euocandos, *cap. quamuis. de off. Ord. in* 6. consuetudo intelligi debet, de valdè remotis, quorum exspectatio valdè suspecta & damnosa esset, vt idem ipse Innocentius III. exprimit in *cap. cùm inter vniuersas. hoc tit.* non ideò tamen negem aliud sæpius consuetudine obseruari. Possunt quidem absentes non interesse, & suffragium suum per procuratorem mittere, *cap. congregato. hoc tit. d. can.* 4. ille autem sit de gremio, aliàs, licèt de iure non videatur repellendus, tamen optimè dicit Gloss. in *dicto cap. Quia.* Canonicos non facilè extraneum admissuros: hi etenim ità cautè sibi ius illud vindicant, vt numquam extraneum pro quocunque negotio sedentem in Capitulo, sed rogantem tantùm & supplicantem excipiant: cùm autem dico omnes vocandos esse, intellige eos qui iure vocandi sunt, vt excludantur qui defectum ætatis patiuntur, necdum pubertatem, scilicet 14. annos attigerunt. *cap. ex eo. hoc tit. in* 6. Concilio Tridentino prouectior ætas exspectanda, quo nullus ad Canonicatum Cathedralis Ecclesiæ admittitur, nisi ætatis ad Ordines sacros suscipiendos legitimæ, nec vocem in Capitulo habere

habere poteſt, donec ordinem ſacrum aſſecutus fuerit: Excommunicatus quoque electioni intereſſe nequit, *cap. cùm inter.16. hoc tit.* cum hac tamen diſtinctione, an eligens ſit ſuſpenſus maiori, aut minori excommunicatione, vt latiùs tractabitur infrà de clerico excom. ſuſpenſus ab homine latâ ſententiâ, vel à canone, illo caſu repellitur, hoc verò admittitur, *cap. 2. & cap. ſi celebrat. infrà. de cler. excom.* Gloſſa in *cap. latores, infrà, de clerico excom.* & ità conciliantur canones inter ſe pugnantes. Similis ordo ſeruandus circa eos qui eligi debent, *cap. cùm Vintonienſis, & pluribus alijs, hoc tit.* contrà facientes, & indignum eligentes eâ vice conferendi facultate priuantur. Electione verò celebratâ, ſtatim ſequi debet publicatio, ne quid clandeſtinè fieri videatur, & fraudis ſuſpicio euitetur, non quòd ſit de ſubſtantia electionis *d. cap. Quia. in fine*: *quàm citiùs commodè fieri poterit*, ait Gregorius X, in *cap. Quàm ſit. hoc tit. in 6.* quod reſtringitur ad octo dies in *cap. cupientem. §. ceterùm, eod.*

Supereſt altera pars huius tit. quæ reſpicit electum, ac eius poteſtatem; non enim ſufficit electionem fuiſſe celebratam & publicatam, niſi electo præſentata, & ab ipſo acceptata fuerit, quæ, acceptatione factâ, confirmari debet ab his ad quos regulariter ordinatio, ſeu conſecratio dignoſcitur pertinere, *diſt. 65. & 66.* ab Epiſcopis comprouincialibus, & maximè à Metropolitano, vel Primate, *can. 4. Concily Niceni*; niſi id peculiàriter ſummo Pontifici fuerit reſeruatum, dicit Innoc. III. in *cap. nihil eſt. 44. hoc tit.* vt de Archiepiſcopo Capuano dicitur in *cap. cùm nobis. hoc tit.* de Remenſi in *Synodo apud S. Medardum* in cauſa Hincmari, & apud Flodoardum in *hiſtoria Remenſi*: & peculiariter Primatum, Patriarcharum, & Metropolitanorum confirmatio reſeruatur, vt patet ex *epiſt. Simplicij Papæ*, ſicut hodie nominatio regibus & præſertim noſtro, tranſactione generali habitâ cum Leone X. & hæc confirmatio maximi momenti eſt, cùm matrimonium ſpirituale inter Eccleſiam & electum conciliet, *cap. inter corporalia. infrà, de tranſlat. Epiſc.* & iam gradum Epiſcopalem ſit conſecutus electus, licèt non omnem, ſed talem vt adminiſtrationem bonorum ſuſcipere valeat, & omnia quæ ſunt iuriſdictionis exercere; non tamen quæ ſunt maioris diſquiſitionis, vt notat Cuiacius ad *cap. verum. infrà, de for. compet.* ſed nec Ordinis, *cap. tranſmiſſam. & cap. cùm in cunctis. § cùm verò. hoc tit.* Ante confirmationem verò adminiſtrationi ſeſe immiſcere non poteſt, *cap. qualiter. & cap. iamdudum. hoc tit.* nec cenſetur adhuc electus, ità vt aduersùs eum agi poſſit, ſicut aduersùs quemuis alium priuatum, & intendere accuſationem ſinè pœna inſcriptionis actor poſſit, eo caſu

quo non probauit: secus verò post confirmationem, *cap. super his. infrà, de accusationibus*: quia tunc priuilegia ferè omnia in eum concurrunt, adeò vt insignibus vti valeat, coronâ amplâ, & birro, quem nostri Camale vocant: dummodò sit proximè cingendus, cùm tunc pro cincto habeatur. Et olim coniugati, simul ac electi erant, ab vxoribus recedere cogebantur: Hieronymus *lib. 1. aduersùs Iouinianum*, &, *epist. 50. ad Pammachium in fine*: *Episcopi, aut virgines eligantur, aut vidui, aut post sacerdotium pudici.* Porrò immistio quæ fit à confirmato, & administratio bonorum Ecclesiæ, vim possessionis habet, vt notat Gloss. in *verbo, administrationem. d. §. cùm verò.* Differentia autem ponitur optima inter electionem, & confirmationem: quòd illa conferat prælatutam & administrationem in habitu, hæc in actu; illa ius, hæc exercitium, Glossa in *can. Quanto. 63. dist.* exemplo iudicis delegati in *cap. Pastoralis. suprà. de rescript.* nec est necessaria installatio, seu missio in possessionem vt Innocent. Hostiensis, & alij sentiunt, contra sententiam Archidiaconi in *cap. eum qui. de præb. in 6.* quam litem ità componit Panormitanus, in *cap. transmissam. hoc tit.* aut alius est in possessione prælaturæ, aut non; illo casu tenetur confirmatus assumere possessionem; aut nullus est in possessione, quia sedes vacat de facto, & tunc possessionis assumptio non est necessaria: sed hanc distinctionem non facilè probarem cùm iura loqãntur de quocumque electo, qui per confirmationem acquirit ius administrationis; ita tamen vt nisi possessione adeptâ ius spiritale non videatur adipisci, nec nisi per consecrationem plenarium ius habere; imò si eam spreuerit & negligenter tres menses egerit absque legitimo impedimento, ipso iure priuatur, nec opus est sententiâ, & denuò locus fit nouæ electioni, vacat sedes, & capitulum succedit, *can. Quoniam. 75. dist.* & *can. Quoniam.* 100. *dist. d. cap. si Episcopus. de suppl. negl. prælat. infrà.* Consecratio iurisdictionem confert, simul & ordinem, & fieri debet publicè in Ecclesia dum Missæ celebratur officium, *cap. Quòd sicut. hoc tit.* à tribus ad minùs Episcopis, ità vt hic numerus videatur de substantia consecrationis, secundùm Gloss. in *cap. Ne Episcopi. de temp. ordin. infrà.* idque probat ex *can. vlt. 66. dist.* contra *canonem 1. Apostolorum: Episcopus à duobus, vel tribus Episcopis ordinetur.* Apud Sidonium *epist. 25. lib. 4. Euphronius, & Patiens Ioannem consecrarunt, quem creauerunt ambo; Euphronius testimonio, manu Patiens, ambo iudicio*: vbi Sauaro anxius est quomodò id factum, vt duo cõsecratint contra *canonem* 39. *Concil. Carthag.* III. Balsamon ad *can.* 13. *Carthag. syn.* scribit primitus quidem hunc canonem non fuisse obseruatum: ità vt huic incommodo Synodus Nicæna prof-

pexerit, *can. 4.* quo factum existimem, vt de consecrationis ordine trium numerus fuerit factus, & aliter consecratio facta, licèt characterem imprimat, tamen effectum tollit. Archid. in *can. Quid sit. de consecrat. dist. 2.* & Geminianus in *cap. degradatio. §. poterit. de pœnis, in 6.* Vno tantùm casu ab vno Episcopo consecrationem fieri posse docet, *cap. 27. Constitutionum Apostolicarum, tit. 8.* si propter persecutionem, aut aliam grauem causam plures adesse non possint; dummodò afferatur decretum cōmissionis ψήφισμα τ̃ ἐπιτροπῆς plurium Episcoporum, quod decretum vix hodie probaretur. In Archiepiscorum consecrationibus olim omnes suffraganei interesse debuerunt, aliter factæ irritæ erant, *can. 1. 66. dist.* quod confirmatur, *cap. si Archiepiscopus. infra. de temp. ordin.* hodie non obseruatur: Glossa, horū peculiariter consecrationem summo Pontifici reseruatam fuisse conijcit, omnino malè, ex *can. pudenda. 24. q. 1.* iuri enim communi nîl derogatum, sed tantùm sibi præcipuam habuit Papa pallij dationem, quod plenitudinem potestatis confert Archiepiscopis, qui solâ consecratione non omnimodam potestatem consequuntur, cùm Episcopos consecrandi ius non habeant, *§. 1. can. Quoniam. 100. dist.* sed tantùm confirmandi, licèt alijs possint demandare consecrationis munus, *cap. 1. infra: de translat. cap. Quod sicut. hoc tit.* & sic intelligi debet, *cap. suffraganeis. hoc tit.* mirum tamen vt demandare alijs possint quod ipsi non habent. Tanta verò priuilegia sequuntur consecrationem tàm Episcoporum quàm Archiepiscoporum, vt Papæ fratres fiant, Iuo Carnot. *Epist. 8.* quos ipse in omnibus rescriptis hoc nomine nuncupat, electos verò filios dicit, *cap. sanè. de renuntiat. cap. coram. de off. & potest. iud: cap. Quàm graui. infrà, de crimine falsi.* imò & Cardinales qui non sunt Episcopi. *cap. dilectus. infrà, de excessib. prælat.* tantúsque honor consecrationi datur, vt singulis annis olim solennis eius memoria fieret, *can. Solennitates. & seq. de consecrat. dist. 1.* in Martyrologijs mentio fit ordinationis S. Ambrosij, dicebatur natalis Episcopatus: in veteri fragmento translationis S. Martini: *Scitis quia post hoc triduum natalis Episcopatus eius esse consueuerat.* sicut *natalis imperij* apud Tacitum *6. Annal.* & Spartianum in *Adriano*; & quod maius est, olim reus vnus è carcere liberabatur, Iuo Carnot. *Epist. 53.* Vita S. Aniani *apud Sur. tom. 6. die 17. Nouembris.* Hæc autem omnia, quæ de electionibus diximus, ad omnes dignitates, personatus, & alia officia Ecclesiastica pertinere dubium non est, *d. cap. cùm in cunctis. §. inferiora,* vtpotè Præposituram. *cap. dudum*: Canonicatus, *cap. cùm Ecclesia*: Decanatum, *cap. cùm in iure*: Abbatiam, *cap. causam. cap. cùm inter. & cap. ad nostram*: Eccle-

ſiam parochialem. *cap. querelam*. Prioratum. *cap. ſacroſancta.* atque etiam Ordines ſacros, Presbyteratum & Diaconatum. *can.* 3. *ſyn.* 7. Imperatorum etiam, *cap. venerabilem. hoc tit.* Quorum omnium electio tribus modis ſuprà dictis fieri debet, non quidem viuente, aut in extremis alio agente, vel nondum ſepulto. *cap. bonæ. 36. hoc tit.* ſed tribus hinc diebus, *can. nullus. 79. diſt.* quod Gloſſa non admittit, imò ſimul ac Eccleſia, vel beneficium vacat, ſtatim ad electionem procedi poſſe contendit, quod maior pars Doctorum ſentit, cùm tantùm obitus fiat mentio in *can. Epiſcopo.* 8. *q.* 1. ídque quod ſuprà dictum eſt magis honeſtatem, quàm neceſſitatem reſpicit.

DE TRANSLATIONE EPISCOPI,

TIT. VII.

HIC titulus pertinet ad ſuperiores, agit enim de genere vltimo electionis à nobis propoſito: ſed ideò peculiarem titulum fecit Gregorius, quòd tranſlatio non ſit minoris ponderis, quàm electio; nec temerè, ac inconſultò fieri debeat, ne inconſtantiæ vitium inuratur; tum quòd olim Epiſcopatus, Presbyteratus, Diaconatus, & minores Ordines nulli abſque titulo, ſinè altari, ſinè parœcia, aut officio Eccleſiaſtico darentur, cui nominatim adſcribebantur, & à quo diuelli non poterant, *can. Sanctorum.* 70. *diſt.* ideò *Carthag. Synodus* 3. æquiparat tranſlationes, & reordinationes, quaſi is qui mutat Eccleſiam vel officium reordinetur; imò etiam rebaptizationes, quæ nunquam, aut rarò fieri poſſunt. *can. non licere. de conſecrat. diſt.* 4. vnde fit vt quoties aliquis ad Epiſcopatum, vel ordinem ſacrum, vel officium Eccleſiaſticum promouetur, ordinari, & certo negotio ſpecialiter adſtringi dicatur, non verò ἀπολελυμένως, *abſolutè*, *can. 6. Concilij Chalced.* relato in *can. neminem. d.* 7. id eſt, vt ſacras functiones quibus locis libuerit exercere poſſit, iuxta *Zonaram ad hunc locum*: vagandi enim & excurrendi licentia olim maximè exoſa, ità vt nullus abſque literis commendatitijs aliò pergere poſſet; quod vtinam hodie fieret: ſed proh dolor! ordinantur aliquando vilia capita ſinè titulo, ſinè beneficio, ſinè officio, quæ magno Eccleſiæ ſcandalo per orbem diſcurrunt. Ergo tranſlatio Epiſcopi in aliam diœceſim cautè fieri debet, & rarò; inde Krantzius 9. *metrop. cap.* 45. ſuis temporibus cœpiſſe frequentari tranſlationes ait, quæ anteà non niſi magnis & ponderoſis de cauſis fiebant. Non quidem prohibita fuit olim tranſlatio, ſed tantùm permiſſa

missa cum aliqua rationabili causa, ὡς πλέον κέρδος, id est, *propter maius lucrum*, *can.* 14. & 15. *Apost.* quod *lucrum, populi vtilitatem* interpretantur *Zonaras & Balsamon.* non verò reditus pinguiores, quibus hodie inhiant qui Episcopatum deserunt, vt alium assequantur: quod lucrum malum dicit Iustinianus *Nou.* 3. quo casu nullus sponte ad aliam Diœcesim transire potest, sed cum iussu & auctoritate Synodi, & multorum Episcoporum iudicio commonitus de minori ad maiorem, de populosa ad populosiorem, & de nobili ad nobiliorem vt loquitur Innoc. III. mandans Episcopo Nannetensi Pictauios transire in *Epist.* 498. *lib.* 1. *regist.* Hæc translatio dicitur propriè μετάθεσις alia est μετάβασις, id est transitio, quæ etiam licita est, quando quis Episcopatum non habet, vel est eiectus, vel alio pacto destitutus, qui Episcoporum iudicio in vacantem Ecclesiam transire iubetur. Est etiam ἐπίβασις, inuasio, quæ fit malis artibus; nullo consilio, cùm quis propriâ auctoritate inuadit Ecclesiam, quæ omnia optimè distinguit Balsamon *in supplementis ad can.* 15. *syn. Nicanæ*, & ità docet intelligendos *can.* 2. *syn. Sard. & canonem* 16. *syn. Antioch.* Eâdem ratione Presbyter, Diaconus, aut quiuis alius in aliam Ecclesiam, vel ministerium inconsulto proprio Episcopo transire prohibetur, *can.* 15. *Apost.* Successu verò temporis effectum est, vt translationes, vtpotè in maiorum causarum numero positæ, soli summo Pontifici fuerint reseruatæ, vt est in *cap. Quod translationem. infrà, de off. legati*: quia opus fuit dispensatione, quæ ab alio concedi non potuit, *cap.* 1. 2. & 4. *hoc tit.* ideò in *can. mutationes*, 7. *q.* 1. addita sunt hæc verba à Gratiano, *auctoritate huius Sanctæ sedis, & non tamen sinè sacrosanctæ Rom. sedis auctoritate & licentia*, quæ desunt in editionibus Decretalium Epistolarum; eâdem ratione quâ suprà diximus cōfirmationes fuisse reseruatas Sedi Apostolicæ, ità vt nec legatus id ius habeat, nisi speciali indulto. *cap. si Abbatem. §. fin. de elect. in* 6. *in d. cap. Quod translationem.* Non ità de Abbatibus, sicut de Episcopis; illorum enim translatio non ad Papam iure ordinario pertinet, *can. Abbas*. 18. *q.* 2. nisi immediatè pendeant à Romana Ecclesia, *cap. cùm venerabilis. de consuetud. cap. vlt. de renunciat.* Hodie in Gallia Abbatum translatio Sedi Apostolicæ reseruata etiam fuit, transactione regni generali; Clericorum verò mutationes ad Episcopum planè spectant, *can.* 15. *Apost. & can.* 16. *Nicænæ Syn.* ita vt cogendi sint ab Episcopis, qui eos vel ad altiores gradus, officia grauiora, & digniores Ecclesias propter Ecclesiæ vtilitatem, non verò ad minores, prouehere volunt, vt rectè annotat Balsamon *ad can.* 34. *syn. Carthag.* ipsi verò citra voluntatem Episcoporum aliò tran-

sire, vel alterius iurisdictioni se subijcere nequeunt, *cap. significasti.inf. de foro compet.* Idem de monacho sinè sui Abbatis licentia, *cap. non est. inf. de regularib.* Et hæc quidem de translationibus Episcoporum, Abbatum, & ceterorum. Est etiam alius translationis modus non omittendus, non quidem personarum, sed locorum, & Ecclesiarum, seu sedium Episcopalium, quod fieri non potest propriâ & singulari voluntate Episcopi, sed causâ cognitâ, μετὰ συνοδικῆς διαγνώσεως, inquit Bals. ad *can. 74. syn. Carthag.* tribus potissimum de causis: ob persecutionem, *can. temporis.7.q. 1.* ob difficultatem locorum, veluti aëris intemperiem, *arg. can. quorundam.74. dist.* ob meliorationem, *can. si quis vult.16.q. 7.* quæ distinctio est D. Augustini in *can. tribus. de consecr. d.1.* quod & de Abbatijs, & alijs Ecclesijs dicendum; adhibito nempe consensu Episcopi, & fratrum, in *d. can. si quis. & apud* Innoc. III. *epist. 179. lib. 1. Regesti.*

DE AVCTORITATE, ET VSV PALLII,

TIT. VIII.

HIC titulus pendet à superioribus, quibus de electionibus, translationibus, confirmationibus, & consecrationibus Episcoporum egimus, quibus addi debuit pallij traditio, in augmentum plenariæ potestatis Archiepiscoporum, & Metropolitanorum; sinè eo enim fastigium Pontificiæ dignitatis non attingunt, nec verè, & propriè Archiepiscopi appellari possunt, *cap. 3. hoc tit.* nec Episcopos consecrare, Synodos celebrare, ordinare clericos, conficere chrisma. *cap. quod sicut. suprà, de electione*: licèt olim hoc fieret, vt licet colligere ex *epist. 1. Gregorij* VII. *lib. 9.* Non quòd pallium quidquam addat consecrationi iam factæ quantum ad Ordinis ministerium, sed potiùs ad plenitudinem iurisdictionis. Hoc non tam ex veteri Ecclesiæ instituto, quàm ex Apostolicæ Sedis, & totius Europæ consuetudine fieri dicit Paschalis II. in *cap. 21. in 1. compil. cap. ad honorem. hoc tit. priscam Sedis Apostolicæ consuetudinem* vocat Gregorius, *epist. 50. lib. 4.* idque in signum obedientiæ & subiectionis, cui magis adstringuntur Archiepiscopi, quàm Episcopi, *maior nobis solicitudo Ecclesiarum, & cura populorum propter pallia credita, & recepta, quàm ceteris Episcopis incumbit*, ait S. Bonifacius Mogunt. *epist. ad Cu-bertum*; nam tunc iuramentum præstant fidelitatis, & fidei Catholicæ vnitatem profitentur: sed & facultatem consecrandi Episcopos accipiunt

piunt, quæ cùm olim tota esset penès summum Pontificem, hoc signo concessa fuit Archiepiscopis, *d. cap.* 21. Imò potestas ipsa summa & suprema aliquatenus pallio communicatur ipsis Archiepiscopis & Metropolitanis, qui Papæ vices supplent, Greg. *epist. prædictâ. Quòd verò iuxta antiquum morem vsum pallij, ac vices Sedis Apostolicæ postulasti*, inquit, *absit ne aut transitoriæ potestatis culmen, aut exterioris cultus ornamentum, in vicibus nostris ac pallio quæsisse te suspicer.* quæ Epist. scripta est ad Vigilium Episcopum Arelatensem: Rabanus Maurus *de ordine Antiphonarij*: *propter Apostolicam vicem pallij honor decernitur*; ideò ab Alexandro III. *epistolâ* 23. *editâ cum epistolis Petri Cellensis* Archiepiscopus Lundensis, Sedis Apostolicæ legatus dicitur. Itaque pallij datione fiunt Archiepiscopi sedis Apostolicæ legati: quod tamen ingessit dubitationem Glossæ in *can. Pallium*. 100. *dist.* ideò dixit priuilegio id factum in gratiam Episcopi Augustodunensis, sed quare? quia scilicet pallium iure communi Archiepiscopis concessum fuit, ídque petentibus; at verò Episcopis nusquam, nisi ex peculiari priuilegio, quoties summus Pontifex eis vices suas conferre voluit. In Græcia non solùm Patriarchas, Primates, & Metropolitanos. Sed etiam omnes Episcopos pallijs vti refert Luitprandus Cremonensis in *legatione ad Phocam*, & rationem addit, quòd per vim Theophylactus Patriarcha Constantinop. obtinuerit posse vti & successores suos pallio, non petitâ licentiâ à summo Pontifice: quod ius sensim in omnes Episcopos Græciæ irrepsit. Hi autem Episcopi quibus ius Pallij ex priuilegio concessum erat, Metropolitani, vel Archiepiscopi nomine gaudebant, dicti secundi metropolitani à Græcis, ad aliorum qui iure præcipuo primi dicebantur differentiam, vt scribit Hincmarus Rem. in *opusculo ad Hincmarum Laudunens. c.* 17. & Balsamo ad *can.* 12. *Concilij Chalcedon.* Pallium ergo denotat iurisdictionem in alios Episcopos suffraganeos; nec quidquam facit ad sacerdotium, nec ad consecrationem, quo dempto Archiepiscopus nil differt ab Episcopo: *alia sunt sacerdotij, alia pallij*, inquit Nicol. I. in *quadam epist. apud Crantzium lib.* 1. *Metrop. cap.* 39. quæ verba vt efficacia repetit Alex. II. in *epist. ad Archiepiscopum Dioclient.* Pallium est beneficium non personale, sed reale, quod datur ratione loci, & loco adhæret, ità vt transiens ab vna ad aliam sedem nouo pallio sit honorandus, *cap. Bonæ. de postul. prælat.* nec extra prouinciam deferre potest, *cap. cùm super. hoc tit.* nisi gratiâ speciali sit indultum. *cap. ex tuarum. hoc tit.* solus Romanus Pontifex hoc potest *d. cap. ad honorem.* sed nec quotiescunque libuerit deferri potest; sed ijs diebus quibus definitum fuerit, *can. porrò. de*

consecrat. dist. 1. D. Gregorius *epist.* 54. *ad Ioannem. Tibi non putauimus ignotum, quòd penè de nullo metropolitano legimus extra Missarum solennia vsum sibi pallij vindicasse.* Dies quoque quibus ferre pallium licet enumerantur pluribus locis *dict. epist. Alex. II.* & apud *Innoc. III.* consuetudine quidem hic ordo infringi potest, vt idem Gregorius respondet, in *epist.* 78. *lib.* 7. quæ omnia expressa habentur *dist.* 100. Vtilitatem non exiguam induxit pallij datio, quippe terminos prouinciarum constituit, intrà quos quiescere deberent variæ sedes Episcoporum & paroeciæ, vt Obseruatione peculiari docebimus. Nunc agendum de forma & qualitate huius pallij, cùm de ratione egerimus. Pallium torques est, imperij Ecclesiastici summam denotans, ad exemplum Romani, in quo Imperatores cùm maiestatem suam alicui communicare vellent dabant vsum pallij & purpuræ, vt constat ex Capitolino *in Albino*: & in Gallia Torquati milites dicuntur qui Ordine regio insigniuntur. Hunc torquem Syluestrum primùm gestasse Historici docent, quo non tantùm ipse, sed eius successores εἰς τὰς προελεύσεις in processionibus ad imitationem Imperij Romani vtebantur; quod ex eo confirmari videtur, cùm ante Syluestrum pallij mentio nulla fiat, & primus Marcus eius successor, hoc Episcopo Ostiensi communicauerit, apud Anastasium Bibliothecarium. Pius Imperator Constantinus fidei Christianæ zelo incensus ad summam auctoritatem reuocare voluit statum Ecclesiæ, ideóque ingentia dona, & insignia ei contulit, vt videre est apud eundem. Quidam verò pallij originem altiùs repetunt, à Lino nempe D. Petri successore, & assessore, qui Ephod præsulibus in signum auctoritatis concessit. Ephod duplex fuit, vnum quod pro tunica linea sumitur, simplex & lineum: aliud quod nunc superhumerale est summorum Pontificum, ex hyacintho, purpura, cocco, byssóque contextum, vt videre licet apud Anastasium Sinaïtam, & Arnoldum Abbatem Bonęuallis, *tractatu de vltimis verbis Domini.* Huic torqui successisse dicunt pallium, imò & à D. Petro communicatum; nam & scribit Rupertus, *lib.* 1. *de Diuinis officijs, cap.* 27. Maternum à B. Petro missum ad Ecclesiam Treuerensem pallium suis successoribus reliquisse, quod scilicet à suo principe acceperat. Vt vt sit, communicatum pallium Episcopo Ostiensi vtpote omnium Episcoporum dignissimo, à quo summus Pontifex consecrari debuit, ad Primares, & Patriarchas successu temporis translatum fuit; tum deinde ad Archiepiscopos, & Metropolitanos, postremò ad Episcopos singulari quodam priuilegio, vt ex Gregorij epistolis notum est. Illo autem torque imperatorio non vsos fuisse Pontifices constat, sed fasciâ ex

candida lana contexta, in modum circuli humeros constringente, vt docet Onuphrius, quia Phrygium, seu Phrygionicum opus erat arte maximâ elaboratum, & acu pictum à Phrygibus, quos primos acu pinxisse refert Plinius, *lib.* 8. *cap.* 48. *en broderie.* Virg. 3. Æneid.

Et capite ante aras Phrygio velamur amictu.

cui fastui renuntiarunt Pontifices, lanâ candidâ contenti, vel etiam bysso, qui apud molles & delicatos non inferior serico, nec lino. Inter lanas gossipium, xylon, & bombyx æstimantur apud Plinium, *lib.* 19. *cap.* 1. quæ Indi ex arboribus colligunt apud *Philostratum, & Arrianum*; vel ex conchis marinis apud Tertullianum *lib. de Pallio, cap.* 76. *de mari vellera, quæ muscosæ lanositatis lautiores conchæ comant.* Quibusdam linum, alijs lana apud Pollucem; vnde fit vt pallium D. Gregorij ex bysso candente contextum fuerit, nullis acubus perforatum, ad luxum vitandum: nec tantùm ex sola lana fiebat pallium, sed simul ex lana & lino, licèt contrarium sentiat Isid. Pelus. *epist* 136. *lib.* 1. Solæ cruces insertæ filis aureis, & subtemine serico, vel bractea textæ erant, Venant. Fortunatus agens de Pallio Gregorij Turonensis, *lib.* 2. *epigr.* 3.

Serica cui niueis agnata est bractea telis,
Et textis crucibus magnificatur opus.

Vbi meliùs forsan legendum, agnaua, vt & in quibusdam codicibus: vel etiam imaginibus & pictutis illustrabatur, vnde pallium dicebatur *geniatum, fait à images au vif*, sicut apud Cassiodorum *geniatum tribunal*, apud Capitol. in Pio, *geniatus vultus.* Licèt autem hoc pallium omnibus Metropolitanis debitum fuisse videatur, non tamen nisi præsentibus vel obnixè postulantibus datur, vt docet Iuo Carnot. *epist.* 250. *&* 254. *fortiter*, inquit Gregor. *epist.* 5. *lib.* 7. quod putem pro arbitrio summorum Pontificum factitatum: sæpius quippe satis fuit misisse nuntios, *can. Quoniam.* 100. *dist.* licèt Vrbanus II. *epist. ad Archiepiscopum Mediolanensem*, se non nisi præsentibus concessisse profiteatur, *quod quidem dignitatis genus nulli ante te nisi præsenti concessum est*, apud Platinam. Et hoc quidem Pallium de corpore B. Petri tantùm sumi solitum fuit, *cap. significasti suprà, de elect.* quod intelligendum est de altari; quia scilicet altaria primùm erigi cœperunt super sepulcra Martyrum & Confessorum, quæ dicebantur *memoria. Primus Anacletus memoriam B. Petri construxit*, inquit Anastasius, & adhuc in nostra Tolosana ciuitate in Capella S. Raimundi, iuxtà S. Saturnini Ecclesiam, altare maius tegit corpus ipsius S. Raimundi: super altare autem D. Petri summus Pontifex benedicit pallium, vnde Vrbanus II. epist.

ad Bernardum Archiepiscopum Toletanum ait; *Pallium tibi ex Apostolorum Petri, & Pauli benedictione contradimus*. Præter pallium aliquando summi Pontifices sandalia, mitram, & alia mittebant: ità Ioannes VIII. Photio Patriarchæ Constantinopolitano, imò & crucis ante se deferendæ facultatem, rarò quidem Archiepiscopis & Metropolitanis, nisi etiam Primatus, aut Patriarchatus iure niterentur: sic Alex. II. crucem antè ferre permisit Archiepiscopo & Primati Sclauoniæ & Dalmatiæ *in suprad. Epist.* & Innoc. III. Thessalonicensi in *epistola nuper edita*, quem ab antiquo primum post quatuor Patriarchas, & Vicarium Sedis Apostolicæ dictum fuisse scribit, *lib. 15. Registri.* Certum est quidem omnes Episcopos ius Crucis ad collum appensæ habere, ideóque σταυρογράτας vocatos fuisse in *Cõcilio Constantinop.* 8. sed & sandalia, mitram, baculum, & cetera ornamenta quæ ad mysterium consecrationis, non ad priuilegium pertinent. Plura hîc adijci possent quæ ad iura Primatum, & reliquorum spectant, quæ inferiùs ad titulos de Maioritate, & de Appellationib. dicentur.

DE RENVNCIATIONE,

Tit. IX.

RENVNCIATIO aptissimè connectitur superioribus, quâ locus fit electioni, vel translationi vacantibus beneficijs per renunciationem, siue cessionem: quæ quidem non minoris est ponderis, quàm cetera mutationum genera; quia frequenter contingebant horum causâ qui vltrò & sponte renunciabant, siue spe pinguioris fortunæ: rarò tamen audiebantur, imò renunciatio prohibebatur non tantùm ijs qui digni sacerdotio erant, verùm etiam alijs, vt est in *epist. canonica Cyrilli Alexandrini*: qui enim adeptus est aliquam dignitatem vel officium, & ad Ordines aliquos promotus est, iam addictus & mancipatus Ecclesiæ habetur, & in eo manere debet ad quem vocatus est, *can. Clericus. 21. q. 1. perpetuò perseueret* inquit *can. Sanctorum. 70. dist.* exemplo adscriptitiorum & conditionalium hominum in *l. defensionis. C. de iure fisci*, qui quidem ad aliam dignitatem, vel officium, vel militiam aspirare non possunt, *l. scripturas. C. qui potiores in pign.* de quibus etiam meminit Innoc. III. *in epist. ad Colocensem Episcopum, lib. 15. Registri & alibi sæpius*: qui si recedant ab officio, & munere suo furtum sui faciunt, & vt fugitiui repetendi sunt, *l. cùm satis. C. de agricol. & censit.*

lib. x. Ità erat olim in omnibus titulis beneficiorum, quos deserere summum erat piaculum, & qui renunciabant ad id redire cogebantur, *can. non oportet.* & *can. si qui verò. 7. q. 1.* sicut desertores milites ad suum ducem cum elogio mittebantur, *l. 3. ff. de re milit.* Inter ordinatum & intitulatum alicui beneficio & Ecclesiam, matrimonium contrahi dicitur, quod vnius partis tantùm arbitrio dissolui non possit: *contrahitur vltrò, citróque per mutuum consensum eligentium & electi, quasi coniugale vinculum spiritualiter est contractum. cap. cùm inter Canonicos, suprà, de elect.* cui vinculo electus renunciare sine aliorum consensu non potest: sicut nec post confirmationem, nisi de licentia Summi Pontificis, ad quem pertinet confirmatio, *cap. inter. sup. de translat. Episc. de licentia nostra cedas*, inquit *cap. nisi. hoc tit.* Summus Pontifex solus potest soluere coniugium spirituale; quia tunc non homo, sed Deus cuius vices gerit in terris id exsequitur, *cap. Quantò. sup. de translat. Episc.* licèt enim Primatibus, & Metropolitanis id concessum fuerit, *can. denique. 6. q. 3. can. 16. Synod. Constantinop.* cautiùs tamen id ius reseruatum fuit ab Innocentio III. vt suprà titulo de electione notaui; & sæpius Summi Pontifices renunciationem citra manus suas factam comprobarunt, pro pace, & necessitate Ecclesiæ, vt profitetur Alex. III. de renunciatione Lingoniensis Episcopi coram Æschilo Archiepiscopo Lugdunensi facta, in *epist. 23. edita post Epistolas P. Cellensis*, & in *cap. 1 in prima compil.* ad exemplum legum ciuilium, quæ prohibent abdicationem Legati Cæsaris, Præsidis, & Correctoris prouinciæ citra auctoritatem principis, *l. penult. de off. præsid.* apud Liuium volentem se abdicare magistratu prohibet Senatus & populus: & distinguunt optimè Iurisconsulti inter abdicationem, & cessionem, quòd illa Græcis ἀποκήρυξις propriè sit spontanea repudiatio, & declaratio se nolle ampliùs magistratum gerere, sine vllius iudicio & approbatione: & cessio fit in iure, causâ cognitâ, auctore prætore, vel nutu principis, & hæc renunciatio ἀποταγὴ, καὶ παραίτησις Græcis canonibus, sine nutu, vel summi Pontificis, Archiepiscopi, Episcopi, vel præfecti fieri non debet: quod ideò factum est ne temerè, ac sine iudicio superioris fiant renunciationes, sine probatione, ἀδοκιμάστους ἀποταγὰς vocat can. *5. Syn. I. & II. Constantinop.* In quo aduertimus summam illam rationem temporis ad probationem præfigendi ijs qui monasticam vitam amplecterentur; nempe triennij, quod tempus pro varietate consuetudinum & locorum breuius, vel longius habitum fuit, quo elapso non licebat diutiùs vagari, & propositum relinquere; idem clericis ne beneficia sua Episcopo inconsulto deserant suadet *cap. admonet, &*

c.pen. h. t. Sic etiam & de Episcopis, quorũ non nisi diligẽti & canonicâ examinatione factâ, renunciatio est admittenda, cùm quidam, veluti propter exactorum vexationes, vicinorum inuasiones, populi inobedientiam, pusillo & abiecto animo suis Episcopatibus renunciant, inquit Balsamon, ad *can. 16. dictæ Syn.* Casus certi & determinati sunt quibus cessio admitti debeat, propter conscientiam criminis, ob corporis debilitatem, scientiæ defectum, malitiam plebis, graue scandalum, & irregularitatem, super quam dispensari non potest. *cap. nisi. hoc tit.* nôn verò leuibus de causis, aut propter tranquilliorem vitæ cursum, vtpotè Monasticæ, quod & Gregorium Theologum, & Macrem quendam Dei famulum fecisse perhibetur, cuius examinatam cessionem Patriarcha Lucas reiecit, eò quòd is renunciasset non *ὡς ἀνάξιος, ἀλλ' ὡς μὴ ἄξιος, non vt indignus, sed potiùs non dignus*, vt idem Balsamon refert: quod & ità definitum fuit à Synodo Ephesina in *epistola ad Synodum Pamphyliæ*, super libellum renunciationis Eustathij Metropolitani, qui tamen posteà pœnitentiâ ductus honorem & appellationem Episcopi sibi concedi postulauit, atque obtinuit; ità tamen vt sacra facere, & quempiam ordinare inconsulto Episcopo non posset, quod hodie passim conceditur. Ad Episcopatus verò curam & beneficij possessionem redire non potest, qui rite renunciauit *cap. ex transmissa. cap. in præsentia. hoc tit.* & licèt renunciando iurauerit, id non ad electionem, de qua nunquam cogitauit, extendendum est, vt docet Glossa, *cap. Clericus. infrà, de iureiurando.* Qui verò formam renunciationis debitam contempserit, licèt illa renunciatio sit nullius momenti, tamen in pœnam ipsius valet, quatenùs priuetur beneficio; vt de eo qui in manibus laïci renunciauit, *cap. Quod in dubijs. hoc tit.* quamuis aliàs renunciatio illicita, quæ iure non seruato facta est, etsi nullius momenti, non tamen priuet renunciantem. *cap. admonet. hoc tit.* quia scilicet sicut de manu laïci beneficium accipere grauissimum est, ità & renunciare in eius manibus. *can. si quis deinceps. 16. q. 7.* Iuo Carnot. *epist.* 131. Nec obstat *can. Gonsaldus 17. q. 2.* quamuis in manu aduocati renunciauerit, quia id fecit sui non compos, sed morbo coactus: imò & iste aduocatus non erat merè laïca persona, sed aliquatenùs Ecclesiastica; aduocatus enim est defensor Ecclesiæ, & cui beneficiorum sæpè competit præsentatio, *cap. praterea, & cap. cùm autem. infrà. de iure patronat.* vt latiùs suo titulo dicetur infrà: licèt aliàs rerum Ecclesiasticarum dispositio nulli laïco, etiam religioso; competat, vt scribit Innocent. III. *epist. 347. lib. 1. Reg.* Sed nec omnis renunciatio valet, licèt facta coram legitimo superiore, nisi

nisi etiam id libello, vel supplicatione in scriptis fiat, vt docet D. Gregorius *epist. 51. lib. 7.*

DE SVPPLENDA NEGLIGENTIA Prælatorum,

Tit. X.

INcvria, & negligentia est species quædam renunciationis, per quam Prælati, & patroni quibus facultas datur eligendi, vel præsentandi ius suum hâc vice amittunt, & ius deuoluitur ad superiorem. Quæ quidem negligentia variè sumenda est, quotiescunque electio, vel collatio facta non est, vel iure non facta, vtpotè indignâ personâ scienter electâ, quo casu ius deuoluitur ad superiorem, *cap. cùm Vintoniensis. suprà. de elect.* & *hoc tit.* si intrà sex menses Concilio Lateranensi sub Alex. III. præstitutos electio facta non fuerit, vt de electione Archidiaconi dicitur, in *cap. licèt*, & Cantoris. *in cap. vlt. hoc tit.* Hæc negligentia computatur à tempore notitiæ, *d. cap. licèt. cap. quia diuersitatem. infrà, de conceß. præb.* & hoc in beneficijs simplicibus; nam in praelaturis tres tantùm menses conceduntur, propter maius periculum, *cap. ne pro defectu. suprà, de elect.* quod statuit Innoc. III. & quantùm ad Episcopatus, & Archiepiscopatus Concilio Lateranensi sub Alex. III. derogatur, & sex mensium tempus pro personatibus & dignitatibus minoribus tantùm obseruari voluit in *cap. dilectus. infrà, de conceß. præb.* & id non à die vacationis, vt dixi, sed notitiæ computandum esse dicitur, in *d. cap. quia in fine*, à quo tempore quis facultatem eligendi vel conferendi habuit; tunc enim vtile tempus habetur quo experiundi potestatem habet is cui competit actio, *l. 1. ff. de diuers. & temp. præscrip. ex quo cognouit*, ait *l. 6. de Calumniatorib.* nec currit ignoranti, sed tantùm tempus quod dicitur continuum, *l. 2. quis ordo in poßeß. seruetur*, in qua Vlpianus bene distinguit, vt dicatur vtile in quo dies omnes vtiles sunt, scilicet vt per singulos dies scierit, & potuerit. Sic dies cretionis numerantur apud Vlpianum *tit. 22. Cernito in diebus centum proximis quibus scieris, poterisque.* Quidam tamen generaliter existimarunt notitiam siue scientiam ità spectari, vt nunquam sit in mora qui nunquam scierit: quod Clemens V. ita interpretatur in *Clement. de conceß. præb.* ad tollendas dubitationes vulgò emergentes, vt tempus tunc demum currat, cùm in loco, vel Eccle-

sia beneficij nota fuerit vacatio, aut per se, vel per alium scire quis potuerit; ei enim tunc negligentia imputatur; supina enim & dissoluta ignorantia est ignorare quod omnes norunt, de qua Papinianus in *l. cum sex. de adilit.edict.* vocat. παροιμίας, seu voces de via, aut propatulo collectas, quocunque denuntiante, vt ait Gloss. in *l. item veniunt. §. petitam. ff. de petit. hered.* Imò verò videtur monitio necessaria, ità vt illi ad quos ius conferendi pertinet sint admonendi, Innoc. *III.* in *epist.* 21. *lib.* 2. *Idoneis personis*, inquit, *valeas conferre, si iuxtà Concilij Lateran. constitutionem illi ad quos pertinent ad commonitionem tuam neglexerint ordinare*: & *epist.* 151. *lib.* 1. *canonicè moneas vt infrà mensem post admonitionem vestram, personam idoneam eligant in pastorem.* Alia est negligentia, quæ fit datâ operâ, vel dolo à scientibus, vel cùm impedimentum aliquod est, quo fit vt inutilis fiat & inhabilis ad agendum de iure, sicut de syndico dicitur in *l. 1. §. vlt. Quod cuiusque vniuersit.* vel propter crimina quæ eum irregularem faciunt & inutilem, ità vt Pontificale officium exercere non possit, *cap. ex literis. infrà. de excessib. Prælat.* quæ negligentia dolo comparatur in *can.* 1. 86. *dist.* & excommunicationem sæpè infert, *can. placuit.* 11. *q.* 3. quam etiam sequitur suspensio, vel degradatio, *can. dictum.* 81. *dist.* Negligens etiam dicendus est, qui citrà crimen & culpam senio aut infirmitate perpetuâ laborat, cui datur coadiutor, *can. quamuis*, & *seq.* 7. *q.* 1. & *cap.* 2. *hoc tit. in* 6. & tunc omnis potestas, & iurisdictio ad superiorem non deuoluitur, *cap.* 1. *hoc tit. in* 6. quia iurisdictio non pendet ab Archiepiscopo, nec ad eum deuoluitur, nisi viâ appellationis, sed tota ad Capitulum socium suum & consortem, *cap. cùm olim. infrà de maiorit. & obedient.* & *cap. vnic. eod. tit. in* 6. Negligens etiam dicitur electus, qui munus suæ consecrationis intrà tempus à iure definitum spernit, *can. Quoniam.* 75. *dist. can. Quoniam.* 100. *dist.* qui propter negligentiam priuandus est munere consecrationis, imò & deponendus; quod solus Metropolitanus facere potest: & in eo differentiam agnoscere debemus inter electum & consecratum; quòd ille deponi à Metropolitano possit; hic non nisi à summo Pontifice, ad quem diximus cessiones, translationes, depositiones pertinere. Inde etiam colligere licet, canones illos qui ipso iure priuari dicunt Episcopum, sententiam requirere, *d. cap. Quoniam.* quod etiam sentit Panormit. in *cap. cùm in cunctis. §. cùm verò, suprà de electione.* Et tunc demum cùm negligentia electi examinata, & Episcopus iure suo motus est, ad Capitulum spectat ius electionis, & nedum priuato Episcopo Capituli est prospicere rebus spiritualibus, & temporalibus, sed & Oeconomum consti-

cōſtituere, *cap.* 16. *ſeſſ.* 24. *Concil. Trid.* nec enim Metropolitanus huc vſque manum extendere poteſt, ἀλλ' ὑπὸ παραφυλακὴν ἔςωσαν τοῦ κλήρου τῆς ἐκκλησίας: id eſt, *ſed ſint ſub cuſtodia cleri Eccleſiæ*, inquit *can.* 35. *Syn.* 6. *in Trullo*, qui refertur in *canone, non liceat*. 12. *q.* 2. & ſolius Capituli eſt adminiſtrare, *cap. fin. hoc tit. in* 6. Quia nempe Capitulum in his quæ iuriſdictionem tangunt, Epiſcopo ſuccedit, *cap. cùm olim. infrà de maiorit. & obedient.* Epiſcopus ſiquidem cum Capitulo vnum corpus componit, vt diſertè ſcribit Alexander III. in *cap. quanto, & cap. nouit. infrà, de his quæ fiunt à prœl. ſine conſ. Capit.* Ideóque vacante ſede, Capitulum confirmat & reijcit electiones, abſoluit à ſententia excommunicationis; diſtinctione tamen habitâ, prout optimè diſtinguit Gloſſa in *dicto cap. cùm olim*, & *cap. illa, ne ſede vac. cap. vnic. de maiorit. & obediēt. in* 6. quæ quidem in omnibus iuribus ſuccedere Capitulum ait, prætérquàm in Collationibus præbendarum, quas reſeruari debere futuro ſucceſſori contendit Honorius in *dicto cap. illa.* quod tamen vix conſtare poteſt, propter periculum imminens ſi diutius Eccleſiæ vacent. Hoc ius accuratè ſeruat noſtrum Capitulum Eccleſiæ Toloſanæ, cui creandi Vicarios, & res Eccleſiæ procurandi facultas à pluribus retrò ſeculis competit: & notandum, in quo multi peccant, Capitulum non tantùm poſſe decernere de rebus Eccleſiæ, & iuriſdictionem aſſumere, ſed & Sedem vacantem pronuntiare, quamuis ſententia priuationis ſecuta non fuerit: quia dupliciter vacat Eccleſia; verè & de facto, cùm iam ſententia lata eſt, vel mors interceſſit; quo caſu nulli dubitant ad Capitulum ius omne pertinere; aut verò intellectu & interpretatione ob negligentiæ caſus ſupradictos, qui ſuſpendunt electum vel promotum, & inhabilem reddunt, & ſedem quantùm ad Eccleſiæ adminiſtrationem vacantem efficiunt; ſedes etenim vacat, nec tamē Eccleſia caret Epiſcopo. Sic cēſuerunt multi in quæſtione diutiùs agitata, ob negligentiam in petenda conſecratione Cardinalis de la Valette Archiepiſcopi electi. Idem exiſtimo in electo nondum confirmato, nondum conſecrato, qui ob negligentiam non aſſumpſit poſſeſſionem, nec ſe immiſcuit adminiſtrationi: tunc enim Capituli eſt eius ſupplere vices, quem Eccleſia ſponſum ſuum, niſi per confirmationem non agnoſcit, *can. ſicut.* 7. *q.* 1. *cap. inter corporalia. ſuprà, de tranſl. Epiſc.* & vt negligentiæ caſus ſint aperti, electo primùm datur menſis ad deliberandum, num electioni de ſe factæ conſentire debeat; poſteà tres habet menſes à tempore electionis ad petendum confirmationem, *cap.*

Quàm sit. de elect. in 6. tres alios ad petendam consecrationem, *d. can. Quoniam,* & *can.* 2. 72. *dist.* Si est Archiepiscopus habet adhuc tres alios menses ad petendum pallium, *can.* 1. 100. *dist.* vt distinguit Glos. in *cap. si electio,* in verbo, *aliam. de elect. in 6.* quibus locis semper concluditur Capitulum ius habere per tales negligentias nouam faciendi electionem, & consequenter suscipiendi omnem administrationem. Sed quia in hoc regno transactione solenni Pontificiâ & regiâ, electiones sublatæ sunt, & regiæ nominationi hoc ius attributum est, Capitulum cùm de nouo eligendi facultatem non habeat, non potest etiam Episcopum priuare, & sententiam in eum ferre, sed tantùm ius declarandi Sedem vacantem, ob inutilitatem, vel alios certos defectus, illæsum & illibatum retinere.

DE TEMPORIBVS ORDINATIONVM,

TIT. XI.

DE electionibu s& postulationibus Prælatorum suprà; iam transeundum ad proprium munus ipsorum, quod quidem præcipuum est in ordinationibus, in quibus & collationes olim fiebant Ecclesiarum, *can. Sanctorum.* 70. *dist.* Institutio Ecclesiastica est, vt extra ieiunia quatuor temporum ad sacros Ordines nulli promoueantur, *cap.* 2. *hoc tit.* quod ius est vetustissimum, & à nascentis Ecclesiæ initio duxit exordium, *can.* 13. *Apostolorum*; quo constat, tempore ordinationum fieri solitâ ieiunia. Hoc tempus Zephyrinus Papa congruum vocat, *in can.* 31. 75. *dist.* quod & S. Syluester solitus fuit obseruare, dum Presbyterorum, & Diaconorum ordinationes faciebat, mense potissimùm Decembri; vt certum est ex Anastasio Bibliothecario, & Pontificali; idque à B. Petro vsque ad B. Simplicium durasse scribit Amalarius Fortunatus *lib.* 2. *cap.* 1. *de Eccles. offic.* argumento sumpto ex ipso Pontificali, in quo reperitur, Simplicium ordinationes fecisse mense Decembri, & Februario; quod quidem non erat Constitutionibus cautum, donec Gelasius I. quarti mensis ieiunio, septimi, & decimi, quadragesimalis initij, ac medianæ quadragesimæ die ordinationes fieri debere definiuit, *epist.* 9. *can.*

fin. 75. *dist.* quem tamen ordinationes non fecisse nisi ijsdem temporibus quibus Simplicius, scribit idem Anastasius. Hæc quatuor tempora tandem ità accuratè fuerunt obseruata, vt nullus Episcopus extra ea ordinare potuerit,& qui aliter egisset suspẽsione plecteretur. Exemplum præbet *cap. 2. hoc tit. in 2. compil.* in quo Clariensis Episcopus, quòd in vigilia Assumptionis Deiparæ quemdam in presbyterum ordinasset, ab Episcopali administratione suspensus fuit. Simili etiam iure promotus extra illa tempora, Ordinum susceptorum fructu carebat, *cap. cùm quidam. hoc tit.* hunc tamen ritè Ordinem suscepisse, & charactere insignitum fuisse non est dubitandum, licèt ministerium interdictum ei esset, *cap. consultationi. hoc tit.* Duplex porrò tempus in his considerandum est, stata nempe,& certa quatuor anni ieiunia, quibus id licuisse diximus; tum etiam interstitia quæ transgredi nemini fas fuit, ità vt certus & definitus annorum cursus, vnicuique Ordini constitutus foret, antequàm ad alium perueniri posset, quòd clariùs expressisse Zozimum indicant eius epistolæ, ex quibus sumptus est *canon, in singulis.* 77. *d.* Tum etiam ætas ipsorum ordinandorum expressa fuit in Subdiaconis 20. annorum, in Diaconis 25. Presbyteris 30. *can.* 14. *&* 15. *Synodi 6. in Trullo, & totâ dist.* 77. quæ omnia paululum immutata sunt Concilio Trident. *sess.* 23. *cap.* 11. & 12. Et sicut distincta sunt tempora; ità & ordinationes, ne plures sacri Ordines vnâ, eadémque die conferri possent, *cap.* 13. *&* 15. *hoc tit.* nec etiam minores cum aliquo sacro, nisi alia fuerit loci consuetudo, vt censent Doctores in *cap. de eo,* & *cap. dilectus. hoc tit.* in quo dispensare posse Episcopos autumant, sicut in collatione Ordinum minorum: non verò vt duo Ordines sacri conferantur, etsi inueterata regionis consuetudo id tulerit, *cap.* 2. *hoc tit.* sed nec ipse Metropolitanus id permittet, *cap. dilectus.* Solus summus Pontifex his legibus solutus est, qui vbicumque, & quandocumque voluerit duos, vel tres, vel simul omnes supremâ suâ auctoritate conferre potest, *d. cap. de eo:* vel alijs gratiam facere, *d. cap. dilectus.* Sic enim Clemens VI. Imbertum Delphinatus principatu abdicato, nocte Natalis Domini ad omnes sacros Ordines vno ductu promouit, vt refertur in Historia ipsius Clementis, sumpta ex Bibliotheca Fuxensi: Minores certè Ordines omnes simul & semel vno, eódemque die, extra quatuor ieiuniorum tempora conferre possunt Episcopi, nisi consuetudo obstet, inquit Gloss. ad *d. cap. de eo.* Non quidem cum Subdiaconatu, quia cùm sit Ordo sacer separatim dari debet, licèt quidam contrarium censeant, vbi consuetudo id facit, cui sententiæ inhærendum vix existimauerim. Quod

F 2

ad locum attinet in Ecclesia Cathedrali ordinationes fieri debere monet Concilium Trident. *sess.* 23. *cap.* 8. vel si alibi magis idonea Ecclesia seligatur, præsente clero, & Canonicis adstantibus, quorum consilio & approbatione talia peragantur, *can.* 22. *Concilij Carthagin.* IV. sicut in omnibus alijs negotijs, *cap. Quanto. de his quæ fiunt à prælat.* qua de re plures sunt Constitutiones antiquæ & nouæ, quibus facilè illuditur hoc tempore, dummodò tamen Ecclesia illa intrà Diœcesim existat; non enim fines transgredi potest Episcopus ἔξω τῶν ἰδίων ὅρων, *can.* 35. *Apostolorum*; nam hoc casu quidam nec characterem imprimi dixerũt, ac ea quæ ab ipso geruntur irrita fieri ἄκυρα πεπραγμένα, *can.* 13. *Synodi Antiochenæ*, ἄκυρον εἶναι τὴν χειροθεσίαν, in *can.* 22. quod etiam refertur in *can.* 6. & 7. 9. *q.* 2. quia scilicet non est maior defectus quàm potestatis. Hoc est quod objiciebat Ioannes Constantinopolitanus Epiphanio, quòd in sua Ecclesia Ordines contulisset, καὶ νῦν αὖθις ἐπιτρέπεις σεαυτῷ, *iam tibi ipsi facis potestatẽ*, vt scribit Socrates, *lib.* 6. *cap.* 13. verũtamen contrariũ fuit conclusum, characterem nẽpe impressum ritè fore; & quod dicunt Constitutiones antiquæ nullas esse tales ordinationes, benigno intellectu ad executionem Ordinum referri debere scribit Gloss. in *cap. eos. hoc tit. in* 6. Ita enim Vrbanus Papa II. Hugoni Archiepiscopo Lugdunensi rescribit in *can. Lugdunensis.* 9. *q.* 3. quasi per præsumptam proprij Episcopi licentiam; quæ certè non excusat nisi dimissorijs litteris expressa sit, *cap.* 11. *hoc tit.* Idem ius statuitur, si quis Episcopus in sua Diœcesi alienum clericum ordinauerit, *totà dist.* 71. Inde orta est grauis contentio inter Græcos & Latinos, quòd passim Græci Latinos, Latini Græcos ordinarent, hac de re habeo peculiarem Obseruationem *cap.* 9. & 11. Monachi eandem à suis Abbatibus & Præpositis ἡγουμένοις, acceptam licentiam Episcopis præsentare debent, *cap. ad aures. hoc tit.* & *totà dist.* 58. alioquin ab Ordinum acceptorum executione suspenduntur. Possunt quidem Abbates ex priuilegio minores Ordines conferre, dummodò manus impositionem ab Episcopo acceperint, & Presbyteri gradum consecuti fuerint, ex generali statu Ecclesiæ, ἐν ἰδίῳ Μοναστηρίῳ καὶ μόνῳ ἑκάστῳ ἡγουμένῳ ποιεῖν. id est, *in proprio Monasterio etiam vnicuique Abbati facere licet, cap.* 7. *Syn. Constantinop.* quod ideò factum, ne monachi cellis suis derelictis vrbes obire, & Episcopos adire cogerentur, vt inibi docet Balsamon. Id præcipuum habuerunt omnia Ordinum capita, Abbates generales S. Benedicti, Cassinenses, Cluniacenses, Cistercienses, & Præmonstratenses, quibus ius annuli, mitræ, & chirothecæ datum fuit: cui tamen honori Præmonstratenses renunciarunt, & consequenter Ordi-

num collationem amiserunt, *ne forsitan ex his aliquod elationis supercilium assumerent*, inquit Innoc. III. *epist.* 196. *lib.* 1. *Registri*. Non alijs verò quàm suis monachis & conuersis Abbates cōferre Ordines potuerunt, nisi ex indulto & licentia Episcòporum, *cap.* 10. *sess.* 23. *Concilij Trid.* qui si non sibi subditos ordinauerint pœnas iuris non effugiunt; simul cum ijs qui Ordines acceperunt, quibus tamen πρώτη σφραγὶς primus character impressus manet, sicut ijs qui ab alieno Episcopo acceperunt, *can.* 16. *Apostolorum.* Hæc prærogatiua gerendi insignia Pontificalia pluribus peperit fastidium, cùm sit hic honos tantùm Episcopis debitus, de quo conqueritur Petrus Blesensis, *epist.* 90. *insignia Episcopalis eminentiæ in Abbate nec approbo, nec accepto.* & hunc abusum condemnat D. Bernardus *epist.* 42. De illa tamen liberalitate à summis Pontificibus concessa, cur conqueri non debeant Episcopi, scribit fusè Goffridus, *epist.* 27. *lib.* 2. Clemens tamen IV. distinctionem adhibere voluit, vt coram Episcopis Abbates mitris, gemmis, laminísque aureis vel argenteis vti non possent, vt refert Sirmundus in Notis ad eandem epistolam. Hac de re est optima Constitutio Clementis IV. quam cum alijs penès me habeo.

DE SCRVTINIO IN ORDINE FACIENDO,

TIT. XII.

ORDINATIONEM præcedere debet scrutinium; ideò & titulus de scrutinio apponi debuit. Scrutinium est certa quædam & legitima examinandi forma, ἐξετασμὸν siue ἐξέτασιν, Græci canones vocant, id est quæstionem & criminis inquisitionem, quam δοκιμασίαν, καὶ τοῦ βίου αἵρεσιν, *vitæ electionem* vocat *Syn. VI. in Trullo, can.* 22. hæc omnino præuia esse debebat, vt sinè ea ordinati essent deponendi, ex decreto Nicænæ Synodi, in *can. si qui sinè, dist.* 80. Primitùs hic ordo statutus fuerat, vt admitterentur contradictores seu accusatores aduersùs ordinandos, vt crimina & defectus in lucem prodirent; & ne tamen passim, & de triuio illi accusatores admitterentur, fiebat priùs accusatorum examinatio, ἀνάκρισιν vocat *Canon* 19. *Concilij Nicæni*, & Balsamon ἐξέτασιν intrà tres menses, Nou. Iustinian. 6. *Quomodo oporteat Episcopos* &c. Id verò non tantùm de scrutinio Episcoporum, sed omnium clericorum intelligendum est, imò & monachorum, qui olim ab Episcopo examinati solebant, *can.* 40. *&* 81. *Synodi VI. in Trullo.* hæc

examinatio triennium durabat, *can. 5. Synodi septima Constantinop.* cui tempori successit annus probationis: vita, mores, doctrina, genus expendebantur, *can. definimus, 4. q. 1.* & *can. omnibus. 2. q. 4.* tam obnixè, & fortassis nimium pertinaciter, vt in pluribus regionibus non admitterentur, nisi qui ex ordine Sacerdotali ortum traxissent; exemplo Iudæorum, qui ex tribu Leuitica solùm Sacerdotes admittebant, & in eo damnat Armenios *Syn. VI. can.* 33. quod etiam Balsamon Athenienfibus & Mesembricensibus obijcit. Doctrinæ quoque examen, sanctum fidei symbolum, & diuina dogmata apprimè sciri desiderabat, *can. nulli, & seq. dist. 38.* Quæ quidem scripturâ suâ ordinandi firmare debebant, & his etiam sese inscribere; quod tamen se non vidisse asserit Balsamon ad *can. 19. Syn. Carthag.* asseritque Episcopos tantùm, non clericos reliquos, huic inscriptioni adstringi debuisse. Mirum cùm ἐπιγραφὴ nihil aliud sit quàm assertio, & in scriptis redacta testificatio doctrinæ, quam quis tenere debeat, quæ in locum sacramenti corporalis successit, à quo absoluuntur omnes clerici, vt ipsemet Balsamon agnoscit ad *tit. 9. cap. 27. Photij.* Sicut verò fidei confessionem ordinandi in scriptis mandabant, & ità se inscribebant, sic etiam ex aduerso accusatores per eandem καταθέσιν periculum sui faciebant, *can. 6. Syn. II. Constant.* idémque clericos fecisse Balsamon non aduertit in *epist. Basilij Archiepiscopi ad Corepiscopos,* obijcientis, quòd præter suam conscientiam & citra legitimum examen multi ad Ordines admitterentur, & pro libito sese inscriberent, atque in Clericorum ordinem referrent: quem sacerdotalem catalogum vocat *can. Apostolorum. 8.* idque prohibet Basilius, *καὶ μηδενὶ ἐξεῖναι ἑαυτὸν ὅτε βούλεται παρεγγράφειν*, id est, *& nemini liceat quando velit seipsum inscribere.* Porrò examen fit per priorem Diaconum, id est Archidiaconum; cuius officium est omnes priùs ordinandos examinare, vt quos idoneos repererit, Episcopo repræsentet, *cap. vt nostrum. infrà, de officio Archidiac.* ideò in hoc capite vnico formula proponitur, quâ Archidiaconus petat nomine Ecclesiæ, vt aliquos ad Ordines promoueat Episcopus, qui tunc prius ab ipso dignitatis testimonium accipit. Eâdem fermè ratione, quâ in conferendis Ordinibus scrutinium illud obseruabatur, ità & in assignandis Ecclesijs quæ Presbyteris ad annum commendabantur, vt si incapaces reperirentur alijs darentur: hoc notat Alex. III. in *epistola ad Ambianum Episcopum, edita post epistolas P. Cellensis: Significans,* inquit, *quòd prædicto Danieli præscripta Ecclesia non fuerit concessa, sed ad probationem vsque ad annum commendata.* Quod munus probationis olim dabatur Corepiscopis, quos suo tempore exoleuisse refert in illud

illud Basilij, Balsamo: *Et omnes clericos fieri ab Episcopis*, κατὰ μόνην δοκιμασίαν αὐτῶν, *per solam ipsorum probationem*.

DE ORDINATIS AB EO, QVI Episcopatui renunciauit,

TIT. XIII.

QVÆ superiùs dicta sunt pertinent ad ordinationes quæ fiunt ab Episcopis; sed quia distinguendum est inter Episcopos veros & legitimos, ideò hic titulus subiungitur, vt sciatur an ordinatio bona sit, quæ fit ab Episcopo qui Episcopatui renunciauit. Olim Episcopi liberiùs renunciabant suis Episcopatibus, quod citra dispensationem summi Pontificis fieri non posse suprà demonstrauimus *tit. de renunciatione*. hîc distinctio adhibetur, vtrùm cessio Sedis & loci tantùm facta fuerit; an verò Ordinis & dignitatis: nam si loci tantùm, reseruatur Episcopo facultas munia Pontificalia exercendi, & Ordines conferendi; si loci & Ordinis, vtrumque amittit, nec quicquam præter minores Ordines conferre potest, quia hi etiam à non Episcopis dari potuerunt, *cap. cùm contingat. infra, tit. sequenti. can. quoniam. 69. dist. & cap. 1. hoc tit.* quam distinctionem liberè non esse admittendam dicent plerique: dubia enim emergunt, vtrùm Episcopus possit renunciare loco & Ordini; loco quidem sinè dubio ex indulgentia summi Pontificis, vt fusè diximus suprà, *tit. de translatione, & de renunciatione.* Ordini verò quî fieri potest? character est indelebilis, solâ enim degradatione id fieri potuit: nec tamen id nouum; antiquitus enim plurimos & sedi Pontificali, & dignitati, siue Ordini renunciasse constat: vnde est quòd Eustathius in *Concilio Ephesino, cap. 1. tom. 2.* cùm cessisset Episcopatu, lacrymans petijt, vt sibi nomen & honor Episcopi relinqueretur, quod factum; ità tamen vt propriâ auctoritate quemquam non ordinaret, nisi assumptus & vocatus: sic rescripsit *Synodus Ephesina conuentui Pamphyliæ.* Solebant plerique Episcopi tædio tùm laboris & curæ, cùm solitariæ, tranquilliorísque vitæ desiderio Episcopatibus renunciare, quod damnat *can. hoc nequaquam. 7. q. 1.* quòd à perfectiori vitæ instituto ad ignobiliùs descendere viderentur: eâdem planè ratione quâ in *Concilio Aquisgranensi* statuitur, ne Canonici cucullas monachorum induant. Quomodò igitur potuerint Episcopi suis Episcopatibus, ac simul Ordini renunciare non

est expendendum, cùm id fieri nequeat, nisi ob crimen & καθαίρεσιν præcedentem; idque intelligendum quoad sui officij & Ordinis executionem, cùm sedem non habeant, nec diœcesim, nemini proprio iure Ordines conferre possunt, nisi eo modo, quo & minores à non Episcopis conferuntur: quæ distinctio est Panormitani, & omnium ferè Doctorum, qui & inde colligunt Episcopatum esse Ordinem. Sed nec Episcopus σχολάζων, in Ecclesiam vacantem transire, illícque pontificalia exercere propriâ auctoritate potest. *can. 16. Syn. Antiochenæ.* Illi Episcopi dicuntur vagi, errantes, vacantes, seu βακαντίβοι. apud Synesium, *epist.* 67. Scoti in *Concilio Matisc. II.* sed cur? vide peculiarem Obseruationem *14. lib. 1.* Sentiendum est Episcopos iuri suo causâ cognitâ renunciare potuisse, sed non Ordini & characteri, qui exui non potest, sed quantùm ad executionem suspendi: ideóque & qui ordinati fuerint à talibus Episcopis Ordines quidem recipiunt, sed ab executione remouentur, donec, si ignoranter promoti fuerint, à proprio Episcopo fuerint dispensati, si scienter, à summo Pontifice, quam puto fuisse mentem Alex. III. in *cap. 1. hoc tit.* idem est de ordinatis ab Episcopo suspenso, excommunicato, vel schismatico in *cap. 2.* & *can. Ab excommunicatis.* & *can. ordinationes. 9. q. 1.* Qua de causa cùm Iuo Carnotensis requisitus à Guillelmo Ebroïcensi, electo Dunelmensi an posset suspensus Metropolitanus Ordines conferre, remisit hunc ad Sedem Apostolicam *epist. 157.* Flodoardus *lib. 3. historiæ Rhemensis, cap. 11.*

DE ÆTATE, ET QVALITATE, & ordine præficiendorum,

TIT. XIV.

ET hic quoque titulus ad Ordines pertinet, qui aliàs inscribitur de ætate & qualitate ordinandorum, & præficiendorum in quibusdam libris, & meliùs vt existimo, vt ex sequentibus patebit, quem auget quarta compilatio, de ætate, & qualitate ordinandorum, præficiendorum, & ordinantium; quia & hos omnes complectitur. Distinguuntur ordinationes à præfecturis, & officijs, de quibus sequentibus titulis: ordinantur, enim qui sacris initiantur ἱερωμένοι, vt sunt Episcopi, Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi: ordinantur minores clerici etiam per manus impositionem, διὰ χειροθεσίας ἐπισκοπικῆς, & characterem accipiunt

accipiunt per tonſuram, διὰ σφραγῖδα ἐπιχειρίδος, vt docet Balſamon *can.* 13. *Synodi VII. Conſtantinop.* & *can.* 77. *Synodi VI. in Trullo*; nec ſolâ & ſimplici benedictione id fieri, ſed manus impoſitione docet apertè *can.* 33. *eiuſdem*; quamuis à quibuſdam aliud ſit ſcriptum, qui σφραγῖδα accipiunt pro ἱερολογία cùm ſit re verâ character, ſigillum, ſeu impreſſio per tonſuram. Fefellit eorum opinionem, quòd hanc σφραγῖδα in modum crucis fieri legerint, quod tamen in omnibus cuiuſlibet characteris collatione fieri, non in ſola benedictione certum eſt. Nec quicquam facit *can.* 51. *Baſilij ad Amphilochium*, qui diſtinguit ſacros Ordines qui per χειροτονίαν fiunt, ab alijs qui per σφραγῖδα: cùm tamen omnes per χειροθεσίαν, id eſt, *manus impoſitionem* aſſumantur: nam & Baptiſmus characterem imprimit, *can. diſplicet.* 23. *q.* 4. *characterem dominicum portatis in Sacramento quod accepiſtis*, cùm agit de Chriſtianis in genere: idem in *can. Quomodò. de conſecrat. diſt.* 4. & alibi ſæpè. Veruntamen characteris, ſeu manus impoſitionis plurima eſt differentia; alia eſt manus impoſitio conſecratoria, alia confirmatoria, alia curatoria, vt optimè notat Gloſſa in *can. manus*, 1. *q.* 1. Theologi characteris impreſſionem tribus propriè caſibus fieri dicunt, in Baptiſmo, Confirmatione, & Ordine apud D. Thomam; & hic Ordinis character omnes tam minores, quàm maiores Ordines complectitur: quam etiam differentiam aduertit Zonaras ad *can.* 2. *Synodi Chalcedonenſis.* Sed in hoc eſt diſcrimen, quòd vtrumque & χειροτονία, & χειροθεσία in ſacris Ordinibus reperitur, in alijs deſignatio tantùm ab Epiſcopo cum χειροθεσία. Alia prætereà eſt manus impoſitio non valdè aliena, quæ character Imperatoris dicitur in *can. Quemadmodum.* 23. *q.* 7. ſicut & in regum vnctionibus, *cap. vnico, infrà, de ſacra vnctione.* Alia adhuc eſt valdè inferior quæ ſolam benedictionem ſpiritualem complectitur, ſinè charactere, εὐλογίαν πνευματικὴν, de qua *cap.* 39. *lib.* 8. *Conſtitutionum Apoſtolicarum*; quod inſcribitur, χειροθεσία ὀρθρινὴ, id eſt *impoſitio manus matutina*, cùm Epiſcopus populum ſuum benedicit: ἔπιδε ἐπὶ τ λαόν σε, τὅτν τὰς κεκλικότας σοὶ τὰς ἑαυτῶν κεφαλάς, id eſt, *reſpice populum hunc, hos dico qui tibi ſua capita inclinarunt.*

Altera pars rubricæ eſt, præficiendorum; quo nomine continentur qui non ordinantur propriè, ſed eliguntur, nec inter Ordinum gradus cenſentur, vt ſunt dignitates omnes, officia Eccleſiaſtica, & præfecturæ, licèt aliquando manus impoſitionem citra σφραγῖδα ab Epiſcopo recipiant, vt ſunt Abbatiæ; nam Abbates propriè præfici dicuntur in *cap. cùm contingat, & ſeq. hoc tit.* deſumpto ex *cap.* 1. & 2. *in*

quarta compilat. hi dicuntur καθηγούμενοι, & præfectura monasteriorum ἡγουμενία, quam ex Episcoporum permissione capiunt Abbates, vt scribit Balsamo ad *can. 14. Synodi VII.* nec possunt officium exercere, quin sint sacerdotes, vt idem scribit ad *can. 6. Synodi Carthag.* quia & confessiones audire debent, & lectores ordinare, & tonsuram conferre possunt, licèt ex laïcorum numero possint assumi ἐξ ἀνάγκης ἕπεται τὸ εἶναι τὸν καθηγούμενον ἱερέα, id est, *necessariò sequitur esse sacerdotem.* Scio quidem & ἡγουμένους pro Episcopis accipi, & pro quibuslibet alijs dignitatibus, quibus præcipuè autoritas data est, apud D. Paulum *cap. 13. ad Hebræos.* Archidiaconi, Archipresbyteri, Decani, Primicerij, & alij qui suo munere funguntur, non per ordinationem & manus impositionem quâ character imprimitur fiunt, sed per solam benedictionem, & ità dicuntur ordinari in *can. nullus, & seq. dist.* 60. vbi ordinatio & institutio promiscuè vsurpantur; sicut apud Suetonium *in Domitiano* : *Visum proximâ ordinatione præficere Aegypto Mettum Rufum* : vel etiam ordinatio sumitur pro οἰκονομίᾳ & administratione, vt explicat Gloss. in *can. Episcoporum. 74. dist.* sic ordinatio Orientis sumitur apud eundem Suetonium in *Nerone cap.* 40. quod genus ordinationis ad dignitates & officia, quæ sequentibus titulis exponuntur, pertinet.

De fœminis loqui non est alienum, quæ nomine προκαθημένων continentur in *can. 11. Synodi Laod.* quæ & præsidentes & presbyteræ dicebantur: hæ quidem ingredientibus fœminis in Ecclesiam veluti quodam magisterio fungentes præerant, ac eas πρὸς εὐταξίαν in suo ordine consistere iubebant, vt Zonaras & Balsamo scribunt. Presbyteræ supra annos aliquod post sexagesimum assumebantur: Diaconissæ verò viduæ in anno sexagesimo ex decreto Apostoli. 1. *ad Timoth. cap.* 5. χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα. Virgines autem quadraginta annorum ex Patrum decreto assumi dicit Balsamo ad *can. 19. Synodi Nicæna*, & *can.* 40. *Syn. VI.* quas quidem ab Ecclesia eliminatas existimandum est *Synodo Laodicenâ* ; prohibet enim ἐν ἐκκλησίᾳ καθίστασθαι, id est, *constitui*, seu, *præfici.* Scio quosdam hoc de ordinatione sumere, alios de manus impositione, nam & in *can.* 40. *Syn. VI.* χειροτονεῖσθαι dicuntur ex *Synodo Nicæna can. 19.* non tantum benedictione fieri, sed etiam consecrari per manus impositionem certum est: Et in eo agitur tantùm de his virginibus, quæ antè quadraginta annos schemate solo contentæ, sinè manus impositione, inter laïcas censebantur, non de ijs quæ iuxta legitimum tempus consecrationis receptæ erant. Quicquid sit, & ordinari ampliùs,

& præfici prohibitum esse Laodicænâ Synodo dicendum est, quod & confirmat Zonaras, cum ait canonem decernere, vt ex vltrò *γίνεσθαι ἢ οὕτως καλεῖσθαι*, *ne fiant, néue his nominibus appellentur*; imò nec benedictionem aliam accipiant, quàm quæ communiter populo impenditur, vt est constitutum in *can. 26. Concilij Arausicani primi*, quod reperit Epaunense *can. 11.* quo consecratio viduarum vetatur, solâ benedictione simplici reseruatâ; quam etiam benedictionem propter earum fragilitatem sustulit *can. 18. Synodi Aurelianensis* II. In responsis Balsamonis *ad interrogata Marci Patriarchæ Alexandrini, cap. 35.* dicitur propter menstruorum inquinationem à ministerio fuisse eiectas, cùm anteà gradum, *βαθμὸν*, ad altare haberent. Quin multùm prodessent primis temporibus non est dubium, vbi morum seueritas vigebat, ità vt mulieres baptizandæ ante Presbyteros, aut Diaconos non nudarentur, sed frons tantùm ab eis vngeretur, reliqua corporis pars à diaconissis vt ritè exponitur in *cap. 15. Constit. Apostolicarum. lib. 3.* *οὐ γὰρ ἀνάγκη τὰς γυναῖκας ἀνδρῶν καθορᾶσθαι*: *non enim opus est vt viri inspiciant fœminas.* Iam persequamur sigillatim quæ ad materiam huius tituli pertinent. Ætas & ceteræ qualitates desiderantur propter titulos, siue beneficia; sinè quibus olim nemo Ordines recipiebat, ex *decreto Euaristi*, & ex *concilio Chalced.* ordinatio sinè titulo nulla erat ipso iure, *can. Neminem. 70. dist.* ideò ordinans sinè titulo de suo alere tenetur, *cap. accepimus. hoc tit.* eos scilicet quos ad sacros Ordines promouit, non verò reliquos; quamuis in *cap. 2. infrà, de præbendis*, ità fuerit definitum. Triplex est titulus vt notum est, beneficij siue Ecclesiæ, quæ est in ciuitate aliqua, pago, vel martyrio, id est, templo Martyribus dicato, vt norat Zonaras ad *canonem 6. concilij Chalced.* Monasterij, vt ibi etiam dicitur; nam licèt monachi vulgò ad Ordines aspirare non possent, sed laïcorum numero censerentur, & missas perrarò celebrarent, imò nec audirent, vt constat ex P. Blesensi *epist. 86.* & *123.* habebant tamen aliquos qui in solitudinibus & monasterijs missas celebrarent, vt refertur in *can. Eleutherius. 18. q. 2.* Patrimonij quoque titulo Ordines dabantur, quod noui iuris esse existimauerim; nam quod Glossa in *d. can. Neminem. locum possessionis*, pro *patrimonio* intelligit, non est exaudiendum; Gratianus enim loco *ἢ κώμης* id est, *pagi*, *possessionis* vocem apposuit. Temporibus quidem D. Hieronymi ad patrimonium ordinatos fuisse clericos quidam conijciunt ex *can. vlt. 16. q. 1.* quod apertè dicitur in *cap. Episcopus, infrà de præbend.* Inter hos tres titulos præcipuus semper fuit titulus Ecclesiæ, seu beneficij, cuius causâ scrutari merita, ætatem, mores debet

Episcopus. Abbates, Præpositi, Archipresbyteri, & ceteri Ecclesiarum Prælati ad sacerdotium promoueri debent, ceteri ad Ordinem dignitati & officio conuenientem, *cap. 1. hoc tit.* & quidem Presbyteri vigesimum quintum annum attingere debent, ex decreto Alexandri III. in Concilio Lateranensi, *cap. cùm in cunctis. suprà, de elect. cap. 4. licèt. eod. in 6.* & *cap. 12. sess. 23. Concilij Trident.* Ætas illa vocatur à Iurisconsultis legitima, sine qua nemo contrahere, vel officium publicum exercere potest, *l. 1. ff. de minorib.* Senatores Romæ infra hanc ætatem non fiebant, vt scribit Dion Cassius, *lib. 51.* L. Iunius Tribunus plebis vnicuique magistratui ætatis legem dixit, apud Liuium *lib. 10.* Seuerior multò fuit Lycurgus qui sexagesimum annum constituit *apud Plutarchum*, vnde Senatus, ac γερουσία nomen accepit: multò ergo magis in ijs qui Ecclesiarum & populi curam suscipiunt desiderari debuit prouectior ætas; Episcopis quidem triginta annorum, *d. cap. cùm in cunctis*, quæ olim in omnibus Presbyteris requirebatur, *can. 14. Syn. VI. in Trullo*, & *can. 11. Synodi Neocæsariensis.* Diaconi verò & Subdiaconi olim vigesimum quintum annum exigebant, hodie vigesimum tertium, & vigesimum secundum, *cap. Generalem. hoc tit. in 6.* Equidem in beneficijs curam animarum non habentibus faciliùs dispensari potest, vt sunt Canonicatus Ecclesiarum Cathedralium, licèt personatum vel dignitatem habeant, cum quibus Episcopus dispensare potest, *cap. vnico. in 6. hoc tit.* nisi tales sint quibus sit annexus ordo Presbyteri, Diaconi, vel Subdiaconi, quorum dispensatio soli Summo Pontifici reseruatur. Quamuis enim Concilio Tridentino omnibus Ecclesiarum Cathedralium Canonicis ordo sacer iniunctus sit; tamen id communiter non obseruatur, quoties ab Ordinarijs canonicatus conferuntur, qui eos conferre possunt ijs qui decimum quartum ætatis annum attigerunt, Glossa *in cap. Si eo tempore. de rescriptis, in 6.* secundùm ius antiquum; hâc conditione vt quis vocem non habeat in Capitulo, donec ad Subdiaconatum peruenerit, *cap. vlt. Clement. huius tit.* Beneficia verò merè simplicia in septennio conferuntur, iure communi, licèt Concilio Tridentino annus decimus quartus sit exspectandus. Et quamuis ætas in omnibus ordinibus definita sit ad obtinenda beneficia, Papa sinè dubio potest dispensare in ijs quæ curam animarum habent, sicut quantùm ad residentiam, *cap. licèt canon, de elect. in 6.* vnde colligunt Doctores residentiam esse iuris positiui. De ordinantibus est vltima pars rubricæ in quarta compilat. quam attingere debemus, quia & de his agitur hoc tit. nam non solùm ordinandi, sed etiam ordinatores scientiâ, moribus, ætate prestare debent

ne incapaces ordinent, *cap. penult. & vlt. hoc tit.* debent enim inquirere eorum vitam, genus, patriam, ætatem, institutionem, locum vbi educati sunt; si sint bene literati, si fidem Catholicam teneant, vt est in *can. Quando. 24. d.* ne pœnam eandem incurrant, quam in electionibus infligi eligentibus diximus *suprà, tit. de elect.* Scientia potissimùm ad hunc effectum desideratur, quia ipsi decreta Conciliorum, & sacros canones auribus ordinandorum inculcare debent, *can. placuit. 28. dist.* & vt ordinandi ritus & cæremonias Ecclesiæ discant, & rationem reddant, eis præbere debet ordinans librum officiorum, quem *libellum officialem* vocat *can. Quando. 38. d.* qui quidem libellus an sit κοντάκιον, de quo toties Codinus in *lib. de officijs Constant.* Balsamon in *respons. 5. ad Marcum Patriarcham Alexandrinum*, in quo canones, troparia, odæ, ἱερμοὶ, στιχηρά, καθίσματα, & cetera quæ cum modulatione canebantur, vt annotauit Gretserus *ad dictum Codinum*. Denique omnia iuris diuini & humani arcana in scrinio pectoris habere debet, vt ab ordinandis rationem exigere possit, qualiter susceptum officium celebrent, vt est, *d. can. Quando.* Ideò inter alia insignia Pontifex in veteri Testamento rationale officij, seu λόγιον ad pectus gestare solebat, in quo erat δήλωσις, καὶ ἀλήθεια, id est, *declaratio, doctrina vel veritas*, præcipua Episcoporum munera, vt ex eo admoneretur Pontifex, & per eum populus, de his quæ in suo officio, sacrificijs, & sacerdotio consideranda forent, *cap. 28. Exodi.* Erat autem illud rationale breuis pannus, ex auro, & quatuor coloribus distinctus, palmi magnitudine, cui intexti erant duodecim lapides, virtutum figuram significantes, vt patet ex *d. cap. 28.* & latè docet D. Hieronymus *epistola ad Fabiolam 128.* Similis consuetudinis solennem obseruationem Ægyptiorum sacerdotes habuisse reperio apud Ælianum, *lib. 14. varia hist. cap. 24.* qui imaginem ex sapphiro ornatam collo gestare solebant: sapphirus enim ceruleus est & aureis guttulis, siue notis splendens, apud Plinium *lib. 2. cap. 9.* qui ad solis radios igneum veluti fulgorem emittit, quo homines seculi negotijs occupatos, qui Deum supra omnia, & proximos sicut seipsos diligere student significari docet D. Ambrosius *in cap. 21. Apocalypsis.*

DE SACRA VNCTIONE,

TIT. XV.

NEc malè sequitur titulus iste, quum in ordinationibus vnctio adhiberi soleat, quam esse multiplicem docet. Alia est vnctio Pontificum, alia sacerdotum, alia regum, alia Cathecumenorum, confirmandorum, infirmorum, & altarium, siue Ecclesiarum. Pontificum quidem, quod sumptum est ex veteri Testamento, cuius cæremonias, iuxta quas vncti fuerunt Aaron & filij eius, describit *cap. 29. & 30. Exodi.* Vnguentum quo liniebantur ex myrrha, cinnamomo, calamo, casia, & oleo confectum erat, eáque vnctio fiebat tribus in partibus: effundebatur super caput, manus replebantur oleo, vestes etiam perungebantur; quod hodie ferè seruatum, vt Pontifices nouæ legis ad caput & manus vngantur, vestes verò benedicantur. Caput solius Pontificis vngitur, vt demonstretur principatus, imitando Dominum, qui caput est Ecclesiæ: D. Augustinus; *Imitando illum*, inquit, *qui caput est Ecclesiæ, per vnctionis gratiam fit & ipse caput Ecclesiæ sibi commissæ: propter auctoritatem & dignitatem,* ait Innocent. III. in hoc tit. Quâ quidem vnctione, ità imprimitur character, vt deleri & tolli non possit: ideóque olim Pontifices mitram suam, seu cidarim mouere, & caput detegere prohibebantur, *cap. 21. Leuitici*, τὴν κεφαλὴν οὐκ ἀποκιδαρώσει, id est, *caput suum non decidarabit*, vt vertunt Septuaginta Interpretes. Manus verò vnguntur, quia tunc *benedicendi & consecrandi potestatem Episcopus accipit*, inquit Innocentius; quod commune habent Sacerdotes cum Episcopis, propter sacramentorum administrationem, *can. generaliter. 16. q. 1.* quorum ideò manus repleri & consecrari dicuntur, *Numer. 3. Quorum repletæ & consecratæ manus vt sacerdotio fungerentur. cap. 13. Paralip. 2. Quicunque volebat, implebat manum suam, & fiebat sacerdos.* Repleri dicuntur manus, vel ob vnctionem, vel quòd ipsi in ipsa consecratione victimas & holocausta offerrent; vel etiam quòd eorum manus donis & oblationibus cumularentur, vt & hodie obseruatur. Vnctionem illam sequitur manus impositio, & characteris impressio; & tunc omnis potestas spiritalis impenditur: osculum verò pertinet tantùm ad inaugurationem, sicut & orarij, annuli, & baculi traditio, quæ sunt mystica iurisdictionis iam impensæ insignia. Ideò Marinus legatus veteris Romæ in *Synodo VIII. Constantinopolit.* introducto Photio scipioni innixo

dixit: *Eripiatur illi de manu baculus, est enim Ecclesiastica dignitatis symbolum*; & tunc demum cùm depositus aliquis Episcopus restituebatur, hæc omnia illi reddebantur, *can. 27. Concilij Tolet. IV.* Per baculum iurisdictio, & ligandi ac soluendi potestas designatur, Innocent. III. *epist. 79. lib. 2. regist.* Durantus *lib. 2. de ritib.* genus præcipuum inuestituræ Abbatum, & Episcoporum esse scribit D. Bernardus, *Sermone de Baptismo*. Baculus ille, aliàs sceptrum vocatur ab Othone Frisingens. *lib. 2. cap. 6. de gestis Friderici primi*, vulgò virga pastoralis apud Iuonem *epist. 8. & 236.* & alibi passim. Quâ quidem virgâ, seu baculo olim Imperatores sibi ius dandi Episcopatus arrogare voluerunt, eo potissimum argumento, quòd olim in electionibus simul cum clero & populo intercederent; quo etiam iure vsi Christianissimi nostri Reges; non quidem vt pastoralis muneris ius impendere cogitarent, sed tantùm bonorum temporalium, & fundi Ecclesiastici vsum redderent, vt est apud Iuonem, *epist. 60.* quòd quia notissimum nec probationibus, nec autoritatibus est confirmandum; cùm innumeri libri de inuestituris referti sint. Hoc vnicum adnotandum, solum Summum Pontificem baculo non vti solitum, inquit Innocent. non quòd incongruum esse iudicet, sed propter duplicem rationem historicam, & mysticam, de qua videnda est peculiaris Obseruatio *14. lib. 1.* Annulus verò administrationem familiæ, & supellectilis Ecclesiæ custodiam designat, Innoc. III. *epist. 526. lib. 1. vt in l. cùm pater. §. pater plurib. de legat. 2.* Sic enim heredes fiebant apud Aelium Spartianum *in Adriano*, Valerium Max. *lib. 7.* Iustinum *lib. 12.* quæ fuit etiam causa cur pronubis daretur annulus apud Clementem Alexand. in *Pedagogo*.

De vnctione Cathecumenorum, tum etiam Ecclesiarum, & altarium dicetur commodiùs suis titulis, infrà. Restat Confirmatio quæ pertinet εἰς τὴν τοῦ ἐλαίου χρίσιν, *ad olei vnctionem*: hæc fit more Athletarum ad confirmandos Christianos in pugna contra Diabolum, *can. Spiritus sanctus. de consecrat. dist. 5.* cuius effectus diuersus est ab effectu baptismi, licèt vtrâque vnctione imprimatur character, passímque omnibus Christianis impendi debeat, *can. omnes fideles. ead. dist.* Differentia maxima est inter baptismatis & Confirmationis vnctionem, quòd illa à quolibet sacerdote, hæc à solo Pontifice fieri debeat, *can. de his. ead. can. quamuis. 68. dist. can. Presbyteros. 95. dist.* cuius differentiæ rationem aliam quærere non debemus, quàm quæ à D. Gregorio datur; nempe vsus, & vetus consuetudo, *can. 1. ead. dist 95.* & à Pontifice ieiuno, nisi ex magna necessitate, *can. vt ieiuni, & seq. ead.*

dist. 5. de consecrat. Regum vnctio dissimilis est à superiore, quæ fit in brachio dextro, non in capite, vt olim in veteri Testamento, quo sacerdotium & regnum coniungebantur: imò & si reges non essent sacerdotes, capite tamen inungebantur, sicut Saül & Dauid à Samuele, Salomon à Sadoco, Ioas à Iojada, Iehu ab vno ex filijs Prophetarum. Quæ vnctio in nouo Testamento à capite ad brachium translata est, vt ait hîc Summus Pontifex: plures tamen à capite ad pedes oleo inunctos fuisse constat, vt reges Romanorum ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν, apud Theophanem, *in Chronico*: & ità Carolum M. inunctum fuisse refert Constantinus Manasses, quod est cõtra Ordinis Rom. seriem. Ea vnctio frequentiùs fiebat ex oleo sacro, licèt aliquo communi oleo perunctos, vt Saülem, fuisse constet, Dauidem etiam, quem alij sacro perunctum existimant, & probant ex *Psalm. 88. Oleo sancto meo vnxi eum*, cuius sententiæ est Genebrardus. Oleum sacrum in vase magno tabernaculi asseruabatur, confectum primùm à Moyse, quod durauit vsque ad Babylonis captiuitatem, simili prodigio quo ampulla Regum nostrorum inungendorum sanctum chrisma indeficiens suggerit, vt idem asserit; qui & distinctam fuisse regum & sacerdotum inunctionem refert, vt illorum fieret in fronte inter palpebras in modum coronæ; sacerdotum verò in modum crucis; vtrorumque tamen vnctio regiam tribuit honorificentiam, vt ait D. Ambros. in *epist. 2. ad Corinthios*, iuxta illud D. Petri, *Quia sumus genus regale per vnctionem spiritalem.*

DE SACRAMENTIS NON ITERANDIS.

TIT. XVI.

ORDINATIO, siue Ordo est sacramentum, de quo cùm iam dictum sit, meritò additur hic titulus, an sacramenta debeant, & possint iterari; quorum quidem generalis est lex, vt quatuor repetantur, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema-vnctio, & Matrimonium; cetera tria nunquam, Baptismus, Confirmatio, & Ordo: quamuis olim & Extremam vnctionem repetere non esset licitum, vt ex D. Augustino, & Ambrosio probat Iuo Carnot. *epist. 257.* quod effectum fuit Concilio Trident. *sess. 14. cap. 3.* contra id quod continetur in *canone, Nihil. de pœnit. dist. 3.* Rationem differentiæ sumimus, ex eo quòd in illis character non imprimitur, sicut in his: si quidem in Baptismo ἡ σφραγὶς πίστεως

πίστως, *character fidei* imprimitur, in Confirmatione τῦ πληρώματος τῦ ἁγίυ πνύματος, id est *plenitudinis Spiritus sancti*; in Ordine verò ἡ σφραγὶς τ̃ ἐξυσίας, *character potestatis*, *can. quod quidam. 1. q. 1. can. licitè. 32. q. 7.* ideóque iterari non debeant, *can. non licet.* 107. *de consecrat. dist. 4.* Et quidem in primis Baptismum non posse iterari omnes ferè censuerunt, dummodò esset ritè factus, alioquin iterum posse conferri dubium non est: licèt enim ab hæreticis præstetur, modò iuxta formam à Domino præscriptam, valet baptismus, *can. ostenditur*, & *can. ab antiqua, de consecrat. dist. 4.* siue à laico, *can. in necessitate*: siue à pagano, *can. Romanus. ead.* siue ab Apostata, *can. nullus.* Hoc tantùm additur, vt sola eis gratia reconciliationis impendatur, per quam Catholicæ fidei socientur, *can. si re verà. 30. ead.* & virtutem Spiritus sancti accipiant, *can. Quamuis, ead.* quæ datur per manus impositionem, & chrismatis vnctionem, & sanctæ Eucharistiæ communionem, *can. si qui apud can. venisse. can. in Ecclesia, ead. & sequentib.* At quoties vel qui baptizant, vel qui baptizantur sanctissimæ Trinitati; vel tribus personis non credunt, sed vnam negant, vt sunt Bonosiarij & Cataphryges, tunc repetendus est baptismus. Alij repetebant baptismum Christianorum, inter quos Eunomius, hostis infensissimus sanctæ Trinitatis, contra quos acribus pœnis insurgunt Imperatores in *l. 1. & 2. C. Ne sanctum Baptis. reiteretur*, & *l. domus. 49.* & *l. Hæreticorum. 56. Cod. Theod. de hæreticis.* Marcionitæ ter baptismum repetebant, ait Epiphan. *hæresi 42.* In his omnibus non alia distinctio adhibenda, quàm quæ primùm fuit accepta ab Stephano I. Papa, vt quoties Ecclesiæ forma seruata non esset, toties iteraretur baptismus, contra sententiam plurimorum, qui nimio zelo quęcumque ab hæreticis fiebant condemnabant, vtpotè Baptismum, ordinationem, manuum impositionem & similia, iuxta decretum Synodi Iconiensis, & Synadensis in *Epist. Firmiliani apud S. Cyprianum epist. 75.* & epistolam Concilij Antiocheni apud Eusebium *lib. 7. cap. 6.* & Nicephorum, *lib. 6. cap. 7.* Fundamentum sumebant ex *can. Apostolorum. 68.* quò baptismus & ordinatio ab hæreticis facta reprobantur ὅτι ὔτε κληρικὺς, ὔτε πιστὺς ποιεῖ, *quo neque clericos, neque fideles facit.* Hæreticos intelligunt Apostoli, qui cum Ecclesia Catholica non conueniunt, nec eius formam sequuntur, ideò baptismus repetitur, sicut & ordinatio, quòd propriè non dicitur reïteratio, quia *quod non ostenditur gestum, non videtur iteratum*, inquit, Capitulare *329. lib. 7.* Quòd si in ijs quæ iuxta formam & ritum Ecclesiæ desiderantur aliquid omissum fuerit, hoc cautè supplendum esse dicitur in *cap. 1. & vlt. hoc tit.* Quæ suppletio fieri debet ijs-

dem diebus, quibus & ordines conferuntur. *cap. 2. hoc tit.* Quod attinet ad sacramentum Confirmationis, ne iterari debeat iisdem rationibus vtendum est; nam & Confirmatio ità olim baptismo cohærebat, vt coniunctim semper darentur, imò & Confirmatio esset perfectio baptismatis, ideóque τελείωσις vocatur, & perfectio à S. Ambrosio, *lib. de Sacramentis*: consignatio per vnctionem, apud Paulum 2. *Corinth.* 1. & consummatio ac signaculum diuinum, apud Cyprianum *epist.* 73. cuius Sacramenti collatio penès Episcopos semper fuit, *cap.* 10. *lib.* 3. *Apostolicarum Constitutionum.* vtrumque illud sacramentum olim duobus statis temporibus coniunctim dabatur, *Capitul.* 185. *lib.* 6. in festo Paschæ, & Pentecostes: & simul ac baptizatus aliquis erat, ad Confirmationem recipiendam Episcopo offerebatur, D. Dionys. Areopagita, *cap. 2. de cœlesti hierarchia*: & tunc demum is vtroque sacramento nasci dicebatur, apud Cyprianum *epist.* 72. qui & rationes affert, cur iteratio in tribus istis sacramentis prohibeatur, *lib. de ablutione pedum*: *Nemo sacros ordines semel datos iterum renouat, nemo sacro oleo lita, iterum linit aut consecrat; nemo impositioni manuum vel ministerio derogat sacerdotum, quia contumelia esset Spiritus sancti, si euacuari posset, quod ille sanctificat.*

DE FILIIS PRESBYTERORVM ordinandis, vel non.

TIT. XVII.

SVPERIORIBVS titulis actum de varijs ordinationum impedimentis, quibus & hoc additur circa filios Presbyterorum. Quærendum in primis de quibus agatur hoc tit. an de his qui ante sacerdotium ex legitimo matrimonio nati; an verò post sacerdotium, vel ex matrimonio, vel ex concubitu. Non est hîc adducendum vetus iurgium Græcorum circa matrimonium; de his enim agetur *infrà, tit. qui clerici, vel vouentes matrim.* Hæc tantùm hîc statuenda regula est, alios dici & esse legitimos ex matrimonio sacerdotum ante sacerdotium; alios esse spurios, ex illicito nempe concubitu; vtrosque ab ordinibus arcent constitutiones huius tituli, sed diuersimodè; siquidem natos ex legitimo matrimonio ordinari non prohibent vllæ leges, præterquàm in paternis Ecclesijs, *cap.* 3. *hoc tit.* ne successio hereditario iure introducatur, *cap. ad extirpandas.* 11. *hoc tit.* nisi media aliqua persona

intercesserit, *cap. ex transmissa. hoc tit. cap. consuluit. infra, de iure patronat. can. Apostolica. 8. q. 1.* in quo tamen fraus inesse potest, quippe per mediam personam ad paternum beneficium filij facilè peruenire possunt: quod iure ciuili vetitum est, ne tacito fideicommisso legibus illudatur, quæ turpes personas institui nolebant, *l. non intelligitur. ff. de iure fisci*, & *§. 1. Instit. de fideicommiss. hereditatib.* & vt ait D. Hieronymus *per fideicommissa legibus illudimus.* Ideò *l. 45. C. de Episcopis & clericis*, ait; *Nec per interpositas personas.* Nec solùm à beneficijs paternis arcentur filij Presbyterorum; sed etiam ab omnibus honoribus; sic in legibus Longobardorum, *tit. vlt. lib. 3.* prohibentur fieri Notarij, Comites sculdasij, id est pedanei iudices. Ex iusta tamen causa sedis Apostolicæ iudicio comprobata, successio admittitur, *cap. ex tua. hoc tit.* Apud Iudæos non nisi ex genere sacerdotali, & tribu Leuitica ad sacerdotium admittebantur, quod & sequutos fuisse Armenios docet *Syn. VI. in Trullo, can. 33.* quæ quidem intelliguntur de filijs legitimis: & quoties hîc agitur de filijs Presbyterorum & clericorum, natos intelligere debemus ante sacerdotium, quos cùm ad sacerdotium veniebant patres è domo sua dimittere iubebantur, propter publicam honestatem, eósque tenebantur emancipare, vt essent semoti à consortio reliquorum hominum, *can. 33. Syn. Carthagin.* Ideóque nominatim spectaculis & ludis scenicis interesse vetabantur, *can. 15. eiusd. Synodi*, ϗ ὥστε τὰ τέκνα τῶν ἱερέων κοσμικοῖς θεωρίοις μὴ προσιέναι. id est, *vt filij eorum qui sunt sacrati ad mundana spectacula non accedant.* Spurij vt turpes personæ Constitutionibus Ecclesiasticis repelluntur, *cap. vlt. hoc tit. cap. Consuluit. infrà, de seruis non ordinandis.* Talis soboles olim in veteri lege ità erat damnata, vt vsque ad decimam generationem Ecclesiæ ingressu interdictum ei esset, *cap. 23. Deuteron. cap. per venerabilem, infrà, qui filij sint legitimi.* Quod quidam referunt tantùm ad sanctuarium, alij verò Ecclesiæ nomine societatem intelligunt, & cœtum Iudæorum; apud quos manzeres, vtpotè extranei, iura ciuium non habebant, non verò intelligendum vt à sacris & templo arcerentur. Verùm nec hoc iure differentiā ponere debemus inter natos ex cōcubinis, & ex stupro: nam licèt illi iure ciuili quasi legitimi haberentur, quia talis consuetudo licita erat *l. 5. C. ad Senatusconsult. Orfitianum*, iure tamen Pontificio talis coniunctio damnatur, *can. Audite. 34. dist.* Hodie hæc distinctio adhibetur, vt filij legitimi sacerdotum beneficium paternum adipisci non possint, aliud tamen in eadem Ecclesia possint, *cap. ad hæc. hoc tit.* cui vulgò opponi solet quod dicitur in *cap. ad abolendam, ne Canonicorum filij, maximè spurij, in eadem Ecclesia in-*

stituantur, verbum, *instituantur*, ponitur pro, *succedant maximè*, Glossa interpretatur, *tantùm*; quasi soli spurij prohibeantur, non verò legitimi; cùm tamen æquè legitimi ac spurij in beneficijs parentum succedere non debeant: legitimis quidem datum est, vt ad Ordines promoueantur, *cap. 2. hoc tit. in 2. compil.* cuius verba notanda sunt; *sacerdotum verò filios, & maximè in sacerdotio genitos non sinit succedere parentibus consuetudo, ne laïcis scandalum generetur.* Ità fit vt filij sacerdotum & Canonicorum admittantur in eadem Ecclesia quâ pater: sicut de filijs Episcoporum dicitur in *cap. ad hoc.* non verò si filij sint illegitimi, *cap. cùm decorem. hoc tit.* nisi eo casu quo monachi fiant in regulari aliqua Congregatione, tunc enim Ordines eis conceduntur, *cap. 1. hoc tit.* quod & statuit Vrbanus II. in *Concilio Claromontensi, can. 25.* & Alexander III. in *Concilio Lateran. parte 19. cap. 2.* Ratio differentiæ petenda est ex *d. cap. ad abolendam*; publicum enim scandalum generatur, quoties in secularibus Ecclesijs introducuntur, vbi summus populi concursus fit: non æquè in Monasterijs, quæ sunt recessus solitariæ vitæ, & veluti carceres, *can. luminoso. 18. q. 2.* Ex dispensatione verò Summi Pontificis, non verò Episcopi, filij isti sacerdotum, sicut & omnes nothi ad Ordines admitti possunt, si morum honestate & scientiâ commendentur. *cap. ex tua. hoc tit. can. Nasci. 56. dist.* ità vt non solùm ad beneficia quæcumque & dignitates promoueri valeant, sed etiam ad Episcopatum. *can. Apostolica, & seq. ead.* dum tamen dispensatio peculiariter ad Episcopatum tendat, vt est in *Epist. Clementis IV. 353. ad Ariminianum Asturicensem electum.*

DE SERVIS NON ORDINANDIS, & eorum manumissione,

TIT. XVIII.

PERSONIS quæ ad Ordines admitti non debent annumerantur serui, qui tam iure ciuili, quàm Canonico personam non sustinent: sed pro nullis, imò ferè pro mortuis habentur, *l. 32. & antepenult. ff. de reg. iuris.* Repelluntur ij quibus nulla natalium, nulla morum honestas suffragatur, *can. admittuntur, d. 54.* ideò priùs libertate donandi sunt, *cap. 3. hoc tit.* quæ lex primis Ecclesiæ cunabulis fundamentum accepit, & licentiam dominorum expetijt, *can. 82. Apostolorum*, factâ manumissione secundùm iuris solennia, vel testamento, vel per tabulas, vt est in *canone*

21. Syn. Aurelianens. III. Quod ideò dicebatur *auctoritatis testamentum in antiquitatibus Alemannicis*, editis à Goldasto, *tit. de manumissione*, vbi formula refertur integra, & apud Cuiac. *14. Obseruat. cap. 17. ingenuitatis vel manumissionis titulus* in Concilio Rhemensi, *cap. 1. apud Burcardum lib. 2. cap. 26.* vel *charta absolutionis, apud eundem*, τὸ τῆς ἀπολύσεως πρόγραμμα, vt loquuntur Græci. Absolutio idem est, quod manumissio in legibus Vuisigothorum *tit. 1. l. 2. lib. 9.* quia cùm serui manumittebantur vinculis & catenis soluebantur, inde *absolutus* dicitur *manumissus* in *veteribus glossis*, & in *canone 5. d. 54.* Manumissio in Ecclesia publicari debuit pro ambone, vel vmbone: lectorium, vulgò pulpitum δεκλήκιον, ϗ ἀκρεαλήκιον apud Basilium Seleuciæ, *lib. 2. de Thecla*, & apud *Anastasium in Leone IV.* Vel etiam manumissio publicabatur ad cornu altaris in Capitulari *88. lib. 1.* Quod ideò fiebat, ne falsis manumissionibus veri Domini seruis suis priuarentur, & in detrimentum rei familiaris. Olim quidem non sufficiebat scientia & conniuentia dominorum, sed ipsa concessio & liberatio, vt est in *d. can. 82.* tum deinde effecit Iustinianus, vt si seruus in clerum fuisset cooptatus ignorante Domino, intrà annum Dominus ius haberet redhibitionis ἀναλήψεως, *can. si seruus, 19. ead. cap. 2. hoc tit.* si verò monachus factus fuerit, datur triennium Domino, *can. si seruus. 54. dist.* imò etsi Episcopus factus sit sacro vestitu exui, & in seruitutem retrudi debere ait Harmenop. *tit. 14. lib. 1. Nouellâ* verò Leonis 10. annus ille sublatus fuit, & perpetua reuocatio data. Sic legibus Longobardorum *lib. 1. tit. 33. cap. 2.* si quis seruum sinè voluntate Domini clericauerit, reuertatur ad proprium Dominum; idem si seruus monachus factus esset, *d. Nouellâ Iustiniani*, & Capitulari *227. lib. 5.* reuocatio intrà triennium competit. Non ità in Episcopatu, nam eo ipso quòd seruus fit Episcopus consequitur libertatem, nec redhibitio Domino competit, Nouellâ ipsâ Iustiniani, *cap. 4.* ad exemplum filij fam. *Nouell. 81.* quod improbauit Leo III. *Nouella 11.* qui quasi ex professo Iustiniani Constitutiones aggredi videtur. Hanc Nouellam Iustiniani restringere debuit Balsamon ad priuilegium Patriarchæ Constantinopolitani; cuius insignia facit tanti ponderis, vt quemlibet seruum per Episcopalem honorem eximat à seruitute, cōtra ius cōmune, quod nulli seruo parcit; & ità obseruatum fuisse docet Iuo Carnotens. *epist. 102.* quâ Beluacensem electū quidam calūniosè seruilis conditionis esse suspicabantur; *Obnoxietas*, inquit, *parentum à nullo viuente legitimè comprobari potest.* hâc voce vtitur *can. 2. Concil. Matiscon.* II. licèt Sirmundus legendum putet *Obnoxiationem. obnoxietas* sumitur pro seruitu-

te,& pro qualibet alia conditione minùs seruili,quâ cõtinentur liberti,*can. vlt.ead.* originarij,adscriptitij capite censiti,coloni, ὁμόχλωσοι, qui prædia in censum publicum relata possident, & ὁμόδουλοι, id est, conserui agricolæ apud Sozomenum; & conditionales, qui alicui certæ conditioni sunt adstricti *d. can.* admittuntur. Nouella Iuliani *115. c. 455.* de quo conqueritur Agobardus, *tractatu de priuileg. & iure sacerdotij: Habeo vnum clericionem, quem mihi nutriui de seruis meis proprijs, aut beneficialibus, siue pagensibus, volo vt ordines eum mihi presbyterum.* Hi omnes æquales ferè sunt libertis, qui operas patrono præstare debebant fabriles, & industriales, si iuratæ & promissæ essent ex L. Papia; at officiales naturâ debebantur ipsi tantùm patrono, reliquæ quibuslibet pro voluntate patroni, *l. si non sortem. §. libertus, de condict. indebit. l. 9. & toto tit. de operis libertorum.* Vnicum hîc notandum est, quasdam esse spiritales operas, quæ retineri & exigi iustè possunt, vt canonicarum horarum recitatio, *cap. Nullus, & cap. eò libentiùs. hoc tit.* sacrorum mysteriorum celebratio, *can. frequens. 54. dist.* imò etiam & negotia Ecclesiæ tenentur gerere, alioquin in seruitutem rediguntur, *can. Diaconi. 12. q. 2.* ac honorẽ & patrocinium impendere; ità vt nec testes, nec accusatores esse possint, *can. Episcopus. 58. ead. dist. vt quorum*, inquit, *libertas perniciosa est, sit salutifera seruitus. can. octauo. ead.* Porrò adnotandum est ex supradictis seruos non solùm ad sacros Ordines promoueri non potuisse, sed nec ad inferiores; omnes enim comprehendit *d. can. ex antiquis.* Quia tamen hæc regula strictiùs obseruari consueuerat circa Ordines sacros, *can. 2. & can. de seruorum, dist. 54.* ideò Innocentius III. respondet idem ius statuendum esse in Subdiaconatu, *cap. miramur. hoc tit.* & quidem certum est omnes veteres canones legem fecisse generalem, idcircò de clericatu loquitur *can. 1. d. distinct.* de gradibus omnibus Ecclesiasticis, quorum titulo etiam minores clerici continebantur, *can. de rebus, ead.* quod non solùm pro Ecclesiæ honore factum est, sed etiam in gratiam dominorum *d. can. 82.* Et hoc ità religiosum fuit, vt in consecratione Episcoporum nominatim præciperetur, ne seruos promouerent, *cap. consuluit, hoc tit.* atque etiam vulgò cum licentia dominorum non licuit, sed parciùs & secundùm mensuram, vt ait Capitulare 113. *lib. 1.*

DE OBLIGATIS AD RATIOCINIA ordinandis, vel non,

TIT. XIX.

CVR Raimundus Compilator specialem hunc titulum ediderit, meritò quæri potest; cùm incongruum videatur primo intuitu actores, procuratores, syndicos, tutores, & huiusmodi homines rationibus alienis obstrictos non posse ad Ordines promoueri. Quod confirmat *can. 33.* Fulgentij Ferrandi, *vt clerici, apothecarij, vel ratiocinatores, non ordinentur.* An propter præscriptionē fori quâ clerici causam dicere coram iudice cincto non tenentur, ex Constitutione Syluestri *apud Anastasium*: *Cinctum dicimus*, inquit Cassiodorus in *psal. 29. quando eius fasces, honoresque declaramus*, de quo suo loco: verior & probabilior ratio est Raimundum compilasse Decretales miscendo ius antiquum cum nouo, quamuis suo forsan tempore seruitus non esset in vsu. Certum est enim debitores, & quoscunque rationibus obnoxios, & obæratos corporum obligationibus fuisse obnoxios, imò seruos fuisse creditorum; & quamuis sublatas fuisse duras corporum obligationes dicat Liuius 8. *ab vrbe cond. dec. 1.* non tamen omnino erepti sunt ab eorum imperio, & dominio: ideóque rectè dicit *cap. vnicum. hoc tit. ante libertatem adeptam*, id est, nondum rationibus redditis *Ecclesiam infamari*; quia scilicet talis obnoxietas, licèt non sit vera seruitus, non tamen longè abest. Nihilominùs certum est apud quasdam gentes seruorum conditionem diutius in Ecclesia durasse, & non omnino eliminatam fuisse, quod testantur Constitutiones Friderici II. Imp. in *regno Neapolitano*, & ipse Bartolus suo seculo desijsse narrat: vnde fiebat vt qui alienis rebus essent obstricti redire ad pristinum negotium cogebantur, vt de curialibus refertur in *can. prætereà. 51. dist.* quorum plerique ludis secularibus, & publicis voluptatibus inseruiebant, *l. Circensium. 20. C. de discussoribus. lib. 10.* Serui enim erant reipub. ac *viscera ciuitatum*, vt ait Nouella Maioriani, Senatores aliarum ciuitatum, præterquàm maioris, vel nouæ Romæ *l. omnes. 33. C. de Decurionibus lib. 10.* Ex eorum ordine creabantur tributorum publicorum susceptores, *l. 8. C. de susceptorib. eod. lib.* similiter & sacrarum largitionum exactores, quos Rationales summarum, vel summæ rei vocat *l. 3. C. si propter publicas pensitationes*; vnde & procurator Cæsaris

ὁ τοῦ μεγίστου πράγματος προεστατεύων apud Eusebium vocatur *lib.* 2. vt etiam annotauit Cuiacius *Obseruat.* 32. *lib.* 8. idem est *actor dominicus*, apud Gregorium Turonensem *lib.* 9. *cap.* 38. & Capitulari 3. & 41. *lib.* 4. Idem dicendum de priuatarum rerum Rationalibus, qui omnes dicũtur Rationales, quia ratiocinijs, siue polypticis obnoxij sunt, & ratiunculas, ἀποσεσημειωμένα, *l.* 2. *C. Theod. de discussorib.* λογαρίδια, veteribus Glossis, reddere tenentur ratiociniorum præpositis, quos Athenienses λογιστὰς vocabant, apud Plutarchum & Aristotelem *Politic.* 6. vnde & λογιστήρια scholæ ratiocinatorum dicuntur apud *Iulium Pollucem.* De his exactoribus satius intelligere caput vnicum huius tituli, non de executoribus, suadet Anton. Augustinus, cui non assentior; rectè enim dicit *executores, seu curatores pupillorum* ἐπιτρόπους, quibus præcipuè testator curam pupillorum & legatorum præstandorum committit in *l.* 107. *de legat.* 3. quos ideò ministros ὑπουργοὺς Basilica vocant, *dispensatores legatorum* Nouella Martiani, *de testamentis clericorum.* Licèt autem clerici ad tutelam cogi non possint, tamen hortantur eos omnes Constitutiones ad curam & defensionem pupillorum, & executionem testamentorum, *can. peruenit.* 85. *dist.* ità vt ij quibus executio demandatur, tutores impropriè vocentur, vel curatores, vt perspicuum est ex *Nouella* Leonis 68. ἐπιμεληταὶ apud Laërtium. inde fit vt *executio* sumatur pro *tuitione, defensione*, siue *procuratione* in *can. defensiones.* 2. *dist.* 87. Ex quibus apparet quàm variè sese torqueat Glossa in *cap. vnico*, recedens à vero sensu horum verborum *procuratores, actores executores, seu curatores*, quos propriè ad personas pupillorum, magis quàm ad alia munera & negotia referre debemus.

DE CORPORE VITIATIS ordinandis, vel non,

TIT. XX.

PERSEQVITVR Gregorius Ordinum impedimenta; inter quæ hoc titulo agitur de corporali vitio; claudos siquidem, cæcos, deformes, ac debiles ad munera Ecclesiastica non admittendos esse sacræ Scripturæ docent: quod obseruabant Gentiles apud Dionys. Halicarnass. *lib.* 2. *cap.* 3. Pari fermè ratione, quâ apud Iurisconsultos capite minuti, qui non sunt integri corporis, integræ frontis, ad honores & munia publica non admittuntur, *l.* 5. *ff. de capit. deminut.* Apostolorum & veterum Patrum sanctionibus

nibus inter corporum defectus distinctio habita fuit, si fungi officio non sinant; tales quidem non vt polluti, non vt indigni, οὐχ ὡς μεμιασμένοι reijciuntur, sed ob eam tantùm causam, ne Ecclesiastica officia impediantur, vt de surdis & mutis loquitur *canon 78. Apostolorum*: ideò vno oculo orbatus, vel aliquâ corporis parte oblæsus non est reijciendus; quamuis in *can. vlt.* 55. *dist.* vno oculo orbatus casu, & non propriâ voluntate à sacerdotio repellatur; atque etiam, quod maius est, macula in oculo dubitationem ingerat, in *cap. 2. hoc tit.* quod intelligendum est de graui deformitate quæ scandalum pariat, cùm potiùs in ordinationibus attendenda sit animi, quàm corporis deformitas: licèt Iurisconsulti in redhibitionibus vitium animi non considerent, *l. 4. ff. de Aedil. edict.* si enim vitia quantumlibet leuia in animalibus ad sacrificia destinatis expendebantur; quantò magis in personis Deo dicandis. Maximum sanè vitium illud est, quod descendit ex defectu scientiæ, & morum, *can. vlt. 49. dist.* Ideóque Philo Iudæus *lib. de Temulentia.* putat Mosem cùm prohibuit spadones & exsectos ingredi templū Domini, denotasse per sterilitatem corporis, defectum sapientiæ. Est & alius corporis defectus qui solet esse impedimento, quoties quis seipsum de industria mutilauit, vel exsecuit, *can. 22. Apostol.* non ità de Eunuchis, siue thlibiæ sint, qui ab infantia per collisionem fiunt, siue thlasiæ qui per ruptionem, contusionem, & compressionem, vel ectomiæ, qui per excisionem, vt notat Cuiacius in *l. 6. ff. de liberis & posth.* & Balsamon ad *can. 24. Apostolorum*, & Iurisconsultus in *l. Spadonum. ff. de verb. signif.* quo nomine non comprehenduntur qui ab hostibus, vel per vim excisi sunt, *can. 7. & 8. dist. 55.* vel qui ob morbum, *can. 9.* & *cap. ex parte, hoc tit.* denique spadones qui tales nascuntur, non fiunt; quibus nulla corporis pars deest, sed vis tantùm & facultas generandi, *l. 9. de liber. & posth.* hos leges ciuiles nec à testamenti factione, nec à matrimonio, nec ab adoptionibus arcent, *d. l. 6. & l. 40. §. spado, de adoptionib.* spes enim manet, sublato impedimento, vt possint gignere, addit Harmenopulus *tit. 8. lib. 2.* Dixi autem de industria, siue sponte factos eunuchos à sacris prohiberi, non tam rei vitio, quàm in pœnam temeritatis, *can. 4. 5. & 6. dicta dist.* φονεὺς γὰρ ἐστὶν ἑαυτοῦ, id est, *est enim sui homicida*, & *Dei contrariatur opificio, d. can. 23. Apostolorum*, τῆς Θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός, id est, *hostis opificij Dei, can. 22. Apost.* tales ab Ecclesiæ ingressu prohibebantur in Capitularibus Caroli Magni, *lib. 6. cap. 49.* Olim sectio & castratio vulgò in vsu erat; vnde grauia mala oriebantur, donec paulatim Imperatorum legibus prouisum fuit, capitali pœ-

I

nâ addita, *l. 1. C. de Eunuchis*; quod & Iustinianus generali lege statuit, *Nou. 142.* vt & anteà Domitianus apud Suetonium. Nec verò solum à sacerdotio prohibentur qui sponte sese excidendos præbuerunt, quod capitale illis erat, *l. 4. ad leg. Cornel. de sicar.* sed etiam qui iam clero adscripti sunt, dignitatis gradu priuantur, *can. si quis. 55. dist.* ideò sacerdotio priuatum fuisse Leontium narrant Socrates, *lib. 2. cap. 21.* & *Theodoretus lib. 2. cap. 24.* Origenes quoque in hunc errorem lapsus est improbè accipiendo dictum Apostoli *Matth. 19. beatos esse qui se castrauerunt propter regnum cœlorum*; cuius exemplo ingens hæresis orta est, vt liceret palàm sese exscindere apud Epiphanium, Augustinum Nicetam, & alios.

DE BIGAMIS NON ORDINANDIS,

TIT. XXI.

SEQVITVR aliud ordinandorum impedimentum Bigamia, quam ipso nascentis Ecclesiæ exordio à sacris explosam fuisse testatur *canon 17. Apostolorum*, iuxta illud Leuitici *cap. 21. sacerdotes mei non plus nubent.* vnde factum, vt semper Ordines denegati fuerint his, qui binas nuptias sortiti essent; quod Nicæno Concilio fuisse decisum scribit S. Ambrosius *epist. 88.* relatâ in *can. cognoscamus, 34. dist.* & ità ab Ecclesia seruatum, vt etiam apud Arrianos hæc lex locum habuerit, vt scribit Epiphanius *hæresi 30.* sicut apud gentiles Flamen Dialis monogamiæ adstringebatur, apud Plutarchum *in quæstionibus*, Tit. Liuium, & Tertullianum, *lib. de exhortatione castitatis: Certè Flaminica non nisi vniuira est, quæ & Flaminis lex est.* Huic sententiæ protinùs accedunt omnes Ecclesiæ Constitutiones, tam veteres quàm nouæ. Et quidem bigamia variè accepta fuit; vna & præcipua, quæ respicit iterata coniugia; ità vt qui semel vxorem duxit ad sacros quidem Ordines admittatur, *can. vna tantùm*, & *seq. 26. dist.* indignus verò sit qui secundas nuptias expertus sit; secundæ enim nuptiæ licèt numquam damnatæ, tamen veteribus exosæ fuerunt, vt dicemus *infrà, tit. de secundis nuptijs.* Bigamus etiam habetur qui viduam, aut ab alio corruptam duxit, *can. lector. 34. dist. cap. si quis viduam. 50. dist. d. cap. à nobis. hoc tit.* & quicunque non virginem duxerit, *cap. 2. inf. de clericis coniugat. can. curandum. 34. dist.* imò, & quod asperius est, is cuius vxor adulterium commisit digamus habetur, *can. si cuius. ead.* denique ij qui voto se adstrinxerunt, si deinde

contrahere matrimonium velint τῶν διγάμων ὅρον ἐκπληρώσωσιν, id est, *digamorum definitionem, siue pœnam impleant*, inquit *canon. 19. Synodi Ancyranæ, can. Quotquot 27. q. 1.* quæ pœna varia est; nam præter sacrorum prohibitionem, alia est in *can. 14.* & *60. D. Basilij ad Amphilochium.* Similiter bigamus is habebatur, qui binas concubinas diuerso tempore habuisset, quia concubinæ olim vxorum loco erant, *can. is qui. 34. dist.* quoties eo animo retinebantur, vel ad aliam diuertendi propositum non habebant, *can. solet. 34. q. 2.* Vocabant Græci concubinam ἡμίγαμον, id est *seminuptam*; sed posteà vt scortorum, concubinarum consortium damnatum fuit *l. 7. C. de naturalib. lib.* tum deinde *Nouellâ Leonis Philosophi* 91. Et ità effectum consequenter, vt priscorum temporum austeritas temperata sit, & tota lex conuersa aduersùs eos qui binas nuptias ineunt, vel viduas ducunt, *cap. vlt. hoc tit.* qui irregulares fiunt, *cap. tam literis, infrà, de Testibus.* reliqui verò irregularitatem non incurrunt, *cap. Quia circa. hoc tit.* quod defectui nostrorum temporum tribuit Pelagius in *can. fraternitatis. 34. dist.* Idem est de nubentibus post votum, *can. Quidam. 27. dist.* nisi professionem emiserint, *can. 5. dist. 30.* expressam vel tacitam, *cap. statuimus. inf. de regularib.* qui tamen inter adulteros non censentur, *can. Quidam 2. 27. dist.* Nec etiam bigami habentur, qui in matrimonium iterum consenserunt, dummodò corporum commixtio non sit secuta, *cap. debitum. hoc tit. opere non secuto,* vt loquitur *cap. fin. hoc tit.* Postremò inter bigamos *hoc tit.* reputantur, qui duarum ciuitatum Ecclesijs conscribuntur, vel duo beneficia obtinent, *cap. 10. concilij Chalcedon.* qui enim *ab vna Ecclesia ad aliam transeunt, velut quàdam mœchatione id faciunt*, inquit Iuo Carnot. *epist. 154.* atque etiam adulterari dicuntur in *epist. 131.* quod malum diutiùs viguisse in Gallia conqueritur Alexander III. in *cap. 1. de præbendis, in 2. compilatione.*

DE CLERICIS PEREGRINIS.

TIT. XXII.

ET hic quoque titulus Ordines respicit, ad quos peregrini non sunt admittendi tam priscis quàm recentioribus Ecclesiæ constitutionibus: Peregrini sunt quos τοὺς ξένους, id est *externos* vocat *can. 32. Apostolorum* vulgò *alieni* vocantur, qui nempe sunt ex alia parochia siue Diœcesi, *can. 1. dist. 71. ex aliena cathedra, can. 21. Concilij Mileuit.* nam certũ est sępiùs parochiã

ſumi pro Diœceſi *cap. 15. lib. 4.* Capitularium: ſicut è contrario etiam diœceſim pro parœcia *cap.45. lib.7.*Capitularium,*can. 2. Concilij Tolet.xij.* & *can. 4. Carthag.* 2. vt notabitur *infrà, de Parochijs.* Aliquando diœceſis nomine intelliguntur Primatum vel Patriarcharum ſedes; ſic intelligendus, *can. 9. Concilij Chalced.* vbi Balſamon diœceſim interpretatur,quæ multas ſub ſe habet prouincias,cui præeſt exarchus:imò etiam Summus Pontifex totius vniuerſalis diœceſis, ſiue Eccleſiæ dicitur in *Concilio Arelat. I.* ſed *hoc tit.* de priuatis tantùm agitur,quo cauetur ne vllus Epiſcopus alterius Epiſcopi diœceſanum aſſumat, & ciuem ſui loci faciat, vt loquitur *can. 42. Concilij Africani*, vel inſtituat, *cap. vlt. hoc tit.* vel ad ordines promoueat ſinè literis commendatitijs proprij & legitimi Epiſcopi, aliàs irrita fiat ordinatio, vt ſtatuitur Concilijs Nicæno, Chalcedon. Sardicenſi, & alijs, *can. 1. & ſequentib. diſt. 71.* nec ſtatur iuramento eius qui iurat ſe ordinatum, *cap. 2. hoc tit.* has literas commendatitias differre à dimiſſoriis notat *can. 11. Concilij Chalced.* Commendatitiæ dabantur omnibus Chriſtianis peregrinantibus, ne fidei ſuſpicionem ingererẽt ijs regionibus ad quas proficiſcebantur,vt conſtat ex D. Paulo 2. *ad Corinthios, cap. 3.* *συςατικὰς* vocat *can. 8. Syn. Sardicen.* has impius Iulianus inter Gentiles exerceri voluit, *τὰ συνθήματα τῶν ἐπισκοπικῶν γραμμάτων*, id eſt, *formulas literarum Epiſcopalium,* quaſi ſimia Chriſtianarum obſeruationum, vt hoc figmẽto Gentilitiam religionem attollendo alteram deprimeret, vt ſcribit Sozomenus *lib. 5. cap. 15. & 16.* Dimiſſoriæ verò ſolis clericis dabantur, quibus ſignificabatur eos ex voluntate ac dimiſſione Antiſtitis diſceſſiſſe,vt ex decreto Sixti refert Anaſtaſius.Has & pacificas vocabant, quia litem & contentionem inter Epiſcopos tollebant in Ordinibus conferendis, vt notat Balſamon.In eo differentia erat, quòd clerici qui commendatitias haberent, non poſſent ab alio Epiſcopo ſuſcipi, id eſt alienæ Eccleſiæ adſcribi, niſi etiam dimiſſoriæ eſſent adiectæ, vt idem Balſamon ad *can. 10. Syn. 7.* Formatæ dabantur Epiſcopis ex ipſius Sixti decreto, de quibus Optatus Mileuitanus, & D. Auguſtinus *epiſt. 163. Nouella* Iuſtiniani 5. imò & ceteris clericis vt plenè Sirmundus ad *epiſt. 3. lib. 6.* Sidonij Apoll.Formatæ dicebantur quòd in his ſigni Epiſcopalis forma impreſſa erat, ſigillo, ſeu bullâ in illis apponi ſolitâ: ideò Græci vocant *τετυπωμένων*: & licèt ſolius Epiſcopi ſignum ſufficeret, tamen in tranſmarinis quinque Epiſcoporum ſigilla requirebantur, *cap. 1. hoc tit.* Hæ literæ pro qualitate rei, & negotij, varia nomina aſſumunt, dicuntur Tractoriæ, Synodicæ, Circulares, apud Baronium *ad annum Chriſti 142. nu. 6.* Epiſcopi quidem formatas accipere debent à proprio Metropo-

litano *d. can. 8.* Gregor. *epist. 8. lib. 7.* quas Episcopis significare debebant, vt obtentâ licentiâ eorum prouincias ingredi liceret, & in eis Ordines conferre, & cetera munia pontificalia exercere, *can. 13. Syn. Antioch.* Quod facit ad dubitationem quam plerique mouent, an liceat saltem Missam celebrare Pontificalem in aliena diœcesi, inconsulto proprio Episcopo? Balsamon priuatim quidem posse Missam celebrare innuit, licèt id verbis expressis non asserat, ad *can. 20. Syn. VI. in Trullo,* publicè verò minimè: hinc ingens fuit querela olim Ioannis Constantinopolitani contra Epiphanium; *Ministros,* aiebat, *ordinasti in Ecclesijs meæ diœcesis, & antequàm tibi à me potestas permissa, tuâ ipsius auctoritate sacra mysteria celebrasti*; εἶθ' ὅτι προσταγεὶς παρ' ἐμοῦ ἐν αὐταῖς ἐλειτούργησας, scribit Socrates *lib. 6. cap. 14.* Non distinguitur publicè, vel priuatim id actum fuerit; nam & vtrumque sacris canonibus intelligi credendum est. Quam dubitationem disertissimè aperit Auctor Constitutionum Apostolicarum *lib. 2. cap. 58.* agens de omnibus peregrinis, siue laïcis, siue clericis, qui ex sua in aliam parœciam, siue Diœcesim conuolassent, cum literis commendatitijs: quomodo sit Diaconus, Presbyter, vel Episcopus excipiendus, sic Episcopum loci admonet, ἐρωτήσεις αὐτὸν ὦ ἐπίσκοπε προσλαλῆσαι τῷ λαῷ λόγους διδακτικούς, ἐπιτρέψεις δ' αὐτῷ καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἀνοῖσαι. Id est, *Rogabis eum, Episcope, vt sermonem habeat ad populum docendi causâ, deinde committes ei vt offerat Eucharistiam.* Addit posteà, si Episcopus peregrinus tanquam sapiens, hunc honorem recuset, coge saltem εὐλογίαν impendat. Qui locus valdè singularis est, & quem libentiùs refero, quòd hâc tempestate etiam in nostra Ecclesia Tolosana, Episcopus quidam suffraganeus contra mentem sui Metropolitani id ius sibi arrogarit. Vnico tantum casu id concessum fuisse videtur extraneis Episcopis, qui desumitur ex *can. 14. Apostolorum*, si sit aliqua causa rationi consentanea ad maius lucrum, & bonum οὐκ' ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων. id est, *idque non ex se, sed multorum Episcoporum iudicio*, quòd quidem iudicium Synodalem permissionem interpretatur Balsamon; additque quendam Episcopum sibi hoc ius voluisse arrogare, tum quòd dictus canon pœnam non indixisset, tum quòd munus Episcopale sit docere populum, vel dare characterem, quæ sententia damnata fuit Synodo. Quidam etiam Episcopos extraneos posse celebrare existimarunt, quoties à populo vocantur, ex *can. 13. Synodi Neocæsariens.* quod constanter reprobat Balsamon, nisi Episcopo permittente κἂν μετακαλῆται ὑπὸ τοῦ ταύτης λαοῦ, id est, *etiam si ab eius populo accersitus fuerit.* Quantùm verò attinet ad Presbyteros, Diaconos, & ceteros clericos, certum est eos

in aliena Ecclesia celebrare, vel adscribi sine dimissorijs, & consensu proprij Episcopi non posse *d. can. 13.* solum Patriarcham Constantinopolitanum hanc prærogatiuam habuisse idem contendit ad *can. 10. Syn. VII. Constantinop.* Carthaginiensem idem ius habuisse refertur in can. *59. Synodi Carthaginiensis.* Sic Archiepiscopum primæ Iustinianæ, seu Bulgariæ, *Nouella* Iustiniani *132.* Archiepiscopum nouæ Iustinianæ, seu Cypri, *can. 39. Synodi VI.* vt ab eodem ex priuilegio fuisse indultum refertur, eos παρονομαςίυς ἐπισκόπυς vocatos reperio. Simile priuilegium concessum fuit à Zozimo, Arelatensi Metropolitano, & vt omnibus è Gallia Romam euntibus formatas daret, *epist. 5. & 9.* Sed re verâ solus Summus Pontifex id habet pleno & summo iure, reliqui ex gratia & indulgentia; sicut etiam id habet præcipuum, ne qui aliquem ordinem ab eo acceperint, ab alijs Episcopis sinè speciali dispensatione ad alios promoueri possint, vt est in *epist. 22. lib. 1. Registri* Innocent. III. His addo nec olim Episcopis licuisse aliquos suæ Diœcesis ad clericatum promouere absque dimissorijs, & placitis regijs, quæ, *Præcepta de clericatu*, dicebantur in *cap. 19. lib. 2. formularum* Marculphi, quod etiam continetur in *can. 6. Synodi Aurelianens. I.* nec id tam iure, quàm propter necessitatem & penuriam hominum, ex crebris bellis imminentem, vt refertur in *cap. 120. lib. 1.* Capitularium; nec enim solebant hanc licentiam à principe exigere, nisi qui publicis rationibus, seu polypticis censiti & inscripti essent, vt est apud Flodoardum Rhemensem, *lib. 11. cap. 5.*

DE OFFICIO ARCHIDIACONI.

TIT. XXIII.

De ijs quibus Ordines conferri debeant actum est; nunc transit ad officium Archidiaconi, qui ordinandorum curam habere debet. Archidiaconus est primus Diaconorum apud Hieronymum *epist. ad Euagrium.* Archileuita dictus est, sicut Archiepiscopus, primus, & caput Episcoporum, Archipresbyter Presbyterorum, Archicapellanus Capellanorum in officijs Aulæ Constantinopolitanæ. Primus Diaconorum fuit S. Stephanus Patronus nostræ Ecclesiæ Tolosanæ, cuius officium fuit assistendi B. Iacobo Apostolo, sicut Timothei Lino & Cleto, Anacleti, & Clementis Petro, in *epistola* B. Ignatij *ad Trallianos*, & Laurentij Sixto II. quem ideò dictum fuisse Archidiaconum scribit Anastasius Bibliothecarius in vita

ipsius Sixti; & ità initio nascentis Ecclesiæ id factum fuisse *caput 6.* Actorum probat, quod confirmat D. Cyprianus, *epist. 64. Diaconos post ascensum Domini, Apostoli sibi constituerunt, sui & Ecclesiæ ministros.* Septem etiam numero Romæ primus statuit Euaristus, qui Presbyteris per septem titulos, siue Ecclesias ministrarent, quos posteà per titulos etiam, siue regiones diuisit Fabianus; qui numerus & in alijs posteà ciuitatibus constitutus fuit, *can. 15. Neocæsariensis Synodi*, & ex decreto Caij Papæ; horum cura fuit alendorum pauperum per illas regiones, quas, *Diaconias*, vocabant apud Gregorium *epist. 24. lib. 9.* & passim apud eundem Anastasium, inde dicti fuerunt Regionarij, posteà Cardinales, quòd cardini & custodiæ vnius tituli addicti essent. Nec tamen tantùm pauperum alendorum curam Diaconi habuerunt, sed etiam legendi Euangelium, ministrandi altari, prædicandi etiam, apud eundem Gregorium *epist. 44. lib. 4. In Diaconatus ordine constituti modulationi vocis non inseruiant, quòd ad prædicationis officium, eleëmosynarúmque studium vacare congruebat*: consequenter omnibus negotijs Ecclesiæ præpositi fuerunt. Qui numerus cùm tanto oneri superesse non posset, auctus est Romæ, & quatuordecim constituti, & eorum officium diuisum; vt alij prædicantem Episcopum custodirent, ex decreto Euaristi qui idcircò testimoniales dicti fuerunt. Alij tum in palatio & basilica Lateranensi Pontifici celebranti aderant, Palatini siue Basilicarij dicti; alij Stationibus & Litanijs, vel precibus publicis intererant, dicti Stationarij; alij denique pauperum & viduarum necessitatibus prouidebant, ac totius cleri victum procurabant, ex fidelium oblationibus, & Ecclesiæ reditibus, qui à Subdiaconis colligebantur, vt ex perantiquo codice Vaticano refert Baronius *ad annum* 1075. *cap. 19.* & Onuphrius. Eandem Diaconorum distinctionem ex D. Chrysostomo refert Syn. VI. in Trullo, *can. 16.* Quorum omnium antiquior dictus fuit Archidiaconus, quod nomen primis seculis fuit inauditum ferè vsque ad Nicænum Concilium, *can. 58.* iuxta editionem Alphonsi Pisani: vsurpatur posteà à D. Hieronymo, Ambrosio, Gregorio, Leone. In huius autem Archidiaconi defectum, sequens eius vices supplebat, *can. perlectis. 25. dist.* vel is, cui ipse præcipiebat, *cap. 2. hoc tit.* nam Diaconi sub eius potestate erant, quorum ipse lites & controuersias componebat; ità & reliqui minores Ordines; quippe Presbyteris altaris sacrificio intentis, vniuersum orationis officium, &, quæcũque ad Ecclesiam pertinebãt, disponebat, ne aliter laïci & seculares magistratus hanc prouinciã vsurparent, vt est in *can. 57. dicta Synodi Nicænæ.* Quæ ratio fuit cur Archidiaconi omnium rerum & cau-

sarum Ecclesiæ perscrutatores & examinatores quasi περιοδευταὶ, & circumcursatores essent, *can. 57. Synodi Laodicenæ*, & *can. 14. Synodi Neocæsariens.* Quoties enim aliquid gerendum esset, ipsis demandabatur, quasi etiam Missis & tabellarijs, qui omnia negotia, epistolas, & litteras deferebant; vnde Hermes Archidiaconus delator fuit epistolarũ Rustici Narbonẽsis ad Leonem Papam *epist.* Leonis *92.* Silentiũ Verbi diuini indicebant, *epist.* D. Hieronymi *ad Pammachium 61. Archidiacono præcepisti vt talia disputãs cõticesceret*, & paulò post: *Quãdo eum per Archidiaconũ tacere iussisti.* Omnium denique negotiorũ promotores erant, & id ius eis concessum à primis temporibus vsque ad postrema ferè peruenit, vt ex *d. can. perlectis* patet, & ex decreto Innocentij III. in *cap. 7. hoc tit.* Ideò & Alæ Episcopi in dicto Nicæno Concilio, atque Oculi Episcoporum dicti sunt ex Ordine Romano *in cap. 1. hoc tit.* Omnis denique honos post Episcopos ad eos translatus fuit, veluti dalmaticæ vsus, qui primitùs tantum Episcopo debebatur ex decreto Syluestri, in *can. 6. Synod. Romanæ.* Et ità factum est, vt Archidiaconi officium in summam dignitatem versum sit, & ex demandata iurisdictione, quasi ordinaria ei tributa fuerit, vt constat ex Epist. Isidori in *d. can. perlectis.* Ideóque Archidiaconus *secundi ordinis Antistes* dictus à Sidonio, *epist. 11. lib. 4.* & *secundi ordinis Sacerdos, epist. 25. Antistes fuit ordine in secundo*: quem locum de Presbytero non esse intelligendum contra viri doctissimi & religiosissimi sententiam in Obseruationibus meis ostendo. Id confirmat Prudentius in *Coronis*,

Leuita sublimis gradu, & ceteris præstantior,
Claustris sacrorum praerat, cælestis arcanum domus
Fidis gubernans clauibus, votásque dispensans opes.

Omnes quidem Diaconi eandem auctoritatem non habuerunt, sed primus tantùm, cui prima sedes post Episcopum in Ecclesia data est ante Presbyteros, *d. can. 57.* Alij erant Diaconi inferioris gradus, quos Diaconos minores, seu cõmunes vocabant, ità *lib. de officijs aulæ Constantinop.* Archidiaconus, πρῶτος τῶν κοινῶν διακόνων, vocatur: quod factum fuerat propter excrescentem Diaconorum numerum, vt vult Gloss. in *can. Diaconi. 7. dist. 93.* Et sicut Archidiaconi Episcoporum ministri tantùm facti sunt, ità & reliqui Diaconi Presbyterorum, *can. Diaconi 17. ead.* nec tamen omnes Diaconi eandem auctoritatem habuerunt sicut primis temporibus, quamuis & se Presbyteris maiores esse asserere ausi fuerint: quippe Archidiaconi, vt se curis eximerent, plura reliquis sibi subditis Diaconis demandabant, sicut primitus Episcopi & Presbyteri fecerant. solus Archidiaconus τὴν ἱερὰν βίβλον, id

est

est *sacrum codicem* legebat, quod posteà omnibus Diaconis datum est, teste Zozomeno, *cap. 19. lib. 7.* & constat dilucidè ex *cap. 2. hoc tit.* & ità parem auctoritatem sibi arrogarunt, & Presbyteris anteferri, & primas sedes occupare conati sunt; de quo conqueritur D. Hieronymus in *can. legimus*, *dist. 93. cùm non sic deferri sacerdotibus viderent, per hoc anteferri se putabant* inquit D. Augustinus *quæstione ex vtroque 101.* quos condemnat Nicænum Concilium, *can. Diaconos*, & *can. peruenit*, & Toletanum IV. *can. Nonnulli, dist. ead.* Et rursus omnis illa dignitas solis Archidiaconis reseruata est; támque obnixè vt ipsi Presbyteri effici contempserint, & Presbyteratum veluti quandam degradationis speciem existimarint, vnde tres epistolæ D. Gregorij *14. 15. 16. lib. 2.* de Honorato Archidiacono, quem Natalis Episcopus sacerdotem efficere volebat: eiusdem opinionis fuit P. Blesensis Archidiaconus Bathoniensis *epist. 123.* vir alioquin pius, ità error hic in animos irrepserat. Nec solùm Presbyteris, sed etiam Episcopis aliquando anteponi voluerunt, & ità eos contempserunt, vt nec ipsis obedirent, altaria sibi erigerent, & populum priuatim colligerent, & regerent, *can. 77. Concilij Eliberitan. can. 5. Synodi Antiochenæ*, & *d. can. Diaconos, dist. 93.* iura denique Episcopalia perciperent, synodaticum, cathedraticum, auxilia, hospitia, procurationes, & alias consuetudines, *epist. 151.* eiusdem Petri Blesens. bona omnia & reditus Ecclesiæ dispensarent contra sacrorum canonum regulas, vt probat Iuo Carnot. *epist. 113.* quos talia, non iure proprio, sed de mandato, & ordinatione Episcoporum facere debere contendit; nec illis suffragari epistolam Isidori, nec Ordinem Rom. in quibus nominatim Episcopi iussio desideratur, quam tamen ipsi spernebant & auaritiâ moti etiam ius dicebant, D. Ambrosius in *cap. 18. Apocalyp. Est & aliud scelus valde pessimum, quod ab ijs qui Archidiaconi vocantur committitur; nam ab adulteris Presbyteris pretium accipiunt, & tacendo malum consentiunt, quod per auctoritatem, quam ab Episcopis acceperunt, emendare possent.* Eorum autem potentiam altiùs quàm par fuerat euectam, posteà non nisi difficilè Episcopi frænare potuerunt, ideò dubiam & incertam fuisse, & de ea dubitasse profitetur Innoc. III. iuris alioquin peritissimus, nec aliundè eam haurit, quàm ex Ordine Rom. in *cap. 1. hoc tit.* & ex epist. Isidori in *d. can. perlectis*, vt expresè respondet in *cap. Ad hæc*, hoc tit. *Consuluit tua fraternitas, quid ad officium Archidiaconi pertineat, nos prout possumus respondemus.* Atque his potissimum fretus testimonijs docet Archidiaconum esse oculum & Vicarium Episcopi, cui omnis solicitudo Ecclesiæ incumbat, clericos in Eccle-

fijs instituat, visitet, suspendat, excommunicet, iudicet, absoluat, & solo sit minor Episcopo, imò sit secundus Episcopus, ad quem totus labor deueniat, insignibus apud Episcopum tantum remanentibus, vt ait Sidonius, *dicta epist.* 11.

Ille insignia sumpsit, hic laborem.

Dignitates & officia Ecclesiastica cum imperio & iurisdictione, Græcis ἀρχοντίκια ansam præbuerunt, vt se passim Vicarium Episcopi asseruerit, eò quòd Patriarchæ & Metropolitani vices gereret, temporibus quibus magis quàm nostris supra suffraganeos Episcopos eminebat, vt videre licet apud Zonaram & Balsamonem in *can. 6. Synodi VI. in Trullo*, & *can. 39. Synodi Nicænæ*, iuxta editionem Turriani: & inde factum est, vt is Archidiaconus primas sedes occupatit supra omnes Presbyteros, vt hodie passim videmus, licèt non vbique id probatum fuerit; ideò Balsamon distinguit, vt non in sacro tribunali, sacrificij & orationum tempore, nec aliàs antecellat; nisi tunc demum cùm extra Ecclesiæ limen propter aliqua negotia Episcopi vices gerit. Igitur ex his omnibus certum ius statuere debemus, Archidiaconum iure proprio non esse oculum & Vicarium natum Episcopi, sed quatenus ei ab Episcopo permittitur; quippe à primis Ecclesiæ cunabulis nihil potuit, nisi vt minister, *cap. 4. & 5. hoc tit.* Hodie verò quatenus consuetudo indulget; eâdem ratione quâ olim *Chorepiscopi, Archipresbyteri, & Vicedomini, Episcoporum Vicarij dicebantur*, in Capitularibus Caroli M. & Calui, & alibi passim. Ideò Gregorius, cuius iussu Decretalium corpus compilatum est, omnia hæc non aliundè, quàm ex consuetudine metitur: locus est insignis in *cap. dudum. de elect.* quod confirmant omnes Glossographi in *d. cap. Ad hæc.* in primis nulla datur Archidiacono iurisdictio, nisi in suo Archidiaconatu, quantùm præbet consuetudo; vel ex statutis cuiusque Ecclesiæ, quæ vim & auctoritatem ab Episcopo sumpserunt; ità fit in præsentatione & institutione Ecclesiarum, *cap. 4. & vlt. hoc tit.* quam, quoties eâ vtuntur ad Episcopum referre debent, qui confirmandi, vel infirmandi ius habet, *can. omnes basilicæ, & seq. 16. q. 7.* Arnulphus *epist. 27.* ad Alex. Papam, agens de electione Archipresbyteri, *cùm ab Archidiacono facta ad Episcopale de consuetudine referatur arbitrium, cùmque potest auctoritate suâ, nisi fuerit idonea reprobare.* Nulla quoque visitatio, excommunicatio, suspensio, absolutio Archidiacono competit, nisi ex consuetudine, *cap. 1. infrà, de eo qui furtiuè Ordines suscepit*; vel quoties curam habet animarum, *cap. cum in cunctis. suprà, de electione*, & ità intelligendum *cap. 3. infra, de offic. iud. ord.* quam distinctionem probat Concilium Triden-

tinum, & eum tantùm Vicarium Episcopi sustinet, qui curam habet animarum, *cap. 12. sess. 24.* non verò alios qui nec iurisdictionem, nec curam habent animarum, quos nec Doctores, nec Licentiatos, sicut illos, esse oportet, vt declarat Congregatio. Vnde ius certum statuere debemus, Archidiaconos ex vi suæ dignitatis nihil tale habere, nisi quatenùs anteà eis concessum est: quod verba Concilij demonstrant in *cap. 3. eiusd. sessionis; Vbi hactenus visitationem exercere legitimè consueuerunt.* aliàs iure communi receptum Archidiaconos nusquàm dici Vicarios, nisi vnico casu, absentibus Episcopis, & nullo Vicario constituto, vt quidam Doctores censent, quod neque ego verum esse existimo, imò potiùs ad Capitulum totum ius deuolui, sicut fit sede vacante; Glossa.in *cap. vn. de maior. & obed. in 6.* & Doctores in *cap. eam te. de rescript.* hæc fusiùs tracto, tum propter crebras hodie exortas contentiones in quibus variè ius nostrum torqueri expertus sum; cum quòd eâ dignitate functus aliàs sim.

DE OFFICIO ARCHIPRESBYTERI,

Tit. XXIV.

POST Archidiaconum proponitur Archipresbyter, primus Presbyterorum, primas tenens post Episcopum, qualem fuisse Petrum quẽdam in Ecclesia Alexandrina, πρωτοπρεσβύτερον dictum refert Socrates *lib. 6. cap. 9.* Nou. Iustinian. 123. quòd in his quæ spectant ad diuinum officium vices agat Episcopi, *cap. 3. hoc tit.* & hâc ratione Archidiacono anteponatur apud D. Hieronymum *epist. 4. ad Rusticum.* Decanus etiam vulgò appellatur in *can. 2. dist. 60. cap. 7. superioris tit.* quia præesse decem ad minus Presbyteris debuerat, ad exemplum decani militaris apud Vegetium, *lib. 2. cap. 13.* & ipsemet esse debet Presbyter, sicut Archidiaconus esse debet Diaconus, *can. 1. & sequentibus, dist. 60.* Nomine Presbyteri olim parochi intelligebantur, *can. 6. Concilij Chalcedon. can. 12. Synodi Sardicens.* qui quidem à D. Petro fuerunt instituti viginti quinque in vrbe Roma, & crescente Christianâ religione, passim, non solùm in ciuitatibus, sed etiam villis, vt ex Damaso & Anastasio constat. Statutis ergo Presbyteris in minoribus ciuitatibus, & villis qui curam populi haberent, ne Episcopi nimijs occupationibus & curis implicarentur, inter eos Presbyter vnus constitutus est, qui ceteris præesset, quem Corepiscopum vulgò dixerunt, siue *periodeutam*, id est,

discurforem & visitatorem, qui obseruare debebat, τὰ ψυχικὰ σφάλματα, id est, *animarum delicta*, ait Balsamon ad *can.* 57. *Synodi Laodicenæ.* Vnde colligere licet in ciuitatibus in quibus erat Episcopus, munus præcipuum fuisse Episcoporum Missas coram populo celebrandi, sicut Corepiscoporum, & Presbyterorum in reliquis siue vrbibus, siue villis, & pagis. Hi Corepiscopi, quia nimiam sibi auctoritatem arrogabant, & nominis affinitate iura Episcopalia inuadebant, de medio fuere sublati circa Caroli Magni tempora, vt ipsemet contigisse refert in *cap.* 119. *lib.* 6. & *cap.* 318. *lib.* 7. Capitularium; quamuis anteà reiecti fuissét à Damaso, vt est in *ep.* 5. His successerunt Archipresbyteri, qui curam haberent aliorum Presbyterorum, siue plebanorum, & horum negotia ad Episcopum, vel Archidiaconum deferrent, *cap. vlt. hoc tit.* & *cap.* 7. *superiori tit.* Hi vulgò etiam Decani rurales dicti sunt, ad differentiam ciuitatensium; nam in ciuitatibus & Episcopatibus est Decanus, siue Archipresbyter, qui, vt dixi, vices agit Episcoporum, in his quæ Missæ sacrificium, Cōfirmationem, Confessionem, Baptismum, & Eucharistiæ ministerium spectant, *cap.* 3. *hoc tit.* quæ omnia suâ originè ab Episcopo expediebantur. Hi Presbyteri initio Ecclesiæ in vrbe Roma dicebantur Presbyteri Cardinales, quòd numero aucto per titulos, siue cardines diuisi essent, ex decreto Anacleti apud Damasum. His etiam cura fuit in defectum Archidiaconorum, pauperes alēdi, atque etiam bona Ecclesiæ dispēsandi τῶν κυριακῶν χρημάτων καὶ πτωχικῶν apud Balsamonem in *can.* 14. *Synodi Neocæsariensis.*

DE PRIMICERIO.

TIT. XXV.

AGITVR hoc tit. de Primicerio, qui subest Archidiacono, & consequenter de alijs officijs. Primicerius strictè hîc sumitur, non ex vera & genuina significatione, quæ primam & præcipuam cuiuscunque conditionis dignitatem denotat: nam & Archidiaconus dici iure potest primicerius Diaconorum, Archisubdiaconus Subdiaconorū, Archipresbyter Presbyterorum in libris Romani Ordinis, ideò sanctum Stephanum, *primicerium martyrum*, vocat diuus Augustinus, *sermone* 21. quia is primicerius dicitur, qui est ὁ μέγας, magister & primus in aliquo ordine. Similiter apud Codinum in officijs aulæ Constantinopo-

litanæ dicitur primicerius aulæ lectorum, notariorum, iudicum, defensorum; idem est primiscrinius, prior scrinij, seu princeps apud Lampridium *in Seuero*, & passim in Codice Theod. primipilus, Centurio primæ cohortis, *l. 1. C. de primipilo*, quasi primus Dominus, πριμικήριος apud Suidam; Primiclerus in concilio Emeritensi, sed rectiùs Primicerius, qui primus in matriculam, in tabulas, in ceram relatus sit, *can. perlectis. 25. dist.* quia tabulæ appenduntur passim in Ecclesijs in quibus nomina omnium clericorum continentur, quæ olim erant ceratæ, quò faciliùs dispungi & immutari possent: sic apud Iurisconsultos erant tabulæ testamentariæ, quæ & ideò primæ ceræ, & secundæ ceræ dicuntur apud Paulum *5. sentent.* & Iustinianum, *tit. de pupill. substit.* Vitruuium, *lib. 4. cap. 2. Tabellas formatas fixerunt, & eas cerâ caruleâ depinxerunt.* Sed quis in hoc tit. primicerius intelligatur dubium est, vulgò Præcentorem, seu Cantorem existimant plerique ex *d. can. perlectis*, in quo munus eius est officia diuina disponere, ordinem & modum psallendi in choro statuere. Sidon. *epist.* 10. *lib. 4.*

Hic solennibus annuis parauit
Quæ quo tempore lecta conuenirent.

Quem locum viri docti referunt ad munus Cantoris, quod vix existimem, quia illic Sidonius hoc tribuit Archidiacono, siue secundo Episcopo, quod & congruit cum *cap. Ad hac. suprà, de offic. Archidiaconi.* Vt vt sit eum qui cantui præest Primicerium hoc loco intelligunt plerique, quem *canonarchem* vocat Dorotheus, *doctrina 11.* & Codinus: *canon* siquidē accipitur pro cātico seu psalterio apud Etymologici authorem, κανὼν, ὁ τῆς ὑψώσεως τοῦ σταυροῦ, id est, *hymn. qui canitur in festo. Exaltationis sanctæ Crucis*, & κανὼν νεκρώσιμος in festo Passionis, apud Gennadium *cap. 3. de Purgatorij igne.* Hæc autem tribuuntur primicerio secundariò, Archidiacono verò primariò, vt rectè annotauit Glossa in *cap. vnico, hoc tit.* Et sicut Episcopus, & post Episcopum Archidiaconus in alios, qui personatum vel dignitatem gerunt imperium habet; ità hic Primicerius successiuè: quo fit vt propriè non habeat plenam & perfectam iurisdictionem, cùm referendi ad superiorem necessitatem habeat, modicâ contentus districtione in clericos tantùm minores, vt nominatim notatur in *d. can. perlectis*, in quo frequenter clerici distinguuntur à Presbyteris, Diaconis, & Subdiaconis. Quinetiam ipse Cantor ex illo ordine præcipuè lectorum sumebatur, vt constat ex Curopalata, & ex Simeone Thessalonicensi Archiepiscopo, *lib. de templis sacerdotum*, & ex Innocentio III. *lib. de mysterijs Euangelica legis cap. 3.* Vocatur autem Cantor sæpiùs Magister scholarum, & caput scholæ

K 3

In Ecclesijs duæ erant ſcholæ;vna Cantorum, puerorum, & minimorum clericorum, qui diuino cultui mancipati, pſallendi modum, cantum & minores literas ediſcebant:Capitulari *72. lib. 1. Schola*,inquit, *legentium puerorum, pſalmos, notas, cantus, compotum, grammaticam, per ſingula Epiſcopia diſcant.*Cantandi enim munus & pſallendi penès Presbyteros & Diaconos non erat, ſed Subdiaconos, tunc dumtaxat cùm Subdiaconatus non eratO rdo ſacer, ſed inter reliquos minores habebatur, *can. 1.* & *can. in ſanctâ. 92. diſt.* ex veteri & primæuo Eccleſiæ inſtituto; ad exemplum Dauidis qui cantores inſtituit coram arca fœderis, inter quos præcipui erant Heman, Aſaph, Etham 1. *Paralip. cap.* 6. omnium primus fuit Heman, cuius vices tenere Primicerium, ſeu ſcholæ magiſtrum docet Innocent. III. *eod. lib. cap. 6.* Eundem *Phonaſcum* vocat Sidonius *epiſt.* 11. *lib. 4.* & *Præcentorem* D. Baſilius epiſt. *63.* ἔπειτα πάλιν ἐπιτρέψαντες ἑνὶ κατάρχειν τοῦ μέλους, οἱ λοιποὶ ὑπηχοῦσι; *Vni id muneris datur, vt quod canendum eſt prior ordiatur, reliqui ſuccinant.* Fortunatus *3. Poëmatum*,

Clericus ecce choris reſonat, plebs inde choraulis.

Altera ſchola erat eorum, qui Theologiæ, & rebus ſacris operam dant, cui præeſt is quem nunc Theologum dicimus, qui potiori titulo dicitur Primicerius, & diſtinguitur à Cantore in *cap. conſtitutis. infrà, de appellationib.* de quo in Concilio Meldenſi *cap. 35. Vt quiſque Epiſcopus iuxta ſe habeat, qui de fide & obſeruatione mandatorum Dei, & prædicationis doctrina Presbyteros plebium aſſiduè inſtruat & informet.* quam inſtitutionem Alexander III. generalem fecit in Concilio Lateranenſi *cap.* 11. & demum Concilium Tridentinum. Harum ſcholarum meminit D. Hieronymus *lib. de illuſtrib. Scriptorib.* ſcholæ Antiochenæ, in qua floruit Lucianus Presbyter; & ſcholæ Alexandrinæ in qua floruerunt Clemens, Origenes, Pantænus & alij. Ex quibus non ſemper per Primicerium, per caput ſcholæ, ſeu Scholaſticum, Cantorem ſeu Præcentorem intelligi debere conſtat: nam & aliquando eodem nomine Cancellarius accipitur, qui in Primicerij locum ſucceſſit, vt in Eccleſia Tornacenſi apud Innocentium III.*lib. 1. Regiſt. ep. 115.* Et in Eccleſia Aurelianenſi, ac Bituricenſi, vt docet Cuiacius ad *caput, Apoſtolica. de his quæ fiunt à prælatis*: ſed de Cancellario aliàs. Hinc verò Primicerium, Scholaſticum, ſeu Cantorem dignitatem meram non habuiſſe dicendum eſt, ſed potiùs perſonatum, ſeu officium: quod ex conſuetudine Eccleſiarum petendum eſt *cap. cùm olim. ſuprà, de conſuetudine*, ſi legatur integrum, vt eſt in antiqua compilatione.

DE OFFICIO SACRISTÆ,

Tit. XXVI.

INTER officia que subsunt Archidiacono est Sacrista, idem qui Thesaurarius, qui custodit omnia vasa sacra, *τὰ κειμήλια* vocat Balsamon ad *can. 12. Synodi 7. Constantinop.* inde dictus *κειμηλιαρχης*, atque *Capitiarius* apud Fulbertũ Episcopũ Carnotens. *epist. 103.* & passim in *Consuetudinib. Floriacensib.* & *regulis monachorum*, σκευοφύλαξ apud Codinum *lib. 1.* inter officia Ecclesiæ Cõstãtinop. & in Græcis Lexicis forsan à vocabulo *Capis*, quod vas sacrum significat apud Liui, *lib. 10.* & Varronem: Græcis dicitur *καπίθη* apud Pollucem *lib. 4. cap. 24.* Nec solum vasa & ornamenta sacra, sed etiam acta omnia, instrumenta, & priuilegia, quibus feuda, & beneficia, & reliqua omnia iura continentur sub Sacristæ, seu Thesaurarij manu remanere debent, vt docet Innocent. III. *epist. 57. lib. 1. Registri*; cuius pars inserta est in *cap. 10. infrà, de pœnis.* Ideóque propter huius officij maximam & ingentem curam, & continuam residentiam, quæ ab eo requiritur, dignitatis honore decoratur apud eundem Innocentium III. *epist. 276. eiusdem lib.* In hoc porrò titulo, nî fallor, Sacristæ nomen sumi debet, vtporè merum & simplex officium, quod dependet à Custode, seu Thesaurario vberiùs sumpto, prout est altior dignitas in *tit. sequenti*: ità vt hoc loco Sacristæ munus sit præparare vestimenta sacra, & altaria, luminaria Ecclesiæ: reliqua verò quæ sunt maioris ponderis, vtporè Reliquiæ, sacra vasa, & cetera quæ non quotidie, sed diebus solennibus exhiberi solent à cura & solicitudine Custodis dependent.

DE OFFICIO CVSTODIS,

Tit. XXVII.

HIC sumere iuuat Custodem, vt amplam & egregiam dignitatem; tres enim columnas esse docet in Ecclesia Concilium Toletanum, *cap. vlt. hoc tit.* Archidiaconum nempe, Archipresbyterum, & Custodem; hic de illorum consensu & auctoritate oblationes & eleemosynas distribuere debet, quod Rodericus Hispanus

in *Speculo vitæ humanæ, cap. 16. lib. 2.* docet. Imò in quibusdam Ecclesijs tanti ponderis habetur hæc dignitas, vt præter ornamenta & priuilegia Ecclesiæ, regij diadematis custodiam gerat, quam ob causam idoneæ personæ conferri debet, ne per negligentiam *honor patriæ de corona aliquam læsionem sustineat*, ait Innocent. III. *epist. 489. lib. 1. registri.* Corippus *lib. 4.*

Gratior augusti seruans pia gaza sacelli.

Vnde vocatur Sacellarius, vt quidam existimant, sed veriùs à Sacello, vt Baronius probat ex *epist. 27.* Gregorij, *lib. 12. ad annum 595.* & hinc vocatur etiam Saccularius, à sacculo, seu paruo sacco; saccus enim publicus denotat ærarium, idem quod fiscus est apud Isidorum *lib. 1. cap 20. Cestularius* quasi cistularius in veteribus glossis. In Ecclesia Constantinopolitana nonlongè à Custode, seu Thesaurario erat Chartophylax: duo erant Chartophylaces, vnus archiuis Ecclesiæ præerat, & os, & dextera Patriarchæ, στόμα, καὶ χεὶρ τοῦ πατριάρχου vocatur; sigillum eius quoque custodiebat, quod solebat in pectore gestare, vt ex Balsamone refertur, & ex Ioanne Episcopo Citri. Alter tabulas redituum Ecclesiasticorum asseruabat, & expensarum rationes conficiebat; sed de his non est certi quippiam statuendum, propter varias Ecclesiarum consuetudines, ad quas omnia hæc officiorum & dignitatum iura semper referre debemus, vt nominatim Glossa profitetur: nam & Custodi ea omnia quæ & Archidiacono, Archipresbytero, & Primicerio tribuuntur, defert *cap. 2. huius tit. in 1. compilatione*: licèt enim iste Custos, columna Ecclesiæ vocitetur, non tamen pari fulget dignitate cum Archidiacono, cuius est propriè mandatorum executor, &, si negligens in munere suo fuerit, ab illo distringi debet, *cap. 1. hoc tit.* In nostra Ecclesia Tolosana quatuor sunt Custodes, qui inter minores clericos & seruitores constituuntur, quales sunt quos *basilicantes* vocat canon *perlectis. 25. dist.*

DE OFFICIO VICARII,

TIT. XXVIII.

QVVM de officijs & dignitatibus actum sit, de Vicarijs eorum tractandum est consequenter. Vicarios omnes habere possunt qui dignitate aliquâ, vel officio funguntur. Imprimis Summus Pontifex in *cap. 6. infrà, de præsentationib.* Vicarium suum in Sicilia constituit, quod refertur ad temporalem iurisdictionem, licèt de mandatis

mãdatis cœlestibus loquatur, quæ diu ad Sũmum Pontificem pertinuit, donec ab Hispanis partim vi, partim dolo erepta est. Idem est de Vicario in ipsa vrbe Roma, absente Summo Pontifice, in *cap. 5. hoc tit.* Similiter Episcopi habent suos Vicarios, quos ad nutum instituunt, & destituunt, quamuis summo iure, & antiquo Ecclesiæ statu Archidiaconus esset Vicarius Episcopi, & sępius ipse suum Vicarium haberet, quam iurisdictionem exercebat proprio iure ex prærogatiua suæ dignitatis, inuito Episcopo, *cap. ad hæc. infrà, de excessib. prælat.* & per appellationem lis deuoluebatur ad Episcopum, *cap. Romana. §. ab Archidiaconis. de appellationib. in 6.* in quo Cuiacius minùs prouidè carpit Innocentium IV. & imperitiæ arguit, quòd ab Archidiaconis immediatè ad Archiepiscopum appellari non posse dicat, sed ad Ordinarium, eò quòd ab Archidiacono, vtpotè Vicario, ad eundem dirigatur appellatio contra iuris regulas, quod probatur ex *cap. penult. infrà, de noui operis nunciat.* Latiùs hac de re in Obseruationibus meis. Hæc regula sumenda est ab officialibus seu Vicarijs, quibus ab Episcopo iurisdictio demandata est: non posse ad Episcopum prouocari, ne ab eodem ad eundem lis deuolui videatur, sicuti ad Prætorem ab eo cui Prætor iurisdictionem demandauit, lis redire non potest, *l. 1. §. 1. quis & à quo appelletur.* Ab officialibus verò Archidiaconorum, vel aliorum qui ex dignitatis suæ priuilegio id obtinent, sinè dubio ad Episcopum deuoluetur appellatio, nisi aliud priuilegium vel consuetudo suadeat, quæ mens est Innocentij in d. Concilio Lugdunensi, *cap. 1. de appellationib. in 6.* Et licèt olim Archidiaconi vices Episcoporum agerent, hoc hodie locum non habet, nisi tum demum cùm iurisdictio demandata est, & tunc non possunt suos Officiales habere, quia Vicarius non potest alium sinè expressa licentia sibi statuere, *cap. Clericus. hoc tit.* licèt per se possit exsequi quæ sunt iurisdictionis ordinariæ, *cap. Petitio. infrà, de procuratorib.* vt fusiùs in Obseruationibus ostendi. Et ità ex suprà dictis, Vicariorum duo genera dignoscimus; vnum eorum qui nascuntur, alterum eorum qui fiunt. Est & tertium, eorum nempe quibus Ecclesiarum cura committitur, qui quidem Presbyteri esse debent, quia animarum cura eis imminet, *cap. vlt. hoc tit.* ideò nec vnus varias potest vicarias exercere, *cap. 1. & 2. hoc tit.* multò magis si Vicarius sit perpetuus, & in aliqua Ecclesia institutus, *cap. Ad hæc. hoc tit.* qui tamen ius personatus, vel plebani sibi arrogare non potest, *cap. illud. infrà, de excessib. prælat.* olim tales Vicarios potuerunt habere plebani, quibus suarum Ecclesiarum curam committerent, quod vetat Innocent. III. in Concilio Lateran. *cap. 32.* nisi

tunc demum cùm Ecclesia parochialis cuidam præbendæ, vel dignitati, Monasterio, aut Collegio annexa est, *cap. Exstirpandæ, infrà, de præbend.* Atque his Vicarijs congrua fructuum portio, quibus sustentari, atque Ecclesiæ onera sustinere valeant assignari debet, *d. cap. ad hæc*, & *cap. de monachis. infrà de præbend.* qui semel instituti temerè, repelli non possunt, nisi causâ à iudice cognitâ, *cap. 2. infrà, de supplenda negligentia prælat.*

DE OFFICIO, ET POTESTATE iudicis delegati,

TIT. XXIX.

DE Vicario dictum, nunc de Iudice delegato. Inter vtrumque magna est differentia; quippe Vicarius vices agit in omnibus eius à quo constitutus est, ità vt omnem iurisdictionem assequatur, & idem consistorium faciat cum Episcopo, *cap. 2. de consuetudine, in 6.* non ità iudex delegatus, qui nec imperium, nec iurisdictionem habet, *l. 4. C. Quomodo, & quando iudex*; sed causæ tantùm cognitionem, non verò executionem suæ sententiæ, *l. à Diuo Pio. ff. de re iudicata. l. 1. §. vlt. Quis, & à quibus appelletur*, quia non est magistratus; & quoties in iure dicitur iudices iudicatum exsequi, intelligendum est de magistratibus: nam & omnes magistratus passim iudices dicuntur; licèt olim perraró iudicarent, donec Diocletiani Imperatoris constitutione iudicare, seu ius dicere iussi sunt, sublatâ iudicis dandi facultate, nisi in causis leuioribus, & cùm grauioribus negotijs occupabantur, *l. 2. & vlt. C. de pedaneis iudicib.* Porrò distinguendum est inter delegatos à principe, & alios: nam delegati à principe possunt iudicem dare, non alij: *l. à iudice. C. de iudicijs.* Ideò & Adsessores sibi adsciscere possunt, *Nouella* Iustiniani *60.* Iure Canonico aliud est, siquidem delegatus qui habebat merum, & mixtum imperium, olim poterat quomodocumque subdelegare, *cap. Pastoralis, hoc tit.* non ità iure nouo, sed tantùm ex personæ quibus ipse Papa committeret, *cap. statutum. de rescriptis, in 6.* quales sunt qui dignitatibus, & personatibus insigniuntur, qui magistratus Ecclesiæ habentur, τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἄρχοντας καὶ προσώπους vocant Græci, ad differentiam publicorum, quos πολιτικοὺς vocant, id est locales magistratus, & externas potentias, *can. 5. Synodi Antiochenæ.* Dignitate igitur præditi possunt subdelegare, & tunc subdelegatus non

habet omninò amplam & liberam iurisdictionem, sed circa articulos sibi commissos restrictam, sicut merus executor, *cap. super. 27. hoc tit.* nisi delegatus vices suas ei commiserit, *cap. 2.* & Doctores in *cap. Ex litteris, hoc tit.* Aliquando delegatus à principe non potest subdelegare, veluti quando plures delegati sunt, & vnus impeditus alium subdelegare vult, & ei suas vices committere: quod locum habet quoties clausula hæc adiecta est, *si non omnes possunt de causa cognoscere, vnus poterit solus, cap. coram. 34. hoc tit.* quia penès vnum, totum iudicandi munus remanet, *cap. licèt. 30. hoc tit.* sicut etiã si vnus delegatus moriatur, superstes potest cognoscere in vim ipsius clausulæ, *cap. Vno. 42. & sequenti, hoc tit.* Delegatus etiam subdelegare non potest, quoties electa est personæ industria, *cap. fin.* vel si inquisitio fieri debeat criminum quæ est meri imperij, *l. 1. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio*, iure scilicet ciuili; nam hoc nostro, Doctores admittunt ea quæ sunt meri imperij posse subdelegari, *cap. Venerabili, hoc tit.* Porrò delegati officium finitur simulatque sententiam tulit, nam pòst nullam cognitionem habere potest, nisi meram executionem, *l. si vt proponis*, & *l. penult. C. de executione rei iudicatæ*: & hæc executionis vis annum durat, *cap. Quærenti, hoc tit.* & licèt potestas cognoscendi exspirauerit, non tamen exsequendi, *cap. ex literis*: quia terminus cognoscendi causæ decisionem respicit, non executionem; imò quamuis litis terminus excesserit, prorogatur tamen ex consensu partium *cap. super eo. 2. infrà, de appellat. cap. de causis. hoc tit.* nec censetur delegatus officio suo functus, donec sententiam tulit, & executioni mandauit, *cap. in literis.* Sunt quidem aliæ causæ quibus officium delegati vel impeditur, vel exspirat, impeditur per recusationem, *cap. causam. hoc tit. cap. licèt, infrà, de foro compet.* per appellationem, *cap. vt debitus, infrà, de appellat.* per reuocationem, sicut & delegatus qui commisit vices suas re integrâ potest reuocare subdelegatum, *cap. venerabili. hoc tit.* Exspirat morte eius qui delegauit, dummodò nec lis cœpta, nec citatio vlla facta fuerit, *cap. gratum. 20. hoc tit.* morte delegati, si nominatim personæ delegatio facta fuit, non si dignitati, proprio nomine non expresso, tunc causæ cognitio transit ad successorem, *cap. Quoniam*; quia dignitas nunquam perit, & defunctus cum successore facit eandem personam. At delegatio facta nominatim, non excedit personam, nec vlterius extenditur: & in eo magna est differentia inter delegatum & ordinarium; quòd prorogatio iurisdictionis in ordinario multis modis fiat de consensu partium, termino finito,

cap. de causis, hoc tit. de vna re ad aliam, *cap. cùm olim 1. hoc tit.* de persona ad personam, *cap. 1. infrà, de alienatione iudicij mut.*

DE OFFICIO LEGATI,

Tit. XXX.

DE iudice ad certam causam delegato actum est superiori titulo; hoc verò agitur de legato cui iurisdictio generalis committitur. tum etiam suprà de iudice delegato, non solùm à Summo Pontifice, sed à quouis magistratu Ecclesiastico. In hoc de legato tantùm Sedis Apostolicæ, quem triplicis esse generis constat: sunt enim quidam sedis Apostolicæ legati, non ex speciali & nouo mandato, sed loci priuilegio, vel prouinciæ cui præsunt, iure ordinario à sede Apostolica indulto, vt in *cap. 1.* & *cap. Excommunicatis. hoc tit.* vel potiùs hunc legationis honorem ex pallio sibi dato vindicant: certum enim est pallij priuilegium secum vices Sedis Romanæ attrahere. Quod tamen verum non est omnino; licèt enim pallij datio plenitudinem conferat potestatis, & vices Apostolicas secum trahat; tamen qui id habent legati iure & nomine vti non possunt, nisi ex gratia speciali, imò & legati maiorem habent iurisdictionem, quàm qui pallio decorantur, siquidem ad legatos natos, vt vocant Doctores, causæ cognitio immediatè potest deuolui omisso medio, & cum quolibet Ordinario, Episcopo, Archiepiscopo, Primate in sua prouincia existente; & hoc est quod dicit Alexander III. in *cap. 1. hoc tit.* Alij verò pallium habentes, siue sint Patriarchæ, siue Primates, siue Archiepiscopi non concurrunt cum Ordinario, nec de causis aliorum possunt cognoscere, nisi per appellationis viam, vt est in *can. Nullus. can. conquestus 9. q. 3.* Quam differentiam statuunt omnes Doctores inter hos & legatos quos vocant natos; quibus in quibusdam prouincijs hoc ius peculiariter inditum est, vt Prælati nascantur legati: Tales sunt Cantuariensis, & Eboracensis in Anglia, Rhemensis & Arelatensis in Gallia, Pisanus in Italia, & alij plerique vt scribit Innocentius IV. in *cap. Volentes, hoc tit.* Alij sunt legati qui non nascuntur, sed fiunt, & in aliquam prouinciam mittuntur, qui quidem non ratione Ecclesiæ aut prouinciæ cui præsunt, sed ratione personæ legationem suscipiunt, *cap. Mandata. infrà, de præsumptionib.* quorum quidem dignitatem maiorem esse quàm aliorum contendit Panormitanus in *cap. Excommunicatis. hoc tit.* quod vix ego verum

existimo, nisi id nominatim caueatur, alioquin per dationem secundi, æqualis dignitatis, non censetur primus reuocatus, argumento *dicti cap. Volentes.* Tertium genus legatorum est eorum qui dicuntur à latere, siue laterales apud Iuonem, *epist. 109.* siue à latere D. Petri apud Goffridum, *epist. 18. lib. 1.* aliàs legati Rom. Ecclesiæ in *epist. 14. lib. 2.* quos Balsamon λεγάτυς ἐκ προσώπυ, id est *à facie* vocat, in *præfatione Synodi VI. in Trullo*: ídque ad exemplum legatorum ex latere principis, de quibus pluries in Formulis Marculphi, qui & Missi dominici vulgò dicuntur in Capitularibus Caroli Magni, & Missi maiores in Capitularibus Caroli Calui post reditum à Confluentibus. Dicti maiores ad differentiam aliorum minorum, qui modò appellantur *discurrentes* apud Aymonium, *lib. 5. cap. 1.* & in *Annunciatione Ludouici & Lotharij*; modò *addititij*, in *edicto apud Attiniacum cap. 1.* quia in Missaticis suis non morabantur, sed celeriter munus suum obeuntes discedebant: at Maiores ad iustitias faciendas constituti, non ità momentanei & fluctuantes, sed stabiles erant, inde dicti *Iustitiarij.* Nomen autem Missorum, non tantùm principum, sed etiam Ecclesiæ *can. 94. & 95. Synodi Carthag.* legatis tributum fuit. Sic Bonifacius Moguntinensis S. Petri missus dicitur, *cap. 2. lib. 5.* Capitularium. Hi missi, seu legati maiores à latere ex consortio Cardinalium assumi solent, qui Papæ à secretis assistunt, vt notat Glossa in *d. cap. 9.* & ipsius dicuntur fratres si sunt Episcopi, *cap. 1. hoc tit. in 6.* aliàs filij, *cap. licèt. 49. infrà, de testibus.* Horum dignitas splendidior & sublimior est; quippe beneficia in sua prouincia conferre possunt, quod alij legati non possunt, nisi specialiter sit eis concessum, *cap. 1. eod. in 6.* Et sic intelligi debet, *cap. literas. suprà, de suppl. neglig. prælat.* Idem dicendum de excommunicatione promulgatæ sententiæ, illi enim tam intrà prouinciam, quàm extra possunt beneficium absolutionis impendere, *cap. Quod translationem. hoc tit.* quod soli Cardinales iure ordinario legationis possunt, quia τὴν τοποτηρησίαν ἐλευθέραν, id est, *liberam legationem* habent, *cap. ad eminentiam, infrà, de sententia excommunicat.* Quædam sunt quæ nec his, nec illis conceduntur, vt sunt vniones, vel diuisiones Ecclesiarum, & alia quæ censentur semper reseruata, *cap. Nisi specialis, hoc tit.* vt sunt maiores causæ, fidei præsertim articulos spectantes, *cap. Maiorem. infrà, de Baptismo.* Similiter in Ecclesiarum Cathedralium, vel Collegiatarum, vel dignitatum electionibus, & collationibus partes suas interponere non possunt, *cap. penult. hoc tit. in 6.* leges quoque vel statuta edere nequeunt, nisi quatenus suæ legationis iurisdictionem spectant: & sic intelligendum *cap. vltimum,*

L 3

hoc tit. Differentia porrò est inter legatos Sedis Apostolicæ, & legatos à latere, qualis erat olim inter Proconsules, & Præsides in *cap. legatos. hoc tit. in 6.* Proconsules qui Senatorij ordinis erant fascibus, infulis, & alijs imperij insignibus vtebantur, voluntariam non contentiosam iurisdictionem habebant, simulac vrbis pomœria erant egressi *l. 1. & 2. ff. de offic. proconsulis*, Consularem potestatem in prouincijs exercebant, apud Dionem Cassium *lib. 53.* Præsides verò, id est legati Cæsaris, non solum ex Senatorio, sed etiam equestri ordine assumebantur, & licèt in prouincijs cognitionem eandem haberent, quàm Romæ Consules, Prætores, Præfecti vrbi, & Præfecti prætorio, *l. de omnibus. ff. de offic. præsidis*: tamen eorum dignitas & imperium finem habebat, simulatque alius in eius locum suffectus erat; quod non erat in Proconsulibus, vt docet Cuiacius *Obseruat. 37. lib. 20.* præsides non habent suos τοποτηρητὰς, legatos, seu Vicarios, sicut Proconsules, vt notat idem ad *Nouellam* Iustiniani *octauam*.

DE OFFICIO IVDICIS ORDINARII,

TIT. XXXI.

IVDEX datus, vel delegatus differt ab Ordinario: nam vt dixi iudex delegatus datur ad certam causam, Ordinarius ad omnes, siue sit Episcopus, siue Abbas, siue Archidiaconus, vel quiuis alius Ecclesiasticâ dignitate præditus, *cap. Irrefragabili. 23. hoc tit.* vel etiam plebanus, *cap. 3.* Hi dicuntur Ordinarij, quia in ordinem iudicum sunt adlecti, & per adeptionem dignitatis suæ fiunt competentes iudices; accipiunt enim legitimam personam, & potestatem ab Ecclesia, quos Balsamon τοὺς δικαστὰς ἐκκλησιαστικοὺς ἐνορδίνους vocat, ad *can. 15. Synodi Carthagin.* & sæpius à partibus eliguntur, vnde αἱρετοὺς, *electitios*, vocat, *can. 99. eiusdem Synodi*, quia ex aliorum voluntate iudicant: nec tamen ideò arbitri sunt, quia arbitri cum adicctione pœnæ dantur, *l. diem. §. stare. ff. de arbitris*, vt idem Balsamon annotauit. Ea tantùm differentia animaduertitur inter electitios iudices, & naturales, quòd ab illis non liceat prouocare, *can. à iudicibus, 2. q. 6.* ab his quibus rectâ viâ litigatores subijciuntur liceat, quamuis vtrique dicantur ordinarij, & re verâ sint, quia ordinariam, legitimam, non emendicatam iurisdictionem habent, vt latiùs Obseruatione *20. lib. 1.* tractaui. Hos ordinarios iudices Ecclesia agnoscit; non verò externos, siue

locales magiſtratus, quos πολιτικοὺς ἄρχοντας vocant Græci, vulgò ſeculares, *can. placuit, 21. q. 5. cap. 2. infrà, de iudicijs.* Prohibitum enim obnixè fuit omnibus clericis ante iudicem cinctum cauſam dicere, à Sylueſtro I. vt refert Anaſtaſius. Magiſtratus apud Romanos qui ius gladij habebant cincti erant, vt ex Trebellio in Salonino, & alijs pleriſque notum eſt. Caſſiodorus in *Pſalmum 29. Cinctum dicimus iudicem, quando eius faſces, honoréſque declaramus.* inde *cinctuti iudices,* apud Sidon. *epiſt. 9. lib. 1. can. Nullus. 11. q. 1.* Imò quod magis eſt habet Eccleſia iuriſdictionem ordinariam in omnes criminum reos, ità vt poſſit contra eos inquirere, vlciſci, iudicare, *cap. 1. hoc tit.* vt deinde in eos excommunicationis ſententiam ferat, *cap. 2.* non verò vt laïcus cogatur forum mutare, & in ius vocari coram iudice Eccleſiaſtico: tunc enim ab abuſu interponeretur appellatio, *Conſtitutione regiâ Ludouici duodecimi.* Ideò Innocentius III. hanc iuriſdictionem ad ſummariam cognitionem reſtrinxit, in cap. *Nouit. infrà, de iudicijs,* vel tunc demum cùm fidei, vel ſacramentorum quæſtio mouetur. Quæ facultas originem ſumpſiſſe à Conſtantino magno vulgò creditur, qui laïcorum cauſas ab Epiſcopis audiri permiſit, nobili reſcripto ad Ablauium, in *Cod. Theod. de Epiſcopali audientia.* Verùm ſæpius immutata fuit, atque iterum reſtituta ab Arcadio, & Honorio, & Theodoſio in *l. ſi qui ex conſenſu C. eod.* tum deinde ab Honorio & Theodoſio in *l. Epiſcopale, eod.* poſtremò & à Carolo magno, Capitulari *281. lib. 6.* quod ab illis Imperatoribus indultum fuit Epiſcopis, non vt ordinariam iuriſdictionem habentibus, ſed in morem arbitrorum, quoties electi fuiſſent à partibus, vt nominatim exponitur. Et in eo grauiter peccat Nicephorus contra Conſtantinum, quem iudicandi facultatem Epiſcopis tribuiſſe in clericorum cauſis narrat, tunc demùm cùm ſponte electi eſſent, cùm id de laïcorum cauſis dilucidè dicatur, vt etiam aſſeuerat Euſebius; vnde eſt quòd toties D. Auguſtinum valdè implicatum fuiſſe negotijs ſecularibus legimus, licèt Valentinianus Imperator *Nouella 12. de Epiſcopali iudicio,* præter religionem non potuiſſe Epiſcopos cognoſcere contendat. Certum quidem eſt ſicut Epiſcopi cauſas omnes audiebant laïcorum, ità & publicos magiſtratus idem tentare voluiſſe in Eccleſiaſticis; quod cautè prohibitum fuit *can. 11. Concilij Cabillon.* Solebant quidem plerique clerici id impetrare à principibus, *can. placuit. 11. q. 1.* deſumpto ex *d. can. 15. Concilij Chartag.* in quo, & alibi, Balſamon innuit id licuiſſe, quoties πρόσταξιν βασιλικὴν, id eſt, *mandatum Imperatoris* exhiberent, *can. 19. Concilij Mileuit. Nouellâ* Iuliani *115. & 460.* Ergo certum eſt ordinarium

causas ad forum Ecclesiasticum pertinentes audire debere, & in quolibet loco sui territorij, seu Diœcesis posse, *cap. cùm Episcopus. de offic. ordinarij, in 6.* ex quo quidam colligunt Episcoporum tribunal certum & fixum non esse; imò eos forum omninò non habere, quod veteres Iureconsulti ausi sunt asserere; eâ ratione potissimùm, quòd Ecclesia fiscum non habeat, quasi verò non habeat multam pecuniariam, censum, tributum, quod in gazophylacium referebatur. Gazophylacium fiscus est Ecclesiæ, *ararium templi*, in veteri Testamento 2. *Regum, cap.* 12. & Ioannis *8. cap. 20.* gaza est census, tributum, in veteribus glossis. Hoc autem tribunal in Ecclesijs vel claustris constitutum fuisse dubium non est, in quibus omnes litigaturi solebant conuenire, *can. vlt. 2 q. 2.* sæpius quidem tentatum à publicis iudicibus in Ecclesijs ius dicere, etiam vbi de causis sanguinis, & corporali pœna agebatur, quod prohibetur in *cap. cùm Ecclesia. infrà, de immunit. Ecclesiarum.* Similiter & suos carceres habuit Ecclesia, quos vocat Decanicas *Nouella* Iustiniani *79. cap. 3.* & Capitulare Caroli Magni *225. lib. 5. Iuliani* constitutio *73.* de quibus videnda Obseruatio *lib. 1.* hæc omnia spectant ad Ecclesiæ immunitatem, quæ suos iudices ordinarios habet Episcopos, vel alios Prælatos, quibus omnia iura Episcopalia concessa sunt, siue legis Diœcesanæ, siue iurisdictionis, quæ recensentur ab Honorio III. in *dicto cap. conquerente.* Hæc quidem distinctio legis Diœcesanæ, & iurisdictionis noua est, & quæ à multis tribuitur Innocentio III. in *cap. Dilectus. hoc tit.* & vix aliter concipi potest, quàm facit Glossa in *can. 1. 10. q. 1.* quam sequuntur omnes fere iuris Canonici interpretes; nec tamen tam aperta est differentia, quin sæpius vna sumatur pro altera in *d. can.* 1. Lex iurisdictionis in dando vel faciendo consistit, qualia sunt administratio sacramentorum, delictorum coërcitio, visitatio, cognitio litium. Lex verò Diœcesana in recipiendo, qualia sunt procurationes, euectiones, decimarum, & funerum portiones, Cathedraticum quod solet Episcopus vigente necessitate tantùm exigere.

DE OFFICIO IVDICIS,

Tit. XXXII.

HIC titulus licèt separatus, pars est & membrum superiorum, & respicit tam iudices delegatos, quàm ordinarios, vt nempe sciatur de quibus causis & rebus possint cognoscere. Et distinguitur aut lis est contestata, vel non: primo casu potest index cognoscere de

de omnibus quorum æquitas mouere eum poteſt, licèt initio non fueritquæſitum; ità vt lis ventiletur, donec æquitas elucefcat, *can. iudicante. 30. q. 5. l. Iudices. C. de iudicijs.* ante litem verò conteſtatam, iudex nec interrogationibus vti poteſt, nec partes ſuas interponere: ſed quæ ad cauſæ cognitionem pertinent, iure actionis, vel per libelli oblationem id fiat, niſi aliter ei nominatim fuerit iniunctum, *l. Ædiles. 25. §. item ſciendum. ff. de ædilit. edict.* ſupplere debet iudex litigantium defectus, *l. vnicâ. C. vt quæ deſunt aduocat. &c. cap. fin. hoc tit.* id eſt, ius omiſſum ſupplere, quod eſt verum iudicis officium, φάκτον δὲ, ἤτι πρᾶξιν, οὐχὶ, id eſt, *factum verò, ſeu negotium, non item.* vt loquitur Scholiaſtes Harmenopuli ad S. *18. tit. 4. lib.* 1. quia à iudice non petitur factum, ſed ius, vt ſcilicet curam habeat τῆς ἀκριβείας τῶν νόμων: non verò ex præcepto principis, vt in Baſilicis habetur. Poteſt & aliquando iudex partes ſuas interponere in his quæ factum reſpiciunt, licèt non fuerint ab initio petita; vt ſi propter potentiam vnius alter aduocatum non habeat, tunc iudex poteſt ei aduocatum procurare, *cap. 1. hoc tit.* & ſic in omnibus alijs, in quibus non tam patrocinium, quàm officium boni iudicis impenditur. In criminalibus equidem pœna ex arbitrio iudicis pendête videtur, ità vt poſſit eam augere vel minuere, quod ità diſtinguit Balſamon; aut cauſa eſt ordinaria, legibus definita, & quæ ὡρισμένην ποινὴν ἔχουσι, id eſt, *certam pœnam habet*: tunc enim iudex ex arbitrio iudicare non poteſt: aut eſt extraordinaria, & iudex extraordinariè cognoſcit: dicendum, ante ſententiam tantùm id poſſe, non poſteà, quia deſijt eſſe iudex.

DE MAIORITATE, ET OBEDIENTIA,

TIT. XXXIII.

Dictvm ſuprà de iudicum officio, nunc de honore & reuerentia agitur, quæ vnicuique pro dignitatis & ordinis prærogatiua debetur. Non omnes prælati, ſeu præpoſiti æquales in Eccleſia ſunt, & licèt iudicum officio fungantur, pro ratione tamen & gradus qualitate diſtinguuntur: nam alij ſunt maiores, alij minores. Flotilda in viſionibus; *Audiebat*, inquit, *dicentem quòd hi eſſent Archidiaconi & præpoſiti, iudicéſque, & maiores, atque decani.* Maior in Eccleſia eſt Summus Pontifex, qui propriè dicitur Maximus, reliqui maiores, ſunt, Patriarchæ, Primates, Epiſcopi, qui inter ſe gradum maiorum & minorum obſer-

uant; ità vt per omnia honorem & reuerentiam præeminentiæ sibi vnusquisque dependat, & quæ ipse exigit, alteri vicissim reddat, vt loquitur *can. Quanquam. 23. d.* Quoties enim quis ad altiorem Ecclesiæ gradum ascendebat, maiorari & maioritatem obtinere, quoties ad inferiorem descendebat, minorari & minoritatem assequi dicebatur. Ità Archiepiscopus Apamiensis translatus in Tripolitanum Episcopatum, nouo promotionis genere, non promotus, sed minoratus dicitur ab Innocentio III. in *epist. 50.* & *117. lib. primi.* Hoc autem maioritatis nomen nihil aliud sonat, quàm imperium à quouis exerceri solitum siue inferioris, siue altioris gradus. In constitution. Canonicorum Regularium S. Augustini *cap. de forma, & honestate habitus. In Cathedralibus*, inquit, *Ecclesijs Abbates, seu Præpositi, Priores, seu alij Maiores*: ità Doctores puerorum, seruorum, & rusticorum in pagis & villis vocabantur μειζοτέροι, qui quidem sacerdotij gradum adepti erant, sed tamen interdictus illis erat κοσμικὰς ἢ βιωτικὰς φροντίδας exercere, in *can. 10. Syn. VII. Constantinopolitana.* Vulgò officiales ciuitatum μείζονες, seu maiores; imò etiam quandoque Missi dominici maiores dicebantur, vt in *cap. vlt.* Capitularium Caroli Calui, post reditum è Confluentib. *Cum consilio*, inquit, *maiorum missorum*, & in legibus Vvisigothorum *lib. 9. tit. 1. l. 6.* Eàdem ratione maiores, dicuntur illustriores & nobiliores homines boni generis, vt est in legibus Salicis: *maiores personæ* in legibus Burgundionum *cap. 1. tit. 38.* optimates, priores, proceres, Palatini apud Gregorium Turonensem, Hincmarum, & alios; Valuasores maiores *1. feudorum*, & *3. Longobard. tit. 8.* Imò etiam inter ipsos maiores sunt quidam primi, quidam postremi, & inferiores *tit. 9. Longob.* Horat.

Extremi primorum extremis vsque priores,

Alij sunt secundi, seu primi post maiores, & proximi quos obsecundatores vocat *l. 1. C. de proximis*: aliàs secundicerij, vel tertiocerij in *l. 4. C. de domestic. & prot.* Ipsos quidem Episcopos rarò hoc nomine donatos fuisse reperitur, sed potiùs Patrum & dominorum in formulis Marculphi, *lib. 1. cap. 25.* & *can. fin. 68. dist.* aliquando etiam Summorum Pontificum, quia Episcopatus est eminentissimæ dignitatis apex, & culmen pontificale in *can. 4. Concilij Tolet. IV.* Solus Papa dicitur Pontifex Optimus, Maximus Patriarcharum, Episcopus Episcoporum apud Tertullianum, *lib. de Pœnitentia*, & Cassiodorum *9. Variarum epist. 15.* Pater Patrum apud D. Athanasium *ad Liberium*, quia omnes sub sua ditione & imperio tenet, neminem verò supra se in terris habet, *l. 1. C. de Summa Trinit.* Hoc titulo agitur de quibusuis

maioribus ſiue Eccleſiaſticis, ſiue publicis, & de poteſtate regia, in *cap. 4. & 6.* quam Eccleſiæ principatui ſubditam eſſe aſſerunt Clemens III. & Innocentius III. Vnde Theodoſius Iunior dicebat, *βασιλέως, ἢ ἱερέως ἐδιδάχθην διαφοράν*, id eſt, ***didici differentiam inter Imperatorem & Epiſcopum***, apud Theodoritum *cap. 17. lib. 5.* vt ſcilicet dignior & auguſtior poteſtas Eccleſiaſtica habeatur, quoties de cauſis Dei agitur, ***can. certum. d. 10.*** & ***d. cap. 6.*** In alijs verò ciuilis adminiſtratio præualeat, ***can. adminiſtratores. 23. q. 5. can. quæ contra, diſt. 8.*** Porrò maioritas non poteſt eſſe ſinè obedientia, ideò hic titulus vtrumque coniungit, nec quiſquam poteſt obedire qui non habeat ſuperiorem; hæc enim ſunt relata, quò fit vt D. Paulus ***ep. ad Hebræos, cap.*** 13. iubeat obedire præpoſitis, τοῖς ἡγουμένοις: per præpoſitos intelligit Epiſcopos, & Paſtores, qui præcipere debent quod ſanctum eſt, orationes nempe, feſta, ſtationes, ſiue ieiunia, litanias, & ſimilia: vetare verò quæ iniqua ſunt; ebrietates, comeſſationes, ludos, perjuria: decreta enim ipſorum ſunt obſeruanda, ***cap. 2. hoc tit.*** Sub nomine obedientiæ plura continentur, inſtitutio nempe, deſtitutio, inueſtitura, fidelitas, correctio, repræſentatio, ad ordines tonſuratio, ſuſceptio chriſmatis, ſtatio, & litania, vt exprimit Innocentius III. in ***epiſt. 281. lib. 1. regiſtri.*** Hi autem qui talem obedientiam præſtare debent ſunt quos minores diximus; inde vulgò homines minores dicuntur, atque etiam minimi in legibus Longob. ***lib. 1. tit. 9*** [illegible] ***4. & 21.*** & ad eorum exemplum monachi, qui humilitatem impenſiùs profitentur, & capellani minores apud Vualafridum Strab. ***Capellani minores ità ſunt, ſicut hi quos vaſſos dominicos nominamus***; Obſequentes in veteribus Gloſſis; ***vaſſi famulantes*** in ***adnunciatione Caroli apud Piſtas***, quos ignobiles vocat Tertullianus *lib. 2. ad vxorem, cap. 2.* exercitales & barſchalci, ***Longob. tit. 21. lib. 1.*** & in veteribus donationibus metropolis Salisburg. Inde etiam homines & perſonæ mediocres, Burgundio ***mediocris*** in legibus Longob. & ***medius Alamannus*** in legib. Alaman. imò & Barones qui obedientiam Principi debent, qui & Bari dicuntur in legibus Salicis, & Ripuarijs; & differentia ponitur inter fortiores, mediocres, & minores, Capitularium ***5. cap. 136.*** eâdem ratione quâ Vlpianus diſtinguit ſeruum ordinarium & diſpenſatorem, à vulgari & mediaſtino, & à qualiquali in ***l. Item apud Labeonem. §. etenim multùm. ff. de iniurijs***; & Iuſtinianus ſeruum actorem à medij actus homine, & à viliſſimo, & compedito, quem mediaſtini ſtatus dicit Iulianus ***Nouella 82. de naturalibus liberis.*** Denique obedientia, de qua hoc titulo agitur, eſt illa, quæ ab inferioribus clericis redditur ſublimioribus ra-

tione officij, vel beneficij; quod obsequium, reuerentiam, & honorem, aliáque quæ apud Iurisconsultos ὑποταγῆς nomine continentur infert: inde prioratus dicuntur obedientiæ, *in cap. Monachi. infrà, de statu monachorum*, & *cap. suborta. 21. inf. de sent. & re iudic.* & in metropoli Salisburg. in Vulframo Episcopo, & aliàs vulgò, quia beneficia instar procurationum & administrationum quibusdam committebantur, & procurator talis dicebatur obediens, in regula sancti Benedicti. Iuo Carnot. *epist. 163. Iuramento constrinxisti ne vltra illam administraret obedientiam.* Aliquando illi prioratus, seu obedientiæ è conuerso potestates nominabantur: Anselmus in epistola ad Ernulphum, *Potestatem quam dicimus obedientiam*; hinc *domus obedientiarum* apud Innocentium III. *epist. 136.* & 200. *lib. 1. registri.* obedientia etiam præstaria dicebatur apud eundem *epist. 217. eiusdem libri.* adde quæ dicentur *infra tit. de feudis.*

DE TREVGA ET PACE,

TIT. XXXIV.

QVIA maiorum dignitatum & magistratuum, bellis & litibus finem imponere officium est, ideò hic titulus additur. Treugam idem esse quod belli inducias nemo nescit: in legibus Longobard. vox barbara, quam Codinus suo græcismo τρέβαν vocat. Alij legem temporariam dicunt, fidem induciariam, discordiâ nondum sopitâ, quam inter se spondent hostes. Eam duplicem faciunt omnes, vnam Canonicam, alteram conuentionalem. Canonica vix intelligi debet de bellorum inducijs, quas Alexander III. certis temporibus definitas obseruari iubet in *cap. 1. hoc tit.* sed potiùs de contentionibus & discordijs inter priuatos, quas ferro & duello definire solebant in legib. Longobard. *lib. 1. tit. 9.* ideò ipse Alexander III. priùs agit de torneamentis in *cap. 20.* Concilij Lateranensis, tum deinde de treuga & pace in *cap. sequenti.* His treugis certum tempus definiebatur, intrà quod vetitum omnino fuit lites exercere, vel discordias armis, vel ferro discernere, ab Aduentu Domini vsque ad octauas Epiphaniæ, & à Septuagesima vsque ad octauas Paschæ, *cap. 1. hoc tit.* quod euidentiùs ostendit Concilium Suessionense II. *cap. 7. & 8.* sub Carolo Caluo, agens nominatim de mallis & placitis publicis, quæ his temporibus vacabant; quibusaddit ieiunia quatuor Temporum & Rogationes.

Idem confirmant canones Isaaci Lingonensis *cap.* 17.& *can. placita* 15. *q.* 4. Nec enim intelligi possunt de bellis, quæ si iusta sint quocunque tempore tentanda sunt, si iniusta, nullo, *can. si nulla.* 23. *q.* 8. Hæ treugæ nullo pacto infringi poterant, nec mallum vel placitum tenere licebat, nisi de concordia & pace ageretur: qua de causa etiam iuramenta super quatuor Euangelia ijsdem temporibus prohibebantur, *can. decreuit.* 22. *q.* 5. aliàs verò qui treugam rumpebat, pugnam subire tenebatur, nec campionem offerendo excusabatur, vt alias licebat in dictis legibus Longob. Hæ induciæ sacrosanctæ habebantur, quas ideò *Dei treuias* vocat Iuo Carnot. *ep.* 9. eámque treugã non tam lege diuinâ sancitam, quàm placito ciuitatis Episcoporũ & Ecclesiarum auctoritate firmatam esse dicit. Hunc treugæ modum in partibus Aquitaniæ primùm, anno Domini 1041. deinde per vniuersum Galliæ territorium statutum fuisse scribit Rodulphus Glaber *lib.* 5. *cap.* 1. *Vt nemo*, inquit, *quippiam alicui per vim auferre, vel vltionis vindictam à quocumque inimico exigere, nec etiam à fideiussore vadimonium sumere posset, & hæc vulgò treuga Domini dicta est.* Hanc verò à Friderico Aenobarbo originem duxisse ad priuata bella & diffidia scribit Radeuicus *lib.* 3. *cap.* 26. Treuga conuentionalis aut respicit bella principum & regnorum, aut priuatorum contentiones, quibus sopiendis induciæ aliquot dierum, mensium, vel annorum sumi solent, vt scribit Rogerus *in historia Anglorum*, & Guillelmus Brito 3. *Philippidos*,

Concilium de pace rogat, datur ergo dierum
Treuga trium.

quæ quidem scriptis mandabantur, tum pactis firmabantur. Idem *lib.* 6.

——— nec verbo stare Ioannes,
Nec scripto voluit, nec pactas mittere treugas.

Præcipuè Episcoporum consilio & auxilio, *can. statuendum*, & *can. præcipimus*, 90. *dist. can. illi.* 24. *q.* 3. in fœdere S. Ludouici cum Raymundo Tolosano, *nec pacem cum ipsis faciet, vel treugas, sinè assensu Ecclesiæ & nostro.* Pacis etiam adhibebatur osculum in dictis legibus Longob. vel pœna pecuniaria 300. solidorum. *lib.* 2. *tit.* 24. quæ vulgò *fredum* dicebatur, id est violatæ pacis pœna in legibus Salicis & Alamannicis, & Frisionum *tit.* 16. aliàs *vuergildum*, cuius tertia pars fisco debebatur *cap.* 56. *lib.* 4. Capitularium. Et has treugas nulli licuit infringere, nisi præhabitâ denunciatione, vt fecit Rex Francorum regi Angliæ apud Rogerum in Richardo primo, & vt est decisum constitutionibus Friderici, *lib.* 5. *feudorum*; *Tribus*, inquit, *ante diebus ad minus per certum nuntium diffiduciet eum*: diffiduciare est fidem rumpere,

M 3

fiduciare est fidem date in veteribus Glossis, vnde in fiduciæ nexu poni dicunt leges Longobardorum *lib. 2. tit. 15. sub pignoribus fiduciati iurati cauent*, inquit Tertullianus, *cap. 23. de Idololatria*. Hæc & alia quāplura ad pacem & treugam stabiliendam locum habent; nec alia differentia est inter vtramque, quàm quòd pax nullo termino, sicut treuga conscribatur, vnde Codinus *cap. 14. §. 12. οὐκ ἐποίησε διὰ τοῦτο ἀγάπην τελείαν, ἀλλὰ τρέυαν μέχρι τινὸς ὀλίγου χρόνου*. Id est, *non fecit cum illis perfectam pacem, sed modici temporis inducias*. Hoc etiam iuris est communis, ne pacis, vel treugarum tempore clerici, peregrini, & rustici impediantur negotia sua agere, *can. si quis Romipetas*, & *seq. 23. q. 4.* sed securitatem, quam saluum conductum vocamus habeant, *cap. vlt. hoc tit.*

DE PACTIS,

TIT. XXXV.

PAX, vel treuga seruari non potest, nisi pacta custodiantur, ait *caput 1. hoc tit.* quoties fides habita est præstito, vel non præstito iuramento. Pactum sumunt Interpretes, non tantùm stipulatione vallatum; sed simplex, & nudum, ex quo etiam oriatur actio, *can. quicunque Episcopi. 12. q. 2.* licèt iure ciuili contrà; nisi in quibusdam expressis casibus· hinc nascitur differentia inter *σύμφωνον*, *καὶ συνάλλαγμα*, id est, *pactum*, & *contractum*. Pactum nec nomen, nec causam habet; contractus vtrumque: pactum vt valeat eget vestibus, veluti stipulatione, aliàs nudum est: at contractus vestitus nascitur, vt scribunt Doctores. Hoc iure siue nudis verbis, siue iuramento aliquid promittatur, seruari debet, cùm inter promissionem nudam, vel iuramentum nulla sit differentia, *can. iuramenti, 22. q. 5. cap. Peruenit, infrà, de fideiuss.* Tanti faciunt fidem sacri canones, quanti stipulationem & contractum leges ciuiles; veluti cùm quis nudis verbis legauit, vel vendi iussit id penitùs adimpleri debet, *cap. iudicante. 4. infrà, de testament.* quod & *Nouella* Leonis *72.* continetur: nec ad contrarium probandum Cuiacius iuuari potest, *cap. Debitores, infrà, de iureiurando*, vbi ex nuda promissione vsurarum agere nemo potest, nisi iuramentum intercesserit: ratio enim hæc est, quòd cùm vsuræ sint prohibitæ, non debentur ex nuda promissione, sed ex iureiurando; quia periurium grauius est crimen, quàm vsurarum præstatio: quippe soluens vsuras contra animum suum facit

Ex his elicienda est certissima regula; pactum simplex, vel cum iuramento, vel stipulatione omnimodè seruandum esse, dummodò iuri Canonico, vel publico non sit contrarium, quod Iurisconsulti vocant ius commune, seu solenne, κοινοφελὲς; cui quidem clerici renunciare non possunt, nec pacisci contra sacrorum canonum authoritatem, vt definit Innocentius in *cap. si diligenti. infrà, de foro compet.* vbi agitur de fori præscriptione, cui clericus renunciare non potest; quippe ius est publicum, seu commune Apostolorum constitutionibus statutum, apud Clementem *epist.* I. in Synodo Romana sub Syluestro, toties repetitum Concilio Carthag. *I. & III.* Chalcedon. & alijs plerisque: nusquàm huic licuit, absque Episcopi permissu, renunciare, vt definit Marcellinus Papa in *epist.* 2. & Capitulare Caroli magni, *lib.* 7. *cap.* 145. quod nec leges ciuiles permittunt, nisi causa sit legitima, vulgatâ *l. Iuris gentium. §. paciscatur. ff. de pactis.* Hanc renunciationem canonicam vocat παραίτησιν κανονικὴν Balsamon ad *canonem* 7. Synodi Constantinopolitanæ. Scio quidem abusu & iniuriâ temporum contrà factum fuisse, vt plures ab Imperatoribus iudicium publicum exposcerent, quod nominatim sub pœnis canonicis vetat *can.* 107. Synodi Carthaginiensis. Non igitur quod legibus omnibus Ecclesiasticis tam strictè definitur, aliud esse potest quàm ius publicum, & Cuiacius immeritò iuris priuati, præscriptionem fori esse contendit, cui consequenter pacta priuata derogare possint. Potest vnusquisque pacisci contra ius peculiare, ius personæ, vt de protectione Apostolica dicitur in *cap. ex parte.* & *cap. Quidam. infrà, de priuilegijs:* potest quilibet huic renunciare, *cap. si de terra. cap. Accedentibus, infrà, eodem. cap. Ad Apostolicam,* & *cap. statuimus. infrà, de regularib.* vt optimè distinguit Innocentius III. in *d. cap. Si diligenti.* Et ità debet intelligi *lex si quis in conscribendo. C. de pactis.* Sed hoc ius non potest dici priuatum, cùm vergat in detrimentum totius Ecclesiæ: licèt enim clericus pacisci posit contra proprium & personale ius, seu priuilegium; non tamen in perniciem iuris Ecclesiastici, ideò licentiam ab Episcopo petere debet, *can. clerici* 11. *q.* 1. sicut è conuerso laïcus non admitteretur qui ad forum Ecclesiasticum recurreret; hoc leges ciuiles non patiuntur, quia hoc ius litigandi coram suo iudice *datum non est vni, sed vniuerso ordini*, vt ait Honorius III. in *cap. penult. de iudicijs*, si integrum legatur in antiqua compilatione. Sicut enim laïcorum iudicia, & forum publicum turbare vetat Ecclesia; ità etiam laïcos turbantes Ecclesiasticum coërcet: & hoc non est contra legem agere, sed *legi facere subsidium*, inquit, *caput* 1. *infrà, de priuilegijs*: idem

est statuendum in omnibus quæ vel vtilitatem, vel honorem Ecclesiæ respiciunt: nemo potest pacisci vt spiritualia pecuniâ redimantur, vel conseruentur, *cap. 4. & fin. hoc tit.* vt successio fiat in beneficijs, *cap. 5. hoc. tit.* & similia. Pactum denique turpe & contra bonos mores reprobatur hoc iure; quia tolerabilius est pacta hæc non seruare, quàm facere quod turpe & damnosum est, *can. vnusquisque. 22. q. 4.* quod etiam leges ciuiles seruant, *l. Pacta. C. de pactis.* Et ità intelligi debet *d. lex si quis in conscribendo*; quomodo enim posset aliquis efficere vt iudex ordinarius sit & fiat, qui non est, nec esse potest? *l. si conuenerit. ff. de iurisd. omnium iud.* quæ vera est ratio conciliandæ *d. legis si quis,* quicquid Doctor maximus è contrario dicat; imò nec constitutionum Ecclesiasticarum alium interpretem agnoscimus, quàm Ecclesiam, vel ipsum Summum Pontificem, prout determinat ipse Innocentius III.

DE TRANSACTIONIBVS,

TIT. XXXVI.

POST titulum de pactis rectè subijcitur de transactionibus, vt species generi. Pacti, seu pactionis nomen generale est, ità vt sæpiùs transactionem contineat. Hæc differentia vulgò ponitur apud Iurisconsultos, vt transactio sit de re dubia, & διάλυσις, quasi interpretatio dubiorum; διαλύσαι est interpretari apud Pollucem. Aliquando sumitur pro infringere, quasi transactio infringat litium anfractus, *cap. 1. hoc tit.* nec enim transigitur nisi de re dubia, de lite quæ iam mota est, vel de ea quam veremur, *l. 2. C. de transact.* non ità de pacto, quod fit de re certa & citra omnem litem, & litis metum: ideò donationis vim habere docet Harmenopulus *lib. 1. tit.* 10. Alia differentia est inter pactum, & transactionem, quòd ex pacto liceat penitere re integrâ, *l. 3.* & *l. si pecuniam. de condict. causâ datâ*; ex transactione non ita, nempè vt sit aliquis litium finis, *l. fin. ff. pro suo*; nec datur aliquod penitendi tempus, *l. Quamuis. C. hoc tit.* Fortius enim est transactionis vinculum, ità vt vix de dolo agatur, & contestatio admittatur, vt idem Harmenopulus notat. Similiter hoc iure nullum penitendi tempus datur, licèt id videantur innuere verba *cap. Contingit, hoc tit. si fuerit aliquot annis seruata,* quod verum tantùm est in specie illa, quoties consensus non intercesit, licèt literæ ratihabitionis missæ fuerint: nec enim delenda

delenda est negatio, & legendum, vt quidam volunt, *ac si consenserit*, quia literæ ratihabitionis plenam fidem non faciebant transactionis comprobatæ, nisi aliquod tempus excesserit, forsan quadriennij, quod datur minoribus, *cap. 1. infrà, de in integrum restitutionib.* Si verò transactio fuerit contra vtilitatem Ecclesiæ, non valet, nec firmatur vllo tempore, nisi fuerit à Sede Apostolica confirmata, *cap. veniens, hoc tit.* ità vt quodcunque fit nomine Ecclesiæ sit quidem personale, non reale, quod durat quandiu viuit is qui transegit in perniciem Ecclesiæ; sed eo defuncto successor transactionem seruare non tenetur, *cap. 2. infrà, de precario.* Tunc demum transactio licitè fit de quibuscunque bonis Ecclesiæ, iuris ordine seruato, non tamen de spiritualibus, de Sacramentis, de beneficijs; quia cùm transactio aliquo dato, vel retento fieri debeat, vitium simoniæ nascitur, *cap. 7. hoc tit.* nisi ad redimendam vexationem, *cap. dilectus, infrà, de simonia*; quod temperamentum introductum est, ne forsan grauius immineret periculum, habitâ hâc distinctione inter ea quæ natura suâ, & iure diuino sunt simoniaca, de quibus dispensare etiam Summus Pontifex non potest, & ea quæ vsu & consuetudine Ecclesiæ simoniam sapiunt; tunc enim dispensatio locum habet, vt scribit Gloss. in *cap. 4. superiori tit.*

DE POSTVLANDO,

Tit. XXXVII.

IN defectum pacti, vel transactionis, iudicio agendum est; ideò subijcitur titulus de postulando: quem ordinem Compilator ex iure ciuili desumpsit; iuris ciuilis conditores ex lege XII. tab. vt annotauit Cuiacius: *rem ità ni pagunt*, vel *pacunt, in foro, vel comitio causam consciscito*, id est agito: consciscere veteribus Glossis est cognoscere συγγινώσκειν, vel, vt est apud Gellium, *lib. 17. cap. 2. ante meridiem causam consciscito, cùm perorant ambo præsentes*: hoc verbum, *perorant*, notat postulationem; εἰσελθεῖν apud Demosthenem, idem quod perorare & postulare in *l. 1. ff. de postulando*, *l. 9. C. de aduocat. diuersorum iudic.* & qui suscipiunt litigantium causas postulatores, patroni, aduocati, & causidici vocantur, *l. Quisquis. C. eodem.* Non autem omnes aduocati causas agunt, alij enim sunt qui lites dirimunt, & iudicant, Adsessores dicti, quia in consilium aduocantur, *l. vlt. C. eod.* ità vt hi

postulare prohibeantur, *d. l. Quisquis*: multi alij sunt qui etiam non postulant, *l. 1. ff. eod.* veluti qui Catholicam fidem non profitentur, qui si patrocinium susceperint, proscriptionis & perpetui exilij pœnâ plectendi sunt, *l. vlt. C. eod.* Serui apud Terentium in Phormione; *seruum hominem causas orare non sinunt.* Libertinis quidem hoc licet, *l. 2. C. eod.* Aduocatorum olim certus erat numerus in matricula constitutus, qui à partibus assumebantur, vel à Prætore dabantur; *Si non habebunt aduocatum, ego dabo*, inquit Vlp. in *d. l. 1.* quod etiam ad iudicis officium pertinere docet *caput 1. suprà, de officio iudicis.* Hoc iure, ab aduocationibus coram iudicibus secularibus clerici prohibentur, nisi ob causam propriam, vel Ecclesiæ, vel pauperum, *cap. 1. & vlt. hoc tit.* idem de monachis, *cap. 2.* non quòd munus sit probrosum, sed duplici ratione; tum quòd indignum sit Ecclesiasticos forensium disceptationum esse peritos, *l. repetita. C. de Episcop. & clericis*, tum etiam ne lucro inhiantes, auaritiæ notam sibi inurant, *can. vlt. 5. q. 3.* ità vt nec munera possint recipere; nisi fortè in Ecclesijs oblata gratuitò sint, collatione deuotionis, vt ait *canon vlt. 15. q. 2.* Quapropter per aduocatos causæ Ecclesiæ expediebantur, qui nominatim ad hoc munus assumebantur, quorum vsus perantiquus est, & sæpiùs ab Imperatoribus petebantur *pro capitibus*, id est, Ecclesiæ causis, *ὑπὲρ τῶν κεφαλαίων τῆς ἐκκλησίας*, vt est in *can. 100. Synodi Carthagin.* quod confirmat Capitulare Caroli Magni *308. lib. 7.* vulgò etiam defensores dicebantur, qui tamen non semper patrocinium exercebant, sed etiam iudicum munere fungebantur, maximè *πρωτέκδικοι*, id est primi defensores, vt scribit Balsamon ad *can. 78. eiusdem Synodi.* Hi supremæ erant autoritatis, quippe qui ad tuēda Ecclesiæ iura aduersùs magnates & potentes assumebantur, *κατὰ τῆς τῶν πλουσίων τυραννίδος*, id est aduersùs diuitum tyrannidem. Reges ipsi hoc nomine honorari voluerunt; Carolus enim Magnus S. Petri aduocatus contra reges Longobardorum electus fuit apud Einardum, vnde & Imperatores hoc etiam nomen assumpserunt: Aduocare, est defendere apud Radeuicum, vnde & patroni Ecclesiarum aduocati nominantur, vt dicemus *infrà, tit. de iure patronatus*: non enim hîc agimus de aduocatis & defensoribus, qui patroni & fundatores Ecclesiarum, vicedomini, & œconomi sunt, de quibus toties apud Adreualdum Floriacensem, & alios quamplures.

DE PROCVRATORIBVS,

TIT. XXXVIII.

SVPERIORI titulo de aduocatis, & defensoribus, quorum officium pertinet aliquatenùs ad procuratoris nomen generaliter sumptum. Hîc specialiter agitur de diuersis generibus procuratorum; quorum vnus est voluntarius, alter necessarius. Voluntarius est, qui sponte se alienis negotijs offert, apud Paulum *1. sentent. tit. 3.* qui voluntarium negotium gerit, vt loquitur Vlp. in *l. Prætor. §. præstat. ff. de reb. auct. iudic. possid.* Et hunc propriè ἔκδικον, *defensorem*, dicunt Iurisconsulti, qui sine mandato agit; procuratorem verò cum mandato, vt notat Gloss. in *l. 2. §. sin autem absfuerit. C. de iureiur. propter calumn.* cui assentitur Cuiacius. Verumtamen & qui cum mandato agit voluntarius dicitur, quia ex eius voluntate pendet suscipere mandatum, non verò ex imperio mandantis: tale enim mandatum est potiùs consilium apud Iustinianum, *tit. de mandato*, qui tamen fit necessarius, simulatque gerere cœpit. Nudæ voluntatis est suscipere mandatum, necessitatis consummare, *l. in commodato. §. sicut. ff. mandati.* Talem procuratorem vocant canones aduocatum, *can. 2. 3. q. 7.* legatum, in *can. 1. 5. q. 3.* cognitorem *can. 1. ead. q. 7.* licèt propriè cognitor sit, qui agit sine mandato, præsentibus iudice & litigatore; procurator verò absente, vt Anianus distinguit in *l. si lite. C. Theod. de cognitoribus*, & apud Festum; imò & Cognitor propriè dicitur is qui in iudicio postulare solet, vt constat ex Paulo *5. sentent. titulo 1.* Nec tamen hærendum est in verbis, cùm promiscuè accipiantur nomina prædicta, sicut procuratoris nomen, quod continet tam procuratores ad lites, quàm ad negotia, tam priuatorum, quàm fisci, vel Reipublicæ, vel ciuitatum, vt est in *cap. 7. hoc tit.* olim procurator ad lites erat ignotus, cuius vsum medio tempore receptum fuisse docet Vlp. in *l. 1. ff. hoc titulo.* Procurator ad negotia semper fuit quasi Dominus, & iuris alieni vicarius, apud Tullium *in Oratione pro Cæcinna.* Procurator ad lites is est, qui ad agendum & respondendum constituitur, plenámque habet potestatem defendendi & respondendi aduersario, si eum conueniat, alioquin non erit idoneus, *cap. Accedens*, & *cap. Constitutis, hoc tit.* hinc fit vt dicatur Apocrisiarius, & Responsalis, quia alterius vice respondet, *cap. vlt. infrà. vt lite non contestatâ*; sicuti qui ad impetrandum, vel con-

tradicendum datur, id eſt ad impetrandum iudicem, vel literas citatorias, vel reſcriptum, & ad contradicendum aduerſario qui iudicem voluerit obtinere: ſic enim intelligendus eſt hic loquendi modus cum Panormitano, & alijs, in *cap. veniens, ſuprà, de renunciatione.* & *cap. Interpoſita, infrà, de appellat.* quod omnes non capiunt. Talis tamen procurator non poteſt dici verus & legitimus procurator ad lites, ſed tantùm ad litis articulum, cùm non detur ad agendum, ad litem proſequendam, & inſtruendam cum rationibus & munimentis cauſæ, vt eſt in *cap. fin. infrà, de dolo,* & *cap. 1. de appellat. in 6.* imò verò hic non debet ad agendum admitti, atque in expenſis eſt condemnandus, qui eum miſit, *cap. Nicolao. infrà, de appellat.* Alius eſt procurator ad negotia, de quo Tullius 3. in Verrem, *Omnes tuum procurare negotium in decumis loquebantur*, qui nouare, exigere, tranſigere, ſoluere, alienare poteſt, dummodò id ſit ob negotiorum vtilitatem, non animo donandi. *l. 1. §. 1. de procuratorib.* Paulus *1. ſentent. tit. 3.* Procurator hic ſiue liber, ſiue ſeruus, ſiue maior, ſiue minor ſit, nîl intereſt, *l. ſeruum. ff. eod.* non ità ad lites, quia minor debet impleſſe decem & ſeptem annos, & plenam pubertatem attigiſſe, *§. Iuſtæ. Inſtit. quibus ex cauſis manumitt.* quâ ætate adoleſcentes prætextâ depoſitâ, ἀπόρφυρον, togam puram aſſumebant, viri cenſebantur, in forum veniebant, & poſtulare poterant, *l. 1. §. initium. ff. de poſtulando.* igitur & procuratoris munus exercere potuerunt. Nec ſcrupulum ingerere poteſt, quòd minor viginti quinque annis contrahere non poſſit, quod verum eſt in re ſua, quia facilè decipi poteſt at in aliena, nîl obſtat; imputet enim ſibi qui talem elegit procuratorem, vt Gloſſ. notat ex *l. cum mandato. ff. de minorib.* Pupillus, ſeruus, fœmina poſſunt procuratorio nomine agere, *l. 7. ff. de inſtit. act.* niſi nominatim & palàm præſcriptum fuerit, ne cum eis contrahatur, *l. ſed ſi pupillus. §. de quo, eod.* Ideóque quoties dicimus ſeruum manumiſſum eſſe, procuratoris habendi cauſa, & filiumfam. decem & ſeptem annos habere debere, de procuratoribus ad lites debemus intelligere *l. 13. ff. de manumiſſis vind.* Hæc eſt ætas legitima de qua loquitur, *lex exigendi. C. hoc tit.* contra communem Interpretum ſententiam, tam iuris ciuilis, quàm Canonici, & contra expreſſam decretalem Bonifacij in *cap. Qui generaliter. §. licèt. hoc tit. in 6.* Tertij generis eſt procurator generalis, tam ad negotia, quàm lites datus, *cap. dilectus. hoc tit.* & is quidem agere, & experiri poterit, nouare, exigere, tranſigere, ſoluere, alienare, modò hæc fiant vtiliter, vt diximus; quod intelligendum quoties libera poteſtas datur, quam nominatim exprimen-

dam esse volunt Doctores, *l. Quam Tuberonis: §. alia. ff. de peculio*, aut saltem sint verba æquipollentia, quæ libertatem denotent; cum quibus etiam transeunt, quæ speciale mandatum requirunt; tunc enim procurator omnia potest quæ dominus citra dolum, *l. procurator. ff. eod.* Debet præterea mandatum legaliter fieri, vt loquuntur nostri, cum Presbyterorum, & testium subscriptionibus, &, vt ait Glossa, mandatum tria continere debet, nomen mandantis, causam quæ mandatur, & quod ratum habebitur quod factum erit, aliàs procuratoris generalis libertas restricta videbitur. *cap. Petitio. hoc tit.* Sicuti cùm datur ad agendum, non ad defendendum; hæc enim sunt relata, quibus casibus res inutiliter aguntur, & sententia nulla est, ac si procurator esset reuocatus, *cap. 3. hoc tit.* quæ exceptio obijci potest antè, & post sententiam, *cap. 4.* Aliæ sunt exceptiones, quæ notantur à Glossa. Sola tamen reuocatio non sufficit procuratori, nisi etiam parti, aut iudici fuerit significata, *cap. Mandato. hoc tit.* veluti si excommunicationis vitium insit, *cap. vlt. hoc tit. cap. licèt. infrà, de testibus.* Et hæc quidem omnia locum habent in ciuilibus causis, non in criminalibus, in quibus nec ad accusandum, nec ad defendendum procurator datur, *can. in criminalibus. 5. q. 3. l. penult. de publ. iudicijs.* Paulus *5. Sentent. crimen quod vindictæ, aut calumniæ iudicium exspectat per alios intendi non potest.* Excipiuntur in criminibus iniuriarum personæ illustres; honor siquidem est per procuratorem litigare, *l. fin. C. de injurijs*, cuius beneficij vsus ad omnes passim deuenit. Idem datur Episcopis & Presbyteris, *Nouella* Valentiniani *de Episcopali iudicio.* Alias quamplures exceptiones recensere superfluum esset, de quibus vide notata in *can. si quando, 2. q. 6.*

DE SYNDICO,

Tit. XXXIX.

HIC titulus est de procuratoribus generalibus, qui quidem negotia publica, non priuata gerunt, quos Syndicos vocat *lex 1. ff. quod cuiusque vniuersit.* qui totius vniuersitatis, vel populi, vel collegij res gerunt, *tit. de ijs per quos agere possumus,* Inst. *qui in communi totius corporis causa ordinantur*, vt loquitur *lex 42.* C. Theod. *de Episcopis & Ecclesijs*; Actores vocat Modestinus in *l. Cùm aliqui, 27. ff. de negotijs gestis,* Oeconomos, Græci ἐπιμελητάς, *cap. Imperatores. infrà, de iuramento calumn.*

& *can. Cùm scimus. 9. q. 3.* licèt propriè isti plus iuris habeant, quam ceteri: si quidem rerum & redituum Ecclesiæ sunt dispensatores, *Nouella 3.* Aduocatos etiam vocat *can. Qui Episcopus. 5. q. 4.* quæ nomina promiscuè vsurpantur, licèt Accursius in *d. l. 1. §. quibus. ff. quod cuiusque vniuersit.* distinguat, vt Syndicus sit qui ab vniuersitate constituitur ad vniuersas lites & negotia: actor verò ad vnam tantùm causam, quod satìs probat *l. fin. §. defensores, ff. de munerib. & honorib.* nam certum est actores etiam dici omnium rerum & negotiorum, quales sunt curatores & procuratores ciuitatum, *l. cùm alicui. ff. de negot. gestis, l. 3. C. Theod. de donat.* vel reipublicæ, *l. 4. ff. de administ. rerum ad ciuit. pertin.* qui res, rationésque reip. administrant, actores rerum. *l. fin. ff. de offic. Præsid.* διοικητὰς πραγματευτὰς Græci; qui quidem vt plurimum serui erant, vel libertini, de quibus toties mentio apud Tacitum. Tales erant procuratores domorum principis, *l. 1. C. Theod. de domib. ad rem priuat.* procuratores rei dominicæ, *l. 17. eod. de iure fisci.* Curiales possessionum, *l. 13. de paganis;* gynæciariorum, ac monetariorum, *l. 3. de indulgent. debit. cur.* & alij eiusdem generis homines, qui habent actorem siue syndicum, quoties faciunt corpus, vel collegium, *d l. 1.* ad quam etiam scribit Accurs. œconomos in causis tantum Ecclesiasticis constitui, ex *l. omnes, 31. § hoc nihilominus. C. de Episc. & cleric.* his verbis, *quem œconomum Ecclesiæ Episcopi tractatus elegerit;* quibus denotatur Episcopum id agere debere, habito cleri tractatu, vt fit in omnibus Ecclesiæ negotijs, *can. Episcopus. 12. q. 1.* nam Oeconomus constituitur ex clero quasi speculator, ne bona ab Episcopis dissipentur, in Concilio Chalced. *can. Quoniam. 89. dist.* Sed de eo Oeconomo non est censendus hic titulus, in quo agitur de eo qui non tam dispensator, quàm defensor rerum Ecclesiæ habetur. Porrò is procurator vniuersitatis, siue syndicus, siue actor plerumque est voluntarius, plerumque necessarius; voluntario non debetur salarium, sed remunerationis causâ ei solet aliquid impendi, vt *hoc tit.* & tunc dicitur honor, *l. si remunerandi. ff. mandati*, cuius nulla petitio est, *l. salarium. C. Mandat.* quia talis procurator est amicus voluntarius, vt loquitur Tullius, qui non pactus est de salario, sed liberè ei confertur: ideò nec ei competit actio mandati, sed extra ordinem petit, *l. Salarium. ff. mandati.* vel, vt ait eleganter Scæuola, *l. vlt. ff. de obligat. & act. iudicem æstimaturum an sit ei danda actio:* vel vt est in *l. 1. C. mandati, apud præsidem prouinciæ cognitio præbebitur.* non ità in aduocatis, quibus licèt non sit cautum, salarium siue honorarium debetur: imò si cautum sit, dubitatum fuit an peti potuerit, *l. 1. §. in honorarijs ff. de extraord. cognit.*

quod cum temperamento est intelligendum, de quo in *l. si qui, & l. quisquis. C. de postulando.* Hodie licet aduocatis, procuratoribus, syndicis, & actoribus salarium quamuis non conuentum exigere, *d. cap. vnico, hoc tit.* Quantum attinet ad ea quæ verum & legitimum syndicum faciunt, idem ius est quod de procuratore; & is syndicus in omnibus negotijs tam ciuilibus, quàm criminalibus contra iuris antiqui ordinem dari potest, quod Fridericus Imperator vult in constitutionibus Siculis *lib. 2. tit. 2.*

DE IIS QVÆ VI, METVSVE CAVSA FIVNT.

Tit. XL.

ACtum suprà de his quæ sponte geruntur; nunc verò de his quæ per vim, & metum. Vis hoc loco intelligenda est, qualem definit Tullius, *Orat. pro Cæcinna; Necessitas contraria voluntati*, & Vlp. in *l. 1. ff. quod metus causa*, ideò Harmenopulus hunc titulum περὶ ἀνάγκης, καὶ βίας, id est, *de necessitate, & vi* concipit: quæ necessitas libertati, rei, iure publico, seu priuato contraria est, *l. Qui dolo. ff. ad l. Iuliam de vi. Nihil iuri tam inimicum, quàm vis*, inquit Tullius, *ibid.* Apud Iurisconsultos duplex est vis, simplex quæ à Tullio dicitur quotidiana, quæ fit verbo; altera quæ fit coactis hominibus, armatisque. ex vtraque competit interdictum, sed illa possessori tantùm vi deiecto; hæc etiam non possessori, veluti colono, *l. 1. C. communia. de vsucap.* illa fit sinè cæde, sinè cruore, sinè perculsione, quæ tamen iustum incutit metum, pauorem, terrorem, exterminationem, trepidationem, aut honoris iacturam, *l. Attentari*, & *l. item. §. tenetur. ff. de iniurijs.* Tertullianus *lib. de velandis virginib. Vbi solicitatio, illic coactio, vbi coactio, illic necessitas, vbi necessitas illic infirmitas.* Vis adhuc simplex & quotidiana est, quam quidam festucariam vocant, per iactum festucæ, ad exemplum operis noui nunciationis; quæ fit per iactum lapilli, vt alibi dicemus. Propriè vis, hoc tit. intelligitur, quæ non leuem terrorem, veluti damni inferendi suspicionem, sed mortis periculum, aut corporis cruciatum, aut intolerabilem iniuriam, aut seruitutem minatur, *l. si mulier. ff. eod. l. Interpositas, C. de transact.* & vt nostri definiunt, *quæ potuit cadere in constantem virum, cap. ad audientiam, cap. cùm dilectus. hoc tit.* veluti si quis beneficio suo, amissionis bonorum metu renunciauerit, *cap. 2. hoc tit.* vel electioni de se factæ. Ita-

lis renunciatio non valet, *cap. seq.* propter dolum qui semper metum præcedit, *l. item si.* §. *eum qui. ff. eod.* non quidem ipso iure, sicut in contractibus, in quibus inest stipulatio, *l. penult. C. de inutilibus stipul.* Aliud est in contractibus bonæ fidei, in quibus metus, ipso iure quod actum est vitiat, *l. 1. C. de rescind. vendit.* id denotat edictum Prætoris in *l. 1. ff. hoc tit. quod metu gestum, ratum non habebo*, &c, vt optimè Glossa, in *cap. 2.* docet, quod ipso iure non est, non habet opus hoc edicto; ideò Summus Pontifex addit, *de iure debent in irritum reuocari.* In quibusdam casibus leuis metus, & vis simplex, vel coactio considerantur, vt in matrimonij contractibus, propter infelices exitus, *cap. Requisiuit, infrà, de sponsalib.* non tamen vt soli assertioni sit credendum, *cap. consultationi. eod.* Idem dicendum de voto, *cap. licèt. infrà, de voto, & voti red.* aliàs verò tenuis metus non prodest, veluti ob solam regis potentiam, sinè minis, sinè verbis, nisi talis sit qui cadat in constantem, *cap. Ad aures, hoc tit. can. Lotharius. 31. q. 2.* quamuis & regias preces idem valere quòd minas afferat Iuo Carnot. *68. epist.* Si per magnatum potentiam, vel publicum officium gerentium auctoritatem contractus extorti fuerint, omnia hæc infirmari debent, *l. vlt. C. eod. per impressionem*, vt loquitur Constantinus, in *l. penult. eod.* & Tullius 1. *Acad. quæst. vim in manibus, claritatem in voce, in lingua etiam explanatam vocum impressionem*, & *epist. 2. lib. 5. ad familiares*; *Nihil illi deliberatius fuit, quàm me non iudicio, neque disceptatione, sed vi atque impressione euertere.* Hæc vis, siue impressio illicita fuit Proconsuli vel Prætori *l. penult. ff. ad l. Iul. repetund.* etiam per interpositam personam, *l. aufertur.* §. *quod à Præside, ff. de iure fisci.* Hanc impressionem, *ereptionem.* vocat Tullius 4. *in Verrem.* Impressioni additur *πανεργία* calliditas, apud Harmenopulum *tit. 12. lib. 1.* quæ dolo assimilatur.

Prodest etiam metus exceptio ijs qui metu iudicum ausi non sunt appellare ab eorum sententijs, quoties violentia adhibita fuit, & ipsi publicè contestati sunt se violentiâ impediri; quæ contestatio intrà præstitutum appellationis tempus fieri debet, *l. cùm quidam. ff. de appellat.* aliàs inutile foret solam magistratuum potentiam allegare, *l. 1. & 2. C. de his qui propter metum iudicis*, in præsentia scilicet bonorum virorum factâ protestatione, inquit Gregorius *cap. vlt. de appellat.* quia talis contestatio pro petitione habetur, *l. 2. ff. de nautico fœnore.*

DE

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONE,
TIT. XLI.

NON solùm quod per vim, metúmque gestum est, sed alijs plerisque de causis contractum, fit irritum per restitutionem in integrum, ἀποκατάστασιν vocant Græci, quæ non fit tantùm propter rei amissæ, sed etiam iuris redintegrationem. *Restituendi* enim verbum omnem causam pristinam continet; aliquando litis tantùm restaurationem, vt in *l. Diuus. ff. de re iudicata.* Competit porrò restitutio, vel personarum contemplatione, vel vitio instrumenti, vel sententiæ prolatæ. Personæ quibus hoc beneficium datur sunt, minores viginti quinque annis, nisi rem iuramento firmauerint, *cap. In præsentia. infrà, de probationib.* ex Constitutione Friderici apposita in *tit. Cod. si aduersùs vendit.* tunc enim non restituentur, nisi dolus vel metus interfuerint; quòd si solennitas iuris omissa fuerit, tunc id quod actum est ipso iure nullum est, nec opus est restitutione, sed potiùs nullitatis sententiâ declaratoriâ, *cap. Constitutus. hoc tit.* & in eo minores à maioribus distingui videntur; quia eorum quæ ab his acta sunt, omissis iuris solennibus, sicut per vim, metum, & dolum obligatio contrahitur, sed per restitutionem dissoluitur: at in alijs contrà. Specialis casus notatur etiam in maioribus, quoties quæstio est de matrimonio; nam facilè restitutionem nostri canones admittunt, etsi causæ probatione indigeant, *cap. Ex causa. hoc tit.* minorum quoque iure vtitur Ecclesia, vt ait Alexander III. in *cap. 1. hoc tit.* ideóque beneficio restitutionis in integrum iuuatur, *cap. 2. 3. & 5.* nec enim patitur contra iustitiam aliquid fieri in se, cùm sit cultrix iustitiæ, vt ait Auctor Feudorum *lib. 1. tit. 8.* Ecclesia est pars reip. præcipua & nobilior. *l. 1. §. publicum. ff. de iust. & iure,* pupillo similis, egenti auxilio restitutionis, duobus scilicet concurrentibus, quibus minori succurritur, quoties læsio, siue damnum inest, ídque intrà quadriennium à die læsionis computandum, *cap. 1. hoc tit. in 6. Clementinâ vnicâ, hoc tit.* nec aliquod aliud tempus est in Ecclesia exspectandum, quia semper in vltimo minoris ætatis puncto esse censetur, cùm minor vigesimum quintum annum exspectet, *l. Petenda. C. de temporib. in integ. restit.* Datur prætereà hæc restitutio in omnibus causis, in quibus Ecclesia probatur læsa, etiam aduersùs res iudicatas, quoties causæ de nouo emergunt, *l. de ætate. §. ex causa. ff. de interrogat. actionib.* imò & contra sententiam Papæ, *cap. 5. hoc tit.* hàc potissimùm ratione, quòd cùm appellatio locum non habeat, *can.*

cuncta, 9. q. 3. ficut contra principes & fupremos magiftratus, opus fuit aliquo fingulari, & extraordinario remedio reftitutionis in integrum, *l. 1. ff. qui, & à quib. appellare non licet*: & in eo fortius eft hoc remedium, quàm appellationis; imò & contra fententiam denegatæ reftitutionis datur fæpius reftitutio, ex noua caufa prius non deductâ, *l. 2. C. si sæpius in integ. restitutio postul. cap. beneficio, hoc tit.*

DE ALIENATIONE IVDICII *mutandi causâ factâ*, TIT. XLII.

HIC quoque titulus eft de reftitutione in integrum, quæ fit vno cafu, in gratiam non tantùm minoris, fed etiam maioris vigintiquinque annis: quoties pars altera quæ litem habet, dolo malo ius fuum in aliquem transfert, & *facit commutationem*, vt loquitur, *caput 1. hoc tit.* veluti fi vendat, aut cedat potentioribus, quò maius negotium illorum patrocinio ingerat aduerfario, *l. 1. C. ne liceat potentiorib.* Patrocinij nomine intelligi debet procuratio, quæ quafi rem fuam vrget, & tuetur; non verò aduocatio, quæ non tantam curam exigit: quod oftendit *caput. vlt. hoc tit.* aduerfus clericos qui fori præfcriptionem habentes fibi cedere faciunt actiones, & ità laïcos ad iudicium Ecclefiafticum trahunt, hoc fit ad exemplum edicti Prætoris in *l. 5. §. vlt. ff. eod.* quoties nempe hæc iudicij futuri mutandi causâ fiunt, non verò iam inchoati: quod olim verum erat, fed non hoc iure, quo alienatio rei litigiofæ iudicium fæpe mutat, & ità fit, vt qui rem litigiofam in alium transfert, putà in potentiorem, vel clericum, in hoc edictum incidat, ac in pœnam de litigiofis, *l. vlt. C. de litigiosis.* Alienationis nomine intelligimus non tantùm res, fiue mobiles, fiue immobiles, de quorum proprietate lis effe poteft; fed actiones & nomina debitorum, vt innuitur ex *d. cap. vlt.* & exprimit *Nouella 112.* quod etiam docebitur *infrà, tit. vt lite pendente.* Alienationis etiam verbo *hoc tit.* non continetur omnis modus quo res & actiones in alium transferuntur, fed tantum qui fit inter viuos, quoties poffeffio alienatur in eius fraudem, qui controuerfiam facturus erat, fiue ex caufa pignoris, vel vfufructus, vel emphyteufis, vel feruitutis, vt notat Cuiacius in *l. 4. §. Padius, & §. vlt. ff. eodem*; non verò ex caufa ratihabitionis rei venditæ propter morbum, aut vitium, vt eft in *l. 44. §. fin. ff. de ædilit. edict.* Sicut nec eft locus huic materiæ, quoties alienatio fit titulo donationis causâ mortis, vel ex legato, & fimilibus. Mens autem huius tituli hæc eft, ne ex tali alienatione deterior fiat conditio alicuius,

quod crebrò fieret si rescriptum impetratum aduersùs illum cui cessio facta est locum non haberet *d. cap. 1.* De quota litis dicetur *infrà tit. vt lite pendente*, & videndi Doctores ad *cap. 2. huius tituli.*

DE ARBITRIS,

Tit. XLIII.

HIC titulus adijcitur eodem ordine, quo apud iuris ciuilis auctores; quia postquam de iudicibus & magistratibus actum est, consequens fuit loqui de ijs qui iudicum vices gerunt, vt sunt arbitri: quorum alij dantur à magistratibus, alij à partibus assumuntur. Illi pluribus de causis tam à principe, quàm à magistratibus, à Prætore, à iudice etiam pedaneo, *l. si ab arbitro. ff. qui satisdare cogantur, l. vlt. C. vbi, & apud quem. l. rem non nouam. C. de iudicijs*: súntque speciales in re aliqua disceptanda iudices, Græci αἱρετὰς δικαστὰς vocant; quibus plerumque similes sunt iudices delegati, atque etiam adsessores, súntque & dicuntur legitimi & ordinarij, quia secundùm iuris regulas iudicare debent, & hi soli imperitiæ arguuntur, non qui eos dederunt, *l. 4. §. si iudex. ff. de act. & obligat.* litem suam facit qui dolo malo, vel imprudenter & perperam iudicat, & litis alienæ periculum sustinet, *l. 2. & 16. C. Theod. quorum appellat. non recip.* Iure tamen Canonico aliud est; nec enim Ecclesiasticis magistratibus, Episcopis, vel alijs licet canones, & iura ignorare, vt rectè docet Balsamon ad *canonem 15.* Synodi Carthag. à talibus enim licitè potest appellari, *can. hoc etiam. 2. q. 6.* Sed de his iudicibus suprà dictum est; hîc verò de receptis arbitris, qui ex partium compromisso, & mutua stipulatione constituuntur; & licèt ordinarij non sint, ordinariorum tamen iudicum morem imitantur; *compromissum ordinariæ actioni comparamus*, inquit Paulus in *l. 1. & l. non distinguemus, §. item si quis. ff. de recept. arbit. l. penult. C. eod.* Hoc compromissum quod Græci δοκιμασίαν vocant, duplex est; aliud merum, aliud simplex: merum strictè sumitur, quia in personam certam confertur; simplex, modò in certam, modò in incertam, & hoc arbitrium boni viri vocatur, *l. si societatem. ff. pro socio*: quod egreditur personam, non verò merum, *l. in compromissis. ff. eod.* Nec si arbiter iniustè iudicauerit, sententia retractatur, nisi interueniente dolo, *l. Arbitrorum. C. hoc titulo. l. Ità demum. ff. de verborum obligat. l. diem. §. stari. ff. eod.* Hi sunt qui secundùm iuris formam eliguntur, *à poinct de droict*, in *cap. Legitima. de appellat. in 6.* & in loco com-

petenti, vt peritorum sit copia, *cap. statutum. de rescript. in 6.* non ità in arbitrio boni viri, in quo licèt certa persona eligatur, non tam ipsius personæ, quàm æquitatis sententia spectatur. Tullius pro Roscio Comœdo formulam proponit, *quantùm æquiùs & meliùs id dari*: nam differentia est inter veros arbitros, & alios, quos vulgus arbitratores vocat, mediatores, seu disceptatores in *cap. penult. hoc tit.* μεσιτεύοντας τῶς δοκιμάσας Harmenopuli scholiastes vocat, *tit. 4. lib. 1.* hi iudicant ex æquitate, nec aliter ratum est arbitrium quàm *si æquum sit*, ait Celsus in *l. si libertus. 30. ff. de operis libert. l. in personam. de regulis iuris*, Glossa in *cap. Exposita. hoc tit.* scribit *dummodò illa æquitas non sit ficta, nec simulata quæ duplex est iniquitas*, vt loquuntur Interpretes in *cap. 5. de electione, in 6.* Hæc autem æquitas seruatur in contractibus bonæ fidei; nam in alijs, veluti stipulationibus rigor iuris seruatur. Sunt alij arbitri, qui sinè compromisso ex iureiurando petuntur, *cap. 2. hoc tit. fide hinc inde datâ, cap. cum tempore, hoc tit.* quod quidem *Nouella* Iustiniani *82.* improbat, & iureiurandq firmari prohibet, contra aliam constitutionem, in *l. 4. C. hoc tit.* sed potiùs vult pœnam adijci, aduersus eum qui arbitrio non paruerit, relictâ periurij pœnâ apud Deū, & ne periurium sit iniquitatis vinculum, *cap. Quantò. infrà, de iureiurando.* Alij prætereà sunt sinè compromisso, sinè iureiurando, ex simplici & nudo consensu, ex communi sententia, vt loquitur Imperator in *l. vlt. C. vbi, & apud quem cognit.* ex communi electione, in *l. penult. C. hoc tit.* Tales possunt fieri etiam qui legitimam personam non habent, vt sunt fœminæ, quarum sententiæ partes stare non tenentur, nisi specialiter iurisdictionem habeant, *cap. Dilecti. hoc tit. cap. Dilecta. infrà, de excessib. prælat.* Idem est de seruis in *l. Pædius. ff. eod.* Idem de laïcis, qui licèt in causis Ecclesiasticis arbitri & iudices esse non debeant, arbitratores tamen & compositores esse possunt, *cap. Per tuas. hoc tit.* Similiter nil vetat quin cognoscere valeant de causis, de quibus compromissarij non possunt, qualis est restitutio in integrum, causa matrimonij, liberalis, criminalis, *cap. penult. suprà, de restit. in integrum.* Ideóque licèt iuris ciuilis regula arbitrum sumi iudicem prohibeat, tamen compositores iudices esse posse dubium non est, vt docet Glossa in *l. sed & si. §. si quis. ff. eod.* Cuiacius ad *Nouellam 86.* nec admittendam esse cōtendit eorum opinionem qui iure Canonico id posse fieri arbitrantur, sed textus quos ad id probandum refert intelligendi sunt de arbitratoribus in *cap. causam. suprà de elect.* quod confirmat Glossa in *cap. nisi. infrà, de præbendis.*

FINIS LIBRI PRIMI.

LIBER SECVNDVS DECRETALIVM.

DE IVDICIIS.

Tit. I.

De Iudicum qualitate, & potestate dictum libro superiori: consequens est agere de iudicijs, iuxta ordinem iuris ciuilis. Totus hic liber ad modum, formam, & ordinem iudiciorum pertinet; ideò primus generalis proponitur titulus, ex quo pendent reliqui omnes, ad disceptandas rerum & personarum Ecclesiasticarum lites, & controuersias. Iudiciorum originem à primis Ecclesiæ cunabulis repetere debemus, cùm lites omnium Christianorum ad forum Ecclesiasticum deuoluebantur, *can. Apostolorum.* 37. quo bis in anno Synodi, seu conuentus præcipiuntur, non solùm ad fidei difficultates definiendas, verùm etiam ad occurrentes controuersias Ecclesiæ dirimendas, *τὰς ἐμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ἀντιλογίας διαλυέτωσαν*, vt optimè exponunt Zonaras, & Balsamon: quod confirmatur constitutionibus Apostolicis Clementis nomine scriptis, *cap.* 47. *lib.* 2. secundâ feriâ nempe cuiusque hebdomadæ, *ἐν δευτέρᾳ σαββάτων τὰ τοιαῦτα ζητήματα* sedare quæstiones iubentur Presbyteri & Diaconi, qui *sapientum* nomine intelliguntur apud Apostolum, vt explicat D. Chrysostomus: & inde fluxit, vt passim in Ecclesia iudicia omnium Christianorum penès Episcopos essent, vt idem docet *lib. de Sacerdotio, cap.* 18. etiam ante Constantini Magni tempora, vt constat ex Concilio Eliberitano ante Nicænum habito. Quod dico, non vt inde Ecclesiam omnem iurisdictionem in laïcos summo iure habuisse contendam; sed potiùs ex beneuolen-

tia & benignitate Imperatorum & principum, qui hanc libertatem adeundi iudices Ecclesiasticos arbitrio vniuscuiusque reliquerunt, *l.* 1. *C. Theod. de Episcop. audientia, Nouella* Iuliani 115. Iustiniani 79. & 86. Sed de his latiùs Obseruat. 21. *lib.* 1. Hoc sæpiùs Episcopi ægrè tulerunt, propter nimias occupationes quibus litigantium iurgia eos implicabant, de quo conqueritur D. August. in *Psal.* 118. *&* *lib.* 6. *de opere monachorum, cap.* 29. tum etiam propter auaritiam & quæstũ clericis valdè damnosum; quod malum Siluanus Troadis Episcopus agnoscens, neminem ex clero iudicem esse permisit, sed vnum ex laïcis fidelibus æquitatis amantissimum præfecit, ut refert Socrates *lib.* 7. *cap.* 37. Hos κοσμικὰς ἄρχοντας, id est *mundanos magistratus* vocat Clemens, *cap.* 45. *lib.* 2. *Constit.* & *epist.* 3. ad Iacobum, relatâ in *can.* 29. 11. *q.* 1. Hanc secularium negotiorum cognitionem abiecit Ecclesia, sibi tantùm Ecclesiasticâ iurisdictione reseruatâ, iuxta Decretum Anacleti *ep.* 1. Syluestri, Iulij, Eugenij *in cap.* 2. *h. t.* Quem ordinem seruarunt Christiani Imperatores Theodos. & Valentin. *in l.* 47. *Cod. Theod. de Episc. & cler. & l.* 3. *C. eod. de Episc. iudic.* Hic autem ordo seruandus est, vt vnaquæque prouincia suos iudices Ecclesiasticos, & comprouinciales habeat, nec externos adire cogatur, vt est decretum à Iulio in *epist.* 1. *cap.* 16. hos πολιτικὰς ἄρχοντας, id est, *locales magistratus*, externam potentiam exponit Balsamon ad *can.* 5. *Synodi Antioch.* Nec solùm à publicis, siue secularibus iudicijs, sed etiam Ecclesiasticis externis & peregrinis eximuntur clerici; nam vnusquisque à suo Episcopo, vel Metropolitano iudicari debet. Peregrini, siue extranei sunt, qui extra prouinciam habitant, *can. peregrina*, & *can. si quis clericus*, 3. *q.* 6. hoc ordine posito, vt in primis iudex ordinarius, qui est Episcopus, sit adeundus, *can. si quis Episcopus*, 2. *q.* 7. & *cap. Nouit. hoc tit. cap. cùm contingat. inf. de foro compet. can. Presbyteri.* 11. *q.* 3. tum deinde Metropolitanus, postremò Primas, vel Patriarcha, vel Sedes Apostolica, quæ omnium causas, vtpotè mater agnoscit, vt est definitum Concilio Nicæno, Sardicensi, & alijs. Et hunc ordinem iudiciorum agnoscit Iustin. in *l.* 29. *C. de Ep. aud.* in qua ab Episcopis, Metropolitanis, & Patriarchis ad Constantinop. sedem recurrendum esse statuitur, iuxta versionem Latinam, quã Illustriss. vir de Marca impugnat, eò quòd Constitutio Græca non loquatur de Constantin. sede, sed de quauis alia Patriarchali, vt scilicet sedes quælibet Patriarchalis de appellationibus Patriarchæ, aut Metropolitæ, vel Episcopi, cui causam delegarat, cognoscat. Vide eum *in Tractatu de Prim. Lugdun.* Igitur spreto iudice ordinario, clericus apud iudicem superiorem conueniri non potest; imò nec apud

Synodum Prouincialem; ficut Epifcopus fpretâ Synodo Prouinciali non poteft ad Synodum vniuerfalem, vel Sedem Apoftolicam trahi, & fi vocatus fuerit, impunè recedere poteft, nifi confenfum præftiterit, vt de Quoduultdeo dicitur in *cap. 1. hoc tit.* cuius intellectum ad Obferuationes meas remitto: quod probatur *ex can. 6.* Synodi Conftantinopolitanæ in quo dicitur; Si quis aufus fuerit Imperatoris aures moleftiâ afficere, vel fæcularium principum iudicia, vel οἰκουμενικὴν σύνοδον perturbare, neglectis Diœcefanis Epifcopis, eum nullo modo ad accufationem effe admittendum, vt qui canonibus iniuriam fecerit; vbi optimè Balfamon ait, caufam primùm apud Metropolitanum agitari debere, fi non poffit ἐγχώριος σύνοδος τὴν ὑπόθεσιν λύσαι. id eft; *regionis Epifcopus caufam foluere*; eámque audiat μείζων σύνοδος. quòd fi vniuerfalis non congregatur, tunc à Synodo prouinciali ad Primatem, vel Sedem Apoftolicam lis deuoluatur, ex decreto Iulij in *cap. 170. lib. 1.* apud Burchardum. Præterea vt Epifcopus vel clericus refpondere teneatur, opus eft vt legitimè citatus fuerit, ex decreto Concilij Carthag. *can. 19.* alioquin legitimum non eft iudicium; nec de iure poffunt partes æquè *experiri*, id eft difceptare, litigare; quod vocabulum commune eft actori & reo in *cap. 1. hoc tit.* Oportet etiam vt conftet quis actor, quis reus fit, quale ius habeat actor contra reum, licèt actor nomen actionis in libello exprimere non teneatur: ratio tamen petendi debet iudici innotefcere *cap. fin. inf. de libelli oblatione.* hoc iure, ciuilis rigor temperatur, quo actionis expreffio eft neceffaria, *l. 1. ff. de edendo*: ius enim canonicum folam æquitatis rationem, & facti veritatem intuetur, *cap. 1. inf. de dolo & contumacia*, *cap. Dilecti, hoc tit.* Et in eo differt iudicium Ecclefiafticum à ciuili, ficut in alijs plerifque, quod innuit Harmenopulus, *lib. 1. tit. 2.* τὸ μὲν γὰρ διὰ νόμων πρόεισι, τὸ δὲ διὰ κανόνων, id eft, *quoddam enim legibus regitur, quoddam canonibus.* Nec tamen fentiendum eft hoc iure omnem actionis editionem improbari, fed eam tantùm quæ iuris fubtilitatem continet, quam etiam Conftantinus fuftulit in *l. 1. C. de formulis & impetrat.* Semper enim libellis caufæ debent exponi *cap. vlt. inf. de libelli oblat.* quæ fit congruens & apta, *cap. examinata. hoc tit.* Iudex debet cuncta rimari, & plenè difcutere, interrogandi, obijciendi, refpondendi præbitâ licentiâ, *can. iudicantem. 30. q. 5.* vnde fit vt vulgò dicatur iudicium tribus præcipuè perfonis conftare, iudice, actore, & reo: quia horum quilibet partes agit interrogantis & refpondentis. Iudex interrogat, & refpondet cùm decernit, *cap. prout. inf. de dolo & contumacia*; interrogant, & refpondent partes inuicem *l. fi finè. ff. de interro-*

gat. act. Gloss. in *d. can. iudicantem.* Tullius *2. de Inuentione*: *In omni causa ab vtroque oportebit à quo, & per quos, & quomodo, & quo tempore aut agi, aut iudicari, aut quid statui de ea re conueniat.* Porrò in omni causa ciuili & criminali clerici habent suos ordinarios, & legitimos iudices, *cap. 4. hoc tit.* ità tamen vt liberum sit Episcopo, pœnam infligere vel pecuniariam, vel depositionis, & vnâ sit contentus; quod si grauitas criminis eum deterreat depositione priùs habitâ à gradibus Ecclesiasticis, quasi proiectum à foro Ecclesiastico, tradat seculari, *cap. Nouimus. inf. de verb. signif.* Qualiter fiat degradatio dicitur in *cap. 2. de pœnis in 6.* & nos dicemus suo loco. Quibusdam tamen casibus priuilegium fori clerici prætendere non possunt, vt dicemus infrà, de foro competenti: sicut è contrario nec laïci Ecclesiasticam iurisdictionem vitare possunt, *cap. Nouit. hoc tit.* quia Episcopi munus est peccata impedire, *cap. 1. suprà, de offic. ordinarij. can. Duo sunt. 99. dist. cap. vnam sanctam. Extrauag. de maiorit. & obedient.* Maximè ob iurisiurandi religionem, & pacis vtilitatem, *can. omne. 22. q. 1.* quod hodie constitutionibus regijs immutatum est: nam propter iusiurandum iudex Ecclesiasticus omnium causarum cognitionem sibi arrogauerat; quæ ratio est cur tam ampla & celebris fuit olim Officialis Tolosani iurisdictio, cuius locum adhuc amplis, & altis subsellijs ornatum videmus.

DE FORO COMPETENTI,

Tit. II.

POST titulum generalem de iudicijs, congruum fuit tractare de foro, in quo iudicia exercentur. Quod forum, siue iudicium, siue audientiam Episcopalem, *χρίσιν ἐπισκοπικὴν* dixeris nîl refert in *can. 107.* Synodi Carthaginiensis, siue *τὸ ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον*, *can. 15. ead. can. placuit. 11. q. 1.* siue *τῦ βήματος ἀκρόασιν*, vt loquitur Balsamon *in Photium* quæ nomina iuris dicundi potiùs facultatem, quàm locum designant; eam enim non habuisse olim Episcopos, sicut nec forum contendunt plerique; in vtroque tamen eos decipi certum est, nam & iudicium, & audientiam, & iurisdictionem ordinariam illis fuisse satis conuincunt quæ superiori titulo de Synodis prouincialibus diximus. Locus verò non alius fuit, quàm ipsa Ecclesia, vel potiùs ipsius Ecclesiæ porticus, & ambitus, vbi res omnes & controuersiæ Ecclesiasticæ definiebantur, vt ex epistolis Iulij Papæ constat; *Nullus in publico causam agat, nisi in Eccle-*

in Ecclesia. Nec eam sacrarum ædium partem vbi ius dicebatur primitùs ἀγορὰν forum, non basilicam dixerunt, ne gentiles imitarentur qui in eodem foro, vbi res venales exponebantur, ius dicebant, *l. inter. §. sacram. ff. de verborum obligat.* donec propter tumultum & populi concursum in illis basilicæ constructæ sunt, in quibus Tribuni plebis ius dicebant, teste Plutarcho in *Catone Minore*, cùm loquitur de Porcia basilica, quam Cato Maior dedicauit, εἰώθασι ἐν ἐκεῖ χρηματίζειν οἱ δήμαρχοι, id est, *in ea tribuni plebis audientiam dare solebant*. Basilicæ erant templa, vt constat ex Plutarcho in C. Cæsare & in Catone, & in §. *sacræ. Instit. de rerum diuis.* Successu temporis omnia hæc vocabula confusa fuerunt; nam & Ecclesiæ dictæ fuerunt basilicæ, & fori vocabulum illis datum fuit; ità vt non tantùm de secularibus iudicijs, sed etiam Ecclesiasticis vulgò acceptum fuerit: hinc priuilegium fori apud Carolum Magnum, *lib. 7. cap. 251. clericus non aliubi quàm in suo foro audiatur.* Forum hoc designat Martianus Imp. in *l. cum clericis. C. de Episc. & cleric.* his verbis, *in nullo alio foro*; ità tamen vt semper hæc regula locum habeat, vt actor forum rei sequatur, *cap. cùm sit, hoc tit.* nisi res sit Ecclesiastica; tunc enim non inspicitur quis sit reus, quis actor, sed tota lis ad iudicem Ecclesiasticum pertinet, fauore Ecclesiæ, *cap. si clericus. hoc tit. can. Experientiæ. 11. q.* 1. sicut è contrario clericus conueniri potest coram iudice seculari in quibusdam casibus, veluti si quæstio sit de feudo seculari, *cap. 7. hoc tit.* quia, vt notat Glossa, res naturam potiùs à Domino feudi, quàm à persona vassalli accipit, *cap. solitæ. sup. de maior. & obedient.* Secundò, ex causa reconuentionis, *can. 1. 3. q. 8.* vt dicetur *infrà, titulo de mutuis petitionibus*; ex causa delicti in quo clericus pertinaciter hæserit, & pœna Ecclesiæ non sit sufficiens, *cap. Cùm non ab homine. sup. de iudicijs, can. nec licuit, 17. d.* Criminum casus iure huius regni facilè ad omnia delicta extenduntur, quæ vulgò priuilegiata dicuntur, vt sunt lesæ maiestatis, sacrilegij, falsitatis, & alia pleraque quæ forum Ecclesiasticum mutant, & rectâ viâ in ius publicum trahunt, contra mentem *cap. 8. & cap. Conquestus, hoc tit.* Similiter in quibusdam casibus laïcus à foro suo ad Ecclesiasticum trahitur; in causis nempe Ecclesiasticis, vt est matrimonij quæstio, *cap. 1. inf. de consanguinit.* & alijs quæ passim enumerantur, *cap. Cùm te consulente*, & *cap. super. suprà, de officio delegati.* Et hæc est præscriptio fori, quæ opponi solet, & cui etiam vulgò renuntiari non potest; quod Innocentius III. primùm constituisse videtur in *cap. si diligenti, hoc tit.* etiam si iuramentum intercesserit, vtpote contrarium iuri Ecclesiæ; imò & si Episcopus consenserit ius pu-

P

blicum priuatis pactionibus non infringitur; licèt Cuiacius talem renunciationem iuri vniuersali Ecclesiæ non officere contendat, quod immeritò vocat priuilegium, cùm re verâ sit ius cum ipsa Ecclesia natum, vt titulo de pactis diximus, quo quidem nemo clericus exui potest, & si contrà egerit, gradus honore priuandus èst, *can. placuit. 11. q. 1. nisi*, inquit, *iudicium Episcopale petierit ab Imperatore*; Quod olim iniuriâ temporum effectum est, cùm imperialis potestas omnia Ecclesiæ iura inuasisset, & sedes, forúmque Ecclesiæ pro libito statuisset, quæ & Episcopatus Metropolis titulo donabat, & prouincias *διὰ τύπων πραγματικῶν, καὶ διὰ δημοσίων τύπων*, id est, *per pragmatica edicta, & per publicas formas* diuidebat, & nouum forum assignabat *can. 12.* & *17.* Synodi Chalced. *can. 38.* Syn. in Trullo. Tunc nec patiebatur quemquam opponere τῦ ἁρμοσφόρυ δικαςῦ παραγραφὴν, id est, *competentis iudicis præscriptionem*, vt loquitur Balsamon ad *can. 15.* Synodi Carthag. qui inuitus fatetur in causis pecuniarijs, vel ciuilibus, ac in rebus priuatis, non tamen Ecclesiasticis hoc locum habuisse. Sanè in criminalibus, & accusationibus Episcoporum, & clericorum nusquam forum seculare admissum est, *can. 74. Apostolorum. can. 6.* Synodi Constantinop. nec id Imperatores sibi arrogare ausi sunt, sed tantùm vt iuris ordo trium edictorum in contumaces seruaretur, vt scribit idem Balsamon. Distingui præstereà solet, vtrùm causæ Ecclesiasticæ sint ciuiles, an verò criminales, *Nouellâ* Iuliani *77.* Ciuiles aliæ sunt merè Ecclesiasticæ, vt quæ de sacramentis quæstionem mouent, veluti de matrimonio, *cap. causam. infrà, qui filij sint legitimi*; de Baptismo, de statu Ecclesiæ, de fide; de his nusquàm iudices publici iurisdictionem habuerunt, *can. 15.* Synodi Carthag. Aliæ non sunt penitùs Ecclesiasticæ, quæ personarum contemplatione, & ordinis ratione tales sunt; de his Imperatorum constitutiones cogitarunt, quæ scilicet de rebus pecuniarijs & priuatis litem faciunt, Balsamon ad *d. can.* 15. Criminales causæ aliæ sunt omnino Ecclesiasticæ, aliæ partim tantùm; illæ Euangelicæ legi, & sanctionibus Ecclesiasticis repugnant, de quibus seculares cognoscere non debent, vt de crimine vsurarum, *cap. super eo*, & *sequenti, inf. de vsuris*, sacrilegij, periurij, hæresis, & aliorum, *cap. vt inquisitionis, de haret. in 6.* quorum castigatio & multa Episcopis reseruatur *Nouellâ* Iustiniani *83.* sed hodiè è contrario ratione priuilegij ad publicum iudicem omnino sinè vlla dispensatione Ecclesiastica deuoluuntur. Causæ criminales partim Ecclesiasticæ sunt, quæ non tantùm sacris canonibus, sed etiam sanctionibus secularibus prohibentur, furtum, adulterium, homicidium, & similia, quorum co-

gnitionem adimere Ecclesiæ voluerunt constitutiones imperatoriæ: quæ tamen restitura ei fuit, nisi tunc demùm cùm Ecclesia pœnas criminí conuenientes non habet, quo casu ad brachium seculare recurritur, *cap. at si clerici. superiori tit.* quæ omnia passim exemplis in toto iuris corpore illustrantur. Alia est fori præscriptio, præter illam quæ aduersùs seculares opponitur, quam ipsi Ecclesiastici inter se seruant, tribus præcipuè de causis, ratione domicilij, beneficij, & delicti: & hoc postremum ceteris præualet, ità vt Episcopus loci, in quo quis deliquit, iudex sit competens, & tunc non potest opponi præscriptio fori, vt res ad propriam Diœcesim, vel prouinciam deuoluatur, in qua reus beneficium habet, *can. 1. 3. q. 6. l. vlt. ff. de accusat.* nisi quantùm ad executionem sententiæ, quæ debet fieri coram ordinario domicilij, patrimonij, vel beneficij, si eo priuandus sit, *cap. 1. sup. de officio ordinarij. cap. postulasti, hoc tit.* vt est in *l. à diuo Pio. §. 1. ff. de re iudicata.* Et ità contingit vt sententia ab viro lata apud alium fidem faciat, *can. quisquis. 24. q. 1.* Idem ius seruatur ratione contractus, *cap. vlt. hoc tit. cap. Romana. §. contrahentes, eod. in 6.* & *cap. 1. de priuilegijs in 6.* vel vbi quis promisit se soluturum, *cap. 40. sup. de officio iudicis deleg. cap. Dilecti. hoc tit.* iuxta *legem, heres absens. §. 1. ff. de iudicijs.* Vnicus casus est, quo reus conueniri potest in loco in quo nec promisit, nec contraxit, nec deliquit, Romæ nempe, vtpote quæ est metropolis suprema omnium Ecclesiarum, *cap. vlt. hoc tit.* sicut olim domina omnium prouinciarum & regnorum, *l. In orbe. ff. de statu hominum*; nisi reus eò venerit legationis ergo, vel alijs de causis à iure expressis in *cap. fin. inf. de dilationib. l. 2. §. legatis. ff. de iudicijs.* Et in eo Cuiacius malè se habet contra Romanæ Ecclesiæ principatum, & locum falsò detorquet, vt peculiari Obseruatione à me annotatum est.

DE LIBELLI OBLATIONE,

TIT. III.

DE Iudicijs & foro iudicum dixisse non est satis, nisi etiam de libellis offerendis ratio habeatur, quod est necessarium. Libellus est nomen generale, preces continens eorum qui iustitiam implorant, Græci vocant βιβλίον, λίβελλον, δέησιν, quæ principi vel magistratui offeruntur: qui quidem litis contestationem facit quoties rescripsit princeps, vel iudex respondit, *l. illam. C. de donationib. l. 2. C. de annali*

except. Sola libelli datio non habetur pro vocatione in ius, nec pro accusatione, nec pro litis contestatione, *l. 1. C. de off. præfect. prat. Orient.* qui enim petit licentiam vocandi in ius, vel accusandi, non ideò vocat, nec accusat: ideò talis libellus est tantùm precum desiderium, *l. libertus. 15. ff. de in ius vocando, l. 2. C. de errore aduocat. l. 1. & 2. C. de fide & iure hastæ fiscalis lib. X.* Nec vnquam pro litis contestatione habetur, nisi princeps rescripserit, vel magistratus; & tunc in actionibus annalibus & prætorijs id locum habet, *l. 1. C. quando libellus principi oblatus;* non verò in alijs, nisi tunc demum cùm conuentio per exequutorem vel apparitorem facta subsecuta fuerit, *Nou.* Iustin. 112. quæ vocatur citatio voce præconis, *l. Diuus. ff. de integrum restitut.* vel per tabellionem, vel actuarium, *cap. 12. inf. de fide instrument.* Cui quidem libello citationis, seu conuentionis debet reus sese subscribere ex aduerso libelli, siue ex opistographo, quod vocatur libellus responsionis, ἀντιβίβλιον, quo etiam cautionem iudicio sisti præstat; nisi & velit contra iudicem causas recusationis proponere, quod per libellum olim fiebat ante litem contestatam. Hæc recusatio, siue reiectio ἀποβολὴ ἢ ἀπόληξις dicebatur; eiuratio apud Tullium *Philippicâ 12. sic me iniquum eiurabant:* quâ etiam formâ eiurabatur forum apud eundem, *3. act. in Verrem.* Nil obest tamen quin & post litem contestatam tales libelli proponi possint ex superuenientibus causis, vt est in *cap. Insinuante, sup. de officio iud. deleg.* & *cap. Inter. inf. de sententia, & re iud.* sunt & alij libelli quos Iurisconsulti refutatorios, Græci ἀναπληρωματικοὺς, supplementa, & refutationes partium continentes, *l. 1. C. de relationib.* qui quandoque offerri possunt, *ex nouissima cognitione*, vt loquitur Imperator in *l. vlt. C. de præscript. 30. annorum.* Huiusmodi citatio debet in scriptis fieri, *cap. Quoniam. inf. de probat.* aliàs non legitima, *cap. Ex literis. sup. de in integ. restitutionib.* sicut ipse libellus debet esse scriptus, & partium manu roboratus, *cap. 1. hoc tit.* Et quia fundamentum causæ est libellus in eo exprimi debent quæ petuntur, vt si realem actionem contineat res ipsa quæ petitur designari debet, licèt causam exprimere non sit necessum, vt annotat Glos. in *cap. 2. hoc tit.* In alijs verò iudicijs quæ de vniuersitate feruntur, res quæ petuntur exprimi non debent, *l. licèt. C. de iudicijs*, vt si petatur Ecclesia, contineantur omnia ad eam pertinentia, licèt non expressa, *cap. Cùm ad sedem. inf. de restitut. spoliatorum, cap. inter. inf. de donationib.* In criminalibus actionibus & accusationibus citatio vel libellus contra reum offerri debet, à quo tamen ante inscriptionem desistere actor potest, *cap. licet. inf. de accusat.* non verò

post inscriptionem, nisi cum reo conuenerit, *can. si quem. 2. q. 3.* aut intrà triginta dies; *l. fallaciter. C. de abolitionibus.*

DE MVTVIS PETITIONIBVS,

Tit. IV.

HIC quoque titulus de libellis, siue petitionibus; nec in alio differt à superiori, nisi quòd ille agit de libello conuentionali ab actore tantùm proposito, hic de eo quod mutuò retorquet reus aduersus actorem; qui concursus facit mutuam petitionem ἀνταναγωγὴν, ἀντεισαγωγὴν introductionem vicissim factam, quam alij compensationem vocant, vt ex Tertulliano *2. aduersùs Marcionem cap. 20.* luculentissimè demonstratur: quam quidem non debemus hoc in loco accipere pro reciproca actione, quam mistam, siue duplicem vocant Iurisconsulti, in qua sui naturâ vterque est actor, vterque reus; quales sunt actiones finium regundorum, familiæ ercíscundæ, communi diuidundo, quæ simul vno, eodémque momento nascuntur, & pereunt, *l. Actionis verbo. ff. de actionib. & obligat.* Sed de reconuentione & actione contraria, quam reus intendit ex aduerso, quasi compensationis vice, vel *recautionis*, quâ *cautio euacuatur*, vt ait D. Augustinus, *lib. de cura pro mortuis*, qua cautio dissoluitur, sicuti repigneratio est pignoris dissolutio, Græci vocant ἀκυρωσίαν, *euacuationem*, vel *euacuatorium* in formulis Marculphi, *lib. 2. cap. 27.* & *cap. 35. Epistolam euacuatoriam fecimus, vt de ipsis solidis omni tempore absolutus resideas*: similiter *restipulatio* dicitur repromissio & dissolutio prioris stipulationis apud Tullium, *Orat. pro Roscio Comœdo. l. damni. 43. ff. de damno infect.* hâc reconuentione actio retunditur, & debitum compensatur, *cap. cùm dilectus. inf. de ordine cognitionum, cap. 224. lib. 7.* Capitular. Hoc quidem titulo non est quæstio propriè de illa compensatione, sed potiùs de fori competentia, an actor fori præscriptionem aduersùs reum possit opponere, si reus eum coram eodem iudice pendente lite pro alia causa reconueniat: cuius enim in agendo obseruat arbitrium, eum & contra se iudicem habere in eodem negotio non dedignetur, vt ex Papiniano refert Iustinianus in *l. vlt. C. de sententijs & interlocut.* Nec tunc clericus seculare iudicium recusare potest, vt notat Gloss. in *cap. 4. suprà, de iudicijs, cap. 3. de rescript. in 6.* nisi causa sit merè spiritualis, *cap. prudentiam. §. fin. suprà, de offic. iudic. delegat.* vel aduersùs iudicem suſ-

picionis causa moueatur *d. cap. 3.* tam verò conuentio, quàm reconuentio vnâ sententiâ concludi debet, *cap. 2. hoc tit. l. 1. C. rerum amot.* Vna sanè sententia non semper intelligitur, quæ eâdem serie & paginâ vtramque litem complectitur, sed etiam illa quæ incontinenti post alteram fertur, licèt re verâ sint duæ sententiæ, vt optimè notat Gloss. in *cap. 2. inf. de ordine cognit.* Non ità in criminalibus, in quibus reconuentio locum non habet, nec reus potest in eadem causa accusationem proponere, quin priùs innocentiam suam purgauerit, *can. Neganda.* & *seq. 3. q. 11. l. is qui. ff. de publicis iudicijs,* Plinius *epist. 9. lib. 3. Est lege cautum, vt reus antè peragatur, tunc de præuaricatione quæratur.* Græci hanc recriminationem ἀντέγκλησιν & ἀντικατηγορίαν vocant; Plinius dicto loco, *reclamationem*, alij culpæ excusationem dicunt, quia *omnis nostra defensio constat eius accusatione qui vindicatur*, ait Quintilianus *lib. 7. cap. 5.*

DE LITIS CONTESTATIONE,

TIT. V.

Post preces emissas & libellum oblatum, sequi debet litis contestatio, quæ facit iudicij exordium, non verò in ius vocatio, *l. ampliùs. ff. rem ratam haberi.* Quæ actionis editio non est, nec per positiones & responsiones fit litis contestatio, *cap. super quæstionum. sup. de officio delegati.* Vera litis contestatio, vt notat Gloss. est negotij principalis hinc & inde coram iudice facta narratio, subsequutâ responsione, *cap. dudum. sup. de elect.* tunc demum cùm merita causarum partium assertione panduntur, *l. vnicâ. C. eod. l. 2. C. si per vim, vel àlio modo,* siue ex mutuo rerum conflictu: quod olim in lege duodecim tabularum ex iure manu consertum dicebant, cùm alter alterum ex iure ad conserendam manum in rem de qua ageretur vocabat, vt Gellius *cap. 9. lib. 20.* testatur, & Tullius *pro Murana.* Quæ rerum conflictatio versa est in contentionem verborum, rationibus hinc inde parte vtrâque præsente propositis, quod est propriè contestari, & inde lis contestata apud Festum quam Græci προκάταρξιν, ἐνστασίαν δίκης, id est, *iudicium constitutum, iudicium cæptum*, vt est in *l. 1. C. hoc tit. per petitionem in iure propositam, & responsionem factam*, vt loquitur *cap. vnic. hoc tit. Respondere propriè dicitur, cùm lis intenditur*, ait Donatus, *apud Terentium in Adelph.* non verò per positionem solam quæ facti narrationem conti-

net; quæ introducta est ad faciliores litis euentus, vt faciliùs elician-tur confessiones, & actor ab onere probandi redimatur, *Clement. ſæpe. de verborum ſign.* Sed hæc sola non operatur petitionis effectum, vt dictum: nisi vno casu, cùm res agitur coram Summo Pontifice; tunc enim actoris propositio, & rei responsio litem contestatam faciunt, vt argumentantur Doctores ex *cap. 1. ſup. de tranſact.* nec igitur ex solis positionibus, siue petitione processus valet; multò minus sententia, quam fert iudex, quem agendi normam scrutari & seruare oportet, *cap. Dudum. cap. Cùm dilectus. infrà, de ordine cognitionum.*

VT LITE NON CONTESTATA NON PROcedatur ad teſtium receptionem, vel definitiuam ſententiam,

TIT. VI.

HIC titulus rectè superiori cohæret, quo etiam ordo iudiciorum designatur, ante, vel post litem contestatam: & ponitur regula generalis, non esse testes admittendos, nec ius dici debere ante litis contestationem, quæ regula iuris antiqui formam destruit, quâ litem per ipsorum testium auditionem contestari solebant. *Conteſtari,* inquit Festus, *eſt cùm vterque reus dicit, teſtes eſtote; conteſtari litem dicuntur duo, aut plures aduerſarij, quòd ordinato iudicio vtraque pars diceret, teſtes eſtote.* hinc &, *anteſtari*, quod erat in ius vocare testes, apud Plautum in *Pœnulo.* Euocare dicit Iurisconsultus in *l. 1. ff. de teſtibus.* quia olim vnâ ferè serie, vno tribunali, non adhibitis cauillationibus, & quæstionum inuolucris, vt hodiè fit, causæ decidebantur, nec ambages illæ antiquæ cum nostris comparari possunt, ità hominum malitia excreuit. Hodiè hic ordo seruatur, vt primùm libelli edantur, fiat in ius vocatio, præsentes adsint partes per se, vel per procuratores, atque in iudicio conclusiones adhibeantur; nos vocamus, *la clauſion, ou l'appointement en droict*: tum deinde ad probationes testium, vel instrumentorum procedatur, & illâ conclusione lis dicitur contestata, quod congruit cum *Nouella 112.* quâ res fit litigiosa, iudiciariâ conuentione inter partes factâ, vel precibus principi oblatis, & iudici insinuatis, quod est notandum. Ante litem contestatam ad testium receptionem non est procedendum, nisi in quibusdam casibus, cùm de eorum morte timetur, qui forsan senectute, vel morbo grauantur, vel propter diuturnam absentiam, *l. curent. ff. de teſtib.* Si agatur de ele-

ctione alicuius prælati de matrimonij fœdere, propter rei contumaciam, qui litis contestationem impedit, per viam inquisitionis, & ad conseruandam præteritarum rerum memoriam: denique quotiescunque periculum ex mora nascitur, quæ omnia latissimè exponit Summus Pontifex in *cap. vlt. hoc tit.* quibus casibus sæpius & testes recipiuntur, & sententia definitiua profertur; nec tamen testes propriè recepti dicuntur, qui non nisi lite contestatâ exhibentur, & publicantur. Potest quidem sententia interlocutoria ferri, quoties propter contumaciam reus se non tuetur, *μονομερῶς*. Et in his differentia ponitur inter reum contumacem, conuentum actione reali vel personali, ob actionem in rem, seu rei vindicationem, ex decreto iudicis: lite non contestatâ actor mittitur in possessionem rei, non tam vt fiat Dominus, quàm custos, *cap. penult.* & *vlt. inf. de eo qui mittitur in poss.* & *cap. penult. de dolo & contumacia*; nam veniente reo, & moram purgante, refusis etiam expensis, rei possessionem recuperabit. Si verò quæstio sit de actione in personam, aliud statuitur: nam iudex duplicem viam habet, vel vt contumacem pœnâ excommunicationis coërceat, vel actorem mittat in possessionem rerum mobilium inprimis, & his deficientibus immobilium. Non ità fit quando actor est contumax contra quem sententia definitiua profertur; quia maior est ratio iudicantis contra actorem, quàm contra reum, *Nou. 112.* quæ omnia Summus Pontifex desumpsit ex iure ciuili, atque ità enucleatè dispofuit, vt vim & auctoritatem legibus & constitutionibus principum dederit.

DE IVRAMENTO CALVMNIÆ,

Tit. VII.

HIC titulus pertinet ad litium instruendarum rationem, quâ in limine iudicij calumniæ iuramentum postulatur, ante litem contestatam, vel in ipsa contestatione. Formulam habemus in *l. inter. §. qui familiæ. ff. fam. ercisc.* quâ actor iurat se non calumniæ causâ agere, nec inficias ire: quod ex veteri lege duodecim tabularum prodijt: *Si caluitur, pedem struito.* Calumnia enim nihil aliud est quàm cauillatio, cùm per fraudem & frustrationem vitilitigatores alios caluantur litibus, id est decipiunt, frustrantur, ludificantur, vnde Tullius 2. *de repub.* apud Nonium, *vt Carneadi respondeamus qui sæpè alienas causas ingenij calumniâ ludificari solet.*

D. Au-

D. Aug. *in Ps. 118. Non calũnientur me superbi, an fortè hanc habet vim quã haberet si diceretur, non me capiant calumniando. Græci* ἐξαπάτην dicunt, id est, *fraudem, deceptionem*: contra quam, cautionem partes præstare debent, olim quidem in omnibus causis, vt ex Plinio ***in epist. ad Ruffum*** contendit Cuiacius; ità vt calumniator in decimam partem litis condemnaretur, vt est in ***tit. de pœna temerè litigantium*** apud Iustinianum, & in ***C. Hermogeniano, tit. de calumniatorib.*** vnde pœna illa quæ infligebatur dicitur, ***calumnia***, in legibus Longobardorum ***tit. 17. Non habeat de vna causa duas calumnias.*** Aliquando calumnia sumpta est pro quacunque actione, petitione, siue libelli datione apud Marculphum: sic calumnia regis Castellæ, & Regis Nauarræ dicitur apud Rogerum in *Henrico II. Angliæ rege*, vel etiam pro qualibet responsione vel defensione in veteribus formulis ex lege Romana ***cap. 5.*** denique pro omni genere litium apud Arnulphum ***epist. 32.*** & Iuonem ***epist. 17.*** Flodoardum ***Hist. Remens. cap. 10. lib. 4.*** & passim pluribus alijs locis. Sed hîc pro tergiuersatione, pro fraude, & iniusta interpellatione, pro qua iuramentum iure veteri tenebatur præstare actor tantùm, non reus, vt notauit Doctor maximus, ***Obseruat. 5. lib. 7.*** vel in causis in quibus vterque actor, vterque reus ***d. l. inter.*** Et in eo multæ ambages, & multa verborum inuolucra adhibebantur, quæ ideò paulatim in desuetudinem abierunt, donec iterum Iustinianus illud restituit, tam aduersùs reum, quàm actorem. Initio quidem & in limine litis proponendum ***l. 1. C. hoc tit.*** & ***Nouel. 30.*** Nec abs re inuentum est hoc iuramentum, ad veritatem scilicet eliciendam, & litigantium contentiones sopiendas, ***cap. Ceterùm. hoc tit. cap. ex literis. infrà, de iureiurando,*** inuicem asserentium se putare bonâ instantiâ vti, vt est in ***l. 2. C. eod.*** vt qui recusat, causâ cadat, ***cap. 4. hoc tit.*** nec ab eo quisquam olim eximi poterat, exceptis clericis Constantinopolitanis, ex Martiani constitutione in ***l. Cum clericis. C. de episc. & cleric.*** quam ad omnes reliquos traduxit Henricus II. Imperator, constitutione quæ refertur in ***cap. 1. hoc tit. in 1. compilat.*** & meminit Honorius III. in ***cap. 1. hoc tit.*** Et ità cautum est ne ampliùs clerici iurare de calumnia cogantur: & ne fraudis suspicio remaneat, personarum qualitate inspectâ per Oeconomos in animam iurantis id fiat, ***cap. 3. & 4. hoc tit.*** aut si lis moueatur pro collegio, vel vniuersitate, per procuratorem, aut syndicum, ***cap. Cùm causam. hoc tit.*** nisi tunc demum cùm Episcopus vel clericus aliquis negotium in se suscepit, ità vt aliter experiri non possit, nisi iuretur de calumnia: tunc ad iuramentum cogetur, non quidem tactis, sed propositis Euangelijs,

cap. vlt. hoc tit. ſicut de iudicibus dicitur in *l. 2. C. eod.* Hæc enim propoſitio non eſt iuramentum, ſed potiùs præſidium maius ad id agendum, quod quis facere debet. Permittente quidem Summo Pontifice id licet Epiſcopis, *cap. 1. hoc tit.* & clericis alijs, *cap. 5. hoc tit.* & *cap. 3. de fideiuſſ.* & ità fit vt hodiè iurare cogantur omnes non tantùm in cauſis ciuilibus, ſed etiam ſpiritalibus, vt definit Bonifacius in *cap. 1. hoc tit. in 6.* qui ordinem antiquum ſeruare non iubet, vt initio tantùm iuretur, vt dictum eſt ex *Nou.* Iuliani, imò & in quacunque litis parte, quocunque tempore ſuſpicio fraudis interuenit, vt & notat Gloſſ. in *cap. ex literis. infrà, de iureiurando.* Idem etiam ſeruandum eſſe in criminalibus quidam cenſuerunt, ex ſententia veterum Iuriſconſultorum, quos ſecutus eſt Fridericus Imperator, vt annotauit Cuiacius: quod tamen generaliter obſeruari voluiſſe non eſt ſentiendum, ſed in caſibus aliquibus, vt de pace tenenda, & de incendiarijs, vt patet ex *lib. 5. feudorum*, quod *Nouella* Leonis *107.* demonſtrat; & in eo Doctor maximus Martini interpretis ſententiam probat, contra Accurſium in *l. vlt. C. de fide inſtrument.* in qua quamuis de calumnia iurandum eſſe dicat, non debemus intelligere ratione criminalis, ſed ciuilis cauſæ, quæ reſpicit inſtrumenti exhibitionem. nam in criminalibus accuſatio & inſcriptio iuramentum calumniæ præſtant.

DE DILATIONIBVS,

TIT. VIII.

ET hic titulus ad iuramentum calumniæ pertinet, quoties reus fraudulenter moras nectit: ideò Iulianus in *Nouella 44. dilationis*, & *calumniæ* cauſam iungit; dilatio enim plerunque turbat ordinem iudiciorum, & iudicandi facultatem tollit, *l. Iudex. ff. de iudicijs.* Quod deſcendit ex lege duodecim tabularum, quæ diem diffendi, id eſt, diffindi, & differri dicebat, *l. 2. §. ſi quis in iudicio. ff. ſi quis cautionib.* nec intereſt ſiue dicamus diffundi, ſiue diffindi, vt plures hac in parte rixantur, Græci *σχίζειν*, quod eſt ſcindere, vel *differre vadimonium*, vt loquitur Tullius *orat. pro Quinctio.* Hæc dilatio iudicij *ἀντίληξις*, vel, *παλινδικία* dicitur apud Græcos; cùm reus tergiuerſatur, σκηψοδικεῖ ait Iulius Pollux *cap. 6. lib. 8.* Alia eſt dilatio quæ non eſt fruſtratoria, imò eſt legitima: veluti quæ petitur ob morbum, vel ali-

quam aliã rationabilem causam, vt est in *d. lege 12 tabul. & d.l. 2.* Tunc enim iudex potest terminum restringere, vel prorogare, & dare inducias reo ad deliberandum, & respondendum petitionibus actoris, *can. induciæ. §. iudicantes.* 3. *q.* 3. *l. 1.* & *l. si quando. C. eod.* vel si vtilitas publica id exigat *cap. vlt. hoc tit.* Quod locum habere debet, quoties iudici videbitur, cuius religioni hoc datur, licèt viginti dierum termino ante litem contestatam definiantur, *Nouellâ 53.* nam pòst, trium edictorum & vnius peremptorij ordo seruandus est triginta dierum, *Nouellâ 112.* Tunc non veniente qui citatus est, eremodicium contrahitur, quod est litis inchoatæ desertio, *l. Contumacia. ff. de re iudicata,* & *l. Properandum. C. de iudicijs.* His peractis legitimè facta citatio dicitur, *cap. 2. hoc tit.* nec dari ampliùs dilatio debet, *c. 3. hoc tit.* vt quoties quis citatur corã Principe nulla ampliùs dilatio, danda. *l. 5. ff. hoc tit.* quod etiam Sũmus Pontifex contra monetæ falsarios statuit, *extrauag. commun. cap. vnico. hoc tit.* In quibusdam alijs casibus dilationes iudiciorum obseruari debere statuit Emanuël Comnenus *constitutione quâdam apud Photium,* quoties de pupillorũ, vel pauperum educatione, vel de animæ cura quæstio est, in quorum causis tres tantùm dies statuit.

DE FERIIS,

TIT. IX.

MIRE' congruit hic titulus cum superiori; nam feriæ dilationes sunt, *l. 6. C. hoc tit.* sed differunt in eo quod dilationes fiant tantùm vnius rei, vel litis; feriæ omnium: illæ nullum tempus certum & definitum habent, sed pro iudicis arbitrio statuuntur: hæ à lege certum & statutum tempus habent; Festus *ferias statas* vocat; illæ in gratiam & necessitatem partium, hæ in Dei honorem & publicam vtilitatem. Feriæ igitur sunt dies in quibus vacari debet ab omnibus negotijs, litibus, & iurgijs, & ab omni opere seruili, *cap. 3. hoc tit.* feriæ enim sunt dies festi, quos Græci ἀπράκτους, & ἀργὰς ἡμέρας vocant; non verò fasti, vt male confundunt plerique, quibus Prætori licebat fari iuridica verba, seu ius dicere, vt ad eundem Festum viri docti scripserunt. Dies festi vocantur dies deuotionum in *l. vlt. C. Theod. de nauicularijs,* dies orationum in *can. 2. 15. q. 4.* gaudiorum apud Græcos Interpretes, qui diem festum τὴν χαρμονὴν, *gaudium* interpretantur, quia tunc tantùm Deo sacrificium fieri solebat, *can. 66.* Syn. VI. in

Trullo, vel quia his festiuitatibus tantùm Christiani Ecclesias frequentabant, apud Chrysost. *sermone 59. in Matthæum.* Quæ distinctio dierum facta est, vt ex mutuo aspectu, & congressu maior lætitia, & veneratio haberetur: cùm aliàs omnes dies sint æquales, nec per Parasceuen tantùm Christus sit crucifixus, & die dominicâ resurrexerit, sed semper sit sanctus resurrectionis dies, vt scribit D. Hieronymus in *cap. 4. ad Galatas.* Præter verò festos dies in ceteris τῶν προηγιασμένων, id est, *prius oblati & perfecti sacrificij,* præsanctificatorum oblatio iterabatur, vt explicant Zonaras & Balsamon ad *can. 52. eâd.* Peculiare id fuit Græcis; nam Latini dies solennes à communibus non distinguebant, imò omnibus sacrificabant. Tertullianus *lib. de ieiunijs aduersus Psychicos cap. 14. Nobis certè omnis dies etiam vulgatâ consecratione celebratur;* & D. Hieronymus *epist. ad Algasiam: Nobis qui in Christum credimus iugis & æterna festiuitas est*: quod pro consuetudine regionum factitatum fuisse docet D. Augustinus *epist. 119. ad Januarium*; alios enim dicit quotidie communicare corpori dominico, alios certis diebus, alios tantùm sabbato & dominicâ. Et hæc est vera ratio cur dies hebdomadæ dicantur, *feriæ*; quia clerici nullo die à diuinis vacare debent, exemplo Flaminum, apud quos dies omnes erant feriati apud Gellium, *cap. 15. lib. 10.* vt rectè annotauit Cardinalis Baronius *ad annum 44.* & hoc feriæ nomen, primùm hebdomadæ Paschalis diebus datum est, quibus omnes Christiani olim ab omni opere seruili vacare, & sacrosancta mysteria percipere debebant. *can. 2.* Concilij Matiscon. 2. *Pascha nostrum, & sanctissimis sex diebus nullus seruile opus audeat facere.* Nec post diem tertium cessare fas erat, vt hodiè, de quo conqueritur Balsamon ad *d. can. 52.* Hanc totam paschalem septimanam feriatam fecisse primùm Constantinum Magnum testatur Alexander monachus, de inuentione S. Crucis, διακαινήσιμον vocant Græci. Codinus *de offic. aulæ Constant.* Balsamon in *respons. ad Cabasilam*: & ad exemplum dierum huius sanctæ hebdomadæ, aliarum etiam dies feriæ dicti sunt; distinctione habitâ inter ferias simplices & solennes, *cap. fin. hoc tit.* ideò hebdomada sancta dicitur magna & venerabilis apud reges, κελεύοντες ἐκεχειρίαν ἅπαντας ἔχειν, id est, *mandantes vt omnibus sint induciæ & feriæ,* clausis foribus iudiciorum, & carceribus apertis, vt docet D. Chrysostomus, *homil. 30. in cap. 11. Genes.* ἐκεχειρίαν vulgò Græci accipiunt pro vacatione belli & pugnæ apud Gellium *lib. 1. cap. 45.* propriè pro manuum cessatione ab omni opere & labore illicito, *cap. 1. hoc tit.* Illicitum dicit opus, quod aliàs congruum est, vt distinguat ab eo, quod nulla solennitate & festiuitate impedi-

tur, vt de halecum piscatione, quæ pro temporis opportunitate facienda est, dicitur in *cap. 3. hoc tit.* Quam exceptionem ad omnia opera rustica, quæ ex mora periculum patiuntur extendit Constantinus Imperator in *l. 3. C. hoc tit.* Virgilius 1. *Georg.*

Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas, & iura sinunt. &c.

quæ latiùs percurrit Columella *lib. 3. cap. 3.* quod tamen diebus dominicis non est passus Leo Imperator *Nouellâ 54.* Canones nostri temperamentum addiderunt, nisi propter inopiam, vel aliquam aliam necessitatem otiari non possint, εἴγε δύναιντο σχολάζειν, id est, *si possunt otiari*, inquit, *can. 29.* Synodi Laodic. qui latus est contra Iudæorum superstitionem, qui ità in sabbato otiabantur, vt nec operari, sed nec diuinis canticis vacare auderent, ait Balsamon; ideò quærebant Dominum interficere quia soluebat sabbatum & eo die sanabat ægrotos Ioannis *cap. 5.* Ad huius sabbati exemplum annus etiam sabbaticus fuit institutus *Leuit. cap. 25.* quo ab omni agrorum cultu cessandum erat quolibet septimo anno & hæc cessatio *Semitah.* Id est, *quietem*, seu *cessationem* vocabant. Nusquam enim omnia opera prohibita fuerunt, sed seruilia tantùm: non verò quæ ad cultum Dei pertinebant, *cap. 21. Exodi.* Nec solùm diebus solennibus operari fas erat, sed nec tripudia, aut equorum cursus, & spectacula fieri debebant, *d. can. 66.* Synodi 6. Præter hos dies festos & solennes erant alij quibus licuit operari, sed non ludicra exercere, nec nuptias, vel natalitia, vel conuiuia celebrare, quod extensum est ad tota quadragesimam, *can. Non oportet. 33. q. 4.* & deinde à Septuagesima vsque ad Octauam post Pentecosten, & tribus septimanis ante festum sancti Ioannis, ab aduentu Domini vsque ad Epiphaniam. Quod olim non intelligebatur de pompis tantùm & festiuitatibus quæ fiebant in nuptijs, sed de ipso matrimonij sacramento, & consummatione, licèt contractus quocunque tempore fieri posset, *cap. 4. hoc titulo,* quod etiam statuit Concilium Tridentinum. Sunt adhuc aliæ feriæ quæ otium indicunt à forensi iudiciorum strepitu, vt liberiùs negotijs domesticis vnusquisque vacare possit, quales sunt vindemiales, & messium, *cap. penult. hoc tit.* has *messiuas* vocant leges Vvisigotr. quæ quidem, vt opinor, non ob id tantùm indicebantur, sed etiam vt locus esset orationi; nam in Carthag. prouincia ob locustarum vastationem concessas esse dicit lex Vuisig. *11. lib. 2. tit. 1.* lites quidem tunc cessabant, sed non criminum pœna & condemnatio, vt ibi dicitur, & in *can. Nullus. 15. q. 4.* qui honos peculiariter datus est die-

bus dominicis & solennibus, *cap. 1. hoc tit.* Aliæ sunt feriæ dictæ repentinæ, ob res præclatè gestas ab Imperatore, vel republica, *l. 3. C. hoc tit.* Clementinâ *Sæpe. de verborum signif. l. sed & si. §. vlt. ex. quib. caus. maiores.* Erant & Latinæ, quibus triduum datum fuit apud Halicarnass. *lib. 6. cap. vlt.* hos dies festos Græci *καλὰς ἡμέρας* dicebant, Latini, *bonos dies* apud Terentium & Plautum, vnde Catullus Saturnalia *optimum dierum* vocitat: hinc etiam festa verba quæ diem festum decebant apud Herodianum & Capitol. Aliæ sunt quæ dantur ob negotia tantùm, vt sunt nundinæ, quas *ἀτελείας*, id est *vacationes* Græci vocant.

DE ORDINE COGNITIONVM,

Tit. X.

FRVSTRA de iurisdictione Ecclesiastica, & de iuris dicendi opportunitate dictum fuit, nisi & ordo spectetur: quod conditores iuris vtriusque obseruarunt, titulos de ordine iudiciorum, & de ordine cognitionum ponentes; non quòd re verâ aliud sit cognitio, aliud iudicium: nam in Codice *titulus de ordine iudiciorum* latiùs patet, omnia quæ ad quamcũque iurisdictionem siue ordinariã, siue delegatam faciunt, complectens; *titulus* verò *de ordine cognitionum* libertatis tantum materiam tangit. Cognitionis nomen propriè ad principem, vel ad magistratus refertur, cùm vel princeps sponte suâ cognoscit, vel magistratui cognitionem delegat, vel etiam ipsi magistratus ex officio suo cognoscunt: quæ cognitio legitima est & extraordinaria, quam etiam alteri mandare sæpiùs nequeunt, *l. interdum. ff. de iudicijs. l. 3. ff. de in ius vocando.* Ordinaria cognitio est, quæ iudicibus datis competit, *l. 1. ff. de extraordin. cognitionib.* & vtroque modo facultas illa iudicandi vulgò cognitio dicitur, *l. penult. ff. de iurisd. omnium iud.* Ideò in prima compilatione hîc titulus *de ordine iudiciorum*, concipitur, quasi idem sit *cognitio* quod *iudicium*, vt in *cap. 1. & penult. hoc tit.* Per ordinem autem cognitionum, siue iudiciorum, intelligit Gregorius regulam & seriem litium expediendarum, quoties plures actiones seu iudicia concurrunt, quæ priùs expediri debeant; criminalis priùs quàm ciuilis; momentanea seu possessoria, quàm petitoria; quæstio status quàm aliæ; quænam sit præiudicialis, id est quæ futurum iudicium vel moretur vel impediat, siue agatur de alimentis, vel de criminibus, aut de

bonis, aut de statu. Sicut in *cap. 1.* quæritur an quæstioni de fœdere matrimonij, præiudicium faciat exceptio consanguinitatis, sicut ei qui se heredem contendit, defectus natalium principalem quæstionem elidit, & præiudicium facit, *cap. penult. hoc tit.* Spoliationis ratio etiam priùs habenda est in *capite vlt. hoc tit.* Nec ideò tamen præiudicia posteriorem causam semper elidere censendum est; sed ideò ità vocantur, quia concurrunt cum alijs, & priùs iudicantur, viam & cognitionem totius rei ampliorem faciunt, vt est in *l. 1. ff. fam. ercisc.* vnde Asconius in *primam contra Verrem* definit præiudicium, rem quæ cùm statuta fuerit, exemplum adfert iudicaturis quod sequantur. Quod & in criminibus locum habet, quoties vel testium oppositio, vel amplior inquisitio decernitur, *l. 1. C. de his qui accusare non poss.* Sic apud Suidam, Athenis qui cædis rei postulabantur, in Prytaneo tres menses agebant, intrà quos argumenta & testimonia proferebantur, & illud decretum quo in Prytaneum relegabantur dicebatur *προδικασία*, id est, *præiudicium.* Denique omnes lites quæ concurrunt cùm alijs, vel incidenter veniunt, vulgò præiudicia vocantur *tit. de appellationib.* in Cod. Theod. & sæpe interlocutiones appellantur, à quibus non solet appellari, *l. 3. C. de episc. audient. l. ab executione. C. quorum appellat. non recip.* Non ideò tamen præiudicia vim iudicati passim obtinere dicendum est; nam absolutio vel condemnatio vnius, alteri prodesse vel obesse non debet: rerum enim mutatio, sicut & personarum, aliam atque aliam rem facit, *l. si cum vno. ff. de except. rei iudic.* hinc Tullius, *orat. pro Plancio*; *Cur non eius damnatione aliquid ad hoc iudicium præiudicij comparasti?*

DE PLVS PETITIONIBVS,

TIT. XI.

TITVLVS iste ad superiorem refertur de ordine iudiciorum, quomodo actor petitionem suam instituat, ne debiti modum & mensuram egrediatur plus petendo, re, causâ, loco, & tempore: quod totum Gregorius desumpsit ex iure ciuili, sic plerosque alios titulos, ne iuris Canonici corpus aliquo membro defectum pateretur. Petitio enim in omnibus suis partibus vera esse debet, ità vt neque plus, neque minùs, neque aliud pro alio petatur, quod, *purè agere*, dicit Iustinianus in *§. sed hæc quidem. de actionibus*, reiectâ omni ambiguitate vel obscuritate, *cap. 2.*

sup. de libelli oblat. Res quæ petitur exprimi debet, sicut & causa, siue modus obligationis; obligationis tempus, & locus obseruari debent, *cap. peruenit inf. de censib.* quod iuris ciuilis testimonijs non est probandum, vt satis peruium, *ex tit. de actionib.* Instit. & Paulo *1. sent. tit. 10.* ità vt nemo sit qui nesciat pœnas olim statutas fuisse quibus plus petens causâ cadebat: Plautus in *Mostellaria*: *Velim quidem herclè vt vno nummo plus petas.* quod ego facilè existimem primùm processisse ex lege duodecim Tabul. vt docet Tullius *1. de Oratore.*, licèt Cuiacius ad actionem tutelæ tantùm referat, ex *l. Tres tutores. ff. de administ. tutor.* cum tamen Tullius verba legis, *cuius pecunia dies fuisset*, ad omnem petitionem referre videatur, quod confirmat in *Partitionibus oratorijs*: & ità locum habebat iure communi, vt quomodocunque quis plus peteret, causâ caderet. Id confirmatur à Leone magno in *cap. vnico. hoc tit.* in prima compilatione, & Eusebia Emisena, vel potiùs Eucherio Lugdunensi; *homilia 11. post Pascha*: *Sicut in negotijs gerendis quatuor modis plus petendo subire periculum pro iuris ratione perhibetur.* Hunc rigorem temperarunt duæ constitutiones, vna Zenonis, altera Iustiniani, vt qui tempore plus petit, inducias debitori duplicet, litis sumptibus amissis: is verò qui re, loco, & causâ plus petit, sportulas triplò persoluat. *§. hodiè.* Instit. *de exceptionib.* quod ius sequitur Gregorius *hoc titulo*: quod quidem in Gallia non seruari obseruauit Rupæus Flauignius, *lib. 2. Placitorum Tolos. art. 14.*

DE CAVSA POSSESSIONIS, & proprietatis,

TIT. XII.

ET hic quoque titulus ad ordinem cognitionum pertinet, in quo quæritur modus tractandæ possessionis, & proprietatis: vt primùm quæratur de possessione, quam vocat *caput primum*, *causam momenti*, vt distinguat à principali, quæ est de proprietate, *cap. 2. hoc tit.* in 1. compilat. *Momentum* dixerunt Iurisconsulti, seu momentariam possessionem, non à breuitate temporis ἐν ἀτόμῳ, *à puncto*, ab articulo (nec enim tam breui spatio coarctatur possessio) sed potiùs à celeritate, quæ in possessione expedienda adhiberi solet, vt Isidorus scribit, πρὸς ῥοπὴν, dicunt Basilica, metaphorâ sumptâ ab examine libræ, quæ celeriter in vtramque partem inclinat: Aristoteles *cap. vlt. lib. 2. de cœlo*, τὴν πρόωσιν τῆς ῥοπῆς id est,

id eſt *propulſionẽ propẽſionis* appellat: non quòd poſſeſſio illa momẽtanea parum ſit duratura, & remanſura penès poſſeſſorem, vt ait Gloſſa; ſed quia temporis momento ſi fieri poſſit iudex, vel cognitor de ea cognoſcere debet: *ſinè mora*, ait Gregorius *epiſt. 102. lib. 7.* vnde deſumptum eſt *d. caput 2.* vel, vt vetus Interpres Tancredus notat, momentum dicitur, vel momentanea poſſeſſio, quòd ità incerta ſit, vt pendeat ex momento, & licèt diutiùs duret, tamen ad interitum apta eſt; ſicut lex Aquilia dicitur actio pœnalis, quòd ſit apta ad pœnam. *§. ſed & legis. Inſtit. de actionib.* & bona dicuntur eſſe in patrimonio, quæ vſibus communibus idonea ſunt. *§. 1. de rerum diuiſ.* Igitur poſſeſſionis cauſa primùm eſt examinanda, tum deinde proprietatis, in vno, eodémque iudicio, id eſt ſub vno eodémque iudice; quia nempe iudex cognoſcens de poſſeſſorio, debet etiam de petitorio cognoſcere, non quidem vnâ & eâdem ſententiâ, ſed in eadem lite: nec enim cauſæ continentia diuidi debet, vt expreſſis verbis dicitur in *l. nulli. C. de iudic.* ſicut fit in mutuis petitionibus, *l. cùm Papinianus. C. de ſentent. & interloc.* Licèt olim iure veteri apud vnum poſſeſſionis, apud alterum proprietatis quæſtio verteretur; illa nempe apud Prætorem, hæc apud legitimos iudices & pedaneos; quia Prætoris officium erat, datis interdictis, ſuam operam interponere, quod eſt de poſſeſſione decernere, *ne partes ad arma proſiliant*, inquit *l. 13. §. ſed ſi inter. ff. de vſufruct.* pro reſiduo, quod eſt proprietatis dabat iudices, vt ex Theophilo probat Cuiacius. Iudex igitur datus regulariter, de poſſeſſione primùm iudicabit, deinde de proprietate, quod iuris ciuilis autores non obſeruarunt: nec enim vetitum fuit iudici vtramque quæſtionem coniungere, & vno, eodémque iudicio definire; quod probat ipſe Cuiacius *Obſeruat. 38. lib. 7.* ex epiſtola Symmachi ad Theodoſium, quæ opinio fuit Martini; quoties nempe agebatur de interdictis recuperandæ, retinendæ, vel adipiſcendæ poſſeſſionis, ex *l. Naturaliter. §. nil commune. ff. de acquir. poſſ. l. cùm fundum. §. vlt. ff. de vi & vi armata*; non verò quoties agitur de interdicto vnde vi, quod promptiùs eſt expediendum, & antequàm de proprietate agatur, *l. Si de vi. 37. ff. de iudicijs.* Cui opinioni aduerſantur vetuſtiores iuris Interpretes, Ioannes, Azo, atque ipſe Accurſius; ideò nouum & peculiare dicunt eſſe noſtri iure canonico, vt coniungi poſſit cognitio proprietatis cum cauſa poſſeſſionis, & vtraque vnâ ſententiâ poſſit concludi, *cap. Cùm Eccleſia*, & *cap. Cùm dilectus, hoc tit.* Et in eo ſanè diligentiam Gregorij negare non debemus, qui ſi ius nouum hac in parte non ſtatuat, ſaltem dilucidiùs exprimat; omne ſcilicet interdictum poſſe concurrere cum proprietate, excepto in

terdicto vnde vi, §. *æquè.* Instit. *de actionib.* Quoties verò de proprietate primùm agitur, quæsitum fuit an incidenter, vel posteà de possessione agi possit: quod nostri Doctores admittunt, finito nondum iudicio, nisi pendente quæstione principali possessoriam actor reseruauerit, *l. officium. ff. de rei vindicat. cap. Pastoralis. hoc tit.* Et licèt decisione petitorij, possessionis iudicium datum fuisse videatur, quia accessorium sequitur suum principale, & petitorium quasi nobilius attrahit possessorium *l. Bonâ fide. ff. Depositi.* tamen quoties nuda proprietas in iudicium deducta est, possessio non includitur. Quæ omnia inter eos qui sunt eiusdem fori sunt intelligenda, vt distinguamus forum seculare ab Ecclesiastico, quod de possessorio tantùm cognoscit, sicut hoc nostrum de petitorio, *cap. 7. inf. qui filij sint legitimi*; nec aliter quæstiones & controuersiæ Ecclesiasticæ iure huius regni tractari solent.

DE RESTITVTIONE SPOLIATORVM,

TIT. XIII.

GREGORIVS optimè iuris ciuilis regulis sese accommodauit, &, vt diximus, interdictum quod vi, aut clam, ab alijs distingui debet, quoniam alia interdicta possunt vel coniunctim, vel separatim cum proprietate tractari, at hoc nusquam; sed priùs restitutoriâ actione agendum est, quæ ideò sola propriè dicitur actio. momenti, *can. redintegranda. 3. q. 1.* & *l. 8. C. vnde vi.* Instit. *de interdictis*, & locum habet, quoties vis inest publica, vel priuata; publica quæ fit coactis hominibus armatis; priuata clàm, dolo, fraude, vt distinguit Tullius in *orat. pro Cæcinna*, & est in *l. 1. ff. quod vi, aut clàm.* Ideò verò separatur hoc interdictum ab alijs, quia in hoc plura veniunt: nam restitutionis ἀποκαταστάσεως nomine veniunt fructus partus, vsucapionis ratio, & similia, denique quanti interest actoris pristinæ causæ restitui, *l. 6. de vi, & vi armatâ*, *l. restituere. ff. de verbor. signific.* quod non est in alijs. *l. 1. §. ex dic. eod. tit. de vi & vi, l. semper. §. in hoc. ff. quod vi, aut clàm.* Id confirmatur in *cap. Conquerente*, & *cap. grauis, hoc tit.* Et in eo differentia notanda est inter violentum possessorem, & alium, siue malæ fidei possessorem, siue bonæ fidei; quia hic non tenetur nisi ad restitutionem fructuum tantùm exstantium ante litem contestatam, alter ad omnes qui percepti fuerunt, *l. Certum. C. de rei vindicat.* at spolians &

violentus ad eos quos percipere potuit, quos edictum Theodorici regis in duplum reddi iubet, imò & omnem vtilitatem actoris præstare tenetur, *l. cùm Prætor. ff. de verb. signif.* vt optimè distingunt Interpretes. Vnde colligitur quàm singulare sit hoc interdictum, præcipuè in eo, quòd nunquam partes audiantur, quin spoliatus restitutus fuerit ***ante omnia, sinè vocatione & iudicio***, vt ex Concilio Aruernensi refert Goffridus Abbas in ***Epistola ad Guillelmum Episcopum***, quod intelligendum de principali causa, ante quam nemo est audiendus ***can. 1.*** & ***2. 3. q. 1.*** ***dicebat priùs se esse reuestiendum antequàm transiret ad actionem aliarum causarum***, inquit Iuo Carnot. ***epist. 172.*** vbi notandum est, ***reuestiendi*** verbum quo vtuntur leges Vvisigottorum ***lib. 12. tit. 1. testimonio nobilitatis pristinæ decernimus reuestiri***, & ***tit. 3. eiusdem lib.*** & Capitularium ***3. lib. 5.*** quod magis quadrat quàm ***inuestiendi*** spoliatos, quo vtitur Goffridus ***epist. sequenti***: Reuestiri enim, nec restitui potest, nisi qui anteà fuerat vestitus, vel in possessione constitutus; nemo dicitur deijci, nisi qui possidet, qui legitimam habet possessionem, ***cap. vlt. hoc tit. in 6.*** ideò si quis ante vim illatam renuntiauerit beneficio, non potest iuuari interdicto, sed qui post spoliationem eierauerit, ***cap. 2.*** & ***duobus seqq. hoc tit.*** Quæ distinctio est Interpretum, quam sequitur Cuiacius. Quæuis abiuratio, ἐξωμοσία Harmenopulo, aliquando nec antè, nec post spoliationem consideratur, sed quæ spontanea est, ***d. cap.*** 4. Hoc autem interdictum, licèt propriè competat vi deiectis, tamen in casu quo mulier discedit à marito datur, quasi sit interdictum de vi, ***cap. 8.*** & ***10. hoc tit.*** aliàs non, sed tantùm vi deiectis: adeò vt aduersùs eos qui vim non fecerint, sed apud eos res vi ablata peruenit, etiam competat, ***cap. 1. hoc tit. in 6. cap. penult. hoc tit.*** Quod ex iure Pontificio est, vt nominatim profitetur Alexander III. non verò iure ciuili, ***l. Cùm à te. ff. de vi & vi arm.*** & debet fieri restitutio officio iudicis, ***præsentialiter***, vt addit Gratianus, non solis verbis, aut cautionibus, & datis pignoribus, vt notatur in ***d. can. 2. 3. q. 1.*** Hoc verbum ***præsentialiter*** haustum est ex mera proprietate iuris ciuilis, in quo præsentare vel repræsentare dotem vel pecuniam, est numerare, & ad præsens reddere apud Iurisconsultos; ità Tertullianus ***lib. 2. aduersùs Marcionem***, & alibi sæpè, dixit, ***repræsentare corpus Christi***, quod est re verâ exhibere, non per ænigma, nec per figuram, aut significationem, vt somniant Gnostici nostri.

DE DOLO ET CONTVMACIA,

TIT. XIV.

ORDO iudiciorum continuatur, & hîc agitur de interdicto possessorio, quod datur in absentem, vel contumacem, rei seruandæ causâ: quod descendit ex edicto Prætoris *l. 1.* & *2. ff. ex quib. cau. in poss.* de qua possessione dicetur *tit. sequenti.* Hoc tantùm de eo qui per dolum, vel contumaciam iudicium detrectat, id est, qui non vult respondere, nec sufficit ei comparere; idque dolo malo, siue malitiâ facit, sinè qua contumacia esse non potest, *cap. 1. suprà, de iudicijs. cap. Prout, hoc tit.* vnde cōtumax à Græcis vocatur αὐθάδης, *peruicax*, & *superbus*, qui alios ità contemnit, vt eorum consortium fugiat; ideò etiam constitutio Græca, φεύγοντα, *fugientem* vocat in *l. properandum. C. eod.* Contumax eodem modo definitur hoc iure, quo ciuili, vt notum est ex Paulo 5. *Sentent. tit. 5.* qui tribus edictis vel literis euocatus recusat causam dicere, *l. contumacia. ff. de re iudic.* quæ edicta varijs nominibus appellantur, admonitiones, auctoritates in *can. de illicita. 24. q. 3.* aliàs correptiones, & contestariones, *cap. 11. eod.* & concilio Africano sub Cœlestino *cap. 15.* comminationes & programmata, *l. Tutor. §. si igitur. ff. de administr. tut.* His similia sunt edicta synodalia, de quibus Balsamon ad *cap. 12.* Synodi Antiochenæ, συνοδικὰ σημειώματα. Tribus his edictis additur quartum, quod vulgò peremptorium, vltra quod parirer tergiuersari non licet, *l. ad peremptorium*, & *duab. seqq. ff. de iudicijs.* Nec opus est aliâ citatione, seu interpellatione, οὐκ ὀφείλει ἀναμιμνήσκειν ὀχλήσιν, inquit Harmenop. *lib. 3. tit. 3.* Oportet autem vt reus sit legitimè citarus ad hoc vt contumaciæ argui possit, *cap. Causam. hoc tit.* Et citationes illæ tam hoc iure, quàm ciuili, fieri debent separatim, intrà præfinitum tempus, προθεσμίαν, vt loquuntur Græci, dierum nempe decem, quos ad viginti prorogat *Nouella* Iustiniani 53. & *86.* vel etiam ad mensem triginta dierum, per quos vocari legitimè quis dicitur, & non per paucos dies, vt scribit Balsamon ad *can. 74. Apost.* τὸ γὰρ καλεῖσθαι ἐνταῦτα κατὰ νόμους νοεῖται, ἤγουν διὰ ἐπιφωνημάτων τριακονθημέρων, καὶ μὴ, ὥς τινες εἶπον διὰ μηνυμάτων ἐγγράφων ὀλιγοημέρων; id est, *hîc ergo vocari legitimè intelligitur, scilicet per triginta dierum edicta, & non, vt nonnulli dixerunt, per paucorum dierum scriptis mandatas denunciationes*: quibus peractis adhuc annus dandus est, *Nouellâ de*

litigiosis 112. contra ius vetus quod dabat triennium, vulgatâ *d. l. properandum.* §. *sin autem.* Hoc iure terminos iuris ciuilis non adeò ſtrictè ſeruari videmus, quin potiùs id pendet ex iudicis arbitrio, qui reo abſenti pro locorum diuerſitate modò longiorem, modò breuiorem terminum aſſignat, *cap. Cum olim. hoc tit.* Quòd ſi non inueniatur reus, tunc valuis Eccleſiæ edicta ſunt affigenda, *cap. vltimo, hoc tit.* & quidem per præconem ſi laïcus ſit, per clericum ſi clericus. Præco vox eſt legis, ſed non Eccleſiæ, *Nouellâ* 69. & tunc reus deſertor eremodicium dicitur contrahere; hunc abiectum, iactiuum, & admallatum dicunt leges Salicæ *tit.* 52. & formulæ veteres apud Marculphum. Deſertio autem declaratur iudicis ſententiâ *d. l. properandum*: quo modo etiam iudex olim in hoc regno dabat iudicium declaratorium, quod vocatur *euenditale*, niſi reus ſonnia, ſiue exſonia nunciaſſet, id eſt excuſationes & impedimenta, *cap.* 37. *lib.* 1. Marculphi, & alibi paſſim, & *cap. Cum dilecti, hoc tit.*

DE EO QVI MITTITVR IN *poſſeſſionem cauſâ rei ſeruandæ,*

Tit. XV.

HIC titulus pars eſt & ſequela ſuperioris, quo propter dolum & contumaciam fit miſſio in poſſeſſionem rei ſeruandæ causâ, nempe ex decreto ſiue ſententia, vel interlocutione, *l.* 3. *in princ. C. de bonis auct. iudic. poſſid.* Duplex eſt decretum, primum quo actor mittitur in poſſeſſionem rei ſeruandæ, ſiue cuſtodiendæ cauſâ, non vt fiat dominus, ſed cuſtos, *cap. Tuis, ſup. vt lite non conteſt. cap. penult.* & *vlt. hoc tit. l.* 3. §. *vlt. ff. de acq. poſſeſ.* & hoc intrà annum, ſecundùm formam iuris, vt eſt in *cap.* 2. in prima compil. intrà annum, poſt quem elapſum fit dominus ex ſecundo decreto iudicis, quo actor verus fit poſſeſſor, inquit *cap. vlt. ſup. tit.* & *cap.* 1. *hoc tit.* in 3. collect. *conſtituatis anctoritate Apoſtolicâ poſſeſſores.* Et de hoc ſecundo decreto conceptis verbis loquitur *cap.* 2. *eod.* Quem locum ſingularem adnotauit Cuiacius, vt hanc ſententiam ſequatur contra Interpretum opinionem, qui diſtinctionem adhibent inter reales & perſonales actiones; ità vt in realibus non ſit locus ſecundo decreto, quod probant ex *cap. Paſtoralis.* §. *prætereà. ſup. de offic. ordinarij*, vbi dicitur intrà annum præſtandam cautionem ſtandi in iudicio, ne actor poſt annum verus efficiatur poſſeſſor, quæ verba id

probant obscurè quidem, sed subsequentia, *coram ordinario*, vtilitatem secundi decreti demonstrant, quo possidere iubentur, vt patet ex *l. si finita. §. Iulianus. ff. de damno inf.* Is autem possessor ex primo decreto ità nudus est, vt nullo modo fructus suos faciat, *cap. 2. infrà, de sequestrat. possess.* Imò ità possidet actor, vt reus possessionem non amittat; ille propriè dicitur esse in possessione, hic possidere in *l. 10. §. idem Papinianus. ff. de acquir. possess.* sicut aliud est in seruitute esse, & aliud seruum esse. Tullius *orat. pro Quinctio: Eos ità videtur in possessione esse oportere, quod ibidem rectè custodire poterunt, id ibidem custodiant.* & paulò pòst; *Proficiscenti tibi in possessionem Prætor, Sex. Næui palàm dicit, ità possideto, vt tecum simul possideat Quinctius; ità possideto, vt Quinctio vis ne afferatur.* Post annum verò adhibito secundo decreto fit verè dominus, & omnes fructus facit suos *toto hoc tit.*

VT LITE PENDENTE NIHIL INNOVETVR,

Tit. XVI.

Siue agatur interdicto possessorio, siue petitorio, dum lis est inter partes, in eodem statu res manere debet in quo fuit ab initio, *cap. 1. & 2. hoc tit.* & hoc est de iudiciorum ordine. Lis pendens dicitur etiam ante contestationem, licèt impropriè, simulátque citatio facta est, *cap. Gratum, sup. de offic. delegat. cap. vlt. hoc tit.* ante litis contestationem quocunque tempore nec res, nec actio in controuersiam versa est, quouis titulo alienationis immutari potest, *can. vlt. 11. q. 1.* adeò vt qui sciens rem litigiosam acquisierit, rem restituere pretio amisso tenetur, sicut dator vel donatarius, *l. vlt. C. de litigiosis.* Sunt tamen quidam casus in quibus impunè res litigiosa alienatur, ex causa dotis, transactionis, familiæ erciscundæ, pro impensis funerum, & alijs, quos Prætor edicto suo concedit, ne aliæ vtilitates impediantur, ait Vlp. in *l. Diuus. ff. de petit. heredit.* nec tamen perceptio fructuum hoc titulo comprehendi debet, quæ innouationis nomine non continetur, præsertim cum à bonæ fidei possessore percipiantur, *can. volumus, 16. q. 4.* & *cap. 1. hoc tit.* Ad matrimonij ius hic etiam titulus pertinet, quod pendente lite inter maritum & vxorem turbari non debet, nec separatio vlla admittenda, *cap. 2. hoc tit.* nisi inde graue scandalum emergat, vel propter incesti crimen, *in cap. Literas. sup. de restitutione spoliat.* vel aliquod graue peccatum, *cap. Etsi Christus, infrà, de iureiurando.*

DE SEQVESTRATIONE POSSESSIONIS, & fructuum,

TIT. XVII.

HOC titulo nouus ordo iudiciorum proponitur, quo lite pendente actor non mittitur in possessionem rei seruandæ causâ, nec penès reum contumacem relinquitur, sed apud tertium sequestratur & committitur alicui, qui lite finitâ rem & fructus victori restituat. Plautus in *Mercatore*: *Sequestro mihi data est.* Sequester est depositarius rei litigiosæ, *l. Ei apud quem. §. 1.* & *l. si in Asia. ff. Depositi*; quem idē *confirmatorem* vocat Tullius *orat. pro Cluentio*, *Græcis* ἔνγειτος, quasi tertia persona, *l. 7. §. cùm de vsufructu. ff. Communi diuid. l. item si vnus. ff. de recept. arbit. l. 5. §. penult. ff. de transact.* Dicitur etiam μεσίτης, id est media persona, Latinis *media manus*, vt loquitur Fabius *cap. 8. lib. 11.* & συνθηκοφύλαξ, id est, *custos sponsionis*, quod eius vtraque pars fidem sequatur, inquit Gellius *cap. 10. lib. 20.* Qui quidem partium sponsione coram iudice eligebatur, qui rem depositam naturaliter possideret. Aliquando & ipse sequester, iudex, arbiter, & interpres erat sponsionum & negotiorum, apud Tullium *2. in Verrem*, Plautum in *Rudente*: *Tu isthinc hodiè non feres, nisi das sequestrum, aut arbitrum.* Hæc autem sequestratio locum habere debet multis casibus, sed præcipuè *hoc tit.* quoties æquū non esse iudex existimat, vt propter contumaciam rei actor in possessionem rei seruandæ causâ mittatur, sed mitiùs agendo neutrum possessorem facit, *cap. Ex literis. sup. de dolo & contumacia*, quia dilapidatio rei, vel fructuum timetur, *cap. 2.* & *seq. hoc tit. l. Imperatores. ff. de appellat.* Si maritus vergat ad inopiam dos sequestro datur, *l. si cùm dotem. §. si verò. ff. soluto matrimonio*: vt res aliæ ab alio discernantur in medio collocantur ἐν μέσῳ τοῦ δικαίου, vt loquuntur Basilica; in medio iuris, vt est in *l. 5. C. quorum appell. non recipiantur.* Sunt & alij plerique casus, quos accuratè enumerat Glossa in *cap. 2. hoc tit.* Omnium portò rerum fit sequestratio, pecuniæ numeratæ quæ interuerti & perire non potest, neque eadem species reddenda est, sed idem genus, eadem quantitas. Aliquando & pecunia sequestro dari posse videtur, cùm magis species quàm quantitates considerantur, non ad vsum, sed ad ostentationem dicis causâ, vel litis, vt est in *l. Sæpe. ff. commodati*, quoties ante litis decisionem pecunia consignatur, quæ

aliquando medio tempore repetetur, quo casu nec depositum est, nec commodatum, quod consistit in vsu.

DE CONFESSIS,

Tit. XVIII.

PER contumaciam instrui litem suprà diximus, quoties pars altera vadimonium deserit, nec dignatur respondere: at hoc titulo contrà agitur de reo qui fatetur id de quo postulatur, quod ius descendit ex lege duodecim tabularum: *aris confessi, rebúsque iure indicatis triginta dies iusto*; quæ licèt de pecunia tantum loquatur, quæ æris nomine continetur, *l. lege etiam. ff. de verb. signif.* ad omne tamen aliud debitum extenditur, *l. debitoribus. ff. de re iudic.* & ad omnem actionem, vel rei vindicationem, vel interdictum, *l. Certùm. ff. hoc tit.* etiam ad criminis pœnam, *cap. 1.* & *2. hoc tit.* Confessus autem dupliciter dicitur, vel qui ἑκουσίως *vltrò*, vel interrogatus confessus est in iure, *cap. penult. hoc tit.* coram iudice, *cap. 4. suprà, de iudicijs*, vel extra iudicium sponte, præsentibus quinque testibus, vt est in *Nouella de testibus*, *cap. Si cautio, inf. de fide instrument.* vel publicè, vt est in *cap. Quàm sit. infrà, de excessib. prælator.* tunc enim pro iudicato habetur, *l. 1. C. hoc tit.* quia crimen confessum in iure, pro notorio habetur, *cap. 1. de accusationib. in 6.* adeò vt nec appellationi locus sit, *cap. 3. §. si autem. de appellat. in 6.* Quod tamen Interpretes in omnibus passim casibus non admittunt; sed quoties vel graue crimen, vel scandalum, aut damnum emergit. Aduersus alium confessio facta etiam in iure non valet, excepto crimine læsæ maiestatis, *cap. 1. hoc tit.* multò minùs quoties is qui confitetur eiusdem sceleris est particeps, *cap. 1. infrà, de exceptionib. cap. veniens, de testib.* Debet prætereà omnis confessio esse libera, & spontanea; nam si per vim, aut metum fiat, nulla est etiam in iure, *cap. Causam. 16. sup. de offic. delegat.* vel per errorem facti, *l. 1. §. vlt. ff. ad Turpillianum*: secus si errore iuris, *l. 2. ff. de confessis, cap. 3. hoc tit.*

DE PROBATIONIBVS,

TIT. XIX.

VT ritè iudiciorum ordo seruetur, iudex de re de qua iudicium daturus est, certus esse debet, cuncta rimari & rerum ordinem plenâ inquisitione discutere, quoad rei veritas eluceat, *can. iudicantem. 30. q. 5.* & *l. Iudices. C. de iudicijs*: idque varijs modis, vel confessione, vt *superiori titulo* diximus, vel alijs probationibus; instrumentis nempe, testibus, præsumptionibus, iureiurando, de quibus *titulis sequentibus*, famâ & adminiculis, *cap. Cùm causam.* 13. *hoc tit.* Quas quidem probationes quis præstare debeat certò definiri non potest; aliquando enim actor, aliquando reus, aliquando vterque id facere debet, sed vulgò actori hoc munus incumbit, *cap.* 1. & 2. *hoc tit. l. possessiones. C. hoc tit.* neque enim probare se dominum vel possessorem debet, nec causam suæ possessionis dicere tenetur reus, *l. Cogi. C. de petit. hereditatis.* A qua tamen regula sæpiùs excipitur, veluti cùm res furtiua à possessore euincitur, probatio dominij incumbit possessori, *l. Siue. C. eod.* & alijs plerisque casibus. In criminibus non ità est, in quibus reus non admittitur ad probandum se crimen de quo quæritur non perpetrasse, negatiuæ enim probatio non recipitur, sed affirmatiuæ, *cap. Ad nostrã. hoc tit. l. 2. ff. eod.* negatiuæ scilicet facti, quæ pura & simplex nullo adiecto tempore & loco, vt si quis dicat se non fuisse citatum, quod directè probari non potest: *negantis enim factum per rerum naturam nulla est directa probatio, cap. Bona. sup. de elect. l. Actor. C. de probationibus*: indirectè probatio admittitur loco vel tempore adiecto, *cap. Series. cap. Ex tenore. inf. de testibus*: imò & quoties negationi vi ipsâ inest affirmatio, vt est in actione negatoria, cui inest tacitè confessoria, *§. aquè.* Instit. *de seruitutib.* apud Theophilum, cùm illa negatio habet implicitam affirmationem, *cap. super hoc. sup. de renunciatione,* vel cùm heres negat testatorem fuisse sanæ mentis, tacitè contendit eum fuisse furiosum, *l. nec codicillos. C. de codicillis*, vel cùm pecuniam non fuisse numeratam contenditur, *l. 2. C. de non numerata pecunia.* Denique toties erit admittenda probatio negatiuæ, quoties fiet per modum exceptionis, quia tunc reus actoris partibus fungitur, *l. in exceptionibus. ff. hoc tit.* Multis itaque modis hæc regula infirmatur, & eluditur, factum negantis probandum non esse, quod verum esse semper ex of-

ficio iudicis fatendum est, ne à reo probationem exigat, & contrarium demonstrandi necessitate adstringat, vt est in *l. 8.* & *l. Actor. C. hoc tit.* hoc enim pugnat cum ordine iudiciorum, nisi tunc demum cùm ab eo opposita est exceptio, quæ eum ex reo actorem facit. Aliæ sunt negatiuæ iuris, & qualitatis, quæ facilè admittuntur, veluti cùm quis negat emancipationem esse ritè factam, *l. 5. ff. eodem.* vel hunc non esse idoneum & capacem, *cap. Dudum. inf. de præsumptionib.* Postremò admittitur probatio ab vtraque parte in omnibus iudicijs duplicibus, in quibus vterque est actor, vterque reus, veluti finium regundorum *cap. 3. hoc tit.* vel in interdicto vti possidetis, quia vterque possidere intelligitur, vel naturaliter, vel ciuiliter. Naturalis possessio illa est, quâ rem iusto titulo detinemus, non tamen animo domini, *l. Si seruus. ff. de noxalib. act.* veluti iure pignoris, vel vsufructus. Ciuilis verò est quâ iure, vel animo domini possidemus; quæ tamen opus habet naturali apprehensione, nec enim solo animo quæritur, *l. Quæcunque. ff. de publiciana act. l. Traditio. §. vlt. ff. de acquirend. rerum dom.* In ea autem controuersia possessionis, interdictum vti possidetis ità possideatis locum habet, *cap. licèt. hoc tit.* Quod si non constet liquidò de possessione, tunc quis actoris partes sustineat inspiciendum est; qui nempe ad iudicium prouocauit, *l. in tribus. ff. de iudicijs*: contra petitorem enim consuetum est pronuntiare, inquit *cap. Inter. infrà, de fide instrumentorum.*

DE TESTIBVS, ET ATTESTATIONIBVS,

TIT. XX.

PROBATIONES fieri varijs modis diximus superiori titulo, ideò nunc de testibus agitur, quorum fides ad probandum maximè requiritur, & quidquid pronunciant, illud dicitur testimonium, siue attestatio: de vtroque agitur hîc, & de testium persona, & de eorum sententia, quæ in acta, seu tabulas redacta est, *omnis enim exspectatio iudicum aut in tabulis, aut in testibus est*, ait Tullius, *1. in Verrem*; quoties nempe de facto quæritur, nam de iure testes non admitti debere certum est: ab his tantùm fides rei gestæ exigitur, *l. Ad fidem. ff. eod.* vt lux veritatis elucescat, *l. ob carmen. ff. eod.* tam ex visu, quàm auditu, *cap. Præterea, cap. Tam literis. hoc tit.* Eorum autem dicta, siue depositiones in publica acta, vel monumenta redigi debent, *cap. Significa-*

uit. hoc tit. quæ dicuntur atteſtationes; non quòd fides ex ſcriptura adſtruatur, ſed potiùs conſeruetur ad cautelam futurorum, *cap. Quoniam. ſup. vt lite non conteſt.* πλέον ζώσης φωνῆς, inquit *Nouella 73.* ex viua voce plus auctoritatis, quàm ex ſcriptura elicitur, *l. 3. §. item Diuus. ff. de teſtib. cap. Tertio loco. ſup. de probat. cap. Cùm Ioannes. §. porrò. inf. de fide inſtrument.* Plus valent teſtes, quàm ſcriptura, teſtes viui & præſentes, Tullius *2. de Oratore*: *Viuorum & præſentium memoriâ teſte*, hos *ſuperſtites præſentes*, vocat *orat. pro Murana*, reſpiciens ad legem duodecim tab. apud Feſtum: *Vtrique ſuperſtitibus præſentibus vindiciæ ſunto*, factâ duplicatione verborum, ſicut cùm dicimus, agnum caſtum, canonicum regularem, quinquageſimam & Pentecoſten; vel potiùs, quòd ſuperſtitis nomen viuum teſtem denotet, ad præſentis differentiam, ità vt qui viuus ſit, præſens non ſit ſemper, Virgilius *1. Æneid.*

——— *ſuperátne, & veſcitur aurâ.*

Vbi alij legunt *ſuperéſtne*, id eſt, *ſuperſtes ne eſt.* Non tamen pro certo ſtatuendum eſt teſtium vocem maiorem fidem facere, quàm tabulas & inſtrumenta, quod ſolertiæ & religioni iudicum eſt committendum, inquit Harmenopulus, ídque Gloſſa confirmat in *d. cap. Tertio loco*; ità vt ſi nouum ſit inſtrumentum credatur potiùs teſtibus, ſi vetus, minimè: & quod vulgò dicitur teſtibus, non teſtimonijs credendum, ex *d. l. 3. §. item Diuus*, debet intelligi de teſtimonijs rei geſtæ, quæ fiunt ſcripto, veluti per epiſtolam, quibus vix fides adhibetur, *cap. 141. lib. 6.* Capitular. Nam aliud eſt de inſtrumentis ritè factis, vt dicetur *infrà*, quæ vocantur ſcripta authentica *cap. 22. hoc tit.* in 1. compil. Vt verò fides teſtibus adhibeatur, plura conſideranda ſunt, dignitas, opes, mores, conditio, numerus, vt eſt in *l. 2. & 3. ff. eod. cap. 1. infrà, de exceptionib.* ideóque infames à teſtimonio repelluntur, *cap. Tam literis. hoc tit.* quibus crimen objici poteſt, vel periurium, vel vitæ turpitudo, & praua hominum exiſtimatio, *cap. ſicut, cap. Teſtimonium*, & *cap. fin. hoc tit.* inimicitia capitalis, *cap. Licèt Heli. inf. de ſimonia*; cauſa conſimilis, quam morbum conſimilem vocat, *cap. Perſonas. hoc tit. cap. 4. inf. de appellationib.* Similiter ac iudex cui lis vel quæſtio ſimilis mouetur, *cap. Cauſam 18. ſuprà, de iudicijs.* Coniurati, ſeu conſpiratores etiam repelluntur, *cap. Cùm L. inf. de ſententia & re iudicata.* Denique ij omnes qui ſordibus ſunt obnoxij, *cap. Cùm oporteat infrà, de accuſat.* & *cap. Forus. infrà, de verb. ſignif.* & vt Tullius ait *pro Fonteio teſtibus iudices non credere cupidis, & iratis, & coniuratis, & ab omni religione remotis.* Maxima morum religio in teſtibus deſidera-

tur, vnde & olim cùm quis ad testimonium admittebatur, simul & præconium eius publicabatur, ad quem morem respexit Fabius in Declamationib. *Tyrannum testem dabo, illum quidem neque ego LAVDO. Sed ipsa scelera, ipsa vitia facient huic rei authoritatem.* Turneb. *2. Aduers. c. 11.* Inde posteà *LAVDARE* testem, pro citare dictum Festo, & Pomponio in *l. tenetur. de act. empt.* Quidam ad testimonium non admittuntur non ob vitium, sed conditionem & statum, vt sunt mulieres, *can. mulierem. 33. q. 5.* quod vulgò intelligitur in causis criminalibus, nam in ciuilibus, & in apodicticis, exceptis testamentis, recipiuntur, *l. 18. C. hoc tit. §. testes.* Instit. *de testamentis.* arg. *l. ex eo. ff. hoc tit.* Pupillus quoque qui non attigit decimum quartum annum, vt definitur in *cap. 78. lib. 7.* Capitularium, *can. 1. 4. q. 2. cap. penult. tit. 4. lib. 2.* legum Vvisigot. ídque secundùm vetera iura, quæ puberes tantùm admittebant, *l. nullum. ff. de diuortijs*; quod deinde tractum est vltra plenam pubertatem, ad viginti annos, vt notat Balsamon ad *can. 132.* Concilij Carthag. quod tamen legibus non est admissum, ante vigesimum quintum annum, *l. in testimonium. ff. hoc tit.* Idem est de seruis, nisi omni aliâ probatione deficiente, *l. 3. ff. eod. can. Si testes. ead.* Numerus etiam considerandus est, siquidem vnus testis fidem non facit, *c. Cùm à nobis, cap. licèt. hoc tit.* etiam si sit summæ dignitatis, vt est Episcopus, in *can. Placuit. 6. q. 2. l. 8. C. eod.* saluâ Sedis Apostolicæ auctoritate, inquit *cap. Cùm à nobis, hoc tit.* Episcopo soli non creditur, nisi in ijs quæ extra iudicium fiunt, veluti in literis commendatitijs, & similibus, quibus sigillum adhibetur, vt notat Glossa: quia tunc Episcopus non vt testis adhibetur, *cap. post cessionem. sup. de probat.* cui aduersatur canon *omnes. 11. q. 1.* qui desumptus est ex *l. 1. C. Theod. de Episcopali audient.* & confirmatur à Carolo Magno, *cap. 281. lib. 6.* Capitul. in quibus disertè vnius Episcopi testimonium propter honorem gradus admittitur; contrà tamen sentit Gloss. in *d. cap. Post cessionem*, cum qua consentit Cuiacius, & alij plerique; licèt disertis verbis nullibi expressum reperiatur vnius Episcopi testimonium non sufficere, cuius sententiæ est etiam Balsamon in *d. can. 133.* qui propriè non loquitur de Episcopo adhibito teste in iudicio, sed potiùs de Episcopo qui confessionem criminis sibi ab aliquo factam exponit, quod diuersum est: nec enim potest tunc testimonium certum ferre, de quo sibi non constat, nisi ex relatu, & eius sententiæ est Zonaras. Ideóque existimandum est propter iudiciorum vtilitatem, & fidem publicam, testimonium vnius, licèt Episcopi, vel magnatis, vel diuitis non sufficere; quamuis in legibus Siculis dica-

tur, vnius illustris testimonium duobus alijs compensari debere, *lib. 2. tit. 32.* indistinctè enim locum habere debet, *can. 75. Apostolorum. vt in ore duorum vel trium stet omne verbum, cap. licèt, hoc tit.* Pluralitas quidem recipitur, dummodò non sit effrænata, & superflua, vt est in *l. 1. §. fin. ff. eod.* quam vsque ad numerum quadragenarium restringit *cap. Cùm causam. hoc tit.* dummodò iteratis productionibus & publicationibus non fiat, nisi propositis nouis capitulis, *cap. Fraternitatem, cap. series, & cap. Ex tenore, hoc tit.* Moribus quidem Galliæ super quolibet litis articulo testes plures decem interrogare prohibitum, ordinatione Ludouici XII. anni M. CCCC. XCIX. *art. 13.* Certè refutatio, & noua productio testium bis fieri potest, *cap. Præsentium. 31, & cap. licèt. 49. hoc tit.* in causis scilicet criminalibus, nam in ciuilibus tertia, & quarta productio admittitur, *cap. In causis, hoc tit.* non μονομερῶς, sed vtrâque parte præsente, nisi pars altera absit per contumaciam, *Nouella de testibus.* Possunt etiam denuò interrogari testes iam interrogati, *cap. Per tuas, 48. hoc tit.* Duo alia, præter ea quæ suprà diximus, exiguntur in testibus; vnum vt sint ieiuni, *cap. 1. hoc tit.* quod quidem magis honestum est, quàm necessarium, *can. honestum. 22. q. 5.* ebrij tamen repelluntur, *cap. 38. lib. 3.* Capitul. Alterum vt sint iurati, *l. Iurisiurandi. C. Theod. hoc tit.* licèt sint monachi, *cap. Tuis. hoc tit.* legum Vvisigott. *lib. 2. tit. 4. cap. 207. lib. 7.* Capitul. legum Baiuuariorum *tit. 16.* Ripuariorum *tit. 50.* vt vulgò notum est. Iurati tamen non admittuntur Monachi, sicut nec clerici, siue Canonici in causis Ecclesiæ, nisi pars aduersa remiserit, *d. cap. tuis quæstionib.* & in defectum aliarum probationum; idque probat Cuiacius insigni loco. Innocentij III. in *Ep. ad Decanum & Capitul. Eborac. Quibus* (ait) *tanquam legitimis testibus sine dubitatione credatur.*

DE TESTIBVS COGENDIS, VEL NON,

TIT. XXI.

SPECIALEM titulum de coactione testium fecit Gregorius, quia hoc videbatur esse contra æquitatem iuris Ecclesiastici; nimis asperum & contra morem Ecclesiæ, vt est in *cap. 1. hoc tit.* in 1. compilat. quem tamen rigorem ex iure ciuili sibi adstruit propter hominum in veritate tacenda pertinaciam, *cap. vlt. hoc tit.* in ead. compilatione. Hoc ius testium cogendorũ vetus est ex lege 12. tab. vt ijs quibus testimonium defuisset suc-

cuneretur per trinam denunciationem, siue citationem, quam *vagulationem* dicebant, κλῆσιν, siue ἀνάκλησιν, id est, *appellationem*, quæ fit, altâ voce apud Suidam, & Pollucem. Horat. *1. serm. sat. 9.*

Magnâ exclamat voce. & licet antestari? ego verò
Oppono auriculam.

Conuicium, siue conuocium dicebant etiam, & eodem sensu conuicia sumuntur in legibus Longobard. *lib. 1. tit. 5.* hæc trina denunciatio fiebat trinundino, tertijs diebus siue nundinis apud Festum; & tunc Quirites qui ruri degebant vrbem repetebant, apud Plinium *lib. 18. cap. 3. mannitiones*, siue *mannitas* ties vocant leges Salicæ *tit. 52. manninas* Hincmarus in *epist. ad Episcopos Franciæ.* Primùm quidem facto trinundino, licebat contumaces vi obtorto collo adducere in iudicium, si offenderentur vel in foro, vel in publico, vt frequens est apud Plautum & Terentium, ac etiam in legibus Longobard. *lib. 2. tit. 51. in publico conuentu inuita reducantur.* Mitiùs paulatim agi cœpit oblatâ auriculâ, quam actor peruellebat, & hoc antestari dicebant, vt ex dicto Horatij loco censent omnes: quem morem Romani ad alias gentes sibi subditas traduxerunt; inde apud Baiuuarios toties agitur de testibus per aurem tractis *tit. 16.* Qui recusabant, inuiti trahebantur, & mulctam exsoluebant, nisi sunnis, id est excusatio legitima adesset, in legibus Salicis *tit. 51.* & Ripuarijs *tit. 50.* hoc nostro iure per censuras Ecclesiasticas compellendi sunt *cap. 1.* & *cap. cùm contrà. hoc tit.* qui testimonium reddere recusant, gratiâ, odio, vel metu mori, *cap. 2.* & *cap. Dilectorum. hoc tit.* vel coniuratione initâ: omnes enim qui iuramento sese ad veritatem cælandam adstrinxerunt cogendi sunt, non obstante tali iuramento, quod nullum est ipso iure, vtpote illicitum, *cap. Intimauit,* & *cap. Constitutis. 45. superiori tit.* nec eget absolutionis beneficio, nisi ad cautelam, *cap. Venerabilis. hoc tit.* sed potiùs declaratione id non valere, *cap. penult. inf. de accusat.* Quidam verò sunt qui nullo modo cogi possunt, nec euocari in ius, vtpote qui excusationem merentur, senes, valetudinarij, & pauperes, *cap. 8. sup. tit.* in 1. compil. quod & ad egregias personas traductum est, *l. ad egregias. ff. de iureiur.* Milites etiam excusantur, *l. 3. §. vlt. ff. eod.* qui ab exercitu, à signis abduci non debent, *l. Milites. C. locati.* Ammianus Marcell. *lib. 21. Veget. lib. 2. cap. 5.* conductores, vel procuratores publicorum negotiorum, *l. 19. C. eod.* qui reipublicæ causâ absunt, *l. 8. ff. eod.* clerici & monachi qui propter religionis votum loco moueri non possunt, *l. 2. ff. de in ius vocando*, qui & postulare non tenentur, *cap. vlt. sup. de postul. l. Prætor. ff. de va-*

catione munerum: qui omnes, licèt excusentur, non tamen à ferendo testimonio repelluntur, *cap. Insuper, & cap. Cùm nuncius, superiori tit.*

DE FIDE INSTRVMENTORVM,

TIT. XXII.

INTER probationes censentur instrumenta, quæ & ideò sæpiùs confunduntur, Harmenopulus δικαιώματα vocat, tam probationes, quàm instrumenta *lib. 1. tit. 2. cap. 12.* quia sunt instructiones & firmamenta causarum, & litium, *l. 1. ff. hoc tit.* apud Aristotelem ἀμφισβητούντων δικαιώματα. In Basilicis verò, & apud eundem Harmenop. instrumenta propriè dicuntur συμβόλαια, pacta conuenta in scripturam redacta, vt actum faciliùs probari possit, *l. 4. ff. eod.* & illa scriptura debet esse authentica, id est, publicè confecta & obsignata, *cap. 1. & 2. hoc tit.* trium testium numero, *l. fin. C. si certum petatur*; sinè quibus non potest dici authentica, id est, habens firmitatem & auctoritatem: sic enim αὐθεντικὸν sumitur apud Græcos in veteribus Glossis; quam vocem eodem sensu vsurpat Tullius *9. ad Atticum, epist. 17.* Instrumenta quoque authentica vocantur documenta Ecclesiæ in *can. Posteaquàm 25. q. 2.* & documenta Euangelica, *can. 1. 73. dist.* quia testium numero sunt subscripta, & manu publica, serui nempe publici, seu tabellionis exarata, vt rectè Glossa in *d. cap. 2. hoc tit.* in legibus Siculis *lib. 1. tit. 96. cap. 4.* & *lib. 2. tit. 36. iuris probatio exigatur per authentica instrumenta, videlicet per testes fide dignos, & omni exceptione maiores,* veluti in causa emptionis, venditionis instrumentum probatur authenticum, ex contractu ritè facto *lib. 3. tit. 8. ibidem* quod confirmatur in *cap. Cum Ioannes. hoc tit.* Contractus vt valeat in scripturam redigi debet à tabellione, & à contrahentibus subscribi, & testibus roborari, *l. Contractus. C. de fide instrument. cap. Inter. hoc tit.* aliquando adhibetur sigillum principis, vel magistratus, *cap. Dilectus. hoc tit.* vbi instrumenta regia, id est quæ regis sigillo munita sunt, maximæ sunt auctoritatis, quæ diem & consulem habent, *l. 1. §. si initium. ff. de edendo,* quæ Episcopi sigillo, vel annulo Ecclesiæ notantur, in *d. can. 1. 73. dist.* Aliud prætereà requiritur vt instrumenta dicantur authentica, vt sint iuri consona: de decretali Summi Pontificis probat *cap. Pastoralis, hoc tit.* Quædam decretales sunt præter iuris ordinem, quæ tamen non statim reprobantur, sicut nec quæ consuetudini aduersantur, nisi cau-

sâ pleniùs discussâ, ità nominatim iubente Summo Pontifice, vel principe, vt annotat Glossa: quæ verò aliqua parte vitiatæ sunt, nullius sunt momenti, nisi defectus ille modicus sit & leuis, veluti propter literæ omissionem, *cap. Inter dilectos, cap. Ex parte*, & *cap. fin. hoc tit.* imò & si aliquod vitium sit, dummodò in loco nõ suspecto, *cap. 3.* Quod si instrumentum sit vetustate confectum, vt quia filum fractum est, *cap. 3. hoc tit.* in 1. compil. vel aliquid abrasum, ne omnino pereat, per publicam personam potest desumi exemplar, quod easdem vires habebit iudicis interpositâ auctoritate, *d. cap. fin. hoc tit.* Duplex porrò est instrumentum, vnum publicum, alterum priuatum: publicum illud est de quo iam diximus, quod à seruo publico conficitur, ἀγοραῖον, id est, forense vocant *Nouella 42. 49. 52. & 73.* quod solebat in locis publicis asseruari, ne vetustate periret: superstitibus adhuc testibus & tabellione exemplar desumi potest; defunctis verò, ità demum, si fiat per literarum & subscriptionum comparationem. Quod si adhuc tabellio superstes sit, testibus mortuis, comparatio non est necessaria, propter fidem tabellionis *d. Nouella 73.* Priuatum instrumentum est, chirographum quo debitum continetur. Apocha, est securitas solutæ pecuniæ quæ datur debitori. Antapocha quæ datur creditori vt ex ea probet sibi solutam pensionem, vel vsuras, ex qua quidẽ non fit cõparatio, nisi subscriptio insit trium testiũ, *l. Comparationes. C. hoc tit.* duobus casibus exceptis, vnus est si scripturæ priuatæ manus negetur, vel si priuata scriptura proferatur ex Archiuis publicis, ex loco publico, *l. acceptam. C. de vsuris*, tunc enim per cõparationem valet, & fit ex ea publicum testimonium, *Nouella 49.* cum hoc additamento tamen tam in publicis, quàm priuatis scripturis, in comparatione literarum tabellionis, vel eius qui scripsit, ac etiam testium si superstites sint, fiat interrogatio, *d. Nouella 73.*

DE PRÆSVMPTIONIBVS,

TIT. XXIII.

PROBATIO aliquando valet & sinè testibus, & instrumentis, ex præsumptionibus iure receptis, quæ ex eo eliciuntur quod plerumque fit, *cap. scribam. hoc tit.* Ex manifestis indicijs fiunt certissimæ probationes, *l. vlt. C. de contrah. stipul.* Manifestum indicium intellige violentum, in *cap. Literis, hoc tit.* quod vehemens appellatur, in *cap. Literas. eodem.* Pluribus exemplis id demonstrat

id demonstrat Tullius *3. in Verrem*, vbi ex lucri magnitudine coniecturam facit furti ac prædæ, & hanc suspicionem atrocissimam vocat, Alia est præsumptio simplex, & nuda, quæ ex sola animi cogitatione, atque præoccupatione procedit, vel ex leuibus argumentis; quam suspicionem dicere potes: quæ non inducit plenam probationem, nec ideò vim facit, vt in *l. 1. ff. quemadmodũ testam. aperiantur.* Tabulæ testamenti suspectæ fiunt, si vnus testium neget sigillum suum, nec ideò tamen minus aperiuntur, nec minùs obseruatur voluntas defuncti, vt rectè Accursius: nec enim vnius testis vacillatio, seu negatio totum negotium destruit, sicut nec vnius adseueratio, licèt suspicionem inducat facit probationem, *cap. veniens. sup. de testib.* Semiplenam quidem facere potest, vt voluerunt Interpretes iuris ciuilis, quod Cuiacius negat, ex *l. Maritus. ff. de quæstionib.* vnus certè testis potest facere præsumptionẽ, quidni? quãdo solæ circunstantiæ iure approbatæ id agunt, contra quas nec probationes etiam sæpiùs admittuntur, *cap. 2. suprà, de restit. spoliat.* Quod si ratio pugnat cum coniecturis & argumentis, hæc præsumptio nulla est, nec vim facit, sicut in *cap. Quia. hoc tit.* Non præsumitur quis dignitatem vel personarum cessisse alteri, vt vicariam perpetuam accipiat, nisi cessio elegans sit, & per idoneos testes comprobetur. Ratio petitur ex iure ciuili, neminem præsumi iactare suum, nec animus donandi facilè creditur, *l. Campanus. ff. de operis libert. l. Cùm de indebito, ff. de probat.* Similiter præsumptio quæ oritur ex vulgi opinione, & fama communi fidem non facit, licèt famam consentientem cum partis adseueratione fidem facere innuat Iurisconsultus in *l. 3. §. ideóq. ff. de testibus*: quod ex rescripto D. Adriani non est admittendum, sed vt ait glossa ad inducendam semiplenam probationem, quæ iuramento det causam, *l. in bonæ. C. de iureiurando.* In matrimonijs famam solam fidem facere constat, propter periculum & scandalum, ideò in *cap. Super eo. infrà, de consanguinit. & affinit.* solâ famâ impeditur matrimonium; sicut è contrario ex mutuo affectu & habitatione, ex vicinia præsumitur, *cap. illud, hoc tit.* Et id quidem in ciuilibus causis faciliùs locum habet, quàm in criminalibus: non enim præsumptio aut fama constituens, seu mala vulgi opinio sufficere vnquam potest ad condemnationem, licèt inducat iuratoriam cautionem, vel purgationem, vt de hæresis suspicione dicitur in *cap. Literas. hoc tit.* & in *can. 1. 15. q. 6.* Quod eleganti *epist. 44.* Synesius demonstrat, dum Hesiodi poëtæ sententiâ famam non mentiri cùm dea sit refert, vt faciliùs Ioannem εἰς ἀπολογίαν ἁμαρτήματος, idest, *ad expiationem criminis* inducat; & ad eluendam parricidij Beato Aemilio illati suspicionem

suadet illi, vt se ad leges conferat, & iudici committat. Donec reus se expiauerit, si sit clericus ab officio suspendi debet, *can. Presbyter. 2. q. 5.* Nec solùm ex communi opinione præsumptio formatur, sed ex antecedentibus, præsentibus, & subsequentibus; ità vt semel malus semper præsumatur malus, & è contrario bonus, nisi contrarium probetur, *l. Cùm quidam. ff. de legat. 2. cap. Mandata, & seq. cap. Cùm in iuuentute, hoc tit.* & *l. 34. C. ad l. Iul. de adult.* Hoc tamen in se habet præsumptio, vt ad veritatem referatur, nec de falsis argumentum sumat; & in eo differt à fictione, quæ fit de eo quod non est, nec fuit, veluti fictio legis Corneliæ, quæ postliminio reuersos in ciuitate semper fuisse fingit, non verò præsumit. Publiciana quoque actio, & fictitia traditio, & similia, quæ procedunt ex bona fide, quam tantumdem præstare, quàm veritatem docet Paulus, *l. in bonæ fid. de regul. iur.* veluti si quis donando, in dotem dando, vel vendendo, vsumfructum retinuerit, fingitur rem *κτ̃ συντομίαν* id est, *breui manu* tradidisse, *l. quisquis. C. de donat.* quod rarò ius canonicum admittit, nec in argumentum fictæ traditionis debuit Cuiacius adducere *caput 2. sup. de consuetud.* in quo glebæ traditio non quicquam falsum ingerit, sed datæ possessionis veritatem adstruit; signum potiùs est, quàm figmentum, vt de inuestitura dicitur in *cap. per tuas. inf. de donationib.* quæ fit sæpiùs per glebam, per herbam, per festucam, per cultellum, per ostium, in formulis antiquis, per panem, per librum, vt annotaui in Obseruationibus meis. Et sic annulus est signum fœderis coniugalis, & veri matrimonij, vitra coniunctionis, *can. fœmina, 30. q. 5.* Talia quidem sunt præsumptiones, sed non fictiones; sic Spiritus sanctus in columbæ specie descendens signum fuit speciale filij Dei, *can. Quærendum. de penitentia, dist. 2.* & sacramentum Eucharistiæ, est signum rei sacræ inuisibilis, & species panis & vini est signum præter id quod oculis cernitur, *can. sacrificium, & seq. de consecrat. dist. 2.* Quæ omnia, & alia innumera si quis fictiones diceret, erraret toto cælo.

DE IVREIVRANDO,

Tit. XXIIII.

Deficientibus probationibus testium, & iustatum præsumptionum, exstantibus adminiculis, vel coniecturis, vel famâ publicâ, recurritur ad iusiurandum, *cap. sicut. sup. de probationib. cap. ex literis, hoc tit.* Iusiurandum supplet multos defectus, non solum testium, sed etiam contractuum, & conuentionum, τῶν ἀγράφων συναλλαγμάτων, quæ fiunt sinè scriptura, ac etiam earum quæ ἀυτόχειρα, id est, priuatæ scripturæ sunt, vt syngraphæ apud Harmenop. *tit. 8. lib. 1.* Quia verò iusiurandum datur propter inopiam probationum, *l. in bonæ fid. C. hoc tit.* Græci, τὸ ὅρκον ἀναπληρωματικὸν, *iusiurandum suppletorium* vocant, quod maximè locum habet litium finiendarum causâ, *cap. vlt. hoc tit.* quod vnicum est *hoc tit.* in eo genere. Apud Iurisconsultos diuiditur in voluntarium, necessarium, & iudiciale: voluntarium quidem Balsamon & alij plerique malè definiunt, id quod extra iudicium defertur, imò & in iudicio locum habet, sicut & necessarium: & vtrumque meritò dici potest iudiciale, quia defertur in iudicio à parte. Non nisi à volente præstatur, & ideò dicitur voluntarium: à nolente remittitur, & delatori refertur, & tunc dicitur necessarium vtrumque est maximi momenti, nec lis eo finita retractari potest, quia speciem transactionis præsefert, & religioni est standum, *l. Quod si deferente. ff. de dolo.* Et hoc est quod ait *caput & si Christus, hoc tit. omnis controuersiæ finis sit iuramentum.* Vim etiam maiorem habet quàm res iudicata, *l. 2. ff. eod.* nec contrà venire licet legibus ciuilibus, nisi nominatim definiant, vt in *l. 1. C. hoc tit.* quod probat multis exẽplis gloss. & præcipuè in *l. 13. C. eod.* sed nec canonibus, nisi ratio manifesta contra compositionem fidei interpositione firmatam, producatur, inquit *cap. 8. hoc tit.* in *1.* compil. Veluti si iniustum vel falsum quid fuerit, cui ius nostrum numquam adstipulatur, *cap. Ad nostram. hoc tit.* Iudiciale verò iusiurandum est, id quod defertur à iudice reo, quoties res vel causa est ambigua, deficientibus probationibus; retractari potest ex causis nouis, & rationibus superuenientibus, veluti instrumentis, *l. Admonendi. ff. eod.* Siue autem iuramentum fiat in iudicio, vel extra, duplex est: vnum simplex, alterum solenne; vtrũque apud Deum æqualiter obligat, *cap. Rursus. inf. qui clerici vouentes.* Solenne illud est, quod fit publicè, conuocato populo, in Ecclesia, in

comitijs, & locis publicis, cum obtestatione Episcopi, vel eius missi, per baptismum, per fidem, per iudicium Christi, in *can. si duo, & seq. 35. q. 6.* Hanc obtestationem diuinam vocat Clemens Alexandrinus, 7. Stromatũ: ὅρκος μὲν γὰρ ἐστὶν ὁμολογία καθοριστικὴ μετὰ προσπαραλήψεως θείας, id est: *est enim iusiurandum quidem confessio definitiua cum diuina assumptione*, vt in *can. & iurabunt. 22. q. 1.* alij legunt, καθαριστικὴ, quasi *expurgatoria*, seu *expiatoria* quod proprium est iurisiurandi. *can. 19. 2. q. 5.* obtestatio diuina inest etiam solenni iuramento, Virgil.

Tango aras, mediósque ignes, & numina testor.

Tullius *pro Cornelio Balbo*: *Cùm quidam testimonium publicè dixisset, vt mos Græcorum est iurandi causâ ad aras accedere.* Nec obtestatio fieri debuit olim, nisi per deos: inde Ennius iusiurandum, quasi Iouis iurandum dicebat, est enim species cultus diuini, qui non est dandus creaturis: ideò apud Demosthenem Pontificibus non licebat iurare per homines, *sed per Deos*, & ipse Demosthenes tumultum Athenis concitauit, quòd iurasset per fontes, fluuios, latices, apud Plutarchum; quod & hoc nostro iure videtur comprobatum, quo neque per cœlum, neque per terram iurare licet, *can. considera. 22. q. 1.* per dæmones, *can. mouet. eâd.* Eâdem ratione neque per principis genium, salutem, impetium, & similia fas erat iurare, propter diuinitatem quæ eis inesse credebatur, *l. Qui per salutem. ff. eod.* imò tunc periurium grauius plectebatur, *l. si duos. in fine, ff. eod.* Minutius Felix; *Tutius per genium Iouis peierare, quàm principis.* Inter omnia autem iuramenta non aliquid sublimius habuerunt veteres, quàm per bonam fidem; itá M. Fauoleius stricto gladio, eóque sublato iurauit apud Dionysiũ Halicar. *lib. 9. c. 2.* Ad bonam fidem referri potest, quod dicitur in *d. can. Considera. non esse iurandum per caput suum*, quod sumptum est ex Matthæi cap. *1.* μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὀμόσῃς, id est, *neque in capite tuo iuraueris*: quod cõfirmat Balsamon ad *can.* 94. syn. *6.* in Trullo, quoties fit ἐξ ἐπαγωγῆς, id est, *ex delatione.* Ad hũc iuramenti modum referri etiam potest illud quod nunc vulgò in curijs Ecclesiasticis habet locum, vt iuretur in animam vel suam, vel eorum quorum causa agitur, *cap. Præsentium. de testib. in 6.* quod vnicum esse, & de iure nouo id statui scribit gloss. in *cap. dudum. 2. de elect. suprà.* Aliquando iuratur sub pœna beneficij, *cap. Cùm dilectus; in fine, eod.* sub pœna ordinis. *d. can. Quoties, 1. q. 7.* communiter verò iuramentum præstatur super sacrosancta Euangelia, vel reliquias Martyrum: formula est in *can. de parentela, & sequentibus, 35. q. 6. dicto can. Quoties*, in legib. Alamannorum *tit. 6.* & alibi passim. Ratione loci dicitur etiam solenne iuramentum, quod vocant legiti-

muni Capitularia Caroli Magni *lib. 4. cap. 74. in legitimo sacramenti sui loco.* Fit etiam solenne varijs ex causis, ratione dignitatis regiæ, vel principatus, in legibus Vuisigott. *vt non anteà quispiã solium regale conscendat, quàm iuramenti fœdere legem implere promittat*: ratione officij, vt de magistris Iustitiarijs legitur in constitutionib. Siculis *tit. 43.* de Baiulis & Camerarijs *tit 59.* & *66.* & in nostris ordinationibus regijs ratione officij palatini, quod omnes ad fidem regiam adstringit, *tit 7. lib. 5.* legum Vuisigott. ratione etiam Episcopatus, vt præstetur fidelitatis & obedientiæ iuramentum Summo Pontifici, *cap. 4. hoc tit.* quod etiam præstant Episcopi regibus nostris in Gallia, non ratione ordinis, sed dominij tẽporalis, & iurisdictionis. Clerici quoque omnes Episcopo suo iuramentum præstant, *can. Quanquam. 23. dist.* & *cap. Tua. hoc tit.* Et hæc omnia iuramenta supradicta licita sunt, si veritatem profiteantur, *can. vt noueritis. 22. quæst. 1.* sicut è contrario illicita sunt varijs modis, vt quæ fiunt temerè, & absque delatione, *can. vnusquisque. 22. q. 4.* per metum & vim. *cap. si verò. hoc tit.* ex personæ qualitate, veluti si sit impubes qui iurat, *can. paruulis*, & *seq. 22. q. 5.* vel si sit laicus coram quo iuratur, nisi fiat authoritate Papæ, *can. Mennam. 2. q. 5.* ratione rei, vt si res sit turpis vel prohibita, *can. Clericum*, & *sequentib. 22. q. 1.* vt si iures soluere vsuras, *cap. Debitores, hoc tit.* vel si monachus iurauit se claustro discessurum, *cap. sicut. 23. hoc tit.* vel sit contra vtilitatem Ecclesiæ, *cap. sicut nostris. eod.* Ratione temporis, vt non iuretur festis & dominicis diebus, quibus induciæ dantur, *can. decreuit. 2. q. 5.* si iurans non sit ieiunus, quæ omnia petita sunt ex *cap. 63. lib. 1.* Capitul. Denique iuramentum quod nocet illicitum est, & ideò nullum, *cap. Quanto. hoc tit.* similiter quod non nocet, sed affert aliquod impedimentum, vt qui vinum se non bibiturum, vel carnes non esurum, vel ordines non suscepturum iurauerit, non adstringitur iuramento: sed tamen D. Basilius hunc ad peierandum non esse cogendum contendit, eò quòd periculum incurrat in *can. 10. ad Amphilochium.* Et hæc iuramenta sæpiùs iterantur, si necessitas exposcat, vt de quinquennio in quinquennium statuit Honorius III. *cap. 1. de treuga & pace* in *5.* cõpilat.

DE EXCEPTIONIBVS,

TIT. XXV.

HIc titulus mirè congruit cum superiori de iureiurando; inutile esset iusiurandum nisi in iudicio proponeretur: quæ exceptio idem est cum præscriptione, ideóque titulus Codicis inscribitur, de exceptionibus & præscriptionibus. Sic Tullius præscriptionem pro exceptione legis Liciniæ vel Aebutiæ dixit, *orat. de lege Agraria*. Est autem exceptio, actionis exclusio, & sinè actione exceptio esse non potest; actio verò intendit rem dari, & ille qui agit rem iam videtur habuisse, & cepisse *l. 15. de reg. iuris*, ideò actio vocatur quasi capio, vel captio; exceptio, quasi excapio vel excaptio, simili omnino sensu quo apud Festum, *præcipuum*, quod antè capitur, *excipuum* quod excipitur: nam exceptio est propriè exclusio actionis, siue emendatio, defensio rei, *l. 28. §. exceptio. ff. de iureiurando.* Quæ vulgò in dilatoriam, & peremptoriam diuiditur: illa descendit ex personis, hæc ex causis & rebus: illa debet opponi ante litem contestatam, initio litis, *l. Exceptionem. C. de probationib.* quia primùm de personis inquiri debet *l. licèt. C. de procuratorib.* postquàm scilicet actor suam intentionem fundauit, & tunc dilatoria exceptio proponi & probari debet, *l. Emptor. C. de præscript. longi temp. l. 9. C. de exceptionib. cap. Quoniam. §. porrò, vt lite non contestatâ, sup.* Multæ sunt exceptiones dilatoriæ, vt fori præscriptio, *cap. Olim. hoc tit. can. Experientia. 11. q. 1.* Procuratoria, quoties non agi opportuno tempore contenditur, *cap. in nostra. sup de procurat.* vel procuratoris potestas suspecta est, *cap. Cùm olim. suprà, de offic. delegat.* vel contra iudicem suspicio proponitur, *cap. Cùm inter. hoc tit.* Idem est de excommunicationis exceptione, *cap. Exceptionem, hoc tit.* Peremptoria exceptio illa est, quæ rem totam definit & perimit, ac vim sententiæ definitiuæ habet, *l. 37. C. Theod. de appellat.* vt est iurisiurandi, rei iudicatæ, doli mali, quod metus causâ, pacti, & similium: quæ quidem licèt initio litis contestatæ opposita non fuerint, admittuntur ante sententiam, vel etiam post sententiam, si appellatum fuerit, *l. 4. C. de exceptionib. l. 2. C. sententiam rescindi non posse*, vsque ad viginti annos, *cap. Cùm venerabilis. hoc tit. cap. 9. suprà, de probationib.* & *cap. 4. sup. de procuratorib.* Quod desumptum est ex iure ciuili *l. Querela. C. ad l. Corneliam de falsis*; & interim sententiæ validitas est in suspenso, quandiu falsitatis vi-

tium non apparet, quo emergente, nulla est, in odium falsi, vt probat glossa ex *cap. fraternitatis, infrà, de frigidis.* Et hæc est summa differentia inter dilatoriam & peremptoriam exceptionem, quæ tamen cessat iure quodam singulari in exceptione excommunicationis, ne quis animæ periculum incurrat, quæ proponi quandocunque libuerit potest, etsi reus sciens eâ ab initio vsus non fuerit, *d. cap. Exceptionem,* Quod piâ consideratione statutum est, dummodò tamen intrà dies octo excõmunicatio probetur, ait Innocentius IV. in *cap. 1. hoc tit. in 6.* non obstantibus peremptorij edicti terminis, *Clementinâ* 1. *eod.* Quod de omni excommunicatione intelligi non debet, sed de maiori, vt est in *d. cap. 1.* quæ publicè facta dicitur in *d. cap. Exceptionem.* Excommunicatus publicè, iudex esse non potest, *cap. Ad probandum. inf. de sent. & re iudic.* nec admittendus est ad agendum, vel accusandum, *cap. Olim. infrà, de accusationib.* nec ad vllam dignitatem, *cap. Venerabilem. suprà, de electione.* Minor excommunicatio hîc intelligitur, quæ nullam irregularitatem inducit, & quæ tantùm à participatione sacramentorum, non fidelium consortio remouet, *can. Engeltrudam.* 3. *q.* 4. quæ dicitur minor, vt distinguatur à maiori, ab anathemate, quæ ab homine fertur, illa à lege, *cap. si celebrat. infrà, de cleric. excommunicato,* vt latiùs dicetur infrà. Et hæc exceptio tantundem valet, ità vt propter animarum periculum quomodolibet vitanda sit, & ideò semper opponenda, etiam si is qui eam proponit cum aduersario communicauerit, *cap. 2. hoc tit.* licèt enim is qui cum excommunicato communicat, sit excõmunicatus, minori scilicet excommunicatione, non tamẽ ab excipiẽdo repellitur. Est & alia exceptiò quæ τὴν πρόκρισιν, id est præiudicium sapit; sunt enim quædam præiudiciales exceptiones, sicuti actiones; & illa præiudicialis exceptio locum habet, quoties status quæstio fit, vt si sit seruus qui promotus est, vel filius presbyteri, absque vlla dispensatione, *cap. vlt. de filijs presbyt. cap. 2. de seruis non ordinand.* Cùm quis vno iudicio pro alio agere contendit, si quæstio sit proprietatis, & interim seruitutis lis moueatur, *l. fundum. ff. hoc tit.* Hæc nunquam opponitur post litem contestatam. Talis est exceptio falsorum testium, quæ non censetur propriè peremptoria, sed nec dilatoria, sed potiùs est obliqua, & indirecta, quæ litem non dirimit, sed ei tamen præiudicium facit: potest enim actor iure agere, licèt falsos testes adhibeat, vt optimè glossa annotauit. Exceptio equidem falsi quæ perimit omnem litem est peremptoria, *d. cap. Cùm venerabilis,* quia agens, inhonestâ & iniustâ actione vtitur, quam D. Ambrosius exceptionem honestatis vocat, & *cap. fin. infrà, de conditionibus*

appositis. Est prætereà alia exceptio, quæ non est peremptoria, nec dilatoria, nec temporaria, nec perpetua, sed παραγραφὴ ἀμφίβολος, id est *incerta & ambigua*, quoties rei de qua quæstio est petitio suspenditur, in conditionis euentum, *si nauis ex Asia venerit*, vel, *Titius Consul fuerit*, petenti ritè exceptio opponetur quæ dicitur ambigua, *cap. verùm, & seq. infrà, de conditionib. appositis l. sufficit. de condictione indeb. l. Ambiguitatem. C. de vsufructu.* Quâ ambiguitate pendente euentus exspectari debet, nec temerè aliquid statuendum est, *can. habuisse. 11. q. 3.*

DE PRÆSCRIPTIONIBVS.

TIT. XXVI.

TITVLVM peculiarem facit Gregorius de præscriptionibus, licèt, vt iam diximus, præscriptio idem sonet quod exceptio: Græci vtrumque παραγραφὴν vocant, quamuis Grammatici differentiam ponant; ità vt exceptio dilatoria, dicatur translatio; peremptoria verò, defensio quæ litem omnem definit & perimit, atque etiam præscriptio dicatur. At hoc titulo non de omni præscriptione peremptoria agitur, sed de præscriptione temporis, simili modo quo Iustinianus, licèt proprium titulum de præscriptionib. & exceptionib ediderit, de illa tamen plures titulos fecit, quos distinguit ab alijs exceptionibus. Quæ quidem temporis præscriptio in vnius præscribentis facto consistit; aliæ verò tam actoris, quàm rei personam requirunt; siue agatur de dolo, metu, re iudicatâ, iureiurando, & similibus, in quibus vel omninò, vel partim actor partes sustinet; At non ità in temporis præscriptione, in qua solus defensor personam suam interponit, & factum suum præstat, possidendo, & retinendo: ità vt aliquo modo etiam actoris vices gerat: nam possessio est actio, quæ in actu & corpore consistit, & ex qua rerum dominium nascitur, *l. 1. §. 2. ff. de acquir. possess.* vnde possessori amissâ possessione datur vtilis in rem actio, *l. penult. C. de præscript. triginta annorum, l. si quis diuturno. ff. si seruitus vindicetur. cap. Auditis, hoc tit.* In alijs verò exceptionibus factum potiùs actoris, quàm rei inspicitur, siue excipiatur de dolo, de metu, de iureiurando, de re iudicata, & pacto in quibus inest actio, & exceptio, *l. eleganter. §. non solùm, l. Sed si adfirmauerit. de dolo, l. Sed & si ideò. soluto matrim.* Idcircò qui habet actionem habet exceptionem, non è contrario, qui exceptionem continuò habet actionem, vt doctè annotauit Cuiacius ad *l. Quod mihi. de liberatione legata.* Quod etiam

etiam seruandum est in præscriptione, quæ quandiu opponi potest, vtilis actio in rem non datur *d. l. penult.* Præscriptionis autem nomine hoc titulo, ea præcipuè intelligitur, quæ *30*. vel *40*. vel 100. annorum, licèt & quæuis alia intelligatur cuiuslibet temporis, etiam vnius anni mensis, diei, horæ, momenti etiam cuius computatio fieri potest, vt colligitur ex *l. 3. §. minore. de minorib.* & *l. 5. de obligat. & act.* quod tamen crebrò ad horam reduci solet, vt Vlpianus exponit in *l. 6. & 7. de vsucap.* & Gellius *lib. 3. cap. 2.* imò & ad diem, nam facilè in expendendis horis decipi possumus: ideò Tullius in *orat. pro C. Rabirio* de præscriptione semihorę ad causam agendã ei indulta conqueritur. Hinc est quòd ferè omnes canonici Interpretes, dies, non horas, etiã in vacationibus beneficiorum metiuntur, nisi adeò præcisè de hora constet, vt nulla possit oriri dubitatio, aliàs minimè horarum ratio habenda est, sed dierum: ità sentit gloss. in *cap. si propter, de rescriptis in 6.* Menses verò ex diebus sunt connumerandi, & computandi anni ex mensibus, & in mensibus quot sint dies non est inquirendum; sed prout occurrunt, & constituti sunt in Calendario, vt optimè notat glossa in *cap. Quàm sit. de elect. in 6.* Nec enim canones nostri tam acutè & curiosè tempus metiri voluerunt, vt & momenta, & horas scrutati sint, quia diem non semper totidem horis computarunt. Naturalem horis sex, aut septem, ciuilem viginti quatuor metiebantur, eúmque à sexta noctis hora, id est à media nocte incipiebant, & simili sequentis noctis horâ claudebant, *l. More. de ferijs, l. 2. de verborum sign.* Macrobius *1. Saturnal. cap. 3.* non ità nostri canones, qui diem non viginti quatuor horis, sed totidem quot lux micat vsque ad noctis crepusculum metiuntur, in iudicijs potissimùm, vt profitetur Innocentius III. in *cap. Consuluit. sup. de offic. & potestate iud. deleg.* Nec id nouum, nam idem ex l. *12.* Tabularum, quâ ante meridiem causas agere mos erat, quamuis & post meridiem iudices retinerentur apud Tullium *in Bruto.* Horat. *Epist. 7. lib. 1.*

--Causísque Philippus agendis
Clarus ab officijs, octauam circiter horam
Dum redit.

Nec distinctio primarum & secundarum horarum locum habuit; primæ erant à summo manè ad sextam, secundæ à meridie, ità vt septima & octaua diceretur quæ post meridiem, *l. 2. de annuis legat. l. 3. de operis libertorum*, vsque ad supremum diei tempus, ad solis occasum; quæ fuit vera diei ratio: integrũ diem cognitionis appellat Vlp. *l. & post. 73. de iudicijs*; quod notat dilucidè Iustinianus *Nouella 82.* καθεδοῦνται

V

ὀρϑριοῖτε αἰθὺς ἢ εἰς δείλην ὀψίαν, ἢ ἀκροάσονται τῶν δικῶν: *sedebunt continuè matutino, mox & meridie, & vespere audientes causas.* Aliquando dies ab occasu solis ad ortum sequentis diei numeratur, *cap. 1. sup. de treuga & pace,* & *can. Quod à patribus. 75. dist.* in obseruatione ieiuniorũ, *can. de esu, de consecrat. dist. 2.* Communiter verò, vt diximus, dies à media nocte in sequentem computatur, & secundùm hanc normam præscriptio temporis locum habet: quod accuratè seruatur vt diei, mensis, anni integritas omnino spectetur, ferè in omnibus negotijs, nisi aliter statutum sit, vt dies, mensis, annus inceptus pro completo habeatur, sicut de ætate 25. annorum in dignitatibus & personatibus dicitur in *cap. Cùm in cunctis. §. inferiora. sup. de elect. l. qui filium. 74. §. Fabius. ff. ad SC. Trebell. & l. ad Remp. ff. de muner. & honor.* Quoties verò statuitur vt aliquid intrà certum tempus fiat, tunc vltimum momentum est exspectandum, veluti infrà octo dies excommunicatus est absoluendus, qui asserit se iniustè excommunicatum, *cap. 1. de exceptionib. in 6.* & *cap. solet. de sentent. excommunicat. eod.* De appellatione mouenda infra decendium, vt loquitur Innocentius III. in *cap. Cùm dilectus. 32. sup. de elect.* Bonifacius in *cap. Concertationi. de appellat. in 6.* De Apostolis petendis, *cap. 30.* & *cap. ab eo, infrà, eod.* Infra mensem de beneficijs vacantibus in curia Romana, *cap. Statutum, de præbend. in 6.* De electionis confirmatione, *cap. Quàm sit,* & *cap. Cupientes, de elect. in 6.* Infra duos menses de Episcopo ægrotante in Synodo accusato, *can. 1. 5. q. 4.* Infra tres menses vel quatuor, *can. Fraternitatem. 54. dist.* infra annum. de professione facienda, *cap. 2.* & *cap. Statuimus, de regularibus, cap. 2.* & *4. eod. in 6.* vel infra annum & diem, *can. Puella. 20. q. 2.* Idem de seruo ordinato in seruitutem reuocando, *can. Si seruus. 74. dist.* De cautione sistendi in iudicio *cap. 2.* & *3. de eo qui mittitur in possess.* Infra biennium, vt in professione antiquitùs obseruabatur, *can. Monasterijs. 19. q. 3.* De decennio aduersùs lapsos, *can. 10.* Syn. Nicænæ & *can. 75.* Basilij ad Amphilochium: de triennio in professione peregrini vel incogniti, *can. si quis, 17. q. 2.* Quibus & addi potest dierum, mensium, & annorum alia præscriptio, si diligentiùs iura canonica, sicut & ciuilia perscrutemur. Quod si non sit aliquod tempus determinatum, tunc quale fuerit assumendum tum ex natura rei, aut conditionis modo, & alijs circunstantijs id metiri debemus: veluti cùm testator dicit, *rogo vt des Mæuio,* vel, *facias vt ad eum perueniat,* in tempus refertur, quo Mæuius capere, vel heres præstare possit *l. vbi,* in principio, *ad Trebell.* quãdo verò loquitur ἀπολύτως indistinctè, *hoc facito in diebus,* biduum intelligitur, *l. inter. 127. de verb. signif.* vel cùm dicit, *Post annos liber esto,* bien-

nium exportatur, *l. libertas. §. fin. de manumiss. testam.* quia pluralis enunciatio ἐπιφώνησις duobus completur, *l. vbi. de testib.* Quod si res ad breue tempus refertur, tunc vulgò decem anni intelliguntur, *l. promissa. de constituta pecun. l. 2. C. de secundis nupt. l. Non tantùm. C. de legatis.* Aliàs seruatur id quod magis in intellectu, quàm elocutione exprimi potest, ἐν πλάτει, ἐν εὔρει στρατιωτικῶς, vt loquuntur Basilica, id est *cum aliquo temperamento,* cum spatio temporis moderato, quod religioni iudicis est dandum, *l. Ratum,* & *l. Quod dicimus. de solutionib.* Ità intelligi debet breue tempus in *cap. Prætereà. suprà, de ætate & qualit. ordin.* vbi licèt regulariter olim annus cum dimidio in ordinationibus esset statutus, *can. monachus. 77. dist.* & posteà annus, *cap. licèt canon. de elect. in 6.* & ex Concilio Tridentino, triennium hoc Episcopi arbitrio relinquitur. Idem de omni tempore indefinito dicendum, quod ad arbitrium reducit Hostiensis, & post eum alij doctores. Breui tempori, opponitur longum, quod fuit, & est decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes, vt notum est ex Paulo 5. *sentent. tit 2.* qui *longum silentium vocat, tit. 5. eod. tit.* & Papinianus *longam possessionem* in *l. præscriptio. de vsucap. & vsurp.* Quę successit in locũ biennij, quod priùs ad vsucapionem sufficiebat; ídque in rebus immobilibus; nam in mobilibus loco anni datum est triennium *Constit.* Iustiniani *de vsucapione transform.* Quod tamen hoc iure locum habet in immobilibus, & parit exceptionem peremptoriam,, *cap. 1. hoc tit.* in odium maximè Donatistarum, quoties Episcopus negligens, ab hæresi parochiam suam non reuocauit, & alius vicinus id præstiterit, aut si ille admonitus, aut conuentus neglexerit infra sex menses, vicinus eam sibi arrogabit, *can. Placuit. 16. q. 3.* Quæ quidem conuentio literis Metropolitani vel Primatis fieri debet, *can. vlt. 65. d. can. placuit. 16. q. 6.* desumpto ex *can. 6.* Concilij Sardic. Et hoc casu tantùm, triennium dicitur longum tempus, aliàs verò decennium, ídque vix locum habet in adipiscenda, vel firmanda possessione, quam sacri canones ad triginta annos aduersus laicos redigunt, *cap. Sanctorum. hoc tit.* Contra Ecclesiam regulariter non valet præscriptio nisi quadraginta annorum, *Nouellâ* Iustiniani *131.* quâ abrogat constitutionem suam centum annorum in *l. 23. C. de sacrosanct. Eccles.* quam certè ab ipso, vel eius quæstoribus pecuniâ corruptis extortam scribit Suidas. Causam huius edicti refert Procopius in *historia arcana*: ait enim dictam legem centenariæ præscriptionis in gratiam Emesenæ Ecclesiæ à Iustiniano multâ vi auri acceptâ conditã fuisse, vt quæ non solùm Emesæ, sed in vniuerso Ro. imperio perinde valeret, καὶ ταῦτα οὐκ ἐν Ἐμέσῃ μόνον κύρια εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀνὰ πᾶσαν

τῶν ῥωμαίων ἀρχὴν, quod confirmat *d. l. 23.* licèt Cuiacius eam pertinere ad Ecclesias tantum Orientis contendat, quod non esse verum existimo; imò ea lex ad vtrumque imperium pertinuit, quam posteà minùs obseruatam imperator renouauit, eò quòd Orientales qui semper Ro. Ecclesiæ infensi fuerunt, possessiones quas in Oriente possidebat Ecclesia Ro. centum annorũ præscriptione iuuari non debere contendebant, vt clarè patet ex dicta No. nona, quã latinè editam, non græcè vulgò existimãt. Et licèt hæc constitutio ad omnes Ecclesias Occidentis pertinuisse videatur, ad Ro. tamen sedem peculiariter restricta fuit. Posteà etiam decem, viginti, vel triginta annorum præscriptio contra Ecclesiam, in quadraginta annorum spatium commutata est, *cap. Auditis. hoc tit.* Nec enim tricennalem possessionem Ecclesiam Romanam admittere ait Alexander III. in *cap. de quarta. hoc tit.* quod etiam Græcos seruasse notat Balsamon ad *can. 17.* Syn. Chalced. manente tamẽ triginta annorum præscriptione vni Ecclesiæ contra aliam, *d. can. 17. can. 25.* Syn. VI. in Trullo, & *can. inter memoratos. 16. q. 3.* Ideóque *caput 2. &* *5.* in prima compil. *hoc tit.* Gregorius in sua compil. non adiecit, quia his tricennalis possessio probatur. Posteà id immutatum est, & inter Ecclesias etiam quadragenaria possessio desiderari cœpit, *cap. Ad aures, cap. illud. & cap. Quia. hoc tit.* magis, vt ità loquar, interpretatione prudentum, & vsu quodam, quàm constitutione nominatim factã id factũ coniicere licet, ex eo, quòd Alexander III. modò tricennariam possessionem sufficere dixerit, modò quadragenariam, cùm & post eum Lucius III. adhuc illam obseruauerit, *cap. vlt.* in *2.* compilatione *hoc tit.* Soli Romanæ Ecclesiæ longissima possessio reseruata est, pro qua tantùm constitutio Iustiniani locum habet, *can. vlt. 16. q. 3. cap. Cùm vobis, & seq. hoc tit.* Nec tamen omnino & semper. Casum specialem habemus quo quadraginta anni aduersùm Romanam Ecclesiam procedunt *cap. vlt. hoc tit. in 6.* Sicut è contrario casus est in quo centenaria præscriptio locum non habet in priuilegio prælationis, seu principatus supra alias Ecclesias, vt notat Glossa in *d. cap. Cum vobis,* quia obedientia nullo tempore præscribitur, *cap. Cùm nec liceat, cap. Cùm ex officij. hoc tit.* sicut in feudis dominus & vassallus inuicem non præscribunt; quia quod vnicum est in sua specie à nullo diuidi potest, sicut est Ecclesia Romana, *can. Schisma. 24. q. 1.* Et licèt contrarium videatur, ex eo quod Antiochena Ecclesia primitùs superior fuit, contra quam Romana primam sedem præscripserit; nòn tamen ità est accipiendum, quia non possessione, imò iubente Domino id factum est, *can. Rogamus. ead.* Cùm autem dicimus Romanam Ecclesiam, vt Cuiacius existimauit,

intelligimus tantùm Ecclesiam S. Petri Romæ, vt ex rescripto Honorij III. in 5. compilatione probatur: imò & omnes alias Ecclesias quarum omnium est caput Petri sedes, *can. Beati. 2. q. 7.* Vltimū est hoc titulo, quod modos impediendæ vel interrumpendæ possessionis respicit: impeditur quoties bona fides abest, tunc enim in omnibus casibus peccatur contra Deum, & sanctiones Ecclesiasticas, *cap. penult. infrà, de consanguinit. & affinitate. cap. si quis, 45. infrà, de simonia,* & alijs innumeris. Impeditur etiam præscriptio etsi bona fides insit, si talia sint quæ sui naturâ non præscribantur, vt est obedientia, & omnia iura pontificalia, quæ solis Episcopis conueniunt, *can. Quamuis. 68. d.* Interrumpitur verò præscriptio inter eos qui possidere & præscribere possunt per publicam processionem, iurisdictionem causarū, excommunicationem, & similia in *cap. Auditis*, quæ latiùs tractantur hoc titulo.

DE SENTENTIA, ET RE IVDICATA,

TIT. XXVII.

AGITVR hoc titulo de exceptionibus & præscriptionibus; nam, vt diximus, præscriptio est exceptio, & è contrario: atque hîc quæritur de præscriptione, siue exceptione rei iudicatæ. Præscriptio dicitur de re iudicata, & præscribere sumitur, pro definire & statuere in *l. 2. ad l. Iuliam de adulterijs.* Iudicis verò sententia verbo statuendi, vel præcipiendi rectè perficitur, *cap. in his. infrà, de verb. signif.* & ex præcepto, statuto, seu præscripto nascitur sententia, quæ parit exceptionem rei iudicatæ. Nec sententia, & res iudicata idem sunt; sententia est absolutionis vel condemnationis opinio, res iudicata est ipsa res de qua controuersia erat, τὸ κεκριμένον πρᾶγμα, *iudicationem* vocat Fabius. Sæpè contingit vt sententia non transeat in rem iudicatam, quod si fieret, idem esset vtraque, *cap. Lator. hoc tit.* sed ità demum vim capit sententia, si secundùm leges & canones lata fuerit, *cap. 1.* à qua tunc non est temerè recedendum, imò rationabiliter latam esse existimandum est, nisi contrarium probetur, *cap. consanguinei. hoc tit.* ideò datur exceptio rei iudicatæ, ne ampliùs de eadem re quæratur, *l. 6. de except. rei iud. l. 1. §. pari. de tabulis exhib. cap. sicut, hoc tit.* Nisi impedimentum appellationis subsit, quod intrà decem dies proponi debet, post quod spatiū sententia in rei iudicatæ auctoritatem transit, *cap. Quod ad. 15. hoc tit.* Ex lege *12.* tabularum dies erant triginta, quos iustos vocabant, quasi quoddam iustitium, siue insterstitiū

ad debitum exsoluendum, vt scribit Gellius *cap. 1. lib. 20.* posteà biennium concessum, *l. debitoribus. de re iudicata, l. vnicâ. C. Theod. de vsuris rei iudic.* Quod tempus non hoc iure, sed nec vsu receptum, imò arbitrarium est, vt dicit Pontifex in *d. cap. 15.* quod pro causarum vel personarum quantitate, & qualitate, statui debet, *l. 2. ff. eod.* Post tempus verò elapsum, sententia vim iudicati obtinet citra appellationem, cum hac distinctione, vtrùm sententia sit iniusta, an contra ordinem & leges; hæc non indiget appellatione, quia est ipso iure nulla, & causa ex integro agi debet, *cap. 1. hoc tit.* & *l. 1. C. eod.* veluti si iudex sit incompetens, *cap. 4. supra, de iudicijs:* tunc sententia nihil obest, *l. 6. §. quod si. 75. de iniusto rupto testam.* nec condemnatus habetur pro condemnato, quia non iure & legitimo modo, *l. Si se non obtulit. 4. ff. eodem.* Veram sententiam faciunt legitimi iudices, & magistratus imperium & potestatem habentes, apud Paulum *5. sentent. tit. 5.* Nec egent confirmatione Summi Pontificis, quamuis hoc videatur innuere *cap. 4. hoc tit.* quod quidem si legatur integrum, vt est Leonis magni *epist. 77.* in fine, agnoscemus facilè sanctum virum non hoc iugum litium & controuersiarum iudicibus voluisse imponere, nisi tantùm quoties agitur de statu Ecclesiæ, & causis publicis, quæ fortè tractantur in Episcopatibus contra antiquos canones, & Ecclesiæ consuetudines receptas; aliàs confirmatio non desideratur, nisi per appellationem res ad Summum Pontificem fuerit deducta, sicut dicitur in *l. 2. C. de vsuris rei iudic.* & *cap. Quoties. supra. de pactis.* Vt sententia locum habeat, sufficit quòd iudiciorum ordo seruetur, & vt sit definitiua, non interlocutoria, *cap. 13. hoc tit.* & *l. Quod iussit. de re iudicata*, non enim omnis vox iudicis propriè est sententia, nec iudicati vim habet, sed cùm finem quæstioni imponit, quod non facit interlocutoria, quæ tantùm instruit, *l. 2. C. hoc tit.* licèt generaliter & latè nomen sententiæ ei tribuatur, *l. vl. C. eod.* Celeriter dari debet, *cap. 2.* saltem intrà triennium, *l. Properandum. C. de iudiijs.* Publicè, non clàm dici debet, *l. 6. C. eod. can. vlt. 15. q. 7.* cum consilio cleri, *can. penult. ead.* est enim iudicium Ecclesiæ, *cap. Consanguinei. hoc tit.* Ex scripto ferenda est, non verò recitanda. *cap. Albericus. suprà, de testib. can. si quis. 7. §. quia ego. 2. q. 1. l. 1. & 2. C. de sentent. ex peric. recit.* licèt in causis matrimoniorũ id non requiri annotet Glossa, quod verum esse negat Hostiensis, imò hoc locum habet tantùm, quoties ab illustribus personis sententia profertur, vt est Episcopus, vel Capitulum, *d. cap. Albericus:* nec enim tales iudices dignitate pollentes de tabella, & ex scripto sententiam recitare cogendi sunt. Nec ideò minùs statuendum est, omnem sententiam in scripturam

redigi debeat, quod probatur satîs dilucidè ex *cap. vlt. hoc tit. in 6.* & Clementinâ *sæpè de verborum signif.* solas excipio causas breuiores βραχυτέρας, καὶ ὅσαι τῶν εὐτελεστέρων, εἰσὶν quæ sunt vilium personarũ, quæ parui sunt momenti excipit Iustinianus, quæ sinè scriptura ferri possunt *Nouella 17.cap.* 3. quod & in reliquis pecuniarijs causis partium arbitrio relinquit *Nouella 83.* Quæ hodie vix locum habent, sed in hoc regno regijs ordinationibus definita sunt.

DE APPELLATIONIBVS, RECVSATIONIBVS, & Relationibus.

TIT. XXVIII.

DIXIMVS iam sententiam rei iudicatæ auctoritatem habere, nisi per appellationem impediatur, sicut appellatio efficit vt is à quo appellatur iudex esse desinat, & eneruet eius iurisdictionem, *l. 13. C. Theod. de appellat.* ità & ipsius sententia vires amittat, imò & quicquid pendente appellatione factum fuerit id omnino irritum sit & inane, *cap. 1.* & *cap. Cùm causam. 62. hoc tit.* Ità fit vt appellatio sit exceptionis species contra sententiam: ideò dupliciter bene sequitur hic titulus, quia de exceptionibus adhuc agitur. Appellatio, recusatio, & relatio species sunt exceptionum, quibus muniuntur condemnati aduersùs sentẽtiam: omnis enim defensio est exceptio, sicut quælibet contradictio quâ reus eximitur, *l. Exceptio. de exceptionib. cap. dilecta,* & *cap. fin. sup. eod.* de his tribus remedijs seu defensionibus agitur hoc tit. Primus est appellationis propter imperitiam, vel malitiam iudicis, *l. 1. ff. eod. cap. Cùm in Ecclesia. 37. hoc tit.* non ità si sententia sit nulla; tunc enim inutilis est appellatio, si sit παράνομος contra sacras constitutiones & canones, *l. 1. Quæ sentent. sinè appell. rescind. cap. 1. sup. de sentent. & re iud.* ità debet intelligi *caput Inter ceteras. eod.* non opus esse appellatione cùm sententia manifestam iniquitatem continet, vt ait glossa, quia est contra iuris ordinem: sed meliùs, quia causa appellatione remotâ commissa fuerat, vt est expressum *eod. cap.* & *cap. 43. hoc tit.* Igitur appellatio est remedium iuris, quo iudicum conniuentia, vel iniustitia reprimitur, non tantùm aduersùs definitiuam sententiam, sed etiam interlocutoriam, *cap. 1. eod. in 6.* contra iuris ciuilis ordinem, quo vix illud probatur, *l. penult. C. Quorum appellat. non recip.* Iure verò nostro indistinctè non solùm ante sententiam, sed etiam ante litem contestatam *cap. 5. & 7.*

hoc tit. Etiamsi dilationis causâ frustratoria sit appellatio, tamen ei acquiescere debent partes, nisi manifestò de calumnia & tergiuersatione constet, *cap. Peruenit. 28. hoc tit.* vel si quis de leuissima causa, aut immeritò se iniuriâ affectum conqueratur: tunc enim iudex fungi officio suo debet, *cap. Qualiter, sup. de iudicijs*: casus enim à iure expressi sunt quibus appellationi frustratoriæ non est deferendum, *cap. Pastoralis, hoc tit.* tunc enim iusta non censetur appellatio, *cap. 36. 47. & 53. eod.* ne remedium sit potiùs ad defensionem iniquitatis, quàm innocentiæ præsidium, *cap. Cùm speciali. §. porrò. eod.* quod locum habet quoties scandalum inest, veluti de his qui concubinas relinquere detrectant, *cap. 21. hoc tit.* in 1. compilat. Idem est de frustratoria appellatione quæ fit ab omni grauamine iudicis generaliter in omnibus causis; non verò si appelletur ab omni grauamine in vna tantùm causa, *cap. 2. & 18. hoc tit.* licèt verò leuibus de causis moratoria appellatio non recipiatur, tamen à sententia lata etiam leuioris momenti optimè recipitur, *cap. appellationibus. 11. hoc tit.* quantitas enim causæ non dat locum appellationi, sed grauamen, *cap. 5. hoc tit.* quod tamen Cuiacius cùm temperamento intelligendum esse monet, videlicet vt appellatio ritè deferatur ad Episcopum, vel Archiepiscopum, non verò ad Summum Pontificem; sicut de principe & illustribus magistratibus dicitur in *Nouella* Iustiniani 27. & *l. 2. C. Theod. de operibus public.* idque confirmat ex Ammiano Marcellino *lib. 2.* quod tamen ex his locis non probari contendo. In confesso quidem est minutias causarum ad principem vel supremos magistratus plenis velis, & primâ fronte non esse referendas, quarum cognitio ordinarijs & inferioribus iudicibus debetur; at per appellationem nîl obest, vt probatur ex *l. 20. C. hoc tit.* quam ad Comites prouinciarum, & præfectos prætorio, non quidem ad regiam vrbem, nec ad principem propter locorum distantiam deferendam esse, monet *Nouella* Iustiniani *115.* & Iuliani *Nouella 23.* quæ hoc iure nostro recepta est in *can. Anteriorum. 2. q. 6.* quia sicut olim causæ omnes siue maiores, siue minores ad principem per appellationem deuoluebantur; ità & apud Summum Pontificem, *d. cap. personas*, & *cap. peruenit. eod.* & *cap. 32. eod.* in 1. compil. De quo conqueritur Iuo Carnotensis *epist. 119.* & *172.* quia litigãtes non sinè multis angustijs Sedis Apostolicæ limina adire cogebantur, etsi fœminæ essent, vt patet ex *epistola 50.* Alexandri III. quod incommodum primus ipse Alexander mitigauit, & nisi pro grauissimis causis ad limina Apostolorum appellationes deduci, sed per ordinarios Episcopos, Archiepiscopos, vel iudices delegatos expediri voluit, vt ex *epistola*

Arnulphi

Arnulphi Lexouiensis *31.* & *67.* constat, & *toto titulo de officio & potestate iudicis delegati*, qui præcipuè ex decretalibus eiusdem Alexandri conflatus est, sicut & hic titulus tam in antiquis compilationibus, quàm Gregorij, qui quidem præ omnibus solers fuit in appellationum ambagibus dissoluendis, & ne crebrò sedes Apostolica turbaretur, hanc clausulam, *appellatione remotâ*, inseri iussit: quam desumpsit ex rescriptis Imperatorum, qui solebant causas committere sinè prouocationis spe, vt præcipuè Marcum Antoninum optimum Imperatorem fecisse scribit Vlpianus in *l. 1. §. fin. ff. à quibus appellare liceat*, & Iulius Capitolinus, *Prætorijs & Consularibus decidenda negotia delegauit.* Hanc autem clausulam non ità strictè Summi Pontifices probarunt, imò in frustratorijs tantùm appellationibus, sinè iusta causa, sinè vllo grauamine, vt distinguit *d. cap. Meminimus*; non verò in alijs appellationibus iustis, & iure receptis, quas optimè glossa exponit in *d. cap. Pastoralis. 53. hoc tit.* vt si sententia sit iniqua, vel iniuriam manifestam contineat, vt dicitur in *cap. inter. suprà, de re iudicata*, & nisi tempus appellationi præfinitum fuerit elapsum, *cap. Quod ad consultationem. suprà, de sentent. & re iud.* Nouellâ Iustiniani *23.* vel appellans renuntiauerit, penitentiæ enim locus datur, *l. si quis libellos. C. eod.* & *cap. directæ. 39. hoc tit.* quia appellatio in gratiam rei introducta est, vt est apud Arnulphum *epist. 67. quia nolens agere cogi non poterat, & ad preces eius, ipsiúsque fauore videbatur sublatum appellationis obstaculum ad læsionem eius retorquere non debui.* Sinè expressa verò renuntiatione ex sola negligentia aliquis præsumitur renuntiasse, *cap. Gratum, sup. de offic. iud. deleg. l. 17. C. Theod. hoc tit.* Re quidem integrâ, vt est in *cap. Bona. 4. sup. de elect.* Et donec ad superiorem causa fuerit deuoluta, *cap. Quamuis. eod. in 6.* Quoties scilicet appellans libellis mutatis, ad primum iudicem causam vult reducere, antequàm alij cognitio sit delegata, *cap. Interpositas. 70. §. 2. hoc tit. cap. Significauerunt. sup. de exceptionibus.* Alijs etiam de causis appellatio nulla est, si contra iuris ordinem fiat, omisso medio; vt si quis neglecto Episcopo ad Metropolitanum confugiat, *cap. dilecti. 66. hoc tit.* Quod non est concessum, sed ad solum Papam, *can. Metropolitanum. 2. q. 7.* quia est ordinarius ordinariorum, ad quem primâ fronte recurri potest, *can. si quis vestrûm*, & *sequentibus 2. q. 6. cap. per tuas. inf. de sentent. excommunicat.* sicut ad principem: quamuis Verus & Antoninus aliud statuerint in vulgata *l. Imperatores. ff. eod.* & ante ipsos Nero, qui ad Senatum omnes appellationes referri voluit, apud Suetonium. Excepto ergo summo Pontifice gradatim fieri debent appellationes, ab Officialibus Episcoporum ad

Metropolitanum, à Metropolitano ad Primatem, vel Papam, *can. si quis putaut. ead.* Cur verò ab Archidiaconis non appelletur ad Metropolitanum, sed ad Episcopum, cùm ab eodem ad eundem videatur appellari, ex *cap. Romana* §. 1. *eod. in 6.* in Obseruationibus nostris contra sententiam Cuiacij tractamus. Non ità ab eodem ad eundem videtur appellari, quoties quis appellat à iudice dato ab Episcopo, tunc causa ad delegantem deferri debet, *cap. super quæstionem.* §. *porrò. sup. de offic. & potest. iudicis.* Quoties scilicet Episcopus specialiter causam committit, *cap. dilecti. 66. hoc tit.* Aliud est in Officiali Episcopi, cui iurisdictio generaliter demandata est, quia tunc ad Episcopum non recurritur, *d. cap. Romana.* Secunda pars huius tituli est de recusationibus. Recusatio non minùs est exceptio, quàm appellatio, sed in eo differunt, quòd hæc post litem contestatam, illa antè proponenda sit, *l. vlt. C. de sentent. & interlocutionib. cap. Inter. sup. titulo proximo*: nisi noua causa emergat, *cap. pastoralis. sup. de exceptionib. cap. insinuante. sup. de offic. deleg.* Est autem recusatio ἀποβολὴ id est, *reiectio*, & *eieratio iudicis*, quæ olim solennibus verbis cum iuramento publicè fiebat, Tullius *Philippica* 12. *Sic me iniquum eiurabant, de me querebantur*: deinde per libellum fieri cœpit. Proponi autem debet coram iudice qui recusatur, & examinari ab arbitris, *cap. 41. in fine*, & *cap. Cùm speciali, hoc tit.* vel etiam coram Episcopo, licèt delegauerit iudicem contra quem suspicio mouetur, *cap. 4. de offic. & potest. iud. in 6.* Inde colligunt quidam distingui appellationem à recusatione, quòd illa ad superiorem referatur, hæc apud eundem: quod videtur esse contra iuris regulas, vt is sit iudex in sua causa; nam Episcopus & delegatus eandem personam sustinent, quod ità est intelligendum, vt suspicio coram iudice suspecto proponatur, sed examinatio & iudicium ad arbitros remittatur, *cap. Suspicionis. sup. de officio iud. deleg.*

Tertium membrum huius tituli est de relationibus, de quibus vnicum est tantùm *caput, intimasti.* Relatio non multùm differt ab appellatione, nisi in eo quòd appellatio ad magistratum referatur à partibus, relatio à iudicibus: ideò vtramque Græci vno vocabulo χρηματίζειν denotant, vt apud Dionem, *referre* significat, atque etiam *ius reddere* apud Lucianum. Relatio quid sit, notissimum est, consultatio nempe, quæ fit à minori iudice ad superiorem, vel ad principem, quoties iudex causam refert de qua non pronunciat, nec sententiam ferre audet, varijs de causis, vel quia de iure dubitat, *l. Eum qui.* §. *iudicibus. ff. de iudicijs*; vel propter aliquam aliam difficultatem, vt est in *Nouella 82.* vel quia causæ sunt maximi momenti, quas decuriones ac defen-

sores remittere vel referre ad principem vel magistratus iubentur, *l. 8. C. de defensor. ciuit.* regulariter ad Præfectum Prætorio, vel Quæstorem sacri palatij, ex constitutione Theod. in *l. 34. C. hoc tit.* & tunc propriè non est relatio, sed remissio, *l. 22. de appellat.* Relatio etiam fieri potest post sententiam de re iudicata, antequàm executioni mandetur, quam ad principem vel superiorem refert iudex consultationis causâ, *l. 34. C. Theod. hoc tit.* & tunc princeps opinionis suæ exemplum præbet, *l. 16. C. Theod. eod.* per rescriptum, *l. 1. ff. eod.* Similiter & Summus Pontifex, cuius est etiam de iure respondere, & consulentibus oracula sua pandere, *cap. inter. infrà, de sentent. excommunicationis.* Antequàm autem relatio fiat ad superiorem, exemplum relationis, & opinionis suæ partibus communicare debet iudex, vt possint respondere, & refutatorios libellos proponere, *l. 8. C. Theod. eod.* Et tunc princeps vel viuæ vocis oraculo respondet, vel per Præfectum Prætorio, aut Quæstorem, vt dictum est. Quod similiter obseruatum est à Carolo Magno, qui Missis dominicis curam commisit, vt quæcunque ad eius notitiam deferrentur, siue in ciuilibus, siue Ecclesiasticis causis ipsi decernerent, Capitulari *26. lib. 2. Et quando,* inquit, *aliquis ad nos necessitatis causâ reclamauerit, ad eos, id est Missos, possumus relatorum querelas ad definiendum remittere.* Quod si Missis etiam aliquod impedimentum contingeret, ità vt per se facere non possent, notum principi facere tenebantur, vt est in legibus Longobardorum *tit. 7. lib. 3.* & sæpiùs in Capitularibus Caroli Calui in *Synodo Pontigonensi cap.* 13. Aliquando non ab ipsis Missis rectà ad Imperatorem relatio vel appellatio deducebatur, sed ad Comitem, & à Comite ad ipsum, vt est in Capitulari *apud Tusiacum, cap.* 13. Nec solùm Imperator suos habebat Missos, sed ipsi etiam Episcopi, circa quos idē relationis ordo seruabatur, in dicta *Synodo apud Pistas, cap.* 31. Quos *Coëpiscopos,* vel *Capellanos magnos* vocat Vvalafridus Strabo *cap. vlt. de rebus Eccles.* Ità etiam summi Pontificis legati, Missi vocantur, Capitul. *cap. 2. lib. 2. Missus S. Petri* vocatur Bonifacius Moguntinus, & apud Anastasium in *vita Stephani III.* Ad eos Missos maiores causæ sæpiùs referuntur, quæ si ab his expediri nequeunt ad sedem Apostolicam referri debent, *can. 3. & 9.* Synodi Sardicensis, quæ semper consulenda est, & ab ea consultum exspectandum, *can. Qui scit. 2. q. 6.*

192. sed hic de eo qui voti soluendi, vel litis prosequendæ causâ peregrinatur, agitur, quæ peregrinatio necessaria est, *l. 9. de procuratorib.* quam distinguit Cuiacius à *peregrinitate*, quæ adimebat Romæ ius ciuium. Huius generis erat deportatio apud Vlpianum, *lib. regul. tit. 22.* Illis, non his iura dant securitatem, λόγον ἀσυλίας vocat Plutarchus, & *Nouella* 128. λόγον πίστεως, Nouella 5. *saluamentum & defensionem*, *cap. 5. Annunciationis Caroli apud Pistas*: nostris, *franchise*, *saufconduit*. Semper maximæ curæ viæ & itinera fuerunt, ne latrones infesti essent mercatoribus, & peregrinantibus, *l. vnicâ. C. de littorum, & itinerum custodia*, vt erant olim Isauri apud Trebellium. Idem etiam pro eis, qui proficiscuntur ad electionẽ Imperatoris definit aurea Bulla Caroli IV. Imperat. *lib. 5. feud.* sicut de proficiscentibus ad Concilia generalia.

DE CONFIRMATIONE VTILI, VEL INVTILI.

Tit. XXX.

Et hic postremus titulus materiam supradictam de sententijs, appellationibus, & relationibus tangit, quoties vel antè, vel post sententiam per appellationem, vel ante sententiam per relationem res ad Sedem Apostolicam deuoluitur, & confirmatio iudicij (quam κατάστασιν vocant Græci, vel ἐπικύρωσιν Basilica) facta est. Quæ quidem aliquando impedit iudicẽ iterùm cognoscere, aliquando non impedit, iuxta distinctionem Glossæ in *cap. 1. hoc tit.* Aut confirmatio facta est cum causæ cognitione, & tunc iudex non cognoscit; imò si quid decernat irritum erit, *cap. examinata, hoc tit.* aut verò facta est in forma communi sinè causæ discussione, & tunc cognoscet, *cap. Quia diuersitatem. inf. de concess. præb.* quia talis confirmatio nullum ius tribuit, imò tantùm conditionaliter si iusta sit sentẽtia, de qua querebatur, *cap. Quoniã. sup. de offic. & potest. iudic.* etsi hæc clausula, vel similis semper intelligatur, veluti de compositione sinè prauitate facta dicitur in *cap. penult. hoc tit.* nisi enim purè confirmatio facta fuerit, integrum erit actori congruam & competentem actionẽ mouere, vt est in *cap. examinata, sup. de iudicijs*, quod idem est cum *cap. examinata. hoc tit.* Idem etiam & de confirmationibus quæ per obreptionem fiunt, *cap. 5. & 6. hoc tit.* Denique confirmatio in forma communi nihil tribuit, sed ius vetus conseruat, nec quidquã in præiudiciũ alterius statuit, *cap. licèt, sup. de officio ordinarij*; eius enim natura est, vt retrotrahatur, *l. 25. C. de donat. inter virum &*

DECRETALIVM LIBER TERTIVS.

DE VITA ET HONESTATE CLERICORVM.

TITVLVS I.

VITA & honeſtas clericorum non tantùm in victu & veſtitu conſiſtit, ſed etiam in bonis moribus & diſciplinis. Veſtium quidem honeſtas & diſcrerio plurimùm facit, quibus diſcerni à laicis debẽt, μηδεὶς στολαῖς κεχρήσθω ταῖς ἤδη τοῖς ἐν κλήρῳ καταλεγομένοις ἀπονεμηθείσαις. Id eſt, *vtatur veſtibus, quæ ijs qui in clerum adſciti ſunt attributæ, fuerunt*, ait *can. 27*. Syn. VI. in Trullo: ad differenriam ſecularium veſtimentorum, de quibus Innocentius III. in *cap. Clerici. hoc tit.* quæ varia fuerunt pro qualitate & dignitare perſonarum, vt faciliùs diſtinguerentur, quòd maximè in animo habuiſſe Alexandrum Seuerum refert Lampridius. Quæ ratio fortior fuit circa clericorum veſtes & indumenta quæ dabantur olim in ſignum ordinis, quoties clericorũ ordinatio fiebat, antequàm vllo charactere inſignirentur, ijſque ab Epiſcopo induebantur, vt notandum eſt ex Balſamone ad *can. 14.* ſynodi ſeptimæ Conſtantinop. Hæ veſtes dicebantur clericales, ad ſacrorum & ſacerdotalium indumentorum differentiam, quæ in ſacris miniſterijs adhibentur, de quibus Ioannes Diaconus in *cap. 57. lib. 2. de vita D. Gregorij.* Veſtis clericalis illa eſt, quæ *tunica ſacerdotalis* vocatur in *can. Epiſcopi 21. q. 4.* Gloſſa, *talarem* interpretatur, ex *can. Non liceat. diſt. 33.* ſicuti & *ſtolam*: neç malè, quia ſicut olim ſtola pudicis & honeſtis matronis propria erat, apud Tertullianum *lib. de pallio*; ità & clericis exemplo eſſe debet, *can. Nullus. 21. q. 3.* in quo vetantur etiam clerici domo abire abſque tunica talari, & operimento oblongo, quod *d. cap. Clerici ſuperindumentum* appellat, & *can. 7.* Synodi Gangrenſis, περιβόλαιον, ſiue fuerit pallium, ſiue quoddã aliud veſtimenti genus

nil moror; scio quidem superindumentum posse ad *superpelliceum* referri, quo non solum Pontifices in Ecclesia, & in publico vti iubebantur, imò & omnes sacerdotes, vt obseruare licet ex constitutionibus Odonis Episcopi Parisiensis *in Bibliotheca Patrum*. Stolâ etiam vti eos debuisse patet ex vita S. Panatij *cap. 3. Panatius accepit stolam suam, quam super humeros ritu sacerdotali ferebat*: liquet etiam ex *cap. 169. lib. 6.* Capitul. Porrò supradictæ vestes nullius spectati aut variegati coloris esse debuerunt, quales sunt virgatæ, Clement. *hoc tit.* de quibus Virg.

Virgatis lucent sagulis. & Sidonius *epist. 20. lib. 5. viridantia saga limbis marginata puniceis*, Græcis ποικιλοχροῦντα, id est *versicoloria*, quæ tamen differunt à coloreis vestibus splendidioribus, vt annotauit Casaubonus ad Vopiscum: hunc luxum vestium apud Canonicos & Monachos Occidentis inualuisse constat ex can. 4. Concil. Calchuthensis anno 787. in Anglia: *Illo habitu viuant, quo Orientales monachi degunt, & Canonici exemplo Orientalium, & non tinctis India coloribus, aut veste pretiosâ.* Hæ vestes clericis non conueniunt, sed nigræ, quæ illis propriæ esse debent, licèt olim violaceo, seu castaneaceo vterentur colore, monachpu llo: qui color tunc demum in clerum irrepsit, cùm in regularem ordinem & monachorum vitam se totus ferè clerus deuouit, ità vt interdictò sæpiùs opus fuerit, & constitutionibus summorum Pontificum, vt videre est in *cap. 125.* Concilij Aquisgranensis. *Ne Canonici cucullas monachorum induant*, apud Burchardum, *lib. 8. cap. 7.* Iuonem *parte 7. cap. 41.* in Concilio Londinensi apud Matthæum Paridem. Hinc etiam factum, vt Episcopi vsque hodiè cucullam monachorum gestent. Locus est insignis apud Vuillelmum Malmesburiensem *lib. 1. de gestis Pontificum Anglorum*, de Odone, qui electus Archiepiscopus Cantuariæ, monachi schemate indui coactus fuit, ne priscam consuetudinem decoloraret. Vice versâ eò ventum est, vt monachi ferè omnes ex regularibus seculares facti sint, paulatim irrepentes in clerum, iura sacerdotum, munia parochialia inuadentes, vestibus proprijs abiectis, & clericalibus assumptis, pileis modò, almurijs modò, vt patet ex *epistola 469.* ad Capitulum Arelatense, & *epistola 171. lib. 2. registri* Innocentij III. Igitur humilitas in vestibus maximè desideratur, non tantùm ratione coloris, sed etiam pretij; nec enim ex auro, vel argenro inrexi debent, quales sunt quas, *veri luminis*, vocat Trebellius *in Claudio* μαγίλλια γράμματα, & ἀνάπαυα Balsamon ad *can. 27.* Synodi in Trullo: vestes holoueras, holosericas, & paragaüdes *lex 1. de vestibus holoueris lib.* 10. *Cod.* subsericas Lampridius. Fimbriatas quoque reijciendas esse censent canones; hæ nempe sunt, quæ in fimbrijs

brijs purpuram intextam habent, in modum insulæ; νῆσον, id est *insulam* vocari talem vestem dicebat Anaxitas, qui coloris sui circuitione insulæ speciem exhibebat, apud Pollucem *lib. 7. cap. 130.* Modestia quoque capillorum desideratur, si non abrasione, saltem detonsione, iuxta primæuam Aniceti constitutionem in *can. Prohibete. dist. 23.* in modum circuli, seu sphæræ; adhibitâ nouaculâ ad cutem, quæ dicitur à Sophocle in *Oenomao* χειρόμακτρον, & appellatur Scythica, siue Thracica tonsura apud Athenæum *lib. 4.* Quæ corona, non vt olim, hodiè fertur; quippe pars abrasa coronam exhibet, at olim capillorum eminentia circulum à fronte ad occipitium conficiebat, vt satis patet ex descriptione Gregorij Turonensis in Metio Treuerorum Episcopo, & refertur in *can. 40.* Concilij Toletani IV. *caput radant, & inferiùs solam circuli coronam relinquant*; ità videmus Carthusianos, & veteres alios monachos Sancti Benedicti obseruare. Hæc autem corona omnibus tam solicitè iniungitur, vt sine ipsa neminem clericum profiteri se posse dicat Balsamon ad *can. 33.* synodi in Trullo; cùm vt characteristica illa tonsura clericos à grege reliquorum fidelium distinguat, ait Petrus Blesensis *sermone 4.* cùm ob regale, quo sacerdotes funguntur ministerium, ait Rabanus Maurus *lib. 1. de institut. clericor.* tum etiam quòd personam Christi gerentes, testem passionis Dominicæ coronam gestent, *can. Duo. 12. q. 1.* necnon ob Diui. Petri memoriam, cuius caput ludibrij causâ in modum coronæ detonsum fuit, teste eodem P. Blesensi *in librum Job, cap. 1.* Huius coronæ originem à Nazaræis manasse scribit Isidorus *lib. 2. de officijs Ecclesiast. cap. 4.* Igitur comæ cultura, & relaxatio probro fuit, & sub anathematis vinculo prohibita, *cap. si quis. hoc tit.* & *seq.* Abrasio quidem non iniungitur, sed tantùm detonsio ad comæ & capillorum luxuriem vitandam; Scythicam enim, & Thracicam abrasionem, & ad cutem detonsionem odio habuerunt Christiani, ne imitari Gentilium sacerdotes viderentur, qui caput radebant, quos χειρομάκτρους vocat Sophocles dicto loco. D. Hieronymus in Ezechielem *cap. 44. Perspicuè demonstratur rasis capitibus, sicut sacerdotes, cultoresque Isidis, ac Serapis nos esse non debere*, idque ex traditione Apostolorum esse docet Clemens Alexand. *lib. 3. Pædagog. cap.* 3. D. Cyprianus *lib. 3. ad Quirinum, cap. 85.* Barbæ verò promissio probata & laudata fuit: D. Augustinus *in Psalmū 33.* Optatus *contra Parmenianum*, & alij: vnde est, quod in *can.* 4. Concilij Carthag. statuitur, *vt clericus neque comam nutriat, neque barbam radat*: Compilator decretalium deleuit hanc vocem *radat*, quia mos barbæ radendæ in Ecclesia Occidentali inualuit, contra Orientalium morem, vt scribit Gre-

gorius VII. *lib. 8. epist. 10.* probrosum valdè erat Episcopum barbam colere; ideò Krantzius refert exeuntibus Danis contra Vvandalos, Eschillum Lundiæ Metropolitanum se illis iunxisse promissâ barbâ, testificatum peregrinationem longinquam *lib. 1. Vvandaliæ, cap. 35.* Hæc vox, *radat*, sublata, ne malignis ingenijs damnandæ abrasionis ansa superesset, quæ tamen [illegible] est, cùm ità liberiùs venerandum Christi corpus assumatur, vt in [illegible]utis Ordinis Cistercienſis refertur. Simili mẽte in *cap. 7. hoc. titulo*, hæc vox, *Barbam*, reiicienda est quæ spuria; & à prima compilatione abest. Vsus vestimentorum militarium & armorum, honestatem quoque clericorum non sapit, *cap. 2. hoc tit. can. clerici, & can. quicunque. 23. q. 8.* Quod damnatur fusè in Responsionibus ad Nicetam Chartophylacem *lib. 5. Iuris Græco-Romani*: adeò vt genus sit quoddam apostasiæ ei qui vestem mutauerit, quam sicut tonsuram in signum ordinis clericalis assumpsit; arma enim clericorum digniora sunt orationes & lacrymæ, *can. conuenior. 23. q. 8.* Ferro enim sanguis elicitur, quo clerici abstinere debent, *can. 27. Apostol.* Olim quidem abusus tantus inoleuerat, vt passim Episcopi, & clerici armati incederent, Aymoinus agens de Ludouici Imperatoris temporibus, sic ait: *Tunc cœperunt deponi ab Episcopis & clericis cingula, baltheis aureis & gemmeis cultris onerata, exquisitáque vestes, sed & calcaria talos onerantia relinqui.* Nec solùm vestibus & armis lex modum imposuit, sed etiam cibis, quorum luxuriam in clericis damnat *cap. à crapula, hoc tit.* omnem nempe crapulam & ebrietatem, & barbaras illas inuitationes ad bibendum, quæ paribus poculis fiunt, *can. Nullus. dist. 43. can. Nullus. dist. 5. de consecratione.* Diuus Augustinus *Sermone 231. Plures in conuiuijs suis irrident eos qui minùs bibere possunt, & per inimicam amicitiam adiurare homines non erubescunt, vt potum ampliùs accipiant, quàm oportet.* Idem inter milites seruari iubet Carolus M. in Capitul. *l. 2. c. 72. De non cogendo bibere in hoste*, id est in exercitu *lib. 2. feudor. tit. 4.* & sæpè in legib. Vuisigothor. & aliorum: Similiter de causidicis, & testibus *eod. lib. c. 38.* Hanc bibendi licentiam Græci ἀλληλοκλητωεια vocant, Cedrenus in *Leone*: à quibus non distant ποδοσεϕία, siue repotia, & conuiuia quæ post nuptias fiunt, Cuiac. *Obseruat. 39. lib. 16.* Prauam hanc consuetudinem & morum corruptelam plecti iubet Carolus M. suspensione Communionis, & pœnâ corporali *lib. 3. c. 155.* & maximè damnat Synodus Tridentina *sess. 22. de reformat. cap. 1.* Omnes pariter ludos theatrales, torneamenta, iocos turpes, & diabolica figmenta mimorum, denique ioculatorum & histrionum nugas & cœtus, *d. cap. clerici.* Hecatontarchas, centuriones, vrsorum ductores, & nubium per-

ſequutores, *can. 6.* Concilij Conſtantinop. Ludi quoque omnes ab Eccleſia arcentur, *cap. Cùm decorem. hoc tit.* præſertim in quibus profanæ repræſentationes exhibentur; quæ enim ad compunctionem & pietatem inducunt, licitæ ſunt, *can. ſemel. diſt. 2. de conſecrat.* non conuiuia, & compotationes, *can. Nulla. diſt. 42.* quæ primis temporibus charitatis & miſericordiæ argumenta, in vitium & dedecus verti cœperunt, *can. 28. Synodi Laodicenæ,* & *can. 74.* Synod. *6.* in Trullo. Sed nec nuptias celebrare in Eccleſia licet, nec ergaſteria vlla facere, nec equos introducere, vt loquitur Imperator in *l. Baſilicam. C. de operib. publicis.* Reliqua quæ ad hunc titulum pertinent, cultum magis exteriorẽ reſpiciunt; videlicet ne confuſio clericorum & laïcorum in Eccleſijs diuini cultus confuſionem pariat: & ſicut clerici à laïcis numero & officio differunt; ità & loco ſunt diſtinguendi, quod Felicem IV. primùm ſtatuiſſe narrat Sabellicus, & confirmaſſe Leonem IV. in Concilio Romano *can. 32.* vt ſcribit Luitprandus, & eſt in *can. Sacerdotum. diſt.* 1. *de conſecrat.* Nec laïcis patere debet aditus ad altare intrà ſacra ſepta, quæ cancellis diſtinguuntur, & in quibus dum diuinum officium, & Miſſæ ſacrificium celebratur ſoli ſacerdotes conſiſtere debent, *cap. 1. hoc tit. can. Sacerdotes. diſt. 2. de conſecrat. d. can. 69.* Synodi *6. can. 44.* Synodi Laodicenæ: quæ lex ſeueriùs apud Græcos fuit obſeruata, vnde in *eo can.* conqueritur Balſamo aduersùs Latinos, quòd laïci, & mulieres ſanctum tribunal ingrediantur, & in eo ſedeant. Prauus certè mos, qui noſtris temporibus non ſinè infamia totius cleri, imò ipſius omnipotentis Dei contemptu inoleuit, tanta & tam temeraria eſt impudentia multorum, & maximè feminarum, quæ quantò propiùs altaribus adfiguntur, citiùs putant à Deo audiri. Quod damnat *d. can. 44.* illícque Balſamon Latinorum morem ſuggillat qui hæc patiuntur, & ad *d. can. 69.* Synodi 6. in Trullo. Non hîc adijciam ſtatum & ordinem antiquum Eccleſiæ, & quomodo tum clerus, cùm populus Chriſtianus manſiones ſuas, & ſtationes faceret, quod infrà ſuis locis dicetur, maximè ad *tit. de Baptiſmo,* & ad *tit. de penitentijs.*

DE COHABITATIONE CLERICORVM, & mulierum.

TIT. II.

HIC titulus pars est & sequela superioris, in quo etiam de vita & honestate clericorum agitur, quæ maximè consistere debet in castitate & cōtinentia, *cap. vt clericorum. sup. tit.* Interdicitur frequentia & cohabitatio mulierum, vtpote res maximè periculosa, *can. oportet. dist.* 81. & *can. definimus 18. q. 2. cap. Mulieres. de iudicijs in 6.* femina enim conscientiam secum pariter habitantis exutit, *can. hospitiolum. 32. dist.* adeò vt non excipiantur eæ cum quibus aliquam fœdæ suspicionis notam inuri fœdus naturale non patitur, *cap. 1. hoc tit.* & in eo derogatur antiquis canonibus qui coniunctas personas semper exceperunt, *can. interdixit. dist. 32. l. eum qui. C. de Episc. & cleric. cap. penult. hoc tit.* Quod ità est intelligendum, quoties ratione consanguinearum suspicio aliqua nascitur, putà ex ancillis, & earum comitibus & pedissequis, nam alio sensu intelligi non debet, *d. cap. 1.* Omne aliud genus mulierum arcetur à domibus clericorum, quocumque pietatis & charitatis obtentu detineantur. Concubinas quidem omnino execratur ius canonicum in clericis, scilicet presbyteris, diaconis, & subdiaconis, *cap. 6.* licèt laïcis quibusdam conditionibus permitterentur, si vterque solutus esset, si fides intercessisset, quòd alteri non iungerentur, neque à procreatione filiorum abstinerent, & si vsque ad mortem in vitæ coniunctione manendum sibi proponerent; eo enim modo D. August. aliquatenus esse nuptias dicebat, *can. Solet. 32. q. 2.* exemplo iuris ciuilis, *l. 3. de concubinis. can. Is qui,* & *seq. dist. 34.* Nec solùm concubina prohibetur clericis, sed & omnis focaria, *cap. Sicut. cap. Super,* & *seq. hoc tit.* quam quidam *subintroductam* mulierem dici voluerunt, in *d. can. interdixit*; sed malè; nam subintroducta dicebatur omnis extranea persona, quæ non vero & competenti affinitatis vinculo iungebatur: sic intelligit συνείσακτον γυναῖκα *can. 3.* Syn. Nicænæ. Hæ subintroductæ sæpiùs erant puellæ, quas clerici pietatis studio, aut potiùs prætextu fouebant; à quibus tamen non aberat suspicio sordis, vt testatur D. Chrysostomus, & Gregorius Nazianzenus. Has & sub sororiæ appellationis consortio habebant, *d. l. eum qui*; simili ferè sensu, quo apud Petronium illud genus mulierum sorores dicuntur, & apud Martialem.

Quare non habeat Fabulla quaeris
Vxorem Themison, habet Sorores.

Has & ἀγαπήτας dicebant, à charitate nomine accepto, quasi ſpiritali amore coniunctæ eſſent. D. Hieron. *epiſt. ad Oceanum*, nec tantùm fuere ἀγαπῆται, ſed etiam viri ἀγαπητοὶ, qui cum diaconiſſis habitabant, quos eiecit Iuſtinianus *Nouellâ 6.* vt eſt apud Iulianum Anteceſſorem *conſtit. 3.* Omne illud genus fraudis abegerunt conſtitutiones Patrum, & maximè Trident. Synodus *ſeſſ. 25. de reformat. cap. 14.* hæc eſt ſumma materiæ huius tit. Supereſt ratione huius culpæ vitium quod ineſt presbyteris, ne ad ſacroſanctum altaris myſterium accedant, & ne eis Miſſam celebrantibus aſſiſtant Chriſtiani, quod variè fuit intellectum. Certum quidem eſt conſtitutionibus Leonis & Nicolai interdici Miſſarum celebratione presbyteris concubinas, vel ſubintroductas habentibus, *can. Nullus*, & *can. presbyter. 32. diſt.* imò & omni Eccleſiaſtici gradus priuilegio & fructu carere debent, *can. erubeſcant. ead. can. ſi quis. 81. diſt.* ipſos etiam Chriſtianos prohiberi eorum ſacris intereſſe, quod eorum benedictio vertatur in maledictionem, *can. ſi qui ſunt presbyteri, diſt. 81.* cui tamen manifeſtò pugnat *can. vlt. 15. q. vlt.* & alij quamplures loci inuicem pugnantes qui conciliantur à Lucio in *cap. Veſtra. hoc tit.* diſtinguente, vtrùm crimen ſit notorium, aut occultum. Notorium intelligitur per ſententiam iudicis, confeſſionem in iure, & euidentiam rei, quæ nulla tergiuerſatione cælari poteſt, vt dicitur in *cap. 8. & vlt. hoc tit.* quod ità publicum eſt, vt nec opus fuerit teſtium depoſitionibus, *cap. Super eo. de teſtib. cog.* quod & manifeſtum vocat *d. canon, Erubeſcant. 32. diſt.* notorio crimine notatus clericus, vt publicus fornicarius ab omnibus eſt fugiendus; quia dum populus ab eo abſtinet, & ipſi, & alijs aufertur peccandi licentia, & faciliùs via penitentiæ aperitur: & interim nec ab eo diuina myſteria audienda, nec ſacramenta recipienda, niſi in extrema neceſſitate, *can. præter. §. ad hoc. 32. diſt.* Occultum crimen eſt, cuius nulla eſt condemnatio, vel accuſatio, licèt aliqua percrebuerit fama, & hoc non impedit populum quo minùs & ſacra audiat, & ſacramenta percipiat, licèt talis ſacerdos quantùm ad ſe ipſum, ſit re verâ ſuſpenſus & celebrando grauiter peccet; nec noceat ſacerdotis malitia & vitium quantùm ad ſacramenta quæ non ab homine, ſed à Deo ſanctificationem accipiunt, *can. Non liceat. & ſeq. 1. q. 1.* & ſic diuidenda eſt hæc materia & intelligenda, cui facit multùm *d. can. ſciſcitantibus, vlt. 15. q. vlt.*

DE CLERICIS CONIVGATIS.

TIT. III.

CLERICORVM nomẽ tam presbyteros, diaconos, & subdiaconos, quàm inferiores cõplectitur; ità tamẽ vt illi ab his iura sua distincta & separata habeant. Siquidem clerici maiores qui in sacris ordinibus sunt constituti, continentiam profiteri, & maritale coniugium abnegare coguntur: qua in re varius vsus fuit præsertim inter Græcos & Latinos, licèt ab initio nascentis Ecclesiæ eis par fuerit fibula imposita, vt qui vxorem haberet, cogeretur in perpetuum ipsius consortio renuntiare, si ad sactos ordines promoueri vellet; à die enim adepti presbyterij coniugium spiritale assumendo, carnale relinquebatur, & reditus ad vxores sub graui pœna præcludebatur: quod primum inuenio statutum in *can. 19.* Rom. Syn. sub Syluestro I. deinde Concilio Nicæno in *can. 3.* ne Episcopus, presbyter, aut Diaconus mulierem secum extraneam haberet, matre, sorore, & amitâ relictis, cum quibus nulla turpis suspicio nasci poterat: hoc decreto continentiam iam clericis iniunctam fuisse dicendum est. Hæc res non parui fuit momenti, quum non sinè maximis difficultatibus sacerdotes auelli à proposito matrimonij, & vxores suas obliuisci possent. Siricius I. circa annum *385.* maiorum suorum & decreta, & consuetudines strictiùs obseruari cupiens, grauiter increpat sacerdotes & leuitas, qui post longa consecrationis suæ tempora, tam de coniugibus proprijs, quàm de turpi coitu sobolem procreabant, quos ab omni Ecclesiastico honore deijci præcipit in *epist. 1. ad Himerium cap. 7.* & *8.* quam legem nondum planè obseruatam iterum recudit Innoc. I. circa annum *402.* in *epist. ad Exuperium, can. proposuisti.* & *can. Sacerdotes. 82. dist.* Rationem reddit in *epist. ad Victricium, can. 9. Vt Sacerdos & leuita cum vxoribus suis non coëant, quia ministerij quotidiani necessitatibus occupantur,* quod refertur in *can. Tenere. dist. 31.* Ac demum successu temporis clericis hanc legem contemnentibus, Synodo Africanâ sub Cælestino, & Bonifacio *cap. 37.* & Syn. Agathensi *can. 9.* idem ius fuit repetitum, & multis alijs tum constitutionibus, cùm Concilijs, adeò vt erroneum sit & veritati impositum quibusdam vltimorum temporum Pontificibus hoc tribuere, quod potiùs ipsi sæpiùs decantatum, minùs tamen feliciter obseruatum, edictis suis renouarunt, & seruari deinceps curarunt, vt Calixtus II. qui Galliam

adhuc fœtentem his sordibus omnino purgauit, in Concilio Rom. *cap. 3.* cuius verba referr Ant. August. *lib. 7. tit. 17.* & *18. epit. Presbyteris, Diaconibus, & Subdiaconibus concubinarum & vxorum consortia penitus interdicimus, can. Presbyteris 27. dist.* & malè Cuiacius auctorem eum facit huius edicti, adducendo versus leoninos à Cherillo quodam compositos. Quin multùm in cleri reformatione profecerit, libenter non negabo, sed ante eum plures huic morbo remedium præbuerunt, vt Zacharias I. *epist. 7. ad Regem, & Episcopos Francorum, cap. 11.* qui secundùm supradicti Concilij Africani decretum vxores tantùm pro regionum consuetudine concessit minoribus clericis. Iuo Carnot. suis temporibus adhuc à clericis matrimonia non omnino exclusa conqueritur *epist. 186. 200.* & *218.* In Anglia quoque vt indicat Anselmus Cantuariensis in *epist. ad Ernulphum Archidiaconum.* Similiter Cuiac. ex sententia Lamberti Schafnaburg. *lib. 2. de rebus gestis German.* auctorem facit in Germania Gregorium VII. quum tamen anteà & ipsemet Zacharias idem ius promulgarit in *epist. 2. ad Bonifacium Moguntiæ protopræsulem,* & idem decretum sit in Concilio Vuormaciensi *can. 9.* Non est equidem ferendus tantus error eorum, qui primæuam ordinationem cælibatus vt olim incogniti, posterioribus seculis dare conati sunt, quam certè Ecclesiam Catholicam in ipsius suæ originis fundamentis accepisse certissimum est *can. 26. Apostolorum.* Quod potissimùm in Occidente seruatum fuit, nam Orientales paululùm deuiarunt vxores suas retinentes, licèt ad sacros ordines admitterentur, *cap. Cum olim, hoc tit.* Qui verò ad eos innupti ascenderant, non poterant deinde matrimonium contrahere, *d. can. 26.* Huic cœlibatus legi promulgandæ in Concilio Nicæno Paphnutium obstitisse narrant Zozomenus *lib. 1. cap. 22.* & Socrates *lib. 1. cap. 8. hist. Eccles.* sed falsò commenti sunt eius præualuisse sententiam: Cedrenus verò asserit illum pro clericis tantùm causam dixisse, non pro Episcopis, quibus hoc iugum impositum fuisse dicit, sed falsi omnes arguuntur ex ipsius Cōcilij *can. 3.* quo subintroductarum mulierum consortium Episcopis, presbyteris, & diaconis prohibetur; matris verò, sororis, amitæ, & aliarum in quas stupri suspicio cadere non potest familiaritate concessâ, vxoris nullâ factâ mentione, quam si licuisset habere, non subticuisset. Id confirmatur optimè ex D. Basilij *epist. 7. ad Gregorium presbyterum,* quem sub pœna excommunicationis, licèt iam in extrema senectute constitutum, mulierculam dimittere iubet, adducto & citato in rationem Nicæno canone. Quod & Balsamon ad eos locos suâ sententiâ confirmauit tam apertè, vt improbandi cælibatus legem latam in Con-

cilio Nicæno fuisse nullus sanæ mentis audeat existimare. Id confirmatur etiam ex *can. 6.* Synodi sextæ: adeò vt Balsamon improbet *can. 10.* Synodi Ancyr. eò quòd Diaconis vxorem ducere permittat, qui dum ordinantur hoc nominatim cauerunt, vt vxorem ducere possent. Orientales igitur obstinato animo vxores suas cum sacerdotio retinuerunt, & hac in parte Catholicæ Ecclesiæ obstiterunt. Nec solum Orientales, sed etiam Occidentalium ij qui Græcorum ditioni subiacebant, vt totum Apuliæ & Calabriæ regnum, quod Græcia magna dicebatur, & Orientalibus obsequebatur Imperatoribus, licèt Occidentis pars fuerit, eò quòd subdita & habitata fuerit à Græcis, vt refert Itinerarium Beniamini, & possessa vsque ad annum *1041.* quo Northmanni sub auspicijs Arduini Longobardorũ Ducis, superato Ducliano Græcorum principe potiri cœperunt, vt testatur Leo Ostiensis *lib. 2. cap. 68.* quam anno *1019.* Roberto Guiscardo confirmauit Nicolaus II. vt idem Leo testatur *lib. 3. cap. 15.* sub fide & homagio sanctæ Sedi præstandis, quæ ipse Robertus Gregorio VII. fecit, vt est apud eundẽ Gregorium VII. *lib. 8. epist. 1.* His igitur regnis matrimonium seruatum fuit, vt probat *cap. 6. hoc tit.* quod scriptum est Acheruntino Archiepiscopo regni Apuliæ, cui mandatur ab Innocentio III. vt approbet electionem factam à Canonicis Ecclesiæ Anglonensis, qui in Episcopum elegerant Cantorem Tricariensis Ecclesiæ, natum ex patre Græco presbytero, qui in minoribus ordinibus constitutus vxorem duxerat, secundùm ius primæuum, quo licuit tantùm in minoribus ordinibus vxores ducere, *d. can. 26. Apost.* non solùm apud Græcos, sed etiam apud Latinos, *can. Si quis eorum, can. Lectores. 32. dist.* Sed paulatim imminutum est, ac demum ità licuit minoribus vxores ducere, vt exteriùs stipendia sua accipiant, *can. Si qui verò. ead. dist. exteriùs*, id est separatim à maioribus, & non communiter, ne videantur pares in honore, qui meritis longè dispares sunt. Quod & posteà cautiùs est ordinatum à postremis Pontificibus, qui inhærentes vestigijs antiquorum canonum, concesserunt quidem facultatem contrahendi matrimonij minoribus, sub hac conditione, vt vxore ductâ beneficium amitterent, & omni stipendio Ecclesiastico priuarentur, *cap. 1. cap. diuersis. hoc tit.* adeò vt nec tonsuram deferre, nec vllo clericali priuilegio frui possent, *cap. Ioannes*, & *cap. vlt. hoc tit.* Subdiaconatus quandiu inter minores habitus, eodem iure vsus est, *can. Decernimus. 28. dist.* nec enim ei licebat vasa sacra contingere, *can. non oportet. 23. dist.* Idem posteà statutum quod in presbyteratu & diaconatu. Nec tantùm vxorem ducere, sed nec ductam retinere licuit, quod primùm statuisse D. Gregorium in *can. Nullum*

Nullum 28. dist. refert Innocentius III. in *cap. Miramur. sup. de seruis ordinand.* & confirmasse Vrbanum II. in *can. Eos qui. 32. dist.* Quod tamen non omnino verum ipsemet Gregorius ostendit, qui in *can. ante triennium. 31. dist.* id anteà obseruatum fuisse in Ecclesia Romana scribit, magis ex longo vsu & consuetudine, quàm lege; ait enim *more Rom. Ecclesiæ*, idque obseruari præcipit ab Episcopis Siciliæ, ne in posterum subdiaconos admittant qui continentiam non profiteantur. Et sanè in Ecclesia Catholica id ius ex more & vsu laudabili sinè lege receptum, cùm non fideliter obseruaretur, Pelagius II. prædecessor Gregorij constitutione suâ firmauit, datâ optione subdiaconis aut vt vxores dimitterent, aut à gradu deijcerentur. Huius rei testis est ipse Gregorius in *epist. 34. lib. 3.* relata in *can. Multorum. 32. dist.* Inferioribus igitur clericis licuit olim tam apud Græcos, quàm Latinos maritari, quod citò Latini sustulerunt, vt dixi, Græci seruarunt, & secundùm hæc tempora dicit *d. cap. 6.* Cantorem Tricariensem natum ex clerico minorum ordinum, iure electum in Episcopum fuisse, & meritò, cùm natus esset ex legitimo matrimonio apud Græcos, qui in Apulia & Calabria more suæ gentis viuebant, *cap. ad hæc*, & *duobus seqq.* quæ scripta sunt ad Episcopum Cassanensem, qui est in Calabria, vel ad Episcopum Cassinensem, qui est in regno Apuliæ, suffraganeus Archiepiscopi Capuani, & sic reperio: in quibusdam editionibus vulgò legitur, *Episcopo Cassell.* forsan Castellanensi, qui est etiam in Apulia. Quicquid sit, putem Episcopo scribi, qui erat regionis illius in qua Græci degebant confusi & commixti Latinis. Summi Pontifices Græcis suos mores, Latinis etiam suos concesserunt, vt indicat Innoc. III. *d. cap. 6.* & Cælestinus III. in *cap. cùm secundùm, de temporib. ordinat.* Quod est scriptum sinè dubio Archiepiscopo Hidruntino: Hidruntum est oppidum Calabriæ: vult inquam Cælestinus in partibus Calabriæ, vbi tam Græci, quàm Latini morantur Græci suo more, Latini legibus Rom. Ecclesiæ in ordinationibus viuant, quod confirmat Innoc. III. in *cap. Quod translationis, eod. tit.*

DE CLERICIS NON RESIDENTIBVS IN Ecclesia, vel Præbenda,

TIT. IV.

SVPERIORIBVS titulis actum est de vita & honestate clericorum circa vestimenta, modum, & formam viuendi: hoc verò tit. damnatur auaritia, ambitio, inconstantia eorum qui postquàm vni Ecclesiæ adscripti fuerunt, & certo titulo mancipati, recedunt, & vel in aliam Ecclesiam ditiorem & digniorem transeunt, vel desiderio vagandi propriam sedem derelinquunt. Nemo olim ad sacros ordines admittebatur sinè titulo, sinè Ecclesia, cui adscribebatur ad ministerium quotidianum exhibendum, & in ea perpetuò perseuerandum, sinè vlla diffugij spe, *can. Sanctorum. 70. dist.* Quamobrem & hi promissionem stabilitatis illius loci facere cogebantur, *cap. 178. lib. 8.* Capitular. Primus Euaristus titulos in vrbe Roma presbyteris diuisit, vt est in Pontificali Damasi, & appellantur Ecclesiæ Tituli, tum quòd titulo & vexillo crucis insignirentur, & consecrarentur, *l. vlt. C. Theod. de paganis*; cùm quòd nomen & memoriam alicuius Martyris præferrent, vt dicemus infrà, *tit. de consecrat. Ecclesia, vel altaris.* In his Ecclesijs, seu memorijs conuentus suos & cœtus peragebant Christiani, quorum numerus vbi crescere & augeri cœpit, oportuit eos diuidi per parochias, & vnicuique titulo, seu parœciæ presbyterum vnum assignari, & quod in vrbe Roma fecerat Euaristus, foris Dionysius fecit, vt constat ex Anastasio in eius vita; *Hic presbyteris*, inquit, *Ecclesias diuisit, & cœmeteria, & parochias diœceses instituit.* Hi presbyteri dicebantur Cardinales, quòd cardini, siue curæ alicuius Ecclesiæ adstringerentur; cardini vtique illi quo cetera mouentur viciniùs adhærentes, vt loquitur Leo IX. *ad Michaëlem Episcopum C P.* ad differentiam presbyterorum, qui in eisdem titulis, seu parœcijs seruiebant, sed non curam principaliter gerebant, non prærant cardini Ecclesiæ. Hoc videre licet apud D. Gregorium *lib. 1. epist. 15.* Scribit enim Balbino Episcopo, vt penitentia decedentibus, & Baptisma infantibus possit præstari, constituat Populonensi Ecclesiæ vnum presbyterum Cardinalem, & duos diacones, & insuper tres alios presbyteros, Videndus idem Gregorius *epist. 73. lib. 7.* Dicti etiam fuerunt Cardinales, presbyteri omnes Ecclesiarum Cathedralium & matricum, vt adhuc in Ecclesia Rauennatensi, & Cōpostellana Canonici vocantur

Cardinales. Olim non omnes clerici & presbyteri, Canonici vocabantur, sed tantùm qui in canone, seu matricula scribebantur, qui erant in catalogo, τοῦ καταλόγου ἱερατικοῦ, vt loquitur *can. 15. Apostolorum*, & *can. 16.* Nicænæ syn. ex sacerdotali ordine, *can. 3.* syn. Antioch. Diaconi verò Cardinales erant, qui peculiariter Rom. Ecclesiæ adstricti erant, vocati sanctæ Sedis Apostolicæ diaconi, quos Fabianus primùm in septē regiones ciuitatis diuisit, vt ex eius *epist.* 1. cōstat. De his Gregorius I. *lib.* 1. *epist.* 14. & *lib.* 5. *epist.* 2. Ad horum exemplum alijs in Ecclesijs diaconi, Cardinales dicebantur, apud eundem Gregorium *epist.* 14. *lib.* 3. Episcopi etiam sæpè dicuntur Cardinales sacerdotes, Greg. *epist.* 13. *lib.* 2. ad exemplum eorum qui potissimùm consilio Pontificis deuouebantur, & qui eius promotioni & consecrationi præerant, apud quos olim electio erat, Nicolaus II. *concil. Rom. cap.* 1. & Adrianus II. in *epist. ad Basilium Imp. Donatum Ecclesiæ Ostiensis, Stephanum Ecclesiæ Nephesinæ Episcopos consiliarios nostros* vocat. Sed ad rem: his omnibus Cardinalibus euagandi & parochiam deserendi licentia denegatur, sub pœna depositionis, vt est in *cap. 2. cap. quia nonnulli. cap. Conquerente, hoc tit.* si scilicet moniti non redeant, *cap. vlt. hoc tit.* contumacia enim dat causam pœnæ, si trinâ citatione factâ vocatus intrà sex menses non redeat, *cap. ex tua, hoc tit.* quod vt faciliùs obseruetur, vetitum ne quis duabus parœcijs adscribatur, vel duas dignitates habeat, *cap. 3. hoc tit.* Ab hac regula excipiuntur qui iustâ & necessariâ de causâ, probatâ ab Episcopo, absunt, *cap. relatum*, & *cap. inter quatuor, hoc tit. can. non oportet, de consecrat. dist. 5.* vt qui est in seruitio Episcopi, *cap. de cetero. hoc tit.* quia is intelligitur seruire Ecclesiæ, *can. Similiter, 16. q.* 1. ideòque nihil debet ei subtrahi eorum quæ communiter omnibus debentur, *cap. ex parte, hoc tit.* simili priuilegio fruitur absens studiorum causâ, *cap. tuæ. hoc tit. cap. licet, tit. seq.* quod priuilegium euanescit, si per talem absentiam Ecclesia graue dispendium patiatur, *cap. Cùm ad hoc. hoc tit.* Ægritudine pariter laborantes eximūtur, *cap 1. de cler. ægrot. cap. Ad audientiam, hoc tit.* Qui quidem seruire Ecclesiæ intelliguntur cùm per eos non stat, sicut seruus æger pendente morbo domino suo seruire dicitur, *l. 3. §. Stichus. de statuliberis*, & interim nutriendus est, *l. In rebus. §. possunt. Commodati.* Hac de re Concil. Trident. *sess. 25. de reformat. cap. 3.* & *sess. 24. cap.* 12. Absentes ergo censentur qui sinè Episcopi licentia absunt, vel peregrinantur, vel in alias Ecclesias se transferunt, quibus tunc commendatitiæ literæ necessariæ sunt, vel systaticæ epistolæ, vt docet *can.* 12. *Apost.* de quibus *infrà, cap. Tuæ, de clericis peregrinantib. can. Primatus*, & *seqq.* 71. *dist.* Tertullianus *lib. de præscript.*

aduersùs hæret. cap. 20. vocat *contesserationes hospitalitatis.* Vocabantur etiam *formatæ, communicatoriæ, pacificæ, confessoriæ,* quas omnes idem esse sub diuersis nominibus asserit Cuiacius, cui non est assentiendum. Omnes quidem hæ literæ erant commendatitiæ, sed aliæ ab alijs discrepabant, pro ratione & qualitate tum negotiorum, cùm personarum. Primum inter confessorias, & communicatorias discrimen fuisse indicat *can.* 23. Concil. Eliberit. sub Marcello I. & *can.* 5. Cōcil. Arelat. I. tum D. Cypriani *epist.* 10. & 11. Putem ego confessorias dari solitas ijs qui prædicandi & docendi prouinciam suscipiebant, & quia nonnulli hoc munus ambibant, statuit Synodus vt reijciantur confessoriæ illæ literæ, & contenti sint communicatorijs. Pacificæ literæ erant, quibus excommunicati, vel hæretici in Ecclesiæ consortium admittebantur: Tertullianus *aduersùs Praxeam*, in princ. Zozomenus *lib.* 5. *cap.* 10. Differentiam agnoscit Balsamo in *can.* 11. Syn. Chalcedon. quòd, vt ait canon, pacificæ darentur humilioribus, commendatitiæ dignioribus & honestioribus, vel ijs potiùs qui suspecti erant, & ob id segregati. Vt vt sit, hæ omnes literæ formatæ etiam dicebantur, eò quòd certis notis inscriberentur ne fraus fieret: in eis nomen Episcopi, & ciuitatis plumbo vel cerâ incidebantur, vel imprimebantur, vt ex Concilio Cabill. *cap.* 41. refert Burch. *cap.* 235. *lib.* 2. Dies etiam paschalis apponebatur, *can.* 76. Cōcilij Carthag. & *can.* 20. Cōcil. Mileuit. Harum auctorem agnoscere debemus Sixtum I. vt testantur Anastasius & Luitprandus, qui suscipiendas proposuit omnibus clericis, Episcopis nempe, presbyteris, diaconis, & subdiaconis. Imò & omnes alij minoris ordinis huic rei adstringuntur, quamuis re verâ & propriè non censeantur clerici. Sic intelligendus est canon, *Extraneo.* 71. *dist.* nempe vt lectores, & reliqui cogantur ad formatas accipiendas, cùm sint clerici, vt est in *cap.* 20. Concil. Carthag. Cuiacius reprehendit Gratianum, qui *d. can. Extraneo,* sumens ex Concilio Chalced. scripsit *extraneo clerico & lectori,* cùm loco verbi, *lectori,* legendum esset, *ignoto*; cur enim potiùs Concilium meminisset lectoris, quàm psalræ, ostiarij, & reliquorum? probat suam sententiam ex Zonara, qui in exemplari Græco legit ἀγνώστους, id est, *ignotos,* non verò ἀναγνώστας, id est *lectores,* quam lectionem confirmat Iustellus ex Mss. Bibliothecæ regiæ, & Matthæo Blastare. Ego, si quid liceat effari, ausim asserere non omnino malè ἀναγνώστας scribi; agnouit enim hanc lectionem Balsamo in *can.* 6. eiusdem Synodi, in quo ait lectores, clericos etiam esse, contra sententiam quorundam, qui aliter sentiebant, & ideò dimissorias eis dandas. Sidon. Apoll. *epist.* 8. *lib.* 6. *Et quia,* inquit, *nomen eiusdem, lectorum nuper*

albus accepit, agnoſcetis profecturo ciui me epiſtolam, clerico debuiſſe formatam. Idem *epiſt. 2. lib. 7. Literas meas ad formatæ vicem, ſcilicet vt lector elicuit*: quibus ex locis dubitatum fuiſſe detegimus, an Lectoribus formatæ dandæ eſſent. Ratio reddi poteſt, cur potius canon locutus ſit de Lectoribus, quia ſcilicet Lectoris officium erat multò nobilius & dignius ceteris minoribus; quippe cui docendi & legendi munus incumberet, *can. perlectis, 25. diſt.* ideóque dicitur ſacrarum literarum præco ſanctus, in vita S. Ignatij patriarchæ; ἱεροκήρυξ *præco ſacer* apud Græcos, cui munus erat iubendi fauere linguis, & Catechumenos è templo abire, dum ſacrificaretur; vnde & cùm ordinabatur ſolebat Epiſcopus de eius fide, vita, & ingenio tractare corā plebe, *can. Lector. diſt. 23.* quod in alijs non obſeruabatur; imò vt oſtendatur dignitas ſupra reliquos, Synodus VIII. Conſtant. ſub Adriano II. *can. 5.* ſtatuit *Ne quis laicus in Epiſcopalē prouehatur dignitatem, niſi in ordine Lectoratus annum vnum, duos in ſubdiaconatu, tres in diaconatu, in presbyteratu quatuor annos exegerit,* apud Baronium anno 869.

DE PRÆBENDIS, ET DIGNITATIBVS,

TIT. V.

De negligentia eorum qui præbendas tenent ſuprà actum eſt, nunc verò de ipſis præbendis & de dignitatibus. Quam materiam vt expendamus, ſciendum eſt in ipſis Eccleſiæ naſcentis cunabulis, quibus Chriſtianum nomen vix cognitum erat, clericos cùm adhuc ſortem ſuam non haberent, & portione tribui Leuiticæ à Deo promiſſâ non fruerentur, coactos vicatim & clanculum ſtipem colligere, & annonam congerere: ità vt quiſque populus pro facultatibus ſuis in alimenta ſuorum clericorum conferret; qui quidem prouentus, ſeu liberalitates dicebantur beneficia, *cap. ad hæc. §. in quadam ſuprà, de offic. Archid. cap. Olim. de verborum ſignif.* quæ ſcilicet ſecundùm ſeruitij & laboris meritum eis dabantur, *can. Clerici. 1. q. 2. can. Vulteranæ. 12. q. 1.* Vbi verò creſcente numero Chriſtianorum excreuit etiam ordo clericorum, ne mendicare cogerentur eis tutiùs proſpectum fuit; quin & paulatim efferueſcente zelo & religionis ardore, vt digniùs Deo famularentur, ipſi communem vitam elegerunt, vt ex Actis Apoſtolorum, ex Tertulliano, & Cypriano conſtat, & qui ſtrictiùs his regulis ſeſe deuouerunt, dicti ſunt *Canonici,* à regula quam ſibi dixerunt, vt ſcribit D. Auguſtinus *de vita clericorum,*

Prosper *de vita contemplat. cap.* 2. & 9. quia distinguebantur ab alijs moribus, & normâ viuendi; alij enim sua stipendia separatim accipiebant quæ *sportulæ* dicebantur, apud D. Cyprianum *epist. 34. vt & sportulis ijsdem cum presbyteris honorentur, & diuisiones mensurnas æquatis quantitatibus partiantur.* & ipsi dicebantur *fratres sportulantes*, vt inquit idem *in honore sportulantium fratrum tanquam decimas ex fructibus accipientes.* Qui verò regulis adstricti erant, in communem mensam aduocabantur, & sub vna matricula, seu pictacio continebantur, & quotidiè suas portiones & sportulas accipiebant, quæ dicebantur canonicæ portiones apud Iuonem *epist. 219. deliberaui*, inquit, *vt darem illis dimidiam præposituram, vt fieret inde quotidianus panis, quamuis eorum annua præbenda eis sufficiens esse deberet.* Dicta etiam præbenda, quod scilicet, pro modo & mensura præberetur, Fulbertus *epist. 38.* & qui eam percipiebant, Canonici præbendarij dicebantur, *can. Sanctorum. 70. dist.* Quod quidem *præbendæ* vocabulum vsurpatum primùm reperio temporibus Caroli Magni, vt ex eius Capitularibus constat *addit. 3. cap. 77.* in corpore verò iuris antiquiorem non habemus quàm Prosperum, in *can. illi 12. q. 1.* & Eugenium II. in *syn. Rom. can. Nulli. 12. q.* 1. Hæ præbendæ, siue reditus vnico etiam nomine, *canoniæ*, dictæ sunt, apud Arnulphum *epist. ad Alexand. Papam*: non abs re, nec tam quod comperant Canonicis ob regulam assumptam, quã ob canonem seruantibus regulam præberi solitum. Canon enim etiam censum seu pensitationem significat, *pactionem*, vt loquitur Imp. *in l. etiam, C. de obsequijs*, Basilica μισθώμα, id est, *suffragium.* De eo etiam titulus *C. de canone frumentario vrbis Romæ*, & Asconius *4. in Verrem*, tria pensitationum genera esse dicit, *canonem, oblationem, & indictionem.* Quia verò primis seculis in Ecclesijs Cathedralibus & Collegijs viguit maximè ille honor, vt soli Canonici dicerentur ob regularis disciplinæ obseruantiam; etiam ob quotidianam distributionem *Præbendarij* soli dicti fuerunt: vnde & Ecclesiæ in quibus Capitula vel Collegia sunt, dicuntur *Præbendales* à Petro Blesf. *epist.* 78. Horum Canonicorum Præbendariorum sportulantiũ nomina in tabella, seu pictacio descripta erant, & quantam quisque sportulam & portionem esset percepturus, vnde effluxit vt à nostris à pictacio illo, portio dicta sit *pitance.* Dicebantur etiam ἀδέλφατα in *No.* Comneni, vt latiùs in Obseruat. docui. Varia porrò genera distributionum illis pictacijs, seu matriculis continebantur, aliquando pecunia numerata, aliàs oleum, vinum, frumentum, aliàs panes, vnde & olim inuestiebantur canonici per panem, vt videre licet in quadam formula veteri Gelasij Papæ relata à Iureto ad ep. Iuonis 185. *Frater in no-*

mine Domini ego te reuestio per hunc librum, & per istum panem de hac præbenda, iussu nostri prælatoris, & Canonicorum istius Ecclesiæ. Hoc hodie in plerisque locis obseruari videmus, tum in inuestitura & portionibus Canonicorum faciendis, cùm clericorum minoris subsellij, qui soli inde *præbendarij* dici cœperunt, alijs dignioribus sibi solùm Canonici nomen arrogantibus, quorum famuli & seruitores sint isti præbendarij, vt quædam Bullæ referunt, quòd subeant vicem dominorum ad onus ferendum, non ad honorem, modico stipendio, & solo pane quotidiè distribui solito contenti, exemplo Romanorum apud quos infimi & humiles homines ad victum panes accipiebant. Prudentius aduersùs Symmachum,

Et quem panis alit gradibus dispensus ab altis.

Iustinianus hos panes vocat *ciuiles* in *l. Cùm quidam. 31. §. prætereà. C. de iure delib.* annonas ciuiles in *Auth. de non alienand. §. hac ergo.* & Leo in *l. Hàc edictali. §. his illud. C. de secund. nuptiis.* Serui potissimùm panes illos præbendarios, seu præbita accipiebant, Columella *lib. 1. cap. 8. tantòque curiosior inquisitio patrisfamilias debet esse pro tali genere seruorum, ne aut in vestiarijs, aut in ceteris præbitis iniuriosè tractentur.* Hæc, alimoniarum taxationem vocat Constantinus in *l. lex quæ tutores. C. de administ. tut.* cibaria Paulus in *l. seruis vrbanis, de legat. 3.* Videndus Cujacius ad *Nouel. 6.* militares copiæ etiam præbendas habebant, *l. si in aliquam. ff. de officio Proconsulis*, & *l. 19. ff de testibus.* De dignitatibus est altera rubricæ pars. Dignitas differt à præbenda, quòd præbenda sit reditus, vt dixi, & commodum canonicum; Dignitas verò honor & prærogatiua præ ceteris Canonicis & clericis; adeò vt præbenda sæpius sit sinè dignitate, dignitas rarò sinè præbenda. Primis quidem temporibus dignitas æstimabatur ratione ordinis, scilicet Episcopalis, presbyteralis, & diaconalis, ad differentiam reliquorum ministrantium & laïcorum: sed deinde dignitas haberi cœpit ratione potestatis, auctoritatis, & iurisdictionis, certis peculiariter personis attributæ; vtpotè Episcopis, Archidiaconis, & alijs de quibus in *can. Perlectis. 25. dist.* quibus etiam datæ ampliores & vberiores præbendæ. Quinimò & inter has dignitatum prærogatiuas cœpit aliqua discretio nasci; adeò vt dignitatum aliæ fuerint sublimioris notæ, aliæ inferioris: hâc cautelâ adhibitâ, vt quæ iurisdictionem haberent coniunctam cum administratione & officio rerum Ecclesiasticarum, dignitates dicerentur; vt sunt Archidiaconatus, Præcentoria, Decania, Præpositura: vbi verò abest iurisdictio ab administratione & officio, dignitas non est, sed Personatus, qualis est Thesaurarius, Penitentiarius, Sacrista, Custos,

Theologus, qui munus habent potiùs & officium, quàm dignitatem: Canonici verò dignitatē vel personatū non habent, imò à personis distinguuntur in *cap. Dudum. 22. de electione, cap. post electionem, inf. de concess. præb.* Sunt tantùm clerici in numerum & catalogum redacti, vt sup. tit. diximus, & Balsam. notat ad *can. 6. ep.* Basilij: aliquando Personæ dicuntur, *cap. cùm olim. de sent. & re iud. cap. statutum. 11. de rescript. in 6.* cum glos. Parœciarum quidem curæ sunt personatus, & Rectores personæ, *cap. vlt. sup. vt lit. pendente.* Hæc differentia licèt melior adferri non possit, incerta est plerunque; pro consuetudine locorum & Ecclesiarum hæ suprà dictæ prærogatiuæ, modò dignitates, modò personatus sunt, arg. *cap. Cùm olim. sup. de consuetud.* Porrò addenda sunt quæ ad generalem huius materiæ cognitionem pertinent. Certum quidem est tam præbendas, quàm dignitates passim non omnibus dari, sed his tantùm quorum merita id exigunt; indigni enim arcendi sunt, *cap. Graue, hoc tit.* Indignitatem facit defectus ætatis, scientiæ, virtutis, & morum, *cap. Cùm in cunctis. sup. de electione.* adeò vt Episcopus, vel alius qui talibus confert, priuetur pro prima vice facultate conferendi, quòd si pertinax sit in conferendo incapacibus priuetur omnino iure collationis, *cap. Cùm Vintoniensis, & cap. Nihil. suprà, de elect.* Incapacitas etiam agnoscitur ratione pluralitatis, vt qui titulum vnum, seu Ecclesiam habeat, aliam non appetat, *cap. Quia in tantùm, cap. Referente*, & *cap. de multa, hoc tit.* Quòd ius nouâ interpretatione traductum est ad beneficia curam animarum habentia, non ad simplicia, atque etiam ad dignitates & personatus, quòd nempe personalem residentiam requirant, *cap. ad hæc. cap. Præterea, hoc tit. can. Singula. dist. 89.* Synod. Trid. *sess. 7. de reform. cap. 3.* Causâ tamen necessitatis cum dispensatione summi Pontificis vni duæ Ecclesiæ dari possunt, *cap. Eam te. sup. de ætate & qualit. ord. cap. Exposuisti. hoc tit.* Quod exprimendum est, ità vt qui modicum aliquod beneficium subticuerit, literarum suarum fructu careat, *cap. non potest, &c. si motu, hoc tit. in 6.* Non potest quoque duobus conferri præbenda vel dignitas, quæ cùm in solidum ab vno possideri debeat, sectionem pateretur, contra Concilium Turonense, *cap. Maioribus. hoc tit.* licèt aliquando sectio permittatur, dummodò hoc fiat in perpetuum, vt si de pingui parœcia duæ fiant, & vtraque maneat parœcia, & proprios limites habeat, *can. vnio. 10. q. 3.* sub vno enim limite & iisdem finibus duæ consistere non possunt, *can. Plures. 16. q. 1.* Quod si quæstio inter duos de aliquo sit beneficio, vni potest totum beneficium assignari, & ne alter nimis graue dispendium patiatur, aliqua pensio in fructibus constitui poterit, quod ius nouum

nouum est in *cap. Nisi essent. hoc tit*. Atque etiam pro expensis summa quædam pecuniæ solui potest, vt est apud Arnulphum, Episcopum Lexouiensem, *epist. ad Alex. III*. 67. Aliquando vni beneficiū iam vacans, alteri proximè vacaturum reseruatur; quod improbauit Concil. Later. *cap. Nulla. infrà, de conceß. præb*. Sed tamē toleratur, *cap. Relatum, cap. Dilectus, hoc tit*. vel nisi talis concessio ex mera Papæ liberalitate, & proprio motu proficiscatur, *cap. Gratia. de rescript. in 6. cap. Si Romanus. Clement. de præbend*. Hæc dona, gratiæ exspectatiuæ improbantur in Gallia; sed tamen aliæ in earum locum successerunt, quæ iure indultorum Senatoribus, & Libellorum Magistris debentur: ac etiam iure regio pro iucundo aduentu ad regnum, pro fidelitate ab Episcopis Regi prçstanda in suis promotionibus. Similiter pro Graduatis in facultatibus Theologiæ, Iuris vtriusque, & Philosophiæ; quibus quatuor menses sunt assignati intrà quos beneficia vacatura eis reseruantur, vt pro summo Ecclesiæ & litterarum bono iura Concordatorum statuisse vulgò notum est. Nec in eo grauantur Ordinarij & Patroni, quibus eo pacto suppeditantur personæ capaces & litterarum studia promouentur: & alijs denique modis. Sed his omissis Episcopi, & alij Collatores ordinarij ius conferendi primæuum habent ante Summum Pontificem, adeò vt intrà sex menses facultas illa penès eos sit, postmodùm amittatur, *cap. de multa. hoc tit. cap. Quia infrà, de conceß. præb*. Potest quidem Summus Pontifex intrà idem illud tempus conferre, dummodò Ordinarium suo rescripto præuenerit: imò & addūt Interpretes, quamuis rescriptum Papæ sit posterius titulo Ordinarij, dummodò Pontificius collatarius prior sit in adipiscenda possessione. Alio quoque modo amittunt Ordinarij ius suum, si beneficia vacauerint Romæ, *cap. licèt, hoc tit. in 6*. quod primus Clemens IV. statuit, & ratio petitur ex *cap. Ex debito. de electionib. in Extrauag. communib*. scilicet intrà mensem, post quem ius redit ad Ordinarium, *cap. Statutum. hoc tit. in 6*. Ex his apparet duplicem esse viam obtinendorum beneficiorum vacantium, vel per obitum prædecessoris, vel incapacitatem occupantis, vel resignationem. Per resignationem in fauorem tamen alicuius, & non aliter, confertur à solo Summo Pontifice, non ab Ordinario, apud quem resignatio pura esse debet, & sinè personæ adiectione quæ propriè est dimissio.

DE CLERICO ÆGROTANTE, VEL DEBILITATO.

Tit. VI.

Hic titulus sequela est superiorum, quo de ijs agitur, qui à residentia excusari possunt morbo, vel alio quouis legitimo impedimento; vt siquis luminibus captus, surdus, mutus, furiosus sit, aut morbo sontico laboret, vt est in *l. vnica C. qui morbo se excus.* aut annos natus septuaginta, *l. vnicà. C. qui ætate se excus.* argumentum enim à tutela, & cura pupillorum & minorum, ad curam & regimen Ecclesiarum rectè trahi potest; cum hac tamen cautela, vt ei qui hoc excusationis beneficium meretur, & residere non valet, detur coadiutor, qui partes eius gerat, *cap.* 3. & *seq. hoc tit.* quem non ipse quidem sibi eligat & assumat, quia hoc esset ius successionis introducere, quod damnat Syn. Antiochena, *can.* 23. de quo in *can. Episcopo.* 8. *q.* 1. Coadiutor autem propriè est vicarius, cuius cura & officium defuncto Episcopo vacabat olim, adeò vt alius sæpiùs in Episcopatum adscisceretur, quod satis demõstrat *can. Petijsti.* 7. *q.* 1. & hoc ideò ne contra antiquos canones in vna, eadémque ciuitate & Ecclesia, duo essent simul & semel Episcopi, *can.* 8. *Syn. Nicænæ*, & ità diuisio fieret, quam vt Ecclesiæ exitiosam damnat Concil. Cabill. *can.* 4. Quæ tamen aliquo casu permittebatur, si quando Episcopus hæreticus cum plebe sua ad fidem redibat, is populum suum nouiter conuersum regebat, & nihilominùs alter manebat, qui populo Catholico præerat, quamuis vterque esset eiusdem diœcesis. Huic incommodo prospexit *d. can.* 8. qui noluit hunc recèns conuersum ampliùs Episcopum appellari, sed presbyterum, vel chorepiscopum: quo exemplo D. Cyprianus *epist.* 4. *lib.* 1. & *epist.* 2. *lib.* 4. Episcopum ad penitentiam reuersum, ordinatione & honore sacerdotali priuari vult. Quod tamen nec posteà obseruatum, licèt Theodosius Imp. in ciuitatibus in quibus hæresis Arrianorum erat, duos Episcopos creari voluerit, vt seditio vitaretur. Igitur nec in ægrotantis Episcopi, vel presbyteri locum alius subrogandus, sed dandus coadiutor. Olim vt plurimùm vicinus Episcopus in regimen diœceseos aduocabatur, & Ecclesia ei commendabatur. Hinc partim Commendarum & Coadiutorum originem sumere debemus; quum enim necessum esset dari coadiutorem Episcopum, ne tamen in vna, eadémque diœcesi duo essent Episcopi, vicinis hoc onus recu-

ſantibus fictitij Epiſcopi fieri cœperunt, titulis quibuſdam emendicatis aliarum prouinciarum, in quibus infideles imperium tenent. Quod ità ſenſim irrepſit, vt ex hoc bono ingens pernicies Eccleſiæ Dei facta fuerit. Quot enim Epiſcopi hodie ſunt, non debiles, non ægri, non ætate confecti, tot & coadiutores, qui nihil præter ſpem Epiſcopatus ſibi vindicant: arcentur enim ab omni officio, adminiſtratione, & fructuum perceptione, contra mentem *cap. vnici, hoc tit. in 6.* quum è contrario fructus omnes percipere debeant ſeruatâ Epiſcopo infirmo aliquâ penſione, vt videre licet apud Clementem IV. in *epiſt.* 191. MS. in bibliotheca Fuxenſi Toloſæ, quâ iubet Archiepiſcopum Senonenſem Archiepiſcopatu cedere ob morbum ſonticum, eíque penſione adſignatâ Coadiutorem dari. Porrò hi Coadiutores dantur non tantùm Epiſcopis, ſed & omnibus aliis prælatis, & rectoribus Eccleſiarum morbo, vel ætate laborantibus, vt Archidiacono in *cap. Conſultationibus. hoc tit.* quod probatur ex *can.* 23. concil. Agathen. *Si officium Archidiaconatus propter ſimpliciorem naturam implere aut expedire nequiuerit, ille loci ſui nomen teneat, & ordinationi Eccleſiæ quem elegerit Epiſcopus præponatur*: qui quidem non ſit Coadiutor, ſed Vicarius temporaneus. Ità & in alijs dignitatibus, licèt eis ius parochiale ſit annexum, decreuit Congregatio ad *cap.* 18. *ſeſſ.* 24. *Conc. Trid.* Non ob eam potiſſimùm rationem quam adfert gloſſa, quòd Archidiaconus ſit vicarius Epiſcopi, ſed quòd ſæpè iuriſdictionem ſuam ſeparatam & diſtinctam ab Epiſcopali habeat, *cap. Significantibus. de oper. noui nunt.* & ius viſitationis in Eccleſijs ſui Archidiaconatus ei competat, *cap. Mandamus. ſuprà, de off. Archidiacon.* Similiter rectoribus datur coadiutor, *cap.* 3. & 4. *hoc tit.* vtriſque congruâ portione reſeruatâ. Hoc autem ius dandi coadiutores regulariter locum habet in omni genere morbi, quo impeditur quis negotium ſuum exſequi; adeò vt ob deformitatem alicuius membri, aut vulneris damnum, non ſtatim coadiutor detur, cùm poſſit oneri ſuo ſatisfacere, licèt à Miſſarum ſolennibus abſtinere debeat, *cap.* 2. *hoc tit.* quod quidem Capitulum peregrinum eſt huic titulo, & remittendum ad *tit. de corpore vitiatis*, vbi latiùs hæc morborum impedimenta examinabimus.

DE INSTITVTIONIBVS,

Tit. VII.

POST tractatum de præbendis & dignitatibus consequenter de earum collationibus agendum videtur. Institutionis enim verbo collatio continetur quod perspicuum satis est ex eo quòd in toto iure nullus est titulus de collationibus. Institutionis enim vocabulum est generale, non, vt voluit Cuiac. quòd contineat tantùm missionem in possessionem, vt loquuntur Iurisconsulti: certum est id plurimas habere significationes, in primis facultatem ordinariam & communem conferendi, tam iure proprio, quàm priuilegio, *cap. ex tua, de filijs presbyt. cap. ad decorem. hoc tit.* & tunc non transfert corporalem possessionem, sed ius tantùm adipiscendæ possessionis, sicut facit inuestitura, *§. si verò qui success. feudum dare teneant. lib. 1. feud. tit. 3. §. fin. de noua forma fidelitatit. lib. 2. tit. 7.* quamuis propriè inuestitura dici videatur, quæ omne ius & possessionem simul transfert, imò sit ipsa possessio, *tit. 2. lib. 2. feud.* apprehensio corporalis seu traditio rei. Hoc tamen iure, inuestitura ius tantùm significat adipiscendæ possessionis; possessio verò est quę fit per rei apprehensionem, per præbendæ vel portionis canonicæ assumptionem, installationem, altaris osculum, campanarum pulsationem, & ianuæ contactum, per librum, apud Godefridũ Vindoc. & Innocent. III. in Epistolis. Et propriè dicitur institutio corporalis, *cap. Ad hæc. de offi. Archidiac.* & collocatio, seu positio in sede, *cap. vt nostrum. eod.* Aliàs inuestitura non est propriè missio in possessionem, non est vera collocatio, quia scilicet tradit ius possessionis, non possessionẽ, vt quæ per annulum, per baculum, vel hastam fit *d. tit. 2.* Innocent. III. *lib. 1. registri, epist. ad Abbatem S. Eucarij. Ipso verò die,* inquit, *inuestitura, possessionem præbendæ habuit, ità quòd recepit stipendia, & in officio ministrauit.* Talis inuestitura non mittit in possessionem, nisi in re præsenti, vt in *l. clauibus. de contrah. empt.* non censetur possessio assumpta, nisi clauium traditio apud horreum facta fuerit, *l. 2. C. de periculo, & commodo rei vendit.* vel etiam sinè traditione per apprehensionem, & contactum, per oculorum inspectionem, *l. 1. §. penult. de acq. possess.* similitèr institutio quæ fit ijsdem modis, re non præsente, non acquirit ipsam possessionem, *cap. Cùm olim.* & *cap. ex literis, suprà de consuetud. cap. Ex ore. de his quæ fiunt; à maiori parte Capit. cap. Cùm olim. de sentent. & re iudic.*

Quemadmodum enim inuestitura tam pro iure adipiscendæ possessionis, quàm pro ipsa possessione, seu missione in possessionem sumitur, ità & institutio, *can. visis, 16. q. 2.* Sed tunc illa ius, hæc verò possessionem tradit. Est præterea alia institutionis significatio, quæ tandem apud nos inualuit; quæ quidem non est collatio, nec etiam missio in possessionem, sed potiùs confirmatio collationis iam factæ, vel electionis approbatio, ità necessaria, vt tamen Episcopus collationem iam factam, electionem, vel nominationem repellere non possit, *cap. vnico. de instit. in 6.* Hoc ius nominandi patronis maximè competit, *cap. Significasti. de iure patronat.* vt potè Archidiacono in *cap. Cùm venissent. hoc tit.* Abbàti, *cap. fin.* & alijs personis, *cap. Quamquam. de electione, in 6.* Hi sæpiùs simplicem habent institutionem, id est præsentationem, aliquando plenam, hoc est tam præsentationem, quàm institutionem, seu inuestituram. Iure igitur communi non aliter distinguitur institutionis vocabulum, quàm si Episcopus iure suo conferat beneficia; talis enim prouisio dicitur collatio; si conferat ad patroni præsentationem, dicatur institutio *d. cap. vni.o, hoc tit. in 6.* Cessantibus priuilegijs & iuribus eorum qui præsentationem habent, ius vniuersum Episcopo competit, *can. omnes, 16. q. 7.* & omnium beneficiorum quoquo modo vacantium collatio, seu institutio est Episcopi, vel eius Officialis, *cap. ex frequentibus. hoc tit.* Capitulum verò sede vacante nec collationis, nec institutionis ius spectare potest: omnes enim fructus futuro successori reseruantur, *cap. Cùm vos. de officio ordinarij,* Præsentatos quidem instituere potest, quia fructus tunc non minuuntur, *cap. vnico. hoc tit. in 6. cap. Cum olim. de maior. & obedient.* Iurisdictio quidem ad Capitulum in his quæ præiudicium Episcopo non faciunt, spectat, *cap. his quæ. de maior. & obedient.* Postremò notandum est ex *cap. vlt.* licèt libera sit collatio, vel institutio, tamen in eo libertatem minui, vt nullus se ipsum præsentare, vel instituere possit, nec Episcopus sibi conferre queat, nec patronus seipsũ præsentare, cùm in his alia debeat esse persona dantis, alia recipientis; ideóque cùm inter dantem & recipientem discrimen sit, secundùm naturam correlatiuorum, vt vnum idem non sit, *l. 1. de rerum permut.* alia persona debet esse interrogantis, alia respondentis, *l. 1. de verborum obligationib.* Aliquando tamen potest patronus seipsum præsentare, si pauper & inops sit; tunc enim emittit potiùs preces quàm seipsum commendat, maximè cùm beneficium est simplex; tunc enim ambitionis suspicione caret, vt sentiunt Interpretes in *cap. Cùm secundùm. de prabend.* & *cap. Tuam. de atate & qualitate ordin.* Abbas in *cap. per nostras. infrà, de iure patronatus.*

DE CONCESSIONE PRÆBENDÆ, ET *Ecclesiæ non vacantis,*

Tit. VIII.

HIc titulus circa eandem materiam in qua superior versatur: vterque de institutionibus & collationibus, quas & concessiones vocamus, sed in eo differunt, quòd ille potissimùm ad quos ius istud conferendi pertineat docuerit; hic verò quando beneficia sint conferenda demonstret. Quod vt dilucidè videamus, duas regulas statuemus ex Concil. Later. sub Alexand. III. in *cap. 2. hoc tit.* Prima est, ne cui beneficium non vacans concedatur, vel promittatur. Habet hæc regula duo membra, vnum ne in viuentis locum alius substituatur; alterum ne viuentium beneficia post eorum obitum conferenda promittantur. Primum membrum sumptum est ex antiquis Patrum traditionibus, quibus mutationes, translationes, suffectiones, exosæ erant: ex quo enim quis vni Ecclesiæ adscriptus erat, non poterat sponte resilire, *can. Sanctorum. 70. dist.* vt suprà attigimus; multò minùs coactus, *cap. 1. hoc tit.* Episcopo enim semel facto, & collegarum, ac plebis testimonio, & iudicio comprobato, alium constitui nullo modo posse ait D. Cyprianus *ep. 11. lib. 2.* agens de Cornelio Papa contra ordinationem Nouatiani. Hinc fit, vt qui in alterius locum constituitur, fur & latro dicatur, *can. Non furem. 7. q. 1.* & adulter, *can. sicut. ead.* excommunicationem incurrat, *can. eum qui. ead.* vnitatis Ecclesiæ sit destructor; nec enim duo vni Ecclesiæ præfici possunt, nec vnus primus dici, alter secundus, adeò vt qui secundus dici velit nullus sit, *can. factus. ead.* nisi is in cuius sedem alius sufficitur, criminis vitio, vel hæresis labe notetur, *can. 17.* syn. Ancyr. Exempla tamen quædam adduci possent, quibus ostendatur in locum viuentium alios suffectos, vt D. Augustinum: sed hi non inuitis, sed potiùs onus ferre non valentibus, ætate, vel morbo impeditis, vt *tit. de clerico ægrot.* diximus. Alterum membrum huiùs primæ regulæ, quod sumptum est ex Concil. Lateranensi, omnem improbat concessionem beneficij nondum vacantis, tunc demum cùm vacauerit; spem enim futuræ successionis, & votum captandæ mortis alienæ inducit; si enim in foro ciuili talia pacta improbantur, *l. stipulatio. hoc modo, de verb. obligat. l. quidam. de donat. l. vlt. C. de pactis*, quantò magis in foro Ecclesiastico; adeò vt hæc facultas conferēdi beneficium proximè vacatu-

rum,vel potestas ius hoc alteri tribuendi improbetur, *cap. Constitutus. hoc tit.* Patronus etiam sicut non potest polliceri se præsentaturum, ita nec potestatem præsentandi dare, *cap Cùm dilecta. hoc tit.* Quæ tamen lex ab Innocent. III. temperata fuit,vt cùm promissio cōferendi facta fuerit ab Episcopo, vel alio, qui ius hoc habet, tunc demum cùm ei se facultas obtulerit, talis promissio valeat & obliget promissorem *.cap. Accedens. hoc tit.* Præter mortem alicuius, potest nasci occasio prouidendi per resignationem, renuntiationem, *cap. post electionem hoc tit.* priuationem, monasticæ regulæ votum, vel præbendæ sectionem, *cap. Relatum. sup. de præbend.* Vel etiam in Ecclesijs in quibus non est certus numerus præbendarum, quarum numerus augeri & minui potest, *cap. Ex parte. hoc tit.* tunc enim mors alicuius exspectanda non est. Sæpè cum persona extinguitur præbenda, aliquando de nouo erigitur, *cap. dilecto. §. præterea. sup. de præbend.* ideóque Concilium Lateranense ad tales præbendas non respicit. Quam tamen clausulam vt suspectam & fraudulentam reprobauit Bonifacius, *cap. detestanda, hoc tit. in 6.* & Concilium Tridentinum *cap. 19. sess. 24.* Hæ pollicitationes ad præbendam proximè vacaturam, videntur locum habuisse etiam temporibus Alexandri III. ante Concilium Lateranense, vt constat ex *cap. relatum. sup. de præbend.* quod quidem Glossa restringit ad casum quo quis receptus fuerit in Canonicum, vt tunc demum promissio præbendæ vacaturæ valeat, non aliàs; quæ tamen distinctio non placuit viris doctis, cum semper promissio præbendæ vacaturæ vitium trahat, & votum captandæ mortis inducat; & licèt quis receptus fuerit in Canonicum, non tamen ideò consequens erit, vt ei tribuatur præbenda, vt tamen Glossa concludit; aliàs semper illuderetur Concilio Lateranensi per receptionem in Canonicum. Equidem existimandum est dictum *cap. relatum*, scriptum fuisse Cantuariensi Archiepiscopo ante Concilium Lateranense, quod indictum fuit ab Alexandro III. postremis sui Pontificatus temporibus: & hæc fuit sententia viri clariss. Ioannis à Costa Professoris nostri.

Altera regula quæ proponitur ex Concil. Lateran. in *d. cap. 2.* est, ne diu beneficia possessore careant, & ita Ecclesię per diutinam vacationem dispendium patiantur, vt intrà sex menses, à tempore vacationis numerandos, conferantur, *cap. De multa. sup. de præbend.* Episcopatus verò & Ecclesiarum præfecturæ intrà tres menses propter maius periculum, *cap. ne pro defectu. sup. de elect.* Quod ex antiquis Patrū sanctionibus processisse restatur D. Gregorius in *can. postquàm. 50. dist. can. obeuntibus. 63. dist.* & intrà alios tres menses sequi debet consecratio: quod statutū primū fuit in Concil. Chalced. *can. 25.* relato in *can. quo-*

niam 75.dist. Vbi illud obiter nota, nisi necessitas aliqua sit impedimēto: quod ideò dico, quia anno 1618. de facto euenit in Archiepiscopatu Tolosano, vt non consecrato electo Archiepiscopo intrà tres mēses secundùm Concil. Trident. diu disputatum fuerit, an sedes vacauerit. Sed ad rem: intrà sex menses beneficia vacantia conferenda sunt, aliter ius conferendi, negligente Episcopo, ad Capitulum deuoluitur, & è contrario, *cap. Ea noscitur. de iis quæ fiunt à prał.* & *cap. requisiti. de testament.* Quod intellige quando collatio beneficiorū ad Episcopum & Capitulum simul pertinet, *cap. Postulastis. hoc tit.* Quibus cessantibus ad Metropolitanum, à Metropolitano ad Summum Pontificē fit deuolutio, *cap. Cùm nostris. hoc tit.* Semestre autē tēpus sumitur non semper à die vacationis, sed à die notitiæ, quo collator scire potuit beneficium vacasse, *cap. Quia diuersitatem. hoc tit.* ad exemplum cretionis hereditatis intrà 100. dies *quibus scieris, poterisue*, vt loquitur Vlpian. *tit. reg.* 22. Is qui nescit, facultatem non habet, nec potestatem, *cap. licèt, de supp. neglig. prał. l. annus. de calumniatorib.* & hæc habent locum in vacatione facti, non iuris; si enim beneficiū de iure vacet, vt quòd iniustè detinetur, libera est quandocumque collatio, & hoc casu in viuentis locum alius sufficitur. Sed narrari debet collatori ordinario, vel summo Pontifici possessionem occupantis esse iniustam, *cap. Quamuis. de prabend. in 6.* quod operatur hæc clausula, *quouis modo vacet beneficium.*

NE SEDE VACANTE ALIQVID INNOVETVR,
TIT. IX.

NON malè titulus hic præcedenti subnectitur, ideò maximè, quia de collationibus agit beneficiorum vacantium, vt suprà diximus, si intrà sex menses vacauerint collationem deuolui vel ad Capitulum, vel ad superiorem. Iam proponitur exceptio, cùm nempe sedes vacat; defuncto enim Episcopo nihil innouandum; & omnes reditus, fructus, & iura Episcopatus futuro successori debēt fideliter reseruari, *arg. cap. Cùm vos. de offic. ordin. can. hac huius. can. non liceat.* 12. *q.* 2. quod ius traxit originem ab Apostolis *in can. 40. Apostolorū, & can. 22. Concil. Chalced.* abusus primùm cœpit Romæ; obeunte enim summo Pontifice patriarchium eius deprædationi expositum erat, qui abusus in alios Episcopatus irrepsit, quod Ioānes XII. graui censurā prohibuit *in Concil. Rauennat. c. 11.* sed interim Oeconomus adhiberi debuit, *cap. cùm suos. de off. & pot. iud. deleg. & in prima Compil.* quod ex dicto Cōcilio Chalced. processit, & id Oeconomus

Oeconomus ex clero, vel Capitulo desumi debuit, *can. hæc huius.* 12. *q.*2.vel etiam Metropolitanus procurare custodiam, *can. non liceat. ead.* vel vicinior Episcopus ad Metropolitanum τὴν διατύπωσιν, id est *descriptionem & recensionem rerum omnium* deferebat, *can.* 5. *&* 6. *Rhegiensis synodi*; euocatis etiã presbyteris. & *Aurelianensi. synodo* 2. *can.* 6. cauetur, *& Tolet. IX. can.* 9. Et si qui custodiam habebant παραλαμβάνοντες, id est *adsumentes vocari, ait Balsam. ad d. can.* Per negligentiã verò collatio non potest deuolui, cùm non fuerit superior qui posset de facto, vel de iure conferre, *cap. vnico in* 6. adeò vt iudicia & sententiæ prolatæ præiudicium non faciant, *cap. fin.* alienatio nulla sit, *cap.* 1. *hoc tit.* cuius species pertinet ad materiã; cùm enim vnio facta esset à Cælestino III. Innocent. III. prædecessore, Glastonensis monasterij cum Bathoniensi Episcopatu, petentibus monachis vnionem rescindi, sinè dubio alienatio & præiudicium fiebat futuro Episcopo Bathoniensi, quod vacante sede noluit tribuere Innoc. III. quamuis causa legitima videretur; religionis enim esset ruina, & non ampliùs fierent piæ erogationes in pauperum alimenta pendi solitæ: denique poscentibus Rege, & regni primatibus, Episcopis, & Abbatibus Angliæ, Sauarico Bathoniensi Episcopo Richardus I. Rex Angliæ hanc Abbatiam dederat, & Cælestinus Bathoniæ vniuerat; sed deinde suasu, & consilio Huberti Cantuariensis Archiepiscopi ablatam Vvillelmo la Pie dederat, qui quandiu vixit Richardus, Abbas fuit, sed eo mortuo, Sauaricus conquestus est coram Innocent. III. & Cardinalibus, allegans sibi datam à Richardo, & anteà in ea sedem Episcopalem fuisse: ad cuius instantiam confirmauit hanc vnionem Abbatiæ, & Sauarico restituit Innocent. III. vt videre licet in antiqua compilat. & apud Rogerum *part. posteriori Annal.* Sed iterùm defuncto Sauarico lis moueri cœpit, Rege & magnatibus petentibus, quibus Innocent. non satisfecit, ne sede Bathoniensi vacante damnum fieret futuro successori. Cur autem tam propenso animo Ioannes Rex, frater Richardi, non Richardus vt voluit Cuiac. iam enim obierat, vnionem frangi, & separationem fieri optauit? quia scilicet Glastonensis Abbatia antiquissima erat, & inter nobilissimas regni habita, ab Hina Occidentalium Saxonum Rege, qui vixit circa annum 688. vt est apud Polyd. Vergil. in honorem B. Mariæ Virginis fundata, in quodam palustri recessu, vt eò tenaciùs monachi supernis inhiarent, quò castigatiùs terrena haurirent; quam posteà Edgarus Anglorum Rex præ omnibus dilexit, & magnis possessionibus auxit, & successiuè reges omnes singulari affectu prosecuti sunt, vt narrat Vvillelmus Malmesb. *lib* 2. *de gestis regum Angliæ*, qui etiam pri-

uilegia refert. Sed hæc vltra metam nostri propositi: redeamus vnde diuertimus. Episcopo toties fit præiudicium in collationibus, quoties collatio ad eum solum pertinet, licèt teneatur requirere consilium Capituli, *cap. 2. hoc tit.* Damnum enim fieret Episcopo, si verbi gratiâ inhabilis sit ob defectum qui citò potest reparari, & Capitulum se intromitteret, *can. Presbyteri. 24. dist.* Aliud est cùm collatio communiter ad Episcopum, & Capitulum pertinet, vno enim deficiente, ius omne ad alterum deuoluitur, *cap. vnico. in 6.* Quod si vnum ab altero teneatur consilium exspectare, toties potest qui ius conferendi habet conferre, quoties alterius absentiâ, vel morte damnum posset emergere, *d. cap. vnico. §. vbi.* Similiter obseruandum non tantùm de collationibus, sed de omnibus alijs iuribus, quorum deuolutio toties fit, quoties vel ex mora damnum, vel aliquod periculum nascitur: quod Ioannes XXII. trahere voluit ad sedem Imperij vacantem, in *cap. vnico. Extrauag.* quo inhibetur sub pœna excommunicationis, ne vllus vacante, Imperio audeat sibi Vicarij nomen arrogare, nec vllum regimen suscipere, sed recurrendum sit ad Summum Pontificem. Ratio autem huius Constitutionis quam edidit Ioannes sub tit. *Ne sede vacante*, petenda est ex historia. Post Clementis V. obitum vacauit Romana Sedes annis duobus, mensibus tribus, diebus 17. quo tempore mortuo Henrico Imperatore, designati sunt Imperatores varij à varijs; Ludouicus nempe Dux Bauariæ, & Fridericus, inter quos annis octo bellum grauissimum gestum est, sed Ludouicus superior euasit citra mentem Ioannis XXII. non impetratâ ipsius confirmatione, vt moris anteà semper fuerat, à quo ideò anathemate percussus fuit: ex veteri enim eligendorum Imperatorum iure, ab Henrico II. in hunc vsque diem seruato, Imperatorem sex Electores designant, Treuerensis, Coloniensis, & Moguntinus Archiepiscopi; Comes Palatinus Rheni, Dux Saxoniæ, & Marchio Brandeburgensis: septimus quasi arbiter & contentionis iudex adhibetur Rex Bohemiæ, & octonarium numerum faciens Rom. Pontifex, apud quem ius approbationis & confirmationis erat. Hunc morem suâ Constitutione firmauit Gregorius V. vt referunt Egnatius *lib. 8.* & Blondus *lib. 3. dec. 2.*

DE IIS QVÆ FIVNT A PRÆLATIS *sinè consensu Capituli,*

TIT. X.

OSTENDIMVS suprà collationem esse in fructu *cap. fin. de offic. Vicarij in 6.* & idcircò eius deuolutionẽ non fieri confusè, & absque ordine, ne alienatio fieret iurium optimorum, quibus Episcopi & Capitula gaudent. Hinc latius euagari contigit, & ad materiam omnium alienationum transire, adeò vt hoc tit. non tantùm collationum, sed etiam aliorum iurium materia expendatur. Cùm enim Episcopus & Capitulum vnum corpus efficiant, Episcopus sit caput, Canonici membra, *cap. Nouit. hoc tit.* & Episcopus sit spiritali coniugio copulatus Ecclesiæ Cathedrali, *cap. Requisisti. infrà, de testamentis,* non potest Episcopus solus inscio Capitulo res Ecclesiæ alienare: adeò vt quod ità gestum fuerit nullius sit momenti, *cap. 3. hoc tit.* Quod vt pleniùs ostendatur, aduertendum est hanc rubricam agere tantùm de consensu, non de consilio Capituli: siquidem magna est differentia inter consensum, & consilium: consensus pendet à voluntate, quam quis interponit in negotijs, & ex imperio, ex autoritate, & iurisdictione sua habet: ideóque quoties requiritur consensus, eo omisso res non agitur, *cap. vlt. de Iudicijs in 6.* In quibusdam tamen casibus nec silentium facit consensum, vt si iudex citet extra territorium suum, & partes non contradicant, tunc consensus expressus necessarius est; quemadmodum in alienationibus, donationibus, & negotijs Ecclesiæ, quæ sunt magni momenti, *cap. 2. hoc tit. absque collaudatione & subscriptione,* inquit *cap. 1.* & optimè glos. distinguit quando subscriptio seu ratihabitio valet, quando non; veluti si fiat per eos qui ius habere non possunt, vt si quis per alium sententiam vel testimonium dicat. Est autem collaudatio, confirmatio seu approbatio apud Iurisconsultos, vt annotat Budæus, & sumitur *in l. 1. §. sed vtrùm. ff. de seru. corrupt.* apud Iuonem *ep. 13. Testatus est pleniter definitam esse causam Apostolicâ autoritate, & vestrâ, vestrorúmque Coëpiscoporũ laudatione: & ep. 16. Coniugium quod antè factum non laudastis, post factum, nec facto, nec dicto inconsultè approbetis*: inde laudimium, in Constitut. feudorum. Aliud est de consilio, quod petere quidem oportet, sed non sequi, *cap. cùm olim. de arbitris,* vbi glo. optimè contendit non esse *superfluum,* vel vt loquitur P. Beneuentanus, *prolusorium,* ad *cap. vlt. de arbi-*

tris in 3. comp. petere quod non tenentur sequi, vt de adsessoribus dicitur in *l. 2. C. de adsessorib.* qui nec possũt libellos subscribere *Nou. 6.* συγκαθέδρους vocant Basilica, *participes, l. 1. C. si rector prouinciæ.* & *l. 2. C. de adsessoribus*, ἀρχόντων συμπόνοι apud Græcos, consiliantes apud Pliniũ in epistolis. Non debemus tamen clerum, vel Capitulum ijs assessoribus comparare, habent enim magistratum & imperium cum Episcopo coniunctim, ad exemplum Senatorum, qui à Patricijs & Consulibus descendebant, & soli sententiam dicere poterant, *l. vlt. ff. de Senatorib.* ideóque & Canonici vulgò ab Episcopis, fratres, appellantur, *cap. 2. hoc tit.* eâdẽ ratione quâ Episcopi à summo Pontifice, *cap. fin. hoc tit.* Papa caput est Ecclesiæ orthodoxæ, Episcopi sunt capita suarum Ecclesiarum προεδρεύοντες, id est, *præsides* ità, dicti ab exhedris, peristylijs, vel claustris Ecclesiarum; qui quidem suos habent consiliarios, sicut princeps olim negotia cum consulibus & primoribus iudicabat, vt est apud Dionem in Augusto, & Zonaram in Adriano, καὶ ἐδίκαζε μετὰ τῶν πρώτων. Hi proceres tantæ dignitatis erant, vt à Getis θεοὶ dicerentur. Hunc honorem, quo Canonici fulciuntur vocat Innoc. Canonicum honorem, *ep. 127. lib. 1. cap. proposuit. de concess. præb.* Quando verò concilium, quando consensus requiratur, non est plenius inquirendum; siquidem in omnibus negotijs & cõcilium & consensus requiruntur, *cap. quanto. de his quæ fiunt à prælatis.* Nomine Ecclesiæ hîc intelligimus non tantum Cathedralem cũ Capitulo, *cap. cùm clerici, de verborum sig.* sed etiam diœcesim, aut prouinciam, *cap. cùm super. de autoritate, & vsu pallij, cap. Radulphus. de rescriptis.* Quandoque verò significat Episcopũ tantùm, vt *in can. scire. 7. q. 1.* vel Capitulum tantùm, *can. antiquos. 10. q. 1.* si de iure peculiari vnius agitur, sinè dubio alter nil quidquam agere potest citra consensum alterius, *cap. ea noscitur. hoc tit.* Semper verò concilium est adhibendũ, ità intelligendum *cap. primum, in quinta compil.* ex quo malè detraxit Raimundus hanc vocem, *concilio*; nam quamuis necessariò non requiratur, exspectari tamẽ debet, *cap. cùm in veteri, sup. de elect.* vt & rectè annotauit glos. in *c. cùm olim, sup. de consuetud.* & quoties permittitur aliquid inconsulto Capitulo, hoc dicendum, dummodò non sit enorme damnum Ecclesiæ, vt docet Bernardus *ad cap. 1. de consuetud.* in prima compilat. quæ omnia intelligenda veniunt, tam de bonis spiritalibus, quã tẽporalibus, *cap. tua. hoc tit.* Cùm enim quæstio esset an Episcopus posset concedere in perpetuum vni monasterio Ecclesias baptismales, quarum ius patronatus ad ipsum monasterium pertinebat citra Capituli consensum, Innocentius fieri non posse ait: ratio in hac hypothesi sumebatur, ex eo, quòd Capitulũ non multũ dispendij pate-

retur ex cõceſſione Eccleſiarũ, in quibus iam monaſteriũ iure patronatus fruebatur; ſed omninò id negat Pontifex, ſumens regulam generalem ex epiſtola Leonis in *can. Sinè exceptione. 12. q. 2.* tranſlatio ſiquidem illa perpetua eſt, viuit enim ſemper monaſterium, & ità præiudicium fieret clero, & ſucceſſori Epiſcopo, quod non debet, etiam quâuis conſuetudine obſtante, *cap. vlt. Clement. de reb. Eccleſ. alien.* conceſſiones quæ fiunt perſonis, quia non ſunt perpetuæ valent, *can. Bona. 12. q. 2. can. poſſeſſiones 16. q. 1.* Eſt & alia ratio quæ magis vrget in Eccleſijs Baptiſmalibus, quia tunc videntur carere paſtoribus, quibus magis indigent ad ſalutem animarum, *d. Clement. fin.* Per baptiſmales Eccleſias intellige parœciales, vt in *can. Plures. 16. q. 1.* quæ ideò ità appellantur, quia Baptiſmus eſt primum ſacramentum, & ianua aliorum ſacramentorum *can. Cùm itaque. de conſecrat. diſt. 4. can. Si quis per ignorantiam 1. q. 1.* Similiter de bonis temporalibus eſt ſtatuendum, ne Epiſcopo liceat ea minuere, tollere, vel perdere, negotia tractare citra Capituli aſſenſum, *cap. Nouit. cap. Quanto. hoc tit.* fructus, & obuentiones vnius Eccleſiæ quibuſdam pijs locis aſſignare, præter quinquageſimam portionem, quod ius hauſtum eſt ex Concil. Toletan IX. in *d. can. Bona.* Cauſa enim iuſta videtur templum ædificare, & rei bonæ ſtatuendũ Concilium dare aſſenſum, *can. Si quis Epiſcopus. ead.* qui eſt ex Concil. Tolet. III. *cap. 4.* in quo adhibetur hæc cautela, vt id Epiſcopus de conſenſu Concilij ſui faciat; & ſic intelligendus *d. can. Bonæ*, licèt contra Interpretes, ſed peſſimè: vt etenim citra Capituli aſſenſum id poſſit Epiſcopus, ius nouum eſt ab Innocentio III. introductum, vt ſatìs colligere licet ex ipſius verbis in *d. cap. Paſtoralis. hoc tit.* & in *cap. Apoſtolicæ. inf. de donat.* ſtatim enim initio profitetur ſe *d. canoni Bonæ rei,* velle derogare. Exceptioẽnhuius iuris vnã aduertere licet, in *cap. Cùm Apoſtolica. hoc tit.* vt ſcilicet non requiratur cleri aſſenſus, quando ſcilicet propriè non fit alienatio, ſed potiùs reuocatio bonorum Eccleſiaſticorum; vt cùm decimæ quæ ab Eccleſia cuidam laico donatæ erant feudi iure, iterum ad Eccleſiam redeunt, & monaſterio alicui applicantur; vel cùm alienationem factam Capitulum ratam habet, *cap. Cùm nos. hoc tit.* ratihabitio ſiquidem mandato comparatur: vel cùm ſciente, & non contradicente Capitulo facta eſt, *cap. 2. hoc tit.* Scientia enim & patientia pro expreſſa voluntate ſumitur, non quidem ſemper, ſed potiſſimùm in alienatione temporali, aliàs expreſſus cleri conſenſus neceſſarius eſt, *can. Si ſeruus, 54. diſt.* conſenſus, inquã ſanioris partis, vt dicetur *infrà, tit. ſeq.* & ità intelligẽdus vulgatus *canon, terrulas, 12. q. 2. ſinè conſilio fratrũ,* Per fratres, intelligit clerũ, vt eod.

cā. præcedēti, *absque subscriptione clericorū.* ἀγνοούσης τῆς συνόδου ἢ τῶν ἰδίων πρεσβυτέρων : id est, *insciente Synodo, vel proprijs presbyteris*, ait *can. placuit, ead.* Scio quidem per fratres, aliquando intelligi Episcopos, vt in *can. præterea. dist.* 51. sed etiam eo nomine presbyteri intelliguntur, *can. fratres, de penitent. dist. 5. fratres nostros Episcopos & presbyteros admonemus.* Denique in omnibus negotijs, conuentibus, concilijs interuenire debet clerus, vel Capitulum, vtpotè senatus Ecclesiæ, teste D. Hieronymo; nec possunt celebrari inuocatis Capitulis: cùm enim Concilia pro excessibus corrigendis, prauis moribus reformandis omnium clericorum conuocentur, *cap. fin. hoc tit. cap. Sicut olim, de accusat.* bis in anno ex præcepto Apostolorum, quartâ nempe hebdomadâ Pentecostes, & duodecimâ die hyperberætei, id est, Octobris, vt est in *can.* 37. Apostolorum, saltem semel in anno *can. 6.* Syn. Nicænæ; ideò Capitula vocanda sunt, *can. de eulogijs, dist. 18.* quod & expressit Syn. Trident. *sess. 24. de reformat. cap. 2.*

DE IIS QVÆ FIVNT A MAIORI parte Capituli,

Tit. XI.

IN rebus Ecclesiæ Episcopum cum Capitulo consentire debere dictum est. Iam quid nomine Capituli intelligatur videndum. Capitulum, est vniuersitas clericorum, quorum caput est prælatus, & ipsi membra simul corpus efficientia, *cap. Nouit. sup. tit.* Sodales, seu socij eiusdem collegij, & congregationis, quam Græci ἑταιρείαν vocāt, quales depingit Caius in *l. vlt. de collegijs.* quibus vel victus communis est, vel aliqua viuendi forma circa cultum Dei: nec enim omnes clerici vnius Ecclesiæ faciunt corpus, Collegium, seu Capitulum, *cap. dilecta. de excessib. prælat.* sed ij tantùm quibus Pontificum constitutionibus id concessum est, ad exemplum collegiorum paganorum, seu laicorum, quibus id constitutionibus & rescriptis principum conceditur; qui communem habent actorem seu syndicum, sigillum, & arcam, *l. quod cuiusque vniuersit. cap. Significauit. sup. de appellat.* Actorem seu syndicum, qui constituitur ad omnes causas vniuersitatis, seu Capituli, quouis nomine donetur siue actoris, siue procuratoris, *cap. petitio*, & *cap. Quia in causis, de procurat.* Siue Oeconomi, Præpositi, Defensores, Castaldi, in *can. Saluator. 1. q. 3.* Sigillum est etiam argumen-

tum vniuerſitatis, *cap. dilecta. de exceſſ. prælat.* χαρακτῆρα impreſſum habens, & notam ſeu ſignum commune: quod fuit vel annulus, vt apud Tacitum 1. *Annal.* vel etiam ante vſum annuloru͂, lignu͂ à vermibus exeſum, apud Heſychiu͂: inde dicta ea ſignacula, θριπήδεστα, θριπηδέστατα apud Suidam, & Euſtathium *Odyſſ. α.* Etymologici auctorem, & alios. Vocatur & hoc ſigillum, Bulla, ab Innocentio III. quod quidem ſub cuſtodia erat Cancellarij, *cap. vnico. infr. tit. ſeq.* & vocatur ſigillum, ſeu annulus Eccleſiæ, *can. 1. 73. diſt.* fidem totius Collegij faciens, *cap. 2. de fide inſtrum.* cuius ſigilli vſus præcipuè autoratus in Anglia, ob penuriam tabellionu͂, Concilio Londinenſi habito ſub Othone Cardinali, Sedis Apoſtolicæ in eo regno legato, anno M. CC. XXXVII. vt narrat Matthæus Paris. Arca poſtremò ſignum communitatis eſt, in qua obuentiones, & redditus in nummos redacti reconduntur, quaſi in gazophylacium, ſeu ταμεῖον, *l. 15. C. de ſuſceptorib.* in qua etiam inſtrumenta, tituli, & veſtes pretioſæ aſſeruantur: vnde tituli arcales *l. 6. C. de exactorib. tribut.* & qui cuſtodes ſunt, arcarij, *cap. vlt. ad Rom.* Eſther *cap. 3.* hic locus vulgò, *Arcibum*, ſeu, *Arcipum* in formulis Marculphi *lib. 2. cap. 38.* & in *formula 8. Ingenuitatis*, quæ ſub incerto Auctore edita eſt. Arca illa vulgò etiam dicta eſt in Gallia, Burſa; & qui victum ex ea capiunt, Burſarij. His tribus potiſſimùm Co͂munitas, ſeu Capitulum deſignatur, accedente numero clericorum competenti, quibus collegium componatur. Hoc autem titulo id præcipuè tractatur, quando Capitulum aliquid ſtatuiſſe, & ordinaſſe cenſeatur, quod toties efficitur quoties τὸ πλέον μέρος, id eſt maior pars accedit, & concurrit in vnam ſententiam, *cap. 1. & vlt. hoc tit.* exemplo decurionum, *l. quod maiori. ad municip. l. Nominationum. C. de decurionib. lib. X. l. Aliud. de reg. iur.* & *cap. Quia ſicut. ſup. de electiôn.* Quæ ſit autem maior pars ſæpius quæſitum, & argumentum ſumunt multi ex *hoc cap. 1.* maiorem partem non ſemper eſſe quæ pluribus abundat ſuffragijs; ſæpè enim peior, vt ritè demonſtrat Quintilianus *declamat. 365.* & Seneca *lib. de vita beata, cap. 2.* ſed quæ ſanior & rectior; ſicut in *l. Majorem. de pactis*, maior pars creditoru͂ eſt pro modo debiti, non pro modo perſonarum, & in *can. Multi.* 40. *diſt.* Qui eſt major in honore, iuſtior non eſt; ſed qui iuſtior eſt, major eſt. Quod tamen ità eſt intelligendum, vt ſanior pars, licèt numero minor intelligatur, & accipiatur, non quidem ab ijs qui ſuffragium dant, ſed à ſuperioribus cauſæ cognitionem habentibus, vt in *cap. Eccleſia. ſup. de elect. cap. Concertationi. de appellat. in 6.* Ratione enim, an ſententiâ pauciorum ſuſtineatur, relinquendum eſt iudicio ſuperiorum; aliàs nuſquam concordia naſcetur, cùm om-

nes suo sensu abundare, & in saniorem ire sententiam existiment: ità est sumendum *d. caput* 1. Verùm generaliter statuendum est maiorem dici partem, quæ pluribus abundat suffragijs; numerantur sententiæ non ponderantur, vt ait Plin. & hæc est lex, & regula, quam sequi oportet, *cap. fin. hoc tit.* Prudent. *1. contra Symmachum,*

Seruemus leges patrias, infirma minoris
Vox cedat numeri, paruáque in parte silescat.

Vt maior pars dicatur, est prætereà aduertendum, hoc ius locum habere de præsentibus in Capitulo, in quo ad minus duæ partes adesse debent, *l. Multi*, & *l. Planè. Quod cuiusque vniuersit.* non exigitur vt duæ partes idem decernant, sed vt in decernendo adsint duæ partes, quæ faciunt Capitulum, & Concilium publicum in *l. Nominationes. C. de appellat.* Exquiruntur verò voces singulorum, ità vt nullus, quamuis dignitate præditus, duplicem vocem prætendere valeat, prætextu cuiuslibet consuetudinis, quæ contra ius commune est, & corruptela dicitur ab Innocent. III. in *cap. cùm olim. de sent. & re iudic.* nisi aliquis de numero eligentiū absens, & adesse impeditus vices suas vni de Capitulo commiserit *cap. quia propter, sup. de elect.* quod tamen vix hodie locum habet, & gloss. optimè, Capitulum vices absentis recipere non teneri concludit.

VT ECCLESIASTICA BENEFICIA SINE *diminutione conferantur,*

Tit. XII.

CVM superioribus titulis collationes à quibus fiant demonstratum sit, hoc pro corona addendum fuit, eos qui ius conferendi habent, pro parte conferre, & pro parte retinere non posse, exemplo seruitutum in *l. pro parte. de seruitutib.* est etenim sectio præbendarum, quæ aduersatur Concilio Turonensi in *cap. Maiorib. infrà, de iure patronat.* adeò vt collator non possit conferendo partem fructuum vnius, vel plurium annorum sibi reseruare, quin simoniæ crimen incurrat, *cap. prohibemus. infrà, de censib.* nisi id ex summa necessitate obtinuerit à summo Pontifice, *cap. tua, pen. infr. de verb. signif.* Ipsemet summus Pontifex in subsidium belli aduersùs fidei hostes fructus vnius anni beneficiorum exigere solebat, vt refert Panormit. *cap. 1. inf. de Simonia*, quæ tributa barbaro quodam nomine dicta, Annatæ, quòd anni vnius reditus exhaurirent

rent: quas & pro alijs quibusque Rom. Ecclesiæ necessitatibus exigi sæpius voluerunt Ioannes XXII. & Benedictus XI. & posteà sub Bonifacio IX. in ordinarium munus & vectigal transierunt. Posteà paulatim sub sanctissimo Ludouico IX. & Carolo VI. Regibus Francorum imminutæ, & tandē Concilio Basiliensi reprobatæ euanuerunt. Simile est ius quoddam Deportus, quod Episcopi, & Archidiaconi sibi arrogabant, ante dictum Concilium, quasi heluones & mediastini, qui iniquis quibusdam conditionibus beneficiorum fructus rapiebant, quod Innocentius maximè damnat in Concilio Lateran. *cap. Exstirpandæ. sup. de præbend.* & multis ante eum seculis D. Hieronymus in *can. Diaconi. 23. dist.* 93. *Hoc tantùm*, inquit, *sibi vendicet Episcopus quod sui iuris esse cognoscat, aliena non rapiat*; quæ enim sua non sunt, ad alios pertinere scire debet, *l. Cùm quærebatur. C. vnde vi.* & eos qui talibus reseruationibus vtuntur homicidas vocat idem Hieronymus, *d. can. diaconi.* His malis summa Dei prouidentia Galliam penè prostratam erexit libertate redditâ, & integro vsufructu beneficia adeuntibus reseruato secundùm iuris regulas in *can. Nullus Abbas. 1. q. 1. can. vlt. 1. q. 3.* & *can. Ecclesias, 13. q. 1.* excommunicatione contra aliter agentes inflictâ, *cap. Præsenti. de off. Ord. in 6.* Innocent. III. *epist. 204.* de eo grauiter increpat Episcopum Syluanectensem. Cum diminutione quoque beneficia cōferuntur, quando ex vna duæ fiunt præbendæ, *d. cap. Maioribus.* vel fit permutatio dignitatum, id est inuersio & immutatio nominis, & prærogatiuæ. Denique quoties imminuitur splendor & status Ecclesiæ & beneficiorum, *cap. Ex parte. de constitutionib.* Sola summi Pontificis auctoritas potest derogare, *cap. Cùm accessissent. de offic. Archid.* Aliquando si diminutio illa leuis fit & parui momenti, quæ tamen ad cultum Dei maiorem vergat, id facere potest Episcopus cum Capitulo; vt si vacanti beneficio aliquod onus imponatur Missas celebrandi, aut similia agendi; tunc non est propriè onus, vbi honor Dei augetur, *cap. Significatum. suprà, de præbend.* Quæ causa mouit Iuonem Carnotensem, vt præposituram quandam diuideret, & dimidiam partem communitati Canonicorum conferret, ex qua fieret quotidianus panis quem acciperent assidui, amitterent tardi, vt ipse loquitur in *epist.* 219.

DE REBVS ECCLESIÆ ALIENANDIS, VEL NON.

TIT. XIII.

DICTVM de diuisione & diminutione præbendarum, quæ species est alienationis. Hic titulus omnem materiam alienationum tractat: quo quidem non hoc solùm intenditur, ne rerum Ecclesiæ fiat alienatio, sed quando ritè fiat, quãdo malè; ne omnino tollat commercium rerum, quas certis de causis posse distrahi satis compertum ex *can. Placuit*, & *sequentibus 12. q. 2.* vt si minùs vtiles sint, *cap. 8. §. fin. hoc tit.* vel si terræ steriles sint, quæ in emphyteusim dari possunt, *cap. 7. hoc tit.* exemplo fundi pupillaris, si saxosus, sterilis, vel pestilens sit, *l. si fundus. de rebus eorum qui sub tut. l. fin. §. vlt. de legat. 2.* vel ob redemptionem captiuorum, & tempore famis, *l. Sancimus. C. de sacrosanct. Eccles.* Nunquam tamen inconsulto Concilio, vel cuncto presbyterio, id est clero, vt loquitur *d. can. Placuit.* Præter hos modos, & alios quos necessitas summa ad ius ciuile reuocat, alienatio prorsus est interdicta, in *cap. Nulli. hoc tit.* quo constitutio Leonis Imperatoris in *l. Iubemus. C. de sacrosanct. Eccles.* obseruari præcipitur, ne quouis modo Ecclesiæ res amittantur. Alienationis verbum continet venditionem, donationẽ, permutationem, & emphyteusim, quæ sunt præcipui modi in *d. cap.* quibus adiungere licet vsucapionem, & præscriptionem ex *vulgata l. alienationis. de verbor. signif.* pignoris constitutionem, seu nexum & hypothecam, vt loquitur *l. Sancimus. C. de reb. alienis*: vsufructus dationem, *can. non liceat. 12. q. 2.* cessionem, *d. l. Iubemus*: denique conditionem omnem, quâ deterior fit res Ecclesiæ; sic enim possumus accipere *conditionem in d. cap. Nulli*, quam spuriam & suppositiciam damnat Ant. Augustinus; sed tamen conditionem rectè scribi debere dicendum est, cùm conditio sumi possit pro pacto, vt in *l. societatem. pro socio*, quo quidem præiudicium rei Ecclesiæ fieri potest, *cap. Plerique. sup. de pactis*, inde *stare conditionibus*, pro seruare pacta apud Iurisconsultos, & M. Tullium ad Tironem lib. 16. *sin ille suis conditionibus stare noluerit, bellum paratum est.* Pariter ac transactio quæ si damnosa sit, nullius est momenti, *cap. veniens. sup. de transact.* tales enim conditiones, siue pacta sint, siue transactiones sub nomine alienationis continentur, *l. non solum. C. de præd. min.* quæ maximè facit ad hunc intellectum. Quidam loco huius verbi *conditionem*, legunt, *condictionem*, sed malè: alij, *conductionem*, non omnino malè,

alij *concessionem*, multò meliùs quia & alienationis species est, *cap. Cùm nos. de his quæ fiunt à præl. cap. 2. hoc tit. in 5. compil.* Hos enim omnes modos sua constitutione contineri voluit Leo, quam fauore solius Cõstantinopolitanæ Ecclesiæ edidit, & *Nouella* Iustiniani *7.* & *120.* ad omnia pia & religiosa loca traduxit, relata in *can. hoc ius. 10. q. 2.* Manumissio quoque inter alienationis species adnumeranda est, nec potest à quoquam fieri, nisi ab eo qui facultates quasdam Ecclesiæ reliquerit, *cap. Consensus,* & *seq. hoc tit.* vel seruorum qui bene meriti sunt, *can. si quos. 12. q. 2.* Ità tamen vt hi liberti sint, & obsequium Ecclesiæ præstent, quæ semper manet patrona, & nunquam moritur, vt ait Concil. Toletan. IV. *can. 69.* Habuit antiquitus suos seruos Ecclesia, etiam temporibus D. Benedicti, vt videre licet in eius vita, maximè apud Adreualdum Floriacensem *lib. 1. cap. 25.* Anonymum de miraculis eiusdem, *lib. 4. cap. 11.* & Iuonem Carnotensem, hoc triuium est. Ius illud vsque ad nostra tempora peruenit; nam licèt seruitus illa durior exoleuerit, remansit tamen species non exigua: sunt enim hodiè in plerisque Ecclesijs Galliæ homines ad exemplum colonorum adscriptitiorũ, qui fundis Ecclesiæ ità sunt addicti, vt in plenam libertatem proclamare non possint, liberi quidem viuant, sed moriantur serui, nec de bonis suis disponere queant, sicut Latini ex l. Iunia Norbana, *l. vnicâ. C. de Latina libert. toll.* & hos vocant consuetudines Campaniæ, Aquitaniæ, Britanniæ, *Questales*, hos etiam mancipia rustica, & quidem inalienabilia vocat Iustinian. *Nouel. 7.* Denique alienationis verbo continentur omnes actus per quos non tantùm dominium transfertur, sed etiam contrahitur aliqua obligatio, vel aliquatenus onus imponitur, vt notatum est in *l. 1. C. de fund. dotal.* & in *tit. de alienat. feudi pater.* Hæc alienatio constitutionibus Leonis & Iustiniani omnino prohibetur, consentientibus, vel non consentientibus clero & Episcopo; abrogatâ Anastasij constitutione, quæ cum decreto id permittebat; nisi in casu necessitatis, & non in perpetuum, cùm rerum Ecclesiæ domini non sint, sed tantùm administratores, *can. expedit 12. q. 1.* Necessitas intelligitur pro debitis Ecclesiæ soluendis, *cap. 1. de pignoribus*, causâ pietatis, pro redemptione captiuorum, alimentis pauperum, & Ecclesiarum reparationibus, *can. Aurum. 12. q. 2.* & ob periculum damni imminentis, *can. Terrulas. 12. q. 2. l. fin. C. quando decreto opus non est.* His & similibus casibus exceptis, alienantes duplici pœnâ mulctantur, anathemate, & restitutionis onere, *cap. Si quis. hoc tit.* & Ecclesia habet beneficium repetitionis, *cap. ad nostram. hoc tit.* Imò tam accuratè hoc ius seruatur, vt commutatio rerum Ecclesiæ vnius in aliam vix fieri possit,

cap. 1. nec Ecclesiæ quæ à regularibus gubernantur, in ius & vsum laicorum possunt conuerti, *cap. possessiones. hoc tit.* Quod mirum videri debet in eo cap. clericos & laicos assimilari, sed hæc non est mens Innocentij III. imò potiùs ne status Ecclesiæ immutetur, *cap. ad hæc. de religios. domib. cap. Quod Dei. de statu monach.* nam etiam è conuerso Ecclesiæ seculares, monachorum administrationi tradi non possunt, nisi cùm causæ cognitione, licèt causa videatur fauorabilior, *cap. Ad audientiam. de Ecclesijs ædif.* quandiu enim Ecclesia regi potest secundùm primæuam institutionem, nihil est immutandum, sed tunc cùm defectus aliquis est vel personarum, vel rerum, *cap. Relatum. Ne clerici, vel monach.* Et sic intelligendum Concilium Tridentinum *sess. 24. de reformat. cap. 10.* Hic porrò titulus non est de rebus Ecclesiasticis, & merè spiritualibus capiendus, imò & de religiosis, & ijs quæ annexa spiritualibus sunt, vt est ius patronatus, *cap. Quanto. de iudicijs,* vt sunt mortuaria, *cap. fin.* legata quæ pro animarum salute sunt relicta, præstimonia, & similia.

DE PRECARIIS,

TIT. XIV.

DE alienationibus in genere dictum est; hoc verò, & sequētibus de singulis alienationum modis; & primum de Precarijs. Quæ quidem precaria aliud sunt, quàm Precarium; siquidem Precarium, de quo vel minimùm hoc iure agitur, est quædam donationis species, seu potiùs patientia, quâ quis rem suam vtendam fruendam concedit, cuius reuocatio pendet ex mero arbitrio concedentis, nullis terminis conclusa, sed cum libuerit, ad differentiam commodati, & donationis in *l.* 1. & 2. *de precario*, & *cap. fin hoc tit.* Precaria verò naturam longè dissimilem habet, quæ non potest ad nutum reuocari, sed sapit naturam emphyteuseos, vel libellariæ, & est propriè cessio vsusfructus, ἐπ' ἀντιδόσει in remunerationem facta ei, qui bona sua donauit Ecclesiæ. Quæ cessio fieri solebat tam clericis, quàm laicis ad certum tempus, vel ad vitam, *cap. 5.* Concil. Tolet. VI. cedentes enim bonis suis in fauorem & vtilitatem Ecclesiæ rogabant, & preces emittebant, vt eis vti frui liceret quandiu viuerent sub aliquo annuo censu & pensione quotannis exsoluenda, vt est in legibus Alamannorum *tit. 2.* & in formula precariæ secundùm legem Romanam, vel lustris singulis, vt in *cap. 1. hoc tit.* quod quinquennij

tempus erat olim frequentius, vt scribit Siculus Flaccus, adeò vt si quis locaret feudum in plures annos, non intelligeretur locasse in plures quàm quinque, *l. Si in lege. locati.* & in formula *5. lib. 2.* apud Marculphum, & in formulis incerti Auctoris quas edi curauit Bignonius, *cap. 41. vt aliæ precariæ*, inquit, *de quinquennio in quinquennium renouentur, istam non sit necesse renouandi.* Aliquando census aliquis pro renouatione persoluebatur, quem *Nouel.* Leonis 13. εἰσδεκτικὸν vocat; quia si census non exigeretur, periculum erat ne longo silentio ab Ecclesiæ ditione possessiones subtraherentur. Flodoardus *lib. 3. Cupiens,* inquit, *euadere periculum ne silentio suo census ipse depereat, & villa in alodem vertatur.* Aliquando nullus persoluebatur census, sed tantùm sub conditione melioris culturæ, & *ad beneficium vsufructuario ordine excolendũ*, vt loquuntur formulæ, tenere permittebatur; quod videre licet apud eundem Flodoardum *lib. 2. cap. 1.* vbi Suauegotta regina partem villę donatam Ecclesiæ Rhemensi impetrat à Mapinio præsule, vt precariæ nomine Tendechildis filia sua possideat. Et licèt precariarum natura circa res immobiles versetur, tamen & in pecunia numerata locum habuisse constat, ex Concil. Leptinensi sub Zacharia I. & ex Concil. Ratisbonensi sub eodem Zacharia, in quo Carolomannus in belli subsidium pecuniam Ecclesialem precariæ titulo sub annuo censu accipit; licèt enim esset mutuum, tamen benigniori nomine precaria dicebatur. Apud Iurisconsultos dicitur *præstitum*, à verbo, *præstare* quod est commodare, quod vocabulum licèt barbarum in ea significatione retinuit Tribonianus, & posuit in *l. vlt. C. quod cum eo*; eo etiam vsus est Optatus Mileuit. *lib. 3. ne conuenirentur*, ait, *pro præstitis suis*, & Gregorius *lib. 2. epist.* 10. & Marculphus *lib. 2. prestus equorum* vocitat. Sed vt precarium apud Iurisconsultos, maximè differt à precarijs istis, seu precaturijs, sic enim dicebantur etiam in formulis, & in synodo Epaunensi *cap.* 18. ità & hoc præstitum, siue mutuum à præstaria. Propriè Precaria erat libellus, quo quis post donationem à se factam vsumfructum petebat: Præstaria verò erat charta, seu instrumentum quo possessiones illæ vel sub censu annuo, vel à quinquennio in quinquennium renouandæ tradebantur: satis fidem facit propria præstariæ formula apud Marculphum *lib. 2. cap. 40.* Præstare possessionem, est tradere in Capitular. Caroli Calui *cap. 20.* in Sparnaco, & in *l.* 8. & *33. Locati.* reddere vel remittere significat. Has autem precarias, seu præstarias non multùm antiquas esse constat, cùm mentio nulla earum reperiatur ante Concilium Beluacense; cui Ludouicus Imp. interfuit, *cap.* 13. in *can. precariæ.* 10. *q.* 2. Nam quod in *cap. 2. hoc tit.* & *can. de precarijs* ex Con-

cil. Carthagin. à Palea refertur, nugæ sunt & paleæ, nulla enim mentio de his in eo, sed est constitutio Lotharij, quæ refertur in legibus Longobard. *tit. 8. lib. 3.* Quomodocunque sit, precariæ illæ, seu possessiones precariò datæ reuocabantur, & renouabantur, vt & constitutiones Caroli M. strictè imperant, & si temerè concessæ fuerant ab antecessoribus, nil obstat, quin possent facilè reuocari, vt ait *d. cap. 2.* eodem ferè sensu, quo Flodoardus in historia Remensi; *Recepit*, inquit, *villas Ecclesiæ, quas antecessor suus per precarias, seu præstarias concesserat.* Antecessor, vt hoc obiter moneam, est prædecessor apud eundem Flodoard. *lib. 3. hist. Rem. quoniã sui antecessores hoc facere non sunt ausi.* V. Meurs. in Lexico: Græci πρεπάτωρες vocant, Mauricius *lib. 11. cap. 12. V. l. 1. C. de sentent. & interlocut.* Et quia sinè ratione & modo concedebantur precariæ, tandem euanuerũt: id enixè postulauit Iuo à Paschali II. in *epist. 271.* & in Martyrol. Ecclesiæ Carnotensis, tandémque obtinuisse, & ad effectum perduxisse refert: *minoratas*, inquit, *omnes huius Ecclesiæ & precarias in cõmunes redegit vsus. Minoratas* vocat res & possessiones Ecclesiarum ab alijs detentas & diminutas, Carolus M. *lib. 7. cap. 104. Quòd honores sacerdotum, & res Ecclesiarum auferre, vel minorare noluissemus.* Minorare idem est, quod minuere, *can. Tota. 12. q. 2. can. Quicunque. 12. q. 4.* Gregorius III. *epist. 124.* quæ est inter Epistolas Bonifacij: hinc & minutiæ possessionum in *cap. ex literis, inf. de pignoribus.* abusus enim ille percrebuerat, vt vniuersæ possessiones Ecclesiæ harum precariarum nomine tum à clericis, cùm à laicis detinerentur, sinè vllo fructu & prouentu, quo Ecclesiæ fruerentur, vt idem Iuo demonstrat.

DE COMMODATO,

TIT. XV.

RECTE post titulum de precario, agendum de commodato: quia vterque contractus gratuitus est, & fit ex mera liberalitate concedentis, voluntatis enim & officij magis est, quàm necessitatis, *l. in commodato. ff. Commodat.* & vterque propriè fit de rebus immobilibus, vel quæ vsu non consumuntur, quamuis impropriè & de pecunia, vt apud Plautum *in Asinaria*, & de aqua apud eundem *in Rudente*, & in *l. 3. §. fin. ff. Commodati.* Sed in eo differentia est, quòd precarium est & ab initio, & ex postfacto liberum; non item commodatum, cuius conditio expleri debet quæ initio constituta fuit; omnes enim contractus ab ini-

tio sunt voluntarij; teste Aristotele *5. Ethicorum*, solum precariũ semper. Commodato geritur negotium inter dantem & recipientem, & quod initio ex nutu & arbitrio pendebat, conuertitur in mutuas præstationes, actionésque ciuiles; ideò ante vsum non reuocatur, *cap. 2. in fine. hoc tit.* oportet enim nos iuuari, non decipi, *l. Quod ob gratiam. de reg. iur.* hoc ius est in gratiam recipientis, quia & è contrario ob beneficium tenetur de dolo & lata culpa: in his enim quæ gratiâ fiunt accipientis, præter dolum & latam culpam, solet leuis, ac leuissima culpa reputari, *l. Si vt certo. ff. eod.* non tamen casus fortuitus, nisi culpa acciderit; tunc enim ei imputatur, *l. 1. C. eod.* vt si in alios vsus conuerterit, quàm quibus res data erat, *l. Eum qui. ff. eod.* vel si pactum interuenerit, conuentiones legem faciunt, *cap. Contractus. de reg. iuris in 6.* pactum tamen vt dolus non præstetur, non valet, quia destruit bonã fidem, *l. In commodato. ff. eod.* & si moram fecerit commodatarius, *cap. Mora. eod. l. in rebus. ff. eod.* Quæ omnia & plura alia quæ adduci in hanc materiam possent, hausit penitus Gregorius ex iure ciuili, secundùm tamen legem diuinam, *cap. 22. Exodi*, quod refertur *in cap. 1. & 2. in 1. compil. hoc tit.* & de industria omissa sunt à Raymundo, quòd non sint ad amussim obseruanda.

DE DEPOSITO.

TIT. XVI.

DEPOSITVM simile est commodato & precario, nisi quòd depositum gratiâ tantũ dantis fiat, *l. 1. §. penult. ff. eod.* & depositario nec vsus, nec abusus conceditur, *l. Lucius. eod.* adeò vt si inuito, vel ignorante domino apud se depositum sacculum, vel argentum quis contrectauerit, depositi & furti teneatur actione, vt est *in cap. 232. lib. 7.* Capitular. & *cap. 30. lib. 6.* Congruit cum precario, quòd quandocumque voluerit deponens repetere possit, *l. 1. §. penult. l. si in Asiã. ff. eod.* Differt ab vtroque, quòd propriè dicatur de pecunia, impropriè de alijs rebus, *can. ius naturale. dist. 1.* quòd in eo nulla admittatur compensatio, sicut in alijs contractibus, si causa sit liquida, *l. fin. C. eod.* vel liquere possit intrà duos menses, *l. 1. l. aufertur. §. qui compensationem, ff. de iure fisci.* in hoc pręstatur tantùm dolus, & lata culpa, *μεγάλη ἀμέλεια*, vt loquitur Bals. *ad can. 92.* Synodi VI. non verò leuis: quæ omnia iudex ex qualitate personarum & rerum debet arbitrari, & expendere, *l. dolum. C. de*

dolo. cap. 2. de renunciat. in 6. contractus omnino est bonæ fidei, & quodammodo religiosus, quod religioni alterius & fidei committatur: Iuuenal. Satyrâ 13.

------ Sacrum quod non reddat amicus
Depositum.

Et eleganter Synesius epist. 4. in naui constitutus naufragium imminens deplorasse se ait, quòd Thrax suus hospes, pecuniâ depositâ si periret fraudaretur, qui eum etiam mortuum pudore ac rubore affecisset, εἰ Θρᾷξ ἀποστερήσοιτο χρημάτων ἕνεκεν ὃν καὶ ἀποθανὼν ἂν ᾐσχυνόμην. Aliquando & de leui & leuissima tenetur culpa depositarius, si seipsum deposito obtulerit, *l. Si quis, & l. rogasti. ff. si certum petatur*; *si se periculo depositi illigauerit*, vt loquitur Iulianus *in l. 1. §. Sæpe, eod.* vel si aliquid pro custodia acceperit, *cap. 2. hoc tit.* tunc enim gratia vtriusque versatur, vel si culpa, vel mora interuenerit, *cap. Mora. de reg. iur. in 6.* hæc & alia adduci possent, quæ cùm omnino proficiscantur ex iure ciuili, non sunt vltra disquirenda.

DE EMPTIONE, ET VENDITIONE,

TIT. XVII.

A Contractibus qui vnius maximè intuitu fiunt, ad eos qui vtriusque commodum spectant veniendum est. In contractu emptionis, venditionis tria potissimùm requiruntur, consensus, res, & pretium: consensus quia, est iuris gentium; res, vt appareat quis sit venditor; pretium, quis sit emptor, *l. 1. ff. eod.* his enim distinguitur & dignoscitur à contractu permutationis, ex sententia Proculianorum contra Sabinianos, qui inter hos contractus discrimen non admittebant, ex Homeri auctoritate, *§. item pretium. hoc tit. apud Iustinian.* cuius sententiæ ratio hæc erat, quia olim nummorum signatorum vsus penè incognitus erat, vt Eustathius *in Homerum* refert; licèt Saturnum æs primùm signasse & imagine notasse dicatur apud Tertullianum *in Apologet.* & Ianum apud Macrobium *lib. 1. cap. 7.* supradicta Paulus confirmat *in l. 1. ff. de rerum permut.* & *in d. l. 1. eod.* ait enim electam esse materiam, cuius publica & perpetua æstimatio, difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subueniret; publica erat ob formam, seu characterem publicum, vt fraudibus occurreretur: & hæc est natura huius contractus, vt nummos puros, probos, publicos soluat emptor, & eos faciat venditoris,

alioquin

alioquin subest in eum actio venditi, *l. ex empto. ff. de actionib. empt.* Sicut è contrario debet venditor merces de quibus actum est dare, seu potiùs vacuam possessionem, quam Accursius asininam vocat tradere, dummodo caueat quodammodo de euictione, & se ab omni dolo & fraude eximat, *d. l. ex empto.* vnde & alienam rem vendere licet, *l. Rem alienam. ff. de contrah. empt.* & licèt res emptori auferri possit, tamen euictione ei subuenitur, nisi emptor institutum contra se iudicium venditori denuntiare neglexerit, vt est *in cap. fin. hoc tit.* fortiùs enim & accuratiùs rem venditam defendisset, vtpote magis de iure suo certus, *cap. Cùm quis. de reg. iur. in 6.* vel si pertinaciter venditor non comparuerit, aut vadimonium deseruerit, *cap. 2. sup. de dolo & contumacia, sed per iniuriam,* vt Gregorius ait *in cap. fin. hoc tit.* quod totum desumpsit ex *l. Emptor. C. de euictionib.* ex qua debuerat non simpliciter decerpsisse hæc verba, *per iniuriam,* sed etiam cum verbo sequenti *iudicis*; tunc enim iudex litem suam facit, & litis periculum subit, cùm dolo malo, vel imprudenter perperam iudicat, *l. 2. & 16. C. Theod. Quorum appellat. non recipiantur.* Sunt & alij casus quibus euictio non præstatur, quos hic Gregorius recenset: si emptor sciuerit rem alienam, vel de euictione non cauerit, *l. si fundum. C. de euict.* si res perierit vitio suo, *l. Herennius. ff. eod.* denique alios quamplures, quos hìc recensere superuacaneum esset, & vltra metam laboris. Non solum autem in euictionem venit restitutio pretij, sed etiam quanti interest emptoris rem habuisse, *l. venditor. de euictionib.* sicut etiam quandocunque cessante euictione deceptus fuerit in qualitate rei emptor; siquidem venditor ignorans vitium rei, tenetur actione quanti minoris, sciens, quanti interest *l. 13. de actionib. empt. quæ pœna reticentiæ vocatur* apud M. Tullium *3. Offic.* & distinguitur à simplici mendacio ex quo venditor tenetur tantùm quanti minoris, *l. Si minor. C. de act. emp.* Aliæ sunt causæ quibus subuenitur venditori, quæ non ratione rei, sed pretij eueniunt, quando deceptus est vltra dimidiam iusti pretij; tunc enim optionem habet vēditor vel rem recuperandi, vel hyperocham, siue residuum æstimationis accipiendi, *cap. Cùm dilecti, & cap. Cùm causa. hoc tit.* in quo quæstio est de casamentis vili pretio venditis, *Casamenta* intelligit, vt & Iuo *epist. 105. & 197.* domos rusticas cum terris & agris dependentibus Gallicè, *ferme,* quibus etiam feuda intelliguntur apud Fulbert. *epist. 6.* vocantur etiam *casa,* & *casata*, apud Carolum M. *in Capitul.* vocabulum est barbarum, Latini, *coloniam*; Seneca *in præfatione declamationum*: *Infrà coloniam meam me continui.* Reliqua quæ in hoc tit. sunt, non tam ob vtilitatem priuatorum proponuntur, quàm ob

D d

publicum exemplum, & vt fraudes detegantur ; quamuis enim iure ciuili contrahentes se inuicem decipere possint, hoc tamen non ad fraudes alias, quàm quæ in æstimatione concurrunt, extenditur. Puniunt leges ciuiles etiam cariùs vendentes, quàm edicta in foro permiserint, vt de coëmptione Sitoniæ Græca constitutio habetur *in l. vlt. C. vt nemini liceat in coëmpt. C. lib.* 10. lege Iuliâ pœna viginti aureorum statuitur *in l. 2. ad l. Iuliam, de annona*: pœna etiam *in cap.* 1. *hoc tit.* decernitur, quocuta presbyteris, id est Episcopis demandatur, sicut & *in d. constit. Græca*, & *in l.* 1. *C. de episc. audiēt.* His artibus vtentes à Plinio, *annonam flagellare* dicuntur, ab Vlpiano, *vexare*, & *onerare*, *in l. annonam, de extraord. criminib.* à Varrone, *incendere*, & *excandefacere*, à Lampridio, *vastare.* Similiter damnantur & puniuntur qui falsis ponderibus & mensuris vtuntur *in cap. 2. hoc tit.* quod ius sumptum est ex lege diuina, *cap. 25. Deuteron.* & tenentur lege Corneliâ de falsis, *d. l. annonam.* Hi homines à Græcis σιτοκαπῆλοι & τιμοκαπέλαι, ϗ θαλαντωκλέπται dicuntur. Talis fuit Barspames legionum præfectus sub Iustiniano, trapezita callidus, & adeò solers, vt cum eo contrahentes celeritate digitorum deciperet, vt narrat Suidas. Tam ob pondera quàm mensuras iniustas pœna quoque statuitur *in cap. 2. hoc tit.* & *cap. 1. infrà. ne clerici vel monachi. ob pondera dolosa*, vt loquitur *can. non adferamus. 24. q.* 1. & Michæas propheta *cap. 6.* exemplo Hebræorum qui pondus iniustum vocabant *lapidem doli*, eò quòd pondera erant ex lapidibus, vnde dicebant *Satzal*, lapidare, deducentes à *Scatzal* quod est ponderare. Iudæi in his artibus maximè excelluerunt: vnde Amos Propheta *cap. 8.* ait eos, *minuere epham*, id est mensurâ minutâ, seu macilentâ vendere solitos.

DE LOCATO, ET CONDVCTO,

Tit. XVIII.

LOCATIO, conductio, quasi emptio est&; locator, conductor, emptor & redemptor dicitur apud Festũ: emptionis enim verbum promiscuum fuit, *l. veteres. ff. locati*, ideò superiori tit. hic rectè connectitur. Est autem locatio, cōuentio nuda fruendi vel vtendi sub certa mercede; vnde res quæ vsu consumuntur non veniunt in hunc contractum. Merces est vel pretium, vel pensio, vel reditus, vel vectigal, siue ἐνοίκιον, quod singulis annis, vel de quinquennio in quinquennium, vel alijs termi-

nis prout conuentum est solet præstari, *l. Si in lege. ff. locati*: Ouidius de Ponto,

> *Nunc longi reditus hastæ supponere lustri*
> *Cernet, & exactâ cuncta locare fide.*

Et hoc quidem genus locationis ἔκδοσις apud Balsam. *can. 12. syn. septimæ* concessum & permissum est hoc iure; nec enim alienationis verbo continetur sola locatio, quæ fit in perpetuum, id est vltra decem annos, vel vt est in *Nouella* Iustin. 120. vltra 30. annos; tunc enim venditio est, teste Hygeno *lib. 2. de limitib. constit.* & dicitur alienatio, vt notat Gloss. *in cap. vnico. Clement. de reb. Ecclesiæ alienand.* Iusta sanè & æqua debet esse merces, nam qui res Ecclesiæ vili pretio locaret, nihil ageret, velut si vno nummo, tunc enim fieret precarium, *l. si quis. 10. de acquir. possess. l. Si quis. 49. ff. locati*: *quis enim dubitat quòd sub vilissima duorum denarionum pensione perpetuò concedatur vtendum, alienatum in fraudem esse*, vt dicit *cap. 9. lib. 2.* Feudorum · hoc semper intenditur, vt si non melior, saltem deterior non fiat conditio Ecclesiæ, & supplendum est ex antiqua compil. *in cap. 2. hoc tit.* in quo locatio, seu datio ad firmam, firmatio, vt alij dicunt, decimarum rectè contrahitur cum his qui meliorem faciunt conditionem. *Firma* vocabulum sumpsit originem ex constit. Zenonis *in l. 34. hoc tit.* quâ intrà annum licebat resilire à contractu & expellere conductorem; sed quia fides firma dabatur non recedendi, locatio dicta est *firma*, *cap. vlt. inf. ne prælati vices suas*; vel, vt alij volunt, à mercede certa & firma quæ promittebatur, contractus dictus est *firma*; sicùt & *fixum*, seu *infixum*, & *fictum*, seu *infictum* & *affictum*, *in cap. fin. de restitut. spoliat.* vulgari Italorum vocabulo *fictare*, *infictare*, & *affictare*, quod est locare: *fictum* etiam, seu *affictum* sumitur pro ipsa pensione, seu mercede, sicut *habitatio* sumitur pro mercede habitationis, siue pro pensione quæ pendi solet apud Sueton. in Iulio; Græcis τὸ ἐνοίκιον, significat propriè pensionem habitationis, apud Iulium Poll. *lib. 1. cap. 8.* & ϛεγονόμιον apud Iustinianum, Nouel. 43. *c. 3.* 88. *c. 2.* & 120. & Constant. Harmenop. *lib. 3. tit. 8.* hâc pensione solutâ nihil iuris in re habet locator, *l. Quæro. §. inter. ff. locati*, Ouid.

> *Omnia conductor soluit, mercede solutâ*
> *Non erit officio debitor ille tuo.*

Quatuor tantùm casibus expelli posse conductorem adijcit ex iure ciuili ante tempus conductionis expletum, *cap. propter. hoc tit.* quorum vnus est si non soluerit canonem, seu pensionem per biennium, *l. Julianus. §. offerri. de act. empt. cap. vlt. hoc tit.* Secundus, si ma-

litiosè & peruersè versatus fuerit, *l. Æde. C. de locato.* tertius, si domus indiget refectione, *l. si duo.* §. *hoc interdictum. ff. vti possidet.* Quartus si in domo velit habitare, *d. l. ede*: vel aliqua necessitas interueniat, quæ præuisa non fuerat, causa illa est reciproca, & vtrique tam locatori, quàm conductori fauet, *d. l. si in lege.* §. *si domus. ff. locati* Aliquando cōtractus non est reciprocus, vt cùm sterilitas aliqua, vel casus acciderit, propter quæ solet remitti pensio, sed non infringi contractus, nisi compensetur illa sterilitas cum vbertate præcedentis anni, *d. cap. Propter.* Sterilitas autem est exempli gratiâ, *lues tempestatis*, vt loquitur Imp. *in l. licet. C. eod.* quæ est grando, edacitas quoque gracculorum, & locustarum, quam Plinius *lib. 11. cap. 19.* vocat *iram deorum*, θεῶ βίαν, & Cic. *3. de Nat. Deorum*: *Vredo*, inquit, *aut grando si quippiam nocuit, id Ioui animaduertendum fuit.* His & similibus casibus exceptis, standum est contractui; adeò vt nec conductor, seu inquilinus expelli, nec locator expellere possit, *cap. 1. hoc tit.* in quo vetat Clemens III. ne ante finitum tempus locationis, alij ædes, vel cœnacula conducant; quæ constitutio licèt iure subnixa, tamen sub pœna excommunicationis de nouo refigitur in gratiam Vniuersitatis ciuitatis Bononiensis; ne si fas esset hospitia præuiâ quâdam pactione in antecessum conducere, lites & contentiones orirentur inter scholasticos: id verendum erat propter magnos studiosorum concursus, qui in eam celebrem Academiam cōfluebant, quæ olim fundata fuit à Theodosio, qui & ciuitatem ipsam dirutam iussu S. Ambrosij restaurauit, vt narrat Volaterranus, & refertur in vita ipsius. Tanta erat multitudo studentium, vt non nisi summo pretio ædes conducerentur, sicut Romæ aliquando refert Sueton. *loco citato*; *annuam etiam habitationem vsque ad bina millia nummûm*: hoc erat in summa rerum perturbatione propter Cæsaris absentiam; Harpocration 12. drachmas pendi solitas ait, quas in ærarium inferebant μέτοικοι ἀνὰ δραχμὰς δύο & δέκα ἕκαστος εἰς τὸ δημόσιον ἐτέλουν, inquilini vocabantur μέτοικοι & merces μετοίκιον apud Dionem Cass. Ius autem edendæ constitutionis huius non solùm Episcopo Bononiensi, vtpotè studiorum principi & moderatori competebat; sed etiam legato Pontificio, quòd Bononia sub ditione esset summorum Pontificum, vt videre licet apud Baronium.

DE RERVM PERMVTATIONE,

Tit. XIX.

PERMVTATIONEM rerum Ecclesiasticarum sub titulo & nomine alienationis contineri iam satis dictum, adeò vt illicitè factam rescindi debere constitutum sit, *cap. 7. hoc tit.* illicitè, scilicet cum facto proprio, non attento consensu Episcopi, vel eius qui habet ius institutionis, *cap. Ex frequentibus, suprà, de institut.* Aliquando non Episcopi solùm, sed regis auctoritas fuit quæsita, vt apud Burch. *lib. 3. cap. 172.* Flodoardum *hist. Rhem. lib. 2. cap. 19.* qui consensus vocabatur *praeceptum concambij* in Traditionibus Fuldensibus, & apud Marculphum: rationem non aliam quærere debemus, nisi quòd Reges patroni & largitores bonorum Ecclesiæ fuerunt, quorum interest dotes Ecclesiæ saluas manere. Interuenientibus verò necessarijs solennitatibus sinè dubio permutationes valebunt, *can. precariæ. 12. q. 2.* vt si res spiritalis cum spiritali, temporalis cum temporali commutetur, *can. Nemini. 16. q. 7.* adeò vt si inæqualitas pretij interueniat, possit pretio quod minus est suppleri, *cap. ad quæstiones. hoc tit.* dummodò pecunia rerum spiritalium compensatione non erogetur, *cap. fin. hoc tit.* quod ius & ad omnia beneficia detortum est, quorum permutationes licitæ sunt, & fiunt, compensatis & ad æqualitatem redactis fructibus, refusâ etiam hinc & inde pecuniâ, quasi scilicet non ratione tituli & Ecclesiæ, sed redituum, qui merè temporales & profani sunt interueniat pretium, quod an sapiat simoniam videant qui his actibus negotiantur. Certum est pretium non tam efficere permutationem, quàm emptionis contractum, vt *tit. de emptione* diximus; ideò vt eluatur simoniæ labes, duo separatim fiunt permutationis contractus, vnus ratione spiritalium; nullâ inæqualitatis habitâ ratione; alter ratione possessionum & fructuum in quo æqualitas admittitur, *d. cap. Ad quæstiones. hoc tit.* quo velo tegitur simonia. Si spiritalis pro temporali possessione detur, sinè dubio simonia est, *cap. Querelam. de simonia.* vna tantùm exceptio proponitur in *cap. 1. hoc tit.* si permutatio rerum Ecclesiæ fiat cum rebus Imperatoris, vel Reip. ità enim permutationem factam inter Richardum Angliæ regem, & Vualterum Archiepiscopum Rhotomagen, videmus apud Innocent. III. *lib. 1. epist.* & in synodo Siluanectensi, principi commutationes cum Ecclesia facere licet: quod ius sumptum est ex Nouella

Iustiniani 7. & *120*. hàc adiectâ cautelâ, vt Imperator non possit acceptam rem Ecclesiæ in alium deinde transferre, ne videatur sequester & procurator illicitæ venditionis, *Nouel. 55*. anteà non licebat agros, vel alia bona in principem quouis titulo transferre, *can. 12. Syn. VII. Constantinop.* Est & aliud permutationis genus, de quo vel minimum in hoc tit. permutatio scilicet illa, quæ statum & conditionem rei vertit & turbat, mutat & imminuit, vt si dignitas suo splendore priuetur, & in personatum conuertatur; tunc enim permutari dicitur in *cap. Ex parte, suprà, de constitutionib.* Diuisio quoque præbendarum est permutatio, seu status mutatio, *can. lege. d.* 10. ideóque prohibetur in *can. præcipimus, 16. q. 1*. Translatio quoque Episcoporum & prælatorum mutatio est, *can. mutationes. 7. q. 1*. nam, vt ait Festus, permutari propriè dicitur, quod ex vno loco in alium transfertur, cùm aliud pro alio substituitur. Vnio quoque beneficiorum, est permutatio illicita nisi accedente consensu & auctoritate Episcopi, vel summi Pontificis *d. can. Mutationes. can. & temporis*. 16. *q. 1*. in quo ob necessitatem fit vnio Cumanæ Ecclesiæ cum Musitana (vbi non est legendum Musitanam, sed Misenatem, vt est apud Gregorium *epist. 31. lib. 2.*) Fit etiam permutatio, cùm Ecclesia de loco suo in alium transfertur, *can. Nemini*, & *can. Si quis*. 16. *q. 7*. Portò hic titulus conceptus est de rerum permutatione, rei nomen multa complectitur, & primùm quidem res tam corporales quàm incorporales, *l*. 1. *de rerum diuision.* res corporales hoc iure intelliguntur tam mobiles quàm immobiles, vt sunt patrimonia, & possessiones Ecclesiæ, vasa, ornamenta, *τὰ ἱερὰ κειμήλια*, & aliæ quæ reculæ, resculæ, siue reiculæ vocitantur in Capitulatib. *cap. 192. lib. 7.* & apud Iuonem *epist. 91*. Incorporeæ res sunt iura, tituli Ecclesiarum, beneficia, patronatus, dignitates, status & conditio, quæ dicitur etiam res apud Virgilium, 6. Æneid.

Hic rem Romanam multo turbante tumultu
Sistet eques.

DE FEVDIS.

TIT. XX.

CVM de modis alienationum actum sit, de feudo iure agendum, quod est species alienationis; concessio enim in feudum facta reuocari non potest, *cap. penult. suprà, de reb. Ecclesiæ al.* Nec solùm res Ecclesiæ in feudum dari possunt, sed in feudum datæ reuocantur, *cap. vlt. eod.* Quid autem sit feudum,

princeps Iurisconsultorum latè docuit; sed non est prætermittendum, originem sumpsisse primis temporibus, quibus Romani victrices aquilas vbique gentium prætulerunt; agri enim capti ex hostibus diuidebantur per centurias & assignabantur militibus, vt refert Hygenus, *lib. de limitib. agr.* & Siculus Flaccus *lib. de conditionib. agr.* qui agri, quia ex beneficentia & liberalitate principis accipiebantur, dicebantur beneficia: & commentarij in quos agrorum forma, diuisiones, & fines referebantur, libri beneficiorum, qui olim lintei erant apud eundem Hygenum *lib. 1.* milites quoque vocabantur beneficiarij. Inde Tertullian. aduersùs Hermogenem ait, *tribus modis aliena sumi, iure, beneficio, impetu.* Agri eâ conditione dabantur, vt eos possiderent, colerent, tuerentur, *l. vlt. §. pro limitaneis. C. de off. præf. Africæ.* & principi fidē, & militiæ munus, aut aliud seruitium exhiberent, vt videre licet apud Lamprid. in *Alexandro,* & Vopiscum in *Probo: Veteranis,* inquit, *Isauria loca donauit, addēs, vt eorū filij ab anno octauodecimo, mares dumtaxat, ad militiā mitterentur:* & sic liberalitates illæ dici cœperunt beneficia; nondū verò feuda, sed munera regia dicebantur, apud Marculphum *lib. 1. cap. 12.* & beneficia regalia in Capitularib. *lib. 1. cap. 132.* quæ quidem primis temporibus, vt plurimum vitâ accipientium finiebantur, *cap. Ex parte. 2. hoc tit.* & satìs liquet ex *tit. 48. lib. 2. Feud. Si quis,* inquit, *eâ lege dederit, vt ipse, & sui heredes habeant, non esse propriè feudum:* propria natura feudi erat instar precariarum, sed tandem effectum, vt talis concessio iure feudi censeretur, vt ibi nominatim dicitur. Ideò sæpiùs in beneficiorum constitutionibus clausula perpetuæ donationis adhibebatur apud Marculph. *lib. 1. cap. 17.* primùm enim effectum est, vt ad libitum non posset auferri, nisi post annum, posteà ad vitam, subinde ad filios, tum ex lege Conradi ad nepotes, fratres, & patrueles transiret. *tit. 1. §. & quia vidimus. lib. 1. feud.* Irrepente cum seculis barbarie beneficia dici cœperunt feuda, quasi *leuda*; leudum enim significat fidelitatē apud Saxones, & *leudes* fideles apud Greg. Tur. & Ammoniū *lib. 3. cap. 80.* & 91. eâdem ratione, *Vassos,* Saxones dicunt *lassos,* vt probat Pithœus in *Glossario Capitularium,* in verbo, *Vuasi,* & Nithardus *hist. lib. 4.* de Saxonib. loquens: *Sunt qui Lasi illorum linguâ dicuntur,* hi pro varietate dialectorum *laiti, lidi, liti,* & *litones* vocitantur. Feudum igitur idem fuisse cum beneficio nemo negare potest; id satìs testatur Radeuicus *lib. 1. cap. 22.* Cùm enim Hadrianus pōtifex Friderico Ænobarbo se multa beneficia contulisse exprobrasset, excusat se beneficium eo sensu non accepisse pro feudo, sed pro bono facto: dici pariter cœperunt beneficiarij, leudes, feudatarij, vassi, vassalli, & *antrustiones,*

id est fideles à vocabulo *trustis* dicta fidelitas in legib. Salicis apud Marculphum *lib. 1. cap. 18.* & alibi. Exemplo regum & imperatorum beneficia fieri & dari cœperunt ab Ecclesia, & qui accipiebant leudes, beneficiarij, & feudatarij erant Ecclesiæ, vt satis cõstat ex Capitularibus Caroli M. & legibus Alamannorum homines, vulgò dicebantur, Fulbert. *epist. 14. Nostris hominibus nouam engariam induxit.* Non quidem apertè licuit res Ecclesiæ in feudum dare; nam & rerum quarum alienatio prohibetur, nec feudi constitutio potest valere, *tit.* 3. §. 1. *lib.* 3. *feud.* vnde & si Episcopus, vel quiuis alius res Ecclesiæ in feudum dederit, titulus ille, seu constitutio nullum habet vigorem, vt est in *tit.* 6. *Episcopum vel Abbatem*, &c. *lib.* 1. *feud.* hæc autem feuda, quæ secum trahunt fidelitatis & obedientiæ iuramentum, quod nostri *homagium, hominium, hominiscum* dixerunt, nunquam contemplatione personarum, sed rerum & possessionum detentione introducta fuerunt, ideóque in eiusmodi feudis quis sit detentor, siue laicus, siue clericus non inspicitur. Principes, Duces, & alij rectè Ecclesijs quæ ius dominij habent, obsequium præstant; sicut è conuerso Ecclesiastici regibus & principibus: & summa illa contentio inuestitutarum in Episcopatibus, quas reges sibi vindicabant res & possessiones Ecclesiæ respiciebat, quarum occasione sibi plenam dispositionem & collationem arrogabant, vt disertè scribit Iuo Carnot. *epist.* 63. cùm tamen nimis hoc arduum, imò & periculosum esset; quod & ideò reprobarunt Gregorius VII. in *Synodo Rom.* in *can. Siquis deinceps & sequentib.* 16. *q.* 7. & Vrbanus II. in *Concilio Claromontensi*, vt legitur apud Vvillelmum Malmesburien. *lib.* 4. *cap.* 2. *in vita Vuillelmi II.* prætextu enim rerum temporalium, ius sacrum & spiritatale sibi vindicabant, beneuolentià sæpè summorum Pontificum, qui primis temporibus cùm propter acerbos Ecclesiæ hostes caput erigere non possent, id ius principibus deferebant; tum quòd etiam principes electionibus ità præerant, vt omnis dispositio Episcopatuum & prælaturarum penès eos esset, *can. Reatina*, & *sequentib. dist.* 63. vnde Iuo sui temporis calamitates videns, grauiter arguit dictorum Pontificum constantiam in damnandis inuestituris, quæ manu regum fiebant, non quòd improbaret eorum querelam, sed quòd huic morbo mederi eos non posse videret, ideò æquius putabat & tutius si siluissent; *Istarum*, inquit, *institutionum transgressiones aut districtiùs essent, aut interim silentio premenda.* Et sanè in hoc impietatis genus deducebant inuestituræ Ecclesiarum, vt inuestiti nullo alio consecrationis beneficio opus habere crederent, quod schismaticum iudicat Iuo *epist.* 233. & hæreticum, *epist.* 237. inuestitura enim cùm sit sacramentum & sacrum signum non potuit

tuit nisi ab Ecclesia sacramentorũ matre imperitu. Horum Pontificum temporibus euanescere cœperunt abusus illi, reseruato tamen inter principibus quod eis ratione possessionum competere debuit, *cap. Nimis. sup. de iureiur.* Fulbert. *epist.* 14. ad Principem Normannorum: *Multa bona fecistis Ecclesiæ S. Mariæ, nos quoque pro illis animæ vestræ, corporique vestro fideles sumus*, vnde & hodiè fidelitatis iuramentum ante consecrationem Regi Galliæ præstant nostri Episcopi, reseruato etiam fidelitatis & obedientiæ iuramento Summo Pontifici, ratione spiritualis administrationis *cap. 2. sup. de iureiur. cap. Antiqua. infrà, de priuilegiis.* Soli Pontifices qui munus consecrationis accipiunt, fidelitatem vouent summo Pontifici, pro fide, pro obedientia, pro vnitate, *cap. Significasti. sup. de elect.* ceteri clerici & presbyteri obedientiam, in *cap. Quod super. de maiorit. & obedient.* & sic est intelligenda regula illa Lucij III. in *cap. vlt. de reg. iur.* sumpta ex *cap. 2.* in *2. compil.* à consuetudine Ecclesiæ esse alienum pro spiritalibus facere homagium, quod & Alexander III. in *cap. Ex diligenti. infrà, de simonia* damnat. Fiebat autem hoc iuramentum tam fidelitatis, quàm obedientiæ datâ dexterâ, apud Iuonem *epist.* 90. & 182. quæ & apud antiquos erat fidei sedes, vt refert Xenophon, & Tacitus 2. *Annal.* vel etiam manu positâ super altare, vt constat ex *epist. 227. lib. 15. Reg.* Innocentij III. ad Capitulum B. Martini Turonen. ex Bibliotheca Fuxensi Tolosæ, in qua Abbatissa Bellimontis obedientiam, reuerentiam, & subjectionem manu positâ super altare Archiepiscopo præstat. Feudum ergo, vt ad materiam nostram redeamus, non potest constitui in rebus Ecclesiæ, nisi ex summa necessitate, id est; res Ecclesiæ non potest dari in feudum, nisi seruatis solennibus, & ex causis quibus alienationes posse consistere suprà diximus. Et quod in *cap. vlt. huius tit.* proponitur, non statuit huius regulæ exceptiones alias, sed loquitur de feudo Ecclesiæ iam constituto, quod Episcopus nouo vassallo dare potest, nihil enim noui facit, *cap. vt super. de reb. Ecclesiæ alien.* sic etiam quando feudum reuertitur ad Ecclesiam, non morte feudatarij, sed propter alienationem factam inconsulto clero. Quibus casibus Episcopus consanguineos & consortes inuestire potest, sicut etiam licentiam alteri dare qui feudum alienatum suis impensis recuperet, dummodò id ab Ecclesia tenere recognoscat, *cap. per tuas. de donationib.* quæ est sententia *capitis vlt. huius tit.*

DE PIGNORIBVS, ET ALIIS CAVTIONIBVS, TIT. XXI.

PIGNORIS datio licèt non sit re verâ alienatio, est tamen causa & materia quâ peruenitur ad alienationem; licèt teneat creditor pignus, id sibi non possidet, sed debitori, & debitor quasi per eum possidet, cùm dominus remaneat, *l. cùm notissimi. §. cùm illud. C. de præscript. 30. annor. l. Cùm & sortis. §. fin. de pignorat. act.* tamen est conditionalis venditio, si non soluatur intrà tempus debitum, vt ait Martianus in *l. Si fundus. §. fin. de pignorib.* inutile enim esset pignus quod aliquando distrahi non posset; quin & pignus domino fructus adimit, & creditoris facit, vnde rectè alienationis nomine continetur, *cap. Nulli. suprà. de reb. Eccles.* ideò res Ecclesiæ temerè & inconsulto Episcopo, & clero in pignus dari non debet, nisi ex necessitate *cap. 1. hoc tit.* in quo *vadium* dicitur pro pignore, sicut *vas* dicitur sponsor apud Noniũ; nec enim fidei datæ tutior vas est, quã res ipsa, vnde apud Græcos vocatur ἐνέχυρον, ab ἔχυρος, quod est tutum, firmũ præsidium: Innocentius III. barbaro vocabulo dixit *gageriam* in *cap. 1. superioris tit.* & mentio sæpè in Capitularibus vadij, vnde & *vadiare*, quod est oppignorari in legibus Ripuariorum: *vuadiare per stipitem* dixit Innocent. III. *lib. 2. regist. epist. ad Mág. & Fratres Militiæ Templi*, quod est per stipulationem. Vadium significat etiam multam pecuniariam, in Concilio Cabillon. *II. cap. 18. & 4. Capitular. cap. 70.* & *vadiare*, multam exsoluere in eisdem Capitularibus. Ergo in pignus, seu vadium res Ecclesiæ dari non possunt, & qui facto proprio id fecerit, tenetur suis sumptibus recuperare, *cap. 3. hoc tit. can. Sacerdotes. 12. q. 4.* ideò in *cap. 1. hoc tit.* vestimenta, vasa, libros, & supellectilem omnem Ecclesiæ oppignorari non licet, *l. Sancimus. C. de sacros. Ecclesijs*, ratione potissimùm ductà ex constitutione cum Clementis I. in *epist. 2. ad Jacobum*, quâ ea quæ in sanctuario fuerint malè tractare vetat; tum Sixti I. qui ab alijs quàm sacratis hominibus res sacras contrectari noluit, ne pro talibus præsumptionibus iratus Dominus plagam populo imponat: ob id tot decreta edita à Sanctis Patribus habemus *dist. 23. & de consecrat. totâ dist. 1.* Cùm enim tanta cum obseruantia in sacris vasis Iudæorum statutum esset, vt non nisi tecta filijs Caath portare, nec quæ in sanctuario erant videre liceret, nisi hyacinthino operta velamine, *Numeror. 4.* multò magis in noua lege. Alia ratio quâ talis impigne-

ratio reprobatur, est, ne diuinum officium intermittatur, minuatur, vel labefactetur, defectu eorum, quæ ad sacrum ministerium, & ornatum requiruntur; exemplo constitutionum Imperatorum, quæ vetant arma militum oppignerari, vt Athenis constitutum refert Suidas. Similiter libri qui sunt *arma literaria*, apud Petrum de Vineis, *lib. 3. epistolarum*, & in *cap. 1. & 3. hoc tit.* in quo Breuiarij pignus interdicitur, quod an sit liber adhuc mihi non liquet: an verò per Breuiarium intelligat Alex. III. chartulas, seu libellos, *Breuia, breuicula*, quibus nomina & rationes Ecclesiæ inscribebantur, de quibus in *l. 5. C. de conueniendis fisci debit. lib.* 10. Ἀργυρατρατικὰ βρέβια in Basil. *ecloga 7.* an verò enchiridion precum, quod in glossis dicitur βρέβιον, *oratrix*, vel *officium quotidianum*, videnda Obseruatio *12.* lib. *2.* Sed ad rem, arma quoque rustica quæ excolendorum agrorum causà desiderantur, personæ, & boues aratorij pignori dari non debent, *l. Pignorum, C. quæ res pignori oblig. Nouellà* Iustiniani 7. quæ ratio fuit cur Romæ pœna capitis in boum occisores decreta fuerit, apud Varronem *lib. 2. cap. 5. de re rust.* tum etiam quòd boues olim cursui publico & sacrificijs destinati essent, *l. 1. C. Theod. de cursu publico.* Hos, & mulos, & asinos hac necessitate exemit Iulianus *d. l. 1.* & *53. C. Theod.* Socrates *lib. 3. cap. 1.* Hæc enim omnia quamuis non sint sacra, tamen religiosa sunt, sicut monumentum, quod obligari vetatur in *l. si monumento. C. quæ res pign. oblig.* sepulchrum est extra causam bonorum *l. pro herede.* §. *& ideò. de acquirend. heredit.* nec liberis tam iure successionis, quàm memoria humanæ conditionis accedit, *l. penult. ff. de conditionib. instit.* Liber homo similiter pignori dari non potest, *cap. 2. hoc tit.* nisi sit redemptus ab hostibus, qui quoad persoluerit *vitæ* suum, λύτρον, id est, *pretium redemptionis suæ*, vt est apud Rogerum, in *legibus Vuillelmi Normanni, Angliæ regis*, est in potestate redemptoris, & ei vinculo pignoris naturalis non ciuilis obligatur, *l. 2. de capt. & postl.* nec tantum viui hominis, sed nec mortui pignus locum habet; sublata est enim hæc impietas creditorum, qui corpora defunctorum iure pignoris detinebant. S. Ambros. *lib. de Tobia, cap. 10. Vidi ego à fœneratoribus teneri defunctos pro pignore, & negari tumulum, dum fœnus exposcitur.* Desiccabant etenim cadauera, & domi asseruabant, vt ex Homero refert Stobæus, quæ immanitas ab Ægyptiorum institutis emanauit, apud quos lex erat, vt qui pecuniam mutuam acciperet, cadauer patris obligaret, quod vt impium & irreligiosum damnauit Iustinianus, Nouella *60. cap. 1.* seruos verò pignori dari posse ait Iurisconsultus in *l. generaliter. ff. qui & à quib. manumiss. lib. l. 3. C. de seruo pignori dato*, quod non habet locum iure nostro;

mancipia etenim Ecclesiastica non possunt in vsus profanos perpignoris dationem conuerti, *cap. Mancipia. suprà, de rerum permut. can. 14. Concil. Chalcedon.* nisi talibus dentur personis, quæ Ecclesiasticæ vtilitati inseruiant, *can. Ecclesiasticis. 12. q. 2.* Hæc sunt quæ pignori obstringi iure non possunt; quòd si obstringantur, id fit cogente Ecclesiæ necessitate, pro qua & vendi, & distrahi omnia debent, & possunt, multò magis pignori obligari. In hoc tamen contractu præter ius ciuile statuitur, vt fructus sorti accedant, id est imputentur in sortem, *cap. Cùm contra. hoc tit.* adeò vt accedentibus ad sortem fructibus, pignoris sit facienda restitutio, *cap. 2. de vsuris.* vsura hoc iure improbatur, *cap. Conquestus. eod.* sicut & pactum legis commissoriæ, *cap. Significante. hoc tit.* exemplo iuris ciuilis in *l. fin. C. de pactis pign.* hoc etiam addito, vt iuramento firmari non possit, *cap. 1. de iuretur. in 6.* Hæc ad partem primam rubricæ: quæ sunt in cap. vlt. alteram attingunt, *& alys cautionibus*: quibus verbis intelligitur cautio fructuaria, de qua in *l. 4. §. vlt. de verb. obligat.* vsufructuarius enim cauet arbitratu boni viri vsurum se saluâ rerum substantiâ, & finito vsufructu restituturum, *l. vsufructu. C. de vsufr.* & hæc cautio ἀσφαλεία fit nudâ promissione, *l. Sancimus. C. de verb. signif.* sinè fideiussoribus, sinè pignore, sinè iureiurando, fide datâ, apud Harmenop. & Theophilum: aliquando datâ fide cum iuramento, dum in caput & salutem propriam iuratur, quæ cautio vocatur ἐξωμωσία à Balsamone in *cap. vlt. Concil. Chalcedon.* id est cautio iuratoria; si res sit quæ vsu consumatur superuacanea esset illa cautio de re restituenda, quæ ideò adstringit ad pretij restitutionem: quæ omnia ex iure ciuili congessit hoc loco Gregorius.

DE FIDEIVSSORIBVS,

TIT. XXII.

RECTE' subsequitur tit. de fideiussoribus, qui est de satisdando, titulum de pignoribus & cautionibus, quid enim aliud est satisdare, quàm cauere, fideiussoribus datis, vadibus datis, sponsoribus, expromissoribus? *l. 10. de in rem verso, l. vlt. quod cum eo*: nec satis fuit *superiori tit.* vetare ne res Ecclesiæ temerè nexu obligentur, & quasi deuoueantur; sed etiam visum fuit clericos fideiussionum vinculis adstringi non debere, *cap. 1. hoc tit.* propositâ regulâ sumptâ ex canone Apost. 20. vel ex *Concilio Cantuariensi*, vt vulgò habetur, vel *ex concilio Carthag.* vt in *antiqua*

collatione: damnatur depositione clericus non quidem fideiubens, sed Κληρικὸς ἐγγύας διδοὺς, fideiussioni deditus, frequens in fideiubendo, vt Glossa etiam aduertit: tantum enim abest, vt is qui raro fideiubet, qui non negotiari solitus, pietate & rationabili causa ductus id agit, peccet, quinimò meritoriè agit. Dãnantur igitur qui quasi meretrices, & prostibula pro sponsionibus huiusmodi causâ lucri, vel aliâ turpi de-causâ frequenter huic negotiationi inseruiunt, quos arguit Salomon *cap. 20.* Prouerb. *Noli esse cum his qui defigunt manus suas, & qui vades se offerunt pro debitis*, quod refertur in *cap. 2. prima compilationis*, rationem reddit Ioan. Zonaras, ne implicentur litibus, & negotijs secularibus, & nimium lucri sint cupidi: addam ego aliam rationem propter frequens iuramentum, quo fideiussoribus adstringuntur debitores, vt supra dixi, ideò rectè ait Salomon, eos defigere manus, & animas suas: *defigere* dixit, pro *deuouere*: sicut Plinius *lib. 14. cap. 2. defigi diris deprecationibus* dixit, quod proprium est sortilegorum, Virgil.

Io Colchiacis animam defigere votis.

Tales defixiones & comprecationes frequenter periuria sequuntur, quæ vitanda maximè clericis, *cap. Querelam, suprà, de iureiur.* vnde D. Hieronym. in *cap. 1. in prima cõpil.* non dixit fideiussores manus suas defigere, sed animas, quòd talibus curis præpediti vacare verbo Dei impediantur, *can. Te quidem. 11. q. 1.* sola charitatis contemplatio laudatur, *can. Quoniam. 16. q. 1. can. videntes. 12. q. 1.* tunc enim remedia iuris fideiussori dantur; Primò vt indemnitati eius consulatur si soluerit pro reo, *cap. 2. hoc tit. §. Si quid. Instit. eod.* Secundò vt per canonicam districtionem, seu censuram à fideiussione absoluatur, si à creditoribus molestiam patiatur, *cap. Cõstitutus.* & *cap. vlt. hoc tit.* id est, si appelletur ante tempus solutioni præstitutũ, si debitum crescat, si diu in solutione cessauerit reus, & steterit per eum quominus creditori satisfaciat, si vergere incipiat ad egestatem, & si ipse fideiussor condemnatus sit, qui casus hausti sunt ex iure ciuili in *l. Lucius. Mandati.* debet debitor suum fideiussorem seruare indemnem, vnde in *cap. 2. hoc tit.* ait instrumenta debiti esse sigillo Episcopi munienda, vt fides maior eis habeatur; in quo nota fidem & auctoritatem sigilli Episcopi, cuius sola etiam verba magni esse ponderis ait Petrus Blesensis, *epist. 51. Verba Episcoporum vim iuratoriam in se habent, vt in eis iusiurandum sit, quod est verbum simplex in alijs.* Abbates olim creditoribus ad securitatem fideiussores quidem non dabant, sed monachos obsides, *cap. 9. de iureiurando.*

DE SOLVTIONIBVS,

Tit. XXIII.

Obligationem sequi debet solutio; ideò post contractus superiores iure agendum fuit de solutionibus, qui modus præcipuus est tollendæ obligationis, *§. 1. quib. mod. tollitur oblig. apud Iustinian.* & diffunditur ad omnes alios casus quibus satisfactio fieri potest, *l. solutionis. de verb. signif.* veluti acceptilationem, nouationem, cessationem, transactionem, & alios casus plures, sinè quibus nec solui, nec tolli obligatio potest: addit hîc Gregorius alium, si egestate & inopia laboret debitor clericus, in *cap. Odoardus. hoc tit.* qui modus non tollit obligationem propriè, sed suspendit, cùm venerit ad pinguiorem fortunam, quod etiam iuri ciuili consonum est in §. *fin. Instit. de actionib.* quia tamen durum & asperum nimis videbatur, vt in debitorem clericum canonicâ districtione sæuiretur, noluit excommunicationem in eum ferri posse, nisi propter contumaciam, *can. Episcopi. 11. q. 3.* at debitor inops contumax dici nequit, cuius inopiâ creditoris actionem excludit, *l. Nam is, de dolo.* Et in eo notanda est prærogatiua Ecclesiæ, quæ non patitur clericum cedere bonis, militis exemplo in *l. Miles. l. Item. ff. de re iudic.* clericus enim miles est Christi, qui pugnat aduersus principes mundi, nempe malos spiritus, D. August. *epist. 70. ad Bonifacium Comitem: In silentio,* inquit, *pugnant milites Christi, non vt occidant homines, sed vt expugnent principes & potestates, & spiritalia nequitiæ, id est diabolum, & angelos eius.* & *epist.* 38. ad Lætum, quam quidam Paulino tribuunt: *Iesus Christus cùm sit rex noster, reges appellat milites suos:* & hæc militia cælestis liberat etiam à patria potestate, *Nouella 81.* sicut facit militia togata, *l. vlt. C. de consulib.* satisfacere igitur creditoribus tenetur clericus quatenus potest, ità vt in ordinis clericalis opprobrium mendicare non cogatur, *can. diacons. 93. dist.* Porrò ne ipsi fraudes attexant in perniciem creditorum, quibus subueniendum pariter est, dum plerumque sinè heredibus moriuntur, ideò sicut filius patri agnascitur heres, & eius debita exsoluere debet, ità & clericus clerici, Episcopus Episcopi onera creditorum sustinere debet, *arg. Can. quia Ioannes. 12. q. 5.* & *can. conuenior. 23. q. 8.* is enim qui in locum defuncti successit, omnes tam vtilitates, quàm onera suscepisse videtur, quod Arnulphus Lexouiensis Episcopus disertè scribit *ad Abbatem S. Ebrulfi.*

ratio generalis est, quia omnes Episcopi & clerici, fratres sunt, & Apostolorum filij & heredes, vt ait P. Blesensis *epist. 51.* sunt inuicem sibi succedentes, nec enim propriè dici possunt filij suorum prædecessorum, sed fratres potius, cum non a defuncto, sed à superiori, qui est *Pontifex Maximus, Episcopus Episcoporum,* vt ait Tertullianus *lib. de pudicitia,* accipiat institutionem, & à quo vniuersarum Ecclesiarum pendet ordinatio, vt scribit P. Blesensis *epist. 165.* hoc autem quod diximus intelligendum est de oneribus, quæ pro Ecclesiæ necessitate contracta sunt, nam ad alia successor non tenetur, *can. hoc ius.* §. *de ijs.* 10. *q.* 2. quia tunc non vt prælatus, sed vt priuatus quis contraxit, *cap. Ex præsentium. suprà, tit. proximo.*

DE DONATIONIBVS,

TIT. XXIV.

TOTVS hic titulus, excepto capite primo, tractat de donationibus, quæ non fiunt Ecclesiæ, sed ex rebus Ecclesiæ, quæ sunt species alienationis, *cap. Nulli. de reb. al.* & *cap. 1. de ijs quæ fiunt à prælat.* ideò rectè adtexitur superioribus titulis. Rerum Ecclesiasticarum rectè prohibetur donatio, quia est alienatio: donare perdere est, *l. filiusfam. de donat.* & vt ait Tertullianus, *lib. de patientia; non piget donare, ei qui non timet perdere;* quamuis enim qui donat non perdat omninò, quia beneficij debitorem iure gentium acquirit, *l. Si pignore.* §. *1. de furtis,* tamen in perniciem & dispendium Ecclesiæ iura non permittunt donare; imò pro non donatis habentur, quæ ab eis dantur, qui ius dònandi non habent, *cap. Quòd autem. infrà, de iure patron.* Vt valeat donatio & rei quantitas, & qualitas inspici debet, quæ si minima sit parui ponderis, adstipulante loci consuetudine, talis donatio facta ab Episcopo valebit, *cap. Ceterùm, hoc tit. cap. Cùm nobis, de electione.* Sicuti quinquagesimam partem fructuum Ecclesiæ suæ potest Episcopus donare pro monasterij constructione, vel centesimam pro amplificatione cuiusdam Ecclesiæ in sua parœcia sita, in qua sepulturam suam elegerit, *cap. Apostolicæ, hoc tit.* quod ius sumptum est ex Concilio Tolet. IX. in *can. penult.* 12. *q.* 2. In his monasterijs constructis ius patronatus acquiritur ipsi Episcopo, & per eum Ecclesiæ, de cuius bonis liberalitatem illam exercuit, *can. Apostolicos. 12. q. 2.* quin & in ea donatione cleri consensum adhiberi debere confirmat *can. Si Episcopus. eàd.* quem de-

sumptum esse ex eodem Tolet. Concilio notat vulgatis inscriptio, cùm tamen in eo non reperiatur: quo fit vt existimem Gratianum hanc clausulam de suo addidisse, propter nouum ius ab Innoc. III. in Concilio Lateran. editum, quo tales donationes quinquagesimæ citra consensum Capituli, aut Sedis Apostolicæ auctoritatem improbantur, *cap. Pastoralis. suprà, de ijs quæ fiunt à præl.* Datio in feudum, est etiam donatio, quæ & ideò prohibetur, vt dixi, nisi sit potius redintegratio feudi; aliud est de nouo in feudum dare, aliud feudum antiquum concedere, *cap. Consuluit. de Iudæis*, quæ concessio non est tunc donatio, cùm fiat ex prioris actus consequentia, *cap. per tuas. hoc tit.* Similiter non potest Episcopus Ecclesiam alicuius viuentis alteri donare, imò nec Collegio, vel Monasterio, sinè assensu plebani, *cap. Consultationibus. hoc tit.* vel Capituli, ad quem Ecclesia spectat, *cap. Pastoralis, eod.* sed nec hodiè vllo modo licet id Episcopo, etiam cum consensu plebani: Ecclesiam curatam vniuersitati alicui vnire, vel adiungere vetat Concilium Trident. *sess. 24.* De alio quoque genere donationis agitur *hoc tit.* in *cap. 1.* quæ non continetur sub nomine alienationis, imò potius est modus acquirendi, & commodum Ecclesiæ respicit. Olim multis modis fiebat, & multis nominibus ornabatur, vt in *cap. 2. supra, de consuetud.* vocatur *Scotatio.* Vide Obseruationes: erat quidem donatio rerum immobilium, quæ per gramen, vel herbam, vel glebam fiebat, quam donans altari imponebat, sic Otherium Aquitaniæ Ducem fecisse refert Aimoinus *cap. 4. lib. de miraculis S. Benedicti*; sic donatio Mathildis, Ecclesiæ Rom. facta fuit per cultellum, festucam nodatam, quantonem, guarrascionem terræ, atque ramum arboris. Et quod notandum, is qui res suas, & se dabat monasterio coronam in capite recebat ad exemplum Monachorum: locus celebris est in *cap. 1. de successionib. ab int.* in *tertia compil. Cùm Archipresbyter de Alerio se, & sua ad participationem orationum Monasterio de Bruxeria obtulisset, de manu cuiusdam fratris eiusdem cœnobij augmentationem coronæ in signum oblationis accepit.* Dicebatur etiam donatio, *roga*, ab erogando apud Anastasium, in vita Deusdedit, Bonificij, & aliorum, quam quidem rogam magis fuisse rerum mobilium facilè crediderim, vtpote supellectilis, vel nummorum stipendium seu donatiuum, vnde ῥογάτορες stipendiarij dicuntur apud Codinum *de officijs aulæ Const.* & apud Nicetam ῥογεύειν significat *erogare.* His nominibus tales donationes appellabantur, quia maximè à principibus & nobilibus personis fiebant; vnde est quòd Gregorius I. in *dicto cap. 1.* laudat mirum in modum nobilitatem generis, quòd vltrò liberalitatem exerceat, & hoc nobilibus innatum sit, vt vinci in eo genere à nemine

nemine patiantur; in has laudes perspicuè diffunditur Gregorius *epist. 17. lib. 12.* vnde sumptum hoc caput, in qua enixè precatur nobiles Galliæ, vt patrimonium Ecclesiæ, & pauperum tueantur. Id argumentum nobilitaris ex liberalitate erga Ecclesias pulchrè adducit etiam Berengosus Abbas *lib. 3. de laude & inuentione S. Crucis, cap. 2. Tom. 2. Bibl.*SS. *Patrum*, extollens nobilitatem Helenæ Imperatricis: *Insuper*, inquit, *prædiorum eius copia Ecclesiæ Dei olim vndique collata bene declarant quàm nobilissimâ polleret generis antiquitate.* Postremum huius rituli respicit reuocationem donationis iam factæ ob causas ingratitudinis, sed an ingratitudo locum habeat in rebus Ecclesiæ donatis? Gregorius animum conuerterat hac in parre ad ius ciuile: dubirem quidem an ex superuenientia liberorum donario facta Ecclesiæ rescindatur, & ad hoc ius canonicum, *lex, Si vnquam. C. de reuocand. donat.* accommodetur, quod in foro conscientiæ ità seruandum docet D. August. *sermone 49. de diuers. Quidam*, inquit, *cùm filios non haberet, nec speraret, res suas omnes, retento sibi vsufructu, donauit Ecclesiæ: nati sunt illi filij, & reddit Episcopus; in potestate habebat non reddere, sed iure fori, non iure poli.*

DE PECVLIO CLERICORVM,

TIT. XXV.

MATERIAM alienationis rerum Ecclesiæ respicit adhuc iste titulus, & sequentes; cum enim modi acquirendi inspiciantur; quibus clerici suum faciant quod acquirunt, & de peculio disponere possint, id fit in præiudicium Ecclesiæ, & tale peculium quo quid abest & subtrahitur Ecclesiæ, est quoddam genus alienationis. Peculium igitur esse quidquid alicuius labore & industriâ comparatur, & velut proprium patrimonium reseruatur, notum est ex Festo, & Iurisconsulto in *l. Peculium. ff. de peculio.* Clerici similes sunt filijsfamilias; sicut enim hi paternis sacris, ità illi diuinis addicuntur, & quicquid acquirunt id totum Ecclesiæ acquirunt, sicut filij patri, excepto castrensi peculio, quod filijs reseruatur (& quasi castrensi) adiecit Tribonianus in *l. Filiusfamilias, de donat.* clerici sunt milites Christi, vt dixi *suprà, tit. de solutionib.* quibus iure acquiritur quasi castrense peculium, & de eo liberè disponere possunt, Constitutione Leonis, in *l. Sacrosancta. C. de Episc. & cler.* & *can. Episcopi*, & *sequentib. 12. q. 1.* Quod maximè effectum sumpsit beneficio Constantini Magni, ante quem clerici nihil posside-

bant, sed omnia, siue mobilia, siue immobilia ad paupetum vsus conuertebantur, *can. futuram. ead.* sed postquàm illis facultas acquirendi libera relicta fuit, quæ & tyrannide eis anteà adimebatur, quamuis essent in potestate parentum, tamen exemplo militum de rebus suis disponebant, ad instar peculij militaris, vt notat Balsamon in *Photij Nomoc. tit. 1. de fide, cap. 31.* vbi nominatim excipit bona aduentitia, quorum dispositio clericis interdicta, quæ clericalis militiæ peculio adscribi non debeat. Episcopi quidem, quia per consecrationem liberantur à patria potestate, liberum ius in omnibus tam aduentitijs, quàm castrensibus bonis habent, quod effectum fuisse Nouel. Iustiniani 81. vulgò dicitur etiam à Cuiacio, quod non lubenter admitto; nam ipsa Nouella indicat anteà solitum Episcopum liberari à patria potestate; ait enim, palàm esse, & ignotum nulli, ipsâ ordinatione solitum Episcopum liberari à patria potestate; quomodo id notum, si nondum promulgatum? hoc subolet Bals. ad eundem *tit. cap. 36.* & ait ideò Iustinianum hanc constitutionem edidisse, quia cùm plerique Episcopi ordinarentur à Metropolitanis, putabant quidam eos tunc non liberari à patria potestate, sicut quando ordinabantur à Patriarchis. Porrò castrensi peculio, seu quasi castrensi non adnumerantur bona, quæ ex reditibus Ecclesiæ Episcopi & clerici comparauerunt, quia eorum non aliter dispositio illis concessa fuit, quàm in fauorem Ecclesiæ, ex Concil. Carthag. in *can. Placuit. 12. q. 4.* ideò *can. 40. Apostolorum*, cogebantur Episcopi tempore ordinationis suæ res suas describere, ne posteà cum quæsitis miscerentur; sed vt ea quæ Ecclesiæ sunt ipsi seruentur, nec aliundè quæsita ijs adimantur, quibus Episcopus reliquerit, *can. 24.* Synodi Antiochenæ, quæ est mens *cap. 1. 2. & 3. hoc tit.* Vt verò hæc bona ex reditibus Ecclesiæ parta facilius discernantur, debet Episcopus, vel clericus nomine Ecclesiæ emere, hoc est, quod ait *d. cap. 2. ad ipsius Ecclesiæ scripturam faciat*: quòd si in fraudem Ecclesiæ nomine suo, vel alieno emerit, semper ea Ecclesiæ acquiruntur, *cap. inquirendum. hoc tit.* Licèt verò clerici olim multas opes & possessiones comparassent, non eas tamen sibi priuatim & peculiari iure adrogabant, sed communiter his vtebantur: omnia Ecclesiæ bona primis temporibus communi clericorum vsui destinabantur, siue ob victum, siue ob vestitum, vt iam suprà dixi, *tit. de præbendis*: iuxta id quod est in *cap. 2. & 3. Actuum*; *Nemo dicebat aliquid proprium, sed erant illis omnia communia.* & cùm clerici ad clericatum assumebantur, *communiter viuendi normam profiteri solebant*, vt scribit D. August. *serm. 49. de diuersis*; adeò vt nefas esset aliquem proprium quidpiam ha-

bere, & separatim à turba & consortio victitare: quæ causa fuit maximè odij aduersus Ioannem Chrysostomum Constantinopolitanæ sedis antistitem, qui austerioris vitæ amore, victum seorsim à clero sumebat, quod illi qui bonæ famæ tanti viri infensi erant, & seueritatem, correctionémque vitiorum ferre non valebant, crimini vertere nitebantur, vt refert Socrates *lib. 8. cap. 9.* Hunc primum à communi regula recessisse comperimus, inde paulatim clerus diuidi cœpit, & quisque stipendia sua sibi vindicare iure proprio, ex quo deinde sequior ætas conflauit præbendas, reditibus & bonis in portiones diuisis, quod damnat Prosper Aquitanicus in *can. illi autem. 12. q. 1.* quia ex hac diuisione peculium emersit. D. Augustinus hoc malum irrepsisse cernens, suæ ditionis clericos ad communem vitam redigere conatus est, *cap. 4.* in *prima compil.* & *sermone 49. Enthecam*, inquit, *habere non licet*; ideò grauiter excandescens clericatus ius adimere malebat, quàm vitæ communis societatem infringere, *nullum ordinarem clericum, nisi qui mecum vellet manere, vt si vellet discedere à proposito, rectè illi tollerem clericatum*. Peculij nomen non tantùm hâc significatione quâ & Iurisconsulti, sed etiam ampliori & latiori accipere possumus, pro omni scilicet patrimonio Ecclesiæ, ex sententia Serui; in *primam Eclogam*, quod constabat pecoribus; vnde Proculus pecuniam sinè peculio fragilem esse dicit in *l. Si chorus*, §. 1. *de legat. 3.* sic sumebatur in antiquis formulis Marculphi *lib. 2. cap. 3.* & 4. *peculio*, inquit, *vtriusque sexus maiore vel minore*: in legibus Longob. *tit. 105. cap. 19.* & in Capitul. Caroli Magni: dicebatur etiam præsidium, quasi semotũ & segregatum ad summæ necessitatis subsidium in *d. l. Si chorus*: quod nomen passim apud Formularum autores frequens erat: Marculphus, *lib. 1. cap. 12. Cum terris, seu præsidijs eorum*, & *cap. 10. lib. 2. Si ampliùs de præsidio nostro obuenerit*, & alijs locis innumeris.

DE TESTAMENTIS,

Tit. XXVI.

HIc titulus cum superiori mirè connectitur; quippe in hoc quæritur, an & quando testari Episcopus, vel alius ex clero possit de peculio, quod comparauerat: semper enim tam Episcopo, quàm cuiuis clerico testari licuit de eo quod iure proprio, non Ecclesiæ contemplatione, vel ex reditibus ipsius comparauit, quod innuit Concil. Carthag. *can. 35.*

Sidonius scribens Fausto Papæ, *epist. 9. lib. 9. vtráque laudabili actione decedas te relicturus externis, tua proximis*: quinimò & hæc facultas testandi de rebus proprijs, Episcopis concedebatur; si filios, aut nepotes haberent, quibus exceptis eas Ecclesiæ relinquere tenebantur, *can. 1. Concil. Hispal. can. 33.* Concil. Agath. *can. 4.* Synodi Rom. sub Syluestro: imò quod magis innuit Bals. *ad can. 35. syn. Carthag.* tam Episcopos, quàm clericos de proprijs aliquam partem, quantulacunque fuerit, Ecclesiæ expendere debuisse; quod ius tractum fuit & ad laicos; nam olim is qui nihil Ecclesiæ relinquebat, sepulturâ in ea priuabatur, qui mos dudum in Francia locum habuit; apud Hispanos quintam quisque partem bonorum suorum debebat relinquere, quod sua Constitutione Rex Ferdinandus sustulit, vt narrant Historici. Hunc autem modum testandi, Episcopis concessum, restringit Balsamon ad ea quæ ante Episcopatum, quouis titulo acquisierunt, vel posteà in Episcopatu iure donationis, aut legati, non verò ad vllum alium quæstum: quasi velit innuere Episcopis nullum industriæ genus concessum esse, præter hos modos: non ità de clericis, quos aliundè posse acquirere addit; nempe ex industria sua, cùm possint fieri ludimagistri, scriptores, & secretarij, vel ex quolibet artificio, vt refert Alex. III. in *cap. 9. hoc tit.* dummodo ars illa turpis non sit, vt agricultura in *can. presbyter. 91. dist.* & alijs plerisque modis, quos latiùs prosequemur in *cap. 1. Ne clerici, vel monachi.* Episcopis non ità facilè manibus suis operari, aut aliquod munus quæstuosum exercere licuit, quos & ideò testari tam liberè canones non sinunt; sicut etiam vetant ne possint quoscunque heredes facere, vtpotè turpes & infames personas, de quibus in *l. Fratres. C. de inoff. testam.* vt sunt *haretici, in l. Manichæi. C. de haret.* & *Græci*, id est Gentiles, in Concil. Carthag. *can. 25. 83. dist. cap. 6. de haret.* quod ius, & ad omnes clericos est detorquendum, qui quidem heredes facere non possunt de proprijs bonis infames personas; de bonis ab Ecclesia quæsitis nullos omnino, saltem nisi cum summa moderatione, & eo temperamento, vt quod relinquitur parui sit momenti, & in eleemosynam, seu remunerationem conferatur, *cap. ad hæc. hoc tit.* aliter nemo eis ægritudine laborantibus adesse vellet, *cap. 1. de cleric. ægrot. cap. Relatum. hoc tit.* nec sinè ratione illud eis conceditur, quia seruitium, seu famulatus qui eis impenditur, videtur Ecclesiæ impendi, *can. quorum, dist.* 68. hinc tamen ex modica illa iuris indulgentia effectum, vt iure communi non solùm de rebus proprio marte quæsitis, sed etiam per Ecclesiam, testari quilibet possit: nam certum est diutiùs legem durasse, ne vlli ex clero testari possent, quod ius in hac Tolosana prouin-

cia seruatum reperio vsque ad annum 1397. quo Petrus à sancto Martiale Archiep. Tolosanus hanc licentiam dedit,& eius exemplo etiam Capitulum S. Stephani,omnib. qui Ecclesias ad ipsius collationem,vel institutionem pertinentes possidebant, vt constat ex actis, quæ in Archiuo habentur. Solis in hac parte monachis exceptis, in *can. 6. syn. Constant.* qui, vt scribit Balsamon, ante tonsuram poterant testari. Vnde collige hisce temporibus annum probationis ad votum emittendum nondum fuisse constitutum; statim enim ab ipso ingressu radebantur, & similes mortuis fiebant, vt idem Balsamon refert. Nec est audiendus hac in parte Leo Imperator, qui in Nouellis suis, triente monasterio relicto, ex besse in gratiam aliorum disponere concedebat; multò minùs Valentinianus, & Martianus, qui plenam testandi facultatem dabant, *l. Generali. C. de sacros. Eccles.* contra sacrorum canonum autoritatem, *cap. 2. infrà, de statu monach. can. non dicatis. 12. q. 1.* quam tuetur Iustinianus in *Nouella 5.* & 76. ademptâ monachis omni dispositione; adeò vt si fiant Episcopi ius testandi non habeant, nisi ex peculiari dispensatione, D. Thomas *2. 2. q. 185.* vt de S. Martino refert Sulpitius Seuerus *cap. 7. Implebat Episcopi dignitatem, vt non tamen propositum monachi, virtutémque desereret.* Non omnes religiosi huic iuri adstringuntur, sed qui votis ligantur, *can. Religiosi. 12. q. 2.* Nouell. *5. 76.* & *123.* Monachis adiungere possumus seruos, *can. illud. 12. q. 2.* & omnes illos qui atrocis criminis rei sunt, vt publici vsurarij, *cap. Quamquam. de vsuris in 6.* excommunicati, vt existimat Gloss. in *can. decernimus, de sentent. excom. in 6.* & alij fere omnes, qui iure ciuili arcentur ab hac facultate. In omnibus ius nostrum, ciuile non imitatur, vtpote in solennitatibus testamentorum; quippe duos testes cum plebano sufficere contendit Alexander III. in *cap. Cùm esset. hoc tit.* contra iuris ciuilis dispositionem, quod septem requirit *l. Si vnus. C. de testament.* sed hoc restringunt Doctores ad terras & ditiones summi Pontificis, nòn alias, quòd iure Pontificio non possit iuri publico derogari: nàm Alex. III. in eo capite scribit Velitrensibus populis sibi subditis. Alij contrà, Alexandrum iuri publico derogasse contendunt, vnde & in quibusdam Galliæ partibus id obseruari notat Cuiacius; nec mirum, cùm testamentum coram solo principe factum, conscientiâ principis firmum sit, in *l. Omnium. C. eod. Omnia nostra facimus quibus auctoritatem nostram impertimur,* ait Iustinianus. *§. sed neque. C. de vet. iur. enucl.* & acta omnia imperfecta, auctoritate Summi Pontificis vim capiant, *cap. 1. de transact.* nec solùm fide principis, sed etiam actis iudicum & municipum firmari testamenta addit *d. l. omnium,*

Ff 3

quia Senatus vice principis est, *l. Quisquis. C. ad l. Jul. maiest.* quod hodiè maximè periculosum esset. In legatis quidem ad pias causas relictis, defectus nil obest, *cap. Relatum. hoc tit.* quod & ius ciuile anteà probauit, seueritatem enim illam in ambiguis religionis quæstionibus remitti solere ait Papin. in *l. Sunt personæ. ff. de relig. & sumpt.* Legatorum pijs locis deputatorum cognitio pertinet ad Diœcesanum, id est, Episcopum, vt loquitur *cap. Ioannes. hoc tit.* vel presbyterum, in *cap. 1. de empt. & vendit.* vel sacerdotem, cuius est etiam testamenti executionem procurare, *cap. Nos quidem, & cap. Si heredes, hoc tit. l. Nulli,* & *constit. Græcâ 45. C. de sacros. Eccles.* quamuis id vetuerit testator *Nou.* 121. § *si quis autem*: quod ius apud paganos locum habuit, & Pontifex maximus ad executionem eorum quæ pia erant heredem compellebat, *l. Hereditas. de petit. hered.* quæ causa esse videtur cur Episcopus in omnibus legatis Ecclesiæ relictis canonicam portionem, seu falcidiam habere debeat, *cap. officij, hoc tit.* quæ vulgò quarta est, *cap. Conquerente, de offic. ordin.* ad exemplum quartæ quam decuriones curiæ relinquere tenebantur, *l. Sancimus. C. de sacros. Eccles.* quasi sit Episcopus heres necessarius: hæc portio incerta & dubia est pro regionum & locorum consuetudine, *cap. Certificari. infrà, de sepult. can. de his.* 10. *q.* 1. vnde consuetudo cùm spectetur in totum repelli potest ab hac delibatione legatorum, *cap. de quarta. de præscript.* nec solum Episcopi, sed & omnes clerici executores testamentorum esse possunt, imò & monachi, secundùm constit. Leonis, quam refert Balsamon in *can. 3. synodi Chalced.*

DE SVCCESSIONIBVS AB INTESTATO,

TIT. XXVII.

POST successionis ius ex testamento, deueniendum fuit ad id quod ab intestato locum habet, de quo eadem fere statuenda est regula, quæ in superiori tit. distinctione habitâ inter res ante Episcopatum, vel post Episcopatum acquisitas; de illis dubium non est quin Ecclesiæ debeantur; de his, ità demum, si non sint qui iure cognationis defunctum contingant, vt ait *can. Si Episcopus,* & *can. vl.* 12. *q.* 5. Gregorius in *cap. 3. primæ compil.* id etiam confirmat Carolus Magnus, *cap.* 175. *lib.* 5. *Capitul.* Nouella Iustin. 131. & *l. vnicâ. C. Theod. de bonis cleric.* & *cap.* 1. *hoc tit.* deficientibus proximis & coniunctis succedit Ecclesia, quæ cùm vxor sit Episc-

coporum & clericorum, *cap. Inter de translat. cap. Quia. de cleric. non resident.* succedere debet ad exemplum iuris, quo datur bonorum possessio, vnde vir & vxor. Episcopus, vel clericus miles est Christianus, cui succedit Ecclesia, sicut militi legio, *l. 2. C. de heredit. decurio. l. 2. ff. de iniust. rupt.* & cohortali, seu apparitori præsidis prouinciæ, cohortales eiusdem prouinciæ succedunt, *l. 3. C. de heredit. decur.* & apud Harmenop. exstantibus propinquis si indicem seu inuentarium, fecerit Episcopus, iuxta *40. can. Apostolorum*, eo mortuo successio eis debetur, & statim possunt eam adire: quod si inuentarium non fecerit, post mortem exspectandum est donec eius successor Episcopus ordinatus sit, qui tunc discernet bona aduentitia, ab Ecclesiasticis, vt scribit Balsamon in *can. Nulli.* 35. *syn. 6. in Trullo*, quod congruit cum Concilio Valentino sub Ioanne II. multò anteà, in *can.* 3. quo caueturne sinè Metropolitani, vel comprouincialium Episcoporum conscientia, propinqui quicquam intestati Episcopi præsumant; ne fortè cum hereditarijs rebus, etiam aliqua ad Ecclesiam pertinentia vsurpent. Intestatus porrò dicitur, non is tantùm, qui non facit testamentum, sed & qui non iure fecit, aut si iure fecit heredes scripti incapaces sunt, vt refertur à Balsamone in *can. 84.* Syn. Carthag. ad exemplum iuris ciuilis in *§. 1. de hereditat. quæ ab intest. deferuntur.*

DE SEPVLTVRIS,

TIT. XXVIII.

SVCCESSIONI siue ex testamento, siue ab intestato locus esse non potest, nisi mortuo eo de cuius bonis quæritur; sed inter officia quæ defuncto reddi debent ab herede, præcipuum est sepultura, ideò rectè hic titulus subjungitur. Officium sepulturæ, actus est humanitatis, & misericordiæ; non quòd aliquid conferat animabus defunctorum: curatio funeris, conditio sepulturæ, pompa exsequiarum magis sunt viuorum solatia, quàm subsidia mortuorum, inquit D. August. 1. *de Ciuitate Dei cap. 12.* sed ideò non est contemnenda sepultura corporum, quia *his tanquam organis & vasis sanctus Spiritus vsus est*, inquit ipse *cap. 13.* solas animas rationales honorare nouimus solenni sepulturæ honores præsertim quòd corpus fuerit animæ bene, & sanctè instrumento suo in certaminibus vsæ receptaculum, vt vult Orig. *lib. 8. contra Celsum.* Nec enim reuocandum istud est ad veterum sententiam, qui inferni

fluuium insepultos non posse transmeare credebant, sed ad misericordiæ opera quibus adstringimur; *si enim viuentes nudos operire præcipimur, quanto magis defunctorum corpora?* inquit D. Ambros. *lib. de Tobia, cap. 1.* hoc officium pietatis in legem versum est, quam ex institutis maiorum & Patriarcharum statuit Leo III. in *cap. 1. hoc tit.* in quo etiam libertatem vnicuique eligendi sepulturæ locum præbet, contra veterem ordinem, quo quilibet maiorum sepulcra sequi tenebatur, quod Melchiades magno Concilio definitum scribit, in *can. Placuit, 13. q. 2.* illud Concilium magnum quale fuerit, si quis Romanum, quo Donatistæ sub eodem Melchiade condemnati fuerunt non existimat, aliud scrutetur quo id definitum reperiat. Quicquid sit primitùs hic ordo statutus, vt quisque maiorum sepulcris insisteret, vbi lares quisque suos habebat, vbi sacramenta solebat percipere, *d. can. Placuit*, & vt loquitur *can. vbicunque. ead. vbi quis decimas persoluebat viuus, ibi sepeliatur mortuus:* à quo tamen iure recedere coëgit necessitas familiarum, quæ ità aliquando copiosæ, vt eis vnum sepulcrum vix posset sufficere *d. can. vnaquæque*: hinc factum vt electio sepulturæ libera fuerit facta à Paschali II. vt est relatum in Concilio Later. sub Alex. III. dummodò minùs religiosum locum quis non elegerit, *cap. fraternitatem, hoc tit.* hodiè tamen, & quouis modo licet sepulturam eligere, etiam in loco minùs religioso, *cap. Cùm quis. §. si quis. eod. in 6*, dummodò debita portio eorum, quæ defunctus Ecclesiæ reliquit, reseruetur parœciæ, quæ portio variè assignata fuit, aliquando dimidia à Leone, in *cap. Relatum. hoc tit.* modò tertia, in *cap. 1.* posteà quarta ab Vrbano III. vt refert Clemens in *cap. Certificari. hoc tit.* in 2. compilat. quam etiam approbauit Innoc. III. in *cap. in nostra, seq. hoc tit.* & rectè Vrbanum III. autorem dicit Clemens III. in *d. cap. Certificari*; quamuis inscriptio *capitis, Cùm super*, Lucium III. præferat; quem errorem detegere licet ex Concilio Later. sub Alex. III. *parte vlt. cap. 63.* vbi *caput 7. huius tit.* quod præcedit dictum *cap. Cùm super* (& vtrumque adscribitur Lucio III. in *hoc tit.*) Vrbano III. tribuitur. Ergo ab Vrbano assignata portio quarta legem fecit, quam saluam parœcijs fore voluit: *saluam iustitiam* dixit optimè, eâdem nempe ratione, quâ, *iusta*, dicuntur exsequiæ, quia ità sunt constituta, vt iure & necessariò fieri debeant: dicta & *feralia*, à ferendis corporibus. Ouid. 2. *Fast*,

Hanc quia iusta ferunt dixere feralia lucem.

Iustitia similiter dicta est, quia est iustitia & exsequijs debetur, qui vsus loquendi animaduertitur in epist. Goffridi Vindocinensis Abbatis, & apud Iuonem Carnot. *Pauperum corpora si insepulta remanerent pro Ecclesia*

clesiæ iustitia, non ideò minùs haberent de gloria. Innocent. III. *lib.* 1. *reg epist.* 219. ad Decanum Vlixbon. *Recepta*, inquit, *à Templarijs iustitia legitima cautione.* aliàs pars illa vocatur, *symbolum animæ*, vel *pecunia sepulcralis* in *can.* 12. & 13. Concil. Aenhamensis sub Vulstano Archiepiscopo Eboracensi in Anglia. Porrò hæc portio (quod notandum) de relictis Ecclesiæ exigebatur, nam vltrà quid aliud exigere pro sepultura Vrbanus II. vetuit in Concilio Claromont. *cap.* 8. & Innoc. III. sub pœna simoniæ in *cap. Suam. infrà, de simonia.* hæc quartæ exactio, hodiè penè exoleuit, cùm & consuetudo quæ legis vicem gerebat euanuerit, quâ quilibet fidelis Ecclesiæ partem bonorum suorum relinquere cogebatur, nomine & titulo exsequiarum, quod ius mortuaria vocabant, *cap. Officij. suprà, de testament. cap. Conquerente. de offic. ordin.* hodiè totum quod pro exsequijs impenditur plebano debetur; si verò extra suam Ecclesiam efferatur defunctus, saltem portio canonica, Concil. Trid. *sess.* 25. *de reform. cap.* 13. dicta canonica, vt ostendatur vnumquemque ità deuoueri parœciæ suæ, vt sinè iniuria aliò post mortem suam traduci non debeat, vnde Clemens III. optimè dixit in *d. cap. Certificari.* corpora mortuorum, quæ alibi sepeliuntur à sua Ecclesia assumi, & nisi id ex voluntate certa defuncti factum fuerit, corpus rectè è tumulo eruetur, & propriæ Ecclesiæ restituetur, cum omni lucro quod perceptum fuerat, *cap. Ex parte*, & *cap. Cùm liberum. hoc tit.* Sepultura propriæ parœciæ dicitur perpetua, à qua extrahere corpora non licet, nisi ex licentia plebani, vel Pontificis, *arg. l. Ossa. de religios. l.* 1. & *vlt. C. eod.* exstat Capitulare Caroli Calui in villa Sparnaco *cap. vlt. Nec quisquam ossa cuiuslibet mortui de sepulcro suo eijciat, aut sepulturam cuiusquam temerario ausu quoquomodo violet; sed vnumquemque in loculo sibi à Deo præparato, atque concesso aduentum sui iudicis præstolari concedat.* & in synodo Pistis, eadem fit querela, *Ideò Sanctorum & protectorum nostrorum corpora de sepulcris suæ requietionis effossa sunt.* Alijs de causis nisi magnis extrahi è sepulcro cadauer non poterat, veluti ex causa quâ solet denegari sepultura, vt potè hæreticis *cap. Sicut. de hæret.* excommunicatis, *cap.* Sacris. *hoc tit.* manifestis vsurarijs, *cap. Quia. infrà, de vsuris*, raptoribus, mortuis sinè baptismo, & ijs qui sibi mortem consciuerunt: & è contrario non debent cum talibus personis commisceri Christiani, & eorum tumulis includi, ideò D. Cyprianus Martiali magno crimini vertit, quòd filios apud profana gentilium sepulcra deposuisset. Porrò sepulturæ locus non in Ecclesijs si iure summo agatur, sed in cœmeterijs est concedendus, & hic ordo veteris Ecclesiæ, qui si ritè Ecclesiasticæ dignitati consuleretur, esset reuocandus:

olim enim intrà Ecclesiam sepulcra prohibebantur, vt videre licet apud D. Gregorium, *lib. 4. cap. 50. Dial.* Burchardum, & Iuonem, & innumeris locis, vt in *can. Nullus. 13. q. 2.* & hoc *secundùm constitutionem antiquorum patrum*, vt loquitur Concilium Arelat. VI. sub Carolom. *cap. 21.* quod sanè maiori ratione fit, quàm apud Ethnicos; nam l. *12.* tab. defunctum intrà mœnia ciuitatis sepelire vetitum erat, apud Tullium *2. de legib.* In cœmeteriis olim omnia Martyrum corpora recondita erant, & summum habebatur solatium à fidelibus, quibus iuxta ipsorum reliquias quiescendi spes erat; vnde factum vt respirante paululum Ecclesiâ sub Imperatoribus Christianis reliquiæ Martyrum in Ecclesias intrà ciuitates illatæ fuerint, quasi in præmium certaminis pro Christo accepti, & victoriæ triumphum: vt apud Romanos, qui victoriam in bello pro repub. reportassent peculiari beneficio afficiebantur, vt intrà vrbem sepelirentur, apud Plutarchum in *Problemat. Rom. quæst. cap. 79.* & consequenter zelus Christianorum eo vsque etiam sese effudit, vt intrà Ecclesias sepulturam ambierint, D. Ambros. *serm. 77. Ideò à maioribus prouisum est, vt Sanctorum ossibus corpora nostra sociemus, vt dum illos tartarus metuit, nos pœna non tangat.* Paulinus epist. 43.

Vt de vicino sanctorum sanguine ducat
Quo nostras illo purgat in igne animas.

& hanc sepulturam nullus potest iure proprio eligere, & sibi arrogare, sed ab Episcopo in maiori, & matrice Ecclesia, in minori & parœciali à presbytero, seu parœco obtinere debet, vt refertur ex Concil. Meldensi *cap. 10.* apud Burchard. *lib. 3. cap. 150.* & in constitutionibus Riculphi Suession. Episcopi, quæ exstant ad calcem Operum Hincmari *cap. 18. Sepulturas mortuorum Ecclesiasticâ honestate & pietate vnusquisque presbyter disponat, & ne pro sepeliendis mortuis xenia exquirat.*

DE PAROCHIIS, ET ALIENIS PAROCHIANIS, TIT. XXIX.

SVPERIORI titulo sepulturas mortuorum vnicuique Ecclesiæ, in qua sacramenta percipiuntur & decimæ præstantur, esse faciendas dictum fuit, quod ius communitatem & vnitatem demonstrat parochiarum. Nunc consequenter de ipsis parœcijs agendum. Parœcia est aliquod territorium, cuius incolæ vnam & eandem Ecclesiam habent, dicta corrupto nomine parochia, id est vicinia, & parœci vicini, apud Græcos, sicut πάροικοι Iustinian. in *l. 26. C. de Episc. aud.* ἐν ἐκείνῃ τῇ

πόλει ἢ τῇ παροικίᾳ, id est, *in ciuitate, vel eius vicinia*: sic in *psalmum* 119. *incolatum* Septuag. Interpretes παροικίαν dixerunt. D. Hieronym. *ad Galat. cap. 4.* Dupliciter autem fuit accepta parœcia; aliquando ampliori significatione pro Episcopatu & diœcesi, vt in Capitul. Caroli Magni, *cap.* 8. 9. & 11. *lib. 1. vt nullus Episcopus in alterius parœcia ordinationes facere audeat*, & in *can.* 14. 15. 34. & 35. Apostolorum, Concil. Antiocheno, *can.* 9. & alijs locis innumeris. Aliquando pro vnica tantum tribu, seu vicinia, cuius generis plurimæ vno Episcopatui subiacebant: vnde Innoc. I. in *epist. 8.* reprehendit Florentinum Episcopum Tiburtinum, quòd Nomentanam parœciam ad Vrsum Episcopum pertinentē, vsurpasset. Parœcia hæc dicebatur etiam *plebes*, Concil. Africano *cap. 87.* & Rhegiensi *can. 3.* & Nannet. *cap. 4. Cum sacerdos*, inquit, *viderit aliquem infirmari in sua plebe*: inde dictus Plebanus, qui plebis, seu parœciæ curam habet, *cap. Cum olim. de præscript.* & presbyter plebis, *cap. 36. Concil. Meld.* Plebani, seu parœci institutionem simul cum Episcopatuū, & diœcesium distinctionibus natam esse declarat Anacletus I. *epist. 3. cap. 2. Episcopi non in castellis, aut modicis ciuitatibus debent constitui, sed presbyteri per castella, & ciuitates, & villas debent ab Episcopis ordinari, singuli per titulos suos.* Nec enim primam titulorum, seu parœciarum diuisionem tribuere debemus Dionysio; quamuis apud Anastasium, & in Pontificali legamus ipsum Ecclesias presbyteris diuisisse, cœmeteria, parœcias, & diœceses constituisse: ob persecutionem Valeriani Imperatoris turbatâ Ecclesiâ, & eo demum mortuo à Gallieno paci redditâ, opus fuit nonas parœcias consignare, vt notat Baronius; id munus præstitit Dionysius: nisi dicamus hanc diuisionem parœciarum factam fuisse in vrbe Roma, vt septem regionibus & parœcijs distingueretur: vnicuique ergo vico, seu viciniæ presbyter vnus adscriptus est, qui cardini, seu curæ Ecclesiæ inseruiens eam temerè deserere non poterat, *can. Sanctorum. 70. d.* cui sicut Episcopo, subditos docere, verbum Dei prædicare, sacramenta ministrare onus incumbit, & animam suam pro ouibus suis ponere debet, éstque in sua vicinia oculus Episcopi & primus post Episcopum: sicut enim Episcopi in locum Apostolorum successerunt, ità presbyteri seu plebani in locum septuaginta discipulorum: hoc apertè demonstrat Anacletus loco citato, Theodulphus Aurelian. *epist. 1.* & Fulbertus *epist. 2. ad Finardum*, qui plebanos, curæ pastoralis vicarios, adiutores vocat, Montanus Episcopus Tolet. in quadam *epist. ad Concil. Tolet. II. adiecta: adiutores suos Dominus nostri laboris secundo dignitatis gradu esse voluit*: hoc sensu presbyteros per titulos Vrbis Romæ distributos se-

cundi ordinis facit synodus Rom. IV. *can.6.* hinc fit vt Prælati vocentur, *cap. Cùm ab Ecclesiarum. de offic. or din. cap. 4. de iudic.* & Abbatibus anteferantur in Concilio Emeritano sub Vitaliano Papa, *can. 11.* Eadem verò lex, quæ circa fines & terminos, inuicem Episcopos obligat & parœcos, nempe, ne quis contemptâ suâ parœciâ alienam inuadat *d. can. 14.* & *15.* Apostolorum; Ne clericus alienus ab alio Episcopo præter sententiam proprij Episcopi suscipiatur, & ordinetur, & ei λειτουργεῖν concedat, sub pœna excommunicationis, *can. 16. Syn. Nicana*, & *can. Clericum. 7. distinct.* Similiter nec parœcus alienæ parœciæ quempiam suscipiat, ei sacramenta administret, & ad Missam admittat, sed hunc statim ab Ecclesia eijciat, *cap. vt dominicis hoc tit.* nisi in itinere Plebesanus, id est parœcus fuerit, vel placitum, id est litem habuerit, vt ait *cap. 5.* Concil. Nannet. relatum à Burchardo *lib. 2.* & *lib. 1. Capitul.* Canon *15.* Apostolorum videtur hanc legem imponere tantùm clericis, non laicis, qui & si insolentiâ & contumaciâ absentes à propria parœcia alteri insistant, non propterea à communione sint arcendi, quem intellectum sequitur Balsamon *syn. Nicana d. can. 16.* & *syn. Carthag. can. 68.* & ideò singulare est *d. cap. Vt dominicis*, cùm ait laicum etiam ab Ecclesia arcendum. Quòd attinet ad clericos, ab alieno Episcopo sicut nec ordinari, ità nec iudicari possunt, *cap. 3. hoc tit.* & ordinatio facta nullius est momenti, *can. Episcopus. 7. q. 1.* sicut sententia ab incompetenti iudice lata est nulla, *cap. At si, de iudicijs, can. Nullus alterius, 9. q. 2.* excommunicatio quoque nulla est, *cap. Nouit. suprà. de offic. delegat. cap. A nobis. de sent. excom.* Sed quæri potest an sicut Episcopus non potest alterius parœciæ, clericos ordinare, excommunicare, iudicare, ità nec Metropolitanus possit; dubitatum fuisse scribit Bals. ad *d. can. 14.* propterea quòd Metropolitano subditi sint omnes qui sunt eiusdem prouinciæ, licèt non eiusdem diœcesis & parœciæ: sed concludit nihil hac in parte differre Metropolitanum ab alijs Episcopis, nisi per negligentiam, vel appellationem id fiat. Quæ ad *cap. primum huius tit.* pertinent, ad ea quæ diximus ad *tit. de clerico ægrot.* suprà referenda sunt.

DE DECIMIS, PRIMITIIS, ET OBLATIONIBVS,

TIT. XXX.

IVS parœciarum maximè consistit in in decimis, primitijs, & oblarionibus; quo fit vt hic titulus superiorem subsequatur. Imprimis vt ordine totam hanc materiam discutiamus, quærendum est quo iure debeantur decimæ, & quidem eas à Deo institutas & originem sumpsisse ex ipsa lege Dei Moysi data per Angelos certũ est, *cap. 22. Leuit. Deuter. cap. 12.* & *14.* antequàm etiam Abraham offerret decimas Melchisedec regi, & sacerdori, *Gen. cap. 14.* & *Heb. cap. 7.* per hunc enim sacerdotium fuit designatum, per illum laicorum status, *can. decimas. 16. q. 1.* & *can. decimas 16. q. 7.* & quamuis sublata fuerit obligario legis Mosaïcæ, cessantibus etiam sacrificijs veteris legis, & consequenter obligario præstandarum decimarum euanuerit; ratio tamen obligationis remansit, vt qui Ecclesijs inseruiunt, de oblatis nutriantur, *cap. 9. 1. ad Corinth. can. ex his 12. q. 1. cap. Cùm secundùm. sup. de prabend.* & quamuis non præcisè in noua lege decima fuerit imperata, consuetudo tamen induxit decimarum solurionem, ius diuinum veteri lege stabilitum imitata, quâ ratione etiam decimæ censentur iuris diuini, *cap. 3. Parochianos, hoc tit.* cuius etiam sententiæ est Philo Iudæus, *lib. de pramijs sacerdotum*, qui etiam docet legem sacerdotes æquiparare regibus, & imperare, vt eis tanquam principibus tributa conferantur: confirmar idem Auctor constirurionum Apost. lib. *2. c. 34.* τὑτους ἄρχοντας ὑμῶν καὶ βασιλεῖς ἡγεῖσθαι νομίζετε, καὶ δασμοὺς ὡς βασιλεῦσι προσφέρετε: *hos existimate vestros præsides, hos putate reges, his quasi regibus vectigalia offerte.* Hinc factum vt decimæ census Dei nuncupentur *in can. 6. concil. Agripp.* apud Burchardum *lib. 3.* Sed cur potiùs decima pars constituta est? quia scilicet denarius numerus perfectus est, & vnitatem demonstrat per quam Deus repræsentarur, vt scribit Orig. *homil. 13. in Leuit.* & Moses à Deo accepit decem præcepta, & ipse iudices decem constituit *18. Exod.* Talis numerus magno apud veteres in honore habitus est. Ouid.

Annus erat decimus cùm Luna receperat orbem,
Qui numerus magno tunc in honore fuit.

Hunc numerum generaliter obseruandum docent omnes leges tam Ecclesiasticæ, quàm politicæ; ità vt nec plus, nec minus sit præstan-

dum, sed decima pars fideliter præbenda, *can. quicunque. 16. q. 7.* licèt hodiè consuetudo errorem fecerit; aliquando non decimam sed duodecimam, quindecimam, ac vicesimam præstare: quod tamen nec leges, nec canones approbarunt, nec illam decimam minorem, vel maiorem fecerunt. Quæ tamen partes semper vocantur decimæ, quòd in decimarum locum successerint. Leges sacræ sunt firmiores quàm ciuiles, apud quas & vicesima hereditarum, & decima litium, & manumissorum ab Impp. accisæ, auctæ, irrogatæ, reductæ, & demum abolitæ fuerunt; vt videre licet apud Dionem *lib. 55.* Tacitum *13. Annal.* Sueton. in *Caligula.* Nulla tamen consuetudo potest efficere, vt nullæ partes soluātur, *cap. In aliquibus. hoc tit.* sumpto ex Concil. Later. sub Innocentio III. qui ideò hanc legem dixit, quòd essent plæræque gentes permistæ Christianis, quæ licèt se dicerent Christianas, more tamen suo Ecclesijs decimas non persoluebant, vt Septentrionales populi, quos serò ad Christum conuersos narrat Albert Krantzius in *metrop.* Sunt qui ex priuilegio & indulgentia summi Pontificis à præstatione decimarum excusantur, Templarij, Hospitalarij Hierosolymitani, *cap. Ex parte, hoc tit.* scilicet de terris suis, quas suis manibus excolunt; nec enim hoc priuilegium extenditur ad alia prædia, quæ alijs locant excolenda, *cap. licèt. hoc tit.* imò nec ad noualia, nisi id nominatim indulto contineatur. Cùm enim tales immunitates destruant ius commune, restringendæ sunt, *cap. Odia. de reg. iuris in 6.* adeò vt noualium decimæ parœcijs debeantur, *cap. Commissum,* & *cap. Quoniam. 13. hoc tit.* Parua principia sæpiùs larga habent incrementa, immunitates illæ exiguæ, quæ primis tantùm temporibus ex cultura propria monachis dabantur, longas radices egerunt, & ad omnem decimarum exemptionem sunt conuersæ: exempli gratiâ in fauorem Carthusiensium, *cap. 2. de decimis, in 6.* Fratrum Prædicatorum, *cap. Nimis. de excess. pral.* & *cap. 1. hoc tit. in 6.* monachorum S. Benedicti, à Ioanne XXI. in Chronico Cassin. *lib. 2. cap. 1.* Eremitarum Camaldulensium ab Innocentio III. *lib. 2. epist. 12.* Cistercienfium, *cap. Ad audientiam. hoc tit.* contra quos excandescit P. Blesensis *epist. 82. Cùm Dominus*, inquit, *pracipiat decimas solui, quis contrà eius praceptum potuit dispensare?* & alibi; *Quicquid indulgent priuilegia Romana Ecclesia, vobis expedire non credo, contra conscientiam vestram quod alienum est vsurpare.* Ratio huius immunitatis initium sumpsit ab inopiâ & egestate monachorum, qui tamen posteà fidelium donis locupletati sunt, quæ causa erat cur terras proprijs manibus excolerent ad exemplum Apostolorum, Actuum *cap. 18.* & *20. 1. ad Corinthios, cap. 4.* & *9. can. cauenda. 10. q. 3. can. pra-*

dicator. 16. q. 1. quod etiam diffusè exagitat idem Petrus; *Si Dominus Papa indulgentiâ speciali priuilegiauit vos, dum ordo vester in paupertate gaudebat, potuit tolerari ad tempus; nunc autem quando vestræ possessiones multiplicatæ sunt, etiam in immensum, priuilegia hæc potiùs ambitionis, quàm religionis instrumenta sunt.* Aliam rationem adfert Iuo Carnot. *epist. 192.* quòd incongruum esset monachos à diuinis auocari, & ab exactoribus perturbari: quæ causa mouit Episcopos, & etiam Summum Pontificem hæc priuilegia indulgere, *can. Peruenit. 16. q. 1.* cùm enim presbyteri gradum & honorem accepeiint, & facultatem simul prædicandi Euangelium, baptizandi, sepeliendi, & alia sacramenta ministrandi, quod olim erat eis prohibitum, *can. Placuit. 16. q. 1.* non immeritò eis etiam decimas concedendas iudicauit Ambrosius in *can. Doctos 16. q. 1.* Videnda elegans epistola Hugonis Pontigniacensis edita à Iureto, ad calcem Epistolarum Iuonis, in qua Hugo tuetur ius commune, quo decimæ præstandæ sunt Ecclesijs baptismalibus, *cap. Cùm contingat. 29.* & *sequenti, hoc tit.* aut Ecclesijs maioribus, & conuentualibus, quibus parœciales sunt annexæ, *cap. Ad quæstiones. de rerum permut.* Præter ius commune, qui percipiunt decimas, aut habent ex priuilegio, vt dixi; aut ex concessione, & donatione Ecclesiæ, vtpotè quæ fit Laïcis, cùm in feudum eas accipiunt, vel ad vitam, vel ad certum tempus, vt Ecclesiam armis tueantur contra hæreticos & infideles, & tunc Laïci non propriè decimas, sed decimarum fructus qui temporales sunt, *cap. 2. de locato*, percipere dicuntur, quia ius decimarum est quid spiritale, *cap. Olim. de præscript.* cuius incapaces sunt Laïci, quod ipsi per se non possunt ad heredes de iure communi transmittere, *cap. Nullus. de iure patr. cap. Prohibemus. 19. hoc tit. cap. Cùm Apostolica. suprà, de his quæ fiunt à prælat.* quamuis ab Hugone Capeto huiusmodi feuda decimarum iuris hereditarij facta fuerint, vt quidam existimant; adeò vt etiam in feminas iure dotalitij transierint, nec sinè luctu apud Scriptores nostros legimus, itá miserè sanctuarium Dei hereditario iure possessum fuisse contrà quàm est in *can. Apostolica. 8. q. 1.* & quidem primus auctor huius exactionis fuit Carolus Martellus, post quem & Summi Pontifices sæpè eam exercuerunt, vt Bonifacius VIII. *cap. 10. de decimis. in Extrauag.* & Martinus IV. Reges & Imperatores, vt Philippus Augustus, Concilio Paris. apud Guaguinum *lib. 6.* Rodolphus Imperator, apud Trithemium in Chronico. Verùm non omnes illæ decimæ eandem sapiunt naturam; nam quædam decimæ semel impositæ fuerunt, aliæ perpetuò remanserunt, maximè quæ in feudum nobilibus datæ; quod quidem pro bono pacis tolerauit Ecclesia, & earum possessionem longi

temporis passa est, dummodò essent ante Concilium Later. sub Alex III. quo postea in futurum prohibitæ sunt, & nouæ infeudationes nullius censentur esse momenti, nisi à Summo Pontifice factæ, vel confirmatæ fuerint, *cap. 2. de feudis*: nam ab Episcopis post dictum Concilium tales in feudum dationes non valent, *cap. Quamuis. hoc tit.* Episcopus non potest infringere legem à Concilio, & Papa statutam; sed solus Papa summus Prætor, cui addendi, supplendi, interpretandi competit potestas, *cap. Ad hæc, hoc tit.* potest quidem Episcopus decimas à Laïcis passessas Ecclesiæ, cui voluerit donare, quod enim à laïco detinetur ad vsum Ecclesiasticum debet reuocari, *cap. Cùm apostolica, suprà, de his quæ fiunt à prælat. sinè consensu*: potest etiam Episcopus decimas à longo tempore, id est, ante concilium possessas à laïcis in alium laïcum transferre, consentiente Capitulo, *d. cap. Cùm apostolica*, quia Episcopus est dominus superior feudi, sinè cuius licentia vassallus feudum alienare non potest, *toto titulo, de alienat. feudi lib. 2. feudorum*: est principalis dominus in cuius potestate res Ecclesiæ sunt, *can. Episcopus*, & *can. præcipimus. 12. q. 1.* his casibus exceptis decimæ si possideantur à laïcis iniustè possidentur, etsi à principe vel Imperatore datæ fuerint, *cap. dudum hoc tit.* si vi eas quis teneat: si vltra tempus definitum, si iniuriam fecerit Ecclesiæ, ob ingratitudinem, *toto tit. quib mod. feud. amitt. lib. 1. feud.* Soli igitur Ecclesiæ Cathedrali & parœciali debentur iure primæuo decimæ. A quibus debeantur sequitur dicendum qua in re distinguere debemus decimas, in reales, personales, & mistas: sicut enim fructus alij naturales siue prædiales, alij personales, siue industriales, alij misti qui sinè prædijs & industria quæri non possunt, quales sunt qui ex armentis & pecoribus percipiuntur, *l. fructus. de vsuris. l. Bona fidei. de acquir. rerum dom.* ità quoque decimæ sunt prædiales, quæ soluuntur ex frugibus, fructibus, oleribus, fœno: personales ex industria & artificio vt sunt lucra negotiationum, venationis, piscationis, militiæ: mistæ quæ ex pastu animalium, vtpote fœtus, lac, agni, lana; quæ tria decimarum genera iure exigi debent, *can. omnes. 16. q. 7.* reales quidem & mistas peti vbique videmus, non verò personales, vt in Gallia, & aliis locis, & in Concilio Mediol. sub Carolo Borromæo, *cap. 75.* nisi consuetudo aliter tulerit, *decimæ sinè fraude soluantur etiam personales in quibus eas soluendi consuetudo est*, cui congruit Innocent. III, *lib. 1. regist. epist. 215.* vbi mercatores ad decimas cogit, qui ex consuetudine soluebant. Iure communi eas deberi, sicut reliquas, non est dubium, *can. decima. 16. q. 1.* de militia, de negotio, de artificio, obligantur mercatores, milites, doctores, aduocati, *cap. Pastoralis, hoc tit.*

Chrysost.

Chrysost. *homil. 43. in 1. Cor.* Gentiles hac in parte adducere non est operæpretium, qui tam accuratè decimas omnium prouentuum falsis Dijs obtulerunt, vt refert Max. Tyr. 14. *dissertat.* sed & animalia ipsa ex rapinis, & prædis, vt refert Ælian. *4. de hist. animal. cap. 53.* nulla res est tam exigua, de qua iure decimæ peti non possint, apud Clement. *2. Constit. cap. 34.* quamuis tamen ad minutas illas exactiones id extendi ex æquo & bono non debeat, ne nimius auaritiæ fomes clero & Ecclesiæ sit dedecori, vt cōcludit D.Thomas 2ª. 2ª. *q.* 87. Alexāder III. in *epist. ad quendam Cantuariensem Archiepiscopum*, hanc etiam vel leuissimam exactionem concedit, *vbi prisca consuetudinis authoritas inualuerit*, inquit. Sed & quod maius est, non solùm corporalium rerum, sed etiam incorporalium decimam debemus, vtpotè temporis, quod in Dei laudes & gloriam impendere debemus, D. August. *Serm. 219. Imò & quod maius est*, inquit, *non rerum omnium & prouentuum, sed & ipsorum dierum decimas Deo dare debemus.* Quadragesimam ritè anni decimam nuncupare possumus, vt in Concilio Trosleiano, *cap. 6.* & apud Nicolaum *ad consult. Bulgarorū: Tempore quadragesima, quo Deo carnis nostra decimas damus, omni voluptati est renuntiandum.* Igitur omnium quæ sub cœlo sunt decimæ debentur, & ab omnibus, siue Iudæis, *cap. de terris, hoc tit.* & *cap. Quanto. de vsuris*: siue hæreticis, & infidelibus, quamuis de his cautum non inueniatur; quia noluit Ecclesia id statuere aduersùs eos, quos omnibus bonis spoliandos censet, *can. Si vos. 23. q. 5.* cùm falso titulo censeantur bona possidere, ex D. Augustini sententia, *can. quicumque. 23. q. 7. cap. vergentis. de vsuris*; non ità de Iudæis: quos certis locis morari, & synagogas habere permittit, *cap. 3. de Iudæis.* Quibus verò solui debeant decimæ iam dictum; quia tamen habet aliquid scrupuli *cap. 2.* hoc *tit.* quod altioris & longioris est indaginis, id separatim memini me tractasse.

Secunda pars rubricæ de primitijs attingenda est, quarum non ità stricta lex vnquam fuit. D. Hieronymus ex majorum traditionibus refert quadragesimam, vel ad minus sexagesimam portionem frugum dandam, quamuis tamen nusquam in lege quantitas sit definita, sed in arbitrio fuerit offerentium, nisi vbi consuetudine aliter fuerit obseruatum, vt refert D.Thomas 2ª. 2ª. *q. 86. art. 1.* obligatio quidem indefinita pendet à lege, *cap. 20. 24. Exodi, cap. 23. Leuit. can. Ecclesias. 13. q. 1. can. Reuertimini. 16. q. 1.* Diebus præsertim Dominicis solebant præstari primitiæ, non singulis, sed quibusdam, pro temporum ratione designatis: P. Damianus *epist. 16. lib. 4. ad V. Episcopum Post hanc*, inquit, *illa festiuitas sequitur, qua dicitur nouorum, cum primi-*

tia scilicet de nouis frugibus offeruntur. Romani hoc festum dicebant Ambaruaha. Virgil. *1. Georg.*

Terque nouas circum felix eat hostia fruges.

Dictæ sunt primitiæ, quòd primæ & nouæ fruges darentur; sed meliùs, *prametia*, cum Verrio Flacco, quæ prælibationis causâ antè metebantur: *primetia*: quasi primæ messes. Primitijs oblationes iungo, quæ ferè pari passu ambulant, vtræque quantum ad pretium & magnitudinem arbitrariæ, ex officio pietatis pendentes; ideò Gregorius VII. in *can. Omnis. de consecrat. dist. 1.* ait; *Omnis Christianus procuret ad Missarum solennia aliquid Deo offerre:* verbum, *procuret*, demonstrat non tam esse mandatum, quàm suasionem. Veteri lege oblationes fiebant in principio mensium, siue die Calendarum, primâ sabbati apud D. Paulum 1. *Corinth. cap. 16.* qui translatus est in diem solis, siue Dominicum, Tertull. *Apol. cap. 16.* Primitiæ, & oblationes vel in gazophylacium mittebantur, quod arcam vocat Tertull. *Apol. cap. 39.* secretarium Possidius in *vita D. Augustini, cap. 24.* vel etiam apud præpositum, id est, Episcopum deponebantur, vt est apud Iustinum Martyrem, *Apol. 2.* scilicet, vt disquiri posset an essent digna munera, vel ob personam offerentium, vel an essent quæsitæ ex iusta causa, vt si proficiscerentur ab impijs, reijcerentur, *can. non est putanda. 1. q. 1. can. Mior. 17. q. 4.* P. Damianus *epist. 36. lib. 6. Enimuerò dona ab iniquis suscipere, quid aliud est, quàm propriam animam ex dantis squalore fœdare?* Si dignæ reputabantur per diaconum sacerdoti offerebantur, *can vlt. de consecrat. d. 1.* & primitiæ quidem sæpius super altare ponebantur, nusquã oblationes, vt scribit Balsamon ad *Can. 3. Apostolorum*, qua de re constitutionem edidit Eutychianus Papa 28. quamuis hæc lex non fuerit obseruata, *cap. 2. de consuetud. can. Sanctorum.* 10. *q.* 1. sæpiùs ex eminenti loco suspendebantur, vel ex columna, sicut olim Delphis factitatum à Gentilibus, teste Clemente Alexand. *1. stromat. cap. 1.*

Ὄφρα θεῷ δεκάτην ἀκροθίνια τε κρεμάσαιμεν
Σταθμῶν ἐκ ζαθέων, καὶ κίονος ὑψηλοῖο.

Vt decimámque Deo, primos fructúsque dicemus,
Sedibus ex sacrosanctis, celsáque columna.

Hæc donaria vocabantur & ἀναθήματα à verbo ἀναθῆναι, quod est *suspendere*; vnde & excommunicatio dicitur anathema. Solebant reges Israël victores, spolia sua consecrare, & in templo suspendere; sic Samüel, Saül, Dauid, vt scribunt Doctores in *cap. 26. 1. Paralip.* & Gentiles apud Max. Tyrium, *cap. 14. dissertat.* Porrò decimarum, primitiarum, & oblationum erogatio, & distributio non vna, eadémque

erat; siquidem primitiæ & oblationes initio nascentis Ecclesiæ in Episcoporum, presbyterorum & diaconorum vsum vertebantur, *d. can.* 3. & 4. *Apostolorum*: decima verò hypodiaconis, & ceteris inferioris ordinis clericis dabātur, vt ex Clementis Cōnstitutione *cap.* 40. *lib.* 8. constat; quo tempore credendum est primitiarum & oblationum longè pinguiorem fuisse conditionem, sed refrigescente charitate euanuerunt, solis remanentibus decimis toti clero æquè diuidundis.

DE REGVLARIBVS, ET TRANSEVNTIBVS ad religionem,

Tit. XXXI.

ANTEA de clericis secularibus,& eorū iuribus tractatū; nunc verò de regularibus & monachis, quos à clericis distinguit strictioris regulæ votū,qui & ideò regulares dicti sunt, quāuis tamen generali appellatione,& ex primæuâ institutione omnes fuerint regulares,siue canonici,ob canonem, seu regulam, quâ cōtinetur omnis ordo Ecclesiasticus,*can.* 24. *Syn. Laodic.* quę regula vocatur Ecclesiastica in *can. Si qui verò,* & *sequenti* 32. *dist.* vel quia initio nascentis Ecclesiæ nullus ordinabatur,aut regulæ Ecclesiasticæ submittebatur,cui non portio aliqua agri Dominici colenda præberetur, quæ vocabatur *canon*,vt D. Paulus de se ipso profitetur 2. *Corinth. cap.* 10. ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τοῦ κανόνος οὗ ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ Θεός, &c. ab eo canone rectè omnes clerici dicebantur,Canonici, qui canonem seu portionem suam habebant, κλῆρον, non quidem decimarum & primitiarum, vt vult gloss. in *can. Cleros.* 21. *dist.* sed potiùs administrationis & regiminis, quod per titulos singulis distribuebatur, *can. Sanctorum.* 70. *dist.* vnde dicti clerici. Porrò hi sub regula communis vitæ degebant maximè, tunc cùm crescente numero Christianorum excreuit etiam ipsorum numerus. Vitæ canonicæ caput statuerunt Apostoli in tribus, *in communi substantia, in communi obedientia,* & *in communi dilectione superna*, inquit P. Blesen. *serm.* 30. sed deinde successu temporis sensim communitas illa euanuit,vsque ad tempora D. Augustini, qui horum maximam partem iterum sub regula redegit; ipse enim vitam canonicam restaurauit, non instaurauit, inquit idem P. Blesens. qui soli vocati sunt Canonici, quòd canonem, seu regulam antiquam Apostolorum seruarent. Sed vt est misera hominum conditio, hæc canonica vita tandem emarcuit, & illi contempto communitatis voto

annuos prouentus inter se distribuere cœperunt, pro regula seculi libertatem amplexi, Canonici dicti sunt seculares, vt notant Tiithemius in *Chronico Hirsaug.* & Bruschius *lib. de monast. German.* ad differentiam aliorum qui regulam seruantes, vt à secularibus distinguerentur dicti sunt regulares, *cap. Super.infrà, de statu monachorum*; nec ideò tamen clericorum nomen amiserunt, *can. necessaria 12. q. 1. iuxta Ecclesiam claustra constituantur in quibus clerici Ecclesiasticis disciplinis vacent.* Hinc & canonici clerici dicuntur *can. 9. Concil. Mogunt.* sub Carolo Magno, vt distinguantur à monachis qui clerici non erant, *can. Sic viue. 16. q. 1.* hi enim in syluis & recessibus degebant, illi in Episcopijs & vrbibus, *can. 23. syn. Turon.* vtrosque, licèt viuendi modo & disciplinâ dispares, votum tamen effecit pares, continentiæ, castitatis, silentij, & paupertatis, quamuis diuersimodè: vnde & vouentes appellantur ad differentiam clericorum & canonicorum secularium, qui se talibus regulis non adstringunt, nec inter eos adnumerantur, vt indicat titulus infra, *Qui clerici vel vouentes contrah. matrim.* Ergò totus hic titulus est de regularibus canonicis, & de monachis, inter quos similitudo maxima est ob tria vota, quæ peculiariter profitentur, paupertatem, castitatem, & obedientiam; in quibus emittendis duo potissimum considerantur, voluntas, & ætas, sinè quibus perfici non possunt, nec inde vlla nasci potest obligatio, *cap. 1. hoc tit. can. illud. 20. q. 1. can. præsens. 20. q. 3.* obligationis natura stipulatoris & sponsoris personas petit *l. 1. ff. de verbor. obligat.* ità monasticæ vitæ professio non fit nisi ab Abbate, seu præfecto stipulante, coram quo professio fieri debet, *can. 2. synodi VII. Constant.* & à spondente diuinitus exigi ait Nicolaus I. ad consulta Bulg. *cap. 87.* nec enim sufficit sola deuotio paterna, vt est in Concilio Tolet. IV. *cap. 48.* relato in *can. Monachum. 20. q. 1.* nimis enim asperum visum fuit vt paternæ iussioni filius obsequi cogeretur, licèt primis temporibus id maximè fuerit vsitatum; solenni enim ritu filius à patre monasterio mancipabatur, Aymonius, *cap. 2. de vita Sancti Abbonis: monachicum ei tradidit habitum, factâ prius per parentes solenni traditione*, sic expressum est in regula S. Benedicti, *cap. de profess.* Sic in mss. nostræ Ecclesiæ Tolosanæ Guillelmus de Lauriaco donat Deo & S. Stephano, & patri Aurelio Priori & cunctis fratribus filium suum Guillelmum, quem Canonicum fieri vult, anno 1088. Patribus adhuc patria illa potestas ex iure Quiritium seruabatur, Seruius in illud Virg. Æneid. II. *ipse pater famulam voueo. Bene, ipse pater, inquit, quia auctoramenti potestatem nisi patres non habent*: & è contrario etiam inuitis parentibus olim rarò licuisse

liberis religionem amplecti, quin etiam, & sinè causa legitima & probata ijs qui sub patria erant potestate non licebat nisi ex licentia plebani sui, quod Innocentius III. demonstrat in *epist. ad Decanum & alios Canonicos Cabill. libro 13. registri. Pro eo*, inquit, *quòd iure parœciali eisdem obligati tenentur.* Hâc etiam libertate priuatos aliquando Officiales regis Francorum videre licet in Synodo Remensi apud Flodoard. *lib. 2. cap. 5. Hi verò quos publicus census spectat, sinè permissu principis, vel iudicis se ad religionem sociare non audeant.* quin & monasteria carceres erant, in quæ etiam loco pœnæ aut exsilij plerique detrudebantur, apud Greg. Turon. *lib. 4. cap. 15.* maximè clerici delinquentes & regradati, *cap. 2. de pœnitentijs, cap. 4. de excessib. prælat. can. 1. & seq. 12. q. 1.* Porrò ætatis non minùs quàm voluntatis defectus votum irritum facit, illam intrà pubertatis annos, nempe duodecimum in fœminis, decimumquartum in maribus constituit *can. illud. 20. q. 1.* quod tempus ætatem discretionis appellat Cælestinus III. in *cap. Cùm simus. hoc tit.* ad exemplum Iurisconsultorum in *l. impuberem. de furtis*, ante quam nemo quantumuis doli capax obligatur, etsi proximus pubertati, vt notat gloss. in *d. can. illud.* licèt tunc demum ratio dubitandi non abfuerit; ideò Innocentius III. rescribens Episcopo Lingon. *lib. 12. registri* addit, *nisi fortè prudentia in illis suppleuerit ætatem, vt saltem transire debeant ad regulam laxiorem.* & in *cap. super hoc tit. cap. vlt. de cohabit. cleric.* quod tamen nusquàm probatum, minimè Concilio Tridentino, quo talia vota vt præcocia, & præmatura damnantur, reiectis omnibus quæ expleto decimosexto anno non fuerint emissa *sess. 25. de regul. cap. 15.* nisi deinde quis maior factus ratum habuerit, *cap. Significatum, hoc tit.* nec vlla est ampliùs differentia regularum quoad votum, vt olim: in Congregationibus enim & monasterijs strictioribus decimus octauus annus exigebatur, *cap. Quia in insulis. hoc tit.* de insulis loquitur; quia in illis & locis palustribus multa monasteria ædificabantur, vt in aëre minùs salubri corpora magis castigarentur, & nimia corporis prosperitas quasi vitis palmite luxurians amputaretur, vt scribit D. Basilius; & congruit, quod de Glastoniensi monasterio refert Vuillelmus Malmesb. *lib. 1. de gestis regum Angliæ.* Si quis ergo in monasterio post decimum octauum annum professus fuerit, nullam posthàc recedendi facultatem habet: professio verò non debet fieri nisi post annum, quo quis ætatis fuerit legitimæ, qui vocatur annus probationis, *cap. Statuimus. hoc tit.* licèt antea foret triennium, *can. 5. Syn. VII. Constant.* quòd firmiùs statuitur Concilio Tridentino, abrogatâ differentiâ professionis expressæ, vel tacitæ; censebatur is anni

beneficio renunciasse qui profiteri festinauerit, & professio talis valebat *cap. Ad apostolicam.hoc tit.* quinimò sinè voto professio facta censebatur, si quis habitum professionis per triduum gestasset, *cap. Ad nostrum, & sequenti, cap. Ex parte.hoc tit.* vel etiam non suscepto habitu professio facta valebat, *cap. Porrectum. hoc tit. cap. Consuluit. qui clerici vel vouentes*: monachum siquidem non facit habitus, sed professio regularis, in Cõcilio Aquisgran. sub Ludouico, & Pio Imperatoribus *cap. 125.* Clerici cucullas monachorum induebant, nec ideò tamen profiteri censebantur; *Valde indecorum est*, inquit, *Canonicum vestem monachicam induere, nisi etiam cum veste voluerit propositum mutare.* Olim vestibus monachorum non induebantur qui annum probationis agebant, sed tunc demum cùm profitebantur, *cap. Super. hoc tit. cap. 35. in addit. Capitul. Caroli Magni*: *Ipse verò nec tondeatur*, inquit, *nec vestimenta pristina immutet priusquàm obedientiam promittat*: ait enim Balsamon in *can. 5. Syn. VII.* eum qui semel induit habitum monachalem, etiam intrà tempus probationis non posse eum posteà exuere, ideóque tempus probationis in vestibus exigendum ait in *quæst. 1. ad interrogationes monachorum, in. d. Synodo.* Concilium Trident. huiusmodi professionibus fibulam imposuit, & expressam tantùm admisit, ne deinceps nasceretur occasio peccandi, & vota temerè arguendi, quæ semel iuris ordo & solennia confirmarunt, à quibus recedere summa est impietas, nisi in duobus casibus; primo, si quis zelo perfectioris religionis trahatur; secundo si religio à debita perfectione recedat, & remissiorem vitam assumat, *cap. Sanè*, & *cap. licèt.hoc tit.* petita tamen, licèt non obtentâ, licentiâ superioris, *cap. Cum olim. de arbitris.* Et quia inde nascebātur altercationes & odia inter Ordines, sæpius sancitum à summis Pontificibus, ne ex vno monasterio in aliud migrare liceret; id mendicantes Ordines cõtra Cisterciẽses obtinuerunt à Benedicto XII. tum etiam à Martino IV. in *Extrauag.* qui vetuit sub prætextu etiam indulti Apostolici à mēdicantibus ad alios Ordines transire, præter Carthusiensem, in quem omnes alij, ab eo nullus migrare potest. Sæpius anteà inuenio concessum à Fratrum Minorum & Prædicatorum Ordinibus ad mitiorem regulam transire in *epistola manuscripta* Gregorij X. nominatim Prædicatoribus concessum ad regulam Sancti Augustini *propter debilitatem corporis transire*; simili ratione quâ à vita eremitica ad cœnobiticam ire licuit, vtpotè mitiorem, *can. Qui verè. 16. q. 1.* ab hac ad illam non licuit, nisi ex Abbatis licentia ob corporis imbecillitatem & aduersam valetudinem *can. Monachum. 20. q. 4.* vel etiam fauore aliquo, & quasi manumissione in solatium præteritorum labo-

rum, vt ex epistola 22. D. Hieronymi patet: quod tamen vetuit Trident. Concilium, vt ambitiosis & inconstantibus via præcludatur, quos Sarabaïtas vocat Cassianus *coll. 18. cap. 7.* in quos grauiter animaduertere solitum D. Chrysostomum refert *Zozomenus cap. 9. lib. 8.* & tam in hos, quàm in receptatores sententiam excommunicationis depromit. *can. 4. Syn. Constant.* I. & II. eósque ad suum monasterium esse reducendos statuit ξενοχεῖτας, in quo tonsi fuerunt, vt addit Balsamo, vel titulati, vt est *in can. 23. Synodi Bituricen.* eósque perinde requirendos statuit Gregorius IX. *in cap. vlt. hoc tit.* ac seruos fugitiuos Constantinus Imp. *in l. Quicumque. C. de seruis fugit.* ministri enim Dei, sunt serui, & ideò à Græcis dicuntur θεραπευταὶ, ὑπηρέται, δοῦλοι apud Sophoclem *in Oedipo*: οὐ γάρ τι σοὶ ζῶ δοῦλος, ἀλλὰ Λοξίᾳ, *id est non tibi seruus viuo, sed Apollini. Virgil. 11. Aeneid. Ipse pater famulam voueo.* Monachi igitur sunt serui *d. cap. vlt.* in quo fit mentio Concilij generalis, quo id actum fuit, Gloss. intelligit Concilium Lateran. sub Innocentio III. cui non assentior; nec enim in toto hoc Concilio de fugitiuis mentio, sed ante ipsum quidem in Concilio Eboracensi sub Cælestino III. his incommodis prospectum fuerat, & ne occasione negotiorum, administrationum, obedientiarum quas firmas vocant, néve peregrinationis causâ iter arriperent, etiam absque socio proficisci vetitum fuit, vt refert Rogerus *in historia Angliæ.*

DE CONVERSIONE CONIVGATORVM,

TIT. XXXII.

POSTQVAM actum fuit de voto, & professione eorum, qui soluti & liberi ab omni nexu facilè vitam mutare possunt, æquum est consequenter, vt de his quibus aliquod est impedimentum, agatur, quales sunt coniugati. Et quidem semper hoc fuit obseruatum, vt per ἄσκησιν, quam Nouel. 5. *singularem conuersationem* vocat, diuortium inter coniuges ritè fieri potuerit: cùm enim vitæ regularis professio morti comparetur; adeò vt quod pacti sunt coniuges inter se in casum mortis, locum etiam habeat in casum & euentum monachismi, multò æquiùs & matrimonium solui dicendum est: quia mori videntur, ἑτέραν ἀνθ' ἑτέρας βίου πορείαν ἑλόμενος. id est, *alterum iter vitæ cum altero commutans*, inquit *Matthæus Blesteres.* quod & legibus Imperatorum semper ratum fuit, quibus propter sacerdotium diuortio locum dederunt,

l. Vitricus 61. in fine, de donat. inter virum & vxor. l. Sancimus. 53. & l. Deo. 56. C. de Epis. & clericis. Tertull. *lib.* 1. *de monog. Ceteris sacerdotes viuentibus etiam viris amicâ separatione induantur:* & quod magis est licebat ad aliud matrimonium currere, & vir qui monachus fiebat, quod arrharum nomine dederat amittebat, vxor verò duplum eius quod acceperat reddebat, quod Iustinianus correxit in *l. 56. C. de Episcop. & cleric.* vt sponsus quod arrharum nomine dederat reciperet, sponsa non duplum, sed quod acceperat tantùm redderet, quod aduersum erat legibus sacris, *Matthæi 19. qui dimissam acceperit, adulter esto:* ad quem locum D. Hieronymus annotat, & si propter adulterium solutũ fuerit matrimoniũ, non ideò ad aliud coniugiũ recurrere liceret *Homo*, inquit, *separat, quando propter desiderium secundæ vxoris primam dimittit; Deus separat qui & coniunxerat, quando ex consensu propter seruitutem Dei, sic habemus vxores, quasi non habentes:* cuius tamen erroris fuisse quosdam refert Balsamon *ad can. 48. Syn. VI. in Trullo.* Ex hoc notandum huiusmodi separationem Ecclesiam non admittere, nisi ex consensu vtriusque, contra iuris ciuilis sanctiones, *cap. Quidam. hoc tit.* matrimonium non sola separatio corporum soluit, sed voluntatis, *can. 1. 27. q. 2.* & tunc dicimus separationem fieri bonâ gratiâ, vt notat Balsamon ad *can. 48. Syn. VI. in Trullo:* si tamen commixtio carnalis non interuenerit, licèt vni citra alterius consensum, vitam monasticam eligere, quia & tunc alias nuptias is qui remanet ambire potest, *cap. verum. cap. 7. & 14. hoc tit.* & in eo congruit ius ciuile, cum canonico, & Nouella Leonis 33. Quod si matrimonium consummatum est, vnus citra alterius consensum monasterium ingredi non potest; nulli enim fas est alterum obligare ad ea quæ sunt perfectionis, quæ sunt voti magis, quàm præcepti, *can. integritas. 32. q. 1.* legimus tamen Theonam Abbatem reluctante vxore in solitudinem perrexisse, apud Cassianum *col. 21. cap. 9.* imò debet vterque τὸ σχῆμα λαβεῖν, & continentiam vouere, nisi talis sit persona cui incontinentiæ nota, vel suspicio inuri non potest; veluti si grauetur infirmitate, defectu, vel senectute, *cap. Vxoratus, & cap. Ad Apostolicam. hoc tit.* quo voto emisso nulli posteà licet ab alio debitum maritale exigere, *cap. Quidam, & cap. Dudum. hoc tit. can. quod Deo. 33. q. 5.* Aliquando votum citra consensum vnius partis valet, vt si sciente & dissimulante alterâ, emissum sit: quamuis enim teneatur reddere debitum, si tamen altera pars decedat, is qui votum emiserat huic adstringitur, *cap. Consuluit. hoc tit.* pendente vitâ vtriusque votum non obligat; nemo enim potest se firmiter obligare ad id quod pendet ex alterius voluntate, *cap.*

Charissimus.

Charissimus. hoc tit. valet tantùm in sui præiudicium, *cap. Quidam*, & *cap. Placet. hoc tit.* in quibus Alexander III. & Cælestinus III. quamuis non teneatur redire ad monasterium, non tamen posse ad secundas nuptias concedere concludunt: neque huic iuri aduersatur P. Blesensis *in epist. 19.* in qua vxorem quæ mortuum virum existimans falso rumore decepta se contulerat in monasterium, & reuerso marito egredi coacta fuerat, ac deinde mortuo eo non esse cogendam redire ad monasterium, imò alteri nubere posse respondet: quod verum est, cùm reluctante vno ex maritis, aut cum errore votum castitatis emittitur.

DE CONVERSIONE INFIDELIVM, Tit. XXXIII.

HIC titulus optimè subsequitur priorem, qui est de coniugatis Christianis vitam religiosam capessentibus; iste de coniugatis infidelibus, cui congruit optimè titulus *de diuortijs*, & vterque eundem fere scopum attingit: hic est de conuersione infidelium, de his qui ob infidelitatem matrimonio discedentes vitam monasticam amplectuntur agere debuit, nec tamen de voto mentio, sed tantùm de diuortio: vnicum locum huic materiæ congruum reperio in *cap. vlt.* tituli superioris, quod vt fugitiuum ad hunc titulum foret reducendum. in quo si iudicio Ecclesiæ dirimatur matrimonium, quòd vna pars infidelis sit, vel in hæresim delapsa, dirimitur matrimonium, seu potiùs fit separatio; nec enim de nouis nuptijs cogitare poterit, licebit quidem ad monasterium confugere, quamuis posteà is qui desciuerat ad bonam frugem redeat, vt scribit Gregorius IX. *in eo cap.* quod desumpsit *ex cap. 2. hoc tit. in 2. compil.* ex quo etiam conflauit *caput 7. de diuortijs.* E contrario si ex duobus infidelibus, alter fiat Christianus, hic poterit vitam monasticam profiteri, quia & licet ei nouas nuptias ambire; contumelia Creatoris soluit ius matrimonij, & ideò non esse peccatum, ei qui dimittitur, si alij se iunxerit, refertur ex Gregorio in *can. si infidelis. 28. q. 2.* & *d. cap. 2.* quam tamen sententiam Ambrosio potiùs tribuere quidam malunt, *ad cap. 7. Corinth.* cùm apud Gregorium non reperiatur: non ita est quando matrimonium inter fideles erat contractum, quia licet contumelia sit Creatoris ob ἀποστασίαν, & vnius discessum, tamen fidei sacramentum quod semel susceptum est remanet, vt est in *d. cap. 7.* consequenter rectè quæritur in *cap. vlt. hoc tit.* si alter infidelium fidem amplectatur,

cuius conditionem sequi debeant nati, gen eraliter regula locum non habet, vt partus ventrem sequatur; hoc enim respicit statum & conditionem natalium, *l. partum. C. de rei vind. can. liberi. 32. dist.* hic in fauorem fidei Christianæ fidelis parentis ratio habetur ob metum, ne infidelis filios in errorem abducat: summa ratio est quæ pro religione facit, *l. sunt. ff. de religios. & sumpt.* quo fit vt communis proles parenti conuerso assignetur, *can. Iudæi. 28. q. 1.*

DE VOTO, ET VOTI REDEMPTIONE,

TIT. XXXIV.

QVIA iam actum de voto monasticæ religionis, consequenter agendum de alijs votorum generibus, & quomodo redimi, vel mutari possint. Hic titulus præcipuè agit de peregrinationibus, quæ valdè in vsu fuere apud Christianos; quarum excellentissima fuit Hierosolymitana, quam laudat & magni facit D. Hieronymus in *epist. ad Paulam 19.* allato D. Pauli exemplo, qui illuc sepulchri Dominici visendi causâ concessit, vt patet *ex 20. Act. & 2. ad Galat.* quùm etiam ex omnibus orbis partibus illuc turba conflueret, vt ipse ait *epist. ad Eustochium 27. Cuius enim gentis homines ad sancta loca non veniunt?* Ob tantæ peregrinarionis dignitatem, votum hoc inter maiora censetur, à quo non possit, nisi à Summo Pontifice dispensari, vt colligitur ex *cap. 2. & 5. & cap. Ex multa. hoc tit.* quod & asserit D. Thomas *2. 2. q. 88. art. fin.* Summi quoque ponderis fuit votum proficiscendi ad limina Apostolorum, ad quæ ex omnibus terræ finibus fit concursus, vt refert Nicolaus I. *in epist. ad Michaëlem Imperatorem*: vnde vulgò omnes peregrini Gallicâ linguâ vocantur, *Romiers*, & nostrâ Occitanicâ *Romieus.* Hos ab omnibus exactionibus immunes esse voluit Calixtus II. in Concilio Rom. *can. Si quis Romipetas, & can. illi qui. 24. q. 3. cap. 7. de hæret.* in prima compil. imò & omnia eorum bona quousque redijssent *in pace & treuga* erant, vt loquitur Concilium Claromont. sub Vrbano II. *& refert Vuillel. Tyrius lib. 1. de bello sacro, cap. 15.* & Iuo Carnot. *epist. 173.* Quinimò in recognitionem summæ potestatis & Pontificiæ auctoritatis, quâ eminet Sedes Apostolica, omnes Episcopi semel ad limina Apostolorum pergere tenebantur, *can. iuxta. 93. dist.* Siciliæ Episcopos ad id peculiariter consuetudo adstrinxerat, vt de triennio in triennium Romam irent, posteà triennium in quinquennium versum est à sancto

Gregorio, vt constat ex eius *epistola 19. lib. 6.* Similiter & visendi loca in quibus Martyrum, reliquiæ condebantur consuetudo viguit. Galli post limina Apostolorum, celebriorem locum primis temporibus habuerunt Ecclesiam sancti Martini apud Turones, vt ex *Concilio Cabillon. sub Carolo Magno, cap. 44. & 45.* constat. Nunc verò nullus est locus in orbe Christiano, qui æquâ veneratione coli possit cum templo D. Saturnini Tolosæ, in quod præter innumera Martyrum & Confessorum corpora, quorundam Apostolorum à Carolo Magno translata esse creduntur: nec mirum si tantâ religione id obseruatum, cùm innumeris miraculis Deus hæc loca illustrarit, & accedentes beneficijs ingentibus compensarit. Sæpiùs ad Sanctorum reliquias velut ad oracula confluxerunt Christiani, tum litium & controuersiarum, cùm furtorum & criminum detegendorum causâ, vt de B. Felice narrat D. August. *epist. 137. Elegi,* inquit, *aliquid medium, vt certo placito se ambo constringerent ad locum sanctum se peregrinaturos: multis notissima est sanctitas loci vbi B. Felicis Nolensis corpus conditum est, quò volui vt pergerent, quia inde nobis fideliùs scribi potest quicquid in eorum aliquo diuinitùs fuerit propalatum.* Vota igitur hæc tanti ponderis sunt, vt nec sperni, nec mutari facilè possint, eleemosynis quidem redimi cum Ecclesiæ licentia possunt, *cap. 1. hoc tit. glos. in cap. Ex multa. hoc tit.* ait conuerti posse in vigilias, orationes, & ieiunia, *cap. Magna. hoc tit.* sicut etiam conuerti possunt in alia longioris & durioris oneris vota, veluti religionis; quia illa sunt temporaria & certis terminis reguntur; hæc totum vitæ tempus diuino mancipant obsequio, *cap. Scripturæ. hoc tit.* nec potest dici votum frangere, qui in melius id commutat, *cap. Peruenit. de iureiur. can. Si aliquando. §. his. de penitentia. dist. 1.* dummodò id fiat cum licentia Abbatis & superioris; aliter enim ex vno monasterio in aliud licèt strictius, migrare non licet, & qui id egerit, vt emansor puniendus est, notâ aliquâ inuri ei debet in pœnam, quam Innocentius III. proponit vt in vltimum locum reijciatur, & ordine suo moueatur, quasi capite minutus; exemplo decurionum *in l. 3. ff. ad l. Corn. de falsis:* & insuper cucullam memorialem deferendam proponit *epist. 12. lib. 2. regist.* cucullam memorialem intelligo, quæ in signum & memoriam culpæ differat à reliquis: videnda Obseruatio. Hanc autem voti redemptionem, alij compensationem, siue recompensationem vocant, & in quibusdam exemplaribus hic titulus concipitur, *De voto, & voti compensatione:* ità in Penitentiali Rom. quæ quidem compensatio fieri debet iuxta penitentis qualitatem, vt est *in cap. 1.* Capitularium Isaaci Lingonens. & apud Tertull. *lib. de penitentia. c. compensatione redimenda*

roponit iniquitatem. In versib. Metelli apud Canisium to. 11.

Pannis & caseolis ibi se
Pensans distribuebat egenis
Lotus clarà voce resonat

Plura in Obseruationib.

DE STATV MONACHORVM ET CANOnicorum Regularium,

Tit. XXXV.

De natura & qualitate votorum dictum suprà, nunc de conditionibus, & statu eorum qui votû profitentur; est enim status, hoc titulo, vitæ modus, seu *κατάστασις*, & forma viuendi peculiaris, quam vt expendamus distinctio adhibenda est inter monachos: quidam enim, vt ait D. Hieronymus *epist. 22.* sunt Anachoritæ, alij Cœnobitæ. Illorum auctor S. Ioannes Baptista, & post eum D. Paulus, ἡσυχάσας vocat· *Nouella v.* Iustiniani, quòd requiem & tranquillitatem mentis in solitudinibus & recessibus quærant, & proprium latibulum, lauram, seu κέλλιον habeant, vnde dicti κελλιῶ), & κελλιωτικοί: siquidem laura & ἐρημός, ἡσυχαστήριον habitaculum secretum & reconditum significare, scribunt Cedrenus & Euagrius *lib. 1. cap. 21.* & in Constitutionibus Phocæ: de his materia huius tituli non est, quia non omnino eundem viuendi modum quem alij seruant, nec refectorium, nec dormitorium commune habent, quamuis aliquando eidem Præposito subijciantur, quem Archimandritam vocat *lex 7. C. de Summa Trinit.* imò nec certum statum & propositum habent quo regantur, sed vnusquisque sibi peculiarem viuendi normam quærit, *can. Si cupis. 16. q. 1.* Cœnobitæ verò sunt qui in vastis solitudinum recessibus coniunctim & communiter degentes à commercio hominum separantur, dicti monachi impropriè, eò quòd Eremitarum vitam sectantes in vnum cœtum, & conuentum coalescere cœperunt, vt ex D. Hieronymo constat *in vita Pauli Eremitæ*; ideò dicti synoditæ in *l. 7. C. de Episc. audient.* Socrates *lib. 4. cap. 23.* ad exêplû Prophetarû, quos Samuel habitare fecit vnius moris in domo, & cuneum Prophetarum nuncupauit *1. Reg. 10.* habitaculis tamen vnicuique distributis, quæ cœnacula vocat Anastasius *in vita Gregorij II.* hos ex syluarum latebris primùm Athanasium Romam inuexisse refert D. Hieronymus *epist. 28. ad Principiam*, cuius exemplo ceteræ ciuita-

tes eos aduocarant, vt Mediolanensis ciuitas, teste D. August. *lib.* 8. *Confess. cap. 6. & de morib. Ecclesiæ, cap. 33.* D. Martinus in Gallias, Eusebius Vercellensis in multas Occidentis partes, teste D. Ambrosio *epist. 82. lib. 2.* & D. Augustinus per totam Africam, vt refert Possidius *in eius vita, cap. 11.* hi diu discreti & seiuncti à clero remanserant, adeò vt ad clericatus ordinem aspirare non possent, sed vt laïci haberentur, *l. generaliter. 40. C. de Episc. & clericis*, relata in *can. Generaliter. 16. q. 1.* & arcebantur ab altaris ingressu, vt est in *Responsione prima* Synodi Constant. ex decreto *Synodi VI. in Trullo, cap. 69.* quo nulli, qui sit in laïcorum numero, altare ingredi conceditur: quæ verba denotant monachos, qui licèt propriè non sint laïci, perindè tamen vt laïci habentur, quò fit vt etiam pro delictis segregatione fidelium quam *ἀφορισμὸν* Græci vocant, sicut laïci, puniantur; clerici vero *καθαίρεσει*, id est *regradatione*, nec minoribus clericis, Acolythis, Exorcistis, Lectoribus æquiparantur, imò eis erant inferiores, quamuis essent præfecti monasteriorum, *can. A subdiacono. 93. dist.* & quod magis est nullus eorum primis temporibus sacerdos fieri poterat, sed omnes contemplationi vacabant, expertes Missarum sacrificio, etiam in magnis festiuitatibus Paschæ, vt docet P. Blesensis *epist. 86.* ne tamen tali beneficio & solatio priuarentur, indultum postea vt vnus in quolibet monasterio sacerdotij gradum adipisceretur, cui celebranti reliqui possent assistere, & ab eo sacramenta percipere, *can. Eleutherius. 18. q. 2.* Paulatim deinde eis concessum ad gradum sacerdotij peruenire, quod primum statuisse Siricium Papam scribit Luitprandus in eius vita, & constat ex eius *epist. relata in can. Monachos. 16. q. 1.* quos si capaces reperti fuerint, ad Ordines sacros promoueri posse statuit. Quam legem secuti sunt deinde Pontifices alij, Innocentius, *in can. si monachus*, Gregorius, *can. moderamine, ead.* cum hac tamen conditione, vt ad clericatum accedentes monasterium relinquerent, & habitandi in eo facultas adimeretur, vt est in *can. 3. Concilij Later.* sub Gregorio, quia tunc temporis vnusquisque presbyter alicui Ecclesiæ ordinabatur, *can. Si quis monachus 16. q. 1.* quod non ità cauebatur aduersùs regulares, quibus olim licuit regimina Ecclesiarum suscipere, *cap. vlt. sup. tit. & cap. Quod Dei, hoc tit.* rationem reddit Iuo Carnotensis *epist. 69. & 213. quia in primitiua Ecclesia nullus est constitutus rector animarum, nisi de communi vita assumptus*, can. *Scimus 12. q. 1.* hoc beneficio donati tandem ad omnia munia Ecclesiastica peruenerunt, *can. doctos, ead.* de qua re diu certatum inter monachos & clericos, his validè contradicentibus, & asserentibus monachos supra votum & professionem hoc

sibi ius arrogare: hac de re conqueritur grauiter Hugo Pontigniacensis *in epist. ad Honorium Papam*: simul enim atque Ordines sacros assumendi facultas illis data est, etiam Episcopalia & parœcialia iura exercere, prædicare, baptizare, penitentiam imponere, peccata soluere cœperunt, quod maximè illis B. Gregorius indulsit *d. can. Moderamine, & seq.* contra veteres Ecclesiasticas sanctiones in *Concil. Chalced. can.* 4. quod quidem eis licebat foris & extra monasteria in Ecclesijs in quibus ordinati fuerant: sic etiam intelligendum Concilium Later. de quo sumptum *cap. 2. hoc tit.* intrà verò septa monasteriorum nusquàm olim eis licuit, sed nec Episcopis Missam celebrare, vt testatur *Aimonius in vita Abbonis cap.* 12. hoc tamen etiam ipsis sibi arrogantibus interdictum fuit à Calixto II. & Paschali II. *in can. Peruenit. & can. Interdicimus.* 16. *q.* 1. nec sinè magnis contentionibus id potuit sopiri; cum & confessionum & sepulturarum ius habuerunt, & Missas cantare cœperunt, quod maximè illis erat vetitum, *can. luminoso.* 18. *q.* 2. quia Missa publica olim in parœcijs tantùm canebatur, vt diximus suprà, *tit. de parœcijs*, quod vt impediretur multis opus fuit constitutionibus, & hac de re exstat ampla constitutio Innocentij III. *in epist. ad Antipolitanum Episcopum, lib.* 13. *registri*, quâ prohibet monachis Lerinensibus aquæ benedictæ aspersionem, processiones, litanias, baptismum, sepulturam, campanarum pulsationem antequàm in Ecclesia parœciali fuerint pulsatæ. Campana iuris parœcialis signum fuit: vnde & presbyteri, qui alicui Ecclesiæ incardinabantur per funem campanæ inuestiebantur, Innocentius III. *lib.* 1. *epist. ad Niuernensem Episcopum.* Tria igitur obtinuerunt monachi; primum vt ad Ordines promouerentur; secundum vt munia Ecclesiastica exercerent, tertium vt in parœcialibus Ecclesijs deseruirent, permittente Episcopo, *can. Cùm pro vtilitate.* 16. *q.* 1. quæ omnia iura ab Episcopis accipiunt, & clerici facti, eius iurisdictioni subijciuntur, *can. Abbates, & seq.* 18. *q.* 2. quamuis à lege diœcesana eximantur, *can.* 1. 10. *q.* 1. *& can. Inter. ead. q.* 1. iurisdictio secum trahit correctionem & disciplinam, *cap.* 1. *hoc tit.* quam Episcopus exercere potest in delinquentes, maximè negligente Abbate, vel Præposito, ad quem primario iure correctio pertinet, *cap. Quanto. de officio Ordinar.* nisi tunc demùm cùm parœcijs inseruiunt, quia tunc tam lege diœcesanâ, quàm iurisdictionis Epïscopo subsunt, *cap.* 14. *sess.* 25. *de regularib. Concil. Trident. can. Eleutherius.* 18. *q.* 2. hæc autem correctio spectat ad regulæ obseruationem, quam potissimum in vestibus, abdicatione proprietatis, cibis, silentio, & officijs consistere constat *ex cap. cùm ad monasterium. hoc tit.* vestium quidem & forma, & modus

certus est, nec vti eis lineis camisijs licet, sed tantùm laneis, quod Gregorius IX. in constitutionibus Benedictinorum strictè prohibet; laneæ enim vestes conueniunt penitentibus & lugentibus, quales sunt monachi, *cap. 2. inf. de homicid.* vnde est quòd exprobratur quibusdam apud Auentinum 5. *Annal. Boiorum*, quòd ex laneis linei facti essent. Vsitatus etiam ex Camelorum setis vestitus apud Paulinum *2. de vita S. Martini.*

Multis vestis erat setis contexta cameli.

Et epist. 7. ad Seuerum, humiles horrentibus cilicijs vocat: & Tertull. *lib. de pudicitia*, conciliatos, seu, conciliciatos, & concineratos. Color etiam maximè spectatur in vestibus monachorum, qui pullus olim fuit, vt annotatum est à Cardinale Baronio *ad annum 393. cap. fin.* sed successu temporis, & multitudine crescente monachorum, varietas colorum inducta est, vt alij sint nigri, alij albati, alij variegati, habitâ certâ formâ & mensurâ vnicuique, ne confusio habitus, confusionem inducat Ordinum, vt scribit Innocentius IV. *in epist. ad fratres Eremitas S. Augustini*: omnes monachi in eo conueniunt, vt cucullam ferant, vel mafortem *Cassianus lib. 1. cap. 7. capitium* posterior ætas dixit, quod antiquitùs significabat tegumentum quo mamillæ fœminarum operiebantur, vt Scaliger aduertit. Canonici verò regulares birros, pileos, & almutias, *Clement. 1. de statu monach.* coronam in capite gestant, sed monachi ampliorem, totum fere caput radentes, in signum etiam mœroris & luctus, vt testatur Paulinus *epist. 7. & Saluianus lib. 8. de prouidentia.* Tam clerici quàm monachi præcinguntur zonâ, cingulo, vel baltheo quæ sunt signa castitatis & obedientiæ, & eam zonam fuisse pelliceam ad exemplum Eliæ, & Ioannis Baptistæ docet Germanus Patriarcha *in Theoria rerum Ecclesiasticarum*, & Gaudentius Brixiensis *serm. 2.* Hieronymus *epist. 8. ad Demetrium.* Ciborum etiam qualitas præscribitur, ne carnes comedant in refectorio, nec extra, nisi necessitate cogente; quod nominatim statuitur de monachis S. Benedicti, *in d. cap. 6.* & confirmatum fuit *in Constitutionibus Cluniacensium* à Gregorio IX. Nicolao IV. *& Clementina 1. hoc tit.* quâ sanctione abutentes monachi liberè extra refectorium nullâ necessitate cogente edebant, talem licentiam arctauit Benedictus XII. *cap. 26.* prohibendo vsum carniū à prima Dominica Aduentus, vsque ad Natalem Domini; & à Septuagesima vsque ad festum Paschæ, quamuis olim omnibus monachis carnium esus fuisset interdictus, *can. carnem. de consecrat. dist. 5.* monialibus vinum apud D. Hieronymum *epistola ad Eustochium*: *Sponsa Christi vinum fugiat pro veneno*: & in lib. de regulis

monachorum hanc abstinentiam in monachis eò magis desiderari ait, quòd apud Ægyptios sacerdotes, & philosophos Ethnicos summo pretio habita fuerit. Tertium quod iniungitur est proprietatis & peculij abdicatio, quæ in professione nuncupatur, *can. non dicatis.* 12. *q.* 1. cuius tam stricta est obseruatio, vt contra eam non tantum Abbas, sed nec Summus Pontifex possit dispensare, vt est in fine dicti *cap.* 6. *hoc tit.* & *in Concilio Trident. sess.* 25. *de regul. cap.* 1. & 2. adeò vt si quis in extremis proprium quid habuisse repertus fuerit, sepulturâ & fratrum communione priuandus sit, *cap.* 2. *hoc tit.* & iam sepultus exhumandus, si commodè fieri possit *cap.* 4. vel nisi inde scandalum moueatur, *cap. Sacris, de sepulturis*: quod si viuus huius criminis reus quis repertus fuerit, excommunicatus est ipso iure, Gregorij IX. constitutione. Nicolaus verò IV. grauius in eum animaduertit, vt per annum in pristinum statum redigatur, & nouus homo fiat, & coram conuentu in terra prostratus comedat. Constitutione denique Benedicti XII. *cap.* 16. fit inhabilis ad beneficium, prioratum, officium, & regimen quodlibet. Quartò exigitur in monachis silentium, quod S. Climacus inanis gloriæ hostem vocat, *gradu* 26. & ipsius Scholiastes, custodiam virtutum, ideóque ipsum quidam maximo vitæ suæ tempore coluerunt, vt Theonas Abbas, quem triginta annis obseruasse refert Palladius in *historia Lausiaca*, & hoc iubet *can. placuit.* 16. *q.* 1. *Sedeat solitarius & taceat.* Quintò iniungitur custodia castitatis, quæ inter præcipua vota reponitur, & à qua dispensare etiam Summus Pontifex non potest: hæc annexa fuit semper monasticæ vitæ, & licèt digniores fuerint clerici etiam minorum Ordinum, tamen in hoc dignior conditio monachorum, quibus, sicut in sacris ordinibus constitutis, matrimonium interdictum est, *can.* 16. *Concilij Turon. II. can. seriatim.* 32. *dist. Nouell.* 5. *Iustinian.* Postremò addenda obedientia, de qua licèt non fiat mentio *in d. cap. Cùm ad monasterium*: tamen eam tacitè subnotat Honorius III. *in cap. fin.* dum de contumaciam & rebellium correctione tractat: eam absolutam & omnimodam esse debere statuit *can. Abbates.* 18. *q.* 2. Obedientia, citra vllam diiudicationem propriæ voluntatis renunciatio, definitur ab Antiocho, monacho cœnobij S. Sabæ, *homil.* 39. qui eam primum locum sortiri ait, & olim eam præcipuam & primam fuisse virtutem apud Orientales monachos scribit Seuerus, *dial.* 1. Peruicaces, incontinentes, & voti infractores grauiter puniri debere per Abbates carcere, vel exsilio, vel aliquâ aliâ penitentiâ statuitur *in d. cap. fin.* Regula S. Benedicti huiusmodi transgressores zonâ ad collum appensâ, genibus flexis, sisti iubet ad portam refectorij, vt videre est

est in eius Constitutionibus; cingulo enim honoris, & Ordinis priuabantur, *Concilio Hispal. II. anno 657.* sumpto more antiquorum, quo virgines corporis dedecus passæ, zonâ suspendebantur; & cum nuptui dabantur zonam soluebant, quæ nodus erat virginitatis, vt notat Interpres Apollonij Tyrij. Falsi iudices, & milites transfugæ per zonæ, vel cinguli detractionem exautorabâtur, apud *Cassiodor. in psalmum 29.* & Val. Maximum *lib. 11. cap. 7.* Quòd si Abbates & præpositi in huiusmodi excessibus corrigendis segnes fuerint, visitatores denuntiabunt Episcopo, cuius proprium munus regere monasteria, vt ait D. Ambrosius *epist. 82. lib. 10.* vel Summo Pontifici, si exemptum fuerit Monasterium, vt est *in cap. 222. lib. 6. Capitul. Caroli Magni, l. 40. C. de Episc. & clericis.*

DE RELIGIOSIS DOMIBVS, VT EPISCOPO sint subiecta,

TIT. XXXVI.

NON solùm personæ, sed etiam domus religiosæ subijci debent Episcopo, quæ non possunt exstrui absque eius licentia, *can. omnes Basilicæ. 16. q. 7. secundùm antiquos canones*, inquit; propterea quòd in *can. Apostolorum, 34.* statuitur Episcopum vniuscuiusque gentis esse caput; ità vt nihil arduum, & magni momenti præter illius mentem fieri possit, *can. 4. Concil. Chalced.* ob audaciam quorumdam id factum, qui oratoria & monasteria eo inconsulto construebant. Episcopus habet potestatem & curam totius diœcesis, quam *canon 9. Syn. Antioch. vocat regionem, quæ vrbi Episcopali subest*, πάσης τῆς χώρας τῆς ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ πόλιν. Ciuitas Episcopi dicitur, non tãtùm vrbs mœnibus & pomœrijs cincta, vt in *l. 2. ff. de verb. signif.* siue cum suburbijs & continentibus ædificijs, *cap. Si ciuitas. de sentent. excomm. in 6.* sed etiam omne territorium & regionis ambitus ei adscriptus, vniuersitas agrorum, vicorum, & coloniarum, prout definitur in *l. fin. de iurisd. omnium iud.* & de Præfecto vrbi dicitur in *l. 1. de Præf. vrbi*, qui iurisdictionem habet intrà centesimum milliare, & hoc spatium vrbi adscribitur: ideò Episcopus non tantum dicitur vrbis, sed etiam territorij Episcopus, *l. Monasteria. 40. C. de Episc. & clericis*: simili sensu refert Xiphilinus Seuerum Imperatorem vrbem, omnémque regionem Perinthijs concessisse, *vt vicum Byzantium* τὴν πόλιν, καὶ τὴν χώραν ἐχαρίσατο. Intra hoc territorium vltra

Kk

licentiam Episcopi domus religiosa poni non debet; domus religiosæ nomine censetur templum, Basilica, Κυριακὸν à Zonara in *can. 28. synodi Laod.* non quòd, vt quidam censent, à Regibus & principibus dominis esset fundatum, sed ab ipso omnium Domino, vt refert Eusebius *in vita Constantini*, & Rufinus *1. Hist. cap. 3.* hoc autem nomine censeri tantùm Cathedrales, & matrices Ecclesias quidam annotarunt; quod omnino non est reijciendum, tum quòd ceteræ Ecclesiæ parœciales in quibus Episcopi sedem non habebant, eiusdem tamen diœcesis Ecclesiæ, vel Templa propriè dicerentur; quæ verò vsui cederent monachorum neutro vocabulo nuncuparentur, sed oratoria simpliciter, vel domus oratoriæ *cap. 6. suprà, de statu monach. can. 4. Concilij Chalced.* Altaria quoque hoc titulo comprehenduntur, quæ erigi etiam passim non possunt citra Episcopi licentiam, quod à synodo Carthag. statutum est, *can. 86. & can. placuit. de consecrat. dist. 1.* propter zelum iniquum, seu potiùs dæmoniacum afflatum, quo moti rustici temerè in honorem Martyrum dicabant, non habentes reliquias, vt scribit Balsamon. Quæ altaria memorias dici, martyria, confessiones, vulgatum est, ex *can. vlt. Syn. Gangren. &* Anastasio Bibliothecario. De cœmeterijs idem dicendum est, erant enim ædes in quibus condebantur ossa Martyrum, Cassiod. *tripart. hist. cap. 3. lib. 5. Populus ieiunans est egressus ad cœmeterium orationis causâ*: ab his templorum originem manasse quidam censuerunt; nam & D. Hieronymus *lib. de locis Hebraicis*, scribit sub ipsam Lazari tumbam ædificatam fuisse nobilem Ecclesiam: quod verum est de templis tantùm in honorem Martyrum dicatis, præter quæ Christiani Ecclesias tempore D. Petri habuerunt, antequàm memoriæ Martyrum construerentur; nam & Linus præcepisse fertur, vt fœminæ velatæ essent in Ecclesijs apud eundem Anastasium, quæ quidem Ecclesiæ ex priuatorum ædibus confectæ sunt, & ideò sacræ ædes vulgò, & religiosæ domus dictæ fuerunt: reperimus etenim Pudentis Senatoris, & discipuli Petri domum ad sacrum cultum fuisse conuersam, & Euphemiam matronam domum suam in titulum erexisse *epist. 1. Pij Papæ.* Sunt prætereà alia loca quæ domibus sacris, & religiosis annumerantur, *hoc titulo*, loca nempe ad hospitalitatis vsum deputata, *cap. Ad hæc. hoc tit.* quæ non sunt sacra, sed religiosa: differentiam agnoscimus ex iure ciuili interrem sacram, & religiosam, *§. sacra. Instit. de rerum diuis.* & *ex Varrone in Verrio Flacco*: sed diuerso ritu, vt dicetur infrà *de Ecclesijs adific.* religiosa loca sunt nosocomia, ptochotrophia, xenodochia, & similia quæ recensentur *in l. Sancimus. C. de sacros. Eccles.* & in *rubrica, C. de Episc. & cleric.* quæ & diceban-

tur κοιμητήρια in quibus peregrini & senes infimi recipiebantur, & dormiebant apud *Athenæum lib. 1. cap. 5.* hæc omnia subsunt Episcopo, & erigi eo inconsulto non debent, *cap. 3. hoc tit.* licèt quidem vnicuique laico priuatim habere oratorium, & hospitale in proprijs ædibus, dummodò in eis altaria non erigantur, nec officium Missæ celebretur, nec formam Ecclesiæ gerat, *can. clericos. de consecrat. dist. 1. Nouel. Iustiniani 58.* solus Episcopus potest facere locum sacrum, consecratione ritè, & solenniter facta, & constitutione, vel religiosum destinatione, *d. cap. Ad hac.* quæ omnia pertinere ad legem diœcesanam, siue iurisdictionis Episcopi ex Concilio Ilerden. refertur *in can. 1. 10. q. 1.* ità vt nullus Corepiscopus, vel presbyter possit iure proprio altaria erigere, & Basilicas consecrare, *can. 7. Concilij Hispal. II.* virgines consecrare vel benedicere, *can. 8. Concilij Vuormac.* Olim quidem nec id ius Episcopi semper habuerunt, sed solus summus Pontifex, qui eis licentiam dabat: hoc Episcopis ademit Gelasius I. *can. de locorum, & duobus sequentibus, de consecrat. dist. 1.* rationem reddit Luitprandus in eius vita; *Quia multi eo in tempore etiam in nomine infidelium defunctorum constructiones ædificabant, & sacris processionibus audacter instituebant*: quod confirmat etiam Socrates *lib. 2. cap. 8. Eccles. Hist.* & locum habuit tempore D. Gregorij, à quo etiam facultas consecrandi Ecclesias petebatur, *vt ex epist. 14. lib. 12. registri, & epist. 18. lib. 11.* patet. Pertinet quoque ad Episcopum cura & dispensatio prouentuum tam Ecclesiarum, quàm ædium religiosarum, & venerabilium, & hoc ex antiqua consuetudine Ecclesiæ, *can. Sicquidam, & sequentib. 10. q. 1.* de xenodochiorum & religiosarum domuum distributione, & cura idem statuitur in *Concilio Aquisgran. cap. 141.* constituendi sunt enim œconomi qui negotia, & res gerant, & singulis annis suæ administrationis rationes referant Episcopo, vt ait Iustinianus *in l. Omnem. 42. C. de Episc. & cleric.* regiæ quoque solicitudinis hoc esse constat ex *can. 40. Concilij Meldens.* sunt enim viduæ, orphani, & minùs potentes sub mundeburde, seu tuitione regum, *cap. 223. lib. 6. Capitul. Caroli Magni.*

DE CAPELLIS MONACHORVM, & aliorum Religiosorum,

Tit. XXXVII.

Satis demonstratum fuit quo pacto monachi & regulares clerici ad Ecclesiastica munera peruenerint, quibus etiam licuit proprias Ecclesias & parœcias habere, dummodò in eis presbyter adhiberetur, qui curam populi sumeret; sed quia idipsum etiam sibi vindicabant, meritò adiectus est titulus, quo ostenditur monachos sæpius oratoria, & Capellas instituisse & iure proprio possedisse, in quibus ipsi munia parœcialia obibant; ideò prouisum huic incommodo fuit ab Vrbano II. in *Concilio Claromont.* & nouiter statutum, vt populus per Capellanum hisce Capellis præfectum regatur, *cap.* 1. *hoc tit.* cuius tamen instituendi facultas monachis remaneat, quos præsentare Episcopis debeant, *cap.* 3. *infrà, de priuileg. cap.* 3. *hoc tit. in prima compil.* his consensit Vrbanus, licèt inuitus, eò quòd iure eas Capellas tenere monachi non possent, quas eis acquisitas, ratas, & inconcussas permanere vult, propter ineuitabile scandalum: *hoc tamen tenore, ne inconsultis Episcopis in posterum talia præsumant*, vt est in integra decretali *in prima compil.* quod posteà seruatum non fuit, sed in locis ad monachos pertinentibus monachi plebis regimen continuarunt, ideóque *in cap. fin.* vetat Honorius III. ne liceat illic aliquem solitarium morari sine socio, sed eis alius adiungatur, aut verò Ecclesiam per clericos seculares deseruiant iuxta Lateran. Concilium *cap.* 2. *suprà, de statu monachorum*, etsi rescripto Apostolico id eis concessum fuerit, nisi ab eo derogetur dicto Concilio *cap. ex parte, hoc tit.* Sed cur hic titulus cum in eo sit quæstio de plebium cura, concipiatur de Capellis, non verò Ecclesijs, cùm certum sit Ecclesias dici in quibus conuentus fit Christianorum *ad Rom. cap.* 16. ideò quòd vt superius dixi non sinè magnis contentionibus monachi ad earum gubernationem admissi olim fuerint, nec illis licuerit vlla templa possidere, sed tantùm oratoriola, siue Capellas ità dictas ob clericum, siue Capellanũ, quem in eo instituere tenebantur. Quapropter rectè in tertia compilatione hic titulus concipitur *de capellis clericorum, & monachorum.* Contenti erant monachi hisce ædiculis, quæ ità humiles erant, vt tabernis, seu pergulis negotiatorum similes essent dictæ Capellæ, quas καπηλεῖα vocat Iulius Pollux, &

Hesychius καπήλην, quasi dicas σκηνὸν, *tentorium, stabulum, templum* apud Plutarchum, quo quidem vtuntur vt plurimum mercatores in nundinis. similiter enim erigi solebant sacella portatilia, maximè in castris, vt testatur Vincentius Bellouac. *lib. 32. cap. 92.* quibus ad Missas celebrandas vtebantur presbyteri, qui Principes ad bellum proficiscentes sequebantur, vnde dicti Capellani: ea Capella portatilis dicitur motorium templum *Tripart. hist. lib. 1. cap. 9.* & Missæ quæ in his tabernaculis celebrabantur, dicebantur Missæ castrenses, vt refert Genebrardus *in Chronicis ad annum 315.* Possumus etiam deriuare Capellam à prisco vocabulo Gallico, *chape*, id est, toga: vnde *chapeau*, quia totum hominis caput tegit; & apud Vascones *caperan*, vel, *capelan* sit tegere: *caperade*, vel, *capelade*, sit locus tectus & coopertus: loca ergo sacra quòd tecta sint dicta, *Chapelles*; & detractâ aspiratione *capelles*. Confirmatur ea opinio ex eo, quòd capsa in qua conditæ erant reliquiæ, dicebatur capella: Marculphus *lib. 1. formula 38. Tunc in palatio nostro super capellam Domini Martini debeant coniurare.* Non reijcimus tamen sententiam Vualafridi Strabonis, qui Capellanos à cappa S. Martini deducit: Honorius in *sermone de S. Martino*: *Huius*, inquit, *cappa Francorum regibus ad bella euntibus pro signo anteferebatur, & per eam hostibus victis victoriâ potiebantur: vnde & custodes illius cappæ, vsque hodie Capellani appellantur.* Tanta fuit veneratio illius cappæ, vt hoc obiter dicam, vt custodes Capellani, & locus vbi seruabatur, inde dictus fuerit Capella. Sic in Hispania, tunica S. Vincentij summo fuit in honore, & in bellis delata, apud *Adonem Vienn. Chronic. ætate 6.* Sacelli etiam nomine donamus Capellam, quia vt refert Isidorus, templum, seu sacrum est maior Ecclesia; sacellum ædicula, seu priuata domus: quod notat etiam Paulus *in l. 9. ad l. Iul. pecul. Sunt sacrilegi* inquit, *qui publica sacra compilarint; at qui priuata sacra, vel ædiculas incustoditas tentauerint, ampliùs quàm fures, minùs quàm sacrilegi*: per *ædiculas* intelligit Paulus, lares domesticos, non vt voluit Accurs. Capellas Christianorum, quod & reperio annotasse virum doctum Mendozam ad Concil. Illiberitanum. Trebatius verò sacelli originem non à sacro solùm deducit, sed quasi compositum verbum vocat *sacram cellam*, vt ex eò refert *Macrobius lib. 3. cap. 4.* quasi dicat locum paruum Deo dicatum; locellum, in quo etiam aptantur statuæ, vel aues, teste Aristotele, & hoc ad differentiam templi, quod sacrum dicitur & magnum ἱερὸν, quod vtrumque significat; quasi templum dicatur vbi frequentia populi est, & magnis vsibus sit destinatum; ideò Vlpianus & Martianus *in l. 6. & 9. de rerum diuis.* sacrum definiunt, *quod publicè conse-*

cratum est. Sicut ergo superioribus titulis demonstratum, Ecclesias & domos religiosas non ab alio quàm Episcopo institui, & fundari posse; ità nunc à monachis ædiculas & Capellas erigi non posse, *can. Sanè. 16. q. 2.* erectas tamen eis conseruari, dummodò in eis Capellanos ponant, quos præsentent Episcopis, & ità ius eis conseruetur præsentandi presbyteros, quorum sint inuestitores; vt loquitur, Gregorius *in can. Visis. eadem quæst.* & ità ius patronatus acquirant, de quo sequenti titulo.

DE IVRE PATRONATVS,

TIT. XXXVIII.

IVs patronatus ignotum fuit primis Ecclesiæ temporibus; & prærogatiuæ quibus gaudent nunc fundatores Ecclesiarum sensim & furtim irrepserunt, conniuentia scilicet ad excitandos fidelium animos, vt testatur Innocentius III. *in cap. Quoniam. hoc tit.* Duo præcipuè ad id ius habendum plerosque impulerunt, ambitio & auaritia; qui enim Ecclesias construebant olim, præcipuè sibi arrogare voluerunt bonorum Ecclesiæ collatorum dispensationem; tum etiam clericorum ordinationem, seu institutionem, quorum audaciam primum repressam à Pelagio II. comperimus, *in can. Abbatem. 18. q. 2,* & à Concilio Tolerano III. ipsius temporibus congregato *in can. Nouerint. 10. q. 1.* tunc enim dotem Ecclesiæ ab ordinatione Episcoporum tollebant, imò & reditus sibi proprios faciebant, quod vetitum Concilio Braccar. *can. 6. relato in can. Si quis. de consecrat. dist. 1.* sed & multò anteà Concilio Ilerd. *in can. 1. 10 q. 1.* Præcipuum quod fundatores habuerunt ex consensu & constitutionibus Ecclesiæ, fuit electio & nominatio clericorum, *d. can. Abbatem.* Concilio Toletano *IX. in can. decernimus. 16. q. 7.* vulgata inscriptio habet ex Concilio Tolet. IV. sed malè. Hoc etiam suis edictis cauit Iustinianus *Nou. 57.* in fine, *& 128. cap. 18.* Gelasius posteà omnia iura fundatoribus adimere voluit, solo aditu processionum relicto, sicut licet ceteris Christianis, *can. Pia mentis, & can. Frigentius. 16. q. 7.* siquidem multi ædificantes oratoria, & ædiculas sacras in Martyrum honorem, publicos conuentus & processiones instituebant, quod Gelasius prohibuit in *can. Certum. de consecrat. dist. 1.* & apud Luitprandum in eius vita: *Multi,* inquit, *constructiones ædificabant, & sacris processionibus instituebant,* ideò in *d. can. Pia mentis,* statuit non alias pro-

cessiones fieri posse quàm publicas, quibus ipsi sicut alij Christiani interessent, quod etiam prohibuit Iustinianus *No. 123. c. 32. ne laici faciant* τὴν λιτὴν, quam δημοσίαν πρόοδον vocat, id est, *publicum processum No. 67. c. 1. & Iulianus Antecessor in Nouellis*: prætendebant ipsi fundatores gradum, auctoritatem & dignitatem, non tantùm in ordinatione & electione clericorum, dispensatione, & perceptione redituum, vt dixi; sed etiam ius procedendi in conuentibus & cœtibus fidelium, sicut Episcopi, & alij prælati habebant; quæ causa fuit cur Gelasius tam acriter cum his egerit. Processionū autem ordinem, tum honorem qui prælatis deferebatur agnoscimus ex *Tertull. lib. de præscript. aduersùs hæret.* & D. August. *22. de Ciuit. Dei, cap. 8.* processiones erant supplicationes solennes cum hymnis & canticis apud D. Gregorium *lib. 2. epist.* Græci λιτανείας vocant, quibus interesse solebant reges, principes & magistratus, & ad campos vsque sequi sacerdotes, vt scribit, *Zonaras 3. Annal.* primis quidem temporibus erant antelucanæ, teste Sidonio *epist. 17. lib. 5.* & in his omnes Christiani non miscebantur, sed in varios cœtus distribuebantur, vt optimè demonstrat Gregorius, *epist. 2. lib. 11. Erat litania alia clericorum, alia monachorum, alia virorum, alia fœminarum, alia monialium, alia viduarum, alia infantium, & pauperum.* Patroni seu fundatores peculiarem litaniam à reliquis seiunctam parabant, quæ causa fuit Gelasio eos in litaniam cæterorum fidelium redigendi, quod ità percrebuit vsque ad tempora Alexandri III. qui *in cap. Nobis. 25. hoc tit.* processionis, seu potiùs præcessionis honorem patronis indulsit post clericos, qui primi semper sunt, *cap. 1. de vita & hon. cleric.* laici verò sunt postremi, quos honorem etiam consessus clericis dare debere scribit Tertull. *lib de exhortat. ad castitatem, cap. 7. Differentiam,* inquit, *inter ordinem & plebem constituit Ecclesiæ auctoritas, & honor per ordinis consessum sanctificatus à Deo,* vt zelus Christianorum excitetur ad Ecclesias construendas, & opibus subleuandas. Tandem eis quasdam prærogatiuas tacitus magis Ecclesiæ consensus, quàm lex generalis indulsit ijs omnibus, qui vel constructione, vel dotatione, vel soli concessione Ecclesiam iuuant, vnde versus,

Patronum faciunt dos, ædificatio, fundus.

Quibus munificentiæ modis ius patronatus acquiritur, & patronus fit quasi dominus, & vocatur dominus in *can. Abbatem. 18. q. 2. l. 1. C. de colonis Thracen. l. vnicâ. C. Theod. Ne colonus inscio domino*: vnde factum est vt Reges & Duces omnium Ecclesiarum in suis ditionibus sese patronos asseruerint, ratione soli, seu fundi, quamuis eæ sint Cathedrales, vel Collegiatæ, vel monasteria, *cap. Cùm terra. de electione*, & eo sen-

su Vualdemarum regem Daniæ hoc iure vti potuisse, licèt noluerit, scribit Alb. Krantzius *lib. 6. Daniæ.* Cum patronatus honore, onus etiam suscipere tenentur patroni; quippe ad patrocinium & curam Ecclesiarum tenentur, *can. filijs, & seq. 16. q. 7.* ob quod etiam in locum Defensorum & Aduocatorum sæpius successerunt; fuerunt enim primitus in Ecclesia defesores, ἔκδικοι in Cōcil. Chalced. qui per vniuscuiusque ciuitatis incolas eligebantur, vt notat Balsam. *ad can. 78. Concil. Carthag.* In Ecclesijs vero priuatorum donis constructis, non alij cœperunt assumi defensores, quàm ipsi fundatores, quos ideò & patronos & aduocatos vsus appellauit, *cap. Præterea, & cap. Cùm autem, hoc tit.* & patronatus ipse aduocatia dictus est, *cap. Quia. hoc tit.* & apud Matthæum Paridem. Fuisse tamen distinctos patronos à defensoribus, postremis etiam temporibus, colligendum videtur ex *d. cap. Præterea,* quod non negandum pro ratione Ecclesiarum. nam in quibusdam erant patroni, in alijs erant Vicedomini, Custodes, vel guardiam habentes; sed hi omnes aut erant re verá fundatores, aut fundatorum vicem gerebant, & vario nomine pro varietate locorum vocabantur; *Aduocati & defensores* apud Krantzium *lib. 11. cap. 4. Saxoniæ, lib. 7. cap. 9. Metropol. cap. In quibusdam. de pœnis. cap. Generali. sup. de elect. Custodes, & Guardiani,* ἔφοροι apud Bals. *ad can. 1. Synodi Constantinop.* Custodia, dicitur guardia à vocabulo Germanico *Vuart,* quod diligentem corporis custodiam significat: dicti etiam Vicedomini, quasi domini locum tenentes, *can. Diaconum. 89. dist.* Castaldi, qui domini loco prædium seruant, *tit. 2. lib. 11. feud.* Sunt præterea Oeconomi de quibus *in d. cap. Præterea,* non fit mentio, quos tamen comprehendere debemus his verbis, *seu quocumque alio nomine censeantur. Mansionarij & Paramonarij* in *l. 46. C. de episc. & cleric.* qui sunt villici, seu actores possessionum, *can. 1. Concil. Chalced.* Sed inter hos omnes supradictos discrimen semper fuit; siquidem Aduocatos, defensores, patronos, guardianos licèt promiscuè vsurpatos reperiamus; tamen ab Oeconomis, Vicedominis, māsionarijs, & actoribus longè distare certum est: quandoquidem illorum cura leuior, horum grauior fuit: illi è laicis potuerunt assumi; hi tantùm de proprio clero, *can. Quia in quibusdam. 89. dist.* Porrò ipsi omnes, licèt non essent clerici, tamen clero adnumerabantur, adeò vt eos promouere per pecuniam crimen esset, vt est *in can. 2. Concilij Chalced.* vnde consequenter supra reliquos laicos nonnullis honoribus & prærogatiuis fruebantur. Episcopi enim, Chorepiscopi, presbyteri, diaconi ordinabantur; reliqui verò clerici charactere designabātur, Defensores, Oeconomi, & reliqui officiales promouebantur,

uebantur, & hæc promotio illis honor erat & dignitas, vt scribit Balsamon. Hinc factum fuit, vt fundatores ad illorum exemplum eadem iura prætenderint, quibus restitit diu Ecclesia, donec tandem æquitas suasit illis aliqua indulgere, ne aliter charitas fidelium refrigesceret. Igitur præter curam & defensionem Ecclesiarum, & clericorum præsentationem patronis datam, vt si quando ad inopiam vergant de reditibus Ecclesiæ eis prouideatur *can. Contrà, & can. Quicumque. 16. q. 7. Cùm in officijs, suprà, de testament.* Ecclesia enim quantùm ad res & possessiones quasi liberta est fundatorum, exemplo liberti qui tenentur alere patronum suum & manumissorem, *l. Si quis à liberis. §. solent. de liberis agnosc. l. 5. C. de alendis liberis.* Creuerunt successu temporis prærogatiuæ patronorum; siquidem & hodiè sedis eminētioris & sepulturæ locum nobiliorem sibi constituunt.. Præter hæc si quæ alia sunt, magis consuetudo quàm ius probauit, vt sunt tributa, census, & exactiones, quarum non potest patronus vllam spem concipere, nisi nominatim initio fundationis reseruauerit, quod fit consentiente Episcopo ante Ecclesiæ consecrationem *d. cap. Prætereà, & cap. 3. Ne prælat. vices suas.* aliter non sufficit patroni reseruatio, *cap. Cùm dilectus. de consuetud.* quia per se onera Ecclesiæ imponere non potest, *cap. 4. hoc tit.* Similiter non potest patronus tempore vacationis fructus suos facere, nisi id ità quoque exceperit, vt notat Glossa *in d. c. Generali de elect. in 6.* hinc nata regalia vacantium Episcopatuum & Abbatiarum, quasi reges & Duces initio reseruauerint. Quibus casibus exceptis, non possunt patroni quidpiam exigere sub pœna anathematis, vt Alexander III. statuit in *Concil. Later. d. cap. 4. & cap. Prætereà. 23.* quæ constitutio facta fuit præsente Friderico Ænobarbo Imp. ex consilio Cardinalium, vt ostendit initium *cap. Ad abolendam. de hæret. in prima collect.* Ergo præcipua patronorum prærogatiua in præsentatione consistit, non merâ concessione *cap. fin. hoc tit.* Episcopi quidem necessarius est consensus, adeò vt ij excommunicentur, qui à laïcis tantùm Ecclesias capiunt irrequisitâ Episcopi audientiâ, id est iudicio, & eas statim resignare cogantur. *cap. Relatum. hoc tit.* & hæc præsentatio non extenditur generaliter ad omnes Ecclesias, sed tantùm ad Capellas, & Oratoria, non ad Conuentuales & Collegiatas; ità vt si quis ius patronatus in Capella habuerit, quæ posteà populi consensu & frequentiâ parœcia facta fuerit, amittet facultatem eligendi & præsentandi plebanum; sed ne prætermitti per ingratitudinem videatur, assensus eius requiretur, *cap. Nobis. hoc tit.* & latiùs in *secunda collect.* Quod si hoc initio cauerit priuilegio speciali, non adimetur ei ius præsentandi, *arg. Can.*

Eleutherius. 18. q. 2. communiter scilicet cum clericis, *can. Hinc est. 16. q. 1.* quamuis id contra ius, vt laicus cum clericis eligat, vel præsentet, *cap. Sacrosancta, & cap. Messana. sup. de elect.* Sicut autem patronus sine Episcopi institutione neminem Ecclesijs præficere potest; ita nec Episcopus sine præsentatione patroni, nisi post negligentiam quatuor mensium, si patronus sit laicus, sex mensium si Ecclesiasticus, *cap. Eam te, & cap. Cum propter. hoc tit.* quæ prima est differentia; alia est quòd primus præsentatus à clerico porior sit in iure; vltimus verò præsentatus à laïco, *cap. Cùm autem, hoc tit.* Patrono Ecclesiastico inuito potest legatus à latere conferre, non verò inuito laïco, *cap. Cùm dilectus. hoc tit.* Romanus Pontifex ex plenitudine potestatis suæ *d. can. Cuncta. & can. vlt. 9. q. 3.* potest tam Ecclesiastico, quàm laïco derogare, si hoc specialiter adiectum sit in rescripto; nam aliter non præsumitur velle ius suum cuiquam tollere, *can. Ecce. & ibi gloss. 90. dist.* In Gallia tamen derogatio iuris patronatus laïci non seruatur. Differt etiam patronus laïcus ab Ecclesiastico, quòd ille si indignum præsentauerit, non ideò priuetur iterum facultate præsentandi, *cap. 4. suprà, de offic. ordinar.* variare enim potest, *cap. Cùm autem. hoc tit.* dummodò scilicet primi præsentatio non iam sit probata Episcopo, *cap. Quòd autem. hoc tit.* si enim liceret à præsentatione effectum sortita recedere, illuderetur sæpe diœcesano, *cap. Bona. §. Nec obstabat. de postuland.* Ecclesiasticus verò pro ea vice priuatur, *cap. 7. §. fin. supra, de elect. cap. 11. infra, de excessib. præl.* quæ ratio non aliundè petenda est, quàm ab eo, quòd ius patronatus Ecclesiasticum, est merè spirituale, imò est beneficium, quod nullo modo vendi, donari, vel alienari potest: laïcum verò ius non est spiritale, sed spiritali annexum, & potiùs religiosum, quàm sacrum, & ideò licèt separatim vendi non possit, tamen cum vniuersitate alienari potest, *cap. De iure. hoc tit.* Communia verò quædam sunt vtrique patrono, nempe vt in dissensu maioris partis calculo eius stetur *cap. 1. 2. & 3. hoc tit. cap. 1. de his quæ fiunt à maior. part. cap.* vt institutus per nouum patronum non possit inuitus mutari, *cap. Querimoniam. hoc tit. Concil. Trident. sess. 14. cap. 12.* reliqua quæ ad *d. cap. præterea* pertinent, in *seq. titulo expenduntur.*

DE CENSIBVS, EXACTIONIBVS, & procurationibus,

Tit. XXXIX.

SVPERIORI titulo actum de oneribus, quæ Ecclesijs incumbunt ob ius patronatus ; nunc agitur specialiter de tributis quibus obnoxiæ sunt ecclesiæ, non tantùm patronis, sed etiam prælatis in signum & probationem subiectionis, *cap. Omnis. hoc tit.* Varia sunt genera tributorum, quorum mentio in *cap. Præterea. superioris tituli*; & tamen eorum tractationem meliori consilio in hunc reiecimus : quia non solùm à patronis, sed etiam alijs personis exiguntur. Hæc sunt fodrum, albergaria, regium, quæ verbis huius rubricæ subintelliguntur : quippe, fodrum, est procurationis, siue euectionis præstatio, *cap. Procurationes, hoc tit.* est enim equorum pabulum, & quicquid eis in cibum datur: vox Germanica, significans fœnum, seu stramen, Gallicè, *foarre*: quamuis fodrum præter pabulum equorum ad plenam pastus administrationem trahatur in Constitutionibus *Conradi, 5. Feudorum*, & ad annonam, *apud Aymonium lib. 5. cap. 3. hist. Franc.* perinde ac verbo victus, & panis omnia necessaria continentur, *l. verbo victus, de verb. signif.* Ità quoque euectio, quæ propriè est veredorum & parauaredorum, *l. euectiones, lib. 12. C. de cursu publico*: tamen & pro omni victus præstatione sumitur apud Marculphum *lib. 1. formula 11.* hoc iure Canonico vtimur vulgò nomine procurationum; quia sicut euectiones sunt, diplomata & codicilli, quibus cursus publici vsus conceditur, allatâ tesserâ, quam synthema D. Hieronymus vocat, Græcâ voce, quæ significat tesseram, & continet id quod ex pacto, vel consensu datur, apud Suidam, Hesychium, & Athenæum σύνθημα : ità & procurationes erant quædam litteræ, seu tractoriæ, γράμματα συστατικά, in quibus euectionum modus continebatur, pro ratione & conditione visitantium, vt constat ex Capitul. Caroli Magni *lib. 4. cap. 69.* & hoc procurationis nomine præter pabula equorum, cibi etiam necessarij, non epulæ solennes præstabantur, *cap. Cùm Apostolus. hoc tit.* Ideò verò procurationes & euectiones maximè, in numero & quantitate equorum constituebantur; tum quia præcipuas impensas pariat equorum cura, cùm quòd constituto numero equorum, constituitur etiam numerus personarum, & sic euectio propriè denotat viaticum vnius equitis. Hæc & alia nomina

licet proprium habeant significationem, tamen sumuntur promiscuè pro integro viatico. Aliquando debetur solum hospitium, & hoc vulgò appellatur *alberga*, seu *albergaria in d. cap. Præterea*, quasi dicas *hebergaria* à veteri lingua Gallica *heberger*, quod significat hospitio recipere in Capitularib. *cap. 68. lib. 3.* Dicitur prætereà mansio, quæ sumitur pro diuersorio, pro habitatione, ad quam viatores superueniente nocte, vel aëris intemperie sese recipiunt apud Apuleium *lib. 4. & Sueton. in Tito, cap.* 10. hinc, *Mansus*, vocabulum latiùs diffusum pro villa, seu hereditate agros, prata, vineas, pascua continente in Capitul. *cap. 9. lib. 1. & cap. 1. hoc tit.* quod dicitur etiam mansionaticum. Quamuis autem supradicta nomina fodri, procurationis, euectionis, albergariæ, mansionatici peculiarem significationem habuerint; tamen quia vnum sinè altero vix esse potuit, ei qui fodrum & pabulum equorum habebat, etiam victus dandus erat, ideò fusiùs accepta sunt: deinde alio vocabulo donata sunt, *paratarum* nempe; quasi scilicet dixerimus *paratas* omne id quod tam ad equorum pabulum, quàm hospitium & victum transeuntium fuerit necessarium: Glossarium Pithœi *paratas* in epist. ad Ludouicum apud Attiniacum c. *14 maiores paratas exquirere* Hincmarus de Archidiaconis; pastus, & repastus appellat Sidonius *epist. 11. lib. 8. parata hospitia* dixit, & Concilium Tolosanum sub Victore II. *paratam soluere*, pro omni genere viatici, quod tantùm visitantibus debetur, exceptâ pecuniâ numeratâ, *dicto cap. Cùm Apostolus.* hinc hodiè adhuc nostro idiomate *la parade*. Non debent etiam visitatores vltra duos dies in eodem loco moram facere, nisi euidens cogat necessitas, in constitutionibus Benedicti XII. *cap. 2.* trium dierum spatium concessum fuisse scribit Cassiod. *12. Variarum, epist. 15.* vnus verò tantùm statutus fuerat in Concil. Tolet. *can. Inter. 10. q. 3.* Ius istud procurationis omnibus competit, visitationis facultatem habentibus, & nullæ Ecclesiæ ab hoc onere excusantur, quia omnes legi iurisdictionis subijciuntur, *cap. Sopitæ. hoc tit. cap. 1. suprà, de statu monach.* nisi speciali priuilegio sint munitæ, *Gloss. in cap. dilectus, suprà de offic. iud. ordin. cap. Dilecti, de priuileg.* nec procuratio exigi potest, nisi à visitantibus tantùm personaliter, non aliter, *cap. Procuratores. 23. hoc tit.* Præter paratas, & conuiuia, aliud ius debetur Episcopo, quod Cathedraticum nuncupatur, ob honorem Cathedræ Episcopalis, & & matricis Ecclesiæ, & ob consecrationis beneficium, *can. 1. & seq. can. vlt. 10. q. 3.* atque etiam in signum subiectionis *cap. Omnis. hoc tit.* hoc cathedraticum plerique cum iure visitationis quasi vnum & idem sit, confundunt, quod Concilium Braccar. *in dicto can. 1.* suadet,

& indicat Innocentius III. *in cap. Pastoralis. de donat.* in quo si Episcopus remiserit omnes prouentus, quos in aliqua Ecclesia percipiebat, non ideò censetur remisisse cathedraticum,& ius visitationis, *cap. Cum. venerabilis. hoc tit.* Primitùs quarta portio, vel quarta decimarum & oblationum,quæ Episcopo dabantur, erat pro Cathedratico & pro visitatione, vt patet ex Gregorio Magno *epist. 12.lib. 4.* confirmat hanc sententiam *can. decreuimus. 10. q. 1.* in quo statuitur vt secundùm antiquum ordinem, Ecclesiæ visitentur: *Quia*, inquit, *tertia pars omnibus vt accipiatur ab Episcopis nouimus esse statutum*: & quia hoc vitium desidiæ hæsit pluribus visitationis onus fugientibus, eos tamen lucri cupiditas compellit, vt aliquo censu contenti essent, & mansiones aliquo pretio remitterent, vt loquitur *can. Relata. ead.* pretium illud fuit duorum solidorum: verùm Episcopi, & alij prælati fiscum suum magis locupletarunt seruatâ mediâ, tertiâ, vel quartâ redituum omnium parte quæ iure antiquo eis fuerat assignata, *can. Antiquos, can. De his. can. Decernimus. 10. q. 1.* de nouo posteà sibi quæsierunt ius procurationis, & ius cathedratici, quod sub diuersis nominibus idem erat, vt constat ex Concil. Tolosano sub Victore II. *Statuimus*, inquit, *vt Ecclesiæ solum tertium, aut paratam, vel Synodum, soluto more persoluant Episcopo, vel clericis*: atque ità triplex vel quartum ius diuersum ex vno fabricarunt. Cathedraticum aliquando sumitur non tam pro eo quod Episcopo præstatur, quàm quod ipse Episcopus pro sua ordinatione & inthronizatione præstat,quod Iustinian. *Nou. 56. enthroniasticon* vocat, Malaxus in historia Patriarcharum ἐμβατίκιον, *aditiale*, quod reliqui clerici pro sua aditione & introitu ἐμφανιστικὸν soluunt, *Nou. 123.* sicut olim moris erat, vt qui promouerentur ad aliquem gradum & ordinem pro introitu sportulas darent; Senatores nempe, decuriones, & quicumque in aliquam militiam, vel tribum vrbis Romæ referebantur, *l. pen. §. pen. & vlt. de legat. 3. l. 3. C. de proximis sacrorum scriniorum*: verùm huiusmodi xenia vetita fuerunt *Concil. Aurel. I. cap. 10.* apud Burchardum *lib. 3. cap. 117.* Iulianus Antecessor, *No. 50.* præsertim illud Cathedraticum, quod alibi dicitur Synodaticum, *cap. olim. hoc tit.* quia à clericis venientibus ad Synodum soluebatur, cui interesse tenentur omnes, *cap. Quod super. de maiorit. & obedient.* & quia synodus post pascha solet conuocari, vocatur etiam paschalis præstatio, *cap. 15. in prima collect. de Simonia.* Aliquando auaritia effecit, vt idem ius in varias tributorum formas & species exierit, vt ex vno plura vectigalia extorta sint, quod sæpiùs vetitum fuit, *cap. Prohibemus.*

hoc tit.can. quia cognouimus. 10. *q.* 3. cùm enim nihil certum & definitum pro his fuerit priscis Ecclesiæ constitutionibus, quisque Prælatus quantùm poterat sibi arrogabat; adeò vt non aliud ius seruatum fuerit, quàm ipsa consuetudo, & ob id huiusmodi tributa, vocata fuerunt vnico vocabulo, *Consuetudines, cap. sciences. hoc tit.* & *dicta Nouel. Iustiniani* 123. *cap.* 3. & consuetudines Episcopales *d. cap.* 15. *de Simonia. in* 1. *collect.* Quin autem Cathedraticum diuersum fuerit tam à procurationis, quàm enthroniastici modo, nulla est dubitatio; siquidem, vt diximus, procurationes in viatico consistebant, Cathedraticum in pecunia numerata, duobus nempe solidis, ex decreto Honorij III. *in cap. conquerente, de off. iud. ord.* quod anteà Concilijs Hispaniæ statutum fuerat: Emphanistica continebant solidos ducentos, vel trecentos, qui erant præcipui fructus vnius anni, & id tantùm Constantinopoli, non alibi concessum *d. Nou.* 123. *cap.* 35. quod ius Summi Pontifices exegerunt pro introitu à præsulibus, & adhuc aliquatenùs pro Bullarum expeditionibus capiunt, licèt annatæ exoleuerint transactione Francisci I. cum Leone X. Effecit etiam consuetudo in quibusdam locis, vt fructus beneficiorum vacantium ab Episcopo, Abbate, Archidiacono, & alijs exigantur, quod ius deportus vocant, licèt nihil pro collatione, vel inuestitura præstandum sit, *can. Nullus.* 1. *q.* 2. *cap. Etsi, infrà, de Simonia, & Concil. Trident.* pro redemptione altarium, quoties monachis Ecclesiæ eà lege permittebantur sub certæ pecuniæ datione, vt est in *epist.* 12. *lib.* 3. Goffridi Vindocinensis, ad quam Sirmundus refert epistolam & decretum Synodi Aruern. Hæc sunt præcipuè tributa quæ iure communi exigi consueuerunt, præter quæ nulla, aut certè rara exigere licuit, *cap. Scientes. hoc tit.* Vetantur quoque omnes aliæ exactiones insolitæ, quæ noui census dicuntur, *in cap. Prohibemus. hoc tit.* qualis est illa, de qua *cap. Ea qua, hoc tit.* denariorum collectio quæ fit per singulos Archidiaconatus propter visitationem S. Petri, vt addidit Raimundus, contra mentem Alexandri III. nec enim illa collectio fiebat ob visitationem liminum Apostolicorum; sed quia tota Anglia censualis erat Ecclesiæ Romanæ, vt ex Matthæo Paride, & Vuillelmo Malmesburiensi notum est, qui *lib.* 6. *de gestis Regum Angliæ*, Etelnulphum regem, tributum S. Petro coram Leone IV. obtulisse refert. Reprobantur præterea omnes talliæ, gabellæ, spallæ, indictiones, quæ iure communi non debentur; quippe sunt propriè tributa regia, quæ non debentur ratione dominij ecclesiastici, sed temporalis, & dicuntur vnico vocabulo, regia, in *d. cap. Præterea*; regalia, in lib. feudorum; regiæ inquisitiones, in *can. vnico.* 10. *q.* 3. Tallia est collecta, colla-

tio, ſymbola in *cap. Licèt*, *& cap. Cùm Apoſtolus. hoc tit.* ἔρανον apud Pollucem *lib. 8. cap. vlt.* non diſſimilis à capitatione; quippe tallia, ſeu capitatio fit non tantùm ratione corporum, ſed etiã poſſeſſionum, Appianus in Lybicis, ἐπὶ τῇ γῇ, καὶ ἐπὶ τοῖς σώμασι. Gabella dicitur ab Hebraïca voce *Gabbia*, quod eſt ſtipe collatitiâ, vel à *Gab*, quod apud Germanos eſt munus, vt annotauit Vuaſerus *lib. 1. c. 14. de numis Hebræorũ*, vel ab Hebraïca dictione Ghauel, quæ ſignificat legem iniquã, vt ſcribit Villalpandus *in Ezechielem, diſt. 1. c. 2. lib. 2.* Spalla verò videtur propriè aliquod genus ſeruitij denotare, in *cap. Cùm venerabilis. hoc tit.* vocabulũ planè barbarũ, de quo in Obſeruationib. Sunt & alia nomina exotica cenſum ſignificantia, quæ iure communi, id eſt iure ordinario ab Eccleſia peti non poſſunt, veluti quæcumque temeraria tributa, id eſt inſperata, repentina, & extraordinaria apud Feſtum dicuntur.

DE CONSECRATIONE ECCLESIÆ, vel altaris,

TIT. XL.

PERTINERE ad legem diœceſanam & iuriſdictionem Epiſcopi, conſtructionem Eccleſiarum, dedicationem, conſecrationem, cenſuum impoſitionem, ſuprà dictum eſt; nunc ritus conſecrationis tangendus, & quæcunque ad religionem & ceremonias dedicandarum Eccleſiarum ſpectant. Titulus hic eſt de conſecratione eccleſiæ, vel altaris: altare differt ab Eccleſia. Altaria primis temporibus ædificata fuerunt, cùm nondum Baſilicas & eccleſias habere liceret ob tyrannorum ſæuitiam, quæ vſque ad Maximini Imperatoris obitum durauerat, poſteà enim Eccleſiæ, pace redditâ ædificari templa, & Eccleſiæ parœciales, Baptiſteria beneficio Conſtantini Imperatoris cœperunt, vt eſt apud *Euſebium lib. 10. cap. 2. & 5.* & adhuc Romæ ipſius baptiſterium videtur, Niceph. *lib. 7. cap. 35.* Inter conſecrationem autem & dedicationem parum intereſt: ſiquidem dedicatio fiebat ſemper in conſecratione; dedicatio reſpicit memoriam illius cuius nomini, & honori templum deuouebatur; conſecratio ceremonias & ritus obſeruandos. Frequentia martyria cauſam dedicationis præbebant; ſic enim B. Petro altare dicatum, quod confeſſio, & martyrium dicebatur, *can. ſi quis ſuper. 2. q. 7.* Cornelius in prædio Lucinæ martyrium D. Paulo dicauit, vt refert Damaſus: &

hanc dedicationem, Martyrum triumphum vocat *D. Hieronymus epist. 34. ad Iulianum.* In dedicandis verò & consecrandis Ecclesijs hic ordo seruatur: Primò vt oratio in fundamentis iaciendis fiat, processio solennis celebretur, deinde Crux figatur, Balsamon ad *canonem 86. Synodi Carthag.* & *No. Iust. 67.* statuit, vt nullus audeat ædificare Ecclesiam vel oratorium, πρὶν ἂν ὁ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος προσαγόμενος εὐχὴν ἐν τῷ τόπῳ ποιήσαιτο, καὶ σταυρὸν πήξαιτο, δημοσίαν ἐκεῖσε πρόοδον ποιησάμενος. Id est, *antequàm Episcopus ibi vota faciens, sanctissimam Crucem infixerit in eodem loco, publicè procedens, & rem omnibus manifestam faciens.* Adde *Nou. 5. & 123.* Iustiniani, & hoc vocatur à Græcis σταυροπήγιον in *Basil. ecloga 4.* Celebrari etiam debet Missa, *can. Omnes. de consecrat. dist. 1.* Tum altária vnctione chrismatis perunguntur, *can. Altaria. eád.* ex præcepto nempe legis diuinæ, exemplo Iacob qui oleum super lapidem in signum consecrationis fudit, *cap. 28. Genes.* atque ex consuetudine, exemplo S. Syluestri, vt scribit Innocentius III. *cap. vnico. §. vlt. suprà, de sacra vnct.* quibus altaribus, vt dedicatio perficiatur, apponendæ sunt reliquiæ, teste Gregorio Magno *epist. 12. lib. 1. & epist. 19. lib. 2.* alijsque locis innumeris. Olim quidem hæc erat obseruatio, vt non solùm maiori altari reconderentur, sed alijs quoque omnibus apud eundem Gregorium *epist. 50. lib. 5.* quin & sinè reliquijs Ecclesia consecrata non censetur, *can. 7. Syn. VII.* Reliquiarum condendarum in altaribus, seu aris processit mos ex eo, quòd olim tumuli & sepulchra Martyrum altaris ministerium præbebant, constitutione Felicis I. *apud Damasum*; & hæc altaria vocabantur tituli, ob nomen Martyrum, qui in eis conditi erant: demum Christiani omnes Ecclesias suas vocare cœperunt titulos, ad exemplum Iacob, qui erexerat lapidem in titulum, vt esset ei monumentum visionis suæ; *Lapis iste*, inquit, *quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei*: quæ ratio forsitan est, cur altaria lapidea esse debeant, *can. altaria. 31. de consecrat. dist. 1.* Porrò ità soliciti erant veteres consecrandarum Ecclesiarum & altarium, vt ante consecrationem Missas in eis celebrare nefas ducerent, *can hic ergo. can. Sicut non alij. ead.* Imò & dubitatum fuit, num Episcopus deponendus esset, qui in Ecclesia non dedicata sacrificium Missæ celebrasset: ex decreto enim Lucæ Patriarchæ Constantinop. statutũ fuit hunc non esse deponendum, sed Synodi arbitrio alio modo puniendum, vt scribit Balsamo, *ad can. 8. Syn. Constantinop. VII.* Sed successu temporis, grassantibus Ecclesiæ hostibus, qui templa incenderunt & deuastarunt, visum interim fuit tabulas quasdam lapideas consecrare quæ superponerentur aris, & altaribus nouiter erectis, *can. concedimus. eád.*

ead. quo factum, vt in dedicandis & consecrandis altaribus remissiores hodiè sint Episcopi. Hoc autem operatur consecratio, vt ex profano & impuro, locus fiat sanctus & purus, dæmones inde pellantur: refert enim Sigeb. *in chron. anno 870.* Coloniæ celebratâ synodo ad dedicationem Ecclesiæ S. Petri voces malignorum spirituum auditas, conquerentium se à possessis diu sedibus expelli. Fit etiam locus publicus è priuato, *l. 6. & 9. de rerum diuis.* & extra commercium ponitur, §. *Sacra. Instit. eod.* quam quidem mutationem encæniorum solennia denotant à vocabulo ἐγκαινόω quod est *innouo, dedico*, ἐγκαινισμὸς, *inuocatio, dedicatio, apud Festū*, quia aliquid innouatur, vt refert Suidas. Id etiam dicebatur initiari, quemadmodum qui ad Ordines promouentur & consecrantur, dicuntur sacris initiari, quia noui homines aliquatenùs fiunt, *can. 77. Syn. VI. in Trullo.* Sic Tullius 1 *de nat. Deorum*, initiari dixit gentes, id est sacris imbui. Initia quoque & initiorum dies dicuntur festa sacrorum, *Varro 3. de re rust. cap. 1. Sacra Cereris initia* dixit Catullus de Aty: *Tympanum tubam Cybele tua mater initia.* Igitur initia Ecclesiarum, sunt consecrationes, & innouationes, quas vt significarēt veteres, lugubres vestes in candidas lætitiæ causâ mutabant, vt refert D. Hieron. *epist. 34. ad Julianum*: & quia res consecratæ mutant pristinam naturam, vendi, vel alienari nullo pacto possunt, *l. Sancimus. C. de sacros. Eccles.* quamuis tamen sacræ non remaneant, desinunt enim incendio, violentâ sanguinis effusione, & alijs modis, *can. Ecclesijs. de consecrat. dist. 1.* si adulterio violentur & polluantur, *can. Ecclesia, ead.* si in eis excommunicati sepeliantur, *cap. Consuluisti. hoc tit.* si hostes & infideles eas inuaserint, *arg. l. cùm loca. ff. de relig. & sumpt.* si moueantur ea quæ rem sacram faciebant, *l. Sacra. §. illud. ff. de rerum diuis.* vt si motum fuerit omninò altare, si fractum, si imminutum pristinam formā amiserit; sic enim intelligēdus *can. Si motum. de consecrat. d. 1.* & *c. 1 hoc tit.* quòd si modicè læsa fuerit tabula, denuò Ecclesia non est consecranda, *cap. ligneis. hoc tit.* qua tamen in re dubium fuisse indicat Iuo *epist. 72. & 80.* sed conclusum fuit sufficere reconciliationem per aquam, cum vino, & cinere benedictam, *cap. Proposuisti. hoc tit.* & hoc ex veteri Ecclesiæ instituto: Alexander enim I. ex præcepto Apostolorum aquam aspersionis benedici cum sale iussit, quâ fieret consecratio rerum Ecclesiæ, id est, reconciliatio, *epist. 1. cap. 5.* quæ reconciliatio per Episcopum, non verò simplicem presbyterum fieri debuit, *cap. Aqua. hoc tit.* Nec solùm Ecclesia polluitur modis suprà dictis, sed etiam omnia quæ illi adhærent, vt cœmeterium, non è contrario: si cœmeterium, vel quid aliud accessorium profanatur, non

ideò Ecclesia labefactatur, *cap. Si ciuitas. inf. de sentent. excommunicat.* & *cap. vnico, hoc tit. in 6.*

DE CELEBRATIONE MISSARVM, ET Sacramento Eucharistiæ, & diuinis Officijs,

TIT. XLI.

IN Ecclesijs consecratis celebrantur Missæ, & diuina Officia peraguntur, rectè igitur de his agendum. Tria sunt quę ex hac rubrica eliciuntur, celebratio Missæ, ipsum Sacramentum, & diuinum Officium. Missa, est ritus peragendi incruenti sacrificij à Christo instituti, & ab Apostolis primùm, tum deinde ab eorum successoribus obseruatus: liturgiæ D. Iacobi, Marci, Basilij, & Chrysostomi fidem faciunt, tum Constitutiones Apostolorum, & Pontificum, qui D. Petri sedem tenuerunt: Alex. I. *in epist. ad Orthodoxos*, apertè id se à patribus accepisse scribit: & de Missa loquitur, de qua etiam cogitauit Anastasius *in vita Clementis*, dum ad ministerium sacerdotale Clerum, & Linum primùm à D. Petro ordinatos fuisse tradit. Telesphorus posteà Papa IX. constituit, vt nocte Natalis Domini Missæ celebrarentur, alijs verò diebus ante auroram, & horæ tertiæ cursum, nunquam. Pius vndecimâ sacrificium Domino offerre solebat: Zephyrinus statuit, vt Episcopo Missam celebrante patenas vitreas ministri sacerdotes portarent: Felix, vt supra sepulchra Martyrum Missæ celebrarentur. S. Syluester, vt Missæ sacrificium non in serico, neque panno tincto, sed in linteo celebraretur. Hæc sunt prima tempora, in quibus licèt vix Ecclesia respirare posset vi & tyrannide Ethnicorum principum, tamen hoc iuge sacrificium tam solicitè procuratum fuit: auxerunt verò sequentes Pontifices Missarum solennia, & plurimùm varijs tum orationum, tum cæremoniarum ritibus illustrarunt, vt Anastasius, Cælestinus, Leo, Gregorius III. Leo III. & omnes hi fere intrà quadringentos à Christo annos, vt Nouatorum fronti calumnia inuratur. Cur verò hoc sacrificium dicatur Missa, plerique à vocabulo Hebraico, quod spontaneam oblationem significat, deducunt, ex *cap. 16. Deuter.* alij Latinum nomen esse asserunt, vt Missa dicatur, quasi missio, sicut remissa, remissio apud D. Cyprianum *epist. 70.* Zenonem Veron. & alios: est etenim Missa, siue missio, absolutio, ἀπόλυσις: quia erat finis; sicut dies vltimus cuiusque festi, quia tunc populus soluebatur, ἀπόλυσις dicitur apud Codinum, de Offic.

aulæ Conſt. Baſilium Seleuciæ *epiſt. de S. Tecla lib. 2. cap. 18.* Denique Miſſa ſumitur pro quocunque Officio Eccleſiæ, vt optimè ſcripſit Sicardus Cremonenſis, *cap. 1. lib. 3.* quem ex penu literaria Reuerendiſſimi noſtri Antiſtitis Toloſani, Caroli, & eius munificentiâ videre licuit. Hanc autem abſolutionem Diaconus pronuntians, Catechumenos poſt Euangelij lectionem mittebat foras, quibus ſacris myſterijs intereſſe non dabatur, vt ſcribit Florus Magiſter, in expoſitione Miſſæ, & Beatus Remigius tractatu *de celebratione Miſſa.* Illorum erat Miſſa poſt lectiones & Euangelia ante munerum oblationem, ait *canon 1. Concilij Valent.* Miſſa verò fidelium poſt confectionem & participationem ſacramentorum, quibus non licebat egredi ante abſolutionem, ſeu dimiſſionem, teſte Cæſario Arelat. *Homil. 12.* antequàm populus benedictionem accepiſſet ſacerdotis, ait cànon, *conuenit, de conſecrat. diſt. 5.* abuſus enim irrepſerat, vt cum Catechumenis fideles etiam exirent, de quo conqueritur Iuo Carnot. *epiſt. 219. Qui audiebat*, inquit, *Miſſam Catechumenorum, ſubterfugiebat Miſſam ſacramentorum.* Antequàm abirent fideles poſt peractam Miſſam ſolebat cani Canticum trium puerorum, ex conſtitutione Toletani Concilij, vt idem Sicardus annotauit, *cap. 8. eiuſdem lib.* & ità factum fuit, vt nomen Miſſæ, quod denotabat finem myſteriorum, prò ipſis myſterijs fuerit acceptum. Hæ duæ Miſſæ erant partes præcipuæ totius Officij; nam præter has, alias quinque ſtatuit idem Sicardus, vt ità ſeptem partes totius Miſſæ efficiat. Fuit porrò olim duplex Miſſa, ſeu oblatio maturina, & veſpertina, *d. can. Conuenit.* Cyprianus *epiſt. 63.* ſolebant enim quidam bis in die offerre manè, & veſpere, quod pro regionum diuerſitate factum D. Auguſt. refert *epiſt. 118.* Quin & S. Leonem octo & nouem vicibus celebraſſe Miſſam vnâ die ſcribit Vualafridus Strabo *cap. 21.* & plerunque multi poſt eſum ſacrificabant, quidam ieiuni manè, tum deinde poſt cœnam, & hoc ſacrificium dicebatur veſpertinum, quod licèt deſierit; tamen feriâ quintâ in Cœna Domini vulgò fiebat; quapropter vetitum fuit ne ampliùs niſi à ieiunis fieret Miſſa, *can. 29. Syn. VI. in Trullo*, quod ex more receptum in Eccleſia videtur innuere D. Auguſt. *Placuit Spiritui ſancto, vt in honorem tanti ſacramenti in os Chriſtiani priùs Dominicum corpus intret, quàm ceteri cibi; nam ideò per vniuerſum orbem mos iſte ſeruatur.* Vide Bar. *tom. 1. Annal.* Die verò Cœnæ Domini pomeridiano tempore, ſi aliquorum commendatio eſſet facienda, id à pranſis, ſolis orationibus fieret, *can. 29. Concil. Carthag. III.* ſub Leone IV. & ieiunus exiſtimatur etiam qui nullâ præcedenti dormitione Miſſam cantaſſet, vt eſt *in epiſt. 15. Alexandri III.* edita à Sirmundo. Ideò etiam cautum,

vt sacerdos semel tantùm in die celebret, excepto festo Natiuitatis Domini, *cap. Consuluisti. cap. Te referente, hoc tit.* atque etiam in festo Paschæ, quibus diebus olim licuisse bis, aut ter celebrare, & præter hos dies, quotidiè bis licuit vnam Missam scilicet de die, alteram pro defunctis, temporibus Honorij III. vt constat Concilio Oxoniensi; causa necessitatis hoc exegit, nempe pro defunctis, vel in locis semotis, in quibus sacerdotum copia non est, *can. Sufficit. de consecrat. dist.* 1. & tunc debet sacerdos manere ieiunus, & sumendo corpus Christi non perfundere vinum, vel aquam ad ablutionem cuius haustus celebrationem secundam impediret, *cap. Ex parte: hoc tit.* Primis temporibus longè aberat vt quilibet sacerdos bis sacrificaret, quia & diu mos fuit, vt in vna Ecclesia vna tantùm Missa celebraretur, vt notat *Iuo* 2. *parte*, *cap.* 87. quod Græci maximè obseruarunt: crescente verò multitudine Christianorum celebrari cœperunt Missæ, quæ priuatæ dicuntur, in *can. Et hoc. ead. dist.* & *cap. Quidam. hoc tit.* quòd in priuatis oratorijs fierent, ne à publicis solennitatibus populus auocaretur, vt scribit Theodulphus *ad Presbyteros Aurel. cap.* 46. Primus Deusdedit Pontifex binas cantari Missas, & publicè fieri permisit, sic enim intelligenda sunt verba Anastasij in eius vita: *hic constituit secundam Missam in clero*: ad id pertinet *epistola* 79. *c.* 2. *Leonis ad Dioscorum*, & *cap. Cùm creatura. hoc tit.* Porrò tota Missæ celebratio principaliter consistit in sacrificio panis, vini, & aquæ, quorum substantia vertitur in substantiam corporis & sanguinis Iesu Christi, *cap. Cùm Marthæ. hoc tit.* plus autem vini quàm aquæ apponendum est; quia aqua debet in vinum conuerti quæ mutatio fieri bene non posset, & deinde vinum mutatur in sanguinem, *cap. Perniciosus. hoc tit.* damnatâ hac in parte eorum opinione qui aquam in vinum conuerti non putabant, sed in phlegma & humorem aquosum, quem de latere Saluatoris nostri, non verò aquam fluxisse dicebant, *cap. In quadam. hoc tit.* qua de causa grauiter plectitur sacerdos, & ab officio, & beneficio est deponendus, qui sinè aqua sacrificat, vt de pessima Armeniorum religione refert S. Nicon, quod damnatur in *cap. fin. hoc tit.* in quo Honorius quatuor præcipua requirit in confectione sacramenti, aquam cum vino, panem absque fermento, ignem, & calicem. Panem fermentatum Ecclesia Romana non recepit; Christus enim hoc sacramentum instituit primo die azymorum, *Matth.* 26. *Marci* 14. & *Lucæ* 22. azyma enim demonstrant fidelium sinceritatem 1. *Corinth.* 5. Græci contra in fermentato sacrificabant, & hoc in detestationem Nazaræorum, qui veterem legem Euangelio miscebant, & vsus azymorum fuit legalis ceremonia; vtro-

que autem pane confici sacramentum B. Gregorius in suis Epistolis demonstrat; sed tamen Græcorum pertinaciam suggillat hac in parte Gregorius VII. *epist.* 1. *lib.* 8. Ideò verò ignem desiderat summus Pontifex, quia vt ait *D. Hieron. in Marcum, cap.* 11. ignis denotat Spiritus sancti gratiã; & hoc est ex veteri instituto Ecclesiæ, vt referunt Scriptores Ecclesiastici, tum quòd primùm Christianis sacrificantibus & conuenientibus in cryptis, & locis tenebricosis, cùm etiam peruigilijs nocturnis faces accendere necesse erat; ideóque de oleo sacro mentio fit in plerisque auctoribus; vnde laudatur liberalitas Eudoxiæ Augustæ apud *Niceph. lib.* 14. *cap.* 50. In signum quoque lætitiæ & honoris lychnuchi appendebantur, ex instituto Apostolorum, *can.* 72. qui mos creber fuit apud Gentiles, teste Suetonio *in Julio, & Aeschilo, in choro Agamemnonis.* Calix etiam in consecratione desideratur, quem ligneum amplius fieri noluit Zepherinus, sed vitreum; tum deinde propter fragilitatem Vrbanus I. ex argento, vel auro, vel saltem ex stanno fieri iussit, *can. vasa. & seq. de consecrat. dist.* 1. De diuinis Officijs est vltima pars Rubricæ, ad quam pertinet *caput* 1. quo sacerdos antequàm ad Missæ sacrificium veniat, pensum seruitutis suæ debet persoluere: *pensum seruitutis* dixit, eodem sensu, quo Iuo Carnot. *epist.* 19. pensum canonicum: translatione enim sumptâ à fusis mulierum, omne officium siue onus, dicitur pensum, vt apud Columellam *lib.* 3. *cap.* 10. *vnúmque est ei propositum, operis sui pensum peragere*: alij cursum canonicum vocant, quem Matutinali Officio, Primâ, Tertiâ, Sextâ, Nonâ, & Vespertinâ horis fieri debere tradit Clemens in Cônstitutionibus Apostolicis, & diuisim expendi debere *D. Hieron. epist.* 22. *ad Eustochium*, statis scilicet temporibus, quibus signa pulsari debent, *cap.* 168. *lib.* 6. *Capitul.* erant olim septem horæ ad Officium peragendum quatuor diurnæ, Tertia, Sexta, Nona, & Vespera; Nocturnæ tres reliquę, testibus D. Basilio & Ioanne Chrysostomo, *homilia* 49. *ad populum Antioch.* quam diuisionem septenariam posteà aliter factam esse cônstat ex *d. cap.* 1. in Matutinum, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperam, & Completorium: quapropter grauiter errant Chronographi, qui Sabiniano Papæ primam Horarum Canonicarum diuisionem tribuunt, quam ab Apostolis manasse eorum Acta testantur. His horis hymnos, rythmos, & orationes, tum etiam psalmos decantabant, vt ex D. Basilio constat *epist.* 69. *ad Neocæsarienses*: ideóque falluntur etiam qui putant Damasum Psalmos primùm in Ecclesiam inuexisse: nam quod refert ex eius vitæ scriptoribus Valaf. Strabo *cap.* 21. cum constituisse vt diu, noctúque Psalmi canerentur, vel ad cantilenam re-

ferendum est, vel verius ad curam, quam in augenda celebritate canendi & psallendi adhibuit: quo etiam sensu Hormisdam & Gregorium magnum, clerum composuisse, & Psalmis erudisse referunt Anastasius, & Luitprandus. Diuum quidem Hieronymum, & S. Benedictum exemplo sancti Ambrosij induxisse, vt singulis septimanis totum psalterium persolueretur non negabimus, vnde & Officium illud, septimanæ dicitur in Concilio Tarraconensi sub Hormisda; sicut cantum Psalmorum alternis vicibus in Antiochena Ecclesia statuisse Flauianum, & Diodorum temporibus Constantij Imperatoris, testatur Radulphus Tung. *1. lib. de canonum obseruantia, cap. 8. & 10.* D. quoque Gregorium constat initio precationum induxisse dicendum versiculum; *Deus in adiutorium meum intende*: & D. Hieronymum; *Gloria Patri, &c.* in fine vniuscuiusque Psalmi: Pelagium verò II. singulis diebus pensum illud, seu cursum canonicum à presbyteris persolui iussit. Antequàm ità composita & distincta essent Officia inter Psalmos, lectiones non recitabantur, quod fuit statutum *can. 17. Synodi Laodicenæ,* vbi Balsamon scribit, ideò in varias sessiones Psalterium fuisse distributum, & lectiones interponi cœptas, vt aliquantulum quiesceret populus, & rursum posteà caneret. In vesperis olim quatuor tantùm psalmi dicebantur, vt ex regula D. Benedicti *cap. 17.* liquet, & adhuc apud Cartusianos obseruatur, qui antiquam regulæ puritatem illæsam custodierunt. Quâ verò linguâ tùm Missæ sacrificium, cùm diuina Officia peragi debeant, non est dubium; ob principatum enim Rom. Sedis Latinâ linguâ ab omnibus gentibus vsurpari debuit, & licèt Græci propriâ linguâ vsi fuerint, tamen festis solennibus, quibus Christianæ & Catholicæ fidei imperium demonstrabatur, Latinâ linguâ res sacras faciebant, vt patet ex Synodo VI. *in Trullo.* Macario hæretico damnato tantam fuisse lætitiam populi, & Concilij, vt Missæ publicè Latino sermone fuerint celebratæ, & omnis populus Latinis vocibus acclamarit, refert Anastasius in *vita S. Agathonis.* Quin & libertatem huius linguæ Constantinopoli concessam à Zenone Imp. scribit Victor Vticensis, *lib. 2. de persecut. Vuandal.* Hæc sola est quæ Christianæ religioni congruit, licèt variæ sint linguæ, quarum quisque populus peculiarem habet, Macarius *homil. 32. Christiani,* inquit, *vnam linguam ediscunt, cunctique sub vna sapientia erudiuntur.* De silentio & attentione Officiorum, vnicum *cap. est ex Concil. Later.* sub Innoc. III. cui adde *cap. si diligenti, in 5. compil.* & ne sacerdos solus celebret est *cap. 7. in Capitulis* incertæ editionis, *to. 1. Concil. Angliæ cap. proposuit, sup. de filijs presbyt. & epistola Theodulphi Aurelian. c. 7.*

DE BAPTISMO, ET EIVS EFFECTV,

TIT. XLII.

DE sacrificio Missæ dictum: sed quia baptismus ianua est sacramentorum omnium, sinè quo nemo ad illa admitti potest; ideò de baptismo agendum fuit, qui fit per trinam mersionem in aquis, his verbis: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, sinè quibus Sacramentum nihil operatur, *cap. 1. hoc tit.* trinam hanc demersionem olim necessariam fuisse notum est, quam ad triduanæ Christi sepulturæ imaginem institutam fuisse scribit Dionysius *lib. de Ecclesiast. hierarch. cap. 2.* & D. Gregorius *epist. 41. lib. 1.* alij verò ob Trinitatis mysterium in *can. eodem modo. de consecrat. dist. 4.* vtraque ratio probatur in *can. de trina, ead. d.* tandem tamen ad vitandos varios errores, & schismata sopienda, vnicam mersionem sufficere constitutum est, in *can. Propter. ead.* Ex quibus constat duo semper in baptismo requiri, verbum & aquam: sinè verbo nullum est sacramentum, sed aqua, *can. Detrahe 1. q. 1. cap. 5. hoc tit.* Locus etiam requiritur, vt nempe fiat in Ecclesia, *can. In nomine, dist. 23.* non verò in priuatis ædibus, nisi ad baptizandos filios regum, & principum, *Clement. vnicà, hoc tit.* vel necessitate tali exigente, quod periculum mortis incutiat, *can. ægrotantes. de consecrat. dist. 4.* Similiter nec omnis aqua ad baptismum assumi debet, sed consecrata, nisi cogente necessitate: tunc enim aqua fontis, fluminis, stagni, vel paludis sufficit ex constitutione Victoris Papæ *epist. 1.* non omnis quoque persona ad baptizandum idonea est, sed Episcopus tantùm, vel presbyter, nisi in eorum defectu; nam tunc & diaconis, imò & laïcis conceditur, *can. constat. ead.* dummodò bigami non sint, ait Concilium Valent. & Eliberitanum: non quidem mulieribus, *can. Mulier 23. dist. can. Mulier, de consecrat. d. 4.* contra hęresim Marcionitarum, teste Epiphanio, hęresi 42. nisi absentibus viris; quia tum demum eis licere docent Theologi. Præter hæc, tempus consideratur, quod olim duplex fuit, in festo Paschæ & Pētecostes, *can. Duo tempora, & sequentib. de consecrat. dist. 4.* alijs verò non licuit, nisi ob infirmitatem, & aliquod ingens periculum, *can. Baptizari, dist. 5. & can. de Catechumenis, & seq. de consecrat. dist. 4.* donec propter frequentia pericula prouisum fuit, vt quandocumque libuerit baptismus concedatur, vt scribit Rupertus *lib. 4. de diuinis Officijs, cap. 18.* iuxta canonem, *celebritatem. de*

consecrat. dist. 3. Illud magis institutum fuerat ad solenniorem celebrationem, quàm Sacramenti necessitatem: nam, vt ait Tertull. *lib. de Baptis. cap. 19. diem baptismi solenniorem Pascha præstat, ceterùm omnis dies Domini est, omnis hora, omne tempus habile est baptismo, si de solennitate interest, de gratia nil refert.* quod confirmat D. Ambros. *ad cap. 4. Pauli ad Ephes.* quo tempore, id desierit pro certo non habetur, cùm duorum illorum temporum obseruatio sensim & desuetudine potius, quàm lege euanuerit, vt colligere est ex Cōcilio Matisc. sub Pelagio II. *can. 3.* quo reprehenduntur Christiani ob contemptum legitimorum dierum, ità vt duo, vel tres in sancto Paschate non reperirentur baptizandi. Desijt quoque solennis & stricta illa obseruatio in recipiendis baptizandis, quam tamen scire non ingratum erit, imò perutile; cùm eam non planè cognitam existimem. Duplex erat ordo eorum qui baptizandi erant, quos communi vocabulo Catechumenos dici certum est, scilicet tam eos qui instruendi erant, quàm instructi. Instruēdi peculiari nomine dicebātur Catechumeni ἀπὸ τοῦ κατηχεῖν, qui quidem aut erant penitentes, aut audientes; siquidem inter penitentes, non solùm fideles referebantur, qui ob crimen aliquod ab Ecclesia deiecti erant, sed etiam gentiles, qui baptismum optabant, quos primùm penitentiam agere necessum erat, *can. omnis, & can. agunt. de consecrat. dist. 4. can. tres sunt. de penitentia. dist.* 1. dicebantur verò audientes, quia in auditorium & tyrocinium veniebant, vt ibi audirent rudimenta, & principia fidei, *can. Ante baptismum. ead. dist. 4. de consecrat.* his enim Catechistæ sacram paginam exponebant, incipientes à creatione mundi, & libris Geneseos vsque ad præsentis Ecclesiæ tempora, vt refert D. Augustinus *lib. de catechizandis rudibus*; rudes vocat quos canon *14. Syn. Nicænæ* ἀκροωμένους, *Tertull. lib. de pænitentia,* nouitiolos, & catulos infantiæ recentis renouandos *D. Leo l. ep. 80.* qui autem eis legebāt diuinas scripturas erant Lectores, ἐπὶ κοινῇ ἀκροάσει, id est *in communi auditione*, ait Balsamon *ad can. 22. Synod. Laod. can. 90. Syn. Carthag.* Aliud genus Catechumenorum constituebant Competentes, sic dicti quasi simul gratiam Christi petentes, teste D. August. *Sermone 116.* in Dominica Palmarum, & Isidoro *lib. 2. de Eccles. officijs, cap. 21. electos vocat* Siricius *ep. 1. ad Himerium,* & Albinus Flaccus *lib. de diuinis off. cap. de baptis.* quia solebant nomina sua dare sacerdotibus, qui ea in tabulas referebant, vt est apud Gregorium Nyss. *Oratione aduersùs eos, qui differunt baptis.* Clemens *epist. 3. de officio sacerdot. accedat autem qui vult ad sacerdotem suum, & ipsi det nomen,* quod fiebat vt plurimum initio Quadragesimæ, vt totis quadraginta diebus ieiunarent,

narent teste D. Hieron. *in epist. ad Pammachium*; adeò vt qui post duas hebdomadas recipi peteret, non audiretur, *can. 45. Syn. Laod.* qua in re falluntur, qui totum tempus ad Catechismum complendum aliquando fuisse 40. dierum, aliquando 18. dicunt, quod est intelligendum de Competentibus tantùm, quibus post nomina data, & petitionem baptismi factam, supradictum tempus exigendum erat; primitùs etiam vltra, nempe per tres menses, vt ex Clemēte constat loco citato, *vt tribus mensibus iam consummatis in die festo possit baptizari*, quod de Competentibus tantùm locum habuit, nam audientibus tres anni constituebantur, *can. 2. syn. Nicæna, can. 95. syn. VI.* quod Iustinianus ab biennium contraxit *Nou. 145.* & aliquando longiùs productum fuisse; aliquando coarctatum non est ambigèndum. Intrà verò tempus Competentium septem fiebant scrutinia, id est, interrogationes, siue inquisitiones: D. August. vocat *examina, cap. 1. ad Catechumenos*, & Siricius *epist. 1. ad Himerium*: horum sex à tertia potissimùm hebdomada Quadragesimæ fiebant: septimum verò die sabbati quo baptismus impendebatur ante Resurrectionis festum, vel Pentecostes, *cap. 2. de capell. monach. cap. his quæ. de maior. & obedient.* In eo verò consistebant scrutinia, vt à Competentibus tum fidei Articuli, cùm etiam Oratio Dominica, & Symbolum Apostolorum exigerentur publicè in Ecclesia, *can. Baptizandos, de consecrat. dist. 4. D. August. homil. 42. de exposit. orat. Dominica.* Licèt quoque, vt alibi ipse testatur, tenerentur tantùm necessariò reddere symbolum, quod fidei fundamentum est, & idcirco πίστιν vocat *Syn. Laod. can. 45.* vt plurimum die Dominicâ Palmarum, & sequentibus deinde ferijs, *cap. 13. Concilij Agath.* qui dies dicebantur etiam Capitilauium, quòd moris esset capita vngendorum lauare, apud Tertull. *lib. de baptismo, cap. 14.* Constat ergo ex suprà dictis diuisionem ritè factam fuisse, vt baptizandi primò dicerentur Penitentes, tum Audientes, postremò Competentes: nec eam debet turbare confusio & promiscua acceptio Catechumenorum, quo nomine omnes crebrò acceptos fuisse non est dubium. His diuersæ mansiones in Ecclesia dabantur, vt præter alios videre est apud Authorem *lib. de septem gradibus Ecclesia*, qui vulgò D. Hieronymo tribuitur. Vnâ penitentes & audientes continebantur in ferula scilicet, seu auditorio, id est in vestibulo, & atrijs quibus patebat ingressus ad Ecclesiam. In altera mansione erant qui propriè dicebantur Catechumeni tam Competentes, quàm non Competentes, qui locus protendebatur vsque ad ambones duos, seu pulpita in quibus Epistolæ canonicæ, & Euangelia Christi decantabantur, vt docet Balsamon *ad can. 12. Syn. Nicæna, &*

Nn

can. 4. Syn. Ancyr. ad quos ambones aſcendebatur gradibus, vt ab his in eminenti & edito loco conſtitutis facilè quilibet audiret, vt docet Clemens II. *Conſtit. cap.* 57. *&* *can.* 15. *Syn. Laodic. Non oportere præter Cantores qui ſuggeſtum aſcendunt aliquos canere,* μὴ δεῖν πλέον τῶν κανονικῶν ψαλτῶν τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαινόντων, καὶ ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων. Id eſt, *& ex membrana legunt.* hinc Antiphonę & Reſponſoria, quæ ab Epiſtolis ad Euangelia canuntur, Graduales, & Tractus dicti fuerunt, & hodiè adhuc nomen retinuerunt. Ab ambonibus versùs altare erat manſio fidelium, quam σύςασιν, *congregationem ſeu conſiſtentiam* vocabant, in qua fideles vſque ad finem Miſſæ perſiſtebant: tum deinde erat altare, ſeu participatio ſacramentorum, quod cancellis claudebatur, intrà quos clerici tam maiores, quàm minores ſtabant, nec vllus ingreſſus laicis patebat, niſi communicaturis, *cap. 1. ſup. de vita & honeſt.* & illæ manſiones dicebantur etiam ſtationes primi chori, *can. Nonnulli.* 93. *diſt.* ſtationes ſecundi chori erant vbi populus ſtabat, *cap. 3. Concil. Turon. II.* Hanc etiam diuiſionem manſionum notat D. Baſilius *epiſt. ad Amphilochium 3. can.* 56. & ità propriè Catechumeni, fideles, & clerici erant intrà Eccleſiam, penitentes & audientes extra: nec enim porticus & veſtibula Eccleſiæ cenſebantur, quia in his Gentiles & pagani ſtabant, vt ait D. Hieronymus *epiſt. 17. ad Marcellam. Atrium, autem,* inquit, *quod eſt foris templum nec metiaris, quoniam datum eſt gentibus.* Statio ſiquidem Catechumenorum Eccleſiæ pars erat, vt docet Balſamon *ad d. can. 12. Syn. Nicænæ, & ad d. can. 4. Syn. Ancyr.* quamuis & aliquandiu dubitatum, an pars illa quæ ſubſtractio dicebatur, in qua erant Catechumeni, Eccleſiæ adſcriberetur, vt idem notat ad *can.* 99. *Syn. VI. in Trullo.* Completo igitur baptiſmi tempore baptizatos indui veſtibus albis ritum eſt ex Aymoino, & Gregorio Turonen. *lib. 5. cap. 11. Albicabat tota ciuitas de grege candido*: rationem reddit D. Ambroſius in *can. Accepiſti. de conſecrat. diſt. 4. quòd exuerint inuolucra peccatorum, & induerint innocentiæ caſta velamina.* Hæc innocentia denotatur per infantiam, quæ propria baptiſmo, non tantùm ex numero annorum infra ſeptennium concluditur, *can. Paruuli. ead. d.* apud D. Auguſt. *in epiſt. ad Renatum*: ſed etiam ſupra ſeptennium; tales enim infantes dicuntur: omnis ſiquidem ætas imperfecta quæ Græcis νεῖρα, infantia eſt, notante Balſamone ad *can.* 85. *Syn. VI. in Trullo. in can. 28. Syn. Carthagin.* νεῖρα προβεβηκυῖα, ſumitur pro ἡλικίᾳ, hoc *eſt ætate prouecta*: quin & omnes cuiuſlibet prouectæ ætatis per baptiſmum exiſtimantur paruuli & infantes; iuxta illud Marci 10. *Si quis non receperit regnum Dei, ſicut puer, non intrabit in illud:* quod con-

firmat D. Auguft. in pfalmum 112. qui ità intelligit hæc Prophetæ verba, *Laudate pueri Dominum.* S. Gaudentius *Serm. 8. regeneratos vos effe per baptifmum, & renatos nuncupatione ipfa, quà infantes vocamini poteftis aduertere:* fuit equidem error infantibus baptifmum non effe dandum, eò quòd, vt ait Innocentius III. *in cap. Maiores. hoc tit.* paruuli nec fentiant, nec confentiant, nec charitatem habeant; quam rationem ipfe nullius momenti facit, & iuris regulis deftruit: ait enim duplex effe peccatum, originale & actuale, illud finè confenfu contractum, etiam finè confenfu per baptifmum tolli; hoc confenfu contractum, confenfu etiam abolendum, *can. Non ex quo, & can. Regenerante, ead. d.* quod & de mutis, furdis, & amentibus dicitur in *d. cap. Maiores.* dummodò ante morbum tale propofitum habuiffe nofcantur, quia voluntas præfumitur durare, *cap. 1. fup. de his quæ vi met. cau.* Quapropter cum tales ob infantiam, vel alium defectum obloqui, & refpondere non valent, fideiuffores folent habere, qui pro eis refpondeant quorum fides ipfis prodeft, tefte D. Auguft. *ead. dift.* funt etenim noui patres baptizatorum, ficut manumiffores & adoptiui, ideóque & compatres quafi fimul patres, ficut competentes fimul petentes, apud D. Auguft. συντεκνοι apud Cedrenum & Conftantinum Cabafilam, fidei ductores apud Tertull. *lib. de baptif. cap. 18.* patrini, *can. in catechifmo, ead. dift.* fed & alijs nominibus, quæ hìc recenfere nimis effet otiofum. Initio nafcentis Ecclefiæ non erat receptum vt patrini illi, & fponfores adhiberentur, quia, vt dixi, nulli infantes ad baptifmum admittebantur, vt ex D. Hieronymo *lib. 3. ad Pelagium* conftat, quod cùm graue & damnofum effet, fublatum fuiffe refert D. Auguft. *1. de ciuit. Dei, cap. 27.* nec diu id ftetit, cùm & in *d. can. in catechifmo*, Hyginus iam receptos patrinos oftendat, tum Auctor Conftitutionum Apoftolicarum, & D. Dionyfius *lib. de cœlefti hierarch. cap. de baptif.* Fuit prætereà error, ne ante diem octauum infantes baptizarentur, quod D. Cyprianus adhibito confilio fe improbaffe refert, *epift. 69.* & D. Greg. *in refponfionibus ad Auguft. epift. 31. lib. 12.* & ftatim ei, qui editus eft baptifmum conferri poffe ait. Hæc opinio proceſſerat ex circuncifionis lege, quâ dies octauus exfpectabatur, *Gen. 17.* qui dicebatur luftricus, vel fanctificationis luftratio, *can. 75. Concil. Carthag.* quem morem obferuarunt etiam Ethnici; aliquando verò etiam feptimum, nonum, vel decimum apud Plut. Ariftotelem, & alios: M. Aurelius Imp. tertium diem ftatuit Iulio Capitolino. Solebant autem patrini die baptifmi, baptizatorum nomina in tabulas profeffionis referre, tefte D. Dionyfio loco citato, vt ità fponfionis ab eis factæ

fides haberetur, si quando pueri facti adulti à fide aberrarent, vt ait Tertull. *lib. de baptis. cap. 18.* his tabulis non omnino alienæ professionum tabulæ, de quibus in *l. 1. C. Si sæpius in integ. rest.* *παιδογραφίας l. 2. de excusat. tut.* quas ad obseruandas ætates hodiè custodiri præceptum est Concilio Trident. sicut olim in templo Saturni, vel apud præfectos ærarij, teste Capitolino in Marco, & Gordianis. Quæ ad vnctionem pertinent *tit. de sacra vnct. suprà attigimus.*

DE PRESBYTERO NON BAPTIZATO,

Tit. XLIII.

HIC titulus apertè pendet ex superiori, in quo agitur peculiariter de eo qui sinè baptismo Ordines suscipit, cùm baptismus sit ianua aliorum sacramentorum, Ordines conferri non possunt, aut collati nullius sunt effectus, *cap. Veniens. hoc tit.* nisi per ignorantiam id factum fuerit; quandiu enim ordinatus putat se baptizatum, non periclitatur, *cap. 1. hoc tit.* imò & si sciat se carere baptismo, si tamen impeditur ad baptismum accedere, votum ei sufficit; per fidem enim Deus hominem sanctificat, cuius potentia sacramentis visibilibus non alligatur apud D. August. *q. 84. in Leuit.* Hic enim est baptismus flaminis, qui non minus iuuat, quàm fluminis, aut sanguinis, *can. Nullus exspectet. de pœnit. dist. 7. can. baptismi, & can. Catechumenum. de consecrat. dist. 4.* Debet verò purgari ignorantia, quandocunque fieri potest, & tunc cum innotuit presbytero se non fuisse baptizatum, laicus fit, & nouus homo, ità vt baptizari, & omnes denuò Ordines recipere teneatur, *cap. 1. hoc tit. can. Si quis per ignorantiam 1. q. 1.* imò, quod putauerunt quidam, ab eo baptizatos iterum baptizandos, propter verba quæ leguntur apud Burchard. *lib. 4. cap. 74.* Iuonem *parte 1. cap. 268. Baptizetur & ordinetur iterum, & omnes quos priùs baptizauit*: quæ posteriora verba absunt à *cap. 1. hoc tit. & in prima compil.* & meritò; nec enim baptizatus gratiam accipit à baptizante, sed à sacramento, adeò vt à quocunque impendatur baptismus, seruatâ Ecclesiæ & fidei Christianæ normâ, valeat, *can. hanc regulam & sequentibus 1. q. 1.* & iterari non debeat, *l. Nulli. C. ne sanctum baptisma reit.* cui tamen sententiæ aduersantur *can. 45. & 46. Apostolorum*, in quibus deponendum esse Episcopum asseritur, qui baptismum hæreticorum admiserit, & baptizatum iterum non baptizauerit: qui loci intelligendi sunt de ficto & imperfecto baptismo,

qui non est verè baptismus, quod indicant verba illa, quibus è contrario deponi iubet baptizantem eum qui secundùm veritatem habet baptismum, *κατ' ἀλήθειαν βάπτισμα*. Nouatiani hâc insaniâ acti fuerunt, vt iterari sæpiùs posse & debere crederent, quos redarguit D. Paulus ad Rom. *cap. 6. quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus*; si enim plures essent baptismi, oportuisset etiam sæpiùs Christum passum fuisse, scribit Eulogius Alexand. *lib. 2. contra Nouatianos*.

DE CVSTODIA EVCHARISTIAE, *Chrismatis, & aliorum Sacramentorum,*

TIT. XLIV.

QVI baptizantur oleo chrismatis vngi, tum deinde ad communionem corporis Christi admitti solebant; ideò rectè subiungitur hic titulus, quo prospicitur sacramentorum custodiæ & curæ, ne temerè à profanis & sacrilegis manibus polluantur, præsertim sacrosancta Eucharistia, quam in vsum ægrotantium à presbyteris reseruari veteres voluerunt, *can. presbyter. de consecrat. dist. 2. cap. officium. sup. de offic. Archipresb.* Imò & eam primis temporibus domum asportare licuit, & linteis mundis & preciosis inuolutam in arculis suis recondere, vt de sorore suâ Gorgonia testatur Greg. Nazian. *orat. funeb.* & Cyprianus *lib. de lapsis*; Tertull. *lib. de oratione*. In altaribus solebant è columna arculæ quædam, vel cistæ suspendi in quibus sacrum Domini corpus asseruabatur, ideóque toties videmus apud Authores qui vitas Pontificum scripserunt, Damasum, Anastasium, Luitprandum, summos pontifices ciboria donasse; vt nominatim Sergium II. & Leonem III. qui ciboria cum columnis suis super altare miræ magnitudinis fecisse narrant. Ciborium erat arcula illa. Græca vox, sicut *κιβώρια*, seu *κιβώτια*, pocula significant, apud Athenæum; cistam vel arcam in qua reponuntur vestes, apud Pollucem. Hinc D. Paulus *ad Hebræos, cap. 9.* arcam fœderis appellat *τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης*. Peculiariter tamen ciborium vsurpari cœpit, pro vasculo illo, quo Eucharistia seruatur, vocatur sacra pyxis, apud Odonem Parisiensem *in statutis synodalibus, cap. 35.* & alibi passim; sicut & columba, eo quòd sæpiùs in formam columbæ aureæ, vel argenteæ facta esset, vt notum est ex *petitionibus cleri & monachorum in Concilio V. Constantinop.* aduersùs Seuerum, qui columbas altaris abstulerat: Quod

verò licuit aliquando domi asseruare, originem habuit à nascente Ecclesia liberam diuini cultus facultatem non habente, adeò vt in cryptis, & foueis conuenire Missatum causâ oporteret; sed recuperatâ paulisper libertate, is mos euanuit propter fraudes impiorum & hæreticorum, qui ne detegerentur in Ecclesijs non communicasse, sacrum corpus secum auferentes polluebant & profanabant: contra Priscillianistas legem tulit Concilium Cæsaraugust. I. *can. 3.* sub Damaso; *Eucharistiæ gratiam si quis probatur acceptam in Ecclesia non sumpsisse, anathema sit in perpetuum.* Fuit quidem error non tantùm domi, sed & in Ecclesia corpus Dominicum non debuisse asseruari in *epist. 2. ad Iacobum fratrem Domini,* quæ nomine Clementis scripta est, relata in *can. Tribus. de consecrat. dist. 2.* vetatur omnino seruari, vbi Gloss. id ità interpretari voluit, sed malè; ne sacerdotibus liceat ad opus suum asseruare, nominatim enim loquitur de Eucharistia populo eroganda, quam ideò seruari opus fuit. Hanc constitutionem vim non habuisse dicendum est, sicut suprà de baptismo infantium diximus, æquiori sanè & sanctiori ratione, ne fideles subitis & spontaneis morbis affecti sinè sacro viatico decederent, *d. canone Presbyter.* Fuit sanè iniunctum presbyteris frequenter hoc sacramentum renouare, octauo quoque die ab Odone Parisien. *can. 21. Ne vetustate* inquit, *aliqui ad indeuotionem moueri valeant, aut errorem.* ab Huberto Cantuar. Archiepiscopo in suis decretis, apud Rogerum de Houeden in Ioanne Rege: *Renouetur,* inquit, *hostia ipsa singulis diebus Dominicis.* Igitur in his scrinijs & ciborijs reponi debere corpus Dominicum constat, & ità concludi; vt contra sacrilegas manus sint firma & sub clauibus posita, ait Innocent. III. *in cap. 1. hoc tit.* & idem Odo *d. can. 35.* Quod non tantùm de Eucharistiæ custodia, sed etiam olei, chrismatis, & fontium decreuit & nuper Trident. Synodus *sess. 13. cap. 6.* tutius stabiliuit; adeò vt presbyter, cui cura commissa est ob negligentiam & culpam graui pœnâ mulctetur, *can. qui bene. de consecrat. dist. 2.* tenetur enim non solùm ob dolum & latam culpam, verùm etiam ob negligentiam, arg. *can. si per negligentiam, ead.* Sub fideli custodia commendantur quoque sacra vasa & vestimenta, ne à profanis laicorũ manibus contingantur, *can. in sancta. de consecrat. dist. 1.* & vt sint honesta & munda, *can. seq. cap. Sanè, sup. de celebrat. Miss.* & si quando sordida fuerint intrà sacrarium ablui debent à Diaconis & ministris, *can. Nemo. ead.* oportet ea nitida & integra esse; corrupta verò igne consumenda sunt, ait Gregorius VII. *in Concil. Rom. cap. 27.* Hæc prohibitio tangendi vasa sacra respicit omnes, præter eos qui ad sacros Ordines sunt promo-

ti, vt sunt presbyteri, diaconi, & hypodiaconi; imò & olim subdiaconis id non licuit, *can. 21. Syn. Laod. can. non oportet. 21. d.* quia ordinibus sacris subdiaconatus non erat adscriptus: sed tamen in *can. 28. Synodi Carthag.* contrarium definitur; Balsamo enim respondet, adhibitâ differentiâ inter ψηλάφειν, quod est *contrectare, transferre*, & loco mutare, & ἅπτεσθαι, quod est *tangere*, qui nec tamen constans est in sua distinctione, sed aliam fingit ad *d. can. 21.* vtrùm vasa sacra sint inania & vacua κενῶν ὄντων, inquit; & tunc liceat eis tangere, non verò si insit corpus Dominicum; motus forsitan ea ratione quòd hypodiaconus in sua ordinatione calicem vacuũ, & patenam vacuam recipiat *can. subdiaconus. 23. d.* qui desumptus est ex Concilio perantiquo Carthagin. IV. *can. 5.* quod fuit celebratum iuxta sententiam Baronij, anno *398.* sed facessit negotium *d. can. 21. Synodi Laodic.* qui prohibet ὑπηρέτας, id est, *ministros*, siue *subdiaconos* ingredi diaconicum, & sacra vasa tangere, contra mentem *d. can. 28.* Ideò recurrit ad aliam distinctionem, temporis nempe, quo tractantur sacra mysteria ἐν τῇ θυσίᾳ, vt tunc tantùm vasa sacra tangere non possit, sed tantùm transferre, & alibi asportare, quæ mens est etiam Zonaræ, qui quidem mox ab hac opinione recedit, & hoc ex more Carthaginis, & regionis Africæ suspicatur: quod, si verum amamus, magis placet; quippe tota Africa vsum Romanæ Ecclesiæ sequebatur, vt demonstrat *in præfatione dicti Concilij*, & *Commonitorium Zozimi* ad idem Concilium. Fuit autem vetus consuetudo Rom. Ecclesiæ, vt quamuis subdiaconatus non esset adhuc ordo sacer, à coniugio tamen esset alienus, & ideò sacra vasa tangere posset: hæc probatur ex *can. ante triennium. 31. dist. vt more Romanæ Ecclesiæ subdiaconi nullatenus suis vxoribus miscerentur.* quem morem antiquissimum esse dubium non est: nec existimare debemus, vt vulgò creditur, Gregorium primum hoc decreuisse, *in can. nullum. 28. dist.* cùm anteà & Pelagium prædecessorẽ suum idem statuisse profiteatur *in can. multorum 32. dist.* frustra enim dixisset Gregorius morem hunc fuisse Rom. Ecclesiæ, si Pelagius, vel ipsemet auctor fuisset, vt latiùs tractaui sup. *ad titulum de clericis coniugat.* morem non allegasset, quem vsum multis seculis habitum cum Isidoro *in can. 4. dist. 1.* debemus accipere, *secundùm consuetudinem præteritorum temporum*, vt loquitur Plinius *epist. 299.* quam tantam fuisse colligere fas est, vt initio nascentis Ecclesiæ nata sit, & hypodiaconi sacra vasa tangere potuerint: probatur illud ex *cap. 21. lib. 8. Constitutionum Apostolicarum*, quæ licèt dubiæ sint quantùm ad auctorem, quem Clementem vulgò esse existimant, ius tamen vetustissimum demonstrant;

agit in eo D. Thomas Apostolus de ordinatione subdiaconi, *καὶ δὸς αὐτῷ πνεῦμα ἅγιον, πρὸς τὸ ἐπαξίως ἐφάπτεσθαι τῶν λειτουργικῶν σου σκευῶν*, id est, *Tribue ei Spiritum sanctum, vt vasa ad ministrandum tibi facta dignè attrectet*; ità Turrianus vocem, ἐφάπτεσθαι, vertit, quasi nullam differentiam ponat cum voce *ψηλαφεῖν*. Et frustrà Balsamo laborat in ponenda differentia, Græcus homo non poterat probare sententiam Latinorum, qui vxores hypodiaconis tollebant, quæ tamen lex non omnino improbata erat, vt dixi, à Græcis, præsertim tempore sacrificij, id est, *κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐφημερίας αὐτῶν, ἤγουν καθ' οὓς καιροὺς μεταχειρίζοντας τὰ ἅγια*, id est, *tempore vicis suæ, scilicet quando tractant sacra*. Et hic est sensus dicti *can.* 28. Quantùm attinet *ad can. 21. Synodi Laodic.* vel mos Romanus locum tunc habuit, vel subaudienda dicta distinctio *d. can. 28.* Quod verò spectat id quod dicitur de diaconico, seu sacrario in eo *can.* 2. aliquid tangam in Obseruationibus meis. Postremò in hoc titulo decor & reuerentia Ecclesiarum procurantur, ne ex Ecclesijs horrea fiant, in quibus aliena supellectilia recondantur, præterquàm in summa necessitate, veluti ob incendia repentina, & hostium incursus, *cap. 2. hoc tit. arg. can. sicut de consecrat. dist.* 1. antiquitus ingrauescentibus bellis hoc fuit obseruatum, vt rustici in Ecclesijs res suas tutarentur: Anonymus Floriacensis, *4. de miraculis S. Benedicti, cap. 24. Vt verò moris agrestium est*, inquit, *in aduentu militum formidare, rustici omnia sua ad Ecclesiam conuehunt, tam annonam, quàm supellectilem variam.*

DE RELIQVIIS, ET VENERATIONE SANCTORVM,

TIT. XL.

HIc titulus optimè quadrat superioribus, tum quòd Ecclesiæ sine reliquijs consecrari, & dedicari non possint; cùm quòd olim Missa tantùm celebraretur super memorias, & sepulchra Martyrum; quamobrem reliquiæ summa in veneratione sunt, quibus Christiani reuocant sibi in mentem virtutes & merita Sanctorum, vt horum suffragijs & meritis adiuuentur, vt de SS. Apostolis Petro & Paulo Cornelius Papa *epist.* 1. scribit, quorum corpora in summo honore habita, pretiosis loculis recondita fuerunt, ædificatis illis Ecclesijs & sumptuosis monumentis, quæ D. Hieronymus *aduersùs Vigilantium, & quæst. 11. ad Elpidiam, trophæa* nominat; quia eorum passio, & pro Christi nomine sanguinis effusio, fuit celebris triumphus, & gloria; & quamuis vbicumque locorum inuocari

inuocari Sanctorum animæ possint, maximè tamen vbi eorum habentur memoriæ, vbi sepulchra, vbi reliquiæ, D. August. *lib. de cura pro mortuis gerenda*, & D. Cyprianus *in epist. ad Cornelium*. Ex quibus constat, fundamenta Ecclesiæ fuisse martyria, basilicas, & aras ipsorum honori dicatas, ideò Anacletus V. Pontifex à D. Petro, & ipsius discipulus memoriam ipsi exstruxit, quod deinde semper in Ecclesia receptum fuit, vt eorum qui pro Christo mortem subijssent, corpora summo in pretio haberentur, ità vt initio etiam nascentis Ecclesiæ imagines eis positæ & erectæ fuerint, teste Eusebio *lib. 7. hist. cap.* 18. exemplum præbuit nobis D. Lucas, quem proprio penicillo Virginem Mariam depinxisse narrat, quod vltrà non est probandum; innumera enim testimonia satis εἰκονοκλάστας tam priscos, quàm neotericos conuincunt, quod nostri non est instituti: hoc tantùm addimus ideò iconas & imagines Martyrum depictas in Ecclesijs fuisse, vt oculis Christianorum repræsentaretur passio, quorum celebrabantur γενέθλια, seu natalitia; erat enim satius in templis talia depingi, quàm inanes & lasciuas picturas, ἀγάλματα adhiberi, quas Synodus sexta in Trullo damnauit, vt refert Hadrianus *in can. vlt. de consecrat. dist. 3. Sanctorum siquidem imagines ad memoriam & recordationem prosunt, tum etiam ignorantes instruunt, & gentibus lectionem præbent*, vt ait Gregorius *in can. Perlatum, & seq. ead. dist.* Natalitia verò cùm dicimus, sæpiùs intelligimus diem depositionis, quem τελείωσιν Græci vocant, vt scribit D. Ambros. *Serm.* 70. Eusebius *lib.* 4. *cap.* 14. agens de reliquijs S. Polycarpi παρέξει ὁ κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ ἡμέραν γενέθλιον, εἴς τε τῶν προηθληκότων μνήμην: *Dominus præstabit vt celebrem eius martyrij diem instar natalis festi recolamus.* Herricus monachus, *de vita S. Germani, lib. 4.*

Hoc scitote prius mundo clarescere nomen
Quattuor ante dies, hæc sunt natalia Sancti,
His martyr factus felici sorte Calendis.

Martyrium natalem diem vocant, quod vsu & consuetudine Ecclesiæ factum referunt Rudulphus *in Leuit.* & Haymo in suis homilijs. Quòd si dies hi maximè celebres Christianis, multò magis reliquiæ, & ossa, vt Tertull. docet *lib. de corona milit.* damnatis aduersarijs in Græcia Aëtio & Eunomio, in Italia Iouiniano, in Gallia Vigilantio, qui hunc honorem soli Deo debitum iure latriæ asserẽtes δουλείαν damnabant, quæ à creatura præstatur creaturæ, nec differentiam ponebant inter ἀνθρωπολατρείαν, & ἀνθρωποδουλείαν. Porrò reliquiarum veneratio ab Ecclesia accepta fuit, veteris Testamenti exemplo, quo Patrum & Prophetarum corpora summo cultu excipiebantur. Et vt vltrà pro-

grediamur ipsi gentiles idem obseruarunt: refert enim Herodianus Senatum, populúmque Rom. vrnam feralem, & reliquias Seueri adorasse & salutasse: meliori consilio Christiani elegerunt sibi patronos, tum Apostolos, tum alios qui sanctè, piéque in suis ditionibus floruerunt, vel martyrium passi sunt: nec hoc est nouum, sed antiquissimum; Græci siquidem sæpiùs noctu irruentes Romanis auferre & suffurari corpora Apostolorum Petri & Pauli, quasi ciuium suorum & patronorum conati sunt, vt scribit Gregorius magnus *epist. 30. lib. 3.* quæ causa fuit, cur Leo maximus super sepulchra eorum custodes & cubicularios ex clero Rom. constituerit, qui nunc Capellani dicuntur, teste Anastasio, à Capella nempe, seu capsa quibus reliquiæ recondebantur: Marculphus, *lib. 1. Formul. 38. Tunc in palatio nostro super capellam domini Martini debeant coniurare*: quæ ratio eadem est, cur adhuc in plerisque Ecclesijs antiquioribus excubitores sint, ad custodienda nempe corpora & reliquias Sanctorum constituti, vt in Ecclesia Carnotensi antiquissimo templo, intrà quod visitur puteus, in quem olim immersa fuere innumera Martyrum corpora. Nec solum ossa & cineres tanti fuere apud nos, sed etiam vestes, sudaria, calceamenta, refert enim D. Lucas *Act. 19.* sudaria & semicinctia D. Pauli, languores ægrotantium curauisse: idem de vinculis D. Petri narrat Tertul. *2. ad vxorem*: quin & vela eis admota eandem virtutem habuisse notum est. Solebant Christiani non audentes nisi rarò sacra illa pignora tangere, velis quibusdam & linteis obuoluere, quibus deinde se iuuari experiebantur: huiusmodi vela vocabantur sanctuaria & braudea apud Gregorium *epist. 30. lib. 3.* & Greg. Turonensem *de gloria Martyr. cap. 28.* & cùm in altaribus recondebantur solebat relinqui foramen, quod, *fenestella*, dicebatur, per quam fideles diebus natalitijs reliquias inspiciebant, tangebant, vel funiculos & velamina immittebant, vt testatur Zozomenus *lib. 9. cap. 2.* Euodius *lib. 1. cap. 2.* Frodoardus *hist. Rem. lib. 3. cap. 9. Fenestra inibi vnde sancti sepulchrum videri fecit*: inspectio illa & contactus reliquiarum ad venerationem spectat, & ritum antiquorum inferias celebrandi, vt de Adriano Imp. narratur, eum digressum Antiochiâ fuisse ad inspiciendas reliquias Traiani, quas Tatianus, Plotina, & Mattidia deferebant, apud Ælium Spartianum. Præter hęc mos erat etiam vino immergere reliquias, cuius haustus multùm ducebat ad sanitatem; Anonymus *lib. de mirac. S. Benedicti cap. 44.* in fine, & Author vitæ S. *Genulphi, cap. 33.* hoc vinum vocabatur sanctum vinagium. Vetitum verò fuerat tangere reliquias, & frequenter ostendere; tum quòd populus facilè in contemptum duceretur,

cùm quòd res sacræ & religiosæ à prophanis manibus contrectari non debent; imò nec à clericis minorum ordinum, sed à solis presbyteris, ex constit. Bonifacij V. apud Anastasium: multò minùs igitur & vendi possunt, *cap. vlt. hoc tit. l. Nemo. C. de sacros. Eccles.* Harmenop. *lib. 3. tit. 3.* Per reliquias intelligit Gregorius hoc tit. corpora Sanctorum, λείψανα τῶν ἁγίων: non omnium qui pro Christiana fide obierunt, sed quæ autoritas Ecclesiæ comprobauit, *cap. 1. & 2. hoc tit.* & hoc ex veteri instituto Ecclesiæ in *can. 14. Concil. Carthag. V. in can. placuit. de consecrat. dist. 1. Quæcunque per somnia, & vanorum hominum reuelationes fiunt, omnino reprobentur.* Ius hoc fuit Episcoporum, vt ab his tantùm examinarentur reliquiæ, & non nisi ab his approbatæ populo exhiberentur: de quo tamen non inuenio constitutionem antiquiorem, quàm Cæsaraugustanæ synodi II. sub Gregorio I. *can. 2. Statuit Synodus, vt reliquiæ in quibuscumque locis inuentæ fuerint, prolatæ à sacerdotibus, Pontificibus præsententur, igne probentur.* Ea examinatio sæpiùs fiebat in conuentu Episcoporum suffraganeorum, *accersitis Episcopis in gyro degentibus*, ait Rodulphus Glaber *lib. 4. cap. 2.* Zozomenus, Socrates, Theodoretus, & alij, idem notant. Primus Innocentius III. constitutionem edidit in Concil. Later. *can. 62.* ne reliquiæ venerationi essent, nisi à summo Pontifice approbatæ, quod deinde Episcopis omnibus licuit; sicut anteà, *can. 5. Synodi Rauennatis II.* Et demum generali constitutione cautum est, nullâ habitâ ratione locorum quantumlibet exemptorum Concilio Trid. *sess. 25.*

DE OBSERVATIONE IEIVNIORVM,

Tit. XLVI.

IN consecrationibus Ecclesiarum Missæ sacrificio, vigilijs, & solennitatibus Sanctorum præuia debent esse ieiunia, quo fit vt hic titulus optimè sequatur. Ieiunia enim in lege veteri solennia fuisse docet D. Hieronymus *in cap. 58. Isaiæ, & 45. Ezechielis*: tres enim erant præcipuæ solennitates Paschæ, Pentecostes, & Scenopegiæ, seu fixionis tabernaculi, ante quas ieiunium fiebat, vt idem in *Psalmum 80.* scribit. Apud Christianos stata, determinatáque fuerunt ieiunia, & ab ipso Christo Domino instituta, postmodùm ab Apostolis, & eorum successoribus piè custodita, dicebantur stationes, tum quòd statis & certis diebus iuberentur, tùm quòd conuentus & synaxes fierent ad exemplum sta-

tionum militarium, vt scribit Tertull. *lib. de corona milit.* in fine: vel potius ad exemplum stationum quas Hebræi fecerunt in deserto, vt ait Cassianus *coll. 21. cap. 28. & 29.* quarum exemplo communiter in Ecclesia fiebant ieiunia, quæ *Syn. Gang. can. 29.* vocat τὰς παραδεδομένας νηστείας εἰς τὸ κοινὸν: vestigia supersunt adhuc Romæ, vbi in Ecclesijs videmus dispositas stationes. Licèt autem synaxes illæ paulatim exoleuerint, tamen solennia illa ieiunia durarunt, in primis Quadragesima, quæ septem hebdomadas complectitur, quam Apostoli obseruarunt Christi exemplo, Moysis, & Eliæ, qui primi quadraginta dies ieiunarunt, vt expressum est sub pœna anathematis in *can. 69. Apostolorum*: quam traditionem Telesphorus Papa decreto confirmauit, vtpotè præceptum Domini, sic enim appellat S. Ambros. *Serm. 38.* & Leo Magnus *diuinam institutionem, serm. 4. de quadrag.* Præter Quadragesimã ex instituto Apostolorum Quatuor Temporum ieiunia recepta fuisse constat ex Leone, *Sem. 7.* vernum in Quadragesima, æstiuum in Pentecoste, autumnale in mense Septembri, hybernum Decembri, vt idem ait *Serm.* 8. ad exemplum Iudæorum, qui quatuor ieiunia obseruarunt, *Zachar. 8. can. igitur, & seq. dist. 76.* nec institutio huius quaterni temporis Calixto I. danda est, vt ex Pontificali in eius vita colligi potest, sed potiùs id confirmasse quàm condidisse credendum est, vel vt Theologi quidam putant, id ipsum locupletasse: quòd cùm primùm esset ternum, ab eo quaternum factum fuisse dicunt, quod apparet tam ex Pontificali, quàm ex Anastasio, vbi Cardinalis Baron. legendum non, *ter*, sed, *quater*, existimat, quam sententiam firmat, ex eo quòd quatuor illa ieiunia secundùm quatuor anni tempestates diuisa fuerint, teste Micrologo, *lib. de Ecclesiasticis obseruationib.* sed non ità omninò sentiendum alij existimarunt, imò primitùs tria ieiunia fuisse ab Apostolis obseruata contendunt; etenim ea ieiunia ad exemplum Iudaïcorum fuisse instituta, quæ tria tantùm fuisse diximus, & constat ex *cap. 23. Exodi*: *Et dixit Dominus Moysi; Loquere filijs Israël, tria anni tempora mihi custodite*: quam sententiam videtur amplecti D. Anastasius Nicænus, *quæstionib. in scripturas*, & confirmat *can. 1. d. 76.* sũptu, ex *epist. 1.* Calixtis in qua nominatim profitetur se hactenùs obseruatum triplex ieiunium, quaternum efficere, iuxta sermonem Zachariæ *cap.* 8. Est aliud quoque solenne ieiunium Apostolicâ traditione institutum, *can. 69.* Apostol. εἴ τις οὐ νηστεύσοι, ἢ τετράδα, ἢ παρασκευὴν, καθαιρείσθω: *si quis non ieiunat, vel quartum diem, vel parasceuen, deponatur*: ratio redditur in *can. Ieiunia, de consecrat. dist. 3.* quod quartâ feriâ Iudas traditionem molitus, & sextâ in cruce Dominus positus

sit, vt refert Petrus Alex. in *can. vlt. epist. canonica*. Porrò sabbato primitùs non ieiunari solitum, imò vetitum ostendit *epistola 8*. D. Ignatij, qui eo die ieiunantes Christi interfectores appellat; quæ sententia non paruas excitauit lites, eò quòd Romani Pontifices ieiunare eodem die præceperint: rationem reddit Innocent. I. *in can. Sabbato, de consecrat. dist. 3. Sabbatum prætermittere non debemus, quoniam inter tristitiam & lætitiam temporis illius videtur inclusum*: Nec solùm Romæ fuit peculiaris hic mos, sed plerisque alijs tum vicinis, cùm remotis regionibus, teste D. August. *epist. 19. ad Hieronymum*; vt in Hispania, teste Hieronymo *epist. 28*. licèt multæ Orientis ciuitates, & multò maior Christiani orbis pars aliud senserit, etiam in Africa, vt conijcitur ex eo, quòd mater D. Augustini Mediolanum profecta contrarium seruari à D. Ambrosio videns, fluctuare cœpit, vt ipse refert *epist. 118. ad Ianuarium*, relata in *can. Illa. 12. dist.* Græci hac in parte nimiâ pertinaciâ suæ sententiæ adhæserunt, ità vt Romanos damnare ausi fuerint *can. 55. Syn. VI. in Trullo*, ad quem Balsamo temerè partes Græcorum tuetur. Latini remissiores in accusandis legibus pàternis & traditionibus antiquis fuerunt, sequuti quod D. Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, & alij constanter asseruerunt, qui nec Græcos damnantes, nec Latinos accusantes, regionum consuetudini detulerunt; sanctiori tamen consilio ieiunium Sabbati commendarunt, cùm non amplius sit sabbatizandum, vt ait Tertull. *aduersùs Iudæos*: imò omnis honor olim Sabbato debitus in diem Dominicum transfusus fuerit, propter resurrectionem Domini, *d. can. Sabbato*, saniori, inquam, consilio, ne cum Iudæis commune quidquam nostri habeant, & solennitates iam sublatas renouent, *cap. 1. Isaiæ, & cap. vlt. D. Pauli ad Hebræos*: sed Græci peiori consilio qui tam enixè hoc festum tuebantur in odium hæreticorum, qui originem sui erroris à Simone mago duxerunt, vt contumeliam Sabbato inurerent ieiunantes, teste D. Irenæo *lib. 1.* & Epiphanio *hæresi 42*. Præter suprà dicta ieiunia aliud est, quod fit in vigilijs Assumptionis B. Mariæ, & SS. Apostolorum *cap. 1. & 2. hoc tit.* hæ enim vigiliæ fuerunt ieiunia, quia vt plurimum vigiliæ sinè ieiunio non fiebant, & in his solebant Christiani ter noctu conuenire, teste D. Hieronymo *epist. 7.* ad vesperam, mediâ nocte, & manè, tum deinde ad solis ortum, & ità quatuor erant vnius vigiliæ stationes, quas Arnobius quatuor vigilias vocat in *Psalmum 129*. Fuerunt & alia ieiunia, quæ ob necessitatem in locis diuersis indicebantur, dicta ieiunia bannita, de quib. *Obseruat. 17. lib. 1.* Videndum nunc de modo & qualitate ieiuniorum, in quibus seueriores fuêre antiqui,

qui vsque ad vesperum nihil edere solebant, D. Hieronymo teste in *Psalm. 80.* & id fuisse verum ieiunium docet Paulinus *epist. 7. ad Seuerum, & epist. 24. ad Amandum: Cum in diebus Quadragesimæ aduenisset, quotidiana ieiunia non refugit, & pauperem mensulam vespertinus conuiua non horruit.* Hora autem soluendi ieiunij fuit nona potissimum, *cap. 86. lib. 6. Capitul. & cap. 34. Concilij Mogunt.* Prudentius *hymno S. Fructuosi.*

Ieiunamus, ait, recuso potum,
Nondum nona diem resignat hora.

Aliquando sub noctis crepusculum, quo tempore antiqui cœnare solebant. Virgil. *Nunc eadem labente die conuiuia quærunt.*
Vbi Seruius refert prandia in vsu non fuisse, sed tantùm tenues cibos, veluti ad medicamentum, apud Plutarchum, *4. sympos.* Christiani verò impransi & omnino ieiuni ad solis occasum diem protrahebant, & tunc in cœna non lautioribus epulis ventrem reficiebant, sed vilibus & rusticis tantùm cibis, vt ait Saluianus *lib. 1. de prouid.* Carnium quidem esus primis temporibus fuit prohibitus, vt constat ex Telesphori *epist. 1. can. Statuimus. 4. dist.* non solùm clericis, sed etiam laïcis, teste D. Augustino, *Serm. 64.* & Prudent. *hymno 3.* Græci tam rigidè id obseruarunt, vt propter corporis imbecillitatem, etiam si quis extremum spiritum ageret carnibus vesci non posset, nisi licentiâ synodicè petitâ, vt refert Balsamon in *can. 69. Apostolorum*: quæ lex maximè facit ad vitam Cartusianorum, qui etiam in extremis à carnium esu abstinent. Imò & à vino abstineri solitum liquet ex ipso Prudentio & Theophilo Alex. qui vixit circa annum CCC. *in epist. de Pascha celebratione.* Denique solebant ieiunantes ξηροφαγίαν obseruare, & ab omnibus escis iurulentis, & pinguibus caseo & lacticinijs abstinere, *can. denique ead. dist.* Tertull. *lib. de ieiunijs* aduersùs Psychicos, & alibi sæpiùs. imò quod maius est solebant veteres sinè vllo cibo & potu plures dies transigere, quod maximè fecisse monachos Ponti, & eos viginti dies & noctes exegisse scribit Gregorius Nazianz. *ad Hellenium*, D. August. *epist. 86. ad Casulanum*: alios integras hebdomadas peregisse, teste Luciano in Philopatro; quod ità intelligendum putem, vt non ab omni cibo penitùs abstinerent. Per cibum & potum intelligimus omne edulium, & escam præter panem & aquam: vnde est quòd apud Donatum *in Terent.* cibus sumitur pro eo quod delicatis præberi solet, victus verò de aridis & inanibus alimonijs, rejectó etiam si lubet pane, & sumptis tantùm oleribus & herbis agrestibus, sicut de Iustiniano Imp. narrat Procop. *lib. 1. de ædificijs*, quem transactis duobus diebus solidis, agrestes herbas sale & aceto conditas, rejecto pane & vino comedisse

tradit. Nil prorsus edisse per integram hebdomadam, vel viginti dies, absurdũ esser omnino, nec vltra tres dies potuisse fieri quisquã affirmare audeat, licèt D. August. *lib. 1. de moribus Manich.* quosdam vltra tres dies omnimodo abstinuisse recenseat, sed vt rem miram; *Ieiunia prorsus incredibilia*, inquit, *exercere didici, non quotidiè semel, sub noctem reficiendo corpus, quod est vsquequaque vsitatissimum, sed continuum triduum, vel amplius sinè cibo, ac potu ducere.* Nec verò ieiunia solum attendebantur in potu & cibo, sed etiam in alijs; ità vt negotia vlla non exercerentur diebus statis, *cap. 12. Concil. Aquisgran.* *11.* Nicol. ad *consulta Bulgar. cap. 45.* Theodulphus ad presbyteros Aurelian. *cap. 42.* sed omne tempus pijs occupationibus impenderetur, vt in visitandis pauperibus & captiuis, quod munus proprium est Episcoporum diebus esurialibus cuiusque hebdomadæ, quartâ nempe & sextâ olim feriâ, *l. Neminem. C. de Episcopal. audientia*: sed nec licuit festos dies celebrare πανηγυρίζειν; imò quod est maius, sacrificium Deo offerre, præterquàm diebus sabbato & Dominico, & Annunciationis B. Mariæ festo, *can. 52. syn. sexta in Trullo*: nec Martyrum natales peragere, *can. 51. syn. Laod.* quòd, vt docet Balsamon, hi dies festi gaudium adferrent, & incongruum mœrore simul & gaudio diffundi; sed hic excessus fuit Græcorum, non Latinorum.

DE PVRIFICATIONE POST PARTVM,

TIT. XLVII.

AD mysteria diuina audienda & sacramenta percipienda qui, & quomodo admittendi sint, diximus; sed quia nemo ad ea accedere potest nisi dignus sit Ecclesiam ingredi, ideò agitur de purificatione, sinè qua mulieres post partum non admittebantur ex lege Mosis, *cap. 12. Leuit.* certi enim dies erant quibus mulieres post partum à templi ingressu arcebantur, si masculum peperissent 40. si fæminam 60. septem quidem diebus mariti cum vxoribus versari prohibebantur, qui vocabantur dies separationis, reliquis vsque ad 40. vel 60. cum eis loqui & vesci, non tamen debitum exigere fas erat, *can. Cùm enixa, & can. Ad eius, d. 5.* sed quia omnia illa ceremonialia præcepta sublata sunt, respondet Innocent. III. in *cap. vnico, hoc tit.* statim à partu mulieres, vt Deo gratias agant Ecclesiam ingredi posse, nec pœnam in culpam vertendam esse ait *can. Si mulier. ead. dist.* nisi ex veneratione & reuerentia id libenter agant, quod non

solum obseruarunt primitus mulieres, sed etiam mariti, qui post copulam coniugalem lauacri purificationem quærebant, & ab ingressu Ecclesiæ paululum abstinebant, vt scribit Gregorius Magnus *lib. 12. epist. in responsione ad August.* x. *Vir*, inquit, *cum propria coniuge dormiens, nisi lotus aquâ intrare Ecclesiam non debet, sed neque lotus intrare statim debet, can. vir. can. propria. 33. q. 4.* Refert & ipse matronam quandam, quæ cùm carnis æstu à viri sui complexibus abstinere non potuisset, & subsequente die ad dedicationem Oratorij S. Sebastiani accessisset, à malignis spiritibus correptam fuisse, *lib. 1. Dialog. cap. 10.* In more fuit & hoc antiquis Ægyptijs & Græcis, vt numquam nisi loti templum adirent, & Iouem precarentur, apud Herodotum in Euterpe, eo quòd, vt ait Tullius *1. de legib.* labes corporis aquæ abstersione tollatur. Christiani primitùs hoc obseruarunt, vnde ad fores Ecclesiarum erant fontes quibus ingressuri lauarentur, teste Eusebio *lib. 10. cap. 4.* Paulinus *epist. 12. ad Seuerum.*

Sancta nitens famulis interluit atria lymphis
Cantharus, intrantúmque manus lauat amne ministro.

Non quòd crederent aquâ vitia purgari, sed vt eâ lotione ad mentem purgandam excitarentur: Tertull. *lib. de orat. Hæ sunt veræ munditia, non quas plerique superstitiosè curant ad omnem orationem, tum etiam cum lauacro totius corporis,* quod agnouit Ouid. 2. *Fastorum.*

Ab nimiùm faciles qui tristia crimina mentis
Fluminea pelli posse putatis aquâ!

Apud nos in mulieribus enixis purgatio necessaria non est, licèt hoc statuerit purificationis lex; cùm propter fluxum sanguinis qui eas facit immundas, tum propter secundas seu secundinas, quæ sunt membranæ quibus in vtero partus obuoluitur, de quibus Plin. *lib. 20. cap. 9.* In hac purificatione propter periculi & doloris euasi gaudium solebant fœminæ conuiuia cum placentis & ferculis facere, quæ dicebantur, festa secundarum, qui ritus eò deuenerat, vt etiam in honorem Virginis Mariæ, secundinæ fierent, quod damnauit Synodus VI. *in Trullo, can. 80.* eo quòd absque vllis secundis, absque fluxu sanguinis, absque dolore mundi Saluatorem pepererit: error processerat ex eo quòd in Ecclesia festum Præsentationis, seu Purificationis celebrabatur; licèt enim huic legi adstricta non foret, eam tamen voluit adimplere, vt tradit D. August. *heresi 5. & S. Cyprianus serm. de Natiuitate Christi.* Hoc autem Purificationis festum primùm institutum fuisse à Iustiniano sub Vigilio Papa, refert Cardinalis Baronius ad annum 544. quod confirmatur ex Landulpho in eius vita, cui etiam suffragatur Siffridus *lib. 1. epist.*

epist. nisi in eo quod sub Pelagio, non Vigilio factum asserit, idque Constantinopoli: *Sub Pelagio,* inquit, *Papa, & Iustiniano Imp. sumpsit initium apud Constantinopolim, vt ὑπαντὴ Domini celebraretur*: causam fuisse ingentem mortalitatem refert Sigebertus in Chronico, ad annum *542.* Albinus Flaccus *lib. de diuinis officijs* in detestationem Lupercaliorum statutum fuisse dicit, & errat Cedrenus, qui non sub Iustiniano, sed Iustino vltimo imperij anno factum narrat. Hoc festum deinde litanijs auxisse Sergium scribit præfatus Albinus Flaccus *d. lib. de diuinis Officijs*.

DE ECCLESIIS ÆFICANDIS, vel reparandis,

TIT. XLVIII.

CVM de consecratione altarium, de sacramentis in Ecclesia ministrandis, & de ipso ingressu templi dictum sit, meritò agendum de ædificatione & reparatione Ecclesiarum hoc tit. in quo duo potissimùm tractantur; ædificatio & reparatio. Ædificari quidem Ecclesiæ, nisi causâ cognitâ & probatâ ab Episcopo non debent, *can. Quidam. 18. q. 2.* & vbi necessitas populi id requirit per congrua & vtilia loca, vt ait *can. Ecclesias. 16. q. 7.* veluti si talis sit distãtia, quæ incommodum plebibus adferat, quo minùs diuinis Officijs interesse possint, *cap. 3. hoc tit. can. cùm longè. dist. 63.* licèt noua hæc constructio vergat in perniciem antiquæ Ecclesiæ, ait Cælestinus in *cap. fin. hoc tit.* quod est contrarium vniuerso iuri in *can. Ecclesiæ, & seq. 16. q. 1.* in quibus veteres Ecclesias nouarum erectione possessionibus, decimis, iustitijs, non esse defraudandas asseritur; quod intelligendum est quoties adhibetur consensus Episcopi & Rectoris, in cuius diœcesi vel parœcia noua fit Ecclesia, *can. Multis. ead.* adeò vt is qui nouiter instituitur, sit propriè vicarius perpetuus, cuius præsentatio pertineat ad Rectorem primarium, *cap. 3. hoc tit.* similiter de Episcopatu dicendum est, hic enim titulus hùc spectat; nomine enim Ecclesiæ frequenter Episcopalem intelligimus; & totam congregationem fidelium diœcesis vocabulo, *can. Scire. 7. q. 1. cap. Relatum. sup. de testament.* Si excreuerit in immensum populus, & tales sint ciuitates quæ dignæ censeantur eo priuilegio, tunc constitui potest Episcopus, *can. 6. Syn. Sardic. & in cap. fin. 65. dist.* non verò in pagis & vicis, ne vilescat nomen Episcopi, ait Anacletus *epist. 3. can. Episcopi & seq. dist. 80.* sed in his χωρεπίσκοποι, aut περιοδευταὶ ponendi sunt, li-

cèt aliquando & Episcopi positi fuerint, quos tamen non vt Episcopos habendos censuit *can. 57. Syn. Laodic.* imò eos ditionem & potestatem Episcoporum, qui in ciuitatibus sunt, agnoscere debere, καὶ μηδὲν πράττειν ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου ἐν τῇ πόλει: vbi Balsamon scribit talem Episcopum vicanum & rusticum sinè mente Metropolitani nîl agere posse, contra ipsorum verborum significationem, & mentem ipsius Synodi; quod apparet ex eo quòd nouum non esset decernere, vt Episcopi Metropolitano subsint, quod de iure communi fit; sed id fuit nouum, vt tales vicani Episcopi subsint Episcopo ciuitatis; quia scilicet propriè non sunt Episcopi, sed exarchi, circumcursatores ad animarum curam destinati. Pari ratione nec Metropolitani noui, nec primates institui debent, nisi gens aliqua deinceps ad fidem fuerit conuersa, *can. Nulli. 99. dist.* licèt aliquando in gratiam principum id effectum fuerit, vt de Toletana vrbe, quam primatus honore ornauit Summus Pontifex, ad instantiam Chindasuinti Gotthorum Regis, vt scribit Rodericus *lib. 2. cap. 21.* nostra vrbs Tolosa olim Narbonensi subdita prouinciæ, metropolis effecta beneficio Ioannis XXII. *cap. nuper certis. Extrauag. de prabend. & dignitatib.* Nec id absque ratione, eo quòd regia vrbs quondam, imò & metropolis fuerit: iure definitum fuit vt Primatus, Metropoles, Archiepiscopatus, & Episcopatus constituantur pro ratione & dignitate prouinciarum & ciuitatum, *can. Prouincia. 99. dist. 1.* sed forsan longiùs progressus sum quàm debui, & hunc sermonem melius & conuenientiùs titulo de præbendis & dignitatibus tribuissem, ad semitam redeo. Non solum parœciales Ecclesiæ condi possunt cum supradicto temperamento, sed etiam monasteria, *cap. penult. & vlt. hoc tit.* adhibito Episcopi consensu, vel solâ Summi Pontificis autoritate, inscijs Episcopis & plebanis · quod tamen raró olim fiebat, eâque dumtaxat lege, vt parœcianos ad quotidiana officia, aut ad sepulturam non reciperent, *cap. hoc tit. in 2. compil.* Præterea inspicienda est opportunitas locorum, in quibus Ecclesiæ ædificari debeant, & doti earum sufficienter prouideatur, non solùm ad sarta tecta, ad ornamenta & luminaria, sed etiam ad custodum & deseruientium, τῶν προσεδευόντων alimenta, vt loquitur *Nou. Just. 67. can. Nemo. de consecrat. dist. 1.* quā dotē pro ratione dignitatis Ecclesiæ, vel Oratorij assignari debere, scribit Gregorius in *epist. 6. lib. 7. epist. 18. lib. 11.* & ædificator intrà quinquennium complere debet ædificium, & si antè decesserit, heredes eius tenentur, *Nou. 123. cap. 18. & No. 131. cap. 10.* Formam Ecclesiarum si quæras, ea potissimum fuit quæ crucis formā referret, vt de Ecclesia in Narnio narrat Baronius

ex Marco Diacono ad annum 401. vel in modum nauis; ex præcepto Clementis *lib. 2. Constit. cap. 57.* quòd præfigurata fuisset in arca Noe, vt tradit Gaudentius *Serm. 8. Paulinus epist. 34.* vnde hodiè dicimus nauem Ecclesiæ Gallicè, *la nef.* Fuit verò ex primæuo ordine vt ædificium esset versus Orientem, *can. Ecclesiasticarum. dist. 11.* apud Tertull. *in Apolog.* *προσευχέσθω δὲ κατὰ ἀνατολάς*: id est, *precetur verò versùs Orientem, Constit. Apostolicarum 46. lib. 7.* tum quòd Oriens sit Christi figura, vt idem ait *lib. aduersùs Valentinian. cap. 3.* tum quòd alijs mundi partibus sit præstantior: quam consuetudinem ab Apostolis manasse scribit Iustinus Martyr *resp. 118. ad Orthodoxos.* Alij dicunt id ideò fieri, quòd paradisus in Oriente esse credatur, & sol supra paradisum oriatur, vt refert Moses Barcepha, Commentario de paradiso, *parte 1. tom. 1. Bibl. SS. PP.* Gentiles quoque ad Orientem precabantur, sed longè diuerso sensu; siquidem solem Orientem adorantes spectabant, Apul. *lib. 2. Tunc Orientem obuersus, & incrementa solis Augusti tacitus imprecatus.* Iudæi contrà Occidentem spectabant *3. Reg. 8.* ne sicut gentiles viderentur solem adorare, vt scribit Anastasius Sinaïta *q. 48.* in Scripturam: quâ ratione intelligendus est Iosephus, qui *lib. 8. Antiq. cap. 2.* dixit templum Salomonis ad Orientem versum fuisse, quia scilicet facies & ingressus Orientem prospiciebat; sicut è contrario Christianorum templorum portæ solem occiduum respiciunt, vt orantes in eis vultum dirigant ad ortum, vt de templis paganorum refert Vitruuius *lib. 4. cap. 5.* Olim veterum templorum apud Christianos introitus erat ad ortum, vt sol æquinoctialis radios suos contra medietatem templi protenderet, vt ijs quibus ingressu interdictum erat, saltem prospectum præberent, vt tradit Vualafridus Strabo *lib. de Ecclesiast. offic. cap. 4.* quod confirmat Sidonius *epist. 10. lib. 2.*

Ædes celsa nitet, nec in sinistrum,
Aut dextrum trahitur, sed arce frontis
Ortum prospicit æquinoctialem.

Eusebius quoque describens templa à Christianis erecta ingressum & aditum ad ortum ponit *lib. 10. hist.* Quî ergo fieri potuit vt supplices orarent versùs Orientem, si ab ortu ibant ad templum? secundùm figuram templorum nostri temporis necessariò precari versùs occasum debuissent. Res est non exiguæ disquisitionis, nec huic difficultati facilè potest satisfieri, nisi dicamus Ecclesias patuisse olim ad ortum, & fideles intùs preces suas ad ortum etiam fecisse, nec id incongruum erat, quia altare positum erat in introitu templi, vbi & sacrificia fiebant, vt idem Strabo docet, & *Aristeas lib. de lxx. Interpretibus*: Procopius *lib.*

de ædificijs describens templum sanctæ Sophiæ, innuit sanctuarium fuisse versus templi frontem & solem orienrem: καὶ τὸ μὲν τοῦ νεὼ πρόσωπον (ἔστι δ' αὖ αὐτοῦ τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον, ἵνα δὴ τῷ Θεῷ ἱερουργοῦσι τὰ ἄρρητα) τρόπῳ τοιῷδε δεδημιούργηται. Id est: *Et frons quidem templi (est autem pars vbi sacra arcana Deo faciunt versùs orientem solem) ratione huiusmodi fabricata est.* Hoc vt clariùs constet, sciendum ità dispositum fuisse templum, vt facies ipsius, seu frons tres portas haberet, quarum media longè amplior & præstantior obicibus & repagulis clausa à custodibus seruabatur, per quam sacerdotes & ministri ad altare & sanctuarium ingrediebantur. Alijs duabus portis minorib. parebat aditus ingressuris, qui per porticus ex vtraque parte dispositas ducebantur in interiora templi loca, in quibus mansiones pro ratione personarum distinctæ, & dispositæ erant, ità vt non pateret aditus ad sanctuarium, quod cancellis vndique circunseptum erat; quæ omnia perspicuè demonstrat Eusebius dicto loco. Ingressus ergo erat ad Orientem tam apud Christianos, quàm Gentiles, qui templorum extremitatem per anticam & posticam partem denotabant; antica erat ad ortum, postica ad occasum: per anticæ nomen intellexerunt veteres ianuam, autore Verrio Flacco, in verbo, *anticum*; quo sensu etiam Isidorus *lib. Orig.* partes templi quatuor ponit anticam ad ortum æquinoctialem, posticam ad occasum, sinistram ad septentrionem, dexteram ad meridiem. Apud Iudæos licèt antica pars, siue aditus pateret ad solis ortum; tamen orantes ad posticam, siue occasum conuersi erant, ideóque grauiter arguuntur Gentiles, qui solem adoraturi terga vertebant Domini templo & facies Orienri, *Zacharia* 8. Christiani imitari voluerunt formam templi Salomonici, quod faciem habebat versùs ortum; attamen ne more Iudæorum ad Occidenrem precarentur, Sanctuarium & altare ad Orientem locarunt in introitu, in antica, non in Occidente siue in postica: & ità templum D. Petri Romæ constructum refert Leo Magnus *lib. 7. de Natiuitate*, & Vualafridus Strabo, dicto loco. Et hanc formam prioribus seculis seruatam fuisse credendum est; sed successu temporis immutata est, constitutâ facie templorum ad occasum, vt interiora penetralia, vbi est altare, ad Orienrem vergerent, quod ostendit satis Paulinus *epist. 12. Prospectus*, inquit, *basilica non, vt vsitatior mos est, orientem spectat.* vbi per prospectum, faciem templi, vbi atrium est denotat. Gentiles quoque, vt hoc addam, licèt templa sua ad ortum paterenr, preces etiam hùc fundebant, testibus Porphyrio, & Luciano *lib. de domo*, & Clemente Alex. *Strom.* 7. Hic autem mos non ad superstitionem vsque seruatus est, sed aliquando ad occasum,

& alias mundi partes templa sua & preces verterunt; vnde est quòd Iustinus Martyr *q. 118.* ait in omni loco esse orientem precantibus, ἐν παντὶ τῷ τόπῳ ὑπάρχει ἡ ἀνατολὴ τοῖς εὐχομένοις. De magnitudine Ecclesiarum nonnihil addendum est: siquidem non concessum erat pro arbitrio amplitudinem constituere, sed solebat in eis ædificandis Episcopus loci aduocari, qui locum consignabat, & lineâ circumscribebat, teste D. Hieronymo in vita Hilarionis: *Mira Domini gratia*, inquit, *non priùs abire passi sunt, quàm futuræ Ecclesiæ lineam mitteret*: & hoc est quod consignationem vocat Gregor. in *cap. 1. sup. de religios. domib.* Sic & lineâ missâ condebantur vrbes, teste Eustathio, vbi Dido bouis corio Carthaginem designauit, apud Herod. *lib.* 5. & Virgil. 1. *Æneid.*

Taurino quantùm possent circundare tergo.

Vt plurimùm Ecclesiarum amplitudo, seu circuitus ex veteri Ecclesiæ instituto non fuit vltra 40. passus, Capellarum & Oratoriorum 30. vt refert Nicolaus in *can. Sicut. 17. q. 4.* Quapropter Eusebius Constantinum ingens & memorandum ædificium in animo habentem, locum amplioribus terminis circumscripsisse refert: frequentiùs ambitus Ecclesiarum triginta passibus concludebatur, *can. Quisquis. 17. q. 4.* Alterum huius tit. membrum reparationem Ecclesiarum respicit, ad quam tenentur quicunque prouentus Ecclesiarum percipiunt, *cap. 1. & 4. hoc tit.* secundùm antiquam diuisionem, quâ partes quatuor fiebant, quarum vna fabricis deputabatur, *can. vobis, can. concesso, & seq. 12. q. 2.* sartis tectis apud Gregor. *epist. 42. lib. 4.* & hæc portio decima fabricalis dicebatur, quæ separatim exigi solebat, nec aliò diuerti poterat sine expressa Episcopi, vel summi Pontificis licentia: vnde & videmus Clementem IV. in *epist. 24. & 103.* ad Archiepiscopum Hispal. decimas fabricales Regibus Castellæ, & Legionis concessisse, vt Ecclesiam aduersùs Sarracenos tuerentur. Hæ decimæ, sicut aliæ, pertinent ad ipsorum cognitionem quorũ autoritate dispensari à presbyteris & diaconis debent, *can. præcipimus. 12. q. 1. can. de reditibus. 12. q. 2.* nec solùm quarta fabricalis in reparationem Ecclesiæ conuerti debet, sed etiam quod superest ex portionibus clericorum, *cap. 1. & 4. hoc tit.* & ne minùs solicitè id fiat, Episcopo visitationis munus iniungitur, vt exquirat diligenter, quibus vnaquæque Basilica reparationibus indigeat, *can. decreuimus, & seq. 10. q. 1.* & si quæ fuerit diruta, vel clericorum solatio, & populi frequentiâ destituta, vt nulla reparationis spes remanserit, tunc eam proximiori vnire debet Episcopus, vt rescribit Gregor. *in epist. 8. lib. 1. & epist. 35. lib. 2.*

DE IMMVNITATE ECCLESIARVM, cœmeterij, & rerum ad eas pertinentium,

TIT. XLIX.

PARVM fuisset dixisse de consecratione, dedicatione, & ædificijs Ecclesiarum, & de ritibus qui obseruantur, nisi & priuilegia earum & immunitates proponantur. Immunitas, est vacatio, & exemptio munerum, onerum, & officiorum, quæ libertas vocatur à Tullio, *Orat. de Fonteio*; sicut immunis dicitur, qui nullo fungitur officio, munis qui adstrictus oneri est; officiosus ideò dictus à Festo, vectigalis à Tullio 3. *Offic.* Græcis λειτεργὸς, sicut ἀλειτεργὸς immunis, & ἀλειτεργησία immunitas. Consideratur dupliciter immunitas, ratione templorum, & ratione personarum, quæ in eis deseruiunt. Primùm, quod in *cap.* 1. statuitur tangit immunitatem Ecclesiarum, ne in eis placita & iudicia secularia exerceantur, non tantùm intrà ipsas, sed nec in earum atrijs & porticibus, *can.* 22. *Syn. Arelat.* sub Carolo Magno, *cap.* 91. *lib.* 5. *Capitul.* Moris erat olim sub dio causas agere, atque in portis ciuitatum, sed plerumque ob ingruentes pluuias, aut solis ardores in templum iuris dicundi causa sese recipiebant Comites, quod prohibuit Carolus, iubens vt ipsi domos sibi constituerent in quibus mallum tenerent, non verò in Ecclesijs, *cap.* 28. *lib.* 4. *Capitul. Mallus tamen neque in Ecclesia, neque in atrio eius habeatur*: extant formulæ talium immunitatum apud Flodoardum *hist. Rem. lib.* 11. *cap.* 9. & apud Marculph. *lib.* 1. *cap.* 3. Processerat hic abusus à gentilibus; nam apud Romanos Senatus postquàm sacrificatum fuerat, in templo ius dicebat, teste Gellio: nec solum in ciuilibus causis, sed etiam ijs quæ corporalem pœnam ingerunt; nec enim iudicium sanguinis exerceri debet, vbi est tutela refugij, *cap.* 5. *hoc tit.* Habuit prætereà hanc immunitatem Ecclesia, vt ab ea extrahi sontes non possint, *cap. seq. & can. definiuit.* 17. *q.* 4. quod sancti canones exemplo legum Romanarum effecerunt, *can. id constituimus.* 17. *q.* 4. nec solum templa, sed etiam statuæ asylum præbebant, *l.* 2. *de his qui sunt sui vel alien. l.* 1. *de offic. præf. vrbi.* contrà facientibus crimen maiestatis inditum est à Theodosio *l.* 2. *C. de his qui ad Eccl. confug. l.* 4. *C. Theod. eod.* quod diu non est passus Arcadius; imò omnes debitores & rationibus obstrictos ab aris & templorum septis auelli posse statuit, *l.* 3. *C. Theod. de his qui ad Eccles.* idque suasu Eutropij, quem ob id di-

uinam vltionem expertum fuisse narrat Chrysostomus *homil. in Eutropium.* Contrà Leo sub pœna capitali Theodosij sanctionem renouauit, cum tanta religione, vt talia audentes solius etiam cogitationis pœnam non effugerent, *l. præsenti. C. eod.* hinc obseruatum fuit semper, vt pro omni debito vel crimine, Ecclesia præsidio esset confugis, *can. Eos qui. 87. d.* adeò vt nec læsæ maiestatis rei inde extruderentur, *Syn. Matisc. II.* Cùm enim Eberulphus Chilperico regi necem intulisset, & eum ab Ecclesiæ atrio extraxissent satellites, vltio diuina secuta est interfectores, teste Greg. Turonensi *lib. 6. hist. Franc. cap. 21. & 22.* posteriores tamen Pontifices cum licentia Episcopi reos extrahi posse censuerunt; homicidis quoque, & adulteris, & virginũ raptoribus terminos Ecclesiarum non prodesse, imò nec alijs, sed tantùm ijs qui vim, iniuriam, & sæuitiam potentiorum, & dominorum pertimescerent statuit Iustinian. *Nou. 17. cap. 7. & Nou. 117. cap. vlt.* Ius canonicum hac in parte criminosis fauere voluisse non est credendum, quum & publicos latrones & depopulatores agrorum ab Ecclesiæ asylo expellat *cap. inter alia. hoc tit.* homicidas quoque eijciendos esse, & eis victũ denegari debere ait, *cap. 23. lib. 9. Capitul.* sed & omnibus atrocium criminum reis sinum suum claudit Ecclesia, cum aliquo tamen temperamento suæ benignitatis, nẽpe vt confugis, mortis, & pœnæ corporalis immunitatem præstet, tactis priùs à vindicibus sacrosanctis Euangelijs coram clericis, *d. cap. Inter, & can. de raptoribus, 26. q. 1. can. id constituimus. 17. q. 4.* Idem est de cœmeterijs, ex quibus fontes abstrahi non debent, ex decreto Innocentij II. *in Syn. Rom. cap. 22.* in his collocatæ erant cruces, quibus septa & ambitus designabantur, ne quis terminos auderet transgredi: Anonymus *4. de mirac. S. Benedicti. Denique cruces aliquantulum excelsas per gyrũ cœmeterij posuerunt, quas nemo suum persequens inimicum transgredi audeat.* Imò quod sanctius & laudabilius olim fuit, cruces in triuijs & itineribus positæ securitatem præbebant, ex decreto Vrbani II. in Syn. Claromont. *cap. 29. & 30.* Non est hoc loco omittenda pulchra constitutio Bonifacij Archiepiscopi Cantuarien. tit. de immunitate Ecclesiæ, quę impedientes ministrari alimenta confugis, pœnâ sacrilegij plectendos decernit: & in eo notanda consuetudo Angliæ, vt qui abiurabant regnum, non possent ab Ecclesia, vel cœmeterio abstrahi, sed deducebantur ad proximũ portũ vt exirent è terra, saluis sibi vitâ & membris, vt scribit Guillelmus Lyndevuode ad Prouinciale, seu Constitutiones Angliæ: qui & addit, quod notatu dignum est, confugientem ad Ecclesiam, se clericum esse asserendo, tutũ esse à iurisdictione regia, etsi non abiurasset regnum. Præter has im-

munitates & priuilegia, prohibetur etiam ne Ecclesiæ, & earum septa hospitio sint laïcorum, nec tabernæ, aut cauponæ in eis fiant ad cibos vendendos, *can. 77. Syn. VI. in Trullo*, nec vlli accubitus, *κατασκευάσματα*, vel lectuli in medio templi sternantur, *can. 74. ead. can. 4. d. 42.* nisi summæ necessitatis causâ, *can. Nulli. 41. d.* quæ necessitas efficit aliquando vt & iumenta in Ecclesiam introducere liceat, omni alio diuersorio deficiente, *can. 89. eiusd. Syn.* ad quam Balsamo etiam volucres, perdices, passeres, & columbas introduci posse putat, sed rarò, ne sanctum per excrementa contaminetur. Sed eò deuentum hodiè est, vt ex templis fiant horrea, messes, & fœnum in his recondantur, quod acriter reprehendit Theodulphus ad presbyteros Aurelian. *can. 8.* mensas & arcas illic inferri etiam vetat Gregor. VII. *Concil. Rom. cap. 32.* nisi belli tempore, *can. 19. Concil. Later.* vt suprà *tit. de custodia Eucharistiæ* diximus. Altera immunitas respicit personas Ecclesiæ, quas ab omnibus muneribus & oneribus eximi voluit Constantinus in *l. 1. & 2. C. de Episcop. & cleric.* quod Iustinianus renouauit in *l. Generaliter. eod. relata in can. Generalietr. 16. q. 1.* & vilibus præsertim ministerijs, vtpotè calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, & similium, quæ enumerantur *in l. maximarum. de excusat. mun. lib. 10. Cod.* à procurationibus & ratiocinijs; nec enim clerici fieri debent procuratores, actores, villici. *l. Officiales, C. eod. cap. vnica, sup. de obligat. ad ratiocin.* tunc enim iniuriam fieri clero ait Iustin. *Non. 123. cap. 15.* Denique liberi esse debent ab omnibus adscriptitijs conditionibus, *cap. 116. lib. 6. Capitul.* ab extraordinarijs verò muneribus non excusari debere sanxerunt Constitutiones Imperatorum; extraordinaria dicuntur quæ ad tempus & ex improuiso indicuntur, veluti angariæ, & paranigaræ belli tempore, *l. Neminem. C. de sacros. Eccles.* instructiones itinerum, pontium, portuúmque, *l. 7. C. eod.* reparationes & custodiæ murorum & portarum vrbis, *cap. peruenit, hoc tit. can. si nulla. 23. q. 8.* Constant. Harmenop. *lib. 2. tit. 5.* Benignior fuit Carolus Magnus, qui clericos ab omnibus personalibus & extraordinarijs oneribus liberos fecit, *cap. 190. lib. 7. Capitul.* ratio ab ipso Imperatore redditur, ob consecrationem quæ eos iuris diuini facit, vt præstent tantùm diuina seruitia, *cap. 116. lib. 6. Capit.* & vt ait Eusebius, *lib. 10. hist. cap. 7.* μᾶλλον ἄνευ τινος ἐνοχλήσεως τῷ ἰδίῳ νόμῳ ἐξυπηρετῶνται, id est, *absque vlla molestia propria legi obsequium præstent.* Non ità de oneribus patrimonialibus, seu possessionum, quæ Harmenop. λειτουργία κτηματικὰ vocat, Balsamon in *can. 4. Syn. VII.* ζευγολόγιον, *iugationem, iugum*, vt Constantinus Imp. *in l. 3. C. de Episc. & cleric.* vocat; ab his immunitatem non præbuit ipse
in

in *d. l. 3. eod.* nec Theodosius in *l. 15. C. Theod. eod.* Emanuël bullâ aureâ per totam Romaniam sacerdotibus omnibus non solùm omnis muneris publici, sed etiam *ζευγολογίας ἀτελείαν* concessit, vt idem Balsamon refert: quod tamen veteres æquum non existimarunt, vt D. Ambros. ostendit in *can. conuenior, & can. tributum. 23. q. 8.* de eo tamen conquestio maxima fuit, eò quòd apud Ethnicos sacerdotes à tributis omnibus, exactionibus, & oneribus immunes legi censoriæ adstricti non essent; quod cum temperamento accipiendum est, vt scilicet agri & possessiones clericorum censum præstent, non verò agri & possessiones ipsius Ecclesiæ, quæ sacræ,& nullius sunt, *can. nulli. 12. q. 2.* quas verò clerici iure suo & peculiari nomine, non verò Ecclesiæ possident, immunitas sequi non debet, in quibus principis dominatum agnoscere debent, *can. Magnum. 11. q. 1.* vel potiùs ne in immensum excrescant patrimonia clericorum in ceterorum perniciem, quibus licet possidere mansum integrum, sine vllo seruitio, vt est in *cap. 1. sup. de censib.* & ità intelligenda præcepta tam regia, quàm imperialia, quæ olim emunitatem clericis dederunt, quorum formulæ sunt apud Marculphum passim, & apud Flodoardum, & *can. 7. Synodi Aurel. I.*

NE CLERICI, VEL MONACHI *secularibus negotijs se immisceant,*

TIT. L.

IMMVNITAS non tantùm vtilitatem & commodum Ecclesiæ respicit, sed etiam honestatem; & ideò sicut suarum prærogatiuarum, ità dignitatis suæ, & decoris leges habere debet, quas ministri ipsius obseruent, vt à laicis & profanis hominibus in vtroque dissimiles sint vitæ modo. Igitur non debent se negotijs seculi implicare, *se seculari*, vt loquitur Anonymus Maioris Monasterij; *Archiepiscopus Turinensis monachos accusauit, vbi indecente petulantiâ lasciuire solent, & seculari, quod dictu nefas est, & ad hoc dedecus maius redigere monasterium.* Nec quidquam cum secularibus commune debent habere clerici, cùm sua stipendia separatim capiant, *can. hi qui. 21. q. 3.* quod ex institutis Apostolorum processit, *can. 6. Apostol.* Imprimis iudicio sanguinis interdicitur clericis, *ex Concil. Tolet. in cap. 5. hoc tit.* adeò vt contrà facientes gradus clericalis honore priuentur, *can. Sæpè, & seq. 23. q. 8.*

quod & Innocent. III. in Concil. Later. renouauit, *cap. Sententiam, hoc tit. reos tormentis afficere, vel supplicijs extorquere censura curiæ est, non Ecclesiæ disciplina*, ait Hildebrandus *epist. 30.* multò minùs & placitis secularibus interesse, vel præesse possunt, vt illic præpositi sint, vel Missi Comitum, vel Vicecomites, *d. cap. 5.* vel principum Iustitiarij, *cap. sed nec. 4. hoc tit.* vt fusè tractatur in *cap. 2.* sententiarum synodalium Lucæ Patriarchæ; qua tamen in re Innocentij III. temporibus abusus maximè inualuerat, præsertim in Anglia; refert etenim Matthæus Paris, monachos S. Trinitatis conquestos fuisse apud Innocent. III. quòd Hubertus Cantuariensis Archiepiscopus contra ordinem dignitatis suæ, se iustitiarium Angliæ & sanguinis iudicem gereret, quod sub pœna interdicti Richardo primo Innocentius vetuit, & huic præcepto Rex obtemperauit. Inhibetur etiam clericis negociatio, siue mercatura turpis lucri causâ, *cap. Secundùm. hoc tit. can. Quoniam, & seq. 14. q. 4.* iusta enim & honesta negociatio licita est, *cap. 1. hoc tit.* quia & Apostoli necessitatis causâ id egerunt, & B. Paulus de se profitetur *Act. 20. can. 1. 21. q. 1.* licet clericis & monachis mercaturam exercere, vt quæstus in vsum pauperum conuertatur, ait Constantin. in *l. 2. C. de episc. & clericis:* quod ità intelligendum est, vt quidem καπηλικὴν ἐργαστήριον ἔχειν liceat ad alijs elocandum, non verò vt intelligimus ἔχειν, *habere*; id est, exercere; non enim hoc licet *can. Nulli. 44. dist.* sicque interpretatur Balsamon in *can. 9. Syn. VI.* Longissima porrò differentia est, inter mercaturæ, siue negotiationis, & laboris, industriæque propriæ quæstũ; siquidem quòd proprijs manibus faciunt, & operantur clerici iustũ est; sic enim ex præcepto fecerũt olim Monachi ad vitãdũ otiũ: lucra verò quę ex fœnore captãtur dãnat *can. 17. Syn. Nicænæ.* vnde cõqueritur Sidonius *epist. 8. lib. 1.* clericos fœnerari, syros psallere, ordine præpostero, quod & arguit quoddam genus idololatriæ: Tertull. *lib. de idololat. cap. 12.* idẽ de procurationibus & cõductionibus statuitur in *d. cap. 1.* nec enim officiales fieri debẽt, & alijs ratiocinijs occupari, *cap. vnico, sup. de obligat. ad ratiocinia. l. officiales. C. de Episcop. & clericis:* non villici, non insularij, id est exactores pensionũ ex insulis locatis, *l. Imperatores, de offic. præf. vigil.* Tutelis quoque & curationibus sese implicare non debent; hoc prohibitum Episcoporum concilio scribit Cyprianus *epist. 9. lib. 1.* & vetat Leo *Imp. No. 68. & Iustinianus Nou. 123. cap. 5.* quæ omnia nominatim cauentur in *can. Peruenit. 86. d. & can. 3. Syn. Chalced.* ad quem Balsamo refert, clericos posse fieri executores testamentorum, imò & ad tutelam vocari legitimam, non testamentariam, adductâ Nouellâ Leonis sapientis, quod tamen ius canonicum non admisit, nisi eo casu,

quo quæstio est de miserabilium personarum tuitione, vel cura, *cap. 1. & can. Episcopus. 88. dist.* Non possunt etiam clerici suscipere tabellionatus officium, *cap. Sicut hoc. tit.* in quo Innocentius III. abusum coërcet, quo passim in Esculana ciuitate presbyteri, diaconi, & subdiaconi tabellionatus officio fungebantur, vt est in *epist. integra Registri nuper editi.* Indignum enim esset eos seruos fieri, qui pro dominis agnoscuntur; tabelliones sunt serui publici, *l. non aliter. ff. de adopt.* Aliud est quod alienum à proposito monachorum vult Alex. III. in Concilio Turon. scientiam legum & medicinæ, *cap. Non. magnopere. hoc tit.* quod decretum Honorius III. ad omnes clericos dignitate aliquâ præditos & quoslibet presbyteros traduxit, in *cap. vlt. hoc tit.* Quantùm attinet ad iuris ciuilis cognitionem, inhibet Innocent. III. *epist.* 144. *lib.* 1. quâ electum Brixiensem reprehendit, quòd cùm ei concessisset in scholis morari, legibus secularibus incubuisset: non abs re id monachis vetitum, ne eo prætextu à contemplationis & silentij terminis auocentur, vt ait *d. cap. 3.* quod non est extendendum ad Ius Canonicum, cuius studium nobile, purum, & planè diuinum, licèt aliquando à Benedicto XII. sub pœna excommunicationis monachis nigris & Cisterciensibus fuerit interdictum, expensis scilicet & sumptibus Ordinis, vt refert Anonymus in eius vita; quod & retractauit in suis constitutionibus regularibus, *cap. 7. de mittendis ad studia*, vbi nominatim Theologiæ, vel Iuris Canonici scientiam præscribit. Quantùm verò est de clericis secularibus, durum nimis & asperum videtur à ciuilis iuris scientia arcere, quòd veram philosophiam veteres nuncuparunt *iudicare, promere, & exercere iustitiam*, Plinius *lib. 1. cap.* 10. ideóque Bonifacius VIII. decreta hæc temperauit, prohibens plebanis, & dignitatem habentibus scholas huius scientiæ aperire, & publicè id ius profiteri: habebant illi in parœcijs suis scholas, vt constat ex *can. 56. lib. 2. apud Burchardũ, can. 5. in addit. Capitul.* & Theodulph. Aurel. *cap.* 20. non vetando quin priuatim huic studio incumbant, *cap. 1. hoc tit. in 6.* non vt forensium disceptationum periti fiant, vt est in *l. Repetita. C. de Episc. & cleric.* sed vt vtilitatibus suis, & alienis prospiciant, *cap. vnico. 39. dist.* Physices verò scientia omnibus interdicitur; Physica nihil aliud est quàm medicina, sicut Physici dicuntur medici, quorum alij theorici sunt, alij practici, vtraque horum doctrina improbatur; dum enim nimiùm autoritatis naturæ tribuunt, in autorem naturæ sæpiùs impingunt, vt loquitur Ioannes Sarisberiens. *cap. 29. lib. 2.* hanc scientiam parum proficere Christiano scribit D. August. *Enchiridio ad Laurentium*, ar-

guens eos qui pro ſua ſententia adducunt hunc verſiculum,

Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas.

Practicam medicinam olim presbyteris vſitatam fuiſſe docet Theodoret. in *epiſt. 115. ad Apellam*: εἷς τούτων ἐστὶν ὁ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος Πέτρος, λογικῶς μὲν μεταχειρίζων τὴν τέχνην κοσμῶν δὲ ταύτην τοῖς ἤθεσιν. Id eſt: *Vnus horũ eſt religioſiſsimus presbyter Petrus, qui rationabiliter artem exercet, ac illam moribus exornat.* quam tamen poſteà damnarunt noſtræ conſtitutiones, tum propter frequens mortis periculum, *l. illustras. ff de offic. præſid. diſcunt periculis noſtris, & experimenta per mortes agunt*, inquit, *Plinius lib. 29. cap. 1.* cùm quòd Chirurgicam artem exercent, vrunt, ſecant, cucurbitas admouent, *l. lege. ad l. Cornel. de ſica. l. 53. ad l. Aquil. Paulus 3. ſent. tit. 6. can. 1. Concil. Nicæni*: & ad hanc Chirurgicam artem medicinæ partem reſtrinxit Innocent. III. ſupradictas conſtitutiones, in *cap. Sententiam. hoc tit.* & *in epiſt. ad Gebennenſem Epiſcopum, lib. 14. regiſtri*, in qua cùm monachus quidam ferro tumorem gutturis mulieri cuidam aperuiſſet, ipſa poſtmodum cùm ſe vento & aëri expoſuiſſet è viuis exceſſit; vnde conſultus Summus Pontifex, an ſacris interdicendus monachus? reſpondet, non ideò cùm non ſuâ culpâ mulier obierit ab altari arcendum, ſatiſfactionem tamen condignam ab eo præſtandam, quòd alienum officium vſurpaſſet, ſibi minùs congruum.

Finis libri tertij

LIBER QVARTVS DECRETALIVM.

DE SPONSALIBVS, ET MATRIMONIIS.

TITVLVS I.

TOTVS hic liber ad iura connubiorum ſpectat, & contractuum, de quibus ſuperiori libro materiam complet; eſt etenim matrimonium contractus ad quem perficiendum conſenſus potiſſimùm requiritur, *can. 1. 27. q. 2.* & ad hunc confirmandum & roborandum alij contractus veniunt, quales ſunt ſponſalia, dotis, vel arrharum datio, donatio propter nuptias. Sponſalia ſunt contractus, qui nuptias præcedunt, & conſenſu fiunt, ſiue re, ſiue verbis, ſiue literis exprimatur, *can. Noſtrates. 30. q. 5. cap. is qui fidem. hoc tit.* definitio propria eſt in *l. 1. ff. de ſponſalibus; ſponſalia ſunt mentio & repromiſſio futurarum nuptiarum,* quam noſtri canones ſequuntur: per hanc repromiſſionem, ſeu ſponſionem reciprocam fides habetur de futuris nuptijs, duplici tamen modo; nam aliquando fides illa reſpicit conſenſum præſentem, & tunc verum & ratum eſt matrimonium, quod diſſolui iure non poteſt; aut reſpicit conſenſum futurarum nuptiarum, qui non ità adſtringit, nec complet matrimonium: & hæc eſt differentia, quæ habetur inter fidem pactionis, & fidem conſenſus, in *can. vlt. 27. q. 2.* Olim quidem veteri lege omnia ſponſalia vtroque modo concepta contractum matrimonij perficiebant, quod & definit *Syn. VI. in can. 69.* omnia fidei verba ad præſens tempus referebantur, interpoſitis ſtipulationibus, ſpondes, ſpondeo, *l. 2. ff. eod. & l. ſponſio, de verb. ſignif.* vnde ſponſi nominantur, quaſi inuicem repromiſſi, & ſtatim actio naſcebatur ex ſponſione: Seruius Sulpitius apud Gellium *lib. 4. cap. 4. Si poſt eas ſtipulationes vxor non dabatur, qui ſtipulabatur, ex ſponſu agebat, iudices cognoſcebant*: quo fiebat vt ſponſi ſeiungi, & ſeparari non poſſent, & ſi quis

alij desponderetur, reus adulterij esset, *d. can. 99.* & ad priorem redire cogeretur, eodem modo, quo hodiè sponsalibus factis de præsenti fœdus matrimonij contrahitur, *cap. 1. hoc tit.* nec enim amplius sponsi erant in potestate patris, sed sponsus sponsæ dominus erat. Pausan. *in Messeniacis* refert cum Aristodemus filiam suam dedisset immolandam, ciuem quendam Messenium ex sponsu agentem puellam vindicasse, negantē eam amplius in patris potestate esse, suā esse qui spōsus fit, in illam ius omne se habere: αὐτὸς δὲ ἐγγυησάμενος κυριώτερος ἐκείνου γίνεσθαι. Paulatim hoc vinculum imminutum est, pœna primum quadrupli statutâ, tum deinde dupli contra perfidum, *l. vnicâ. C. Theod. Si rector prouinciæ. l. penult. ff. de sponsalib.* iure nostro penitentia iniungitur, *cap. 5. & cap. Sicut. hoc tit.* fides illa, seu repromissio iureiurando contrahitur, quo fit vt fidem frangentes periurii dicantur, *cap. Quemadmodum. sup. de iuretur.* imò & Deorum contemptores olim habebantur, ob sacrificium in sponsalibus fieri solitum, quod dicebatur προγαμεία, & προτελεία apud Iul. Pollucem, *lib. 3. cap. 3.* Latinis confarreatio apud *Vlp. in fragm.* hinc etiam sponsi & sponsæ nomen quidam deducere malunt, quòd σπονδὰς, id est, libationes in fœdere sanciendo adhiberent, teste Festo. Hoc iure periurium nascitur ex iureiurando, sacrilegium, seu diuini numinis contemptus, ob ἱερολογίαν, per quam conciliatur matrimonium, *can. 1. & 2. 30. q. 5.* & tunc sponsalia fiunt de præsenti, & est matrimonium, licèt copula non intercesserit, *can. cum initiatur & seqq. 27. q. 2.* sicut enim iure ciuili emptionis, & venditionis contractus solo consensu fit, licèt res nondum tradita fuerit; ità & matrimonium sinè copula consistit, solus concubitus matrimonium facere non potest, solus consensus potest. *l. Nuptias. de reg. iur. l. penult. C. de incest. nupt. cap. Cum locum. hoc tit.* sicut enim separatio corporum diuortium non facit, sed animorum; ità nec matrimonium coniunctio facit corporum, sed voluntatum, *can. Matrimonium. 27. q. 2. Non. Iustinian. 127.* Vetus opinio Aegyptiorum erat, vt matrimonium non censeretur, nec nuptiæ existimarentur contractæ, nisi corporum conuentio intercessisset; tunc enim re contractas nuptias dicebant, quod damnat Zeno in *l. penult. C. de incest. nupt.* per Aegyptios intelligimus Iudæos. Inter matrimonium quidē & nuptias propriè differentia est, nuptiæ enim dicuntur cùm sponsa traditur viro, cum mancipatur: Quintilianus *decl. 306. Vis scire quid sint nuptiæ? aspice illam virginem quam pater tradidit* : traditio fiebat per deductionem in domum, *l. 5. de ritu nup. l. 3. §. Mulieri. de vsu & habit.* vnde Nonius [illegible], pro, *transire*; quòd hæ quæ nubunt in domum marito-

rum transeunt : sunt enim hæc solennia vnius diei epulæ nuptiales γαμήλια, quasi δαμήλια; nuptias enim γάμον, quasi δάμον dixerunt, à verbo δαμάζειν, quod est *domare*, ideò Græci diem primum γάμυς vocabant, secundum verò ἐπαύλια, Latinis *repotia*. Matrimonium differt à nuptijs, quòd sit totius vitæ societas, *cap. præterea. hoc tit.* & mentium coniunctio, ἔννοια, stabile coniugium Virgilio : indiuidua vitæ consuetudo , ex definitione Iustiniani, qui hanc differentiam ponit in *§. si aduersùs, Inst. de nupt.* *§. nuptiæ. de patria pot.* & *§. quibus. de heredit. quæ ab int.* quâ ratione factum arbitror, vt hic titulus sit conceptus de sponsalibus & matrimonijs , non de nuptijs, cùm nuptiæ, quibus commistio fit corporum, non sint necessariæ ad matrimonium, *can. omnis. 27. q. 2.* contrarium tamen videtur probari in *can. Non est dubium,* & *seq. ead.* in quibus matrimonium non creditur, nisi per sexuum coniunctionem, ideóque Alex. III. in *cap. 2. hoc tit. in 1. compil.* ait: *Non sunt vna caro vir & mulier, nisi cohæserint copulâ maritali,* quod temperatè sumendum est; scilicet matrimonium perfectum non esse in quo commistio sexuum, id est potestas reciproca corporum non est, vt possit alter ab altero debitum exigere, *can. sunt qui dicunt. in fine, ead. can. Si dicat. 33. q. 5.* potestas illa mutua corporum oritur ex consensu , sinè qua tamen consistit matrimonium; quod ideò non solùm canonibus, sed etiam legibus est constitutum, ne plus tribui concubitui , quàm consensui videretur: concubitus perficit & adimplet matrimonium, adeò vt petentibus denegari nequeat, & hinc matrimonium dici ait D. August. contra Faustum, quòd vxor mater fiat: cui simile est quod dicitur in *can. Requisisti. 33. q. 1.* dum agitur de vxore, quæ impleri matrimonium postulat; *volo esse mater, & filios procreare.* Vt tamen consensus ille , non concubitus facere nuptias videretur, primis Ecclesiæ temporibus sponsi sese continebant diebus nuptiarum, *can. 13. Concilij Carthag. 4.* quem Burchardus citat ex Synodo Valentina *lib. 9. cap. 5.* Balsamon ad *can. 3. Syn. Carthag.* D. August. *rusticum esse*, ait, *vt statim pacta traderentur, ne viles haberent mariti, 8. Confessionum.* Per biduum vel triduum decreto Euaristi abstinebant in *can. 1. 30. q. 3.* & Sotheris, vt idem Burchard. refert *eod. cap. 7.* ob reuerentiam nempe ἱερολογίας, quæ tunc impendebatur , & sinè qua nec matrimonium, nec nuptiæ consistere possunt, *can. Nullus 30. q. 5.* imò, quod maius est, cùm miscebantur coniuges , ab Ecclesiæ ingressu per dies 30. prohibebantur, *cap. 2. Concil. Mediol. I.* apud eundem Burch. Ad contractum matrimonij alia desiderantur, arrharum nempe dotísque datio , & donatio propter nuptias, sed præcipuè dos, *can. Nullum. ead.* ius enim publi-

cum læditur cùm sinè dote fit matrimonium, *l. 2. ff. de ritu nupt.* & indignissimum esse ait Vlp. vt mulier dotem non habuisse existimetur, *l. Cùm pater, de pactis dotalib.* sinè dote legitimum non est coniugium, *can. aliter 30. q. 5.* vel sinè dotali titulo, vt ait *canon. consanguineorum, 3. q. 4.* Nouel. Iustiniani *117.* id est, dotalibus instrumentis. Tria ad matrimonij fœdus requiri docet Matthæus Blastares; εἴτε δι' εὐλογίας, εἴτε διὰ στεφανώματος, ἢ διὰ συμβολαίου, *per benedictionem, per coronationem, & per instrumentum, tit.* ὅρος γάμου. No. Alexij Comneni osculum, annulum, & benedictionem requirit: nam quod de coronatione dicit, idem, nî fallor, cum benedictione: siquidem sacerdos contrahentes coronabat, vt *ex epistola 3.* Michaëlis Cerularij constat, dum loquitur de pœnis sacerdotis, qui citra consensum parentum coronauerit, ἐστεφάνωσε. *lib. 4. iuris Græco-Rom.* quòd prohibetur monachi κρατεῖν στεφάνους γάμων, id est, *coronas nuptiales tenent*, inquit Harmenop. *ad can. vlt. tit. 2. sect. 4.* Hæc instrumenta dotalia olim à sacerdote subscribenda erant, nec aliàs rata habebantur: Damascius in vita Isidori philosophi apud Photium: οὐκ ἦν δὲ γνήσιος ὁ γάμος εἰ μὴ ὁ ἱερεὺς ὁ τοῦ θεοῦ ἐν τοῖς γαμικοῖς συμβολαίοις ὑπεσημήνατο χειρὶ τῇ ἑαυτοῦ: id est, *Non erant legitimæ nuptiæ, nisi sacerdos Dei matrimoniales contractus, seu nuptialia instrumenta, sua manu notasset.* hoc ius Imperatores non agnouerunt in *l. Neque C. de nuptijs, l. vlt. C. Theodo. eod.* qui sinè dotalibus instrumentis nuptias contrahi posse sanxerunt: Iustinianus *Nouella 18. c. 4.* ait nuptias non constitui dotibus, sed mutuo cohabitantium affectu, εἰ καὶ μὴ προῖκες ταῖς γάμοις ἀκολουθήσαιεν, ἀλλὰ διάθεσις ὡμολογημένη, καὶ σαφὴς μεταξὺ τῶν συνοικούντων οὖσα. Id est, *Licèt non sint secutæ nuptias dotes, sed affectus indubitatus & manifestus inter coniuges existens.* Idem *No. 22. c. 18.* Harmenop. *lib. 4. tit. 4.* καὶ χωρὶς προικώων συμβολαίων συνίσταται. hoc aliàs in dubio fuisse ostendit Iustinanus *d. Nou.* ideò nuptias illustrium personarum sinè his præmissis contrahi noluit, *can. Lotharius. 31. q. 2.* humiliores verò quibus nulla, aut tenuissima dos est, ab hac lege exemit, quod & refert idem Harmenop. de omnibus qui aliquâ dignitate fulgent, τοὺς ἐν ἀξιώματι μέχρι, vsque ad Protospatharium, quem illustrem nominant Glossæ Basilicorum, & Nicolaus I. ad Michaëlem Imp. gloriosum; tanto enim honore fulgebat, vt etiam præfecturas prouinciarum gereret, vt ex Curopalate & Phranze *lib. 1. cap. 35.* constat: sed quare hæc dotalia instrumenta fieri præcipiantur, cùm non sint de substantia matrimonij, sicut est benedictio, dicemus *inf. tit. de incest. nuptijs.*

De

DE DESPONSATIONE IMPVBERVM, TIT. II.

De his qui per ſe ſponſalia contrahere poſſunt dictum eſt titulo ſuperiori; nunc de his qui ob ætatis imbecillitatem parentum conſilio contrahunt, ideò titulus inſcribitur de deſponſatione impuberum, ſiue, vt alij legunt, de deſponſione impuberum: *deſpondere*,&,*deſponſare* idem ſonant, & tam ad eos qui per ſe, quàm per parentes coniunguntur referri poſſunt, vt annotauit Cuiac. *Obſ. 30. lib. 16. ex l. Si quis tutor. §. quamuis. de ritu nupt. l. Cùm hic ſtatus. §. fin. de donat. inter vir.* cui addo *caput 1. ſup. tit.* propria quidem ſignificatio pertinere videtur ad eos qui à parentibus copulantur, tam maſculos, quàm fœminas, licèt Donatus, *in Andriam*, dicat patrem puellæ ſpondere, adoleſcentem deſpondere: Tullius orat. pro Cluentio *deſpondit ei filiam ſuam.* Paulus *l. 5. de ritu nupt.* ait tutorem non poſſe vxorem ducere adultam, niſi à patre deſponſam, deſtinatámque; vbi notanda vis verborum,quæ coniunctionem monſtrant à patre factam; deſtinare, eſt, *vincire*, *alligare* apud Apuleium *lib. 6. lorum quo fueram deſtinatus abrumpo.* Plautus in Rudente,*ſibi puellam deſtinat & iureiurando alligat.* Nec moror diſtinctionem Cuiacij, vt deſpondere ſit cum ſtipulatione, deſtinare nudo conſenſu, & ſolo animi motu. Per impuberes hoc loco intelligimus eos qui ſeptennium egreſſi ad 12. vel 14. annum nondum peruenerunt,*cap. 3. hoc tit. & l. 14. de ſponſalib.* Ante ſeptennium non conſiſtunt ſponſalia,quia in ea ætate non cenſetur adhiberi conſenſus,*can. vnico 30. q. 1. & d. l. 14. de ſponſal.* ὡςὴ μὴν ἥττων τῶν ἑπτὰ ἐνιαυτῶν, διακρίσεως ἐντελοῦς ἀμοιρεῖ. Id eſt, *nimirum eam quæ minor ſit annis ſeptem iudicio omnino deſtitui*,reſpondet Alexius patriarcha *in ſententijs Synodal. c. 3.* Auguſtus decennio tantùm voluit ſponſalia contrahi poſſe,teſte Dione, *lib. 54.* τοῦτ᾽ ἔςι δεκέτιν παντὼς ἐγγύασθαι, Id eſt,*vt omnino decennem deſpondere opus eſſet*, tales nuptias inter infantes cùm penè in cunis ſint imaginarias vocat Iuo Carnot. *epiſt. 243. ſinè fide, ſinè prole, ſinè conſenſu, ſinè omni bono coniugali.* Quòd ſi in ea ætate attentatus ſit pudor puellæ, licèt nullus exiſtimetur eſſe conſenſus, propter publicam honeſtatem ſponſalia eſſe creduntur, *l. 14. §. ſeruiles, ff. de ritu nupt.* & tunc affinitas contrahi dicitur, *cap. 3. ſup. tit.* impetus ille in puellam nondum ſeptennem, quaſi contra ſtatum & ordinem naturæ factus, vocatur extraordinaria libido, in *cap.*

Fraternitati, inf. de eo qui cognouit consang. & in can. Extraordinaria, 35. q. 3. nec ad genus libidinis aliud cum Glos. referas, quicquid enim sinè lege, sinè ratione fit, extra ordinem, pro libidine, pro libito fieri dicit Tertull. *in Apolog.* Septennium censetur tempus legitimum sponsaliorum, quod Alexius Comnenus tempus statutum nominat, *No. 3.* ὅσαι μετὰ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας καὶ τὸν ὡρισμένον δηλονότι καιρὸν τελεσθεῖσαι. Id est: *Sponsalia quæ cum sacra benedictione, statutóque tẽpore peracta esse noscuntur.* Post septennium, licèt pubertas iure communi non computetur, nisi à duodecimo anno in fœminis, à 14. in masculis, consensu sponsalia cotrahuntur, quæ dissolui nisi dissensu non possunt, si ambo, vel vnus eorum ad pubertatem peruenerit, adhibito Ecclesiæ iudicio, *cap. de illis. hoc tit.* cum pubertate, & numero annorum succedit ætatis iudicium, & ratio, ideóque rectè Iuo *epist. 134.* annos pubertatis vocat *rationales*: & antiquitas non tam dignoscebat puberes ad nuptias contrahendas, quàm eos qui rebus agendis idonei ad negotia deputabantur: Tertull. *lib. de vel. virg. cap. 11. & lib. de anima.* Quod si ante dictam ætatem commistio corporum intercesserit, & paucitatem annorum maturitas corporum præuenerit, tunc sinè dubio matrimonium censebitur, & malitia supplebit ætatem, *cap. à nobis. hoc tit.* & tunc consensus præsumitur, vt ait Gloss. *in. d. cap. de illis*, vbi & proximos pubertati copulâ carnali coniungi posse dicit Pontifex: hanc vicinitatem pubertati statuit in masculis ad annum vndecimum, vel circa duodecimum *cap. Continebatur, hoc tit. cap. Ad id quod, sup. tit.* Quin etiam tantum huic deferunt Pontifices, vt quamuis concubitus non interuenerit, nascatur tamen publicæ honestatis iustitia, & affinitas contrahatur inter eorum consanguineos, etsi pubertate accedente solutum fuerit matrimonium *cap. 11. hoc tit. in 1. compil.* quod quidem singulare est, vt matrimonium dissensus impediat, & tamen affinitas remaneat; quod hoc iure locum habet propter suspicionem, quæ est inter pubertati proximos: quod si nondum vicinitas pubertatis accesserit, tunc nulla nascitur affinitas; nisi & simul cohabitauerint, *cap. Duo pueri, hoc tit.* similiter quando attentata est pudicitia puellæ nondum viripotentis, viripotis, vel viropis, quòd opus habeat viro, vt loquuntur Gloss. Pithœi, vel etiam nondum septennium egressa fuerit, licèt virginitatis flos corrumpi non possit, tamen pudor & honestas læditur, quæ ideò inducit speciem quandam affinitatis, *cap. Iuuenis. sup. tit.* cùm & suspicio quædam remaneat; nam & septimo anno nubiles & maturas esse puellas apud quosdam populos constat, vt apud Indos, autore Arriano *lib. rerum Indic. Plin. lib. 7. cap. 2.* Macrob. Aristophanes,

& alij puellas septimo, octauo, & nono anno peperisse referunt, nec illa libido censetur extraordinaria, quæ post septennium emergit, quia naturæ leges non superat, licèt rarò id contingat, ideóque Sabiniani pubertatẽ non ex annis, sed ex corporis habitu iudicabant, *apud Vlp. lib. reg. tit. 11. §. vlt.* quorum sententiam probant nostri canones, ratione matrimonij tantùm, vt optimè notat Glos. in *cap. 2. hoc tit.* publicæ honestatis tuendæ causâ; incongruum enim esset eos qui cum nondum pubertatis annos attigissent, naturæ tamen exuberantis viribus & facultatibus vtuntur, impunè à sponsalibus potuisse recedere *d. cap. de illis*; ætatem pubertati definitã non ità obseruant nostri canones, vt præcoces naturæ ignes contemnant, quamuis habitum corporum strictè non seruent, sed consensum. Fuit hæc lex Platonis *lib. 11. de legib.* in nuptijs adhibendum esse iudicem, qui de statu, mensura, & qualitate corporum cognosceret, quam inspectionem vtpotè impuram & indecoram damnant Imperatores *in l. vlt. C. quando ex facto tut. §. 1. Instit. quib. mod. tut.* quod & nostri sinè dubio faciunt, aspectum corporis approbantes, tunc demùm tantùm, cùm necessitas id exigit, ne iam completum & consummatum matrimonium rescindatur, & sacramento illudatur, *cap. penult. sup. de probat.* Huic verò inspectioni fidem ratò adhibendam censent; quippe manus & oculi obstetricum sæpè falluntur, *can. Nec aliqua, & seq. 27. q. 1.* leges ciuiles nusquam hanc explorandi rationem improbarunt, sed indecoram illam & inhonestam consuetudinem, quâ quicumque fraudare vellet suos creditores, vel tutelæ iugum excutere, adibat præsidem prouinciæ, qui eius ætatem ex corporis statu iudicabat non tantùm ad pubertatem, sed etiam legitimam ætatem explorandam, *l. minor. 33. ff. de minorib.* Quod attinet ad ius commune duodecimus annus in fœminis, decimus quartus in masculis seruatur, ante quem nulla rata matrimonia sunt, nec pubertas censetur, nisi contrarium facto comprobetur. Puella creditur immatura, *ἄχαρις, ἄνυμφος illocabilis, cruda*, vt loquitur Claudianus, *paneg. 30. acerba* apud Nonium; nec scire, nec velle existimatur, *cap. à nobis. hoc tit. l. vlt. de iuris & facti ignor.* nisi concubitus intercesserit ex quo consensus nascitur, *cap. continebatur. hoc tit.* aliter sponsalia quantumlibet fuerint facta per verba de præsenti, ad futurum referuntur, *cap. vnico. hoc tit. in 6.* & licèt parentes pro filijs sponsalia fecerint, non tamen firma sunt, nisi post pubertatem rata fiant, *can. vnico. 30. q. 2.* excepto casu *cap. 2. pro bono pacis* inter illustres, *ratione dilatandæ, vel conseruandæ pacis*, vt loquitur Iuo Carnot. *epist. 99.* quia tunc licèt partes resilire cupiant, Ecclesia non patitur,

cap. 6. in 1. compil. Consensus autem, qui rata facit parentum sponsalia, debet intercedere statim atque filijs reclamandi facultas accesserit, vt sentit *Panormit. in cap. ex literis. sup. de sponsal.* sine vlla procrastinatione, vt loquitur Imperator, *l. Qui contra. C. de incest. nupt.* vtpote si violentiam patris allegent, *d. cap. de illis, hoc tit.* data est patribus potestas in filios non tyrannica, & violenta; & despondendi facultas non tantùm est munus, sed etiam onus, quo filiorum meliorem conditionem procurare tenentur, *l. Qui liberos. de ritu nupt.* Publicæ vtilitatis contemplatio effecit, vt filij à parentibus alligentur coniugio, vt ait Paulus, *2. sentent.* & licèt nuptiæ, iustæ dici aliquatenus non possint (omnis enim coactio pugnat cum lege) tamen lex publica mandatum vel consilium paternum desiderauit, *cap. veniens. de sponsalib.* vnde & illegitimas dixit Apul. *lib. 6.* & Tertull. *2. ad vxorem.* Consensus patris non minùs firmat sponsalia, quàm iussus, *can. Nostrates. 30. q. 5. l. Nec filium. C. de nupt.* Catull. *in Epithal. Pelei,*

Tum Thetidi pater ipse iugandum Pelea sensit.

Sensit, id est, consensit: nec tamen autoritati parentum tantùm tribuitur, vt omnis libertas liberis adimatur, quin & horum, cùm puberes facti sunt, desideretur consensus, alioquin nullum est matrimonium, *can. sufficiat. 27. q. 2.* Iuo epist. 134. *Quicquid pater nesciente virgine iurauerit, cùm ad annos rationales perducta est, nisi ipsa virgo consentiat, irritum erit.* Quæ mens est Pauli in *l. Titia. de verb. obligat.* tota potestas non ità hæret capiti parentum, quin particula aliqua liberi arbitrij filijs relinquatur: eleganter Catull. *in carmine nuptiali 67.*

Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est,
Tertia pars patri data, pars data tertia matri,
Tertia sola tua est.

DE CLANDESTINA DESPONSATIONE,

TIT. III.

QVÆ potissimùm in sponsalibus & matrimonijs desiderentur dictum suprà; nunc defectus exprimuntur quibus inutilia fiunt, quorum vnus est clandestina desponsatio: per desponsationem intelligimus tam nuptias, quàm spōsalia. Fit autem quatuor modis, cùm nulli sunt arbitri, nulli testes, *cap. 2. hoc tit.* cum ad Ecclesiam alienam decurritur, ex Concilio Tridentino; si ἱερολογία non intercesserit, postremò inuocatis & inconsul-

tis parentibus, quæ omnia exprimuntur in *can. 1. 30. q 5.* his omissis nuptiæ clàm, & furtim fieri dicuntur, κλεψιγάμους vocant Græci; si testes non fuerint, quibus constet matrimonium fuisse contractum: sæpe enim inter ipsos contrahentes nascebatur dissensio de matrimonio facto, *cap. 4. de sponsa duorum, in 1. compil.* duo, vel tres desiderantur, Concil. Trident. vel paranymphi, *can. Qualis. 30. q. 5. cap. 5. lib. 9.* apud Burch. Coram sacerdote, id est, parocho, *can. nullus, ead. cap. 165. 166. lib. 1. Capitul.* qui Missam celebrare debet, & ambos deinde benedicere, *cap. 8. lib. 9.* apud Burchard. Per sacerdotem, intelligimus proprium tantùm parochum, non extraneum; nam & officium erat olim, sicut hodiè, interrogare eos qui ad sacramenta veniebant, cuius essent territorij, seu parochiæ, *can. 1. Concil. Nannet. apud Iuonem, parte 2. cap. 122.* ab eo tantùm ritè benedictio impenditur, sinè qua nullos iure matrimonij potiri vult Imp. Iustinianus *Nou. 24.* Leo *Nou. 89.* S. Ambrosius *epist. 70. lib. 9. Coniugium*, inquit, *velamine sacerdotali, & benedictione sanctificari oportet*: & hoc intelligitur fieri in facie Ecclesiæ, vt est in *cap. ex tenore. infr. qui filij sint legitimi*, vel in conspectu Ecclesiæ, vt est, *in d. cap. cùm inhibitio.* vbi, *parochia*, sumitur, pro *Ecclesia* non vt necessariò id fieri debeat in Ecclesia parochiali, sufficit enim in domo priuata, coram parocho & testibus: imò nec partes cogi possunt alibi contrahere, vt est definitum *in decisionib. Concilij Trid. cap. 1. sess. 24.* Hic autē antiquus ritus εὐλογίας in precibus & velamine consistebat, vt hoc velo, tum quasi aliquo iugo cognoscant fœminæ se subditas viris fore, cùm quòd quasi vittâ, seu vinculo copularentur, ne compagem vnitatis posteà dirumperent, *can. fœminæ. 30. q. 5.* flammeum vocant veteres quod accipiebant nubentes, ne facerent diuortium, Catull. *in nuptijs Iuliæ & Manlij*: Seuerus Sulpit. *Hist. sacræ lib. 11. Post Pythagoræ cuidam in modū solennium coniugiorum nuberet, inditúmque Imperatori flammeum.* Parentum quoque præsentia desideratur, non tantùm patris & matris, vt *sup. tit.* diximus, cognatorum minimè, *l. in copulandis. C. de nuptijs*; nisi tunc demum cùm alij decessèrint, *l. in coniunctione, C. eod.* quod partim factum ne ipsis inscijs cognatis & affinibus clandestinum dicatur matrimonium, *cap. ad dissoluendum sup. tit. prox.* qua etiam de causa statutum fuit vt publicè, spectante populo, nuptiæ celebrentur, ne de cetero inter aliquos clanculum, sed publicè coram idoneis testibus sponsalia contrahantur, *cap. 4. de sponsa duorum, in 1. compil.* non gentilium more, qui noctu hos ritus peragebant, quod notissimum ex Seruio: quin & conuiuia, choreæ, & festiuitates fiebant, vt nuptiæ publicæ, omnibúsque cognitæ essent, *can. Qualis.*

30. q. 5. quas durare solitas septem dies scribit *D. August. 1. quæst. super Genesim, ad cap. 29. Genes.* Hæ celebritates erant veluti acta & testimonia rei gestæ, & matrimonij perfecti, quod pulchrè notat Athonæus *lib. 5. cap. 1.* ὡς νενόμισαι ἄγειν συμπόσια περὶ τοὺς γάμους, τῶν τε γαμηλίων Θεῶν ἕνεκα, καὶ τοῦ οἱονεὶ μαρτυρίας, *id est: sic enim moribus & legibus scitũ est, vt in nuptijs epulum fiat, tum nuptiales Deos vt veneremur, tum vt pro testimonio id sit.* Nec vnquam conuiuia ab Ecclesia fuerunt damnata quæ procul sunt à turpibus & scurrilibus iocis, non plaudere, vel saltare, βατταλίζειν, seu, βαλλίζειν, ἢ ὀρχεῖσθαι, ἀλλὰ σεμνῶς δειπνεῖν, ἢ ἀριστᾶν: *sed modestè cœnare, vel prandere* præcipit *can. 53. syn. Laod.* Præter hæc vt furtiuis illis coniugijs remedium adhiberi possit, dotalia instrumenta confici voluerunt Imperatores ℞. *sup. tit.* dictum fuit. Cúmque hæc nondum sufficerent Innocent. III. consuetudinem peculiarem Ecclesiæ Gallicanæ in ius commune conuertit, vt banna publicè edantur, quibus omnes moniti sint de futuris nuptijs, & contradicere, & causas impedimenti legitimas obijcere possint, *cap. Cùm inhibitio, hoc tit.* Id peculiare Gallis docet idem Innocentius, *cap. Cùm in tua. de sponsalib. in 4. compil.* ad Episcopum Beluacensem, quod Raimundus reposuit *in tit. de sponsalib. & tit. qui matrimo. accus. poss. cap. Cùm in tua,* sed truncum, & mutilum, deletis hisce verbis, *in Ecclesijs secundùm consuetudinem Ecclesiæ Gallicanæ editis.* ideò vt ius publicum statueret, Ecclesiæ Papiensis eandem fuisse consuetudinem dicit Alex. III. vt si quando controuersia nasceretur de cognatione eorum qui matrimonio erant copulandi, publicè presbyteri nunciarent, præfixo termino, intrà quem ad accusationem & testificationem venire liceret, quod & alijs commune fuisse docet Clemens in *cap. vlt. Qui mat. accus. poss. in 2. compil.* nec enim hoc nouum, vt pro omnibus casibus & negotijs emergentibus presbyter publicè moneat vnumquemque, id ex Aurel. Concilio constat apud Burch. *lib. 2. cap. 70. can. 1. dist. 3. de consecrat. cap. 183. 184. & 187. lib. 6. Capitular.* Quin & debuit antiquitùs inquiri coram populo, an sponsus & sponsa essent propinqui, vel alijs per matrimonium iuncti, *cap. 8. Concil.* Trosleiani apud Ant. Augustinum *lib. 28. tit. 33. epitomes.* Banna verò sunt proclamationes, edicta, seu denunciationes, vt notum est ex *Capitular. lib. 3. cap. 40. & 45.* Bannire, est citare, conuocare: inde *Bannum Imperiale,* apud Krantzium *lib. 10. Vuandal. bannum dominicum, bannum regium.* Tres autem denunciationes, seu tria banna fieri voluit Concilium Trident. cùm anteà decreto Innocentij III. vnum, vel plura arbitrio sacerdotis fierent, *d. cap. Cùm in tua. hoc tit. competenti termino præfinito;*

quæ verba mihi ſuadent ex veteris Eccleſiæ inſtituto manaſſe; Euariſtus ſiquidem in *d. can. 1.* ait *ſuo tempore ſacerdotaliter benedicatur* : quid eſt ſuo tempore, quàm termino competenti denunciationis obſeruato.

DE SPONSA DVORVM,

TIT. IV.

ALIVS modus quo inutilia redduntur matrimonia detegitur *hoc tit.* cùm contra fidem & conſenſum priorem noua ſponſalia contrahuntur, cùm noua ſuperducitur vxor; vno verbo, cùm vno & eodem tempore aliquis duas vxores habet, vel quæ fœmina duos maritos; ſic enim rubrica concipienda, quæ amplior eſt in antiqua compilat. vbi legitur, *de ſponſa duorum, & de ſponſo duarum*: qui vxorem habet & aliam ducit, dicitur ſuperducere vxorem à Iuſtiniano *Nou. 18. cap. 5.* præpoſitio illa, *ſuper*, æquiualet præpoſitioni, *præter*, vel, *vltra*, vt notat Priſcianus, & ſuperducta eſt mulier quæ præter, ſeu vltra aliam ducitur, Græci εἰσάκτον vocant, differtque à ſubintroducta, quam Græci συνείσακτον, id eſt quæ ſimul introducitur quaſi contubernalis, licèt non dubitem ἐπείσακτον & συνείσακτον promiſcuè ſumi à Iuſtiniano *Nou. 123. cap. 19.* Superducere igitur, aliam habenti vxorem non licet, quod D. Auguſtinus dixit *more Romano ſtatutum*, lib. de bono coniugali, *more Romano ſuperducere vxorem non licet* : quod confirmant Imperatores in *l. Neminem. C. de inceſt. nupt: neminem qui ſub ditione Romani nominis ſit, binas vxores habere*, & quòd nuſquam licuit apud Romanos; quamuis explendæ libidinis causâ, vt Iuſtinam formoſiſſimam puellam ſuperduceret, Valentinianum legem tuliſſe falsò referat Socrates *lib. 4. cap. 26.* cuius fabulæ autorem ſequuti ſunt Zonaras, & Paulus Diaconus, quod tamen à Zozomeno, Theodorito, & alijs nuſquam relatum eſt. Irrogata ſemper fuit infamia duas vxores habentibus, *l. 1. de his qui notant. infam.* & iure diuino talia matrimonia prohibita, licèt primis temporibus Lamech, & alij Patriarchæ duas, aut plures habuerint vxores, id enim peculiari priuilegio indulſit Deus, vt refert Tertull. *lib. de pudicitia, ad vx. & de monogam.* Iure Canonico nuſquam probatum, quum & vnam ſponſam & alteram vxorem habere fuerit vetitum, ità vt ſi quis ſponſalibus contractis ad alia vota tranſierit, & ea concubitu firmauerit tale matrimonium vt falſum reſcindi debet, *cap. ſi inter. ſup. de ſponſal.* & damnatur hac in parte conſuetudo Mutinenſium, qui de duabus ductis

vxoribus, vel sponsis, eam quæ concubitu cognita esset legitimam & iustam esse statuebant, *cap. vlt. hoc tit.* quod & visum quibusdam antecessoribus suis refert Alex. III. *in cap. licèt, hoc tit.* quod ad Mutinensium iura referendum putat Glos. cui non assentior; siquidem non solos Mutinenses hunc morem habuisse, sed passim ius diuersum in Ecclesia fuisse asserit idem Pontifex in *cap. 6. & 7. in 1. compil.* qui litem hanc & controuersiam definiuit in *d. cap. licèt & seq.* quod integrum videre iuuat *hoc tit. in 1. compil. de desponsatis*: sequuto nondum concubitu certum ius semper fuit primæ desponsationi per secundam non potuisse derogari *can. desponsatam*, & *can. desponsatas. 27. q. 2.* adeò vt talia ambientibus infamia irrogetur, *l. 13 § item si alteri. de his qui not. infam.* Harmenop. *lib. 4. tit. 1.* ἡ μνηστευομένη ἑτέρῳ καὶ ἑτέρῳ γαμηθεῖσα ἀτιμοῦ), quin & præter adulterium etiam sacrilegium committitur, *can. de coniugali. 27. q. 2.* quibus non obstat quod est in *l. 1. C. de sponsalib. vni desponsatas alij nubere non prohiberi*, quod est accipiendum de desponsatis per verba futuri temporis, *cap. Sicut ex literis. sup. de sponsalib.* nec secundò desponsata potest haberi vt concubina, quia cùm concubinatus iure ciuili sit coniunctio legitima, stuprum committitur, *l. vnica. C. de concubinis*; nec vllo iure, (licèt aliquando concubinam habere licuerit) potuit haberi vxor simul & concubina, sed & hoc impium ius, vel prauam potius consuetudinem habendæ concubinæ damnatum sæpius deinde fuit.

DE CONDITIONIBVS APPOSITIS IN *desponsatione, vel alijs contractibus.*

TIT. V.

PARVM fuisset dixisse de sponsalibus & matrimonijs, nisi & de conditionibus in eis apponendis ageretur; dupliciter sumitur conditio, aliquando pro pactis & conuentionibus, vnde Tull. *ad Tironem lib. 16. stare conditionibus*, dixit, id est tenere pacta, & ità conditiones matrimonij sunt pacta & leges, quas contrahentes sibi inuicem dixerunt; vnde & sponsalia dicuntur conditiones, Festus conuentum dixit primum sermonem qui de nuptijs & earum conditionibus habetur; siquidem sponsalia sunt primi tractatus nuptiarum, primæ conuentiones, prima pacta; ideóque & repudij libellus inter sponsum & sponsam his verbis olim concipiebatur, *conditione tuâ non vtar, l. 2. ff. de diuortijs.* Conditio

dirio sumitur quoque frequenter pro exceprione, quæ suspendit obligationem, donec ex postfacto confirmetur, *l. 44. de act. & obligat.* vel porius pro causa quæ suspendit factum, donec ex postfacto confirmetur, vt norauit Cuiac. *ad l. 37. de rebus creditis.* quæ definitio congruit condirionibus, quæ hisce contractibus sponsaliorum adijciuntur, quæ quidem suspendunt matrimonij effectum, *cap. de illis, & cap. super eo. hoc tit.* Qua in re aduertenda est natura condirionis, vtrùm sit resolutoria matrimonij, an verò impediens ne initium sumat; siquidem illa nullius est momenti, vtpotè contra substantiam matrimonij, veluti si ità contrahant nubentes, si simul non manserint, si liberos nullos habuerint, *cap. vlt. hoc tit.* quæ conditio pro non adiecta habetur vt turpis contra bonos mores, & contra iuris publici autoritatem, *l. hoc modo, de condit. & demonst. l. 2. §. tractare, ad Trebell.* quæ facta verecundiam, pietatem, & existimationem nostram lædunt, vt air Papinianus *in l. Filius. de condit. instit.* videntur illi sibi per stuprum, non per connubium conuenire, & animo adulteri sunt, licèt tamen matrimonium seruare teneantur, *can. solet, & seq. 32. q. 2.* Impossibilis quoque conditio pro non adiecta habetur, hoc vulgarissimum est, quæ non est sita in nostra potestate, & quæ non est ἐυχερὴς, vt loquuntur Basilica; imò etsi sit in potestate nostra, quæ tamen non est completa, non ideò matrimonium impedit, præsertim quod fit de præsenti, quæ quidem licèt non eueniat, circumscribitur, & nullius est momenti *cap. 1. hoc tit.* ità intelligendus Iuo Carnot. *epist. 183. & can. quod conditio, cum seq. 27. q. 2.* conditio adiecta efficere non potest vt fides, consensus, & verba præsentis temporis in verba de futuro conuertantur, & sic mutent naturam, *cap. 1. sup. tit. prox.* è contrario fides pactionis in fidem consensus per verba de futuro in verba de præsenti conuerti possunt, si concubitus intercesserit, *cap. Tuas. hoc tit.* vbi eleganter glos. obijcit hoc esse contra regulas iuris, quibus res tradita sub condirione, repeti eâ deficiente potest, *l. sub conditione ff. de condict. indebit.* cùm & concubitus non faciat nuptias; sed rectè addit, hoc fauore matrimonij fieri. Melior tamen ratio adduci potuit, solum concubitum non efficere nuptias, bene concubitum qui subsequitur sponsalia, quo consensum adfuisse & contrahentes à condirione recessisse præsumitur, *cap. penult. hoc tit.* Prærer conditionem supradictam, est etiam tacita quæ inest contractibus; veluti, vt intrà biennium nuptiæ sequantur, quo demum exacto sint irrita sponsalia, ex lege Augusti apud Dionem *lib. 54.* μετ' δὲ δυοῖν ἐτῶν ἐκδοθεῖσαν γαμήσει ἔθων τις, quod tẽpus vsque ad quinquenniũ trahit Caius *in l. 17. de sponsalib.* sed iterum ad biennium reductum est inter præsentes, *l. 4.*

C. Theod. de sponsalib. l. 2. C. eod. inter absentes ad triennium, *l. 3. C. de repudijs*, quod iure canonico non probatur, *cap. de illis, & cap. sicut ex literis, sup. de sponsalib.* quod de contractibus matrimonij per verba futuri temporis intelligendum est: nam quoad sponsalia per verba de præsenti nullum tempus constitui potuit; imò quandocumque pars vna alteram interpellauerit, vel debitum exegerit non poterit recusare, vt plenius dicetur infrà, *tit. de diuortijs.* Est præterea hic titulus de conditionibus alijs contractibus appositis, quod παρεργὸν est, sumptâ scilicet occasione, vt videtur *in cap. 2. & 4. hoc tit.*

QVI CLERICI, VEL VOVENTES MATRIMONIVM contrahere possunt,

TIT. VI.

POST modos contrahendi matrimonij expositos, æquum est de causis distrahendi & impediendi agere, & de personis quæ contrahere illud possunt: qui titulus videtur superuacaneus, cùm iam *lib. 3. tit. de clericis coniugatis* illud actum sit, quod quidem non esset omnino diffitendum, nisi etiam de vouentibus conciperetur, quorum nomine alios intelligimus, quàm clericos, qui ad horum differentiam non solenni, sed simplici voto sese obstrinxerunt. In primis quamvis dixerimus an clerici matrimonium possint contrahere, vt missam priorem tituli partem non faciamus, iterum repetemus quæ lucem historiæ huius iuris maiorem possint adferre. Certissimum est olim innuptis Episcopis, Presbyteris, & Diaconis non licuisse posteà vxorem ducere, sed tantùm Lectoribus, Cantoribus, & alijs minoris ordinis, vt refertur in *can. 26. Apostolorum*: scilicet nuptiæ non poterant ordinationem impedire, ordinatio nuptias impediebat, ideóque ordinandi, qui nondum vxoribus alligati erant, castitatem & continentiam pollicere cogebantur, εἰ σωφρονεῖν αἱροῖντο, ait Zonaras: qui verò vxorati ordinabantur, vxorem relinquere non cogebantur, imò nec poterant, *can. 5. Apostolorum*, quod confirmant Imperatores Honorius & Theod. in *l. eum qui. C. de Episc. & cleric.* quod & repetitum fuit à Iustiniano *Nou. 6.* & deinde detractum *Nouel. Leonis 3. & 79.* tum etiam diuersis consuetudinibus, tam durum existimarunt iugum hoc Orientales, inter quos & plures nationes ordinem Occidentalium sequebantur, vt notat Balsamon de barbaricis regionibus, in *can. 30. Synodi* VI. Certè Episcopos post con-

secrationem vxores retinere non diu passa est Ecclesia, quod primum *Syn. VI. in Trullo can.* 12. effectum fuit, non vt lex diuina pessum iret quâ solutio matrimonij veratur; sed vt honori Ecclesiæ consultum foret, & eius status in pulchriorem ordinem restitueretur, vt Balsamon notat ad eum locum: fuerat hoc indultum initio nascentis Ecclesiæ Episcopis, *can.* 5. *Apost.* ne qui recenter ad fidem conuersi essent hâc continentiæ seueritate deterrerentur, idcircò remissiùs cum eis agebatur, nec adhuc ab eis integritas perfectionis desiderabatur, vt rectè Zonaras aduertit in *d. can. 5.* Presbyteri & Diaconi diutiùs vxores suas retinuerunt, maximè apud Græcos; siquidem Romana & vniuersalis Ecclesia vxores abegerat, vt notum est ex D. Ambrosio, & Hieronymo *epist.* aduersùs Iouinianum ad Pammachium, & aduersus Vigilantium, & *can.* 13. dictæ Synodi sextæ testatur, qui ait morem fuisse Romanæ Ecclesiæ. In concilio Carthaginensi II. *can.* 2. id fuit statutum, cuius pars est in *can. 3. dist.* 31. *Episcopi, Presbyteri, Diaconi pudicitiæ custodes etiam se ab vxoribus abstineant*; decretis etiam summorum Pontificum vt suprà *d. tit. de clericis coniugatis* fusè tractauimus. Zonaras factionis Græcorum assertor ad Concil. Carthag. V. *can.* 4. titubat multùm, & nesciens quo pacto se tueri, recurrit ad *d. can. 5. Apostolorum*, cui se omninò deuouet, quem tamen frustra in suam sententiam adducit; hoc enim tantùm vult, Episcopum, Presbyterum, vel Diaconum non posse eijcere vxorem, & diuortium cum ea facere, vt ipsa alteri nubat; sed præcipit vt Episcopus cum ea maritalia iura non exerceat, & ità interpretatur D. Gregorius *epist. 30. lib. 7. sicut canonica decreuit autoritas, vxores quas castè debent regere, non relinquant*, quod à mente sanctorum Apostolorum non fuit alienum, vt ex ipso *can. 2. Syn. Carthag.* cōstat, quo Apostolos continentiam docuisse monstratur. Nolo hac in parte autoritatē ipsius Synodi V. impugnare, & consequenter Græcorum interpretum sententiam, quam suspectam & illegitimam fuisse perspicuè docet Cardinalis Baronius; religiosi fuere patres illius Synodi ad adimēdas vxores Episcopis, Presbyteris verò & Diaconis retinendas, quasi verò, & ab his non eandem continentiam exegerit Apostolus *1. Cor. 7.* quum similiter & sacris ordinibus insignirentur. De Subdiaconis non ità, quos inter minores ordines constitutos vxores habere concessum erat, vt suprà dixi. Horum primis temporibus certum & præcipuum munus non aliud fuisse reperio, quàm vt ministri essent Diaconorum, & omnibus negotijs, quæ à Diaconis eis demandabantur occuparentur, ideóque simpliciter & absolutè ὑπηρέτας vocant *can. 22. & 43. Syn. Laod.* maximè pro foribus Ecclesiæ stare solebant, vt Catechume-

nos introducerent, & pœnitentes educerent, vt notant Balsamon & Zonaras *ad d. can. 22. & 43.* Fuerunt etiam ad describenda, & in mundum, siue ordinem redigenda Martyrum acta occupati, quę Notarij per notas διὰ σημείων, vt ait Tullius ad Atticum, exceperant, cui muneri præposuit eos Fabianus, vt est apud Anastas. Et ita erant Vicarij Diaconorum, qui huius dignitatis honore tumidi, paulatim sacris ministerijs se interponere conati sunt, & orarium gestare, solis Diaconis attributum, *can. Ministrum. dist. 23.* Data est primùm facultas contrectandi vasa sacra, gestandi, & loco mutandi, non verò tangendi, vt notat Balsamon, *ad can. 28. Syn. Carthagin.* non omnibus tamen hypodiaconis generaliter id concessum, sed specialiter quibusdam; nec in eo laborare debet Zonaras, cur in *can. 25. Syn. Laod.* vetentur sacra contingere; hoc verò possint contrectare, cùm aliud sit ψηλαφᾶν, *contrectare*, aliud ἅπτεσθαι, id est, *tangere*. Ideóque *d. canon.* 28. iniungit vxorum abstinentiam hypodiaconis, qui sacra contrectant, ὑποδιακόνους τοὺς τὰ ἱερὰ μυστήρια ψηλαφῶντας ἐκ τῶν συμβίων ἐγκρατεύεσθαι, id est, *Hypodiaconos qui sacra mysteria contrectant à contubernalib. abstinere*, id est vxorib. quod & indicat *can. 33.* Concilij Eliberit. ante Nicænum celebrati *placuit in totum probiberi Episcopis, Presbyteris, Diaconibus, & Subdiaconibus positis in ministerio, abstinere à coniugibus suis.* Notanda verba, *in totum*, quia primùm sacris ordinibus insigniti non arcebantur ab vxorum amplexibus, nisi tunc demum cum officio suo fungerentur, κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους, id est, *in proprijs terminis*, vt ait Syn. Carthag. *d. can. 28. & 73. can. de quorundam. dist. 84. can. Placuit. d. 32.* ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν ἁγίων μεταχειρήσεως ἐγκρατεῖς εἶναι. Id est *in tractandorum sacrorum tempore esse continentes*: ἐν τῇ τάξει τῆς ἐφημερίας tempore vicis suæ, *Lucæ* 1. quod facillimum erat sacerdotibus, qui non singulis diebus interesse sacris cogebantur, sed statis temporibus & per hebdomadas, vt scribit Balsamon: qui tamen obijcit quid sentiendum sit de his, qui quotidiè celebrare ex officio suo debent, quibus vinculis expedire se non posse fatetur, dum nimis Græcorum partes aduersùs Latinos tueri nititur; attamen fatendo Presbyteros continere se debere, tempore quo sacris sunt adstricti, consequenter admittere debet eos non potuisse excusari, qui semper sacris altaribus sunt obstricti. Quod ad minores ordines attinet, olim matrimonium non impediebant, *can. 26. Apostolorum, & can. 6. Syn. VI. in Trullo*, qui loquuntur de Lectoribus, & Cantoribus tantùm, non de alijs, quod & *Nou. Iustin. 6. & 22.* nominatim obseruat, vltra Lectorem & Cantorem nuptias prohibens; quasi verò id non licuerit Exorcistis, Acolythis, & ceteris infimi sub-

felli j? minimè, an quòd cùm de illis mentio fiat tacitè ceteri intelliguntur? nec hoc quidem; sed quia Cantores & Lectores ex numero clericorum censebantur, non reliqui: id dignoscere libet ex Iustiniani Nou. 3. constituto enim numero in maiori Ecclesia Presbyterorum, Diaconorum, Subdiaconorum, Lectorum, & Cantorum, ait Imperator; *ita vt sit omnis numerus reuerendissimorum clericorum in quadringentis viginti quinque, & insuper existentibus centum Ostiarijs.* Ostiarij, Acolythi, Copiatæ, Parabolani, non propriè erant clerici, sed quasi clericis ministri potiùs & famuli, vt annotauit Cuiac. ad *d. Nou.* cui tamen non assentior, dum eiusdem conditionis facit Lectores & Cantores cum ceteris, cùm hanc differentiam faciat Iustinianus; licèt enim Lectores & Cantores ministri sint, *can. 24. Apostolorum*, tamen aliquid præcipuum supra reliquos habent: nam & sacros ἱεροψάλτας vocat Cantores Synodus VI. *can. 33.* Lectoris officium dignius ceteris fuisse dubium non est, & eos propriè clericos dictos fuisse, contra quorundam sententiam vindicaui ex Balsamone sup. *tit. de clericis non residentib.* reliqui non appellabantur clerici, sed iuuenes *l. 10. C. Theod. de Episc. & clericis*, quia in minima ætate ordinabantur; Lectores verò & Cantores non nisi 18. annorum, *Nou. Iustin. 123. cap. 13.* Balsamon ad *tit. 1. de fide, cap. 24. Nomocan. Photij.* Denique vbicumque agitur de Presbyteris, Diaconis, & Subdiaconis, continuò mentio fit de Lectoribus & Cantoribus, quod notat optimè differentiam. Licuit ergo primis temporibus Lectoribus & ceteris vxores ducere, quod paulatim deinde imminutum est, & tandem effectum, vt omnes hi minorum ordinum clerici, cùm ad annos pubertatis venerant, continentiam profiteri, aut vxorem ducere cogebantur, *can. Seriatim. 32. dist.* sumpto ex Concilio Carthag. *can. 16.* quod peculiare fuisse in Ecclesia Africana cōtendit Balsamon: posteà in plerisque regionibus consuetudo effecit, vt omninò cœlibes essent, aut beneficiis priuarentur, ab Innocentio III. in *cap. Ioannes, & cap. cùm decorem, sup. de clericis coniugatis.*

Altera tituli pars est de vouentibus, de his qui se voto obstrinxerunt, an matrimonium contrahere possint. Duplex est votum, solenne & simplex: illud impedit matrimonium tam contrahendum, quàm contractum, *cap. 3. & fin. hoc tit.* simplex impedit contrahendum, *cap. veniens. hoc tit.* sicut sponsalia de futuro, *cap. Rursus. hoc tit.* est autem votum solenne, cùm qui se deuouent religioni, vel monasterio, & habitu suscepto, seu velamine professionem faciunt, *d. cap.* 3. pœnam enim anathematis incurrunt si se vxori alligent, *can. Si qua virgo,* 27. *q. 1.* & propriæ professioni iniuriam facere dicuntur, τὸ οἰκεῖον ἐπάγγελ-

μα καθυβριζονίες, ait *can. 42. syn. VI.* pœnas fornicationis incurrere *can. 44.* eiusdem, adulterij D. Basilius, *can. 60. ad Amphil.* Cur autem in *d. cap. 3.* loquitur de eo qui se deuouet religioni, & habitum suscipit? an quòd vtrumque sit necessarium? maximè; habitus enim solus non facit monachum, sed professio regularis cum habitu; & sic accipienda est vulgata sententia vestem non facere monachum, sed professionem; quod vt intelligendum sit, memini me suprà *tit. de regularibus* exposuisse. Hic autem ius singulare aduertendum; etiam apud antiquos nunquam licuisse vxorem ducere ijs, qui votum continentiæ peculiare emisissent: & licèt monachi non essent clerici, imò perinde ac laici, tamen in eo longè digniores erant minoribus clericis, quibus continentia non interdicebatur; quòd si clerici fierent, non ideò tamen matrimonium contrahere poterant, *Nou. Iustiniani 5.* nempe propter votum solenne quod olim minores clerici non profitebantur, vt constat ex *d. can. Lectores, & can. seriatim.* Votum simplex fit non obseruatis solennibus, si quis sponte se obligauerit ad vitam regularem, vel habitum & vestem mutarit, non tamen locum, nec viuendi modum, *cap. Consuluit. & seq. hoc tit.* si votum fecerit in manibus cuiusdam monachi, non Abbatis, *cap. vlt. hoc tit.* apud Deum non minùs quidem obligat, quàm solenne, inquit Cælestinus, & ideò frangenti pœnitentia iniungitur in *d. cap.* eâdem ratione, quâ nulla est differentia inter iuramentum, & loquelam nostram, *cap. 1. de pactis.*

DE EO QVI DVXIT IN MATRIMONIVM, *quam polluit per adulterium,*

TIT. VII.

ENARRANTVR alij modi quibus matrimonium impeditur, hoc, & sequentibus titulis; quotiens vxorem habens, cum alia rem habet, mortuâ enim vxore cum ea coniungi matrimonio non potest; sicut è conuerso fœmina adultera mortuo marito non potest nubere adultero suo, quod ex constitutione Leonis primum processisse Gratianus ait, in *can. 1. 31. q. 5.* licèt enim morte vnius coniugum solutum sit matrimonium, nec ampliùs fides duret, tamen propter grauia pericula & scandala, quæ ex hac libertate contingere possent, id vetitum fuit: spes enim noui coniugij votum captandæ mortis induceret, & frequentia inde veneficia, insidiæ, fraudes, homicidia prodirent, *can. Si quis viuente. ead.* interfecti

quidem mariti vxor nubere occisori non prohibetur, dummodò hic adulter non fuerit, nec eâmente, & consilio mors illata fuerit, *cap. 1. de conuers. infidel.* Et licèt Dauid adulterij & homicidij reus, peractâ pœnitentiâ vxorem Vriæ habuerit, *Reg. 2. cap. 12.* vt est in *can. Si qua. ead.* lex tamen Christi seuerior, coniugium non permisit, nisi priùs vir & mulier innocentes esse ab adulterio & homicidio districtâ examinatione probarētur, ait Iuo Carnot. *epist. 170.* imò & adulterij accusationē superesse aduersùs eam quæ cōmisso adulterio posteà mortuo marito suo non violentâ, sed naturali morte, constupratori nubit, *l. Commissum, & l. Si qua adulterij. C. ad l. Iul. de adult.* non tantùm autem crimen homicidij & mortis illatæ punitur, sed etiam consilij, *can. Si qua mulier.* 31. *q. 1.* æquali enim pœnâ plectitur sæpè apud Iurisconsultos scelus, & sceleris voluntas, maximè in criminibus publicis, *l. Cogitationis, ff. de pœnis, l. 1. C. ad l. Iul. de ambitu, l. 1. de extraord. criminibus*: μοιχὸν κολάζει ὁ νόμος οὐ τὸν δράσαντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν βουληθέντα. Id est: *Mœchum lex punit, non qui mœchatus est tantùm, sed & qui voluit,* inquit Maximus Tyrius, *dissertat. 2.* Nec verò sufficit crimen homicidij effugisse, sed etiam adulterij: vtrumque abesse debet, vt matrimonium valeat, quod rectè additur *d. canoni, Si quis viuente*, quem citat Burchard. ex Concilio Triburien. & integer refertur in *Concil. Melden. cap. 69.* quamuis contrariū dicat *d. can. Si qua fuerit. eadem d.* quo quidē quinquennij penitētiâ peractâ vitiū adulterij purgari dicitur: quod est ità intelligendum, vt id adulterij vitium ab his qui matrimonium contraxerunt purgari possit, licèt enim canones vetent tale matrimonium contrahi, contractum tamen non dissoluunt; sicut nuptiæ illicitæ vel incestæ fieri prohibentur, factæ tamen non pereunt, *can. nec illud. 30. q. 5. cap. vlt. inf. qui filij sint legit. cap. Contractio. de cognat. spirit.* Iure constare matrimonium inter adulteros morte prioris coniugis non potest, quod satìs indicat *can. denique. ead.* si restituatur negatio, vt apud D. August. legitur: *Marito mortuo cum quo verùm connubium fuit, fieri verum connubium non potest cum quo priùs adulterium f[illegible]it:* nam, vt idem subdit, *lib. 1. de nuptijs, cap. 10. tom. 7. ità inter viuentes manet quoddam vinculum, quod nec separatio, nec cum altero copulatio possit auferre.* Ideò, quod maximè notandum in d. Concil. Triburien. *can. si qua,* non dicitur matrimonium licitè fieri posse, sed tantùm cum hac conditione, *si expedierit,* id est, causâ cognitâ, quæ talis potuit esse, vt iuris seueritas relaxari possit, *cap. Perlatum. inf. qui filij sint legit.* Longè aliud est quando viuente legitimâ vxore alia superducitur, & contumaciter in eo scelere adulteri perseuerant; mortuâ enim legitimâ non sustinetur ma-

trimonium, imò penitùs nullum censetur, & licèt liberi nati fuerint, non sunt legitimi,& eorum status infirmatur, *cap. 5. hoc tit.* quamuis à parentibus sint alendi,contra iuris ciuilis ordinem, *Nou. Iustiniani 89. §. vlt.* Tribus præcipuè casibus hoc titulo matrimonium est dirimendum,si adulteri cogitauerint pendente matrimonio de futuris nuptijs, si re verà matrimonium contraxerint,si vterque,vel eorum alter in necem coniugis prioris conspirauerit, *can. Relatum, & seq. 31. q. 1. cap. 5. & alijs,hoc tit.* Quod si durante priori matrimonio vxor vt adultera dimissa, & repudiata fuerit, & ipsa tunc demum alteri nupserit, vel ipsi adultero, non ideò dissoluitur prius matrimonium, quamuis prior maritus minatus fuerit crimen adulterij intendere; *l. Quæsitum. ff. ad l. Iul. de adult.* oportet secundum maritum priùs conuictum,& adulterij damnatum esse, antequàm mulier accusetur & matrimonium dirimatur, *l. Claudius, l. Miles. §. licèt. ad l. Iul. de adult.* quæ differentiæ iure nostro nō possunt admitti, quum quæratur tantùm de matrimonio post prioris viri obitum contracto, nam eo viuente id fieri non potest, nec enim repudium soluendi prioris matrimonij causâ hoc iure admittitur, quum semper vinculum remaneat, *cap. 2. inf. de diuort. can. licitè. 32. q. 7.*

DE CONIVGIO LEPROSORVM,

TIT. VIII.

IMPEDIMENTA contrahendi matrimonij multa sunt, contracti pauca; sponsalia de futuro morbis superuenientibus non soluuntur ipso iure,sed vnius arbitrio,vtpotè,si sponsus vel sponsa correptus est morbo comitiali, vel leprâ, liberum est alteri impunè à contractu suo recedere, *cap. fin. hoc tit.* non ità in sponsalibus de præsenti,quæ solum adulterium soluere potuit, non verò deformitas corporis, vel quid aliud, vt ait D. Augustinus in *can. si vxorem. 32. q. 5.* notanda verba, *quid aliud*, quæ sunt intelligenda de aliquo morbo insolito,cui vix medela adferri possit, qualis est morbus regius, quem comitialem, ἐπιλεψίαν vocant; vel lepra, quam malam scabiem vocat Horat. *in arte Poëtica.*

Vt mala quem scabies, aut morbus regius vrget.

Morbi qui nunquam, vel raro sanantur, qui perpetui sunt, aliquo nomine peculiari insigniuntur, vt comitialis vocatur ἱερὰ νόσος, vel maior morbus apud Cornelium Celsum *lib. 3. cap. 23.* sonticum vocat, *l. 113. de verb. signif.* vbi Cujacius notat morbum non dici sacrum,

quòd

quòd sit diuinus, sed quòd magnus, vt apud Homerum dicitur ἱερὸς βοῦς, & apud Hippocratē ἱερὸν ὀστοῦν dicitur os magnum; & magnus dicitur morbus, id est valde malus, vt apud Plautū in Bacchide; *Ego sum malus, ego sum sacer, ego sum scelestus.* Sacer etiam dici potest quòd minimè sit sacer & diuinus, vt homo sacer, valde criminosus, quem non licebat immolare, apud Festum. Sic lepra dicitur mala. Quatuor sunt species scabiei, vna est simplex, nempe pruritus ex bile, vel tenui pituita; altera lichen, quæ acriùs corrodit, & formatur ex bile ardentiori, *Persius sat.*

Namque est scabiosus, & acri bile tumet.

Tertia est ψώρα, quæ difficilè sanatur, cùm cutis est asperior, & pustulis quibusdam redundat. Vltima est omnium deterrima, elephantias, quâ totum corpus etiam ossa vitiantur, ait Celsus *cap. 25. lib. 3.* hæc sanari infantum sanguine vulgò sentitur, castratione verò impeditur, *cap. 5. suprà, de corp. vitiat.* sicut epilepsia, si edantur linguæ Pauonum, calcanea Camelorum, & cristæ Pauonum viuorum, apud *Lamprid. in Heliogab.* Hi morbi ingrauescentes causam dissidij inter sponsos afferre possunt. Sed an sponsalia de præsenti soluere possint quæsitum, *ex d. cap. fin.* ex cuius verbis etiam sponsalia de futuro solui colligitur, si concubitus nondum intercesserit, ait enim, *cùm nondum matrimonium fuerit consummatum*; quod Cuiacius intelligit de concubitu, quo matrimonium dicitur consummari, *can. Non est dubium, & seq. 27. q. 2.* aliter sentiunt omnes ferè Interpretes, vt consummatum dicatur, cùm est completum quantùm ad sui essentiam, non quantùm ad effectum, vt aiunt Hostiensis & Panormit. licèt copula nōdum intercesserit, quia, vt diximus suprà, consensus perficit matrimonium, cuius sententiæ sunt etiam Theologi, D. Thomas *parte 3. q. 52. art. 1.* tunc nullus morbus, siue comitialis, siue elephanticus, hunc nodum soluere potest *d. can. si vxorem quis*: sed coniuges simul manere debent, & sibi inuicem debitum reddere, *cap. 1. & 2. hoc tit. cap. Quemadmodum. sup. de iureiur.* ratio quædam videbatur, nam quum ex veteri ritu seiungi à consortio hominum leprosi, & extra vrbes domicilia sua habere debeant, vt est in *can. 6. Concil. Lugd. II.* sub Pelagio II. iniquum videbatur, vt leprosos sani sequi cogerentur; nam & inter reliquos Christianos orare in templo prohibebantur, sed inter excommunicatos, & profanos homines referebantur, *can. 17. Syn. Ancyr.* hic morbus diu incognitus fuit, equidem elephantiasim ante Pompeij M. tempora; lichenem verò ante Tiberij principatum in Italia non accidisse refert Celsus, & post eum Plinius *lib. 21. cap. 1.* qui & hoc malum Ægyptios inuexisse narrant, quod posterioribus seculis experta est Gallia sub regno Philippi Pul-

chti, qui eos expellere coactus est, quòd huiusmodi tabe & lue fontes infecissent, vnde summa calamitas populos inuaserat. Porrò sicut lepra coniugium corporale soluere non potest, ità nec spiritale; nec enim à clericali, vel sacerdotali remouere potest, licèt ab officio & regimine suspendat, *cap. 3. & 4. sup. de cleric. agrot.* sicut nec morbus ille arcet fideles à communione Dominici corporis, quos tamen cum sanis celebrare conuiuia vetat, *can. 31. Concil. Vuormat.* sub Adriano II. & ne huiusmodi fœditate sani homines contaminentur, habitatio peculiaris cum Ecclesia & cœmeterio eis est assignanda, *cap. 23. Concil. Later. sub Alexandro III.*

DE CONIVGIO SERVORVM,

Tit. IX.

AN vitium corporis impediat matrimonium suprà, nunc de vitio status, conditionis, seu originis; an seruitus obesse possit: qua in re differentit ius canonicum à ciuili; cùm enim seruitus introducta sit contra ius naturale, sítque ex legibus humanis orta, vt ait Gelasius Papa *epist. 1.* & ità pugnet legi diuinæ, quà libertas omnibus innata est, noluit improbare seruorum coniugia, *can. Omnibus & seq. 29. q. 2.* ius ciuile contubernium vocat hanc coniunctionem, apud Paulum *2. sentent. tit. 19.* & vxores seruorum contubernales in *l. 12. ff. de fundo inst.* nec tanti facit, quàm concubinatum qui legitimum matrimonium olim imitabatur, adeò vt lex Iulia quæ vindicabat adulterium, tam in vxore, quàm concubina, ad seruorum contubernium non pertineret, *l. Serui. C. ad l. Iul. de adult.* Ius nostrum inter seruos matrimonium probauit, iisdem ritibus, quibus inter liberos, quod sequutus est Basilius Imp. qui benedictiones nuptiales in vtrisque locum habere voluit, vt est *in Nou. 9. Alexij Comneni, de testibus*, quam refert Balsamon ad *can. 85. Syn. VI. in Trullo.* consequenter etiam fatendum legem Iuliam ad eos traducendam esse, adeò vt nonnisi fornicationis causâ vxor repudiari possit, vt est in *can. 38. Concil. Tribur.* & apud Leonem *epist. 9. cap. 4.* denegabatur seruis benedictio, quia per eam libertatem consequebantur, vt refert *d. Nouella*; & ità dominus iniuriâ afficiebatur, quapropter impediebant domini, ne eis benedictio impenderetur, Balsamon ad *d. can. 85.* ne si assumant benedictionem *ἀδικηθείη ἂν περὶ τὴν δεσποτείαν ὁ τούτων κύριος τῆς ἐπ' αὐτοῖς στερισκόμενος δεσποτείας*: id est, *eorum domi-*

nus iniuriâ afficiatur in dominio, illorum dominio priuatus. Hoc more sublato statutum fuit, vt coniugium legitimum & ritè factum censeatur, nisi fiat præter domini voluntatem, sicut filiorum citra patris consensum, vt suprà diximus: vnde infertur inuito domino non valere, imò dissolui matrimonium, quod confirmat Synodus Aurel. IV. *cap. 24. Parentibus, aut proprijs dominis restituti sub separationis promissione reddantur.* Effectum tamen successu temporis vt inuitis dominis matrimonium contrahi posset, dummodò ius seruitij & obsequij conseruetur, *cap. 1. hoc tit.* nec tantùm inter seruos constare potest matrimonium, sed etiam inter liberum & ancillam, vel seruum & liberam contra iuris ciuilis autoritatem, & mentem Senatusconsulti Claudiani, quo mulier quæ se seruo alieno iunxerat, fiebat ancilla, & consequenter manebat in contubernio, nisi post trinam denunciationem ab eo abstinuisset, vt Theoph. notat ad *§. vlt. Inst. de success. lib.* & Tertull. *2. ad vxorem. Sueton. in Vespasian.* non è contrario liber homo, qui se ancillæ iunxerat fiebat seruus, *l. Si liber. C. de liberal. caus.* Legibus Fräcorũ priscis non habebatur dispar ratio, imò seruus fiebat, *cap. 3. tit. 27.* legum Salic. *Si quis francus alienam ancillam sibi iunxerit, ipse cum ea in seruitio permaneat.* Hoc nostro iure quisque conditionem suam seruat, & matrimonium ritè fit inter liberum & ancillam, ità vt ex ea causâ dirimi non possit, *can. Si quis liber. 29. q. 2.* nisi per errorem factum fuerit, vt si liber contraxerit cum ancilla, quam liberam putabat, *cap. 2. & 4. hoc tit.*

DE NATIS EX LIBERO VENTRE,

TIT. X.

NON satis fuit dixisse matrimonium inter seruos rectè contrahi, nisi etiam cuius conditionem sequantur filij dicatur, quod hoc titulo expeditur: regula iuris ciuilis est ex Vlp. *lib. reg. tit. 5.* ex iusto coniugio natos patrem sequi, ex contubernio matrem; sic sumendum est, quod vulgò dicitur partum ventrem sequi, *l. Partum. C. de rei vindic.* quod refertur, & ad vulgò quæsitos, qui comparantur natis ex contubernio, *l. cùm legitima. de statu hom.* hoc iure matrimonium, vt diximus, inter seruos constat; sed tamen non ideò partus paternam sequitur conditionem sed maternam, ac si matrimonium non constaret; lex enim naturæ de qua in *l. lex. de statu hom.* seruatur, quâ spurij & illegitimi matri acce-

dunt, eodem modo quo sata, & plantata solo cedunt; mater est veluti solum, vnde & vulgò quæsiti, qui incerto patre nati, terræ filij dicuntur, Ouid. *1. Metam.* de Io loquens,

Iupiter è terra genitam mentitur, vt autor
Desinat inquiri.

Si igitur mater libera fuerit, partus quoque liber erit, vt dicitur in *cap. vnico. hoc tit.* & sufficit aliquo tempore eam fuisse liberam, licèt puerperij tempore ancilla fuerit; è contrario natus ex libero & ancilla seruus fit: quia matris origo, & parentis deterior status spectatur, sic enim intelligere debemus illud Isidori in *can. liberi. 32. q. 4.* sequutus est Isidorus ius ciuile, quo nati ex ancilla & libero serui fiebant, quia tunc nullum erat matrimonium, nec Glossa hac in parte hærere debuit, ad *cap. vlt. sup. de seruis ordin.* aliud enim est, an quis nascatur ex libera, an ex ancilla; quia licèt matrimonium iustum sit, tamen ius pontificium iuris ciuilis ordinem sequutum est. Nec iuuat quidpiam adducere legem Longobardorum, quâ vt glos. notat partus ventrem non sequebatur, sed deterioris parentis statum, quod nusquam memini me legisse: lex Longobardorum hoc quidem voluit, vt liber quæ seruæ se iunxerat seruus fieret, quod & apud Francos locum habuit, *lege 3. tit. 27. legum Salic.* vt verò natus ex libera & seruo seruus fieret, & deteriorem conditionem sequeretur, vix credam; semper enim pro libertate in dubijs iudicatum fuit, meliorem & honestiorem conditionem partum sequi aliquando visum est, vtilitatis publicæ causâ, veluti si ex vno infideli, & altero fideli infans editus sit; tunc enim non respicitur matris conditio, sed illius parentis qui fidem sequitur, *can. Iudæi. 28. q.* 1. similiter publica vtilitas effecit, vt partus ventrem non sequatur aliquando, sed patris conditionem, vt de publicis seruis fabricæ, & alijs operibus publicis deputatis dicitur in *l. fin. C. de seruis fugit. & in l. Eos. C. de decurionib. lib. X.* sed & causa publica fecit, vt nati ex adscriptitio & libera non sequantur matrem, sed patrem, & adscriptitij fiant, quod temporibus Theodosij, Honorij, & Valentiniani obtinuit, sicut colligere licet ex Sidon. Apoll. *epist. 19. lib. 5.* in qua cùm inquilinus liberam rapuisset, petit à Pudēte, domino inquilini, vt eum originali soluat inquilinatu, ne ratione ipsius fœmina & eius partus colonariam conditionem patiatur. Sed postea constitutione Iustiniani factum, vt partus ex hoc coitu liber nasceretur, in *l. vlt. C. de agricol. & cens. lib. XI.* quod *Nou. 54.* confirmauit, statuens in futurum prædictam legem obseruari, tum deinde *Nou. 162.* quæ Constitutiones deinceps locum habuerunt, addito temperamento, ne per tales nuptias

colonorum filij facti liberi terras deserant. Iustinus verò statuit, vt quāuis sint liberi, tamen terris adscripti remaneant, *Nou. de filijs liberorum.* Quod ad honores attinet, patris conditio spectatur, *l. fœminæ. de Senatorib. l. 1. C. de dignitatib.* nisi consuetudo aliter popofcerit, vt apud Zanthios à matribus nobilitatem sortiri filios refert Plutarch. *lib. de virtutib. mulier.* & apud Lycios Herodot. *lib. 1.* vel, si id lege aliquâ, vel statuto quibusdam priuatim populis datū sit, vt de Iliensibus, Delphis, Ponticis refert Vlp. *in l. 1. ad municipal.* Neque verò semper hæc pro regula seruanda sunt, vt partus ventrem sequatur: excipitur enim casus hoc iure detestandus, nempe clericorum concubinatus, ex quo partus seruituti addicitur, Concil. Tolet. *in can. cùm multa. 15. q. 8.* nec mirum, quum in odium talis incontinentiæ, fœmina licèt libera statim in seruitutem sit mancipanda, *can. Eos. 32. dist.* vel venundanda, *can. quidam. 81. dist.* vel in monasterium detrudenda, *can. fraternitatis. 34. dist.* ex alio verò quàm clerico, ordo iuris seruatur, siue mater sit concubina, siue pellex, aut potiùs amica, aut quæ minùs honorata dicitur Græcis παρακοιτὶς, vel παλλακὴ *in l. Masurius, de verb. signif.*

DE COGNATIONE SPIRITALI,

TIT. XI.

IMPEDIMENTA nuptiarum persequitur Gregorius, inter quæ, iura cognationis hoc & sequentibus titulis exponit. Tres sunt cognationis species spiritalis, legalis, & naturalis, quæ viam nubentibus præcludunt, vt rectè dixit Athanasius Patriarcha Constantinop. *epist. 5. In coniugijs caueatur pueritia, propinquitas sanguinis, adoptio, & susceptio in baptismate*, qui ordo seruatur hoc libro. Dignior & nobilior est spiritalis de quā hoc tit. quæ quidem imitatur adoptionem, imò & vocatur adoptio, ità vt duplex sit adoptio spiritalis & ciuilis; illa fit per sacramentum baptismatis, hæc aliis modis de quibus infrà *tit. sequenti.* Baptisma igitur est adoptio per quam cœlestis cognatio contrahitur, vt scribit Salonius Viennen. Episcopus in Ecclesiastem: *In sacro baptismate omnes Christiani filij Dei efficiuntur, & fratres Domini nostri Iesu Christi, ille solus proprius & naturalis filius, ceteri omnes sunt adoptiui.* Nec mirum cur baptismus vocetur adoptio, quia sicut per adoptionem ciuilem mutantur genus, familia, & conditio, *l. si paterfam. de adopt.* ità per hanc spiritalem exuitur seruitus, & homo fit nouus, renascitur, regeneratur, & reuiuiscit

can. ex quo, & can. non ex quo. de consecrat. dist. 4. ideò frequẽtissimè ista cognatio comparatur baptismo, *can. 1. & penult. 30. q. 3.* adeo vt cognatio eadem nascatur per compaternitatem, quæ per adoptionem. Cognationem cum dicimus nomen generale intelligi debet, quod complectitur agnationem & cognationem: agnatio est nomen iuris, nomen speciale quo ij tantùm denotantur, qui nobis per patrem coniunguntur, qui sunt ex familia patris, non matris, *l. 4. §. penult. de gradib. & affinib.* per adoptionem ius istud agnationis tantum acquiritur, non verò ius sanguinis, siue cognationis specialiter sumptum, vt Vlp. ait in *l. 12. §. vlt. de ritu nupt.* Paulus *in l. qui in adopt. 23. de adopt.* Quum igitur susceptio de lauacro, seu compaternitas imitetur adoptionem, necessitudo tantùm & affinitas ciuilis, sicut per adoptionem contrahitur; quod indicat dictus *can. 1. & can. post susceptum. ead.* & in eo differentia est inter cognationem naturæ siue carnis, & ciuilem, quòd illa longiùs, quàm hæc diffunditur: ciuilis namque quæ fit per adoptionem, & spiritualis quæ eius sequitur exemplum, personas cum quibus contrahitur vix egreditur, *can. Qui spiritualem, & seq. 30. q. 4.* quemadmodum enim per adoptionem ex fœmina, seu vxore patris adoptiui nulla nascitur adoptato cognatio, nullus fit ei auunculus, aut matertera, *d. l. 12.* quia vxor non est in familia viri, nisi ex iure veteri in manum conuenisset, vt est apud Vlpianum *lib. reg.* ità nec ex parte eius, quæ vxor est patris, spiritualis vlla compaternitas, vlla cognatio spiritalis concipitur. Inter susceptum verò, susceptámve, & filium filiámve suscepti, vel susceptæ, denique inter eos qui inter se patris, matrísve, & filij, vel filiæ, nepotis vel neptis personas gerunt, matrimonium nullum esse potest, *cap. 4. 6. 7. & vlt. hoc tit. cap. 1. de cogn. spirit. in 6.* talis cognatio exinde nascitur, vt eam naturali necessitudine maiorem veteres censuerint, *can. 53. Syn. VI. in Trullo*; imò quod maius est, eò superstitionis Græci deuenerant, vt hanc cognationem tam latè diffundi debere, quàm sanguinis existimauerint, quod tamen improbat Balsamon, coarctans ad casus iure ciuili expressos, vt permissum matrimonium intelligatur ijs qui nominatim non prohibentur, quia edictum de nuptijs est prohibitorium, *cap. Cùm apud. de sponsal. sup. arg. can. Consuluisti. 2. q. 5.* hodiè tamen Concilio Trident. tales cognationes omnino imminutæ sunt, ità vt cognatio spiritalis tantùm contrahatur inter suscipientes, inter susceptum susceptámve, & patrem eius vel matrem, inter baptismi ministrum, ministrámve & baptizatum vel baptizatam, & patrem eius, vel matrem, fraternitate omninò sublatâ, *cap. 2. de reform. sess. 24.* compaternitatis seruata est cognatio, quę

per patrem nouum, vel matrem oritur; sicut enim adoptio imitatur naturam, ità & hæc cognatio; quo fit, vt vnus tantùm admittatur vir, & vna mulier, non plures cuiusque sexus, *cap. 3. hoc tit. in 6.* quod scilicet generationis naturalis exemplo filium, vel filiam Deo producant & regenerent, vnde dicuntur compatres, quasi simul patres; sicut competentes Catechumeni, id est simul petentes, apud D. August. patrini, *can. in catechismo. de consecrat. dist. 4. can. 14. Concil. Arelat. IV.* σύντεκνοι apud Cedrenum & Constantinum Caballam, in *quæst. d. can. 53. Syn. VI.* & sicut patentes sanguinis naturæ lex ad alimenta & educationem adstringit; ità lex sacramenti, vnde appellantur ἀνάδοχοι ἐγγυηταὶ, *sponsores & fideiussores, can. vos ante. de consecrat. dist. 4.* Tertull. *lib. de baptismo, cap. 18.* primitùs vnus tantùm vel mas, vel fæmina hoc munus obibat, ne duo simul ex contracta cognatione familiaritatem, quæ nuptias alliceret conciperent, decreto Leonis I. in *can. non plures. de consec. dist. 4.* quantùm ad virum & vxorem id olim videbatur prohibitum, ne qui iam vna caro effecti erant, causam dissidij quærerent, & ad torum suum redire non possent, *can. 1. & 2. 30. q. 1.* hac de causa cùm Andouera, Chilperico marito suo absente filiam pepe-risset Chilechindam, & suasu Fredegundis eam de fonte sacro leuasset, rediens Chilpericus repudiauit Andoueram: *Non poterò*, inquit; *te habere coniugem, cùm commatris adepta sis nomen*, quam idcireò cum filia in monasterium detrusit, vt refert Aymonius *lib. 3. cap. 6.* sed hoc paulatim euanuit imminutum ab Vrbano II. in *can. vlt. 30. q. 4.* qui licèt id non tollat, tamen ab omni labe & infamia alienum non esse contendit: verùm Innocentius III. *in epist. ad Rosan. Archiepiscopum lib. 2. regist.* nullam inter virum & vxorem oriri dicit compaternitatem, licèt alienum puerum teneant in baptismo. Non solùm autem per baptismum cognatio fit spiritalis, sed & per Confirmationem & catechismum, *can. Si quis ex vno. 30. q. 4.* & in his tribus patrinus, compater, seu fideiussor interuenire debet, *can. in Catechismo. de consec. d. 4.* ità vt hæc affinitas matrimonium impediat, *cap. Contracto. hoc tit.* Catechismus est professio futuri baptismi, & non quidem est sacramentum, sed quid sacramentale, quod fit per sacrati salis pabulum; sal denotat sapientiam & doctrinam fidei, quâ omnis vitiorum putredo sanatur, *can. Ex hinc. de consec. dist. 4.* Isidorus *lib. 2. de Offic. cap. 20.* nullum sacrificium in veteri lege sine sale admittebatur; imò & antiqui omnia sale purificari & sanctificari existimabant; vnde est quòd aquam maris omnia hominis vitia eluere dicebant. *Euripid. in Iphigenia.*

Θάλασσα κλύζει πάντα τ' ἀνθρώπων κακά.

Hanc salis adhibendi ceremoniam, cum ipso baptismo, non natam fuisse præter Isidorum & alios, Vvalaf. Strabo scribit: *Alij addiderunt*, inquit, *in baptismatis sacramento exorcismos, alij consecrationem fontis, alij salis &c.* sensim enim Ecclesia ceremoniis illustrata fuit. Cur autem Catechismus cognationem inducat, ratio est; quia Catechismus est quædam professio futuri baptismi: & sicut in sponsalibus sponsione futurarum nuptiarum species quædam cognationis, & publicæ honestatis contrahitur, per quam matrimonium impeditur contrahendum, non contractum; ità & in Catechismo, *cap. 1. & 2. hoc tit. in 6. & cap. 3. 6. & penult. hoc tit.* Præter Catechismum & baptismum oritur cognatio etiam per Confirmationem, *cap. 1. & vlt. hoc tit. in 6.* quia sicut baptismus est quædam generatio spiritalis, ità & Confirmatio, vt refert D. Thomas: & sicut Catechismus est initium, vel, vt loquitur, Cyrillus Hierosolymit. *Catechesi 4.* γαλακτώδης ἐν χριστῷ εἰσαγωγη: *lactea in Christo introductio*, ità & Confirmatio est perfectio, quæ & ideò perfectionis nomine appellatur, & sigillum Domini à Cornelio Papa, *in epist. ad Fabium*, & est sacramentum omninò necessarium, *can. 1. & seqq. de consecrat. d. 5.* Sunt & aliæ compaternitates minimi momenti ratione cognationis, vt est paternitas spiritalis ratione pœnitentiæ, & Confessionis, *can. omnes. 30. q. 1.* ratione Ordinum sacrorum, quas omnes cognationis species aboleuit Concil. Trident. quia nempe in immensum creuerant, & consuetudo effecerat, vt in assecutione omnium sacramentorum patrini adhiberentur, imò in dignitatum & honorum gradibus adipiscendis, & duelli indictionibus.

DE COGNATIONE LEGALI,

TIT. XII.

De cognatione spiritali dictum, nunc de legali agendum, quæ fit per adoptionem; adoptio est legis actio, νόμιμος πρᾶξις, quâ quis extraneum filium suum facit: natura non tantùm filios parit, sed etiam adoptio, *l. 1. de adopt.* quæ ideo dicitur παιδοποιΐα, quæ quum sit naturæ imitatrix, nullam aliam parit affinitatem quàm filiorum & nepotum, qui filiorum loco sunt, non verò fratrum, ἀδελφοποιΐα non admittitur, quia frater fratrem gignere non potest, *l. 7. C. de hered. instit.* nec similiter πατρογονεία, quum nemo adoptari possit in patrem; quamuis apud veteres & patroni adoptati fuerint, sed nomine adoptionis impropriè sumpto: sic ab Achæis Pisonem

nem patronum adoptatum scribit Tull. *diuinat. in Verrem*, & à Puteolanis Brutos, *Philipp. 2.* de hoc genere adoptionis non est sermo noster, sed de eo quo filios nobis acquirimus; duobus nempe modis iure ciuili, adoptione, & arrogatione, *l. 2. de adopt.* certis & solennibus ritibus: adoptio per trinam venditionem æris & libræ; arrogatio curiatis comitijs, & populo in curias distributo, adhibitis Pontificibus fiebat, vt est apud Tull. *orat. pro domo sua ad Pontif.* Translatâ verò omni imperij potestate in principem, adrogatio principali rescripto fieri cœpit, vt videre licet apud Vopiscum. His solennibus modis successerunt alij quamplures, vsitatior fuit per arma apud Barbaros, vt notum est ex Cassiod. *lib. 8. & Corippo, lib. 1.*

— cape dona Dei, sceptrisque paternis
Vtere, & augustum quod defuit accipe nomen.

Apud Romanos id literis etiam, vel epistolis factitatum docet Procop. *lib. 1. belli Persici*: οὐ γράμμασιν οἱ βάρβαροι τοὺς παῖδας ποιοῦνται, ἀλλ' ὅπλων σκευῇ. & alibi: καὶ κατὰ τάχος εἰς τὴν πρᾶξιν ἠπειγέσθην τὴν εἰς ποίησιν ἐν γράμμασι θέσθαι, ᾗ νόμος ῥωμαίοις: contra formam iuris quo absens adoptari non poterat, *l. Neque, & seq. de adopt.* Apud nostrates Francos per comam & capillos, teste Paulo Diacono *lib. 6. dial.* per mallones, vt loquitur Anastasius in vita Dionysij II. per quos Iustinianus & Heraclius adoptati fuerunt ab Ecclesia Rom. per barbæ tactum apud Gothos, sicut Alaricum adoptasse Clodoueum scribit Aymonius, *cap. 20. de gestis Francorum, lib. 1.* vel per barbæ præcisionem, quem morem antiquum fuisse refert idem Aymonius *lib. 4. cap. 23.* Paulus Diac. *4. de gest. Longob. cap. 38.* & quidem hæc adoptio per capillos vsitata fuit apud Christianos, & in Ecclesiis sæpiùs facta; qua de causa Aimonius vocat adoptionem spiritalem, *lib. 4. cap. 57.* loquens de Carolo Martello, qui filium suum Pipinum ad Luitprandum regem Longobardorum miserat, *vt more fidelium Christianorum eius capillum attonderet, ac pater illi spiritualis existeret*: hæc adoptio dicitur fieri *per sacras preces*, διὰ ἱερᾶς εὐχῆς à Balsamone, *ad can. 53. Syn. VI. in Trullo*; seu potiùs, διὰ τελετῆς ἱερᾶς, id est, *per sacrum Missæ sacrificium*, vt idem docet: ex quo notandum Missam celebrari solitam in adoptionibus, vt indicat *Nou. Leonis 24.* licèt is locus Balsamonis intelligi possit de baptismo: siquidem τελετὴ, & τελείωσις præter communem significationem, quæ denotat initiationem, seu consecrationem, sumitur pro baptismo apud Gregorium Nazianz. *5. ad Ephesios, & 3. ad Titum*: nam & vulgò, ἐν τῷ θείῳ λουτρῷ, *in diuino lauacro*, fiebat adoptio, vt Theodosium à Belisario adoptatũ fuisset scribit Procopius in historia arcana. Est præ-

terea alia adoptio, quæ fit tegendo aliquem pallio, vel veste, quam Barbaros desumpsisse à Iunone scribit Diodorus Sicul. *lib. 4.* referens Iunonem rogatam à Ioue, vt Herculem sibi adoptaret, eum corpori suo applicitum de sub veste fluere voluit imitata parturientem: de Apelle narrat similia Suidas in Apelle. Testamento fiebat etiam adoptio, sic Octauius à C. Iulio Cæsare adoptatus fuit, & hunc modum ius ciuile recepit, *arg. l. 7. C. de heredib. instit.* per nominis proprij dationem: sic Adrianus Ceionem Cõmodum adoptando Ælium Verum appellauit *apud Spart.* Hi sunt adoptionum modi, quos recensere superuacaneum non duxi, cùm ex his cognatio legalis pendeat, quam ex iure ciuili depromptam sequitur omnino ius canonicum. Hæc autem cognatio tandiu durat, quamdiu adoptio, *cap. Vnico, hoc tit.* quod totum petitum est ex iure ciuili in *l. per adoptionem. ff. de ritu nupt.* Aliud dicendum inter eos qui parentum & liberorum locum tenent; nam semper solutâ adoptione cognatio remanet, *§. Ergo. Instit. de nupt.* & nuptiæ propter reuerentiam prohibentur eorum, qui aliquando parentum loco fuerunt; pudor & honestas potissimùm in nuptijs spectatur, *l. Adoptiuus. 14. l. Semper. eod.* cui tamen pugnat, *l. quinetiam. 55. ff. eod.* in qua Caius solutâ adoptione filium adoptiuum ducere posse matrem patris adoptiui ait, nisi vt sentit Cuiacius verbum matrem reijciendum sit vt subdititium.

DE EO QVI COGNOVIT CONSANGVINEAM *vxoris suæ, vel sponsæ,*

TIT. XIII.

SPECIES cognationis persequitur Gregorius hoc tit. eam nẽpe quæ fit per coniunctionem cõsanguineæ vxoris vel sponsæ, vel è conuerso mariti vel sponsi; nam in antiqua compilatione titulus vtroque modo concipitur. Primum quidem agendum est de eo qui iam factæ vxoris suæ consanguineam ausus est sibi copulare, qui in odium criminis puniendus est, & quasi lege talionis plectendus, vt in quo peccauit coërceatur, *cap. literas. de temporib. ordinand.* & ideò debitum ab vxore exigere non possit, *cap. 1. cap. Discretionem. hoc tit.* & licèt vinculum matrimonij subsistat, præsumitur vxorem non habere, *can. qui dormierit. 32. q. 7.* vbi rectè Glos. addit eum quidem vxorem habere, vt cum ea maritali affectione tantùm versetur, sed plenè haberi ab vxore sua, quia vxor potest ab eo debitum exigere, dummodò ipsa sceleris particeps non

fuerit, *cap. Tuæ fraternitatis. hoc tit.* hoc enim casu vltrò citróque prohibentur debitum, quod Græci τὴν ὀφειλὴν vocant, reciprocum petere, ità vt ob publicam honestatem simul congredi non possint, *cap. ex literis. hoc tit.* Distinguebat Alex. III. vtrùm crimen esset notorium, an verò occultum; primo casu publicam honestatem lædi existimabat, & ideò quantũuis inscia foret vxor ab exactione debiti eam arceri, imò separationem fieri voluit, *cap. 4. hoc tit. in 1. compil.* & licèt pœnitentiam egisset maritus, ad vxorem redire non posset, quamuis tunc demum benignè id tolerari posset, indultâ tamen & concessâ ab Episcopo licentiâ, vt ipse ait in *cap. 5. eod.* Inspexit prætereà Alexander gradum cognatiônis, siquidem illicitâ coniunctione factâ inter proximos, in primo, vel secundo gradu perpetuam continentiam iniungi debere ait *cap. 2. hoc tit. in 1. compil.* in alijs gradibus si notorium fuerit crimen, idem seruandum; si verò occultum, liberè post pœnitentiam ad τὴν ὀφειλὴν eos redire posse, *cap. vlt. de diuortijs in 1. compil.* quod falsò Vrbano III. adscribitur, cùm sit Alex. III. vt refertur in parte *12. cap. 1. Concil. Later.* & optimè annotauit Antonius Augustinus. Hanc differentiam non admisit Innocentius III. in dicto *cap. Discretionem*: imò generaliter hoc definiuit, siue notorium, siue occultum fuerit crimen, vxorem posse debitum à marito exigere, dum tamen ipsa sceleris particeps non fuerit; ob publicam tamen honestatem ipsam moneri debere vt abstineat à tali viro, non verò cogi, & in eo reprobauit sententiam Alex. III. his verbis, *quanquam à prædecessore nostro, &c.* Quòd si vxor cognito delicto mariti ei non erubuit commisceri, eâdem pœnâ plecti debet, *cap. Ex literis. hoc tit.* quod si legatur integrum, vt est in *cap. 3. in 2. compil.* videtur facessere negotium: siquidem Innocentius III. distinctionem Alex. III. inter publicum & occulrum crimen videtur comprobare, his verbis, *cùm hoc factum publicum & notorium habeatur*, quæ ideò Raimundus reiecit à sua compilatione, quæ tamen in casu dicti capitis nihil obsunt; siquidem Innocentius III. factum narrans sicut ei propositum fuerat, in petitione partis dicta verba apponit, non verò in responsione sua; nam secundùm ius introductum ab Alex. III. partes interrogabant Innocentium III. Verùm vt excutiamus integrum titulum videndum est, an idem ius obtineat in eo qui consanguineam sponsæ cognouit: qua in re distinguendum inter sponsam per verba præsentis temporis, & futuri; primo casu indubitatum est idem ius statui, quòd in ducta iam vxore, cùm matrimonium sponsæ per verba de præsenti ratum fuerit omninò, *cap. discretionem*, idipsum sentiendum in sponsa de futuro, quãdo copula subsequuta est, quia tunc verba

futuri temporis in præsens tempus conuertuntur, *cap. vlt. hoc tit. cap. à nobis. de desponsat. impub. & cap. Per tuas. de conditionib.* sponsalia siquidem conualescunt, *cap. Duo. de desponsat. impub.* Quod si contracta sunt de futuro sponsalia, & vir posteà se turpiter consanguineæ sponsæ suæ coniungat, coniungi omnimodè & matrimonium complere prohibentur, & potest quilibet ad aliud matrimonium venire, nisi id ità occultum fuerit, vt commentitium potiùs & fictitium ad sponsalia dissoluenda censeatur, *cap. Super eo. hoc tit.* in quo Pontifex rectè addit, præter allegationem partium fide dignas probationes esse addendas; nam si facilè eis crederetur, frequenter sponsaliorum promissionibus & pactis illuderetur, ideóque id testibus, vel famâ publicâ comprobari debet, *cap. Super eo, infrà titulo proximo.*

DE CONSANGVINITATE, ET AFFINITATE

TIT. XIV.

HVic titulo in tertia compilatione additur, *& publica honestatis iustitia*, vt sub eo contineantur impedimenta nuptiarum, non solùm ratione consanguinitatis & affinitatis, sed etiam quæ solam honestatem publicam respiciunt. Consanguinitatis nomen hoc titulo sumendum non est vt iure ciuili, quo intelligitur tantùm ciuilis agnatio, & proximitas fratrum & sororum ex eodem patre. Ius ciuile consanguinitatis nomen proprium fecit, vt suitatis, quæ est liberorum; agnationis verò eorum qui sunt ex transuerso, & hi tantùm dicuntur consanguinei, qui ex patre oriuntur, vt loquitur Vlp. *in l. 4. vnde cog. & lib. reg. tit. 26.* fratres ex eodem sanguine nati, ὁμαιμοι, & ξύναιμοι apud Sophoclem, & κασίγνητοι apud Eustath. Statius 2. Thebaïd.

Et consanguineo gliscit regnare superbo
Exsule.

Et hi omnes tam sui, quàm consanguinei, & qui ex transuerso sunt, numero agnatorum continentur. Distant iure ciuili consanguinei à cognatis, qui tantùm per fœminas coniunguntur, quæ differentia admissa & obseruata est propter ius successionis; at ius canonicum respexit ad impedimenta nuptiarum, ideóque omisso cognationis, agnationis, & consanguinitatis discrimine, hìc sumitur consanguinitas pro cognatione generaliter sumpta, quæ omnes consanguineos, agnatos, & propinquos continet, *l. Iurisconsultus. de gradib. can. progeniem, & seqq.*

35. q. 2. Diuiditur autem cognatio in tres gradus, eorum qui ſuperiorem faciunt ordinem, quales ſunt pater, auus, abauus, & eorum qui inferiorem gradum tenent, filius, nepos, abnepos, & reliqui, & tranſuerſales ſeu à latere venientes, qui ſunt frater, conſobrinus, patruus, auunculus, patrueles, & reliqui. Inter eos quidem qui ſuperioris & inferioris ordinis ſunt nulla vnquam licita fuit coniunctio tam ciuili iure, quàm Pontificio. *§. ergo. Inſtit. de nuptijs*, etiamſi non ſint ex legitimis nuptiis, *l. Adoptiuus. de ritu nupt. l. 1. de concubinis.* Tota quæſtio eſt de collateralibus quorum primi ſunt fratres, quos ius ciuile in ſecundo tantùm gradu conſtituit, *l. 1. de gradib.* Ius pontificium in primo, *can. ſeries, & can. ad ſedem. 35. q. 4. & 5.* cuius autores fuiſſe Gregorium primum, & Zachariam vulgò exiſtimatur, in *can. Porrò, & can. Parentelæ, ead.* quos tamen potiùs aſſertores, quàm autores exiſtimare debemus; ſiquidem in veteri lege in primo gradu habiti fuerunt, licèt inter eos ob raritatem hominum coniunctio initio recepta fuiſſet; ſtatim enim fuit dānata: quin & veteres omnes in primo conſanguinitatis gradu fratres poſuiſſe conſtat ex Platone, *lib. de rep.* & Ariſtotele *2. Politic. cap. 2.* Hierocles Philoſophus apud Stobæum dum gradus cognationum deſcribit per circulos; in primo circulo parentes, vxores, & liberos ponit, ἐν ᾧ τετάχαται γονεῖς, ἀδελφοί, γυνὴ, παῖδες: in ſecundo, auunculos, materteras, auos, auias, nepotes ex fratribus & conſobrinos; in tertio reliquos cognatos, à quo ordine receſſerunt iuris conditores. Neque nobis hac in parte adferri debent Græcorum exempla à Cuiacio, quos iuris ciuilis ordinem ſeruaſſe recēſet, quum hi pertinaciter iura connubialia defenderint, non mirum fuit ſi orthodoxæ Eccleſiæ regulas non fuerint amplexi, licèt tamen nuptias ad ſeptimum vſque gradum prohibuerint, vt oſtendit Balſamon *tit. 13. Nomoc. Photij.* In primo igitur gradu conſtitutis fratribus, in ſecundo erunt fratrum filij, ſeu conſobrini, quos in quarto poſuerunt Iuriſconſulti, & ità ius noſtrum ex duobus gradibus legalibus vnum canonicum effecit, vt ait Alexander III. *in d. can. Ad ſedem*, qui ordo in Eccleſia ſemper locum habuit, nec olim Eccleſiam aliter numeraſſe gradus ſentiendum; quamuis D. Ambroſius *lib. 8. ad Paternum*, legum numerationem obſeruarit, & fratres numerarit in ſecundo, conſobrinos in quarto gradu. Nam certum, Cæſarum leges præualuiſſe Pontificijs in hac parte, vſque ad Theodoſium Imperatorem, qui matrimonia inter conſobrinos prohibuit, *l. 2. C. Theod. de inceſtis nupt.* quod indicat Gregorius in *can. Quadam. 35. q. 3.* dum ait conſobrinos in Eccleſia in ſecundo gradu numeratos fuiſſe; quamuis adhuc inter eos

coniugium licitũ esset; sed quia nefarium visum fuit, & ex eo sobolem non posse succrescere experientia docuit, coniunctio illa reducta fuit vsque ad septimum, vel saltem sextum gradum, *can. progeniem, & seq. ead.* & antea, licèt vulgò id permitteretur, tamen suspectum maximè erat, & propter vicinitatem illiciti inter fratres coniugij horrebatur, vt quod fiebat cum consobrina penè cum sorore fieri videretur, ait D. August. *lib. 15. de ciuit. cap. 16.* sæpe etenim consobrinos vocatos fuisse fratres germanos, & consanguineos constat, & sic Tobias vxorem suam quòd ex eadem cognationis stirpe esset exorta, vocauit sororem, & Loth frater Abrahæ dicitur, quamuis Abraham eius esset patruus, vt scribit D. August. *lib. 22. contra Faustum*: paulatim horreri cœpit coniunctio inter cognatos, ità vt prohibitio vsque ad extremos gradus fuerit producta, donec Innocentius III. ad quartum consanguinitatis gradum reduxit in Concilio Later. *cap. Non debet. hoc tit.* Alia longè dissimilis est cognatio, quæ veniens ex affinitate cognatio abusiuè dicitur, vt rectè Balsamon ad *d. tit. de laicis, cap. 2.* καταχρηστικῶς συγγένεια ἐξ ἀγχιστείας, ἤτοι συμπενθερίας: ideò Callicratides ille Pythagoricus apud Stobæum adscititios huiusmodi affines vocabat, ex nuptiarum coniunctione ortum ducentes, οἰκῆοι δὲ ἐπίκτητοι συγγενεῖς ἀπὸ τᾶς τῶ γάμω κοινωνίας λαμβάνοντες τὰν καταρχάν: nuptiæ originem dant affinitati, *l. 4. §. adfines. de gradib. cap. 5. hoc tit.* & quod notandum est affines non constituunt inter se gradus, cùm ex affinibus affines non generentur: nunquam, inquam, constituitur gradus, sed genus, adeò vt non eodem modo numerentur genera affinitatis, quo gradus; quia sæpissimè contingit, vt qui tertio, quarto, vel quinto gradu consanguinitatis iunguntur, non eodem genere affinitatis tangi censeantur, sed primo, *cap. 2. in 1. compil. hoc tit.* quod refertur non quidem integrum in *cap. 1. hoc tit.* verba vim faciunt; *Surrexerunt duo proponentes coniuges in quinto gradu consanguinitatis & primo genere affinitatis sese contingere*: quibus verbis agnoscimus affines primi generis dici eos, verbi gratiâ, qui viro primæ vxoris erant cognati; secundi verò generis eos qui vxoris propter alias nuptias sunt affines, & ità de reliquis. Hi autem affines nil operantur circa gradus cognationum, quos nunquam mutant, sed peculiare genus faciunt; & vt vox illa, *genus*, intelligatur non Logicorum sensu sumenda est, sed Iurisconsultorum, quo intelligitur quod Logici speciem faciunt; ità vt hoc genus sit quoddam genus speciale, vt loquitur Seneca. Exemplum proponit Glossa optimum, in *d. cap. Non debet.* ego & frater sumus consanguinei, vxor fratris est mihi affinis, non quidem ratione gradus consanguinitatis, qui est inter me, &

fratrem, ſed ob nuptias quæ ſtatuunt & formant primum genus affinitatis, ſeu attinentiæ; quia alio genere attingor vxori fratris, quàm ipſe fratri: vno verbo, primum genus eſt cùm perſona per carnis copulam alterius conſanguineo adijcitur; ſecundum cùm perſona primo generi additur; tertium cùm perſona ſecundo: & ità rectè Panormit. Nuptiæ quidem non conſtituunt hos gradus affinitatis, ſed formant genus, ex quo gradus cognationum deſcendunt: Tullius 1. *Offic.* hoc voluit: *Sequuntur*, inquit, *cõnubia, & affinitates ex quibus etiam plures propinqui.* In primo genere affinitatis non tantùm olim erat prohibitum matrimonium, ſed etiam in ſecundo, & tertio, *can. de propinquis, & ſeq. 35. q. 2. & 3. & can. Porrò. ead. q. 5.* quod ſatis demonſtrat Innocentius III. *in d. cap. Non debet,* qui in Concilio Later. hanc prohibitionem vltra primum genus trahi noluit; nec abſque ratione, cùm hoc triplex genus affinitatis nunquam lege diuinâ fuerit cautum, ſed potiùs diſciplinâ Iuriſperitorum, quod innuit P. Bleſenſ. *epiſt. 115. Inueniuntur canones ex quorum intelligentia triplex affinitatis genus, & in eis diuerſorum diſtinctionem graduum induſtria ſcholaris explicuit; ſed iuxta conſcientiæ meæ iudicium, noua hæc inuentio & traditio magiſtralis matrimonio non præiudicat;* ideò acriùs inuehit, quia nondum Lateranenſis Concilij conſtitutio edita fuerat. Eſt prætereà publicæ honeſtatis iuſtitia, quâ nuptiæ prohibentur, etſi nullum affinitatis vinculum interceſſerit, ſed tantùm vmbra quædam, quæ ſufficit, vt de extraordinaria libidine dixi, ſup. *ad tit. de deſponſat. impub. cap. iuuenis. cap. Ad audientiam. cap. Si ſponſam. ſup. de ſponſalib.* in quibus ſponſam conſanguinei non licet vxorem ducere, licèt nuptiæ & commiſtio non fuerint ſubſequutæ, & hoc propter publicam honeſtatem, quam etiam iuris ciuilis autores amplexi ſunt in *l. vxorem, in l. Et nihil. ff. de ritu nupt.* in qua ait, etſi nuptiæ non interceſſerint, tamen inter cognatos vulgò quæſitos matrimonium prohibetur; quæ ratio locum habuit, & in ſeruis, inter quos licèt matrimonium non eſſet, ſed contubernium, tamen leges coniunctionem prohibuerunt pro ratione graduum in matrimonijs obſeruandorum, & hoc propter eandem honeſtatem: naturale enim ius, & pudor eſt inueſtigandus, ait Paulus in *l. Adoptiuus. §. ſeruiles. eod.* Eſt & alia publica honeſtas quæ ſublata fuit conſtitutione Later. Concilij, *d. cap. Non debet,* ideò nulla reſcripta congeſſit Raimundus, quamuis in prima compilatione ſpecialis ſit titulus, nempe de ſobole ſuſcepta ex ſecundis nuptijs.

DE FRIGIDIS, ET MALEFICIATIS, & impotentia coëundi,

TIT. XV.

DE impedimentis nuptiarum tam ratione status & conditionis, quàm consanguinitatis & affinitatis actum fuit; consequenter videndum fuit de impedimentis quæ proueniunt ratione defectus corporalis, quem triplicem facit Gregorius in hoc tit. *frigus*, *maleficium*, & *impotentiam*, quasi hæc tria distinguenda sint, quod & innuit vetus compilatio: frigiditas primò inspicienda est, quæ vel à natura, vel casu procedit: alios etenim eunuchos natura, alios vis hominum facit, *can. qui sitit. 33. q. 5.* naturâ dicuntur eunuchi, qui ita frigidi sunt, quorum natura ità frigida, vt operam carni dare non possint, *can. requisisti. 33. q. 1.* qui sunt imbecilles & segnes, Virgilio *frigida bello dextera*; ideò pueri, siue infantes propter naturæ imbecillitatem nuptias contrahere non possunt, *cap. Quod sedem. hoc tit.* adeò vt contractum matrimonium, post legitimum ætatis tẽpus confirmatione egeat, *cap. A nobis. sup. de desponsat. impub.* Quærit Glossa, an de senibus, & ætate confectis idem sentiendum, qui pueris frigidiores sunt, senectus enim omnino frigida est, & vt Aristoteles scribit *5. de gener. animalium, cap. 4.* τὸ γῆρας ψυχρὸν κ̀ ξηρὸν ἐστι. Hac de causa olim lege Papiâ inter sexagenarium & quinquagenariam nuptiæ vetitæ erant, quasi in hac ætate prolis suscipiendæ spes esset adempta, quam tamen Iustinianus sustulit in *l. Sancimus. C. de nupt.* non enim spes liberorum euanuit, nec adeò vires effœtæ sunt, vt medici sentiunt, quin naturæ satisfacere possint; ideò canones contrà statuerunt, decrepitis etiam senibus contrahere permittentes ad humanitatis & imbecillitatis solatium, vt ait D. August. *in can. Nuptiarum. 27. q. 1.* quod & Iustinianus annuit in dicta lege, dum generaliter omnibus tam infrà, quàm supra sexagesimum annum nuptias inire concedit: nuptiæ non tantùm liberorum habendorum, vel libidinis explendæ causâ institutæ fuerunt; sed etiam ad mutuum obsequium, & solatium, ad vitæ societatem, πρὸς τὴν βίου συμπάθειαν κοινωνίαν, ad consortium & communionem totius vitæ, vt loquitur Modestinus, in *l. 1. de ritu nupt.* hunc duplicem scopum matrimonij vt veteres denotarent, duplici annulo vtebantur, vno quem vocabant δακτύλιον ἁρμοστὴν παιδογῆς συμβιώσεως, id est, *procreatricis coniunctionis conciliatorem*; altero quem

quem δακτύλιον σωφρονιστὴν id est *temperantiæ magistrum*; hunc vxori suæ dedisse Theosebium ad continentiam seruandam, sublato altero, cùm liberos ex ea non suscepisset, refert Damascius in vita Isidori philosophi apud Photium. Frigus illud ætatis & corporum temperatur calore & igne huius communionis, sicut idem calor frigore, seu diuortio aliquando absumitur; vnde diuortium frigus dicitur, & rixa leuissima inter coniuges frigusculum, in *l. cùm hic status. de donat. inter virum*: vetus inscriptio Prisci Aurelij ad tumulum Faustinæ vxoris suæ, quam diu solam reliquerat; *longum coniugalis tori frigus patienter tulit.* Ergo frigus senectutis non impedit nuptias, sicut nec omne aliud incommodum quo natura generandi prohibetur, vt loquitur Iurisconsultus *in l. 9. de liberis & posthum.* δύναμις πρὸς διαδοχὴν τοῦ γένους, vt ait Leo *Nouel.* 66. dummodò corporis partes implicatæ & impeditæ non sint, quo in genere sunt spadones, qui licèt prolem suscipere non queant, tamen Veneri inseruiunt, quibus mulieres abutuntur, quæ parere nolunt, vti refert Iuuenalis *Sat. 6.* D. Hieronymus contra Iouinianum, vocat *Spadonem in longam, securámque libidinem exsectum.* Et quamuis scopus nuptiarum sit liberorum procreatio tamen sola sterilitas ad soluendum matrimonij vinculum non sufficit, *can. tantùm, 32. q. 7.* & glos. *in can. hi qui. ead.* D. August. *lib. 1. de nuptiis ad Valerium Comitem, cap.* 10. *Huius sacramenti tanta obseruatio est, vt cùm filiorum procreandorum causâ nubant fœminæ, vel ducantur vxores, nec sterilem coniugem fas sit relinquere, vt alia fœcunda ducatur*: quamuis legibus suis statuerit contrarium Plato *lib. 6.* vt si qui steriles per decennium fuissent, consilio cum cognatis ex parentibus habito disiungerentur, quod etiam sequitur Panormitanus. Quamuis spado impotens non sit, tamen si inutilis ad generandum detegatur, nullum contrahere matrimonium contendit; ait enim legem Rom. non præcipere contrarium, licèt consuetudo Ro. talis sit: quem sequuntur etiam Theologi quidam, nixi authoritate legum Romanarum, quæ nuptias liberorum quærendorum causâ institutas asserunt, vnde Callistratus in *l. liberorum. de verb. signif.* ait pios parentes dici, qui liberorum causâ vxores duxerunt; quod confirmare videtur *can. requisisti* 33. *q. 1. & cap. 1. hoc tit.* his verbis: *Volo mater esse, volo filios procreare, & ideò maritum accepi.* Nec obstat quod dicitur in *d. can. Requisisti, & cap. Consultationi, hoc tit.* vt qui sicut coniuges esse nequeunt, sint vt fratres; hoc enim ius commune non esse, sed consuetudinem Ecclesiæ Rom. docent Alex. III. & Clemens III. in *cap. 2. 3. & vlt. in prima*

compil. nec ità in aliis regnis & ditionibus obſeruari oſtendit idem Alex.in quibus contrarium ius tolerari ait,præſertim in Gallia.Verùm hæc conſuetudo Rom.Eccleſiæ non tam præceptum,quàm conſilium dicendum eſt.Quod autem quidam cenſuerunt ſpadonē rectè contrahere matrimoniũ poſſe,hoc dicendũ ex ſumma cōtentione inter Proculeianos & Caſsianos, quià aliquando generare poſſunt, aliquando non.Qui verò omnino exſecti,aut cōtuſi ſunt, qui tam potentiâ,quàm generandi facultate priuantur, hi procul dubio à nuptiis arcentur nuptias ſoluunt, *cap. Ex literis, cap. laudabilem, & cap. fin. hoc tit.* quales ſunt Thlibiæ, Tlaſiæ, & Ectomiæ,qui per colliſionem, ruptionem, & exciſionem, inutiles facti ſunt, qui omnes eunuchorum & ſpadonum nomine generaliter ſumpto continentur, *l.5. C. qui teſt. fac. poſſ. l. Spadonum.de verb. ſignif.* De maleficiatis eſt altera tituli pars, de qua conſtitutio nulla in hoc tit. licèt duæ conſtitutiones exſtent rn prima compil. *cap.* 2. *&* 3. in quibus agitur etiam de Rom. Eccleſiæ conſuetudine, ob maleficium ſolui non debere matrimonium: per maleficium intelligitur incantatio,quemadmodum in *tit. C. de malef. & math.* maleficiati ſunt incantati, quibus magicis artibus naturæ facultas impedita, qui etiam vocantur frigidi, id eſt venenati, ob philtra, & pocula amatoria quæ ſolent propinari; omne enim venenum frigidum eſt, vt ait Iſid. *cap.* 4. *l.* 2. qua de cauſa ſerpentes, quia venenis & incantationibus ſubditi ſunt, dicuntur frigidi à Virgilio *Eclog.* 8. & Tibullo *lib.* 1. *Eleg.*

Cantus & iratæ detinet anguis iter.

Homines ſicut ſerpentes incantantur Plato 2. *polit.* Θρασύμαχος γάρ μοι φαίνεται ὥσπερ ὄφις κηληθῆναι, id eſt, *videtur mihi Thraſimachus tanquam ſerpens carminibus delinitus.* Incantationes autem & maleficia duos diuerſos effectus ſortiuntur; nam aliquando ità duo amoris vinculis conſtringuntur, vt omnino depereant, & mirum in modum torqueantur, quæ incantatio fit per nodos quoſdam, & ligaturas, vt de numiſmatibus Alexandri magni refert Chryſoſt. *homil.* 21. *ad populum Antioc.* τί ἄν τις εἴποι περὶ τῶν ἐπῳδαῖς καὶ περιάπτοις κεχρημένων, καὶ νομίσματα χαλκᾶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος ταῖς κεφαλαῖς, καὶ τοῖς ποσὶ περιδεσμούντων; Id eſt. *Quid verò diceret aliquis de his, qui carminibus & ligaturis vtuntur, & de circumligantibus aurea Alexandri Macedonis numiſmata capiti, vel pedibus?* & per licia triplici diuerſa colore; & quidem ex lana, apud Artemid. *lib.* 1. *cap.* 79. καταδεσμοὶ καὶ τῶν ἐρίων πεποιημένοι: lanis enim veteres multùm tribuebant, & eas vt religioſas colebant, Plin. *lib.* 28. *cap.* 2. hæc licia, Veneris vincula vocat Virgil.

in Bucolicis, quia his diris & maleficiis amantes deuoueri & defigi dicuntur, non quòd vincula; & κατάδεσμοὶ propriè sint defixiones, sed carmina & imprecationes apud Plinium *lib.* 18. *c.* 2. nec tam defigi dicantur qui vltrò, amoris æstu vexantur ob nodos & obligationes quibus vtuntur magi, quàm ob cereas imagines quibus eos deuouent & defigunt, eorúmque corporibus morbos & mala infligunt; configentes eas stylis & acubus, & maledictis inuoluentes. Pet. Blesens. *epist.* 61. suggestione siquidem diaboli quædam mulieres cereas, siue luteas formant imagines, vt sic hostes, vel amasios torqueant & incendant. *Ouid.*

Sagáque Phœniceâ defixit nomina cerâ,
Et medium tenues in iecur vrget acus.

Aliquando verò ex aduerso iisdem nodis ità implicant & constringunt amantes, vt omnem amoris vim depellant, & frigidos omninò reddant, *can. si per sortiarias.* 33. *q.* 1. Ouidius *lib.* 3. *Amorum, eleg.* 6.

Quid vetat & magicas neruos torpere per artes,
Et iuueni, & cupido carmen obesse viro?

Apud Herodotum *lib.* 2. *sub finem* Amasis deuinctus est, ne cum vxore Laodice consuesceret, cui rex dixit; ὦ γύναι κατά με ἐφάρμαξας. Per frigidos & maleficiatos non solùm masculos, sed etiam fœminas dicimus; sæpè enim fœminæ naturâ suâ ità frigidæ sunt, vel incantationibus deuinctæ, vt viro satisfacere non possint, *cap. ex literis, & cap. Fraternitatis. hoc tit.* quæ impedimenta soluunt omne matrimonium, vel nullum reddunt, & quidem statim si vitium illud, & morbus emendari non possit, quod indicant verba *cap. laudabilem. hoc tit. si frigiditas priùs probari non possit, cohabitent per triennium*; eo casu quo frigiditas dubia est, exspectari debet triennium continuum, quod ius sumptum est ex *Nou.* Iustin. 22. cùm anteà biennium statutum esset in *l. penult. c. de repud.* Si enim talis sit impotentia quam tolli numquam posse euidenter appareat, tunc tempus à Iustiniano, & canonibus præfixum non est exspectandum, quod raro contingit, quum tam difficile & obscurum sit dijudicare, quippe impedimenta illa plerumque momentanea sunt. Seneca 2. *Controuers.* 13. *Exspecta, potest parere, non respondet ad propositum, nec ad certum diem fœcunditas, sui iuris rerum natura est.* tot enim fraudes intexuntur, vt post solutum matrimonium tam vir quàm vxor alias nuptias ritè peragant, & ideò hoc casu posterius matrimonium rescindit, primum redintegrari debere statuit Innocentius III. *in cap. Fraternitatis, hoc tit. d. can. Requisisti* 33. *q.* 1. quod tantùm locum habere in frigidis, non verò maleficiatis scripsit Hincmarus *in d. can. si per sortiarias*, rationem

reddit D. Thomas, & Magister 4. *sententiarum*, *dist.* 3. *q.* 2. quia frigiditas est generalis quoad omnes, maleficium verò quoad vnnm vel vnam tantùm, non enim potentia & facultas naturalis exhausta est, sed sopita, & ligata.

DE MATRIMONIO CONTRACTO CONTRA *interdictum Ecclesiæ.*

TIT. XVI.

ALIVS hoc titulo modus soluendi matrimonij proponitur, quoties contra ius canonicum & leges Ecclesiasticas contractum est; quod enim contra interdictum & ordinem Ecclesiæ factum est, ratum non haberi, & tanquam inordinatum tam diuinæ, quàm humanæ legis proclamat autoritas ait *cap. primum, eod. tit. in prima compil.* contra legum præcepta, vel contra mandata, constitutionésque principum, *l. 4. C. de incest. nupt.* differentiam ponit glossa: aut prohibitio & interdictum causam habent perpetuam aut temporalem; perpetuam veluti consanguinitatem, quæ si manifestò liqueat, statim soluitur matrimonium, si non liqueat suspenditur ad tempus conuersatio, *cap. contra dicimus.* 35. *q.* 3. *cap. de muliere. hoc tit.* nec dici potest matrimonium ipso iure nullum esse, sicut de sententia iudicis, quæ si sit contra leges, canones, aut bonos mores, παράνομος, est ipso iure nulla *cap.* 1. *sup. de sent. & re. iud.* licèt irritari & cassari debeat, *cap. tua. sup. de sponsa duorum. cap. Ad dissoluendum, sup. de sponsalibus.* Si verò prohibitio sit momentanea & temporalis, veluti si duo impuberes fuerint desponsati, vel omissis Ecclesiæ solennibus & temporibus non obseruatis, matrimonium tenet, impositâ tamen pœnitentiâ propter delictum *cap.* 1. *hoc tit.* veluti si clàm, & furtim contemptis tribus edictis competenti termino publicandis, nuptiæ fuerint celebratæ, *cap. 3. sup. de clandest. matrim.* Quod si ea quæ nominatim ad sacramentum perficiendum desiderantur, neglecta fuerint, vt est ἱερολογία, tunc verum non est matrimonium, quod solus consensus facere non potest, sed potiùs redolet stuprum, & ideò tales personas iure matrimonij potiri vetat Iustinianus in *Nou. 24.* & Leo *Nou. 89.* non separantur tamen, sed ad benedictionem recurrere debent: quod de clandestino matrimonio sentiendum, & de omnibus alijs, quæ vel ob consanguinitatem, affinitatem, vel personarum conditionem pro-

hibentur, vt suprà diuersis titulis diximùs, qui in eo differunt ab hoc nostro titulo, quòd illi tantùm rationem & causam interdicti exquirant, hic verò modum & ius soluendi, vel confirmandi matrimonij contra iuris ordinem contracti.

QVI FILII SINT LEGITIMI.

Tit. XVII.

QVIA matrimonium maximè liberorum causâ institutum est, ideò postquàm de modis quibus iustum & legitimum, & quibus nullum, vel illegitimum fit, dictum est, de liberis meritò agendum fuit, vt videatur quomodo, & quando sint legitimi: hinc enim matrimonium dicitur legitimũ, & nuptiæ legitimæ eorum, qui secundùm legum præcepta conueniunt, *can. aliter. 30. q. 5. §. 1. Inst. de nup.* & vxor dicitur legitima quæ secundùm leges & canones ducta est, *can. Qualis. 30. q. 5. cap. filius. sup. de filijs presbyt.* Ouidius *5. Amorum.*

Quæ legis causâ nupsit tibi Lælia, Quinte,
Vxorem potes hanc dicere legitimam.

Ità etiam filij dicuntur legitimi, γνήσιοι, qui ex legitimis nuptijs procreati sunt, *sine crimine*, vt loquitur idem Ouid. *eleg. 4. Amorum.* non ex adulterijs, incestis, aut meretricijs amplexibus, quod ideò maximè inquirendum est, ne proles spuria & iniusta ad hereditatem admittatur: iustæ & legitimæ prolis voces cõiũgo in quæstione hereditatis adipiscendæ, quamuis differre aliquando iustos à legitimis non inficiemur; vt legitimos dicamus, qui ex veris nuptijs orti sunt, *l. 29. de statu hom.* iusti sint qui opponũtur veris, id est, legitimis, & naturalibus, quales sunt adoptiui & adrogati; adrogator interrogari solet, an velit eum quem adoptaturus sit iustum sibi esse filium, ait Caius *in l. 2. de adopt.* semper filius adrogari debet ex iusta causâ: *l. si paterfam. §. in adrogationibus, eod.* quod innuit Iustin. *§. in plurimis. Instit. eod.* dum ait in plurimis adrogatum assimilari ei qui ex legitimo matrimonio natus est; iusti aliquatenus dicuntur nati ex concubina, nec tamen legitimi, quia concubina legibus probata fuit: ideò Iulianus *Nou. 81.* concubinam imitari legitimam vxorem dicit, concubinatus est extra legis pœnam in *l. penult. de concubinis*, adeò vt filius non dicatur incertus; certus est quem nuptiæ demonstrant *l. 5. de in ius voc.* ità certus quem concubinatus demonstrat, vt docet Cuiacius *ad Nou. Iustin. 18.* Simi-

liter iusta hereditas distinguitur à legitima ,& legitimum pactum à iusto. Ex his ostenditur iustos filios, alios esse quàm legitimos quamvis vtraque vox , τὸ νόμιμον , vel , τὸ γνήσιον, καὶ τὸ δίκαιον promiscuè vsurpentur , *l. eius. ad municipal.* quinimo & sæpiùs iusti dicantur qui sunt legitimi , & è conuerso , vt indicat titulus *de naturalibus liberis , & ex quibus causis iusti efficiantur. C.* quam differentiam à iure canonico non improbatam existimare debemus , quamuis concubina iustè detineri nequeat , *can. si quis. & can. fin. 33. dist.* quippe natus ex concubina , qui vocatur naturalis, secundum locum obtinet à legitimo,& præfertur ascendentibus & transuersalibus,& longè differt ab eo natus ex meretrice , qui non vocatur φυσικὸς,siue naturalis, sed σκότιος, vt ex Homero refert. Blastares, id est incertus, obscurus , tenebrosus. Sunt & alij modi quibus filij dicantur iusti , & non sint legitimi , vt de quæsitis per adoptionem diximus suprà. Si parentes qui nuptias inierunt,consanguinitatis , affinitatis , vel aliud quoddam impedimentum nesciuerint,filij non erunt spurij , non etiam legitimi , sed iusti, *cap. cùm inter. hoc tit.* in quo verba illa, *legitimi habeantur* , impropriè sumuntur pro , *iusti habeantur.* Sicut liberi nati ex ancilla , quam quis liberam existimans duxerit , sunt iusti, *can. si quis ingenuus.29.q. 2.l. si quis. C. soluto matrim.* Hi non possunt propriè esse legitimi,quia contra leges, & canones nati sunt , *l. quod attinet, de reg. iuris.* His assimilabantur apud Græcos nati ex quartis, aut quintis nuptiis , quos vt spurios reiiciebant,præsertim superstitibus liberis ex prioribus nuptijs , ἀδικεῖ δὲ τοὺς γνησίους αὐτοῦ παῖδας, παρεμπείρων τούτοις καὶ νόθους: & germanos suos liberos afficit iniuria , dum præter eos etiam spurios procreat, inquit Mat. Blastares, περὶ τοῦ νόμου τοῦ συνώσεως. Eodem modo dicimus iustos ex concubina natos , quam si deinde vir vxorem duxerit, legitimi fiunt , *cap. 1. hoc tit.* subsequens enim matrimonium defectum reparat, quod Iustinianus primum statuit *in l. cùm quis, & l. nuper. C. de natural. lib. Nou. 12. & 18.* Cassiod. *7. Var. epist. 40.* Diuersa prorsus ratio est eorum, qui ex meretrice, vel adultera editi sunt, viuâ vxore legitimâ ; hi enim per subsequens matrimonium nec iusti, nec legitimi esse possunt, nec ad patris hereditatem admitti,*cap. Tanta. hoc tit.* non enim possunt fieri legitimi per sequentes nuptias, nisi eo tēpore quo concepti sunt, parētes iure cōiungi potuerint,*c. causam. hoc tit.* non durante priori matrimonio,nisi iudicio Ecclesiæ solutum fuerit , *cap. Perlatum. hoc tit.* causâ cognitâ, vel suadēte vtilitate publicâ,*cap. vlt. hoc tit.* si expedierit, vt dicitur in *can. si qua mulier. 31. q. 1.* Alia ratio est in *cap. Referente, & cap. penult. hoc tit.* cùm mulier ignara nubit vxorem habenti, vel

consanguineo, hanc ignorantiam æquitas amplectitur, vt filij legitimi censeantur, dummodò re cognitâ statim recesserit à viro, *l. 38. si adulterium. §. 1. ad l. Jul. de adult.* erranti enim in facto subuenitur, *l. 4. C. de incest. nupt.* non ità si quæ errans in iure nupserit, hæc enim ignorantia non excusat etiam milites, *l. Miles. §. 1. ad l. Jul. de adult.* sed nec ætatis ratio habenda est, nisi ignorantia subsit, sic enim intelligi debet *l. Auxilium. 38. de minorib.* quia in delictis, minoribus non subuenitur, *l. si ex causa. eod.* quia pugnat ius naturale, *l. probrum, de verb. signif.* & hoc tam in masculis, quàm fœminis iure gentium locum habuit; sed ius ciuile mitiùs egit cum fœminis, quæ cum sexus imbecillitate lubrico ætatis peccauerunt, etsi ignorantia iuris defuerit: non ità in mare in quo præter ætatis defectum hæc ignorantia desideratur, vt Cuiacius docet ad *d. l. 38.* & confirmat fragmentum nuper editum *lib. sing. de adulteriis*: *qui errore cognito diremit coitum, creditur eius voluntatis fuisse, vt si scisset se in eo gradu necessitudinis fuisse positum, non fuisset tali matrimonio copulatus.* Ideò statim, & sinè procrastinatione coniunctioni renunciare debet, *d. l. 4.* quod si sciens permanserit tunc consensisse præsumitur, *can. Constat. 1. q. 1. cap. Ad id. sup. de sponsalib.* Hæc tamen tam de mare, quàm de fœmina dicenda facilè adduci patior, & licèt semper faueat ætas, tamen errorem desiderari, quod ostendere videtur Papin. *in d. l. excusari solet sexu, vel ætate, vtique si error allegetur.* Hunc errorem desiderauit ius canonicum, *cap. cùm inhibitio. §. 1. sup. de clandest. desponsat.* vbi notandum restricta fuisse sub eodem Innocentio III. in Concilio generali quæ suprà diximus, ante enim errãtibus in facto subueniebat *d. cap. Ex tenore*, ob eam rationẽ, quia qui potest scire & non scit, perinde est ac si sciret, & is affectator ignorantiæ præsumitur *d. cap. Cùm inhibitio. §. 1. ignorantia crassa, dolo comparatur,* hoc est quod ait Theodosius in *d. l. 4. errore acerrimo non affectato insimulatóque*; nec omnis ignorantia facti excusat, sed ea tantùm quæ ratione non caret; iuris verò ignorantia non fauet etiam fœminis, nisi diuturnitate tẽporis fulciatur, *cap. Peruenit. hoc tit.* non quòd ipso iure lex eis succurrat, sed quòd debeant rescripto principis id beneficium obtinere, *l. qui in prouincia. de ritu nup.* nec id Papa solet indulgere, nisi in spiritualibus, ne in tẽporalibus iuri aliorũ præiudiciũ faciat, *cap. per venerabilem. hoc tit.* Ignorãtia autẽ necessaria non est in vtroque cõiugũ, sed in vno fauore prolis, *d. cap. ex tenore.* aliter enim quis foret partim legitimus, partim illegitimus, quod fieri non potest; sicut de statu libertatis dicitur in *l. si duobus: de statu lib.* Et verò *d. cap. cùm inhibitio,* nõ loquitur de ignorãtibus, sed de scientibus impedimẽtũ quorũ proli sciẽtiã obesse demõstrat; nisi vnus scierit, alter ignorauerit: nec tantũ cõsanguinitatem, sed etiam

gradum scire oportet, aliter præsumitur ignorantia aliquantula facti, quæ prodest liberis, licèt matrimonium nullum sit, & ita intelligendum Conci. Trid. *cap.5. si quis intrà gradus prohibitos scienter contraxerit,* quod maximè decernit contra eos, qui omni timore diuino postposito in contemptum Ecclesiæ temerè contraxerint, vt docet etiam *Clementina vnica, de clandest. matrimon.* vbi glo. nimis rigidè omnem ignorantiā iuris damnat, quod quidem vnū esse quantùm ad matrimonium fatendum est, sed non in præiudiciū prolis: quia & certum ignorantiam iuris excusare mulierculas, sicut & rusticos, & imperitos, qui subtilissimam legū & canonū scientiam callere non possint, *l. vlt. C. de testamentis*: & hæc est sentētia plurimorū Interpretū contra sententiam glo. *in d. ca. vnico.* nam & *d. cap. cùm inhibitio,* loquitur de ignorantia crassa, & supina, quæ non excusat. Cur autem tam solerter distinguantur legitimi à naturalibus, & spurijs, ratio est; quia nec naturales, nec spurij patri succedunt, nec pater illis; nec habent querelam inofficiosi testamenti, *l. si. suspecta. §. 1. de inoff. test.* naturalibus aliqua data est prærogatiua, vt alimenta debeant eis partes, non verò naturalibus, *Nou.* Iustiniani *18. & 89.* testamento etiam illis pro varietate temporum hereditatem capere licuit, modò ex asse, modò ex tribus vncijs, modò ex semisse, non extantibus liberis legitimis, *l. 1. C. Theod. de natur. filijs. l. Humanitatis, l. Iubemus. C. eod.* & tandem vt ex asse iterum possint institui statuit *d. Nou.* Iustiniani: id consuetudinis regiæ fuisse Seruius docet, *vt liberi ex concubinatu succederent, alijs deficientibus, in tertium Æneid.* Apud Græcos mille drachmas accipiebant, & id vocabant νοθεῖον, apud Harpoctationa, & Aristophanē. Quod in Gallia obseruatū docent veteres formulæ, quæ ex lege & cōsuetudine id fieri dicūt. Aliud est in matribus, quibus succedut ab intestato filij spurij ex Senatusconsulto Orfitiano, *§. nouissimè. de senatuscon. Orfit.* & eis competit querela inofficiosi testamenti *d. l. si suspecta.*

QVI MATRIMONIVM ACCVSARE POSSVNT, vel contra illud testificari.

TIT. XVIII.

CAVSAS quibus matrimonium nullum, vel inutile sit exposuisse satis non est, nisi & de personis quæ accusandi, & impugnandi ius habent dicamus, quas easdem esse cum illis quæ crimen adulterij intendere possunt non omnino admittendum est,

est; quippe maritus præcipuam habet adulterij accusationem; *cap. maritis. inf. de adulteriis*; qui tamen non potest impugnare matrimonium contra legem contractum, quia videretur tædio, irâ, vel odio, vel etiam nouarum nuptiarũ desiderio id facere, *cap.2.hoc tit.in 1.comp. c.2.eod.in 2.cõpil.* nisi statim, vel breui post nuptias tẽpore hanc accusationẽ instituerit; quia si longũ tempus cum vxore sinè rixa egerit, non est audiendus; *si eam longo tempore tenuerit, non debet vox sua accusationis admitti, nisi aliæ personæ idoneæ apparerent*, inquit Alex. III. *in d. cap. 2. longum tempus*, quale sit, & quale intelligat Pontifex non est in comperto. Accusatio quidem adulterij debet fieri intrà sex menses vtiles, *l.4. §. 1. & l. Miles. §. sexaginta. ad l. Iul. de adult.* sed an idem tempus huic accusationi conueniat, quod non videtur sentire Alex. qui in *cap. 1.* aliquot annos constituit, & in eo laborat Glossa it enim saltem duos sinè vllo fundamento, satius esse triennium præfigere, quod solet indulgeri conquerẽtibus ob frigiditatem, vel maleficium *cap. Laudabilem. sup. de frigid.* aut potiùs decennium, quo longum tempus definitur apud Paulum *5. sentent. tit. 2.* & Iustinianum in *l. vlt. C.de longi temp. præscript.* quod tempus intelligere videtur Alexander, dum in *d.cap.2.* minorem terminum coniugibus, quàm parentibus præfigit, nempe vt vnus coniugum post longum tempus non possit conqueri, sed nec parentes, si accusationem instituant post decem & octo, vel viginti annos; quam constitutionem confirmauit Innocentius III. in *cap.2.eod.in 3. compilatione.* nec tamen id indistinctè accipiendum est; siquidem coniuges, vel parentes accusatores, qui tempore matrimonij, vel paulò pòst impedimentum didicerunt, non sunt inuicem audiendi, quum sit tolerabilius contra statuta canonum coniunctos pati, quàm contra statuta Domini separare, *cap.3. eod.in 3.compil.* quod confirmat Innocẽtius III. *in cap.vlt.hoc.tit.* hâc cautione tamen adiectâ, vt si tempore contractus præsentes fuerint, qui posteà accusare volunt, & dum banna & denunciationes publicè in Ecclesia proponerentur tacuerint, non sint audiendi; sed tantùm qui absentes, vel iustã ignorantiæ causam habuerunt. Et aduertendum, Pontifices non ideò legem Ecclesiæ destruere, quæ matrimonia inter consanguineos & affines dirimunt, sed pro temperamento adhibent æquitatem longi temporis, & liberorum procreationem, tum etiam silentium, quæ omnia tueri potiùs debent: non quòd ipsi nominatim id comprobent, sed sub dissimulatione tales personas simul manere permittant, vt ait Clem. III. *in cap.2.hoc tit.in 2.compil.cap. 1.eod. in tertia*: nec enim quãdocumque libuerit debet patere via impetendi matrimonij accusatoribus: sic in-

telligi debent *canon, Notificamus, & seqq. 35. q. 6.* non verò idem tēpus diutinum in aliis impedimentis seruādum est; si enim ob solennia omissa, vel ætatis defectum accusatio instituatur ab vno cōiugum, vel à parentibus, sanè modicum tempus quo simul & pacificè cōiuges vixerūt, ratum matrimonium facit & confirmat, ità vt dissolui, & impugnari nō possit; *cap. insuper. hoc tit. cap. de illis, sup. de desponsat. impub. cap. 1. de matrim. contracto* &c. *in 1. compil.* Qui autem sunt, qui ad accusationem admittendi sint, refert Fabianus in *can. 1. & Celestinus in can. 2. 35. q. 6.* parentes nēpe, fratres, propinqui, tū deinde cognati, nec hi solùm, sed etiam extranei, *d. can. notificamus.* non ità in accusatione adulterij, ex constitutione Constantini; ratio est, quia in illa magis læditur publica causa, in hac parentum tantùm & propinquorū, interest, quos verus dolor tangit, *l. Quamuis. C. ad l. Iul. de adult.* Harmenopulus *lib. 6. tit. 1.* hîc ergo testes, & accusatores etiam extranei admittuntur dūmodò sint omni exceptione maiores, *cap. 1. de consang. & affinit.* nec eos excludit Clem. III. *in cap. Videtur. hoc tit.* quia ordinem tantùm quo accusatores admittuntur proponit, vt post parentes, & proximiores viri ætate & famâ graues recipiantur, duo, aut tres ex antiquioribus, *d. can. notificamus.* ex senioribus & melioribus loci, ait Eugenius III. *in cap. Quoties. sup. de testibus,* quod rescriptum Alexander III. inseruit Cōcilio Lateranensi. Hoc autem intelligitur tam de testibus, quàm de accusatoribus, qui enim accusare potest, is & testis esse potest, *cap. 4. sup. de testib.* non tamen idem & testis, & accusator esse potest, *cap. 1. de consanguinit. in 4. collect.* sed nec absens debet esse, nec suam accusationem per tabellam referre, *can. per scripta. 2. q. 8.* nec obstat *canon 1. ead.* quo Callistus vetat accusatorem sinè scripto recipi; hoc enim ità intelligendum, dicta testium & accusatorem sinè ipsorum præsentia, ac ipsorum præsentiam sinè scripto non sufficere, sed vtrumque desiderari; hoc vult Clemens in *cap. 3. hoc tit.* ait enim eos per solam chartulæ conscriptionem non admitti: sed de his suprà *tit. de testib.* hoc tantùm addendum, contra matrimonium non temerè admitti debere accusatores & testes, sed maturè & præstito priùs iuramēto corā Episcopo, conuocatâ synodo debent probare gradus omnes consanguinitatis, *cap. ex literis. de consanguinit. sup. can. Episcopus. 35. q. 7.* & in his probationibus accuratè videndum, ne confingatur affinitas ad soluendum matrimonium, vt sæpè fit, & docet P. Damian. *de contemptu secul. cap. 29. Si quis vxoria calamitatis incommoditate percellatur, ipse vir falsa consanguinitatis lineam texit, & inaudita proauorum nomina per multa argumenta confingit, atque simul quosdam in huiusmodi allegationis testimonium aduocat.* Per

ſynodum autē intelligimus conſiliū Epiſcopale, forum, ſeu audientiam, Epiſcopale iudicium, quod conſtat ex competenti numeio ſacerdotū, *l. 9. C. de Epiſc. audient.* vocatúrque conuentus ſacerdotalis, & ſanctum iudicium in *l. 45. C. Theod. de Epiſc. & cler.* & vniuſcuiuſq; diœceſeos ſynodus in *l. 23. eod.* nec alios ſibi aſſidētes iudices habet Epiſcopus, quàm Canonicos, *cap. ex literis. tit. ſeq.* his verbis, *conuocato Capitulo ſuo.*

DE DIVORTIIS.

TIT. XIX.

ACTVM eſt de modis impediendi & ſoluendi matrimonij; ſed quia diuortium præcipuus eſt, rectè hic titulus ſubiungitur. Diuortium latiùs patet in hoc iure, quàm ciuili, & potiùs repudium dicendum eſt; ſiquidem diuortium locum habet tantùm inter coniuges, repudium inter ſponſos & coniuges, *l. 2. de diuortiis*, quæ ſumma eſt & vulgaris diſtinctio inter repudium & diuortium, quam ſequitur Balſamon in *tit. 13. Nomoc. Photij*, ſed non vnica; quippe differentiæ aliæ ſunt: diuortium propriè illud erat quod fiebat ex vtriuſque conſenſu & contractu rite peracto, *l. Nullum. eod. l. Juris gentium. §. vt putà. de pactis*, vel bonâ gratiâ. *l. Cùm hic ſtatus. §. ſi diuortium. l. vitricus, & ſeqq. ff. de donat. inter virum & vxor.* hâc formulâ; *licet tibi cum bona venia alij nubere, dum te amicus amicam relinquo*; ἔξεστιν ἀπαλλάττεσθαι πρὸς ἕτερον εὐμενῶς καὶ πράως ἐκδιδωμένην παρὰ φίλου φίλῳ, vt ſcribit Damaſcius in vita Iſidori: quod oſtendit etiam definitio diuortij, quam tradit Caius in *l. 2. de diuortiis*, quòd dicatur à diuerſitate mentium, quia in diuerſas partes eunt qui diſtrahunt, matrimonium, id eſt, eodem conſenſu quo contraxerunt, recedunt *l. Nihil. de reg. iur.* & ſicut in contractu, ità & in diſtractu certa ſolennia adhibebantur, & ſeptem ciues Romani teſtes ex lege Iulia, *d. l. nullum:* & hoc eſt quod ait *lex vnica. ff. vnde vir & vxor: lex Julia de adulteriis, niſi certo modo diuortium factum ſit pro infecto habet*; ideò in eo contractu cauſa ſolutionis non inſpiciebatur, ſed voluntas, καὶ χωρὶς αἰτίας ὁπηνίκα βούλοιντο: id eſt, *idque ſinè cauſa quando volebant*, ait Zonaras in *can. 5. Apoſt.* quod correxit Iuſtinianus in *l. conſenſu. de repud. & Nou. 22.* ſtatuens diuortium ſinè cauſa fieri non poſſe: voluntas autem illa rata non cenſebatur, nec contractus firmus, quem penitentia ſubſequebatur, ſed erat potiùs friuoſculum, iurgium friuolum & momentaneū, *d. l. Cùm hic ſtatus*,

τῷ κζ̀ ὀργλὼ, ἢ θερμόδητα λεγόμϑμον, id est, *per iram & calorem*, dicunt Basilica *tit. 3. cap. 48.* ira quæ non habet ἐπιμονλὼ, *perseuerantiã*, & animum *perpetuæ diuisionis*, vt loquitur Paulus in *l. 3. de diuortiis*, sed ob *noxiam*, id est, *iurgium*, vt loquitur Plautus in Casina: breuem furorem, qui non perficit diuortium, sicut accusatio quæ fit aliquo æstu, reum non facit, *can. Si quis iratus. 2. q. 3.* Repudium differebat olim à diuortio, quia vnius tantùm voluntate fiebat, adhibitis certis & solennibus formulis ex lege XII. Tab. *Tuas res tibi agito, l. 2. hoc tit.* legitimam obseruationem vocat Vlp. *d. l. cùm hic.* hâc formâ repudij vir expellere & eiicere vxorem dicitur; vxor verò maritum derelinquere à D. Chrysost. *Serm. 19.* ἐαν τοίνυν ὁ ἀνὴρ ἐκβαλεῖν βέλητας τλὼ γυναῖκα, ἢ γυνὴ τὸν ἄνδρα ἀφεῖναι, id est, *Quando igitur vir eiicere vult vxorem, & vxor relinquere virum.* &c. nõ exspectatur verò vtriusque consensus, sed vnius voluntas tantùm facit, quantùm vtriusque, *l. si constante. C. hoc tit.* & quia iustæ causæ erant olim incertæ, & ex arbitrio iudicis pendentes, eas certas statuit Iustinianus in *d. l. Consensu*, &, *l. fin. C. hoc titulo*, quas si temerè quis proponebat, & βίβλιον ἀποςασίε scribebat, vxor quidem perdebat dotem, & donationem propter nuptias restituebat; vir verò donationem propter nuptias non repetebat, & dotem restituere cogebatur. Summa & præcipua causa vxoris dimittendæ fuit adulterium, secundùm leges ciuiles, at iure diuino vnica & sola, *can. fieri. 32. q. 7. Matthæi 19. cap.* quã ideò Deus permisit, vt grauius malum vitaretur, nempe homicidij in quod procliui fuissent mariti aduersùs vxores adulteras, nisi eas domo abigere potuissent, vt refert idem D. Chrysost. Differt repudium canonicum à ciuili, quia ciuile dirimit omnino matrimonij vinculum, & nouas nuptias permittit, si scilicet mutuo dissensu sinè vllis vitiis vir & vxor sese seiunxerint, & viro quidem statim, mulieri post annum: si verò libello repudij, vir statim, mulier post quinquennium; ità tamen vt is qui iniustè nuncium remiserit nunquam ad alias nuptias possit aspirare *l. 1. & 2. C. Theod. de repud.* hoc nunquam voluit lex diuina, licèt fuerint quidam, qui diuortia pro libito esse permissa asseruerint, vt Pepuziani, de quibus Zonaras *ad can. 7. Syn. Constantinop.* sed nec ius canonicum comprobauit, siquidem coniugale vinculum manet, licèt coniuges sint seiuncti *d. can. fieri*, &, *can. Placuit. ead.* hoc aureis verbis insinuat D. Chrysost. quemadmodum serui fugitiui si domum heri reliquerint, catenam secum trahunt; ità & mulieres habent legem pro catena, τὸν νόμον ἔχυσι καθελκάζοντα, eas vincientem, & accusantem eos qui sibi tales adiungunt; ità vt secundæ illæ nuptiæ sint perpetuum

adulterium,& pollutio potiùs, quàm cõiugiũ, *μίασμα μᾶλλον ἐστιν ἢ γάμος*; *can. omnes. 32. q. 7.* quod ità strictè obseruatur, vt dimissa vxor quæ deinde alteri nupsit, sit excommunicata, & perceptione Dominici corporis, præterquàm in articulo mortis, priuetur, *can. fidelis. ead. can. 116. Concil. Carthag.* in quo demonstrat Zonaras anteà moris fuisse, diuortio facto, nouis nuptijs alligari : ideò excommunicatus fuit Radulphus Viromanduorum Dux, & Episcopi Laudunensis, Syluanectensis, & Nouiomensis suspensi, quòd ipsius coniugium soluissent, & ipse Petronillam sororem Reginæ Francorum duxisset, vt scribit Robertus *ad Sigeb. anno 1142.* & ob id grauiter excandescit D. Bernardus *epist 216.* Quidam pessimè asserere ausi sunt maritum dimissâ vxore ob adulterium, aliam ducere, & alio iure vti, quàm vxorem ipsam posse, ex *can. vxor. 32. q. 7.* vbi id tam dilucidè asseritur à B. Ambrosio, vt dubitandi locus non relinquatur; quod confirmat *canon 2. Concilij Venetici* sub Leone I. *Eos qui relictis vxoribus exceptâ causâ fornicationis, siue adulterij probatione, alias duxerint, statuimus à communione arcendos*; quod confirmari videtur *cap. Matthæi 19.* & tam apertum sit, vt à quoquam sustineri talis error non possit, quippe contrarius verbis Apostoli, quod ex *can. præcepit. 32. q. 5. can. Nihil. 32. q. 6. d. can. hi verò. 32. q. 7.* & alijs probat Iuo Carnot. *epist 122. & 125.* quum & alibi D. Ambrosius contrarium sentiat, & legem æqualem faciat tam in viro, quàm in muliere *lib. 1. de Abraham. cap. 4.* & dilucidè Marcus *cap. 10.* Nec iuuat quòd in veteri lege libellus repudij daretur tantùm maritis, non vxoribus, *cap. 24. Deuter.* & apud Iosephum *lib. 15. cap. 11.* tum quòd D. Matthæus id cõfirmare videtur, cùm exceptâ causâ adulterij vetat maritos diuertere, alias vxores ducere, & tam in lege veteri, quàm noua, adulteras fœminas, non viros accusari & puniri videamus; quia certè maius scandalum est propter turbationem sanguinis, & prolis dubitationem, quæ est ratio iuris ciuilis. Vnicus casus est in quo solui potest vinculum matrimonij, & licet alias ambire nuptias; si ex duobus paganis & infidelibus, alter fiat Christianus, quod ex Apostoli sententia confirmat Innocentius III. *in cap. Quanto. 7. hoc tit.* liberum enim est diuertere maximè si infidelis dissentiat; & quamuis fideli nouiter facto discedendi facultas concedatur, tamen eâ crebrò vti improbat Apostolus in *can. Iam nunc. 28. q. 1.* hoc in arbitrio positum est; nec enim fidelis dimittere infidelem prohibetur, nec etiam iubetur, *can. sic enim. ead.* Similiter id dicitur de infidelibus intrà gradus consanguinitatis coniunctis, quorum vnus fit Christianus; potest enim si velit ab infideli recedere, vt rectè ostendit Iuo *epist. 230.* Qui verò scientes, legi-

bus Ethnicis non contradicentibus, coniuncti fuerint, Christiani effecti solutionem petere non possunt, *cap. de infidelibus. sup. de consang. & affinit.* quod tamen non ità obnixè sentire videtur Innocentius III. in *cap. Gaudemus*, imò potiùs innuit eos posse solui, his verbis: *liberè possunt & licitè remanere coniuncti*: hoc verbum (*possunt*) indicat nullam esse necessitatem, sed liberum eis esse perseuerare, vel discedere; nec idalienũ est, eò quòd lex canonica horreat incestum, & ob id vitium matrimonium solui iubeat. Verumtamen quia Iudæus, aut infidelis non adstringitur ad legis canonicæ obseruantiam, nisi post baptismum, id quod gestum est ex more gentis, vel ex lege antiqua, seruandum est, dummodò non sit directè contra legem diuinam, vt est prohibitio inter ascendentes & descendentes, & inter collaterales in primo gradu, *cap. 18. Leuit.* nam si esset contra legem diuinam, matrimoniũ omninò foret dirimendum, quod optimè docet Panormit. *in d. cap. de infidelibus*; dicto quidem casu matrimonium ethnico more factum contra canones, post baptismum valet, ex æquitate potiùs, quàm stricto iure, fauore Christianæ fidei, à qua viri timentes se deseri ab vxoribus suis, facilè possent reuocari, vt ait Innocentius in *d. cap. Gaudemus*. Et notandum est hunc solum & vnicum casum esse, quo matrimonium ritè & legitimè factum solui omnino possit: nam ob adulterium & alia crimina, separantur coniuges, & diuertunt, sed vinculo matrimonij detinentur. Non hîc addo quæ de separatione & solutione ob absentiam vnius coniugum dici possent, quamuis huic titulo accommodè, sicut indicat *titulus de diuortijs, & repudijs* tam in Pandectis, quàm Codice; agitur enim de soluendo matrimonij vinculo ob diuturnam mariti absentiam, iudicio & autoritate Ecclesiæ, *cap. In præsentia. sup. de sponsalib.* quæ propria est huius tituli materia; sed quia de his ansam nobis præbuit Raimundus *in cap. 2. infra, de secundis nup.* illuc tractatum reijcimus.

DE DONATIONIBVS INTER VIRVM & vxorem, & de dote post diuortium restituenda.

TIT. XX.

POST diuortium iudicio Ecclesiastico celebratum, superest restitutio dotis, ideò hic titulus concipitur *de dote restituenda*, sicut & in *1. 2. & 3. compil.* nullâ factâ mẽtione de donationibus inter virum & vxorem de quibus Gregorius IX. solus mentionem,

facit in *cap. vlt. hoc tit.* Et quidem dotis restitutio facienda est vxori quocunque modo solutum fuerit matrimonium, non solùm morte, sed etiam diuortio, iusto nempe, & legitimo, & sinè vitio, & culpa vxoris, *cap. 1. & 3. hoc tit.* quam si ab omni accusatione liberam dimiserit, maritus omnem dotem restituere debet, vt ait Constantinus *in l. 1. C. Theod. de repudijs*: sicut è contrario si rea criminis alicuius sit, veluti adulterij, repellitur ab omni exactione dotis, *l. vlt. C. ad l. Jul. de adul. cap. 4. & 5. hoc tit.* quod veteri iure ciuili nō obseruabatur, quo mediâ tantùm dotis, ac tertiâ bonorum parte priuabatur, apud *Paulum 2. sent. tit. 27. arg. l. Cùm mulier. soluto matrim.* & non solùm à dotis repetitione arcetur, sed etiam dotalitij, *cap. Plerumq. hoc tit.* per dotalitium non quidem παράφερνα, quæ peculij nomine continentur, significantur, *l. si ergo. §. dotis. de iure dotium*, *l. Filia. C. soluto matrim.* quia sinè dubio quantumlibet criminis rea fuerit mulier, & adultera, non amittit ea, quæ contemplatione matrimonij repræsentata, vel conuenta non fuerunt, pro quibus marito nullo pacto tenetur, *l. 3. C. Ne vxor pro marito.* Per dotalitium igitur debemus intelligere lucra nuptialia, quæ vxori obueniunt morte mariti, siue sint ἀντίφερνα, siue ὑπόβολα, siue θεώρετρα; siquidem ἀντίφερνα, id est donationes propter nuptias ex pacto conuento, vel stipulatione, vel etiam consuetudine, aut pro parte, aut in totum cedunt lucro vxoris, *l. Ex morte. C. de pactis conuent.* sicut è contrario æqualitate seruatâ, dos tota, aut pars cedit lucro mariti, *Nou. 79.* donationes olim quidem dabantur ex lege, non ex conuentione, tantam enim pecuniam hoc nomine maritus dare debebat, quantam vxor dotis causâ; sed deinde dari cœperunt etiam ex cōuētione, quod declarat Balsamon in *Nomocan. Photij, tit. 13.* ὑπόβολα verò sunt incrementum dotis, quod vxori superstiti supra dotem redditur, quod esse iure communi τρίτον τῆς ποσότητος ὅλης εἰς ἣν ἡ προὶξ, id est, *trientem, vniuersæ summæ in quam dos redacta sit*, ait Harmenop. *tit. 10. lib. 4.* olim verò erat dimidia pars dotis, vt idem refert, quod ius Tolosates nostri sequuntur, & in eo consuetudo protinùs consentit. Apud quosdam populos non tertiam partem dotis suæ lucrabatur vxor, sed bonorum omnium mariti, vt apud Neapolitanos *lib. 3. Constit. Neapol.* & apud Nortmannos, vt refert Cuiacius ad *lib. 2. feud. tit. 9.* hoc lucrum, seu ὑπόβολον successit in locum donationis propter nuptias, & ità nomine hypoboli censentur etiam donationes propter nuptias. Ἀντίφερνα, vt ostendit Balsamon loco citato, dicuntur apud Longobardos, Ripuarios, & Alamannos in legibus eorum morghanheba, & morgantica apud Mediolanenses *lib. 2. feud. tit. 29.* manè enimnup-

tiarum solebat maritus ὑπόβολον vxori constituere vulgò, dotarium, doarium, dotalitium, *can. penult. 26. q. 2.* imò & dos dicebatur, quia est æquamentum dotis, contraria dos, vt annotauit doctor egregius: dicitur & donum matutinale apud Greg. Turon. *lib. 9. hist. Franc.* quamvis tamen satius existimem distinguenda, ab hypobolis dona matutinalia, quæ sunt diuersa, & dicuntur *αὐταύλια, καὶ ἐπαύλια, ὀπτήρια, καὶ ἀνακαλυπτήρια* à Iulio Polluce *lib. 3. cap. 4.* quæ dātur sponsæ tum à sponso, cùm à parētibus, & cognatis in *l. 1. §. præterea. de tutel. & rat. distr.* Symmachus *epist. 79. lib. 9.* sed & ab amicis & ciuibus, teste Apuleio, *Apol. 2.* & consistunt in annulis, thecis, pyxidibus, pectinibus, vnguentis, speculis, & alijs quæ ad mundùm muliebrem pertinent, vt refert Suidas. Dabantur etiam semiaurei nummi in singulas dotis libras, idque tunc dicebatur θεώρετρον, apud Harmenop. *lib. 4. tit. 10.* Dabat pariter sponsa pro munere suo sponso die ipsa nuptiarum vestes, quæ *ἀπαυλιστήρια* vocantur à Polluce. Hæc omnia dotalitij nomine comprehensa, ob adulterium, vel aliquam aliā iustā causam vxor dimissa amittit, ex sententia Clemētis, *d. cap. plerumque*: non ità de leuibus munusculis, præsertim quæ ad delicias, vel ad escam præbebātur, quæ in restitutionē venire non debuerunt, veluti *χρήνια*, id est, *placentacei panes*, de quibus Athen. *lib. 11.*

De donationibus inter virū & vxorē est altera pars tituli, quam totam desumpsit Gregorius in *cap. fin. hoc tit.* ex iure ciuili, & omnia ità comperta sūt, vt hîc tractare superuacaneū sit, cùm omnino cōueniat ius canonicum cum ciuili, tam circa casus quibus confirmatur, quàm quibus infirmatur donatio, quæ olim nullius erat momēti, nisi nominatim donator testamēto suo cōfirmasset, donec ratio DD. Seueri & Antonini effecit, vt silentio & morte confirmasse censeretur, *l. 3. l. Cùm status. de donat. inter virum.* Non ità in concubinis quibus licuit donare; ratio hæc fuit, ne fiat venalis concordia inter coniuges, *d. l. 3. §. Diuus*, inter quos plenior est affectio & dignitas quàm cum cōcubina, alioquin nullus esset finis sibi inuicem donandi, *l. vlt. C. Theod. de legit. hered.* hoc casu procul dubio differt ius nostrum à ciuili, quia donatio facta concubinæ hodie nullius debet esse momenti, cùm concubina damnetur, licèt primis temporibus licita fuerit aliquomodo, si nempe is qui vxorem non habebat concubinam habuerit, & eam affectione pænè maritali vsque ad vltimum vitæ spiritum tenuerit, *can. is qui. & seqq. 34. dist.* quod omnino damnatur hodie Concilio Tridentino. Cùm igitur sit turpis coniunctio damnata hoc iure, donatio sustineri non debet, multò minùs in clericis, exemplo militum in *l. 2. C. de donat. inter virum*: clerici sunt milites Christi, *can. Non est. 15. q. 1.* vt supra adnotauimus.

DE

DE SECVNDIS NVPTIIS,

TIT. XXI.

SOLVTIO matrimonij fit autoritate Ecclesiæ, vt libertas subsit vnicuique alias quærendi nuptias, quod quando fieri possit dicendum nunc, & ideò titulus conceptus est de secundis nuptijs, quo nomine tertias, quartas, quintas, & vlteriores intelligimus, *can. Aperiant.* 31. *q.* 1. quæ omnes quantumuis numerosæ permittuntur, & tolerantur, ac licitas esse demonstrant canones sequentes, contra errores Cataphrygum, qui eas damnabant, vt referunt Eusebius & Epiphanius. Alij verò eas viduis tantùm adolescentioribus fuisse permissas contēdebant, contra mentem Apostoli, vt scribit Zonaras ad *can.* 1. *synodi Laod.* Permittuntur secundæ omnibus, quas tamen D. Amb. *epist.* 25. *ad Vercellens.* signum incontinentiæ appellat. Differentiam ponebant antiqui Ecclesiæ canones, cum digamis enim mitiùs agebant, quàm cum trigamis, omnes quidem pœnâ plectebantur, & à communione fidelium arcebantur, illísque post exiguum tempus ex venia dabatur communio, *can.* 1. *syn. Laod.* hoc tempus penitentiæ, sic enim vocat *can. de his.* 31. *q.* 1. annuū fuisse, vel etiā bieniū scribit D. Basilius *in can.* 4. *ad Amphi.* trigamis duriorē pœnā infligebāt anathemate triū annorū, & sic deinceps pro ratione polygamiæ, *can.* 3. *syn. Neocæsariana,* & *d. can. de his*: tertias enim nuptias non ampliùs matrimonium dictitabant, sed πορνείαν κεκολασμένην, id est, *castigatam fornicationem*, scilicet non effusā & liberā, sed in vno cōplexu constrictā, vt scribit Balsamon, qui & tertias nuptias olim in Ecclesia C P. fuisse omnino vetitas ait, quartas verò perpetuo excōmunicationis vinculo innodabāt. Sic etiam respōdet Balsamo ad interrogationes Marci Alexādr. *cap.* 41. quod aliquatenus tolerari solebat in his qui nondum quadragesimum ætatis annum attigerant. Idq; ità strictè obseruatū, vt etiam Leo Imp. ob quartas nuptias à Nicolao Patriarcha segregationi subjectus fuerit, vt scribit Matth. Blastares, περὶ τοῦ νόμου τῆς ἑνώσεως. Hoc Ecclesia Latina nunquam probanit, vtpotè contra mentem Apostoli octogamiam etiam permittentis, vt ait D. Hier. in *d. can. Aperiant*, iniunctâ tamē aliquâ penitētiâ, quę erat species excommunicationis: ideò in Cōcilio Neocæsar. *can.* 7. presbyteri prohibentur interesse conuiuijs secundarum nuptiarū, ne scilicet cum excōmunicatis versarentur, quod & in *can.* 38. *collectionis Martini Braccarensis*, reperitur: *Presbyterum ad secundas nuptias conuiuam fieri non*

oportet, propterea, quod hi qui ad secundas nuptias veniunt penitentiam postulant. Nec id de bigamis ijs qui relictâ vxore aliam ducunt. est, tantùm intelligendun, vt quidam putauerunt, ob id quòd qui secundò, vel tertiò nubũt morte prioris coniugis non peccẽt, & penitentiâ non indigeant: Imò verò de his intelligitur qui libero & legitimo matrimonio cõiuncti sunt, iterum post mortem prioris cõiunguntur, vt nominatim indicãt verba canonis 1. *syn. Laod.* τοὺς ἐλευθέρως καὶ νομίμως συναφθέντας δευτέροις γάμοις. Præter excommunicationem quâdam quasi infamiæ & publici iudicij notâ inurebantur, & etiamnum hodiè hic mos ignominiâ & risu afficiendi secũdò nubẽtes obseruatur, adhibitis in contẽptum tumultibus & sibilis, vulgò charibariũ dicitur in Cõcilio Turon. *cap. 13. Calybarium* vocat Scaliger in Coppam, à Græco verbo, καλύβα, quod sonum significare ait; quod si licet ariolari in exquisitione huius vocabuli libentiùs deduceremus à Græco vocabulo, καρηβόαιν, quod est *caput clamoribus & strepitu iactare*, vel χαριεντίζειν, id est *obuios conuicijs & probris lacessere*, vnde & Latini dixerunt, cariuari, eodem sensu apud Festum, vel etiam à verbo καρηβαρεῖν, quod est *caput ebrietate onerare*, vt ex Aristophane refert Pollux *lib. 2. cap. 2.* nec id absque ratione, quia tributum illud quod solet extorqueri à bigamis crapulæ & ebrietati impenditur Concilio Mediol. *l. 4.* adeò vt nisi soluãt, fiat ingẽs strepitus & tumultus, vt scribit Benedicti in *c. Rainutius. in* verbo, *qui cum alia; fit*, inquit, *nisi cõponãt cum ingenti solennitate cariuarium*: & Neguzanus in sylua nuptiali, *in aliquibus locis est consuetudo, quòd nubentes cum viduis soluant pro pelle, seu zabramari.* Et hæc exactio in plerisque locis non fit tantùm die nuptiarum, sed alijs etiam temporibus ex omnibus bigamis simul: quod cùm euenisset in ciuitate Lingonensi, & ingens pecuniæ summa extorta fuisset, Carolus quintus suâ cõstitutione in refectionem murorũ ciuitatis impendi iussit. Cariuarij verò originẽ deducũt quidam à ritu antiquo, quem *Ceruolum* dicebant; gẽtiles enim, Deorũ simulachris ceruinum caput appingebant quò sordes & adulteria eorũ sugillarent; & Artemidorus *lib. 2. c. 12.* mulierem quæ fidem non seruat marito, cornua ei facere dicit. Qui mos maximè pertinuit aduersùs polygamos, cùm iteratæ sæpiùs nuptiæ non viderentur omninò matrimoniũ, sed adulterium potiùs, & vt loquitur canon *hac ratione*. 31. *q.* 1. *secundùm veritatis rationem verè sit fornicatio.* Hoc genus probri damnatũ fuit, & interdictũ cariuarium à Ioanne Turonensi Arch. in *d. syn.* sub pœna excõmunicationis, quod & anteà statuerat magnus ille Ludouicus de Barro propinquus regis Gallorum, Cardinalis creatus à Benedicto XIII. pseudopapa, primũ Episcopus Lingonẽsis, tum deinde Pictauiensis, qui obiit sub Martino V. anno 1425. quinetiam eos qui

talia scommata, & lasciuias effundunt, actione iniuriarum teneri ait Ioannes Faber, *Inst. tit. de iniurijs.* Aufrer. *decis.* 140. *Capella Tolos.* infamia quoque irrogari solita cœpit extingui, nisi eo casu quo mulier intrà annum luctus nubit, *l.* 1. *C. de secund. nup.* propter duplicem rationem; ne turbatione sanguinis oriatur prolis dubitatio, *l. liberorum. ff. de his qui not. infam.* qua de causa iure sponsalium, & hypobolo priuatur, *l.* 2. *eod.* infamis verò non fit ex eo quòd luctus habitum non deferat, *l.* 15. *C. ex quib. caus. infam. irrog.* quod tamen olim erat necessariū, *l. genero, ff. eod.* Altera ratio est propter reuerentiam & honorem marito debitum, nisi is sit de numero eorum qui lugeri non solent, τῶν μὴ πενθουμένων, vt sunt majestatis rei, & qui in publica crimina lapsi sunt, εἰς δημόσια ἐγκλήματα, quorum mulieres anno luctus non adstringuntur, *Nou. Iust.* 22. *c.* 22. & Matth. Blastares *libro de causis matrimonialibus.* Nec tantùm nupta incurrit infamiam, sed etiam sponsa per verba de præsenti, quia iam contractum est matrimonium, *cap.* 9. *& penult. sup. de sponsalib.* licèt turbatio sanguinis non præsumatur, ait glos. *in l. vxores. eod.* nec enim sola illa ratio est ob quam intrà annum luctus viduitas iniungatur, sed vt honor habeatur defunctis maritis, qui dolor ex vestibus discernitur, maximè nigris, quibus vt plurimum vtebantur Romani. Tibull. *eleg.* 3. *lib.* 3.

Ossa incincta nigra candida veste legant.

Apul. lib. 2. *matronam flebilem fuscà veste contectam.* Aliquando albis, vt testatur Herodianus in Seuero, saltem tegumento capitis, quod apud Rom. erat reticulum album, λευκὸν κεκρύφαλον apud Plutarchum, & Pollucem. Verùm hoc nostro iure aliud voluit Alex. III. *in cap. penult. & vlt. hoc tit.* & seruatur in Gallia, ne ideò mulier infamiam incurrat, licèt aliquid priori; odij remanserit; siquidem secundis nuptijs, ἱερολογία non impenditur, *cap.* 1. *hoc tit.* eam enim, cùm sit sacramentum, iterari vetat Vrb. III. in *cap.* 3. *hoc tit.* quamuis vt optimè distinguit glos. alia sint sacramenta quæ sinè dubio iterantur, quod faciliùs in hoc esset indulgendum, cùm talis benedictio sit simplex oratio super hominē, *can. manus.* 1. *q.* 1. sed id obseruatur odio incōtinētiæ, quâ bigami dānantur, ideóque prohibētur ab ordinibus sacris: quomodo enim hortator viduitatis, esse potest qui coniugia frequētauit? ait D. Ambr. *in can. vna.* 26. *dist.* bigamus arcetur à prærogatiua sacerdotij, *can. fin. ead.* quæ lex antiquissima omninò est *in can.* 17. *Apostolorum.*

Restat hoc vnum, vt titulum simul & librum compleamus, an liceat fœminis ad secūdas nuptias conuolare propter absentiam maritorum? quod omninò prohibetur *in cap.* 2. *hoc tit.* nec vxores vllâ carnis fragilitate, aut diuturnâ maritorum absentiâ se tueri possunt, etiam cum

Ecclesiæ autoritate, ait In. III. in *cap. in præsentia. 19. de sponsalib. can. 1. & 2. 34. q. 1. eo nequaquam obstante, quod de lapsu carnis posset opponi, cap. Quoniam. §. si autem. sup. vt lite non contest.* D. Aug. *lib. de adulterinis coniugijs*, laudat Syrias fœminas, quarum mariti negotiandi quæstibus occupati, iuuenes adolescentulas deserunt, & vix aliquando senes ad aniculas reuertuntur: exspectãda est mors absentis, & habendus certus mortis nuncius, *d. cap. in præsentia*, vel fieri debet inquisitio, quâ rite peractâ, si de ea constet, tunc nuptiæ conceduntur, *Nou. Iust.* 117. & *Nou. Manuelis*, καὶ προσέβη, καὶ ἔρευνα τούτων ἐξ ἀποστολῆς τῶν γυναικῶν αὐτῶν, id est, *si iussu mulierum inquisitio facta fuerit.* vbi notanda est Longobardorum consuetudo, qui non inquisitionis agendæ causâ ad loca vbi mariti degere existimabantur mittere nuncios solebant, sed versùs eas regiones in sepulchris suis palum erigebãt impositâ desuper columbâ, vt refert Paulus Vuernefridus *lib. de gestis Longob. Vt sciri posset*, inquit, *in quam partẽ is, qui defunctus putabatur quiesceret*: rationem non aliam quærerim ego, quàm quòd columbæ diuinitatem tribuerent. Seruius: in Epiro dicitur nemus fuisse, in quo responsa dabant columbæ, ideò apud Lycophronem Cassandra colũba vocatur, φάσσα: & Balsamon ad *can. 61. syn. VI. in Trullo*, refert quosdam fuisse ariolos νεφοδιώκτας, qui per aspectum candidæ nubis, quam περιστερὰν, id est, *columbam*, appellabant, futura quæque præsagiebant: imò & veteres, columbas pro nunciis habebant. Plin. *lib. 10. cap.* 37. potissimùm in hac materia, quòd columbæ Veneri sacræ sint. Adultera igitur est mulier, quæ non certior facta de viri obitu nubit, *can. 94. syn. VI. in Trullo*, & in eo ius nostrũ à ciuili alienum existimo, nam quinquenniũ illud, aut quadriẽniũ quod mulieribus indulgetur, quo trãsacto nubere possint in *l. vxores de diuortijs, & l. vxor. C. eodem*, referturi tantùm ad milites, & captiuos, non ad paganos; illis si quidem *captis ab hostibus, ipso iure solutum erat matrimonium, & quamuis vxor esset in domo mariti, non erat in matrimonio*, ait lex, *in bello. de captiuis*; nec iure postliminij recuperari poterat ex *l. 8. eod.* miles enim simulac ad bellũ profectus erat, mortuus habebatur, & ideò venia dabatur mulieri, *d. can. 94. D. Basilij ad Amphil. can. 36.* Erat autem liberum militi redeũti vxorem recuperare, vel aliam ducere, ait Balsamon *in d. can. 94.* ignorantiam enim excusare vxores militum ait Zonaras: quæ sententia improbatur hoc iure, & damnatur *d. can. 1. 34. q. 1.* Quãtùm atinet ad paganos, non inuenitur legibus ciuilibus post absentiæ quiquennium, nubendi potestatem mulieribus concessam fuisse *l. 1. de diuortijs & repud.* nisi eo casu quo dubitaretur an superstites essent mariti, *l. vxores, eod.* Harmenop. *lib. 4. tit. 12.* quod correxit Nouella Leonis 33. quæ nullo casu vxorib. id pemittit.

FINIS LIBRI QVARTI.

DECRETALIVM LIBER QVINTVS.

De accuſationibus, inquiſitionibus, & denunciationibus,

TITVLVS PRIMVS.

A Civilibvs cauſis, contractibus, & actionibus, ad criminales tranſit Gregorius in hoc libro; & primò ponit titulum de accuſationibus exemplo Triboniani & Iuſtiniani, qui eundem ordinem ſequuti ſunt tam in Pandectis, quàm Codice, optimo conſilio; nam accuſatio eſt actio quæ naſcitur ex maleficio, *l. cùm ex vno.ff. de oblig. & action. l. 5. & 14. C. Theodoſ. eod. l. 12. ad l. Iuliam, peculatus.* Tullius pro Milone actionem perduellionis dicit. Similiter *Agere*, dicimus, pro, *Accuſare, l. ſi maritus.ff. ad l. Iul. de adult. Tull. 5. Tuſcul. Tabellis obſignatis agis mecum & teſtificaris.* Eſt etiam Accuſatio, contractus, ſiue obligatio, *l. ex maleficiis. ff. de action. l. lege. ad leg. Cornel. de falſ.* Vinculum vocat Alexander III. *in cap. licèt. hoc tit.* vt in *l. fin. & l. nullus. C. eod.* Contrahit enim accuſator, nec ab accuſatione deſiſtere poteſt, *d. l. 14.* Rectè ergo agitur hoc libro de criminalibus actionibus; & in primis de accuſationibus, à quibus inchoanda eſt criminum perſequutio. Hic titulus tripliciter concipitur, aliter quidem quàm apud Iuris ciuilis Autores, qui ponunt, de accuſationibus & inſcriptionibus: optimè quidem, vt expendantur modi & formulæ quibus aliquod crimen impetitur.

Primum mẽbrum eſt de Accuſationibus, generaliter vocabulo ſum-

Zz 3

pto, vt comprehendat inscriptionem: nam suictè sumpta accusatio post inscriptionem, denunciationem, & inquisitionem ponenda est, vnde vocatur suprema actio *in d.l.5.C.Theod. eod.* Inscriptio præcedere debet, *can. qui accusare. 3. q. 9. l. 3. Cod. eod.* vt talionem calumniator in se recipiat *can. nullus 4. q. 4.* Per libellū enim inscriptionis βιβλίον τῆς ἐγγραφῆς & καλάθεσιν, profitetur actor se vsq; ad sentēriam, causam prosequuturum, & se eidem pœnæ subiicit, nisi crimen probauerit, vt docet Balsamo ad *can. 131.* synodi Carthag. Hunc libellum, vinculum talionis vocat Iuo Carnot. *Ep. 51. & 138.* in eo dies & Consul apponendus, imò & locus in quo crimen patratum est, & personæ quæ consciæ sunt adiici debent, non tamen diem, neque horam inuitus accusator apponet, *l. 3. ff. eod.* Harmenop. *lib. 1. tit. 2.* Post impetratā actionem, quæ fit per libellum, sequuntur editio actionis, citatio, in ius vocatio; nec ex sola libelli oblatione fit editio actionis, nec citatio, sed per libellum reus vocari debet, *can. eorum. 11. q. 3. l. libertis. de in ius voc.* Post inscriptionis libellum, & vocationem in ius, fit litis contestatio, προκάρξις, cùm causa discutitur, & præsens per præsentem agnoscit quæ ei obiiciuntur, *can. eorum. 11. q. 1.* petitione & responsione in iure propositâ, *cap. vnico. sup. de litis contest.* & tunc demum accusatio verè dicitur. *l. 3. C. hoc tit.* cùm in codice publico solennia inscriptionis impleta sunt, ait *l. 4. C. Theod. de custod. reor.* non ità in actionibus ciuilibus, in quibus inscriptio necessaria non est, *l. vlt. de priuat. del.*

Secunda pars huius Tituli est de Inquisitionibus. Est autē Inquisitio quæ ex mero iudicis officio sinè libello inscriptionis, sinè denunciatione fit, nullo adhibito accusatore, vel delatore: vnde & inquisitionis nomine iudicium; quæsitoris verò, vel quæstoris verbo iudex significatur ab Isidoro *lib. 18. c. 15.* Tull. *in Brut.* & *2. in Verrem*: licèt non semper inquisitor sit iudex, sed tantùm ad audiendos testes delegatus, & ad inquisitionem faciendam, *d. c. qualiter, & cap. inquisitionis. h. t. cap. veritatis. sup. de dol. & contum.* Non semper necessarius est delator, aut accusator, veluti contra infamatum, & opinione vulgi accusarum, vt veritas eruatur. *cap. qualiter. h. t.* cùm nempe constat de infamia criminis, *cap. cùm oporteat. h. t.* per clamosam insinuationem, quæ denunciatoris vicem gerit, *cap. licèt Heli. de Simonia.* nec solùm ad pœnam & vindictam criminum fiunt inquisitiones, sed etiam ad damnum reparandum quæ ciuiles dicuntur *in l. 4. C. Th. ad l. Cornel. de fals.*

Tertium membrū, est de denunciationibus. Denunciatio differt ab accusatione, quia denuncians non tenetur inscriptionis vinculum at-

ripere, & custodiæ similitudinem pati, quia vindictam non persequitur, sed correctionem, *cap. super his. & d. cap. qualiter. h. t. cap. nouit. sup. de Iudic.* Et ideò non potest deferre aliquem, quin priùs commonuerit, *cap. 2. & cap. cùm dilectus. h. t.* non ità Iure ciuili quo denunciator, aut delator, κατήγορος idem est qui accusator, *l. deferre de Iur. fisci.* Tull. *3. in Verrem:* & hic onus probandi in se suscipit, *l. est & decretum 25. de iur. fisc.* aliter ferro puniendus, *l. omnes de delator. lib. 10. Cod.* nisi iussu Procuratoris Cæsaris, vel Iudicis id faciat, *l. 2. ff. eod.* vel causæ suæ protegendæ gratiâ: & tunc propriè delator non est, *l. delator. de Iur. fisc.* & hoc sensu sumendum hoc iure, vt is denunciator, siue delator dicatur, nec sit accusator, qui mandato iudicis id agit: similis est denunciator, siue nunciator criminis notorij, & manifesti, qui in senatusconsultum Turpillianum non incidit, nec se inscribere tenetur, sed tantùm litem ad exitum perducere, *l. ab accusatione. C. ad Turpil.* est & alia differentia inter accusatorem & denunciatorem, quòd ille testis esse non possit, *cap. ex tenore. de consanguinit. in 4. cōpil.* hic verò testimonium ferat, *cap. 4. sup. de testib.* Aliud est genus denunciationis, quâ reus non defertur, sed quâ denunciatur testimonium, *cap. 3. sup. de testib. l. 4. 5. 8. & 19. de testib.* id est aliquis admonetur ad testimonium ferendum, quod olim fiebat trinâ monitione testium, qui amplâ & altâ voce euocabantur, ex lege XII. Tabularum. *Cui testimonium defuerit ternis diebus ob portum,* id est, ad domum *obuagulatum ito*: obuagulatio est illa requisitio, & denunciatio testimonij. *Conuitium,* quasi *conuocium* apud Festum, vt annotauit Cuiacius ad *leg. 103. de reg. iur.* Nec tantùm fiebat à iudice, vel ipsius iussu, sed etiam ab accusatore, vt testatur Plinius *Ep. 6.* & *Tull. pro Roscio. Si accusator voluerit testimonium his denunciare.* & *4. in Verr. Quibus ego denunciaui testimonium, quorum nomina Metello dedi.* His locis testimonium denunciare, est diem ferendo testimonio præfigere. Hi autem denunciatores qui in defectum accusatorum crimina & testimonia denunciabant iudicibus, Curiosi dicuntur, & Stationarij in *l. 1. C. de Curios.* Et eæ denunciationes, seu testationes, Notoria in *l. Diuus. de custod. reor.* Est prætereà aliud genus accusationis seu denunciationis, quæ fit per exceptionem, cùm refellendi aduersarij causà crimen ei opponitur per modum contradictionis, *Par reproche. l. Papinianus. §. si filius. de inoff. testam.* In qua exceptione inscriptionis, libellus non est necessarius. *cap. super. h. t.* & eundem effectum habet aduersùs accusatorem, quem recusatio aduersùs iudicem suspectum. *c. 4. sup. de excep.* opponitur verò quandocumque accu-

ſator, vel delator perſona non eſt legitima ſiſtendi in iudicio, *cap. 1. h. t.* Legitima ea eſt quæ nec à lege, nec à canone prohibetur; quos etenim leges ciuiles arcent ab accuſatione, eoſdem & canonica ſtatuta. *can. de accuſat. & ſeq. 3. q. 5.* Enumerantur ij in *l. qui accuſare, & ſeqq. de accuſ. can. nullus. 3. q. 5.* idémque ordo ſeruatur qui in teſtibus confutandis, *cap. cùm inter. ſup. de except. cap. exhibita. ſup. de iudic. can. coniurationem. & ſeqq. 11. q. 1.* His tamen qui accuſare vetantur aliquando id conceditur, cùm iuſtâ causâ ad id compelluntur, cùm ſuam, vel ſuorum iniuriam proſequuntur, etiam ſinè libello inſcriptionis, cui ſe alligare non tenentur, nec incidunt in ſenatuſconſultum Turpillianum, *l. 4. ff. ad S. C. Turpil.* veluti maritus qui ream facit vxorem adulterij. *l. quamuis. C. ad l. Iul. de adult.* mulier ob ſuorum iniuriam. *l. 5. & 12. C. h. t.* ob crimen læſæ Maieſtatis, & legis Corneliæ teſtamentariæ. *l. in quæſtionibus. ad l. Iul. maieſt. l. 1. & 2. de accuſat.* quæ leges in corpus iuris Canonici tranſlatæ ſunt à Gratiano *3. q. 5. & 15. q. 3.* denique infames, hæreticos accuſare poſſunt, *can. præſumunt. 2. q. 7.* quæ quidem notiſsima ſunt. Sicut autem quædam perſonæ accuſare & denunciare non poſſunt, ità quandoque nec accuſari vel denunciari debent; in primis clerici, & Deo dicati qui vulgò à laicis impeti non poſſunt. *can. nullus. can. ſicut. 2. q. 7.* maximè Sacerdotes quod primùm tantùm Epiſcopis conceſſum fuiſſe videtur, non ceteris, ab Anacleto in *can. laici 2. q. 7.* ſi eum autorem illius can. faciamus cum Gratiano, vel ab Euſebio Papa de quo eadem verba referuntur in *can. laicos, ead.* Quod ius deinde traductum fuit ad omnes ſacerdotes, & clericos, vt indicat Fabianus in *Ep. 2. ad Orientales Epiſcopos*, vnde deſumptus eſt *d. can. ſicut: Neque eos*, inquit, *ſacerdotes debere, vel poſſe, aut clericos accuſare qui ritè ſacerdotes fieri non poſſunt.* Ius hoc receptum iamdiu apud Latinos. Græcis hâc Epiſtolâ ipſe imperat; ſiquidem Græci ad accuſationem Epiſcoporum & clericorum laicos admittebant, iuxta D. Paulum *1. ad Timotheum*, qui indifferenter accuſationē probat non vnius, ſed duorum, aut trium nec adhibet diſcrimen laicorū, aut clericorum; quod clariùs expreſſum eſt in *can. 75. Apoſtolorum*, vnius laici non ſufficere accuſationem, ἀλλὰ μηδὲ πιστὸν ἕνα μόνον, quod confirmatur in *can. 6. ſyn. Conſtant.* in quo nō admittitur accuſator ſiue ex clericali, ſiue laicali ordine, niſi immunis ſit ab omni crimine, εἴτε ἀπὸ κλήρου, εἴτε ἀπὸ λαϊκοῦ τάγματος & in Conc. Chalcedon. *can. 21.* κληρικοὺς ἢ λαϊκοὺς κατηγοροῦντας, &c. Ex quibus apparet clericos à laicis potuiſſe accuſari. Et horum quidem præualuit opinio contra Latinos, & omnis laicus fidelis ad accuſationem Epiſcoporum & ſacerdotum admiſſus eſt apud

Occidentales

Occidentales, quæ postmodùm restricta fuit in fauorem Episcoporum, quos à populo, & laicis hominibus extra causam fidei accusari prohibuit synodus Romana V. sub Symmacho, vt Nicolaus I. scribit *in Ep. ad Michaëlem Imperatorem*, & Gregorius I. in *cap. 3. sup. de testib.* quod iterum tollere conatus est Alexander III. in Concilio Lateranensi, *cap. de cetero. sup. de testib.* sed frustrà: nec eius distinctio probata fuit, an suam, vel suorum iniuriam prosequantur laici, vt hoc casu accusatores esse possint; nam & in criminibus aliis idem ius esse ipsemet fatetur, si quæstio sit de simonia, *cap. cùm P. h. t.* de hæresi, vel læsa maiestate, *cap. tanta. infr. de simon.* imò & in omnibus grauibus delictis; illo etenim casu quo suam, vel suorum iniuriam prosequuntur, etiam mulieribus & personis infamibus id conceditur; *can. illud. & seqq. 4. q. 6.* nec ad hunc casum debuit Alexander restringere libertatem accusatorum, quæ ampla & ingenua est, dummodò ij probatæ vitæ sint, & ab omni criminis suspicione alieni, *can. accusatio. 2. q. 7.* nec hac in parte distinguere debemus Episcopos à ceteris sacerdotibus, & clericis; nam & differentiam D. Paulus non facit; ait enim non recipiendam accusationem nisi duorum, aut trium testium κτ̃ πρεσβύτερου *aduersùs seniorem*, vt eò loci vocabulum illud non sit ordinis, sed ætatis nomen, vt D. Chrysostomus sentit, neque solùm Episcopum, sed etiam sacerdotem intelligat, vt scribit Epiphanius *hæresi 57.* Zonaras ad *d. can. 75. Apost.* ait, non sufficere tres testes: Balsamo verò quinque testes desiderari scribit fide dignos, & iurantes διὰ πέντε μαρτύρων πιστῶν καὶ ἐντίμων, ὁμονόων, quod ex Basilicis constitutionibus desumptum esse dicit. Syluester in Romana Synodo multò plus numerum auxit: *Vt Episcopus non damnetur nisi à septuaginta duobus testibus accusatus, Presbyter à quadraginta*, vt est in *can. præsul. & seq. 2. q. 4.* Clemens IV. centum testes adhiberi statuit in causa Episcopi Tolosani, simoniæ, & fratricidij accusati in *Ep. 326.* Hic honor Episcoporum ità auctus paulatim eò deuenit, vt etiam à quoquam accusari non posse plures contenderint, *can. præsumunt. 2. q. 7.* multò minùs à suis subditis, ità vt infra terminos suæ diœceseos, nullus sit qui possit Episcopum accusare, sicut Abbatem infra septa sui monasterij, *cap. illud. & c. ex parte. h. t.* quòd dánat Petrus Damiani in quadã *Ep. ad Alex. Pap. Quis est hic arrogantia tumor, quis elationis fastus, vt quod insolenter excessum est à suis subditis dedignentur audire? nec his allegationibus vtendum est, vt dicant se non debere ab his accusari, ne videantur suis excessibus velamen obtendere.* Episcopi similes sunt Præsidibus prouinciarum quos accusare non licuit, sicut nec Legatos Cæ-

ſar is,nec denique omnem ſublimem Magiſtratum, *d. l.qui accuſare,& l. hos accuſare. ff. h. t.* Conſulem, Præfectum, Prætorem, Proconſulem. *l. 2. ff. de in ius voc.* ratio eſt apertiſſima, quia annui erant magiſtratus, & ideò accuſatores iubebantur exſpectare donec dignitatem depoſuiſſent, *l. nec magiſtratibus. ff. de iniur.* quæ ratio ceſſat in Epiſcopis, niſi vt idem Vlp. addit de Pontifice quandiu ſacras ſynaxes, & ſynodos facit, quod ipſis Pontificibus non ſolùm tribuendum eſt, ſed omnibus presbyteris, & miniſtris, *l. omnes. C. de Epiſc. & cleric.* qui à ſactis ſinè piaculo auelli, vel recedere non poſſunt, *l. non diſtinguemus. §. ſacerdotio. de arbitr. l. penult. de vacat. muner.*

DE CALVMNIATORIBVS, Tit. II.

De accuſatoribus in genere dictum ſup. titulo, & quis ſit verus, & legitimus accuſator; nunc verò de falſo accuſatore. Calumniator, eſt accuſator, & actor qui per fraudem & fruſtrationem alios vexat litibus; cauillator, *l. 233. ff. de verb. oblig.* caluitor, à caluando & decipiendo apud Iſidor. *5. Orig. c. 26.* D. Auguſtinus in Pſalm. 118. hoc loco; *Ne tradas me calumniantibus me*; Quidam legunt *perſequentibus*, alij *Nocentibus*, alij *aduerſantibus*, vtrumque congruit lectioni Græcæ: τοῖς ἀντιδίκοις. Similiter calumnia eſt accuſatio, actio, lis. Tull. *Orat. pro Milone*, dicit *calumniam litium*. Iuo Carnot. *Ep. 184. Mandauit quorundam laicorum aduersùs Beluacenſem Eccleſiam ortam eſſe calumniam*, & Arnulphus Epiſcopus Lexouienſis *Ep. 23 Nunciatur te nihil niſi lites & calumnias exercere.* Triplex eſt accuſatorum temeritas, calumnia, præuaricatio, & tergiuerſatio *in l. 1. ff. ad Turpil.* Calumnia eſt falſa, & ficta accuſatio, quâ quis falſum crimen bonis obiectat, vt loquitur Tull. in Saluſtium, quæ optimas ingenij cauſas ludificare ſolet: malitioſa & mendax infamatio, apud Nonium. Calumniator eſt qui infamiam alicui molitur, qui infamiæ notam ſubit, præter pœnam criminis obiecti. Omnes enim accuſatores ad pœnam talionis obligantur, cùm calumniator non tantùm vindictam, & ſupplicium perſequatur, ſed etiam famam & exiſtimationem, *l. 4. de his qui not. infam.* Poſcit ad vindictam calumniantes ſimilitudo ſupplicij, ait *can. quiſquis. 3. q. 8.* Præuaricatio, eſt veri criminis occultatio: Præuaricator qui cauſam aduerſariis ſuis donat, proditor ſuæ cauſæ, *d. l. 4. l. 212. ff. de verb. ſignif.* quaſi

variegatorius ποικιλτικὸς, apud Aristotelem περιμηθεὺς ποικίλος est homo versutus & callidus, & Æschines Timarchum accusans ποικιλτὴν vocat. Huius quoque pœna non minor est quàm calumniatoris; vtrumque sequitur pœna talionis, & infamiæ nota, *d. l. 4.* ità vt in posterum adimatur acccusandi licentia, *l. 4. de accusat.* Tergiuersatio verò est litis desertio, ἀπόστασις in veteribus Glossis: tergiuersator qui terga liti vertit, & in totum animum agendi deposuit, qui destitit ab accusatione, cui præter pœnam talionis, irrogatur infamia, ex senatusconsulto Turpilliano, & lege Petronia, nisi abolitionem à Principe impetrauerit, *l. destitisse, & l. in senatusconsultũ. ff. ad Turpil.* Est & alia tergiuersatio, Græcis φευγοδικία id est, *detractio iudici*, quæsitis ambagibus & strophis, quam moratoriam vocat Asconius, quâ quis in totum non deserit litem, sed dissimulat, tacet, & conniuentibus quasi oculis impedimenta adferri patitur. Nonius dici propriè ait de his qui fugiendo adhuc pugnant, nec se victos fateri volunt; inde translata est significatio ad frustratores & cunctatores. *Tull. 7. ad Atticum; An cuncter, an tergiuerser, & iis me dem qui tenent.* Refertur & ad eos qui crimen cælant, & tegunt *in cap. vlt. sup. de cohabit. cleric.* Hì non incidunt in pœnam senatusconsulti, nec fiunt infames, nisi sit talis mora & negligentia ob quam intrà tempus legibus definitum causa peracta non fuit, *l. 1. C. vt intrà certum tempus,* quod est biennium; olim annus, *l. vnic. C. eod. t.* ratio est quia tunc is verè destitisse, & litem deseruisse censetur; quod indicant verba *l. 2. ff. eod. quo emenso subeat accusator qui destitit pœnam legibus constitutam*; id est, tunc verè est tergiuersator, & incidit in pœnam senatusconsulti, *d. l. 1.* Denique est calumniator, nam vt rectè Balsamon ad *can. 131. syn. Carthag.* annotauit, non solùm falsa accusatio, sed etiam præuaricatio & tergiuersatio dicitur calumnia, quam tribus supradictis modis fieri docet. Sic & passim hæ voces hâc significatione vsurpantur; nec in his diuersa est pœna, sed omnibus præter similitudinem pœnæ inuritur infamia, & littera legis Remniæ eorum fronti imprimitur constitutionibus Principum. Hoc verò iure tali pœna neglectâ seueriùs cum iis agitur, *cap. 1. hoc tit.* siquidem pro ratione personæ crimen minuitur, vel augetur, *l. omne. ff. de re milit.* grauior enim iniuria est clericorum, quàm laicorum, & inter clericos eorum qui in sacris ordinibus constituti sunt. Sycophantarum equidem pœna non est talio, sed castigatio publica, quæ fit verberibus, &

in exsilium deportatione, *can. quia iuxta. 5. q. 6.* eis caput amputari, & linguam capulari iubet Hadrianus Papa in *can. delator 5. q. 6.* quæ constitutio refertur in Capitularibus *c. 276. lib. 6.* & ab Hincmaro Rhemensi lib. *contra Hincmarum Laudun.* Similis ferè fuit lex Constantini, quâ strangulari eos, & linguam ipsis radicitùs amputari iubet, *l. 2. C. Theod. de petition.* Lingua præciditur, ne ampliùs eorum vox audiatur. Capulare dixit Hadrianus, quod est truncare, exscindere in legibus Salicis, *tit. 31.* editionis Basil. *Si quis alteri manum capulauerit.* Veteres glossæ, *scapellare*, dicunt. *Concapulare* leges Salicæ *tit. 8.* Apud Longobardos non lingua, sed nasus præcidebatur, vt videre licet apud historiæ Longobardorum Scriptores, & leges ipsorum.

DE SIMONIA, NE ALIQVID PRO *spiritualibus exigatur, vel promittatur,*

TIT. III.

TRANSIT Gregorius ad crimina quæ causam instituendæ accusationis præbent: & primùm de simonia, quæ ceteris grauitate antecellit, & est prima, & præcipua hæresis, *can. vlt. 1. q. 7.* quæ cùm primùm erupit in Ecclesia, ab Apostolis damnata fuit, vt scribit D.Greg. *Ep. 55. lib. 9.* ideò ad eius accusationem admittuntur quælibet personæ, quæ aliàs prohibentur. *cap. tanta. h. t.* nam cùm in aliis accusatoribus accusatorum & testium innocentia quæratur, *ad insimulationem talium etiam infames personæ admittuntur*, inquit Iuo Carnot. *Ep. 27.* qui & hoc ex consuetudine Romanæ Ecclesiæ esse dicit, in odium Simonis Magi, qui primus hæreticorum se Deum asserere ausus est, & ità Romanam ciuitatem seduxit, vt Imp. Claudius ei statuam erexerit in amne Tyberi inter duos pontes, cum hac inscriptione, *Simoni Deo sancto*, vt refert Iustinus Mart. *Apol. 2.* Tertull. *in Apolog.* Et hic postquàm ab Apostolis anathemate percussus fuit, quòd Spiritus sancti gratiam argento se comparare posse speraret, Græcam Selinem quandam meretricem circumduxit, vt refert Cyrillus Hierosol. *Catech. 6.* Ab eo nomen accepit Simonia, quam pluribus modis contrahi demonstratur, *h. t.* Quoties pro spiritalibus, beneficiis, & Sacramentis Ecclesiasticis beneficia tẽporalia dantur, *cap. tua nos. h. t.* has remunerationes tripliciter fieri docet Gregorius VII. *in Ep. 34. lib. 6.* à manu, si pretium

per se, vel per alium tribuatur; ab obsequio, vt nihil inde seruitij & officij reddatur; à lingua vt neque per se, neque per alium per submissam personam preces effundantur, *can. ordinationes, & seq.* 1. *q.* 1. quod cauet Alexander III. *in cap. nemo. h. t.* idque obseruatur in omnibus Sacramentis; pro baptismo, *can. baptizandis.* 1. *q.* 1. pro chrismate *cap.* 8. 16. 21. 36. pro consecratione Episcoporum, *cap.* 39. pro benedictionibus nubētium, *cap.* 29. pro exsequijs defunctorū, *cap. cùm in Ecclesia. h. t.* Denique pro omnibus alijs sacramentis, & donis spiritalibus; pro electione Episcopi, vel alicuius officij, aut dignitatis Ecclesiasticæ, *cap. nobis, h. t.* ità vt electus sponte dimittete beneficium, vel officium teneatur, *cap. Matthæus. h. t.* Idem statuitur de receptione in Canonicum, *cap. tua nos.* & de receptione in Monachum, *cap. de regularibus.* & tam receptus, quàm recipiens deponuntur, *cap. dilectus.* 30. & *cap. quoniam.* 40. nec vlla consuetudinis ratio habenda est, *cap. veniens.* Nihil quoque pro ordinibus accipi potest, *cap.* 1. & *cap. ex tua.* Quod si quis ordinatus simoniacè fuerit, deponendus est, & omnia acta nullius sunt momenti, vt postulationes, confirmationes, prouisiones, ordinationes, quæ sunt ipso iure nullæ, nec promoti, aut confirmati, aut prouisi fructus suos faciunt, sed ad restitutionem tenentur, Concilio Cōstant. *sess.* 43. *iuxta can. quos constiterit.* 1. *q.* 1. imò quod maius est, non solùm qui pecuniâ, sed & qui gratis ea Sacramenta à simoniacis obtinuerunt prædictis pœnis subijciuntur. Quæ res longam peperit dubitationem olim, ideò Alex. II. *in Concilio Romano*, & in *can. de cetero.* 1. *q.* 1. statuit, vt in posterum si quis ab eo quem simoniacum esse non dubitauerit, consecrari se patiatur, non disparem damnationis sententiam subeat, quæ est depositio, & dignitatis amissio. Quantùm verò ad eos qui ante hoc Concilium ordinati fuerāt, eos in acceptis ordinibus manere permittit, *non tam obtētu*, inquit, *iustitiæ, quàm zelo misericordiæ, in acceptis ordinibus manere permittimus.* Quod non tantùm intelligendum fuit de ijs qui simoniacum ordinatorem esse ignorabāt, sed etiam de his qui sciebant; ad vtrumque casum porrigendæ sunt constitutiones Nicolai II. *in can. statuimus*, & Alex. II. *in d. can. de cetero.* sed posteà ignorantibus tantùm ignoscendum iudicauit Vrbanus II. in *can. si quis à simoniacis, ead.* imitatus constitutionem Innocentij I. qui in *can. ventum est, ead.* ab hæretico ordinatum per manus impositionem nihil accipere ait, quia nihil dare potuit, sed iterum eum ordinandum, quod non est iterare sacramentum, sed integrè & perfectè dare, *can. Daibertum.* 1. *q.* 7. Vulgò tamen distingui solet, an ordines collati fuerint ab eo qui est simoniacus in ordine, aut in beneficio, vt quidem à simoniaco ordinis accepti nunquam

ordinatio facta vllius sit momēti, quum non habeat executionem, nisi cum eo dispensetur, *cap. penult. h. tit.* si collator simoniacus sit in ordine conferendo, tunc prædicta distinctio locum habeat, vtrùm ordinatus sciens fuerit, vel ignorans. In beneficio verò simoniacus aut est notorius, aut occultus; primo casu nullo pacto facta ordinatio valet: secūdo casu ordinatio quæ fit respectu tantùm illius beneficij caret effectu, sed non ratione beneficiorum aliorum, quam distinctionem sequitur Panormitanus. Putem tamen hos omnes casus, ex scientia vel ignorantia esse metiendos, *can. præsentium. 1. q. 5.* aliter in mille laqueos inciderent ordinati.

Quod attinet ad beneficium per simoniam acceptum, non aliter quis purgare vitium potest, nisi eidem beneficio renunciauerit, *cap. de regularibus. h. t.* ità vt Canonicus si ex dispensatione restitutus fuerit, pristinum ordinem, & honorem non recipiat, sed in postremo loco sedeat, *cap. ex insinuatione. h. t.* sicut qui renunciauit præbendæ, aut beneficio, si iterum in Capitulum assumatur ratione primæ receptionis nîl sibi poterit in ipsa Ecclesia vindicare, *cap. penult. sup. de elect.* Iure tamen omnem spem restitutionis tollendam esse ait Innocentius III. *in cap. quoniam. h. t.* dispensatione non admissâ, nisi causâ cognitâ & necessitate impellente, quæ quidem dispensatio ad solum summum Pontificem pertinet, exclusis alijs omnibus, licèt in *d. cap. ex insinuatione*, Capitulum hanc indulgentiam concedere dicat; quod est intelligendum, vt respectu sui Capitulum dispenset, sed non ratione criminis, quæ facultas iure communi competit Episcopis, *d. can. præsentium.* Verùm deinde soli summo Pontifici reseruata per constitutionem Martini in d. Concilio Constant. Vrbani, & Pauli *in cap. 1. & 2. Extrauag. commun.* Idque seueriùs, & strictiùs statuerunt sancti Patres in hoc crimine; tum quòd, vt dixi, prima fuerit post Domini resurrectionem hæresis; cùm quòd manuum impositio primum fuerit Sacramentum, vt scribit Goffridus Vindocinensis in *Ep. ad Iuonem Carnot. Christus enim primus hoc Sacramentum fecit per semetipsum, consecrationem scilicet Apostolorum.* Porrò distinguendi sunt casus: nam in quibusdam contrahitur simonia, in alijs verò non, licèt pretium interueniat; scilicet differentia ponenda inter exactionem & oblationem: pro baptismo, exsequijs, & alijs Sacramentis, & benedictionibus si quidpiam exigatur & petatur, simonia est; nec adhibendum discrimen quod quidam ponunt inter Sacerdotem, qui ex officio Sacramenta administrare tenetur, & eum qui non tenetur, vt hoc vltimo casu possit exigere pretium, quum nemo suis stipēdijs militare cogatur, *can.*

charitatem. 12. qu. 2. si verò sponte ei offeratur pecunia, non quasi pretium, sed ad vitæ subsidium, iure capit, nisi eâ mente præstet Sacramenta, vt mercedem recipiat; tunc enim præsumpta est simonia, ac si pactum intercessisset: sæpe enim exactiones pecuniariæ, oblationum vel benedictionum nomine palliantur, ait Iuo *ep. 13. palliatam auaritiam* vocat Vrbanus II. *in can. quæsitum. 1. q. 3.* Hinc factum vt oblationes quæ sponte fieri debent, vi quadam tacitâ deueniant coactæ, quem abusum tangens Balsamo ad *can. 23. syn. VI.* ait ideò Sacramenta vulgò appellata fuisse dona, quòd non nisi pretio impertirentur; διὰ γὰρ τοῦτο ὡς ἔοικε καὶ ἅγια δωρεὰ κατὰ κοινολαΐτας λέγονται τὰ ἅγια. cùm potiùs dona dici debuerint, quòd non nisi gratis sunt conferenda. Omnis enim pactio, & conuentio siue expressa, siue tacita vitium parit: hoc genus Sacramenti nauicularium vocat Goffridus in *d. ep.* ais enim nauicularia negotiationi & mercaturæ coniungitur. Tull. 7. *in Verr. Malo,* inquit, *te isti generi hominum quàm mercatoribus & nauiculariis infestum, atque inimicum putari*: Nauicularij, non nauium magistri, sed exercitores, & negotiatores sunt, vt constat ex *l. penult. C. de nauicular.* Sunt quidam casus quibus simoniæ labes nulla innuritur, etsi pecunia interuenerit, veluti ad redimendam litis vexationem, *cap. dilectus. 27. h. t.* vt si controuersia sit inter duos de aliqua præbenda, potest pecunia dari vt alter desistat, ab eo qui sibi iniuriam fieri certus est; quod notandum passim ab omnibus qui lites temerè suscipiunt, vt deinde pecuniam ab aduersario extorqueant, & iure suo cedant, neq; enim illi crimen simoniæ effugiunt. Alius casus vulgò proponitur, an liceat emere beneficia, quæ ab hæreticis detinẽtur: quod ritè fieri cõtendunt Theologi; non ità quæ à laicis, nisi intentio tota vergat ad Dei honorem & Ecclesiæ vtilitatem, non verò ad proprium & domesticum cõmodum.

NE PRÆLATI VICES SVAS, VEL ECCLESIAS *sub annuo censu concedant,*

TIT. IV.

SVPERIOR titulus respicit simoniam quâ quis pecuniam, & temporalia dona largitur, vt spiritalia recipiat, aut spiritalia dat, vt temporalia accipiat: hoc verò tit. specialiter agitur de locatione, quæ est species venditionis, *vt sup. tit. de locato,* diximus, à quo quidem differt hic, quòd agat de locatione, ex datione sub annuo censu rerũ spiritalium, alter rerum bonorũ Ecclesiasticorum. Locatio qnidem rerũ spiritalium

magnum crimen eſt; Sacerdotium enim, & adminiſtratio, ſiue cura ſpiritalis ſub annua mercede tradi non debet, *can. ſi quis dator* 1. *q.* 3. Conductitios habere Presbyteros qui officia, dignitates, & perſonatus exerceant non licet, à quibus cenſus & penſio exigatur *cap.* 1. *&* 2. *h. t.* ſed nec cenſualem Eccleſiam facere citra Epiſcopi autoritatem permittitur, *cap.* 17. *de ſimon. in* 1. *compil.* licèt causâ cognitâ id fieri poſſe dubium non ſit. Cenſus quidem annuus præſtari Epiſcopis poteſt, *can. quæſitum.* 1. *q.* 3. quia primitùs omnes Eccleſiæ ad Epiſcopos pertinuerunt, quas ipſi retentâ certâ penſione, vel cenſu alijs contulerunt, *cap. paſtoralis. ſup. de donation.* quod ſolet fieri tunc demum, cùm Eccleſiæ ordo & regimen ſtatuitur, *cap. ſcientes, & cap. prohibemus. ſup. de cenſib.* Non ità eſt, ſi Presbyteris Eccleſiarum regimina committantur, certâ eis mercede, vel pretio conſtituto; quia tunc nihil accipitur, ſed datur, *cap. exſtirpandæ.* §. *qui verò. ſup. de præbend.* Nec id ius, ſolùm locum habet in Eccleſiarum & Sacramentorum adminiſtratione & diſpoſitione, ſed etiam ratione iuriſdictionis ſpiritalis, quam Prælatus qui iuriſdictionem habet, alij committere non poteſt, vt inde emolumentum percipiat, quod in Concilio Lateranenſi prohibuit Alexander III. *cap.* 1. *h. t.* Iuriſdictio ſpiritalis duplex eſt, vna omnino ſacra, quæ exercetur omnino in clericos, & continet cauſas prorſus Eccleſiaſticas; alia quæ eſt mixta, partim ſpiritalis ſiue Eccleſiaſtica, partim temporalis ſiue profana, veluti de decimis, de matrimonio, de teſtamentis; vtraque ſub annui cenſus præſtatione concedi non poteſt ad tempus vel in perpetuum, quàuis etiam conſuetudine ſuadente, *cap.* 3. *ſup. de conſuet.* Alia eſt iuriſdictio temporalis omninò, in qua quæritur de proprietate, dominio; & vſufructu, quæ autoritate Eccleſiæ non ſuſtinetur. Hæc ſub annuo cenſu faciliùs tradi poteſt abſque vitio ſimoniæ, licèt aliquod crimen ſit; quia iuriſdictio quæ gratis exerceri debuit, cum onere tunc ab altero accipitur: intereſt autem ne per hanc venditionem ſubditi grauentur, cùm tales emptores pecuniam expoſitam repetere velint in perniciem litigantium. Seneca 1. *de beneſic. Prouincias ſpoliari non mirum, quando quæ emeris, vendere ius gentium eſt.* Id confirmat Nouella 8. Iuſtiniani: *Vt Iudices ſinè quoquo ſuffragio fiant.* ſuffragium illic, quod Baſilica vocant μίσθωμα, ſumitur pro penſitatione, cenſu, pactione, locatione, quæ fit pactâ mercede apud Iſocratem *in Areopag.* Equidem iuriſdictio poteſt alteri demandari, & Epiſcopi, Archidiaconi, & alij qui iuriſdictionem habent, poſſunt vices ſuas alteri

alteri committere liberè & gratis, modò id non fiat per modum locationis exactâ mercede, *cap. quoniam. 2. h. t.* in quo notandum ex Concilio Turonensi, Archidiaconos habere iurisdictionem iure communi, non verò Decanos, & Archiptesbyteros, vt supra latiùs suis titulis annotauimus, *de officio Archidiaconi*, & *de officio Archipresbyteri*.

DE MAGISTRIS, ET NE ALIQVID EXIGATVR *pro licentia docendi.*

Tit. V.

Sicvt ob iurisdictionem datam, & iudicandi munus concessum ab Episcopis & alijs Prælatis, pecuniæ exactio & pacta merces, est simonia; ità pro licentia docendi si quidpiam petatur, vel exigatur: vtrumque enim munus liberè & gratis conferri & exerceri debet. *c. 1. & 3. h. t.* Per Magistros intelligimus non tantùm Doctores in sacris literis, sed etiam Pædagogos, & omnes qui iuuentuti erudiendæ præficiuntur, quos eligi ab Episcopo, & Capitulo vult Innocentius III. *in cap. penult. h. t.* Variæ olim erant scholæ, nec dum certæ & stabilitæ: & maximè in Monasterijs, ad quæ non solùm qui solitudinis amplectendæ causâ in eis collocabantur, sed etiam alij mittebantur, vt illic præter literarum profectum, morum, fideíque disciplinam addiscerent, vt testatur D. Chrysostomus *lib. 3.* aduersùs vituperatores vitæ Monasticæ, & Marcellinus Comes *lib. 2. Collectaneorum.* In singulis quoque Plebanijs & Parochijs erant scholæ, quæ quamuis ad erudiendos clericos, qui ad Ecclesiarum ministerium destinabantur, essent institutæ, *cap. 3. sup. de vita & honest. cleric.* sicuti in Monasterijs ad eos tantùm imbuendos, qui vitæ monasticæ offerebantur, *cap. 45. addit. 1. Capitul.* passim tamen omnes alij pueri ad eas mittebantur: *cap. 45. Concilij Moguntini* sub Carolo Magno: *Dignum est*, inquit, *vt filios suos donent ad scholam, siue ad Monasteria, siue foras presbyteris.* Hoc munus sibi pręcipuum fecerunt Monachi, ità vt claustra iuxta eorum monasteria fuerint in quibus scholæ haberentur, constitutione primúm Leonis IV. *in synodo Romana*, sub Lothario, & Ludouico Imperatoribus, *cap. 7. Iuxta Ecclesiam claustra constituantur, in quibus clerici disciplinis Ecclesiasticis imbuantur*, vt refert Luitprandus

in eius vita. Rationem reddit Filesacus ex Eumenio Rhetore in oratione ad Præsidem Galliæ; *Ibi fas exercere iuuentutis ingenia ducebant, vbi propinqua essent numina amica doctrinæ.* Hoc summæ curæ fuit Carolo Magno, qui non solùm scholas priuatas haberi tam in Episcopijs, quàm Monasterijs voluit, *cap. 3. Concilij Cabillonensis*; sed etiam publicas & solennes in tribus imperij sui locis, vt refert Eginhartus in eius vita: cuius vestigia sequuti sunt eius filij Ludouicus & Lotharius in Concilio Parisiensi *lib. 3. cap. 12.* Per publicas illas scholas, intelligi debent scholæ Vniuersitatum, quas certis tantùm locis stabilitas fuisse constat, veluti Lutetiæ in Gallia, Romæ, & Bononiæ in Italia à Carolo M. Oxoniæ in Anglia, Salmanticæ in Hispania, quibus exhibendorum Doctorum gratiâ honesta stipendia ab omnibus Ecclesijs, Monasterijs, Capitulis & Collegijs exigi tandem voluit Clemens V. in Concilio Viennensi, *Clement. 1.* Erat quoque schola Alexandrina & Antiochena ad sacræ Scripturæ expositionem, testibus D. Hieronymo *lib. de vir. Ecclesiast.* Eusebio, Nicephoro & alijs, Constantinopolitana, & Essedena, siue Persica; sed hæc quia in hæresim Nestorij dilapsa, sublata fuit ab Anastasio Imperatore, vt refert Marcellinus Comes, loco citato. His gymnasijs, seu scholis publicis exceptis, nullæ aliæ olim erant, sed tantùm priuatæ quædam in Ecclesijs & Monasterijs. Abbo Floriacensis Præfectus fuit, & Magister scholarum apud *Aymoin. cap. 3. de vita Abbonis*, qui & in Monasterio Floriacensi celebres fuisse scholas clericorum narrat *cap. 1.* imò & magnatum, & nobilium filij illic erudiebantur, vt constat *ex historia S. Gildæ, cap. 3.* In Saxonia nullam fuisse scholam publicam quæ centesimum longè superasset annum scribit Crantzius *lib. 3. Metrop. cap. 43.* cùm anteà apud insignes Ecclesias viri docti acciti fuissent. Successu deinde temporis effectum fuit, vt in omnibus Cathedralibus Ecclesijs scholæ positæ sint, & constitutus fuerit Doctor, qui Theologiam profiteretur: quod beneficium procurauit Carolus M. & deinceps Concilio Meldensi statutum, *can. 35.* non solùm ad Theologiam docendam, sed etiam ad humaniores literas constituti sunt Magistri certis stipendijs, & præmijs à Leone IV. in dicta synodo Romana, suasu Ludouici & Lotharij, *can. 34. Magistri, & Doctores in singulis locis constituantur, qui liberales artes assiduè doceant; & si tales non inueniantur, tamen diuinæ Scripturæ Magistri & institutores Ecclesiastici officij nullatenus desint*, vt est apud Luitprandum in eius vita. Quod vt in posterum seruaretur constitutione firmauit Alexander III. in Concilio Lateran. statuens vt stipen-

dia certa eis darentur. Tum posteà, vt in vnaquaque Ecclesia Metropolitana duæ Præbendæ assignarentur, vna Doctori Theologo, altera Magistro liberalium artium, Concilio eodem Lateran. *cap. 11.* vt constat ex *cap. 1. & pen. h. t.* quod ius deinde ad omnes Ecclesias Cathedrales & Collegiatas produxit Concilium Tridentinum *sessione 5. cap. 1.* & Leo X. in Concordatis cum Francisco Rege Franciæ, *§. 1. tit. de collation.* Non tamen credendum est omninò inductum ab Alexandro III. & Innocentio III. vt præbenda assignaretur his Doctoribus: idem enim consuetudine iam receptum in Gallia profitetur Alexander III. in dicto Concilio Lateran. vt refertur *in cap. 1. in 2. compil. h. t.* & quamuis scholæ tam clericorum, quàm puerorum omninò ferè exerceri desierint, tamen præbendæ remanserunt, Theologalis, quæ Theologo assignari debet, altera verò cuilibet ex Capitulo qui vulgò nuncupatur Scholasticus, & caput scholarum, *cap. quanto. h. t.* Magister scholarum in *cap. 4. de postul. prælat. cap. 5. de regul. in 5. compil.* Primicerius in *cap. constitutis. 23. de appellat.* & in plerisque Ecclesijs nomen huc vsque remansit. Et hæc præbenda non tantùm ad eius sustentationem assignabatur, sed etiam pauperum scholarium, quod temporum labes perdidit; qua de re conqueritur Crantzius *lib. 7. Vuandal. cap. 4. Ætate nostrâ*, inquit, *Scholastici nullum officium est, nisi collectas pauperum scholarium in vsus mensæ suæ vertere*: vnde conijcitur & munus Scholastici fuisse colligere stipem, & mendicacare pro alimonijs pauperum scholarium. In alijs Ecclesijs in locum Scholâstici successit Cancellarius Vniuersitatum, sublato Scholastici nomine, vt in Ecclesia Tolosana, Bituricensi, Carnutensi. In quibusdam Ecclesijs adhuc Scholastici nomen manet, vt in Ecclesia Aurelianensi, quo significatur Cancellarius: vnde Clemens IV. *epist. 91.* Cancellarium caput studentium post Episcopum vocat. Aliquando Scholasticus, & Cancellarius vnus & idem non est, vt in *cap. constitutis. 46. sup. de appellat.* Vt vt sit, errant qui eo nomine Scholastici, Magistri scholarum, Primicerij, Cantorem tantummodò intelligunt; qui quidem est caput scholæ, sed non clericorum & studentium, vt. *sup. tit. de officio Primicerij* latiùs diximus. Hic verò caput scholæ, & Doctor Theologus antequàm olim ei præbenda assignaretur, iudicio & autoritate Episcopi constituebatur, & legendi, vel docendi licentia ei dabatur, ex decreto Eugenij, *can. de quibusdam, 37. dist. & cap. 2. addition. 2. Capitular.* Nec id regibus deberi contendit Clemens II. in *dicta epist.* in qua respondet ad consti-

tutionem Iuliani in *l. Magiſtros. 7. & l.ſi quis. 10. C. de profeſſor. lib. 10. lex autem humana*, inquit, *decreuit ciuilis ſapientiæ profeſſores Magiſtratum aſcendere non debere, donec ab ordine Decurionum fuerint approbati*; pro tempore loquitur quo Eccleſiaſtica cenſura non vigebat. Præfectus vrbi Romæ ius ſcholarum habebat, vt ex *Titul. de ſtud. liberal. Cod.* patet: & ideò Mediolanenſes petierunt ab eo licentiam, vt D. Auguſtinus ſcholarum curam apud eos ſuſciperet; ſed id effecerat Iulianus Apoſtata, vt incrementa Chriſtianæ religionis impedirentur, ſicut ipſe teſtatur in ſuis Epiſtolis. Nemo igitur poterat facultatem docendi ſinè licentia ſibi arrogare, *l. 8. C. eod. tit.* Inde fit vt hodiè quicunque gradum Doctoris aſſequuntur, ob licentiam publicè legendi, & docendi eis conceſſam Licentiati appellentur, & inter inſignia doctoratus peculiarem habitum nempe pallium aſſumant, *dicta l. 8.* ſicut olim Oratores, & Sophiſtæ qui ſuum habebant pallium, quod eis dabatur poſt examen & ſpecimen ingenij ſui editum. Damaſcius ex vita Iſidori Philoſophi: λόγοις ἐπιδεικνύμενον πρότερον τὸν ἐπὶ ῥητορικῇ τρίβωνα περιθέμενος, ὥστε ἦν καὶ τρίβων ῥητορικός. ὃς καὶ φιλόσοφος, Id eſt: *Verbis primùm ſpecimem edidi Rhetoricæ primum pallium induens, quare erat etiam pallium oratorium, vt philoſophicum.* Imò & omnium artium liberalium profeſſores pallium accipiebant. Tertullianus *lib. de pallio*: *Omnis liberalitas ſtudiorum quatuor meis angulis tegitur.* Ad gradum verò promouendus antequàm pallio donaretur in balneum deducebatur vbi conueniebant Acromitæ, ſiue antiſtites ſcholarum, & ſcholaſtici qui candidatum retrahebant, Doctoribus eum vindicare volentibus, & poſt longam & ſolennem vltrò citróque contentionem, lotus in balneo, & pallio aſſumpto in ordinem referebatur, vt refert Olympiodorus apud Photium: quem morem apud legum profeſſores aliquandiu viguiſſe demonſtrat *can. 71. ſynodi VI. in Trullo,* dum prohibet Græcos mores, & cyliſtras, quibus vti ſolitum in promouendis ad magiſtratum ijs qui verum doctrinæ culmen attigerant; aſcendebant enim in theatrum, & illic vt in Circenſibus ludis curricula fiebant & agitationes, alijs ſibi vindicantibus ſcholaſticum, alijs reſiſtentibus, vt Balſamo interpretatur. Eodem fermè ritu quo libertatis aſſertio olim fiebat, ter, vel quater aduersùs retrahentem ſeu vindicantem in ſeruitutem illum de cuius ſtatu quæſtio habebatur, *l. 1. C. Theod. de liber. cauſ. l. 1. C. de aſſert. toll.* quam aſſertionem perfuſoriam vocat *Sueton. in Domitian. cap. 5.* quia dicis causâ ſicut trina mancipatio fiebat.

DE IVDÆIS, ET SARRACENIS, *& eorum seruis,*

TIT. VI.

SVPERIORIBVS titulis dictum fuit de ijs qui nec in iudicium venire possunt, nec accusationem instituere, ideò subiungit Gregorius *de Iudæis, & Sarracenis*, quos ab omni accusatione, sicut & testimonio aduersùs Christianos arcet, *can. pagani. 2. q. 5. cap. Iudæi sup. de testib. cap. 1. h.t.* iuxta constitutionem generalem Innocentij III. in Concilio Lateranen. *cap. cùm sit. h.t.* quod anteà piissimus Gothorum Rex Recaredus sub Pelagio II. constitui procurauerat in Concilio Toletano III. non verò IV. vt falsò innuit inscriptio *can. nulla. 54. d.* in ordinem tamen Decurionum adlegi poterant olim, quia Decurionatus est onus potiùs, quàm honor, & velut necessitas quædam, *l. 3. §. vlt. ff. de decurion.* Hic autem titulus concipitur, *de Iudæis, & Saracenis*, quia inter eos longissima est differentia. Sarraceni sunt qui à Iudæis defecerunt, dicti, vt tradit Agobardus *lib. de insolentia Iudæorum*, primùm Agareni, & deinde corrupto vocabulo *Sarraceni*. D. verò Hieronymus deducit à Sara vxore Abrahæ, sicut Agareni dicuntur ab Agar ancilla, quam sententiam multi improbant, & præsertim Scaliger in Eusebij Chronica, eò quòd non Sarraceni, sed Sarrani dici debuissent, qui eos à Saraca regione Arabiæ ducendos putat; quod confirmat testimonio Stephani de vrbibus: *Σάρακα χώρα Ἀραβίας μετὰ τοὺς ναβαταίους, οἱ οἰκοῦντες Σαρακηνοί.* Verùm hic locus mentem D. Hieronymi non destruit, imò adstruit: nam sicut Agareni ab Agara regione Arabiæ dicti, & Agara ab Agar ãcilla; ita & à Sara Saraca regio, quæ nomẽ dedit Saracenis. Quibus quidem populis plura fuerunt nomina, pro varietate regionũ quas occuparũt: dicti enim sunt Arabes, Ægyptij, Mauri, Persæ, Armenij, Numides, vel Nomades: Scaliger tamen non omninò assentitur eos à Sara, vel Saraca deductos fuisse, sed potiùs à nomine Sarak, quod Arabicè sonat furaces, καὶ λῃστρικούς, quales nunc apud Turcas dicuntur *Casaki*: sed hæc omnia sunt coniecturæ. Quidquid sit, certum est Saracenos ortum duxisse ab Ismaële, qui incoluit desertum Pharan, in quo & vrbem eo nomine dictam condidit, cùm anteà in tentoriis, & papilionibus habitarent, quæ dicebantur tabernacula Cedar: omnes enim istos Saracenos progenitos ex Ismaële, Cedar,

& Agareno constat ex libr. Genesćos, quos D.Hieronymus à Virgilio intelligi putat per *Barcæos,4.Æneid.* —— —— *latéque vagantes Barcæi.*

Æthiopes etiam dictos ait D. Augustinus *lib.3. super quæst. Numerorum*; persecutus enim est Iosaphat Æthiopas vsque in ea loca vbi Madianitæ habitabant, qui omnes Iudæi erant, & ritum Iudæorum, legémque amplectebantur; nam & circumcidi solitos eos, & à carnibus suillis abstinuisse refert D.Hieronymus in *10.caput Hieremiæ*; licèt in plerisque aliis à Iudæorum institutis defecerint: quod temporum longinquitati tribuendum est, & quia permixti finitimis gentibus fuerint; cùm Moses solis Hebræis, qui ex Ægypto exierunt leges dederit; eorum verò vicini ab Ismaële acceptam disciplinam corruperunt, & dæmonia coluerunt, sed posteà Christiani effecti sunt ope & suasu Mosis eorum Episcopi, vt narrat Sozomenus *lib.6.cap.39.* & tandem nouam omnino, & inauditam legem acceperunt, quam Mahometes dux, edoctus à duobus Iudæis Apostatis, Sergio, & Ioanne hęreticis Nestorianis, & Arrianis, ex Iudæorum, Gentium, & Christianorum institutis effinxit. Ex his constare potest differentia Saracenorum & Iudæorum. Sed quæritur an idem ius in vtrisque sit statuendum, quantùm ad ciuilia munera; sicut in accusationibus & testimoniis hos admittere non vult Cuiacius, qui Iudæos testimonium dicere posse adversùs Christianos contendit ex *dicto cap. Judæi*, quod sumptum est ex Concilio Lateran. sub Alexandro III.*cap.26.* in quo, ait, Christianos testes admitti debere contra Iudæos, *Cùm*, inquit, *illi aduersùs Christianos testibus suis vtantur*: licèt Raimundus loco verbi (vtantur) apposuerit (vti præsumant) vt Iudæis facultatem hanc concessam non fuisse doceat. Hanc Alexandri sententiam firmat Cuiacius *ex can. non potest. 2.q.7.* in quo dicitur Iudæum qui postquàm Christianus effectus fuerit, iterum defecerit, non posse testimonium ferre; quasi innuat Concilium Toletanum, ex quo sumptus hic canon, præuaricatores tantùm Iudæos ab hoc iure arcendos: sed hæc ità non sunt accipienda; agitur enim ibi de Iudæis qui Christiani effecti, suspectæ tamen sunt fidei, licèt Christianos se profiteantur, hos enim testes esse non vult, sed iure eodem censeri, quo veros Iudæos. Nec Alexander III. omnino contrarius est, nam verbo (vtantur) vsus est, quasi dixisset (abutantur) prauam quandam consuetudinem indicans quâ Iudæi aduersùs Christianos recipiebantur: in quibusdam enim regionibus in tantam erant euecti autoritatem Iudæi, vt Christianis superiores essent: de quo acriter conqueritur Agobardus apud Ludoui-

cum Imperatorem libro citato. Sed tamen à iure communi omninò alienum est, vt Iudæi testes fiant, quia infidelis contra fidelem non admittitur, *can. si hæreticus. 2. q. 7. can. nullus. 3. q. 5.* quin etiam nominatim definitur Iudęum aduocatum vel defensorem esse non posse, *l. vlt. C. de Iudæis. cap. 7. Concilij Meldensis,* multo minùs accusatorem, dicto *can. pagani. 2. q. 5.* ergo nec testem, quum is qui accusare prohibetur, nec testis esse possit, *can. 1. 4. q. 1.* nec in ea parte debuit distinguere Cuiacius Iudæos à Sarracenis, vt illos, non hos testes esse posse contendat. Coniunguntur passim in hoc titulo, & coniunctim prohibentur habitare cum Christianis, *cap. Iudæi, 5. h. t.* arcentur ab omnibus ciuilibus officiis, *cap. cùm sit. h. t.* debent distingui habitu à Christianis, quod primus Innocentius III. statuit in Concilio Lateranen. *cap. in nonnullis. h. t.* & confirmauit *Clemens IV. in Concilio Viennensi,* in quo præcipit Iudæis secundùm morem regionis pileos cornutos deferre: hodiè quo faciliùs discernantur lutei coloris galeri imperantur, sicut virides his qui bonis cesserunt. Sunt pleraque alia communia Iudęis, & Sarracenis, quæ facilè depręhendi possunt: seruos Christianos eis habere non licet, *cap. 2. h. t.* imò qui eis seruiunt excommunicantur, *cap. 5. h. t.* sed nec nutrices, quæ eorum liberos alunt Christianas habere possunt, *cap. etsi. h. t.* non habent etiam connubium cum Christianis, *can. caue. 28. q. 1.* & contractus dissoluitur si Iudæus, aut Paganus conuerti nolit, *can. Iudæi, ead.* Denique conuiuia agere cum nostris nō possunt, *can. omnes. 28. q. 1.* quamuis cum Sarracenis aliquando edere liceat Christianis, si eâ mente id agant, vt eorum conuersionem procurent, *can. infideles. 23. q. 4. can. ad mensam. 11. q. 3.* ratio enim hæc est; quia Iudæi à cibis quibusdam abstinent, quos immundos credunt. In eo maximè differunt Sarraceni à Iudæis, quòd hi aduersùs nos arma non ferant, imò velut mancipia nobis obsequuntur, *can. dispar. 23. q. 8.* quod tamen non est tribuendum eorum facilitati & beneuolentiæ, sed potiùs imbecillitati: nec enim abest ab illis in Christianos odium incredibile; quos & ideò sæpiùs nostri Reges è ditionibus suis exegerunt; quia venenis & prauis machinationibus Christianis insidiabantur, & fontes toxicis inficiebant: quæ causa est cur *can. nullus. 28. q. 1.* vetet Christianos Medicis Iudæis vti; sic enim Carolum Caluum Imperatorem à Iudæo Sedechia accepto puluere necatum refert Aymonius *lib. 5. de gest. Francor.* Hoc etiam impio pro more habebant, vt singulis annis in die Cœnæ Domini Christianum hominem ad opprobrium Christianorum crucifigerent in cryptis suis: & ideò Philippus Augustus bonis exutos è Gallia expulit, vt refert

Rigordus in eius vita. Quæ quidem pestis ità irrepserat, vt aliorum etiam subsequentium regum edictum interponi debuerit, ne vllas ampliùs synagogas & templa, quæ scholas vocitabant, habere possent, eodem Rigordo teste. In ditionibus & regnis alienis edictum Theodosij Imperatoris locum habuit, vt nouas erigere ædes non possent, veteres tantùm restaurarent, & conseruarent, *l. vlt. C. h. t.* quæ est legalis definitio de qua Gregorius in *cap. Iudæi. 3. h. t.* D. Ambrosius in *Epist. 29.* & *30.* Quod tolerantia, & patientia summorum Pontificis indulsit, eâ lege, vt eas altiùs tollere, ampliores & pretiosiores facere non licuerit, *cap. consuluit. h. t.* De eo Clemens IV. *Epist. ad Episcopos Poloniæ* conqueritur; *Synagogas*, inquit, *Iudæi ædificant plumbo tectas desuper, intus diuersis coloribus depingunt, in tantam eas altitudinem producentes, vt earum respectu decorem domus Domini perdidisse in Polonia videatur.* Ob id quoque eorum insolentiam insectatur Agobardus loco citato.

DE HÆRETICIS,

TIT. VII.

IVDÆIS & Sarracenis subiungit Gregorius titulum de Hæreticis, qui ab illis dispares non sunt, nisi quatenus appellatione distinguuntur, vt ait Chrysostomus, *lib. 4. de sacerdot. cap. 4.* τοὺς μὲν οὐδὲν ἄμεινον Ἰουδαίων διακειμένους εὑρήσει, πλὴν ὅσον ὀνομάτων διαφέροντα μόνον. Id est, *Alteros inuenies Iudæis nihilo meliores saniorésve, nisi quatenus appellatione inter se differunt.* Non tamen Iudæi & Sarraceni, siue pagani, hæretici appellantur: triplex enim distinctio adhibetur à Zonara in *can. 14. Concil. Chalced.* vnde desumptus *canon. quoniam. 32. dist.* vt Iudæi sint interfectores Christi, & qui ex eis prognati: Sarraceni, siue Pagani qui & Græci vocantur, qui à fide prorsus alieni idolis inseruiunt; Hæretici verò qui mysteria fidei Christianæ ità recipiunt, vt in quibusdam tamen ab orthodoxis dissentiant, & prauam cuiusdam hominis opinionem sequi malunt, quàm vniuersalem Ecclesiæ doctrinam; & nomen suorum sectariorum affectant potiùs quàm Christi; vt de Arrianis, & Manichæis, & aliis scribit D. Ambrosius *in præfatione 1. ad Corinth.* De his hic titulus, quos grauiùs plecti voluerunt tam constitutiones ciuiles, quàm canonicæ; Hæresim etenim crimen & maleficium publicum fecerunt, & in hæreticos pœnas quatuor statuerunt, excommunicationem

cationem, *cap. sicut. h. t.* καθαίρεσιν, depositionem, *cap. ad abolendam. h. t.* bonorum amissionem, *cap. vergentis. h. t.* & pœnam corporalem, *cap. 13. §. damnati, & cap. 15. h. t.* Imperatores aliquando exsilium decreuerũt, aliquando capitale supplicium pro varietate hæreticorum; in Manichæos mortis pœnam, *l. 5. C. de hæretic.* quam legem non vidit D. Augustinus, suis enim temporibus Theodosius Magnus decẽ librarũ auri multã cõstituerat, vt scribit in *Epist. ad Dulcidium 68.* Nõ *enim*, inquit, *tu in eos ius gladij vllis legibus accepisti*; nam vltimo vitæ anno constitutio illa Theodosij Iunioris & Valenriniani in dicta *l. 5.* edita est. Pręter Manichæorum hæresim, nullam aliam pœnâ capitis multarunt Imperatores; in Hæresiarchas tamen, & nouæ religionis autores seueriùs semper actũ fuit, quos õnes generaliter Valentinianus & Martianus capitali supplicio plecti voluerunt in *l. 8. C. eod.* Canones verò senrentiam capiralẽ, & sanguinis iudicium ferre noluerunt, sed hoc ad Iudices seculares ab inquisitoribus remitti voluerunt, *cap. penult. h. t. cap. vt inquisitionis. eod. in 6.* Communior tamen & frequentior pœna fuit ignis, *l. vlt. C. Theod. h. t.* Zonaras in *can. 60. Apostolorum.* Fuit verò olim obseruatum, vr hæreticus ad bonam frugem redire cupiens, non admittererur communioni fidelium, nisi ab Episcopis, vt ex præfatione synodi Gangrensis constat, *cap. penult. h. t.* non ità in doctoribus & seminaroribus falsorum dogmatum, quos nunquam ad communionem recipi voluerunt leges Ecclesiasticæ; quod in Alexandrina synodo statutum refert D. Hieronymus *aduersùs Luciferianos, paulò ante finem*; aut saltem nisi hâc condirione vt omnes ad fidem reuocarenr quos erroribus suis imbuissent; quæ condirio imposira fuit Marcioni, vt testatur Terrullianus *lib. de præscript. adu. hæret. cap. 30. Ità pacem recepturus*, inquit, *si ceteros quosque quos perditioni erudiisset, Ecclesiæ restitueret.* Saltem contraria prædicare, docere, scriptis mandare, aut publicè profiteri cogebanrur, *can. ego Berengarius. de consecrat. dist. 2. can. si quis Episcopus 1. q. 7.* & se in vnitate sanctæ Ecclesiæ Catholicæ &, cõmunione Romani Ponrificis iureiurãdo præstito permansuros, *can. quoties. 1. q. 7.* nec eos vnquã ad maiores honorũ gradus, quàm quos anteà adepri eranr, potuisse conscendere scribit D. Hieronymus, loco citaro; iuris seueriras nec ad pristinos redire passa est, *can. 1. 1. q. 7.* licèt soleat Ecclesia benignitatem suam sæpiùs impertiri, *can. si qui voluerint. can. maximũ, & can. conuenientibus, ead.* Contra eos verò qui pertinaciter hæresin ruẽtur, nec ad gremium redire volunt grauiùs agirur; siquidem, vt dixi, in primis excomunicatione plectũtur maiori, anarhematis, quã incurũt ipso iure: est enim canon latæ sententiæ, ità vt non opus fuerit aliâ sententiâ

condemnatoriâ, fed tantùm declaratoriâ.*can, Epifcopi.* 26. *q.* 5. *cap.cùm fecundùm. h. t. in 6*. Prætereà omnino vitandi funt hæretici, nec cibus cum eis fumendus, *can. ad menfam*. 11. *q*. 3. *can. omnis qui*. 24. *q*. 1. & qui cum eis verfatus fuerit, excomunicationis vinculis innodabitur: qui eorum templa, ficut qui fynagogas Iudæorum ingreditur, & cum eis Deum orat, *Can. 64. Apoftolorum*, fi clericus, καθαιρέσει laicus ἀφοριζμῷ fubiiciendus eft, ait Zonaras; eos enim nec templa habere, nec congregationes, fynaxes, Litanias agere licet, *l. cuncti. C. eod. cap.* 12. *h. t. Nouella Juft.* 32. nam orationes hæreticorum potiùs funt ἀλογίαι, quàm εὐλογίαι, *can.* 32. *fynodi Laod.* & è contrario non eft concedendum hæreticis Ecclefias ingredi, *can.* 6. *eiufdem fynodi.* Horum quoque filij ab omnibus beneficiis & officiis vfque ad fecundum gradum arceri debent, *cap. excomunicationem.* 13. *h.t. cap. ftatutum. eod. in* 6. ad exemplum reorum læfæ Maieftatis, *l. quifquis. C. ad l. Jul. Maieft.* Sunt & incapaces capiendi hereditates, & legata ex teftamento, *c.* 5. *hoc tit.* nec vllam habent teftamenti factionem, vt refert ex conftitutione Theodofij D. Auguftinus, *lib. contra Parmen.* teftes effe nõ poffunt *l. quoniam. C. eod.* licèt contra eos inteftabilis quilibet admittatur, *cap. in fidei.* 5. *h.t. in* 6. Nullam verò diftinctionem admittimus inter hæreticos, cuiufcumque enim generis fint eodem iure cenfentur noftris conftitutionibus: nec fit differentia inter Manichæos, Samaritas, & alios, à Iuftiniano in dicta *l. quoniam*, & *Nouella* 45. in quibus hos, quòd ceteris fuerint improbiores, inteftabiles omnino facit, reliquos verò, quantùm ad accufationem, non quantùm ad contractus, & teftamenta, Manichæi fiquidem & Samaritæ ab hæreticis diftingui videntur conftitutionibus Imperatorum, vt indicat titulus *Codicis de hæret. & Manich. & Samar.* & *Nouel. Theodofij*: imò & titulus nofter in 4. *compilat.* ideò quòd Manichæi ad faftigium malitiæ & impietatis perueniffent, *l.* 5. *C. eod.* lucem enim & noctem fibi Deos ftruebant, vetus Teftamẽtum refpuebant, & de Paracleto infinitas blafphemias effundebant, vt conftat ex Cyrillo, *catechefi* 6. Samaritæ verò funt etiam hæreticis peiores, nec tamẽ propriè hæretici, quum conflati fint ex Iudæis & Paganis, qui nec iudicium futurum exfpectant, nec Chriftum Dei filium fatentur, refurrectionem negant, quam in procreatione liberorum cõfiftere contendunt, vt fcribit Philaftrius, *lib. de hærefibus* His Iuftinianus *Nou.* 129. reftituit bonorum adminiftrationem, & teftamenti factionem, quam pofteà Iuftinus eius fucceffor eis ademit, *Nou.* 144.

DE SCHISMATICIS, ET ORDINATIS AB EIS, TIT. VIII.

HÆreticis affines sunt schismatici; omnes enim hæretici sunt schismatici, sed non è contrario schismatici sunt hæretici. Hæresis est diuersa sequentium secta; schisma verò eadem sequentium separatio. Hæresis est schisma inueteratum; schisma, recens congregationis ex aliqua sententiarum diuersitate dissensio; cui tamen vna religio, eadem sacramenta, nihil in Christiana obseruatione diuersum, vt ait D. Augustinus *lib. 2. contra Cresconium.* quæ differentia congruit cum D. Hieronymo, qui in *can. inter. 24. q. 3.* ait hæresim esse quæ peruersum dogma sequitur; schisma verò id quod nascitur ex aliqua Episcopali dissensione, quam odium fraternum vocat D. Augustinus, *lib. 1. de baptismo contra Donatistas*: *odium*, inquam, *fraternum*, quia inter Christianos, & fidei Catholicæ cultores, eiusdémque matris, Ecclesiæ nempe, filios nascitur; vt olim inter Apostolorum discipulos, *Ego sum Pauli, ego Cepha, ego Apollo, ego Christi*, 1. *ad Corinthios, cap. 1.* Hanc dissensionem schisma vocat Apostolus, διχοστασίαν & ἀναστασίαν, id est, *scissuram*; quam causam dedisse creandorum Episcoporum, cùm anteà Ecclesiæ presbyterorum consilio gubernarentur, testatur D. Hieronymus *ad Titũ 1. cap. 1. In toto orbe decretum est, vt vnus de presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis Ecclesiæ cura pertineret, & schismatum semina tollerentur.* Et huic presbytero ceteris præposito nomen Episcopi datum fuit, à Græco verbo σκοπεῖν, vel ἐπισκοπεῖν, quod est, *speculari*, quia oculum debebat intendere ad reliquorum dissensiones & scandala, σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας, καὶ τὰ σκάνδαλα, vt est apud D. Paulum *ad Romanos, cap. vlt.* Triplex verò genus dissensionis & dissidij in Ecclesia animaduertitur, hæresis, schisma, insolentia: hæresis, vt dixi, est eorum qui omninò alienati sunt à fide; schisma eorum qui propter quasdam quęstiones medicabiles πρὸς ἀλλήλους διενεχθέντες inter se dissident: insolentia, quæ Græcis παρασυναγωγή, eorum qui ob crimen aliquod à sacris prohibiti, canonibus non obtemperauerunt. Hæretici ex albo eradi, Christianorũ, & gremio Ecclesiæ, schismatici abscindi tantùm dicebantur: & illorũ olim à quibusdam baptismum aboleri, horum conseruari existimabatur: insolentes verò separari dicebantur, & facilè per penitentiam restituebantur: quæ distinctio latè proponitur à D. Basilio *can. 1. ad Amphilochium.* Ergo

Schismatici sunt qui obstrictâ ceruice se ab Ecclesiæ autoritate & obedientia subtrahunt, & se ab sede Apostolica diuidunt, *can. non vos. 23.q.1.* veluti si presbyter aliquis se ab Episcopi sui communione cum quibusdam aliis subtraxerit, vt ex *can. 10. Concil. Carthag.* refertur in *can. si quis presbyter. 11.q.3.* Ex quo notandum propriè schisma non fieri ab vno homine tantùm, sed ab eo cuius tumorem & arrogantiam alij sequuntur, & relictâ propriâ & generali Ecclesiâ, aliam habere cupiunt priuatam, & in ea res Ecclesiasticas interueniente presbytero peragere citra voluntatem Episcopi, κὶ γνώμlω τοῦ ἐπισκόπου, ait *canon 6. synodi Gangrensis*, sicut Eustathianos fecisse refert Zonaras ad hunc canonem, quod etiam declarat Nicolaus I. *in Ep.6. ad Magnum, can. denique. 7. q. 1.* agens de his qui sibi pseudoepiscopos constituebant, quos gentilibus adæquandos esse dicit *can. non afferamus. 24.q. 1.* Qui verò Pseudoepiscopi manus suscipiunt hæresiarchis ipsis æquiparantur, vt de Octauiano & Guidone refertur in *cap. 1. h. t.* Octauianus enim Pseudopontifex factus fuit, & Victor vocatus, factione & malitiâ Guidonis Cardinalis Cremensis contra Alexandrum III. qui quidem Guido post obitum Octauiani Pseudopontifex etiam renunciatus est Lucæ in Tuscia, & vocatus Callistus III. non, vt glossa annotauit, Paschalis; siquidem Ioannes Strumensis post eos sedem arripuit, dictus Paschalis III. vt est apud Othonem Frisingensem. Pœna schismaticorum verò est, vt præter anathematis sententiam per exteram potestatem coërceantur, *can. non vos. 23. q. 5. Per exteram potestatem* intelligit Pelagius seculares iudices, non absimili sensu, quo apud Iurisconsultos exteri dicuntur, seu extranei, qui non sunt sui heredes, qui non sunt de familia, apud Iustiniannm, *tit. de heredum qualit. & differ.* Hos eosdem iudices seculares idem Pelagius, *Potestates publicas*, vocat, in *can. seq.* sunt enim laici iudices quasi ministri Ecclesiæ ad tuendam eius disciplinam, ad id exsequendum, quod sacerdotes doctrinæ vi & imperio perficere non possunt, *can. principes. eâd.* Proscriptione quoque bonorum, & exsilio puniuntur, *can. de Liguribus. eâd.* omnibus officiis, dignitatibus, & prærogâtiuis destituuntur, *can. factus. 7. q. 1. & can. didicimus. 24. q. 1.* Denique ordinationes, promotiones dignitatum, & rerum concessiones, alienationes ab iis factæ nullius sunt momenti, *c. 1. h. t.* nisi super his ritè fuerit dispensatum, *cap. 2. eod.* Suscepti tamen ordines ante schisma, postquàm redierunt, ex liberalitate, & indulgentia eis conceduntur, ademptâ omni spe promotionis ad maiores, *can. omnis. 1. q. 1.* & quod dico, nullius esse momenti ordinationes, intellige quantùm ad executionem, *can. ordinationes.*

9. q. 1. quam licèt non conferat schismaticus, seruatis tamen Ecclesiæ formis & ritibus, ordinis characterem confert, vt Ostiensis, Panormitanus, & alij censent; ideò Cardinalibus schismaticis ordo non adimitur, sed suspenditur, *cap. vnico. h. t. in 1. compilat.* Consecrationem Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum à schismatico factam, & omnia, præter baptismum, & chrisma dicuntur retractari, quæ quidem nisi à vero Pontifice rescindantur, vel in suspenso sunt, vel rata omnino habentur; nam ex historia, sinè restitutione & indulgentia, Cardinalatus dignitatem & honorem tempore schismatis inter Vrbanum VI. Romæ, & Clementem VII. Auenioni sedentes, locum & vim habuisse didicimus. Beatus enim Petrus de Luxemburgo, Cardinalis creatus ab Antipapa Clemente, obijt miraculis, & morum sanctitate clarus, cuius reliquiæ etiam hodie cum summa veneratione Auenioni in Ecclesia Celestinorum asseruantur, & à peregrinis cum ingenti cultu visuntur.

DE APOSTATIS, ET REITERANTIBVS baptisma,

TIT. IX.

SCHISMATICIS maximè accedunt Apostatæ: nullus enim Apostata est qui non sit schismaticus, quicumque enim recedit à vera fide, scindit se & diuidit à Christo; & ideò in *can. beatus.* 3. *q. 4.* definitur, transgressor spontaneus legis suæ, & propositi sui. Ex quo notandum verè Apostatas esse, qui sponte, non vi coacti recedunt, *can. alieni. 2. q. 7.* quicumque enim metu & terrore, hostium Christum negant, Apostatæ propriè non dicuntur, quamuis tamen grauiter peccent, pœnásque canonicas non effugiant, *can. 62. Apostolorum. can. nolite. 11. q.* 3. Lapsis & errantibus subueniendum esse ait Theodosius *in l. 3. C. h. t.* Per lapsos sinè dubio debemus intelligere eos, qui metu mortis à vero tramite recesserunt: quibus & ideò faciliùs venia indulgetur si penitentiam egerint. Quod apertiùs exprimitur in *can. 1. synodi Ancyr.* Eos enim aliquo modo excusandos censet, qui intolerabili tormentorum asperitate victi Deum abnegarunt, non fraude aliquâ, μήτε ἐκ μεθόδου τινος, ἀλλ' ἐξ ἀληθείας, id est, *fictè & fraudulenter, sed verè* βιασθέντες ἔθυσαν, id est, *coacti immolauerunt, can. 4. ead.* Hanc etiam distinctionem depræhendimus ex

Concilio Nicæno, *can. 19.* iuxtà editionem Alphonsi Pisani, & Francisci Turriani: in eos equidem qui sinè periculo, & vi regum, principum, & gentilium à fide defecerunt animaduertit. Quin & definitio Apostatæ id satìs indicat, qui Hebræis dicitur *Satanas*, &, *Belial*, id est, *prauaricator, & absque iugo*, vt scribit D. Hieronymus *in cap. 27. Isaiæ*, & Anastasius Nicænus *quæstionibus in Scripturam*: quæ verba tantùm ad superbos & ambitiosos referuntur. Duplex verò est Apostasia, alia a fide, alia à religione; licèt glossa triplicem constituat; aliam nempe ab obedientia. Prima, maximum crimen est, sacrilegium vocat Constantinus in *l. 1. C. h. t.* ideò Apostatas ab omnibus muneribus, honoribus, & facultatibus contrahendi testandi, alienandi repellunt; & eorum bona fisco addicunt Imperatores *in l. 2. 3. & 4. C. eod.* imò & capitali pænæ subijciendos docet Harmenopulus, *lib. 6. tit. 11.* Quod si huius criminis eos peniteret, cum fidelibus communionem non habebant, sed eos canon *4. Synodi Ancyr.* inter Audientes vnius anni spatio constituit; inter penitentes, hoc est, in substratione, biennio, inter fideles alio biennio; & tum demum ad id quod est perfectum, ἐπὶ τὸ τέλειον, ad sacrum mysterium accessus dabatur. Duriùs paulò egerat anteà synodus Nicæna in dicto *can. 19.* quæ in auditorio triennium, in substratione septennium, inter fideles absque communione biennium definierat: posteà Siricius Papa qui annos circiter sexaginta à Nicæno Concilio pontificatum gessit, seueriorem legem tulit in *epist. 1. ad Himerium Tarraconensem, cap. 3.* Desertoribus enim, siue Apostatis nullum tempus constituit, sed toto vitæ tempore eos penitentiam agere, & à sacra communione præterquàm in articulo mortis arceri voluit; quâ pœnâ etiam vsi sunt Theodosius, Valentinianus, & Arcadius in dicta *l. 3. h. t. Perditi nullo remedio penitentiæ, quæ solet alijs criminibus adesse, succurritur.* Apostasia religionis, & desertio ordinis siue clericalis, monastici, *can. eos. 20. q. 3.* Clericus enim qui vel habitum, vel & vitæ modum mutat, Apostata est, *cap. 1. h. t. can. vlt. 50. dist.* Habitus nomine, tonsura, & quiuis alius clericalis ordinis status intelligitur; siquidem ad tonsuram ferendam compelli debent clerici, quia in tonsura ordo confertur, *can. si quis. 23. dist.* Quod similiter dicendum de vestibus quæ peculiares sunt clericis, & distinctæ à prophanis; quibus qui clerici fiebant olim solenniter indui solebant, & sicut per tonsuram, ità per vestem, per cingulum ordo conferebatur; & tunc certo loco, certæ Ecclesiæ ordinabantur, vt *sup. tit. de vita & honest. & tit. de cleric. non resident.* attigi. Similiter Monachi tonsuram suam & vestem habebant, quibus monasterio

ordinabantur, *can. qui verè, 16. q. 1. can. quidam. 18. q. 2.* Ideò quicumque ab Ecclesia vel, Monasterio cui tonsi, & ordinati fuerant, recedebant, vt Apostatæ puniebantur, *can. 1. 20. q. 3. can. 21. synodi VI. in Trullo.* Crimen hoc Apostasiæ magnum, & ferè omnibus pœnis, quibus Christi desertores, compellendi sunt: excommunicatione potissimùm & anathemate, *d. can. 1. 20. q. 3.* Si verò votum religionis contemnentes in hæresim dilabantur, eâdem pœnâ quâ hæretici plectendi sunt, *l. vlt. C. h. t.* Iustinianus quidem Apostatas cohorti præsidis prouinciæ addicebat, *Nou. 6.* sed deinde *Nou.* 123. eos reuocari in monasterium voluit, ità tamen, vt si iterum à religione deficerent, cohortalibus adscriberentur: quod tamen Leo immutauit *Nou.* 8. nolens eos vnquam cohorti adscribi, sed vt fugitiuos requiri, & retrudi in monasterium. Quod hoc iure locum habet, distinctione tamen positâ, vtrùm desertores clericatus, vel monasticæ vitæ excommunicati redire noluerint, sed militiæ, vel alicui ministerio publico vacauerint, tunc reuocati in monasterium vt laïci sinè vllo gradu reputentur, vt scribit Balsamon *ad can. eos. 11. q. 3.* desumptum *ex can. 7. Concilij Chalced.* Si verò simpliciter propositum mutarint, & penituerint, restituantur; priuati tamen omnibus bonis antè possessis, honoribus, & prærogatiuis, *can. mandamus. 19. q. 3.* iuxta sententiam *canon. 26. Apostolorum.* Tertium genus Apostasiæ, quod affert Glossa *in cap. primum. h. t.* omitto, vtpotè insolitum & inauditum, quod nasci dicit ex inobedientia, & contemptu diuinorum mandatorum, sacrarúmque constitutionum; siquidem horum transgressor peccatum quidem committit, sed non apostasiam, vt optimè docet Panormitanus; nisi diuina mandata obligare non credat, vel Ecclesiæ, & Prælatorum autoritatem & potestatem neget; sed tunc hoc genus nouum non est, & idem ferè cum primo, quo quis fidei desertor est, & in hæresim labitur, *can. nulli fas. 19. dist.*

Additur in *hoc tit.* de reïterantibus baptismum, quæpars suo distinguenda titulo videbatur, vt in Codice Iustiniani; quia baptismi iteratio hæresis potiùs fuit, quàm apostasia. Donatistarum & Arrianorum error hic fuit, *can. nunc autem. can. non licere, & seq. de consecr. dist. 4.* iniuria enim fit sacramento per iterationem, *cap. 2. h. t. can. quemadmodum, 23. q. 7.* sed de his sup. *tit.* de *Presbytero non baptizato.*

DE HIS QVI FILIOS OCCIDERVNT.

TIT. X.

A Publicis accusationibus ad priuatas descendit Gregorius, & imprimis tangit crimen homicidij, quod diuiditur in parricidium, & homicidium; hoc titulo de parricidio, & seq. tum de illo. Quæret aliquis cur hoc titulo agitur tantùm de nece filijs illata à parentibus, non ex aduerso, quod desiderandum fuit, quum lex parricidij omnes gradus tam ascendentium, quàm descendentium complectatur? lex nempe Pompeia, *l. 1. ff. ad l. Pompei. de parricid. & l. vnica. C. de his qui filios, vel parentes occid.* & parricidij vox non solùm ad parentum necem, sed etiam filiorum & fratrum referatur, vt apud Tullium *pro Cluentio, fraternum parricidium dicitur*: sed & ciuium apud eundem Tullium *7. in Verrem*; imò & cuiuscumque hominis: πατροκτνία, sumitur pro αὐδροκτνία ex lege Numæ, quam refert Festus, *si quis liberum hominem duit, parricida esto.* Propriè tamen parentum parricidium dicitur; vnde est quòd Nicolaus ad consulta Bulgarorum, *cap. 24.* ait, *Quid parricida*, id est, *qui patrem, vel matrem, fratrem, aut sororem interficit, pati debeat, leges indicant*, quod refertur in *can. 53. synodi Vuormac.* Si quis igitur parentum sanguine manus suas maculauerit, pœnâ puniendus est legibus notissimâ; quam non tamen Pompeius introduxit, quippe anteà in vsu fuisse constat *ex l. 9. ff. eod.* pœna parricidij more maiorum instituta est, quippe lege XII. Tabularum iam recepta erat, vt ex *Tullio 1. ad Herennium* liquet. Ponpeius eam more populi Romani obseruatam lege firmauit, & de ea publicam quæstionem Cornelius Sulla primus instituit, vt notum est *ex l. 2. §. deinde. de orig. iur.* Dicta tamen fuit non Cornelia, quia ea lex ad omnes sicarios extendebatur; sed Pompeia, quia Pompeius licèt pœnam non statuerit, tamen personas, circa quas parricidium committi diceretur, expressit, *d. l. 1.* & ad hanc legem extendere debemus quæ de matre, quæ interemit filium dicuntur in *cap. 1. & 2. h. t.* Cuius potissimùm fit mentio ideò *h. t.* quia frequentiùs euenire solet vt matres filios suos, quàm filij matres interficiant, partim incuriâ, partim odio, partim ob luxuriam; tædio enim est ijs filios numerosiùs augere, quum non pro filijs habendis matrimonium, sed libidinis explendæ causâ contrahunt: ideò eas capitali pœnâ plecti voluit Recaredus rex Gothorum,

vt est

vt est in *can. 17. Concilij Toletani III.* Et licèt mater calore iracundiæ ad hoc scelus impulsa fuerit, non excusatur: sed pœnâ canonum coërcetur, quæ mitior est illa, quam leges inferunt; quia quum sanguinis, vel mortis supplicium horreant, *cap. sententiam, sup. ne clerici, vel monachi,* hoc tantùm statuitur vt in monasterio recludatur, illic perpetuam penitentiam actura; quòd si maritum habeat, non erit à viro seiungenda, sed pro qualitate criminis punienda, *cap. 2. h. t.* Pœna verò quam patris, matrísve interfectores incurrunt, notanda est ex *can. latorem* 33. *q. 2.* ex quo constat hoc iure certam & definitam pœnam non esse, quam iuris positiui faciunt Theologi, sed tamen hoc constitutum manet, vt brachio seculari tradantur, *can. quum non ab homine. sup. de iudic.* Non solùm autem mulier quæ mortem gladio & vi intulit, sed & quæ potionibus & venenis, quæ φθόρια vocat synodus Ancyr. vel alijs prauis artibus necem filijs procurauit, vel in vtero suo abortum fecit, *can. consuluisti. 2. q. 5.* pœnis homicidarum subijciendam ait *can. 91. synodi VI in Trullo,* segregationem quidem totius vitę tempore primùm irrogatam fuisse, deinde decennij ostendit *can.* 21. dictæ synodi, quod confirmat D. Basilius *in can. 2. ad Amphil.* His non annumeratur, quæ exterrita, vel metu commota partum aluo effudit, quem *exterricineum* vocat Festus; sicut etiam propter suffocationem quæ fit in lecto à patre & matre simul decumbentibus: vbi enim non voluntas, sed euentus mortis causa fuerit, crimen homicidij non est, *cap. vlt. h. t.* quamuis tamen culpâ non vacent, quæ ex ipsorum confessione elicienda est, dicto *can. consuluisti.*

DE INFANTIBVS, ET LANGVIDIS EXPOSITIS

Tit. XI.

HIc titulus pars est & sequela superioris, quum parẽtes qui filios exponunt occidere eos videantur, *can. pasce. dist. 86. l. necare. de liberis agnosc.* mulier enim quæ sui fœtus curam non habet sed eum vel abijcit, vel exponit, homicidij, & cædis rea habẽda est, vt ait D. Basilius *in can. 33. ad Amphil.* in quem Balsamon rectè subdit synodali conuentu definitum fuisse, eos qui proprios filios in templi aditibus exponunt, vt homicidas puniendos, etsi infantes ab alijs educentur: quod congruit cum *can. si expositus, 87. d.* nec enim per eos sterit quin morerentur, nisi misericordiâ diuinâ erepti fuissent, quod sanè tribuendum est prouidentiæ diuinæ, non fortunæ, siquidem ait Clemens Alex. in Eclogis

ἐκ τῶν προφητικῶν partus & infantes expositos angelis curãdos & tractandos cõmitti: ἡ γραφὴ φησὶ τὰ βρέφη ἐκτεθέντα τημελούχῳ παραδίδοσθαι ἀγγέλῳ, ὑφ' οὗ παιδεύεσθαι τε καὶ αὔξειν. Tales autem infantes erepti à periculo,liberantur à patria potestate, quum suum dicere non possint eum parentes, quem pereuntem contempserunt, *l.2. C. h. t.* sed nec educatores & collectores ius vllum in eos,velut in filios,aut seruos habere possunt,ex constitut. Iustiniani in *l.vlt.C.eod.* non possunt aliquod ius vindicare,inquit Greg. in *cap.vnic. h.t.* quia pietatis officium gratis exercere debuerunt, *l. 2. C. de ingen. manum.* quamuis tamen ante ipsum Iust. expositos iure seruorum,vel filiorum retinere possent,ex constitutione Constantini *in l. 1. C. Theod. de expositis*; ac si eos eà cõditione redemissent, *l. vnicâ C.Theod. de his qui sanguinol. acceper.* quam legem primam intelligendam esse quidã putauerũt,quoties educator expositũ de volũtate domini vel patris collegerit;hæc enim verba *Quicũque puerũ,vel puellam proiectam de domo patris,vel domini volũtate scientiáq; collegerit &c.* sũt ità interpũgẽda, vt post verbum, scientiaque, apponenda sit virgula; quasi dixerit Constantinus vt.quicumq; collegerit puerum vel puellam proiectam de domo, patris vel domini voluntate, scientiáq;:correxit hoc Iust. quia plerique infantuli excipiebãtur & colligebantur obtentu misericordiæ,vt posteà ætate prouecti ad quæstum meretricium & profanum adhiberentur, quod insectatur Iustinus martyr in *Apol. 2.* ad Antoninũ Pium. πρῶτον μὲν ὅτι τοὺς πάντας σχεδὸν ὁρῶμεν ἐπὶ πορνείᾳ προάγοντας οὐ μόνον τὰς κόρας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄρσενας.id est, *Primùm quidem quòd omnes ferè videamus ad quæstum meretricium educari,atque produci non puellas modò,sed & masculos expositos.* Ab expositis, qui vulgò ἔκθετοι, distinguendi sunt qui pro derelicto habentur, ἀπεγνωσμένοι. Infantes enim qui lactentes sunt exponi dicuntur; alij verò septennio proximi pro derelicto haberi: illi nanciscuntur plenam libertatem, hi pristinum statum retinent; si liberi genere sunt, vel ingenui,libertatem conseruant; sin minùs serui manent, nisi eo casu, quo ob ægritudinem eiecti à domino fuerunt, *l. 2. §. sed scimus. C. de vindic. lib.* Non solùm autem iure ciuili *dictâ l.* Constantini expositi collectoris fiebant,sed etiam hoc iure;dummodò excipiens eos Ecclesiæ contestaretur, id est, in testationem redigeret, testibus vocatis coram Episcopo, vt omni calumniâ vacuus accusari non posset furti,vel plagij, *dicto can. vlt. 87. dist.* quem non ex Arelatensi Concilio II. sed ex Vasensi detractum quidam existimant; quod ad exemplum Iustiniani correxit Gregorius in *cap. vnico, h. t.* statuens vt seruus, siue ingenuus, infans siue ἔκθετος, siue ἀπεγνωσμένος; cuiuscumque ætatis, languidus ac alimentis destitutus, liber fiat. Porrò infantis

nomen quamuis omnem filium continere iure etiam Romano dicat D. Hieronymus, *quæst. in Genesim*; tamen hoc loco continet tantùm sanguinolentos, & tenellos qui ἐν χύτραις, in ollis, corbibus, aut clypeis, fascijs colligati fluminibus exponebātur, vnde obstetrices, quæ tale facinus exercebāt ἐγχυτρίστριαι dicūtur, apud Aristophanē. Ne verò periculo illæsi grandiores facti parentibus miscerentur, solebant veteres, notas quasdam eorum corporibus imprimere: Iustinus, *lib. 44. Tunc & lineamentorum similitudine, & notis corporis, quæ inustæ paruulo fuerant, nepos agnitus.* Imò & ne priuarentur omnimodò bonis paternis in corbe aliquam pecuniæ summam apponebant. Terentius in *Heautont. act. 4. sc. 1.*

Cùm exponendam do illi, de digito annulum
Detraho, & ei dico, vt vnà cum puella exponeret,
Si moreretur, ne expers partis esset de nostris bonis.

DE HOMICIDIO VOLVNTARIO, VEL CASVALI,

TIT. XII.

TRACTATVM nunc generalem de homicidio aggredimur, quo nomine non intelligimus tantùm necem hominis gladio, vel telo, sed etiam aliâ quacumque arte, vel dolo factam, ex lege Cornelia de sicarijs, *l. 1. ff. ad l. Cornel. de sicar. cap. si aliquis. h. titulo.* Hominis dico cædem, cuiuscumque sit conditionis & status, serui vel liberi, *l. 1. §. & qui hominem, eod* cuiusuis etiam ætatis, *l. penult. C. eod.* etiam eius qui adhuc in vtero matris est, *l. si mulierem. ff. eod.* adhibitá tamen distinctione, vtrùm fœtus iam formatus fuerit, vel non; siquidē corporis lineamenta si nondum composita sint, anima etiā nondū infusa est; & tunc non cōmittitur homicidiū, quod cadit tantùm in id quod animatum est, *can. quod vero 32. q 2.* animam autem habet id quod vitam habet, quia vita est anima, sinè qua perfectio corporis esse non potest: & ideò Philosophi animā definiunt, perfectionē corporis instrumētarij; id est operationē, ζωὴν, quasi ζέουσαν feruentem quandam substantiam quæ vitales facultates ac vires aperit, ac producit apud Aristotel. *2. de anima*: à quo ità definitur anima, πρώτη ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ, id est, *primus actus corporis naturalis organici*: Et hæc quidem anima non statim cum semine deriuatur, *can. Moyses ead.* habetur quidem potentia, sed non actu priùs quàm conceptus separetur, cibum trahat, καὶ ποιεῖ τὸ τῆς τοιαύτης ψυχῆς ἔργον, id est, *officio animæ fungatur*, antè verò vitam stirpis agit, vt idem Philosophus

2. de generat. cap. 3. docet D. Hieronymus *epist. Algasiæ. q. 151. semina paulatim formantur in vteris, & tamdiu non reputatur homo donec elementa confusa suas imagines, membráque suscipiant*: ideò nec homicidium, nec cædes committi dicitur in plantam & stirpem, nec ad id pertinet lex Cornelia de sicarijs, sed aliquando ad legẽ Corneliã de veneficis, vt si quis exusserit insulam, vel aliquid aliud, *l. 1. & l. 10. ff. eod.* Quod mirum videri potuit, quum illa respiciat tantùm mortẽ vi & gladio, vel magicis artibus & insidijs homini illatam; vt constat *ex Paulo 5. sentent. tit. 23.* non verò ad incendium, cuius peculiaris est titulus de incendio, ruina, naufragio: nisi dicamus pertinere hoc ad l. Cornel. quoties mors illata est incendio, dolo malo perpetrato; quod non alienum erit à lege Cornelia, quæ quamlibet cædem coërcet tam violentam, quàm malis artibus factam; vnde Martianus in *dicta l. 1.* rectè ait, *qui hominem occiderit, cuiusve dolo malo incendium factum fuerit, scilicet, vt mors alicui inferatur*: cui sententiæ adstipulantur hæc verba, *dolo malo*; dolum enim malum Seruius & Labeo definiunt, machinationem quãdam alterius circumueniendi. *l. 1. ff. de dolo.* & quod maius est, dolus malus propiùs accedit ad partem l. Corn. de veneficis; quia sæpè sumitur pro veneno, pro magicis artibus: Catullus ad Furium; *Nihil timetis non facta impia, non dolos veneni.* Igitur lex ista de homicidio, non punit damnum rebus inanimatis & ratione carentibus illatum, nisi cædis patrandæ animo factum fuerit: nec igitur fœtus, qui in vtero adhuc formã hominis nõ habet, iactura, homicidium nuncupabitur, ex sententia D. August. & Hier. iuxta legem Mosis in dicto *can. quod vero, & seqq.* Moses enim abortionem informati fœtus multâ pecuniariâ, formati verò capitali supplicio plecti voluit, *Exodi cap. 23.* & vt Græci dicunt ἐὰν ἐξεικονισμένον ᾖ τὸ παιδίον, id est, *si formatus, siue effigiatus sit puer.* Quam distinctionem ob nimiam subtilitatem improbat D. Basil. qui quomodolibet partus sit, siue formatus, siue non, cædis & homicidij pœnas luendas esse decernit, *c. in. 2. ad Amphil.* secutus hac in parte ius ciuile, quod etiam nostri canones admiserunt, vt constat ex dicto *cap. si aliquis. h. t.* à cuius sententia recessit Innoc. III. *in cap. sicut. 20. h. t.* sequutus Mosis legem, & veterum Patrum opinionem, quam & amplectitur D. Thomas *2. 2. q. 3. art. 1.* nisi dicamus dictũ *c. si aliquis*, loqui quoties medicamentis & poculis sterilis fit mulier, quò liberiùs libidinem explere possit: & ità hoc iure homicidiũ propriè fieri dicitur de fœtu animato, qui hominis appellatione cõtinetur. *l. hominis ff. de verb. signif.* quamuis & aliquatenus qui abortũ, vel sterilitatẽ procurauit, reus sit omniũ qui nasci potuissẽt, D. August. sermone *de tẽpore 244. Mulier quæcumque fecerit hoc, per quod iam non possit concipere, quantoscumque parere*

poterat, tantorum homicidiorum se ream esse cognoscat. Vt autem propiùs ad materiam istius tituli accedamus, dicendum est licèt homicidium committatur, non tamen semper pœnam infligi, sed distinctionem adhibendam esse; aut enim homicidium voluntarium est, aut non; siquidem si sponte & dolo malo, id est, animo occidendi fiat, lege Corneliâ vindicatur, *cap. sicut. 6.* §. *illi. 1. h. t.* aut verò fortuito casu, & non dolo malo; & tunc crimen homicidij non incurritur, *l. 1. & 5. C. ad leg. Cornel. de sicar. cap. lator. h. t.* Non enim omnia homicidia damnanda sunt, sed ea tantùm quæ cum iniuria coniuncta sunt σὺν ἀδικίᾳ. Iniuriam intelligimus non solùm dolum malum, & quoties animus, & consilium insunt, sed etiam quamlibet crassam & supinam negligentiam, μεγάλην ἀμέλειαν, latam culpam, quæ dolo assimilatur; imò & non magnam & omnino crassam, sed leuem negligentiam, quæ pœnâ homicidij coërceri debet, vt scribit Balsamon in *can. 92. synodi VI. in Trullo*, iuxta id quod Iurisconsultus etiam ex leuiore culpa de cæde illata, legis Aquiliæ actionem competere ait in *l. qui occidit.* §. *penult. ad leg. Aquil.* licèt enim ex rescripto D. Adriani, in maleficiis voluntas spectetur, *l. Diuus. ad l. Cornel. de sicar.* tamen voluntas, & consilium sæpiùs præsumuntur ex negligentia, & incauto euentu: siquidem, vt nostri loquuntur, si quis rei illicitæ, vel etiam licitæ non adhibitâ diligentiâ operam posuerit, homicidij tenetur, *cap. presbyterum, & seq. cap. ad audientiam, & seq. h. t.* Non tamen vt eâ puniatur pœnâ quâ alius verè homicida, sed aliquantò mitior penitentia danda est, *can. studeat. 50. dist.* nisi quoties dans operam rei licitæ sinè vlla culpa, & negligentia homicidium facit: tunc enim nullo pacto reus homicidij erit, *cap. dilectus. h. t.* nec ad id pertinet lex Cornelia, *l. in lege. ff. ad l. Cornel.* Valentinianus verò Nouellâ *de homicidio*, declarat, quemlibet interfectorem reum cædis esse, licèt omnis dolus, culpa, & negligentia absint; nec alio modo posse absolui, quàm Principis adnotatione, id est indulgentiâ principis manu subscriptâ: quod & multò antè Valentinianum obtinuisse, & à Diocletiano constitutum fuisse constat ex *lege eum qui. 5. C. eod.* quod & hodiè in Gallia edictis regiis cauetur: nec hoc alienum à lege diuina, quâ doli & culpæ expertes, ob cedum rei & polluti censebantur, & ad eluendam huiusmodi labem cogebantur exsilij causâ in vrbes destinatas secedere, quarum tres trans Iordanem, aliæ in terra Chanaan collocatæ erant, *cap. 35. Numer.* his enim templi ingressus prohibebatur, ὡς μήπω καταρθαρθεῖσι, id est, *vtpotè nondum expiatis*; sed in vna harum vrbe mediâ inter sacram, & profanam, quasi templo quodam

secundario manere debebant, τρόπον τινὰ δεύτερον ἱερόν, vocat Philo Iudæus, *lib. περὶ τῶν ἀναφερομένων, de specialibus.* Quod quidem exsiliũ, tum ad expiandum scelus licèt fortuitum, tum ad effugiendam iram & impetum parentum & cognatorum, qui vltrò necem suorum vindicare nitebantur, institutum fuit. Quem ordinem suis legibus Athenienses amplexi sunt, vt ex Demosthenis orat. aduersùs Aristocratem constat, & Romani apud Dionysium Halicarn. *lib. 3. c. 5.* Imò & hoc iure nostro, licèt ab omni suspicione culpæ quis alienus sit, aliquantulâ tamen penitentiâ purgare se debet, *can. clerico. 50. dist. cap. petitio. h. t.* licèt nullum sit crimen, *can. si non licet. 23. q. 5.* siquidem voluntarius homicida perpetuo anathemate subiicitur, & cõmunionem in extremo vitæ habitu tantùm accipit, non voluntarius septem vel quinque annos in penitentia agere debet, *can. 22. synodi Ancyr. can. 78.* collectionis Martini Braccarensis. D. Basilius viginti annos penitentiæ voluntariis, vndecim inuoluntariis tribuit *can. 56. & 57. ad Amphil.* quod intelligendum est de homicidio à laicis commisso; nam clericus homicida aliis pœnis plectitur. Ad cautelam etiam non conscio & innocenti pœnitentia iniungitur, *cap. significasti, h. t.* Porrò sicut homicidium dicitur solius hominis, non bruti, aut plantæ; ità nec propriè committi nisi ab homine potest: ideóque si animal quoddam hominem occiderit, necari etiam debuit olim, vt de apibus quæ occiderunt hominem refertur in synodo VVormaciensi sub Hadriano II. *can. 64.* Antiqui hac in parte multùm fuere superstitiosi; siquidẽ legẽ Draconis magni fecerunt quæ animâ etiam carentia vi be, agrísque exterminanda sanxerat, si casu quempiam peremissent, vt de statua homicidij postulata scribit Pausanias *in Eliacis lib. 5. & 6.* Præter homicidium spontaneum, & fortuitum, duo alia genera sunt, ex quibus tamen crimen non incurritur; vt si miles ducis iussu aliquem occiderit, *can. miles. 23. q. 5.* vel minister, iudicis autoritate, *can. cùm minister, & seq. ead.* licèt enim iniusta, & iniqua sit cædes, tamen non tenetur qui superioris sui mandata exsequitur, *cap. pastoralis. §. quia verò. sup. de offic. iudic. deleg.* Alterum genus est, cùm quis occidit, se & sua defendendo, veluti si furem aut latronem occiderit. *cap. 2. h. t.* siue nocturnus is fuerit, siue diurnus, dummodò die iam lucente se telo, vel alio modo defenderit, *cap. 3. cap. significasti 2. h. t.* nam si quis potuit latronis insidias effugere, vel ἐκ μελέτης αὐτὸν ἐφόνευσεν, id est, *eum deditâ operâ interfecit*, in talem homicidam animaduertendum esse docet constitutio Chliareni *lib. 3. sententiarum synod.* Et de his omnibus cædium modis peculiaria iudicia habebant Athenienses; Areo-

pagitarum, qui de ſpontaneis iudicabant; de inuitis, & fortuitis, in Palladio cauſa agebatur; de his qui iure occidiſſe contendebant, in Delphinio; de his quæ à rebus inanimatis fiebant, in Prytaneo: de his qui cæde non ſponte factâ, iterum aliam ſponte fecerant, vel vadimonium deſeruerant, in Preatico, vt eſt apud Demoſthenem, *Orat. aduerſ. Ariſtocrat.* & Helladium *in Bibliotheca Photij.*

DE TORNEAMENTIS,

TIT. XIII.

Specialis hic titulus pertinet ad homicidium, quod in torneamentis fit. Torneamẽta erant ludi ferè ſimiles gladiatoriis & Circenſibus: ſicut enim Circenſes ludi dicti fuerunt, quaſi Circuenſes, & Circus à circuitu, vt refert Iſidorus 7. *Etymolog.* vnde in veteribus Gloſſis, *circare*, eſt *circuire*, & *circada*, circuitio, apud Iuonem Carnotenſem, *Epiſt. 286.* ità & Torneamenta dicta fuerunt à Græco verbo τορνόειν, quod eſt *Circuire* apud Homerum; in medio enim campo Circus deſignabatur intrà quem pugnaturi ſiſtebantur, Gentilium more, vt refert Crantzius *lib. 1. Saxoniæ, cap. 4.* Græci in veteribus Gloſſis vulgò vocant hæc torneamenta, τορνέσια vel τουρνέσια apud *Myrepſum lib. de droſatis, cap. 16.* & τόρνε apud Nicephorũ Gregorã *lib. 10.* qui in geneſi Ioannis Imperatoris hunc ludum plenè deſcribit. Ait enim populum diuidi in turmas, tribus, & curias, & hinc inde ad prælium armis concurrere, hâc lege, vt qui alterum vulnerarit, vel interfecerit indemnis ſit, & ἀνέγκλητος. Alij à Troiano ludo ducere malunt, Torneamentum, quaſi, Troiamentum; firmatur eorum ſententia, ex eo quòd equeſtri pugnâ Troianum excidium apud veteres iuuentus ſoleret repræſentare, τὴν ἱππασίαν τρωίαν vocat Xiphilinus in Iulio, de quo etiam Troiano ludo Tacitus 6. *Annal.* Suetonius in Nerone & Tiberio. Virgilius 5. *Æneidos.*

Troiáque nunc pueri Troianum dicitur agmen.

Omnem hunc cruentum morem damnauit Conſtantinus *in l. vnica. C. de gladiator.* Et poſt eum Honorius, teſte Theodorito *lib. 5.* ſed nihilo minùs vſque ad poſtremos Imperatores hoc malum peruenit, vt conſtat ex Zonara, & Cedreno: & eadem penè crudelitas, licèt alio nomine quaſi velo operta, remanſit vſque ad tempora Innocentij II. qui in *Concilio Romano, can. 4.* prohibuit omnino torneamenta, & tentamenta quæ fiebant ad virium oſtentationem; quam conſtitutionem

minùs exactè seruatam repetere coactus fuit Eugenius III. in *Concilio Rhemensi cap.* 12. Baron. Annal. Tomo 12. tum deinde Alex. III. *in Concil. Lateran. cap.* 20. vt refertur in *cap.* 1. *&* 2. *hoc tit.* Nec per torneamenta prohibita, hoc loco debemus intelligere Ludos omnes, Hippodromia, curricula, & venationes, & alia quæ diebus dominicis prohibentur in *can.* 24. *synodi VI. in Trullo, &* *can.* 64. *synod. Carthagin.* Distinguit illic, & in *cap.* 29. *tit.* 17. *Nomocan.* rectè Balsamon ludos vetitos à licitis ad quos non solùm laici, sed etiam clerici citra vllum præiudicium accedunt: præiudicio enim carere dicitur à quibus abest periculũ nõ tantùm vulneris, aut mortis, sed etiam infamiæ ob turpitudinem eorum quæ illic geruntur, *can.* 63. *synodi VI.* Sublata sunt omnia illa virium tentamenta periculosa, non verò alia: nec enim cursum equorum ἱππικὴν, aut μονόβολον, aut κοντομονόβολον vnquam prohibuerunt Patres, nisi diebus festis, vel si in locis sacris, & religiosis fierent, vt annotat Balsamo, & hac de re edidit constitutionem Celestinus III. *in Epist. ad Episcopos Angliæ*, quam refert Rogerus in suis Annalibus, prohibens ne in terra sancta, vbi steterunt pedes Domini, torneamenta tyronum, exercendæ virtutis causâ inuenta fiant, vbi torneamenta intelliguntur, non hastiludia, & cruenta prœlia, sed equorum cursus & agitatio quæ licita est, & de quibus intellexit Innocentius III. *in Concilio Lateran.* cùm ob Crucis negotium vsque ad triennium torneamenta prohibet exerceri. Quæ tamen ratio fuit cur Christianis torneamenta facere liceret, vt nempe contra Christi hostes expeditiores essent, vt in Richardo rege Angliæ refert Matthęus Paris, ad annum 1194. Hi ludi vulgò *Tabula rotunda* vocabantur, & Equites *Tabulæ rotundæ*. Lanceæ verò, & hastę ferro erant munitæ hebete, atque obtuso instar vomeris, non acuto: vt idem narrat in *Henrico III.* Nec minùs hoc titulo comprehendere debemus Naumachiam, ex qua etiam sæpè naufragia contingunt: hunc ludum describit Virgilius 5. *Æneid.* & Dio refert Domitianum locum effodisse in quo naumachiæ ludus fieret. Prohibetur etiam θηριομαχία, quà arenarij & bestiarij ad certamen cum feris inuitantur, qui mos & hodie durant in plerisque locis, vt apud Vasates Aquitaniæ populos, quos in vigilia B. Ioannis Baptistæ tubarum strepitu, & acutis stimulis tauros ad pugnam prouocasse olim, notum est, tam cruento prælio, vt sæpiùs mors aut vulnera ingentia reportarentur, qui abusus hisce postremis temporibus sublatus est. Denique ludi alij qui describuntur à Iustiniano in *Nou.* 105. *cap.* 1. improbantur hoc tit. adeò vt qui hæc certamina subierint pœnâ anathematis plectantur, &

mortui

mortui priuentur Ecclesiæ suffragiis & sepulturâ, ac si sibi mortem consciuissent, *can. placuit. 23. q. 5. Extrauag. Ioann. XXII. de Torneamentis, cap. vnico.* Henricus III. Rex Angliæ hanc pœnam addidit: quâ tale crimen terrori esset, vt transgressorum heredes paternâ hereditate priuarentur, teste eodem Matthæo. Quod si nullum oriatur periculum ex ludis similibus, faciliùs conceduntur, veluti qui legibus Romanis πεντάθλου nomine censentur, scilicet cursus, saltus, iaculum, lucta, pugilatus. *l. solent. de aleatoribus.*

DE CLERICIS PVGNANTIBVS IN DVELLO,

Tit. XVI.

Hic titulus respicit etiam homicidium quod committitur in duellis; & in eo tantùm differt à titulo de purgatione vulgari, quòd hoc de duello agatur quatenus spectat homicidium; infrà verò, an licita sit duelli purgatio, sicut alia genera purgationum. Maximè autem duellum prohibetur clericis, *cap. 1. h. tit.* quia ex eo succedunt homicidia, & membrorum mutilationes, *cap. vlt. hoc tit.* nec aliter differt Torneamentum à duello, nisi quòd duellum est duorum bellum: torneamentum plurimorum. Ex Danis primùm cessit duelli modus, apud quos pro omnibus litibus & contentionibus duellum committebatur, quod detrectare ignominiosum erat, vt scribit *Krantzius lib. 2. Daniæ:* quem tamen morem sublatum ab Haraldo rege, restituit, & reuocauit Canutus, vt idem scribit *lib. 5.* Ab his populis ad Saxones, quos bellis sæpiùs deuicerunt, vsus transijt, tum deinde à Saxonibus ad Francos & Gallos, atque ad Longobardos: siquidem Longobardi ex Scania, siue Scandia Daniæ regione in Italiam, & alias deinde prouincias exundarunt; sed inter omnes nulli hisce laqueis magis sese implicarunt quàm Galli, apud quos tandem exoletum hunc morem lege latâ renouauit Gundebaldus rex Burgundionum, vt scribit Agobardus, *lib. de iure duelli*; ità vt nec constitutiones Ecclesiasticæ id impedire potuerint. Concilium Valentinum anno 855. *can. 12.* sub graui pœna cauit, vt non solùm occisor, sed & occisus vt sui ipsius homicida puniretur: quam constitutionem confirmauit Alex. III. *in cap. 1. h. t.* statuens tam victum quàm victorem clericum deponendum esse. Moris fuit non solùm laicis, sed etiam clericis omnes controuersias etiam Ecclesiasticas duello definire, vt *ex Anonymo, de miraculis sancti Benedicti, cap. 11.* constat, & quod notandum, eò processerat lex impia Gundebaldi, vt

Eee

non solùm in rebus & controuersijs dubiæ probationis duelli certamen iniretur, sed etiam in iis in quibus nulli testes, nullæ probationes requirebantur. Agobard. scribens ad Imp. Ludouicum; *Quæ omnia*, inquit, *plusquàm in ceteris gentibus abundant inter Gundebados, apud quorum legem non licet discussione, aut veracium testimonio causas terminare.* Nec solùm duello & monomachiâ, sed etiam polymachiâ, pluribus simul scutis, & baculis decertantibus, teste Adreualdo Floriacensi *lib.* 1. *cap.* 25. *& in Capitul. lib.* 4. *cap.* 23. quod nunquam probatum fuit ab Ecclesia, imò maximè damnatum est, *can. monomachiam.* 2. *q.* 5. non tantùm inter clericos, sed alios, quod nominatim dicitur *h. t.* de clericis; quia, vt ait Iuo Carnotensis, *Epist.* 241. *monomachia vix, aut nunquam sinè sanguinis effusione transigi soleat*, quod alienum esse à clericis debet, *can. his à quibus.* 23. *q.* 8. ad quam tamen legem clericos sæpiùs cogi reperitur, vt apud Matthæum Paridem in Henrico III. *Clerici*, inquit *Collectis, & talijs affliguntur, &, vt asseritur, coguntur duella subire.* Et quamuis persæpè inter eos duellũ susceptum fuisse reperiatur, tamẽ nunquam id iure factum fuit; ideò Goffridus Vindocinensis quærit à Petro Episcopo Xantonensi causam, cur duellum commissum fuerit inter Raynaldum & Guillelmum monachum: ideò & Fredericus Imperator in Lugdunensi Concilio sub Innocentio IV. excomunicatus fuit, quòd clericos ad duella coëgisset, vt scribit Nangius. Ratio præcipua est, quia antiquitus duellorum concessio apex erat supremæ iurisdictionis, quæ tale ius tantùm dominis intrà ditionum suarum terminos concedebat, vt annotauit *Chopinus lib.* 1. *de iure Andium.* Sæpè fraus Ecclesiasticæ sanctioni fiebat; nam clerici alios in suum locum sufficiebant, quod damnat Alexander III. nec eos minùs homicidij reos esse decernit, quàm qui interfectores fuerunt, *cap.* 2. *h. t.* Hæc autem duellorum prohibitio generaliter sumenda est, non tantùm cùm gladijs, ensibus, vel pugionibus pugnatur, sed etiam fustibus & baculis iuxta Longobardorum legem, *lib.* 2. *tit.* 50. *& lib.* 10. *tit.* 11. Quod genus quia minùs periculosum vulgò admissum fuit, & illorum exemplo Francorum legibus comprobatum, *cap.* 3. 23. *&* 28. *lib.* 4. *Capitul.* & apud Aldreualdum, loco citato: sed tamen quia & hęc pugna sinè sanguinis discrimine componi non poterat, licèt scutis & fustibus ageretur, prohibita fuit, apud Iuonem *Epist.* 247.

DE SAGITTARIIS,

TIT. XV.

CÆdes impedire conantur canones, & quia nullum sæuius, & crudelius fuit genus armorum, quàm sagittarum, & balistarum, ideò summus Pontifex inter Christianos exerceri omnino prohibet. Ratio communis hæc est, quòd sagittæ veneno essent illitæ; Herculem enim primùm iacula hydræ veneno tinxisse ferunt: admiscebatur prætereà sanguis hominum, quod Scythas obseruasse refert, Ælianus *lib. 9. animal. cap. 15.* ideóque τόξικον, quod nobis est *venenum*, fuit deductum à verbo, τόξον, quod est arcus cum sagitta, vt tradit Dioscorides *lib. 6. cap. 20.* Alij ideò constitutionibus balistas & sagittas vetitas fuisse dicunt, quòd summam hominum stragem facerent, nec validiores ab aliis pusillis distinguerentur. Hanc artem sæpiùs detestati sunt Reges Franciæ legitimis armis certare satius ducentes: quæ causa est cur Guillelmus Brito, *lib. 2. Philippidos*, referat Philippi Augusti temporibus incognitos fuisse arcus & balistas,

Francigenis nostris illis ignota diebus
Res erat omninò, quid balistarius arcus,
Quid balista foret.

Ignotas quidem non fuisse balistas, sed potiùs improbatas, & ab vsu cõmuni reiectas à Philippo sentiendũ est; quia & his vsum ipsũ aliquãdo fuisse docet; imò & Rigordus in eius vita pariter hunc regem balistariis vsum fuisse refert, & ante ipsum Ludouicũ patrem eius, teste Sugerio; sed & õnes alij historici balistas & catapultas receptas fuisse narrant. Balista & catapulta idem fuit instrumentũ, quod tractabant veteres ad iaculanda saxa, πετροβολικὸν ὄργανον vocat Polybius, quod primũ reperisse Dionysium Syracusanũ refert Ælianus *lib. 6. cap. 12.* & eo non solũ ad mittendos lapides, sed etiam tela vtebantur, vt cõstat ex Onosandro *cap. 42.* nõ tantùm ad expugnandos muros ciuitatũ, sed etiam ad debellandos exercitus. Cæsar *1. de bello ciuili. Cẽtones insuper iniecerunt, ne aut tela tormentis missa tabulationẽ perfringerent, aut saxa ex catapultis lateritium discuterent.* Tanta autẽ vis inerat his catapultis & balistis, vt saxa etiam pondo talenti mitterent, quæ ideò dicebantur talentariæ, seu centenariæ, apud Sisennam *4. historiar.* Noniũ, & Synesium, *Epist. 132.* Tã ingentẽ tormentorũ molẽ industria hominũ ad vsus faciliores & promptiores

accommodauit; & cœperunt confici balistæ ità leues & expeditæ, vt milites circumferre eas possent, vt docent Tactica Vrbicij, quæ quia manu gestabantur, & distendebantur dictæ sunt χειροβολίσαι à Constantino Porphyrogeneta, *de administrando imperio, cap. 53.* & tam ab equitibus, quàm peditibus gestabantur: Equites vocant Græci *ἱπποτοξότας*, pedites τοξότας. Synesius *Epist. 131. ἀπημπολημένων αὐτοῖς τῶν ἵππων, ἐγένοντο μόνον τοξόται*, id est, *distractis sibi equis, sagittarij tantùm effecti sunt.* Vtebantur verò balistarij, & sagittarij vario genere telorum, cateiis, & falaricis, & sagittis. Differentiam ponit Isidorus 18. *Orig. cap. 7. & 8.* quædam erant in modum sphæræ, aut cylindri, quæ propter grauitatem longè non ferebantur; addiderunt pennas primi Cretenses, vt velociores facerent. Fuerunt etiam quadrelli, ideò dicti, non vt quidam putauerunt, quòd aptiùs quadrarent arcubus & balistis manu distendi solitis, sed quia cuspidem quadratam habebant: hodiè adhuc in Italia ita nominantur, & earum mentionem facit Guillelmur Brito *lib. 2. Philippidos,*

Nec tamen intereà cessat balista, nec arcus,
Quadrellos hic multiplicat, pluit ille sagittas.

Sed hæc tandem desierunt, non vi constitutionis in *c. vnic. hoc tit.* sed postquàm grauius & periculosius instrumentum inuentum fuit, tormentum igneum, quo glandes igneæ, & pilæ plumbeæ mitti cœperunt, nostris, *Arquebuse*; cuius denominationem ab arcu deductam fuisse dubium non est. Summi Pontifices tam nefarias & cruentas artes abolere nunquam potuerunt etiam inter Christianos. Aduersùs verò infideles prohibere nunquam cogitarunt, *dolus, an virtus quis in hoste requirat*? quæ est mens D. Augustini in *can. Dominus. 23. q. 2.* Sed neque licuit vnquam hostibus & infidelibus arma vendere, *l. vlt. C. quæ res export. non deb. Nou. Iustiniani 142. Nou. Leonis 60. cap. ad liberandum. sup. de Iudæis.* Licebit & addere constitutioni huius tituli, balistas, & sagittas prohibitas non fuisse, sed potiùs quoddam militum genus his vtentium, qui impij & crudeles admodùm erant, quos Ruptarios, aut ab his saltem non longè dispares quidam putant, hæreticorum Albigensium maximè socij, vt constat ex historia Albigensiũ, & pluribus constitutionibus Innocentij III. à quorum consortio & communione clericos ipse arcet in *can. 18. Conc. Lateran.* Ruptarij verò illi dicti fuerunt, quòd omnia perderent & rũperent, in libro qui inscribitur; *Præclara facinora Comitis Montisfortis.* Alij à verbo Rutta, id est, turma, seu manipulo militũ deducere malunt, de qua mentio apud Nicetam in Balduino, & Guillelmum Neubrigensem *lib. 2. cap. 27.*

DE ADVLTERIIS, ET STVPRO,

TIT. XVI.

TRANSIT Gregorius ad varias criminum accusationes, & imprimis ad adulteriũ & stuprum, qui titulus ità rectè concipitur, quia differẽtia ponitur à Iurisconsultis inter adulterium & stuprum; quòd adulterium committatur tantùm in nuptam, stuprum in virginem, vel viduam, *l. & stuprum. ff. eod.* licèt sæpiùs in iure vnum pro altero sumatur, *l. inter, ff. de verb. signif. can. nemo. 32. q. 4.* sicut etiam vtrumque, nempe adulterium, & stuprum pro incesto. Tullius pro Sextio, *adulterium sororis dicit.* & pro Milone, *Clodius cum sorore germana nefarium stuprum fecit.* Hoc triplex crimen μοιχείας nomine intellexerunt Græci, sed propriè adulterium, sicut stuprum per διακόρευσιν, quæ est propriè in virginem, apud Suidam. Cur autem Gregorius de adulterio ante grauiora crimina, quæ sequentibus titulis referuntur, tractauerit, non abs re quærendum est, quum plerisque dubium fuerit an inter maiora crimina sit numerandum: Alexander enim III. in *cap. at si clerici. sup. de iudicijs,* inter minora constituere videtur his verbis: *de adulterijs vero, & alijs criminibus quæ sunt minora*: Certum quidem est Vlpianum inter grauiora numerasse, & Gratianum Imperatorem inter scelera sæuiora, *l. 7. C. de indul. crimin.* Clemens quoque *in can. quid inquit. 32. q. 7.* nihil grauius esse adulterio dicit; olim licèt legibus ciuilibus, præsertim Romuli, mariti vxores adulterij reas morte mulctare possent, quod & in vniuersa Græcia vsurpatum refert Polybius *lib. 2.* & Lysias *in orat. de Eratosthenis cæde*: tamen coram magistratibus accusatio capitalis non fuit: primus Augustus pœnam instituit, sed qualem dubitatur; quum modò exsilij, modò capitis sententiam dixisse reperiamus apud Tacitum 3. & 4. *Annal.* quod obseruat etiam Cuiacius *6. Obseruat. cap. 10.* Constantinus omninò capitalem effecit in *l. quamuis. C. eod.* quum anteà si quæ capite damnarentur, id fieret extra ordinem ex causa speciali, vt annotauit idem Cuiacius ad *l. 9. C. eod.* Quid ergo, an Alexander III. inter leuiora crimina adulterium recensuit? Minimè: nam omissis varijs sententijs, quæ hæc verba variè interpretantur, *de adulterijs, & alijs criminib. quæ sunt minora* adulterio scilicet, dicendum puto mentem nunquam fuisse Alexandri III. vt adulterium leue crimen faceret, sed ità loquutum fuisse ad reprimendos errores

eorum qui adulterium nullâ penitentiâ expiari posse sentiebant, inter quos fuit Tertullianus, *lib. de pudicit. Audio edictum, & quidem peremptorium; Pontifex Maximus Episcopus Episcoporum dicit; Ego mœchiæ & fornicationis delicta penitentiâ functis dimitto*: addit enim huic edicto non posse adscribi, bonum factum. Duplicis generis sunt crimina, alia quæ indulgeri non posse dicebant, maxima nempe; alia media seu modica, quorum venia dabatur: ideò contendit Tertullianus inter grauiora ponendum esse adulterium *eod. lib. Nec enim*, inquit, *mœchia & fornicatio de modicis, & de medijs delictis deputabuntur.* Error hic maximè viguit in Africa, vt adulteris denegaretur penitentia, teste D. Cypriano, *epist. 52. Quidam de Episcopis istis in prouincia nostra dandam pacem mœchis non putauerunt, & in totum penitentiæ locum contra adulteria cluserunt.* Alexander igitur vt errorem hunc comprimeret, statuit penitentiâ peractâ posse Episcopum dispensare super adulterio: ideò non malè hoc sensu, illud minoribus delictis adiecit, ad differentiam maiorum, quorum dispensatio vix conceditur, aut saltem summo Pontifici reseruatur. Culpæ grauiores, & quæ vulgò indulgeri non debent, à summo Pontifice relaxantur, *cap. quod translationem. sup. de offic. leg.* vbi casus enumerat glossa, & eam distinctionem adhibet, & post eam Panormitanus & alij Interpretes. Olim siquidem pro grauissimis quibusque delictis ad summum Pontificem recurrebatur, vt ex *epist. Nicolai I. ad Ronolardum Episcopum*, probat Baronius ad annũ 367. Id verò tam de adulterio à clerico; quàm laico commisso accipiendum est; licèt enim clericus grauiori pœnâ dignus sit, tamẽ, penitẽtiâ ritè peractâ, pœna depositionis ei remitti potest: quod sic ex Concilio Nicæno intelligendũ scribit Hormisda *in can. si quis diaconus, 50. d.* iuxta seueritatem legum Ecclesiasticarum conuictus de adulterio nunquam restitui poterat; ideò Hormisda in eo can. huiusmodi rigorem penitentiâ peractâ, temperandum esse ait. Est verò temperamentum tale, vt scilicet depositus restituatur ad quædam, non ad omnia, veluti ad celebrationem Missæ, quia ius hoc ademptum non redditur, sed ad baptizandum, & ministerium altaris exsequendum. *can. quicumque & seq. ead d.* de quibus pleniùs infrà *de penitentijs.* Hoc crimen maximè abhorrent sacræ constitutiones, quæ omnes omninò non tantùm fœminas, sed etiam mares huic pœnæ subijciunt; imò grauiùs delinquere virum, quàm vxorem, & consequenter seueriùs puniendum docet D. Augustinus in *can. indignantur, & seq. 32. q. 6.* grauiora enim vitia peccatorum facit sublimitas peccantium, *can. nulli. 25. q. 1.* contra mentem legis Iuliæ, quæ fœminas tantùm insequе-

batur, & iure vxoris, ſicut iure mariti non licebat vindicare adulterium. Idque admittere voluerunt Interpretes ſinè diſtinctione, vtrùm vir cum nupta, an cum ſoluta conueniat. Hoc ſenſu ſumpta *l. 1. C. h. t.* licèt contrarium videri potuerit, & accuſationem ceſſare cùm maritus non nuptam aggreditur, ſed bene cum eò agi poſſe quoties alienum thorum violat: quod oſtendere videtur ipſius adulterij definitio, quæ eſt alieni thori violatio, nec niſi in nuptam committitur, *l. inter. l. vxor. §. Diuus. ff. eod.* & hoc ità etiam iure Canonico cenſendum docet Zonaras *in can. 48. Apoſtolorum*, dum ait, nullum eſſe canonem quo mœchiæ, id eſt adulterij icrimini ſubijciatur vir ſi peccauerit in non nuptam, ἐὰν εἰς ἐλευθέραν γάμου ἡ ἁμαρτία γένηται, ſed tantùm fornicationis, πόρνον κρίνομεν τὸ τοιοῦτον, id eſt, *fornicatorem eum iudicamus*, quod ex Baſilio ſumpſit *in can. 21. ad Amphil.* cùm ait canonem nullum eſſe, intelligere debemus, id nullo Concilio definitum eſſe, licèt vtrinque adulterium committi cenſuerit D. Ambroſius, cuius ſententiam numero Canonum adſcripſit Gratianus in *can. nemo. 32. q. 4.* aliquo modo æquales facit maritum & vxorem ius Canonicum: nec tamen omninò: nec enim facilè ad accuſationem contra maritum vxor admittitur, *can. Chriſtiana. 32. q. 5.* nec enim ius ſuum habet ſicut maritus, cui ius ciuile ſpecialiter indulſit, vt iure mariti vxorem accuſare poſſit intrà ſexaginta dies, *l. iure. C. eod.* ſicut & patri tantummodò, *cap. maritis. h. t.* quibus elapſis vnicuique iure publico licèt accuſationem inſtituere, vel etiam antè, ſi pater & maritus dixerint ſe nolle agere, *l. ſi maritus. §. ſi negauerint. ff. eod.* Differentia hæc eſt inter has duas accuſationes, quòd pater, vel maritus iure ſuo agentes non teneantur ad libelli inſcriptionem, non incurrant calumniæ pœnam, niſi poſt ſexaginta dies adhuc vti velint iure proprio, vel etiam publico legis Iuliæ, quo extraneus admittitur; & ſic intelligenda eſt lex *is cuius. in fi. & l. pater, ff. eod.* in quibus moratur Cuiacius. Hodiè verò ſinè vlla inſcriptione, & ſinè ſexaginta dierum termino maritus ſolus agens poteſt iure mariti agere, non alius iure extranei, *l. quamuis. C. eod.* non tamen temerè accuſandi facultas conceditur ſinè accuſatoribus & teſtibus: quibus deficientibus olim ad candentis ferri examen mulier cogebatur, apud Iuonem *epiſt. 249. 252. & 280.* Eſt prætereà facultas patri & marito adulterum & adulteram occidere, *l. marito. in fi. eod.* dummodò id fiat in ipſo ſcelere, *l. quod ait. eod.* quod non licuit vnquam vxori tentare aduerſus maritum, imò nec eum digito contingere, vt ex M. Catone refert Gellius *cap. 24. lib. 10.* minimè iure veteri

ante legem Iuliam non licuisse marito adulterum interficere constat, nisi humilioris conditionis, veluti arenarium, histrionem, & lenonem, libertum, *l. nec in ea. & l. marito. ff. eod.* vel nisi se telo defenderit, exemplo furis, *l. 7. ff. quod metus causâ*: adulter enim fur est nuptiarum, & nocturna furta dicuntur adulteria, νυκτοκλεπίαι. Similiter etiam nocturnus adulter liberiùs occidi potest, sicut fur nocturnus, *l. Gracchus. C. h. t.* vtpotè qui contra ius gentium peccent; sicut enim furtum aduersatur iuri gentium, ità & adulterium, *l. probrum, ff. de verb. signif.* Hoc iure, marito, vel patri vxorem, vel adulterum necare nunquam magis licuit, quàm dimissâ vxore ob adulterium aliam superducere, *can. si quod verius. 32. q. 3.* sed pœnâ canonibus statutâ crimen vindicandum est, grauiore contra clericum, quàm contra laïcum, dicto *can. si quis diaconus. 50. dist. & can. 88. synodi VI. in Trullo.* Legibus verò ciuilibus præter capitale supplicium in dedecoris & infamiæ notam nares abscinduntur, sublatâ omni dotis repetitione vxori; sicut donationis propter nuptias marito, *Nou. Leonis 32. & Nou. Iustiniani 134.* Quantùm verò ad id, differentia non est inter virum & vxorem, imò paria delicta, τὰ ἴσα πλημμελήματα ἀντισυλλογίζονται mutuâ compensatione tolluntur, *cap. intelleximus. h. t.* ità vt dote mulctetur vxor, donatione propter nuptias maritus. Olim quidem non integra, sed pro parte adimebatur, *l. cùm mulier. ff. solut. matrim.* nisi alter alterius mores probauerit, si maritus lenocinium fecerit vxoris suæ, vel eam conuictam retinuerit, *cap. si vir, h. t. can. si quis vxorem. 32. q. 1.* & alijs casibus, qui desumpti sunt ex iure ciuili. Primitùs cùm nondum adulterium esset capitale, vt iam dixi, conuicti tantùm sactis omnibus interdicebantur, & publicis conuentibus, nec sinè penitentia ingredi templum poterant, vt refert D. Chrysostomus homilia 3. *de Dauid, & Saül*: quod & constitutum fuisse apud Athenienses scribit Demosthenes, *Orat. in Nearam*: pollui siquidem templa credebantur ob criminis atrocitatem; quod & hoc iure partim seruatur: Ecclesia enim in qua adulterium commissum fuerit, polluta est, & omnino indiget reconciliatione, per aspersionem aquæ benedictæ, *cap. significasti. h. t.*

DE

DE RAPTORIBVS, ET INCENDIARIIS, & violatoribus Ecclesiarum.

TIT. XVII.

TRIPLEX crimen vnico titulo comprehenditur; & primùm agitur de raptoribus tam his qui res alienas rapiunt, quàm qui virginum pudori insidiantur: vtrumque flagitium furtum est, & raptus, & rapinæ nomine intelligitur, sicut de adulterio diximus superiori titulo: non tamen eadem pœna omnibus infligitur; nam raptores qui res alienas inuadunt mitiùs plectuntur nempe excommunicatione, *in cap. 1. 2. & 3. h. t.* at qui vim fœminis inferunt præter excommunicationem, flagellorum etiam pœnâ, *cap. 4. h. t.* Sed nec in omnes bonorum raptores pariter animaduertitur: nam distinctionem adhibendam inter manifestos, & nec manifestos, exemplo iuris ciuilis monet Eugenius III. in *cap. 2. h. t.* Raptor manifestus is est, quem dominus agnoscit & deprehendit sua rapientem & appetentem: nec manifestus qui cautè vim infert, vt si absente domino fores ipsius effringat, & intùs grassetur, *l. si quis vxori. §. vlt. ff. de furt.* Raptor autem siue manifestus, siue nec manifestus is intelligitur, qui vi, dolo malo, & coactis hominibus armatis deprædatur, *l. 2. ff. vi bonor. rapt.* vtrique eadem pœna imponitur quadrupli, inclusâ rei persecutione, *l. 1. ff. eod. can. in antiquis, & seq. 12. q. 7.* sed quia hæc pœna veniens ex publico iudicio, scilicet ex lege Iulia, de vi priuata, leuior erat quàm pœna furti, Prætori visum fuit dare electionem, vtrùm aduersùs manifestum prædonem quis actione furti priuatâ agere voluerit; an verò actione vi bonorum raptorum, ex lege Iulia, dictâ *l. 2. §. 2.* ne minorem pœnam exigeret, si cogeretur agere publico iudicio, vi bonorum raptorum. Contra nec manifestum raptorem non idem est, quum pœna nec manifesti furti sit in duplum; satius enim erit agere vi bonorum raptorum in triplum: & hoc est quod voluit Papinianus *in l. si vendidero. §. cùm raptor. de furt.* quem variè varij trahunt, & vulgò malè intelligunt: cuius tamen sensus apertissimus est; *Cùm raptor omni modo furtum facit*, id est, (*cùm armatis hominibus vi, & dolo, publicè, & palàm deprædatur*) raptor manifestus existimandus est, id est præter actionem vi bonorum raptorum quâ conueniri potest ex l. Iulia potest plecti in quadruplum actione priuatâ manifesti furti: si verò

coactis hominibus armatis ità dolosè & callidè versatus sit, vt non fuerit deprehensus, tunc furti nec manifesti pœnâ, quia leuis est non punitur; sed potiùs vi bonorum raptorum. Iuris ciuilis ordinem sequutus est summus Pontifex in dicto *cap. 2.* innuens grauiùs agendum cum prædone manifestè deprehenso, qui si ablata restituere, aut se emendare noluerit, indulgentiæ & sepulturæ beneficio priuabitur, pro quo Ecclesia non debet intercedere propter publicam infamiam, *can. hi qui. 14. q. 6.* atque in quadruplum damnandus est. His rectè adijci debent incendiarij & violatores Ecclesiarum, qui omnes latronum & prædonum nomine intelliguntur; Galli vocant *Brigandos*, vel potiùs, *Burgandos*, à Burgando insigni prædone, qui in partibus Aquitanicis tempore Nicolai primi violentas deprædationes, etiam in Ecclesijs exercebat, vt liquet ex *can. de viro. 12. q. 2.* nisi originem longiùs repetentes, à Brigantibus populis Hiberniæ latrocinio & prædæ deditis, deducere malimus, de quibus Tacitus *12. Annal.* eâdem ratione quâ vocabulum Gallicum, *voleur*, Cuiacius deducit ad *cap. 5. de pignoribus*, à Volconibus, apud Liuium *lib. 2.* Bagaudæ eis affines erant dicti à Græco βαγύειν, quod est, *vagari*, apud Suidam: sicut Piratæ dicuntur *Cursarij*, κουρσάριοι apud Nicetam, Turcis *Casaki*, Arabibus Sarraceni; qui omnes seueriori pœnæ quàm fures subijciuntur, *l. vnicâ. C. de his qui latr. occider.* In eos enim exerceri iudicium, & vindicta potest etiam diebus Dominicis, vt de Isauris statuit Honorius in *l. 9. C. de ferijs, & dilat.* Incendiariorum verò crimen graue semper fuit iudicatum, maximè legibus antiquis XII. Tabularum, quibus pœna hæc fuit, vt viui comburerentur, *l. 9. ff. de incend. rui. naufrag.* quam Fridericus constitutione sua firmauit teste Abbate Vrspergensi. Iure Saxonum omninò capitalis fuit, siue interdiu, siue noctu incendium factum fuerit, *tit. 5. §. 2. legum Saxon.* Salicis verò & Longobardicis nouies compositio fiebat, quas sequuti sunt Frisiones, *tit. 7.* & de illis intelligendus est *can. cùm deuotissimam, 12. q. 2.* Hæc compositio, seu pœna appellatur *Vuere*, & *Vuirgildum, can. omnes. 17. q. 4.* id est, *pretium quo damnum appretiatum fuerit*, vt veteres Glossæ loquuntur, & Capitularia Caroli Magni, *cap. 13. 15. & 18. lib. 4.* quod est tam de incensoribus Ecclesiarum, quàm aliarum rerum: positâ in eo differentiâ, quòd anathematis inflicti absolutio illorum reseruetur soli summo Pontifici, *cap. tua nos. inf. de sent. excom. cap. 5. h. t.* horum Episcopo, *arg. cap. nuper. eod. can. si quis membrorum, & seq. 23. q. vlt.* Incensoribus Ecclesiarum adiungendi sunt omnes prophanatores, sacrilegi, & contemptores

legum & immunitatem Ecclesiasticum, vt qui in Ecclesia pugnam, vel homicidium fecerint, qui reum ad asylum Ecclesiæ confugientem vi extraxerint, non solùm Ecclesiâ, sed ab omnibus adiacentibus atrijs, cœmeterijs, & locis religiosis, *can. si quis in atrio. eod. can. ad Episcopos, can. id constituimus. 17. q. 4.* hunc enim locorum reuerentia, & intercessio defendunt, *can. eos. 87. d.* in quibus nullus tumultus nulla seditio, clamor, aut violentia excitari debet, *l. 4. C. de his qui ad Eccles. confug.* Et licèt Theodosius seruos vi extrahi posse constituerit, *l. 5. C. eod.* Leo Imperator contrarium sensit *in l. 6. eod.* & nostri canones antè constituerant; adeò vt, quod magis est, manumissos, Ecclesiarum tutelæ à morientibus commendatos, in seruitutem, & vile obsequium reducere non liceret, sub pœna excommunicationis, dicto *can. eos.* quam capitis esse voluit Leo dictâ *l. 6.* sed ad rem. De raptoribus hoc titulo duplici sensu agitur sub eodem nomine, scilicet non solùm de prædonibus & latronibus; sed etiam de impuris hominibus vim fœminis inferentibus, qui prædonibus similes sunt, vnde & furtum facere dicuntur; & hoc crimen furtum dicitur. Virgilius *6. Æneid.*

——— *suppostáque furto.*

Pasiphaë. & in *can. placuit 36. q. 2.* Qui mulierem rapuerit, vel furatus fuerit, aut seduxerit. Furtum fit pudoris & castitatis in matronas & virgines, quæ ideò depudiari dicebantur à Laberio apud Gellium *lib. 6. cap. 7.* Deuirginare dixit Vlpianus, *l. vlt. de offic. præsid.* Græci διαπαρθενεύειν, ὑβρίζειν, καὶ φθείρειν, *iniuriam facere, & corrumpere,* vim illam, ὕβριν καὶ φθορὰν, intolerabilem iniuriam dixit Iustinianus *tit. de his qui sunt sui, vel al. iur.* nulla siquidem atrocior iniuria, & offensio fœminis potest inferri, quàm quæ pudicitiam aggreditur, eò quòd ruina illa nunquam reparetur, vt ait D. Hieronymus, *epist. 22. ad Eustochium.* Ouidius *epist. 5.* ——*Nullâ reparabilis arte*

Læsa pudicitia. Nihil pretiosius est virginitate, & ideò virgines obsidibus victoribus olim dari solebant apud *Athen. cap. 28. lib. 13.* Hoc autem crimen præter pœnam anathematis hanc, olim habuit, vt numquam raptor cum rapta copulari posset, etiam vtriusque consensu accedente, dicto *can. placuit.* Balsamon *ad can. 93. synodi 6.* Quod ius æquè seruatum non fuit, propterea quòd consensus sequens ruinam omnem & damnum videatur reparare, *can. tria. ead.* si prior dissensio transeat in concordiam, vt ait *cap. penult. & vlt. h. t. intuitu misericordiæ rigor canonum temperandus fuit*, ait Iuo Carnotensis *epist. 16.* contra edictum etiam Iustiniani in *l. vnica. C. h. t. Nou. 54. & 150.* quibus matrimonium inter raptorem & raptam cõsensu accedente reparari

noluit, eò quòd semper virginibus vis inferri dicatur; *Nisi enim*, inquit, *solicitauerit, nisi odiosis artibus circumuenerit, non faciet eam velle in tantum dedecus sese prodere.* Imò etiamsi consensu inito, sinè tractatu matrimonij nuptiæ factæ fuerint, si violentia parentibus inferatur, raptus committitur, *can. de raptoribus. 36. q. 1.* vt pluribus locis probat Panormitanus *in cap. pen. h. t.* qui quidem non ideò damnat matrimonij vim & sacramentum; quod Concilium Tridentinum etiam confirmat, sed crimen raptus sinè vlla præscriptione fori priùs discutiendum, legibus maximè huius regni, & constitutionibus regijs. Hinc etiam fit, vt qui mellitis sermonibus, blãda oratione, vt loquitur Vlpianus in *l. item. de iniur.* fœminas insectantur, pœnâ raptorum teneantur, *dictâ l. vnicâ.* adhibitâ tamen differentiâ, quòd flagitio patrato capitale supplicium, imperfecto deportatio irrogetur, *l. 1. de extraord. criminib. Paulus 5. sentent. tit. de iniur.* quod refertur in *can. solicitatores, de penit. d. 1.* sola affectatio, sola appellatio de stupro, vt loquitur Fabius *lib. 4. cap. 2.* solus conatus vim faciunt; nec excusantur qui blanditijs istis viduas, vel mulieres, quamuis sui iuris seduxerint, pœnâ raptus teneri, ad insolentiam plurimorum comprimendam scribit Balsamon *ad can. 30. Basilij.* Quòd si fuerint sanctimoniales tunc solus conatus omninò est capitalis, *l. si quis non dicam. C. de Episc. & cler. can. si quis. 36. q. 2. Capitul. lib. 1. cap. 106.*

Addendum postremò in hunc titulum post raptum sequi turpius & deterius flagitium, vbique detestandum, & grauiter puniendũ, quod est contra naturam, *can. flagitia. 32. q. 7.* Iustiniani *Nou. 141.* cùm vir nubit in fœminam viro porrecturus, & Venus mutatur in alteram formam, vt eleganter loquitur Constantinus in *l. cùm vir. C. ad l. Iul. de adult.* simili modo quo Saluianus *7. de gubernatione*; *Viri in semetipsos fœminas profitebantur.* Hanc artem exerceri solitam à Sarracenis in Apulia & Calabria, quam maiorem Græciam dicunt, conqueritur Alexander III. *in cap. 4. h. t.* Has etenim regiones inuaserunt Sarraceni, & deuastarunt omnino, & in eis præposteras illas libidines exercuerunt, sed non soli: nam hoc vitium longiùs irrepsit, etiam ad clericos, quod causam dedit Innocentio III. *in Lateran. Concilio*, vt constitutionem ederet, *cap. vt clericorum. sup. de vita & honest. cleric. & cap. vt clerici. inf. de excessib. prælat.* quibus pœna canonum asperrima infligitur. Leges ciuiles capite mulctant, *l. cùm vir. C. de adult. & stupro*, cuius autor est Constantinus, quem sequutus est Iustinianus *d. Nou. 141.* cuius temporibus Episcopi quidam ἀῤῥενοφθόρους diris cruciatibus multarũt, alijs capite

trũcatis, alijs calamis acutis in genitalia immiſſis, & nudis in forũ, ſicut in triumphum productis, vt ſcribit Cedrenus. Quod autem deeſt vindictæ iuris canonici, ſupplendum regiâ, id eſt, ſeculari poteſtate, *d. cap. 4. h. t.* & ſic παιδεραςίας, ſiue παιδοφθορίας crimen puniendum eſt ſecundùm leges ciuiles in dicto *can. ſolicitatores. de penitentia, diſt. 1.* apud Clementem *cap. 3. lib. 8. Conſtitutionum Apoſtolicarum.*

DE FVRTIS,

TIT. XVIII.

DE Furto quod eſt crimen publicum diximus ſuperiore titulo, nunc de eo quod eſt priuatum: quod noſtri diuidunt in manifeſtum, & nec manifeſtum, exemplo Iuriſconſultorum; ſiquidem manifeſtum duriori ſubiicitur pœnæ, quàm nec manifeſtum, *can. pœnale. 14. q. 5.* in quadruplum ſcilicet præter rei perſecutionem: hoc in duplum *ex lege XII. tabularum. §. ſunt autem. Inſtit. de noxal. action. §. 1. de perpet. & tempor. action.* ratio hæc fuit, quia cum manifeſtis ſeueriùs ageretur, propter ignauiam nempe; ideò in *cap. 2. h. t.* pro eo qui in furto deprehenſus occiditur, non eſſe orandum dicitur; ac nec manifeſti mitiùs tractabantur, quòd ſubtiliùs rem peragerent, & eo exercitio in diſciplina militari maiorem induſtriam haberent, vt narrat Gellius de Ægyptiis, & Lacedæmoniis, *cap. vlt. lib. 11.* quo factum, vt nec infamiâ notarentur; τὸ παλαιὸν οὐ διεϐέϐλητο ἡ κλοπὴ, εἰ μὴ φωραθεὶς ὁ κλέπτων ὑπῆρχεν. id eſt, *olim furto nulla infamia dabatur, niſi cùm fur deprehenſus eſſet*, ſcribit Suidas; quod & innuit Alexander III. in *cap. vlt. hoc. tit.* Verumtamen aduertendum ſub nomine nec manifeſti furis, nocturnũ non intelligi, quippe longa fuit differẽtia ſiquidẽ nocturni aliquando ſunt manifeſti, aliquãdo nec manifeſti, *can. vulgaris. de pen. diſt. 1. l. 1. de extraord. criminib.* ſimiliter, & interdiarij; qui tamẽ mitiùs tractabãtur quàm nocturni legibus XII. tabularum: quãtò enim facilior graſſandi facultas eſt noctu, tantò durior pœna, vt docet ex Græcis autoribus Cuiacius *Obſeruat. 6. cap. 8.* Simile eſt dicendum de furibus & latronibus perſonatis, qui vultus ſuos laruis tegunt, ne dignoſcantur, quos *Vualapos* vocant leges Langobardorum *tit. 12. §. 2.* Hi nec minùs manifeſti ſunt ſi deprehendantur, deprehendi enim dicuntur non tantùm qui capti effugere nequeunt, ſed & qui de tecti fugiunt, *l. 7. de furt.* modò clamor adhibitus ſit, ex lege XII. tabularum, *l. 4. ff. ad leg. Aquil.* Plautus *in Milite. Vbi abiit, conclamo.* & Seruius *ad 3. Bucol.*

Fff 3

Et cùm clamarem, quò nunc se proripit ille.

Græci deprehensum in furto detectum & conclamatum, id est, manifestum καταφωρον vocant. Præter manifestum, & nec manifestum, erant alia genera, quæ recenset Iustinianus *tit. de obligat. ex delict.* & *Paulus 2. sentent. tit. 31.* quorum nomina licèt euanuerint cum formulis, & solennibus actionum, tamen re verâ communis actio remansit, nec vtilitas periit, quam sub nomine furti nec manifesti contineri voluit Iustinianus. De his etiam hoc iure agitur, vt *in cap. 4. h. t.* de furto non exhibito, quoties furti conscius quærenti domino non indicauerit, vel apud se habens non exhibuerit; sicut de furto concepto, id est, inuento apud alium quàm furem, vel de oblato, id est alteri à fure tradito apud eundem *Paulum 2. sentent. tit. 11.* is enim non minùs quàm fur, furti actione tenetur, *l. 2. & 5. C. eod.* Legum Ripuariorum *tit. 4. Quod si in domo fuerit, & ei scrutinium, cuius est domus contradixerit, fur habeatur*: vbi notanda vox, *scrutinium*, quod redolet veterem formã perquirendi furta per lancem & licium, de quo aliquid *inf. tit. de sortilegiis* dicemus is autem socius est fraudis & criminis, *can. si res aliena, 14. q. 6.* sicut qui & opem tulit, vt furtũ fiat, *can. omnes, 17. q. 4.* veluti si quis suadeat seruo dominũ relinquere vel contẽnere. *can. si quis seruũ, & seq. 17. q. 4.* adeò vt eorum quæ sublata sunt à seruo, ipse duplum pretij cogatur præstare, *Nou. Leonis 66.* Balsamo *ad can. 3. synodi Gangrensis.* quamuis anteà morte esset multandus, *l. quoniam. C. ad l. Flauiã de plagiar.* Omnis deniq; quouis pacto conscius furti sit, reus est; & per conscium intelligere non debemus συνεγνωκότα τὸ ἔχοντα εἴδησιν μόνην καὶ μὴ δυνάμενον κωλῦσαι: id est, *qui solam habet conscientiam, & prohibere non potest*, vt ait Balsamo *ad can. 71. Basilij*: vel etiam qui cogitatione & animo furtum facit, nec enim ideò tenetur actione furti. Nec pugnat sententia D. Augustini *in can. si propterea 29. de penit. dist. 1.* in quo ait, eum furti teneri qui metu aliquo à furto abstinuit, licèt rem alienam non contrectauerit: hoc enim quantùm ad Deum & penitentiam verum est: sed verè eum teneri dicimus qui opem & auxilium tulit, vel dolosè consuluit, vel cùm scit, & potest prohibere, non prohibuit, vel qui furem occultat, ἀλλὰ, inquit idem Balsamo τὸν συμπράξαντα, ἢ συναράμενον, ἢ συμβουλευσάμενον μετὰ δόλου, ἢ ἔχοντα εἴδησιν, καὶ δυνάμενον κωλῦσαι, καὶ μὴ κωλύσαντα; non verò eum qui cùm nouit furem non reuelauerit. Aliud est de fure qui famis & necessitaris causâ aliquid furatur; grandis enim non est culpa, vt ex Sapiente refertur in *cap. 3. hoc tit. in 1. compilat.* & latiùs expendit Petrus Blesensis in *canone Episcopali.* mitiùs etenim cum eo agendum est, *cap. si quis famis.*

hoc tit. can. discipulus.de consecrat. d. 5. & licèt pœnam non effugiat, tamen moderatior pœna exigenda est, *can. fraternitas.12.q. 2.* Quod autem dictum est, pænam pro ratione furti esse in duplum, triplum, vel quadruplum, debemus intelligere ciuilem & pecuniariam, præter quã alia est publica, siue criminalis; & licèt Isidorus *5.Orig. cap. 26.* & Gellius *lib. 11. cap. vlt.* dicant ante pœnam quadrupli, furtum fuisse capitale, non posteà; contrarium patet ex legibus ciuilibus, quibus verberum & flagellorum castigatio, vel etiam capitale supplicium infligitur: quod intelligendum est, non quidem iure ordinario, sed extraordinario pro delicti qualitate, *l. aut facta. ff. de pœn.* frequens pœna est suspendium, quod statuit Fridericus *2. feudor. tit. de pace tenenda: & leges Ripuariorum, tit. 81. si quis propter furtum pendutus fuerit.* Apud Saxones capitalis pœna fuit, *tit. 4. §. 7. Qui interdiu, vel noctu trium solidorum pretium furto abstulerit, capite puniatur.* Quâ lege excipiuntur leuiora furta quæ non excedunt tres solidos vel quinque, constitutione Friderici; hæc enim mitiùs puniuntur, nec publicè vindicanda sunt, vt ait Martianus, *in l. respiciendum. de pœnis.* Loco gladij & pœnæ corporalis, Ecclesia gladio spirirali vtitur, *dicto cap. 2. can. inter hac. 33.q. 2.* nec legem veteris Testamenri vnquam sequitur, quâ furtum hominis gladio vindicabatur, *cap. 1. hoc tit.* Cur autem fures non solùm pecuniariâ mulctâ coërcentur legibus ciuilibus, ac canonicis, nõ alia ratio est, quàm quæ redditur à Friderico in dicta constitutione; *quia fur est publicæ pacis perturbator*; vnde & legibus Frisionum fur conuictus prærer duplum aut quadruplum, certam pœnam fisco inferebat, quam *Fredam*, seu *Fretam* dicebant, pro *Vueregildo, seu compositione, tit. 3. §. 2.* Est autem *Freda*, pœna violatæ pacis, *cap. 13. lib. 2. legum Langobardorum*, apud Gregorium Turonensem, *4. de virtutib. B. Martini, cap. 26.*

DE VSVRIS.

TIT. XIX.

POst titulum de furtis optimè sequitur de vsuris; nihil enim propiùs accedit furto quàm vsura: quæ ideò tã acriter damnatur à sacris canonibus, *cã. si quis. 4. 14. q. 4.* imò magis execratur Ecclesia fœneratores, quàm fures: exẽplo Romanorum, qui fures dupli, fœneratores quadrupli condẽnabant, vt ex M. Varrone, initio *de Re rustica* constat: quod odiũ primò concepit lex XII. Tabula-

rum vnciarium fœnus tantùm permittens, quod decennio posteà semunciarium factum fuit, tum demum vetitum omninò, vt ex Liuio *lib. 7.* & Tacito *6. Annal.* notum est. Iure tamen ciuili ad certum modum vsuræ redactæ sunt, quæ ritè peti possunt, dummodò per stipulationem promissæ, *l. 17. ff. de vsur. l. quamuis. C. eod.* Vnde Sidonius cautam centesimam dixit, *Epist. 24. lib. 4.* ob stipulationem, vel chirographum, quod δάνειον vocant Glossæ. Ex mutuo non aliter debentur, nisi stipulatio intercesserit, *l. Titius. de praescr. verb.* quia mutuum per se gratuitum esse debet; & quotiescumque stipulatio inest, non est ampliùs mutuum, cuius natura est, vt tantundem reddatur, non ampliùs. Et in eo aduertendum est, candorem Iuris ciuilis corruptum, & obumbratum fuisse pallio & cœno stipulationis. In contractibus verò bonæ fidei nunquam vsuræ admissæ sunt, nisi post moram: & tunc propriè non est vsura, sed pœna; dilatio enim frustratoria, seu iniusta tarditas, vsura non est, sed moræ coërcitio, *l. mora. ff. eod.* petitio ipsius nascitur ex mora in id quod interest creditoris, quod debitum suum non receperit, *cap. 2. inf. de fideiussor.* Et hanc quidem pœnam, seu vsuram nec canones vnquam improbarunt, quia semper in contractibus bonæ fidei à tempore moræ ipso iure debetur, in aliis à lite contestata, & tunc vicem fructuum obtinet, *l. vsuræ, & seq. ff. eod.* Præter hanc causam ius Canonicum vsuras non probauit, nisi & fauor alicuius intercedat; & quodcumque recipitur vltra sortem vsurarium esse declarat, etiam ratione traiectitiæ pecuniæ, *& ex quolibet omni negotio*, vt loquitur *can. clerici, & can. si quis. 14. q. 4.* Fœnus illud nauticum ius ciuile liberum fecit, nec ei modum vllum imposuit, *l. 1. C. de naut. fœn.* donec Iustinianus centesimum fecit. Vsura centesima ἑκατοστιαῖος τόκος illa est, quæ ob centum nummos singulis mensibus nummum exigit: singulis enim Calendis vsuræ præstabantur, & à creditoribus debitores impetebantur, & quasi trucidabantur, vt loquitur *can. quid dicam. 14. q. 4.* ità apud quosdam populos Luna homines deuorare dicebatur: toto anno duodecim nummi præstabantur vt notat Harmenopulus *lib. 3. tit. 7.* propter periculum quod creditores suscipiunt, opes suas mari committentes; eóque pacto Menippum fœnerari solitum ναυτικῷ τόκῳ δανείζειν scribit Laërtius. Itaque finito periculo non ampliùs debebatur centesima, sed bes, δίμοιρον ἑκατοστῆς, vt loquitur Harmenopulus, & probatur ex *l. nihil. ff. de naut. fœn.* hoc est nummi octo, qui vulgò exiguntur ab argentariis & negociatoribus, non à nobilibus & illustribus personis, quibus fœnerari concessit Iustinianus in *dicta l. eos*; eâ tamen lege, vt trientibus

vsuris

vsuris, id est, nummis quatuor contenti essent: quâ etiam ratione Antoniū Piumfœnus exercere solitum narrat Iulius Capitol. & Seuerum Lampridius. Qui quidem Alexander Seuerus illustribus, & senatoriis viris trientem etiam ademit, muneris causâ eis aliquid capere permittens; quod munus semissem effecit; nisi hunc locum Lampridij mendosum existimemus non enim fieri potuit vt Imperator qui trientem vsuram excluserat, donum semissis permiserit: fraus esset insignis legi, si fœneratores plus donorum & munerum obtentu, quàm palàm iuris autoritate caperent: nisi dicamus Lampridium intellexisse, Seuerū muneris causâ semissem permisisse, nō quidem debiti, sed potiùs semissem vsuræ permissæ negotiatoribus, quę erat duorum nummorum: vt vt sit omne id genus exactionis æquè damnant canones *2. & 3. 14. q. 4. & can. 17. synodi Nicenæ*, qui non tantùm vsuras ἑκατοστὰς damnat, sed etiam quascumque alias mediocres ἡμιολίας, sesquialteras, ἢ ὅλως ἕτερον, vel *quid aliud*, id est munus, non solùm ex pecunia, sed etiam ex oleo, vino, frumento, ex quo mutuum fit. *can. 1 14. q. 3. l. pecuniæ. de verb. signif. l. mutuum. de reb. credit.* imò & ex quauis re lucrum capere vetat *can. 5. synodi Carthag.* ἀπὸ οἱουδήποτε πράγματος τόκον λαβεῖν; quamlibet rem intelligimus etiam leuia munuscula, veluti legumina, vuas passas, poma diuersi generis, & alia similia quæ collyba, seu τραγήματα dicuntur, & fœneratores, collybistæ, apud D. Hieronymum *cap. 14. in Matth.* sed & collyba sunt pecuniæ modica exactio, quæ à nummulariis *pro spectatione, seu probatione, aut pro permutatione, pro nescio quo cerario exigitur*, vt docet *Tullius 3. de diuinat.* permutationem illam *asperaturam* vocant glossæ veteres; eò quòd veteres nummi cum recentibus, & aspris, id est albis, permutentur. Et ex illa permutatione lucrum captant hi fœneratores, quod appellant nostri Iurisconsulti intertrituram, id est, cambium κόλλυβον ἀλλαγὴν *Matt. 6.* hanc artem νομισματοπωλικήν, id est, artem numisma vendendi Platonem appellare, ait Pollux *lib. 7. cap. 33.* Remunerationē quidem sponte & beneuolentiâ potiùs, quàm ex obligatione, & pacto tacito, vel expresso in aliis rebus quàm pecunia non improbat *D. Thomas 2. 2. q. 78. art. 2.* Propter periculum verò quod creditores in se suscipiunt, licèt iure ciuili concedantur vsuræ, non tamen hoc nostro. Gregorius enim in *cap. vlt. h. t.* nominatim vsurariū dicit eum, qui negociatoribus mutuat periculo suo; quod graue & asperum videri potuit, vbi enim periculum est, ibi esse debet emolumentum: attamen id Pontifex statuit, quia mutuū debet esse gratuitū, & quantumuis aliquis periculum suscipiat, si velit inde lucrum captare, contra naturam mutui facit, vt rectè annotauit glossa. Quod si per

modum societatis pecunia credatur, tūc quod capitur vsura non est, vt D. Thomas dicto loco declarat. Exploditur etiam hoc iure non minùs ἀντίχρησις, quàm τόκος adeò vt creditor quoscumque fructus, aut reditus ex pignore perceperit, teneatur imputare in sortem, *cap.* 1. 2. *& cap. conquestus. h. t.* contra iuris ciuilis regulas, quo creditor ex re tradita pignori, fructus suos facit, si nominatim conuentum fuerit: nam si alio modo vtatur, quàm ei ex lege pignoris statutum fuerit, quicquid excedit legitimum vsuræ modum imputatur in sortem, *l.* 14. *C. de vsur.* Idem est de ἀντιχρήσει tacita, *l. cùm debitor. ff. in quib. caus. pign.* hoc genus fœnerandi iam inhumanum agnouerat Iustinianus, qui in *Nou.* 32. *&* 34. agricolis, colonis, & rusticis hominibus ἀντίχρησιν ad modum reducit, vt pro quoque modio frumenti, vel aliarum frugum, octaua tantùm pars, pro pecunia in singulos solidos vnica siliqua, id est vicesima quarta pars solidi; ab Ecclesia verò, & venerabili domo quarta pars centesimæ exigatur, in Basilicis, & apud Harmenopulum *lib.* 3. *tit.* 7. Nec hoc iure inter vsuram & ἀντίχρησιν tacitam, vel expressam ponenda est differentia, sed omne emolumentum supra sortem damnatur quouis nomine, *can. plerique.* 14. *q.* 3. quod & agnouit Imper. Basilius qui omnem vsurā etiam leuissimam tanquam iure diuino prohibitam reiecit; quam tamen reuocare conatus fuit Leo eius filius, cognomento Philosophus, visâ sæuitiâ, & crudelitate fœneratorum, qui post legem latam adesse nolebant indigentibus, *Nou.* 83. Nemo igitur supra sortem quidquam capere potest, siue is sit clericus, siue laicus; quamuis laici id sibi licere contenderint, eò quòd *can.* 44. *Apostolorum*, de Ecclesiasticis tantùm loquatur, sicut & *can.* 4. *synodi Laodic. can.* 17. *synodi Nicenæ. can.* 1. *&* 2. 14. *q.* 4. Hunc enim errorē sustulit *can.* 5. *synodi Carth.* & nouissimè Alexand. III. in Concil. Later. Id ius extēditur ad omnes Christianos, quibus inter se fœnerari prohibetur, non cum Sarracenis & infidelibus, & iis cum quibus bellum geritur. Vbi ius belli, ibi ius vsuræ, inquit D. Ambros. *can. ab illo. ead.* quod nō admittit D. Hieron. qui illa quæ dicuntur 15. *&* 23. *Deuter. Non fœneraberis fratri tuo*, per Ezechielē generaliter extensa fuisse dicit in *cap.* 18. *Ezechiel.* Iudæi ab hac lege exempti fuerūt; *Iudæi vbique terrarum de fraude, mercato, vsura, & deceptione viuunt*, ait Autor ille, qui sub nomine Eusebij Emisseni editus est (docti hunc esse volunt Eucherium Lugdunensem) Homilia *in Euang. Domini* 20. *post Pentec.* non quòd eis absoluté licitum fuerit fœnerari, sed potiùs permissū ad maius malum vitandum, vt D. Thomas 2. 2. *q.* 78. exponit. Quæ ratio est cur Fridericus Imperator à crimine vsurarum publico eximat Iudæos termino eis imposito, *vt pro decem*, inquit, *vnciis per circulum anni integri vnam, ipsis tantummodò lucrari liceat pro vsuris*, *tit.* 6. *lib.*

1. Constitut. Sicularum. grauem verò & immoderatam vsuram restituere debent, vt in Lateran. Concilio Innocent. III. statuit, *cap. quanto. h. tit.* nec enim omninò Iudæis prohibuisse vsuras dicendum est cum Glossa in *dicto cap.* cui nō fauet *cap. post miserabilem*, si legatur vt est in integra Decretali *Epist. 342. lib. 1. Registri*, in qua iubet Pontifex Iudæos vsuras restituere, quas à proficiscentibus Hierosolymam exigebant, idque fauore peregrinationis, & expeditionis in terram sanctam. Sunt præterea casus quidam in quibus vsura licita est iure Pontificio; primus est in *cap. 1. sup. de feudis*, si colonus fundum emphyteuticarium domino obligauerit, dominus fructus non imputat in sortem, sed sibi reseruat iure seruitutis, & loco pensionis sibi debitæ: similiter si pro dotis numeratione pignus detur, vsuræ ad ferenda matrimonij onera ritè exiguntur, *cap. salubriter. h. t.* Ius ciuile hunc fauorem agnouit, quo vsuræ pro dote etiam sinè stipulatione debentur, *l. 2. C. de dot. promiss.* simile est de vsuris pupillaribus, *l. 1. C. de vsur. pupillar.* Præter hæc vsuræ prohibentur, & qui eas exercent canonibus puniuntur. Siquidem vsurarij manifesti incidunt in pœnam Lateranensis Concilij; quæ est vt à communione altaris arceantur, & defuncti careant Ecclesiasticâ sepulturâ, *cap. quia, 3. h. t.* quales, & qui sint manifesti docet, *cap. cùm in diœcesi. h. t.* & alibi demonstrauimus.

DE CRIMINE FALSI,

TIT. XX.

Actum superioribus titulis de grauioribus criminibus, quibus subiungi iure debet titulus de falsis; falsum enim inter grauiora censetur, *l. 3. §. 1. ff. de decurionib.* & fuit olim capitale lege Corneliâ, *l. 1. & 5. C. h. tit.* deinde factū est non omninò capitale, deportationis pœnâ impositâ, nisi id exigat magnitudo commissi, ait Constantinus in *l. 22. C. eod.* quam magnitudinem explicat Leo Imperator *Nou. 77.* si is aduersùs quem falsitas facta est mortis pœnæ subijciendus sit. Innocentius verò III. si quis Bullas, & literas Pontificias falsò per se exercuerit, & eis vsus fuerit: quo casu ad secularem potestatem eum remittit puniendum *cap. ad falsariorum. h. t.* licèt anteà Vrbanus III. sequutus fuerit pœnam legum ciuilium, quæ est deportatio, *cap. ad audientiam. h. t.* nec enim existimandum est eum qui rescripta principum secularium & sigilla corruperit, & subiecerit, capitali supplicio non esse obnoxium:

licèt enim aliquantò grauiùs fit Bullas fummorum Pontificum corrumpere, quàm Principum, propter honorem & reuerentiam fedis Apoftolicæ, *& ne ipfius lædatur auctoritas*, vt ait Innocentius III. *Epift. 233. lib. 1. Regift. ad VV. Remenf. Archiepifcopum*; tamen quia hoc crimen maieftatis eft, æquè puniendum fuit, nec mens hæc fuit Innocentij III. fed conftitutionem Vrbani III. grauiori pœnâ damnare. Quod fatìs liquet *ex cap. nouimus. infra, de verb. fignif.* vt in Obferuation. latiùs annotaui. Communiter verò capitale non eft crimen falfi, vt ob falfum teftimonium *cap. 1. hoc tit.* In caufa enim criminali καθαιρέσει, & à facri ordinis remotione perperuò; in caufa pecuniaria, per triennium relegatione in aliquod monafterium clericus in facro ordine conftitutus damnatur: in aliis verò minoribus ordinibus conftitutum, verberibus cædi vult Iuftinianus *Nou. 123. cap. 20.* & Leo *Nou. 76.* fed verbera canonibus non funt recepta, quæ fanguinem irrogant, *cap. fententiam. fup. ne clerici, vel monachi*: licèt Vrbanus falfariorum clericorum fronti characterem imprimi velit in dicto *cap. ad audientiam*, quod Gloffa rectè reftringit ad vultus, & cutis fuperficiem deformandam, non fanguinem eliciendum: hoc enim referuatur iudicibus fecularibus; *poft regradationem legitimis fubiiciantur pœnis*; ait *cap. 121. lib. 6. Capitular.* Laicorum verò legitima pœna eft deportatio cum publicatione bonorum, nifi humilis fint conditionis, quia tunc pœna capitis locum deportationis fubit, *cap. 2. tit. 25. fentent. Pauli lib.* 5. Notariorum quidem pœna vfitatior fuit, vt dextera amputaretur legibus Langobardorum *lib. 2. tit. 51. c.* 11. aut faltem pollex præcideretur, legibus Ripuariorum *tit. 59.* Alexander verò Seuerus digitorum neruos incidere iubebat, ità vt nunquam poffent fcribere, tefte Lampridio. Notariis, & logographis adiungendi funt ceteri omnes qui falfas chartas confingunt, quibus pariter manus amputati iubent leges Langobardorum *lib. 1. tit. 29.* Conftitutiones Siculæ feueriùs egerunt, quæ poft manus amputationem, fupplicium capitis indixerunt *lib. 1. tit. 92. cap. 2.* Cum iis verò qui vfi fuerint tantùm falfis literis mitiùs aliquantulùm agendum videtur; quum id non pertineat ad legem Corneliam, quæ eft propriè tantùm de iis qui falfitatem egerunt; ideóque licèt infames fiant, & relegentur, priftinum tamen honorem, gradum, & curam fufcipiunt, nec infamiam durare dicit Papinianus in *l. falfi. ff. eod.* quamuis anteà damnati ad tempus ex caufa infami, licèt reftituti femper maneant infames, *l. 5. de decurion.* & ità Decuriones ordine moti reftituuntur in *l. 3. ff. eod.* Alexander Seuerus Senatores qui fefelliffent, & falfum teftimonium

dixissent in creando Senatore, vltimum in locum ciuium reijcere solebat, condemnationis sententiâ in eos quasi in falsi reos adhibitâ, apud Lampridium: non tamen additâ deportatione, vt cuidam viro docto placuit; quia licèt deportatio sit non in falsi tantùm, sed & quasi falsi reos, non tamen hâc voluit Seuerus Senatores plectere, sed tantùm senatu mouere ad tempus, extraordinario iudicio, & non vi legis Corneliæ, quæ publicationem, & exsilium perpetuum imponit, *l. 1. §. fin. ff. h. t.* at senatus motio non est capitis minutio; sed pœna temporaria, *l. falsi. ff. eod.* Quod similiter accipiendum est de clericis qui si non degradati, sed suspensi fuerint, infames non fiunt, & tempore exacto pristinum munus recipiunt, *cap. post electionem, in fi. sup. de testibus.* licèt in falsi vitium inciderint, *cap. quantò. de ijs quæ fiunt à Prælat.* Præter pœnas supradictas id prætereà obseruandum est, vt literæ omnes falsò obtentæ, vel vitiatæ sint nullius momenti; *cap. super. de rescrip. sup.* & sententia per literas falsas obtenta nulla est, nec tribuit iurisdictionem, ideò executioni mandari non potest, *cap. super eo. h. t. cap. ad probandum. sup. de re iudic.* Falsitas in literis quomodò dignoscatur docet Innocentius III. *in cap. licèt. h. t.* Si falsa Bulla literis adiungatur, vel filum per veram Bullam immissum literis falsis adhibeatur: Bullæ siquidem, & sigilla vel effringi possunt, vel è veris literis extracta, falsis apponi, vel cùm non apparet imago sigillo insculpta, vel quæ non habeat mitram in capite, nec sit induta pontificalibus, nec baculum pastoralem teneat, sed potiùs insit pileus, aut sceptrum, aut ornamenta regalia; si Bullæ facies non appareat integra, sed dimidia, vt in nummis regum & Ducum videmus facies ad vnam tantùm partem conuersas, vbi è contrario in Bullis Pontificum ex vtraque parte æqualiter patent. Quæ signa falsitatis detegit Innocentius III. in causa cœnobij S. Donati, & Archiepiscopi Mediolanensis, *Epist. 38. lib. 2. Registri.* Nec verò vulgò facies summi Pontificis insculpitur sigillis, sed capita Apostolorum Petri & Pauli; *Bulla nostra, per quam totius negotia Christianitatis aguntur, capitum ipsorum charactere præsignatur*, ait Innocentius III. in dicta *epist. 233. lib. 1. Regist.* Ex quibus etiam notandus est alius modus falsitatis, si duobus nempe capitibus Bulla non fuerit insignita ex parte vna, & nomine Pontificis ex altera. Quod si pars altera defectum patiatur, præsumptio est quidem falsitatis, sed non semper: nam literæ ab electione summi Pontificis, vsque ad consecrationis solennitatem, sub dimidia Bulla expediri solent, quæ tamen fidem plenam faciunt, & robur idem obtinent quod reliquæ, vt rescribit In-

nocentius III. *in Epist. 83. lib. 1.* Præter hos falsitatis modos, qui in bullas, vel sigilla Pontificum & Principum committuntur, alius est qui respicit, monetam, quia nomine & sigillo eorum insignitur: cuius falsitas eâdem lege Corneliâ, & Maiestatis pœnâ punitur. Ideò falsitates monetæ, rescripti, & annotationis principis coniunguntur, quasi idem crimen, in *l. vlt. C. de fals. moneta.* imò & Bulla sumitur non solùm pro sigillo & edicto, sed etiam pro nummo: Harmenopulus *lib. 6. tit. 14.* τὸ ἀρχέτυπον σφραγιστήριον, ἢ βουλλωτήριον, id est, *Iconium quo nummorum forma exprimitur.* Similiter, Ioannes XXII. in *Extrauag. comm. h. t.* constitutionem edidit circa falsitatem monetæ quam adulterari, & corrumpi tribus potissimùm modis demonstrat; in charactere, seu icone, in vultu principum, vt loquitur *Paulus 5. sentent. tit. 25. §. 1. au coing.* in specie, siue materia, quam legem vulgò appellant, *l'aloy.* Denique in pondere, *cap. quanto. sup. de iureiur. l. 1. §. de veteris numis. si pot. lib. 11. C. Nou. Leonis 52.* Prætereà si æs inauratum vel inargentatum fuerit, vel in auro & argento dando æs subiectum fuerit. Denique corruptores, παραψαλίσαι, corrosores, & conres l. Corneliâ puniuntur apud Paulum dicto loco, & constitucisotione Ioannis XXII. siue ex auro, argento, vel ære nummi conficiantur, vel ex alia quacumque materia, vt corio apud Lacedæmonios, ferro apud Byzantios, vel stanno apud Syracusios, qui stannum κασσίτερον argenti loco habent, vt refert *Pollux lib. 9. cap. 6.* In pœnam quoque falsi incidunt qui dolo malo nomen suum, vel cognomen mutant, & simulant, *l. 13. ff. eod. dolo malo inquam,* idest, *animo fraudandi aliquem,* ἐπὶ βλάβῃ τινὸς ἢ ἀπάτῃ, id est, *in damnum & fraudem alterius.* Si ità citra fraudem id agatur, vel ob necessitatem culpa non est; innocentibus non obest, ait *l. vnica, C. de nom. mutat.* Sic intelligendus *can. 62. Apostol.* qui clericum sinè causa nomen suum abnegantem deponi iubet, & Balsamon addit idem esse si tonsuræ signaculum, & clericales vestes abiecerit: ità vt spes illi adimatur ad pristinum ordinem redeundi, sed tantùm inter laicos versandi: similiter si muliebres, comicas, Satyricas, vel Tragicas personas induat, *can. 62. synodi VI. in Trullo.* quod etiam leges detestantur, *l. vestes. §. muliebria. ff. de aur. arg. leg.* Athenienses infames iudicabant eos, γυναικόδας & euiratos homines, & Plato vestibus fœmineis indui impium iudicauit, quamuis Aristippus non indecorum putarit, vt refert Sextus Philosophus *lib. 3. Pyrrhon. cap. 24.* Vnusquisque vitæ suæ proposito habitum conuenientem seruare debet: ideòque in Ecclesia habitus singulorum ordinum discreti sunt, vt in quo genere quis militet dignoscatur: vnde nec monachis habitus secula-

rium clericorum, nec contrà clericis monastica vestis licita est, vt latè sancitum est in *can. 125. Concilij Aquisgran. & cap. 76. lib. 1. Capitul.* nec pariter laicis vti vestibus clericorum, vel monachorum datur, siue in theatris, siue in ludis, sed nec alterius cuiuscumque personæ imitari schema, vt docet Iustinianus *Nou. 123. cap. vlt.*

DE SORTILEGIIS,

Tit. XXI.

Hic titulus partem habet apud legem Corneliam, quâ veneficia, incantamenra, diuinationes, & sortes damnantur, *l. 1. ff. ad l. Corn. de sicar. vt in cap. 1. & 2. b. t.* sortes quæ fiunt ad inquirenda furta damnantur, & qui diuinationis scientiam profitentur, *can. 1. 26. q. 2.* qui tamen modus vulgò receptus erat primis temporibus: si quid enim quis sibi reuelari cuperet, vates, Hecatontarchas, & centuriones consulebat, *can. 61. syn. VI. in Trullo*; & nominatim ad furta detegenda taleis, id est surculis quibusdam, seu lignis vti solebant. Id etiam fiebat per crucem, *cap. 32. lib. 2. leg. Langobard.* per corpus & sanguinem Christi, apud Sigeb. *in Chronico, can. 15. Concilij Vuormac. can. sæpè. 21. q. 5. apud Spartianum, in Iuliano.* per lancem, vel peluim, vt ibidem Balsamo norat. Quò etiam fortasse non esser alienum adducere quod de furto concepto olim fiebat, vt per lancem & licium res furto ablata conciperetur. Inerat olim tam in lance, quàm licio superstitio, & vtrumque incantationibus & sortilegijs seruiebat: de licio notum est ex Ouid. *2. Fastor.* qui cantata licia dixit de lance, Balsamo *ad d. can. 61.* eos qui per lancem, vel peluim diuinabant, λεκανομαντας vocat. Et forsan in concipiendo furto eam ob caussum lance vtebantur Athenienses; ex quibus Romani hunc ritum hauserunr, non, vt ex Festo refertur, ne matronarum, & virginum verecundia læderetur; quasi verò nudi perquisitores lance contegi possent, cùm γυναικωνῖτιδα, id est, fœminarum cubiculum ingrediebantur, quæ eos etiam videre & deregere furtum impediisset, id quomodo fieri potuit fatetur Scaliger se nescire. Cuiacius, optimè, qui ait lancem non opponi oculis solitam, sed in ea ferri præmium indicii, quod probat apertè, ex Suetonio, *ad. l. 6. & 7. famil ercis.* Per codicem etiam & librum diuinatio fit *cap. 1. b. t.* Quem, modum peculiarem fuisse Francis docent Aymoinus *lib. 2. cap. 28. & Gregor. Turon. lib. 4. cap. 16.* Mortuo

enim Clothario rege Burgũdionum, quid Chramno eius filio contingeret ſcire voluerunt, poſitis ſuper altare tribus codicibus Prophetarum, Epiſtolarum Pauli, & Euangeliorum: Vnde Balſamon in dicto *can. 61.* mentionem facit cuiuſdam Sacerdotis, qui per Euangelium ad taleam, ſeu ſurculum alligatum res occultas detegebat. Aliquando libri non aperiebantur, ſed de voce Diaconi legentis ex ſuggeſtu conſilium ſuum adſtruebant, vt idem Gregor. *lib. 8. cap. 4.* refert. Hos diuinandi modos improbat *can. hi qui. 26. q. 2.* licèt enim olim in Eccleſia honores & ſacerdotia ſorte darentur, vnde dicti clerici, & ſic Iudæ ſacerdotium Matthias habuit, *cap. 1. Actu. Apoſt.* tamen non hoc temerè & inconſultò abſque aliqua vrgente neceſſitate fieri debet: quum priuilegia ſingulorum non poſſint facere legem communem, vt ait D. Hieronymus *in cap. 1. Ionæ*, ex quo deſumpti ſunt, *can. 2. & 4. 26. q. 2.* quæ ratio eſt cur Honorius III. in electionibus ſortes adhiberi noluerit. *cap. vlt. h. t.* quod non tam merita perſonarũ haberẽtur, quàm præmia fortunæ, cui primas tribuebãt veteres, *Fortuna ſors prima data eſt*, inquit Manilius *lib. 3.* ſimili modo quo Heliogabalus apud Lãpridiũ res pretioſiſſimas cum viliſſimis in ſortem redigebat, ità vt aliquando ex inope diues aliquis exiret, *vt veræ ſortes eſſent*, inquit, *& fata tentarentur* ſors cæca eſt. Non ità in electione D. Matthiæ, contra quem oppoſitus erat Barſabas Iuſtus, etiam dignus Apoſtolatu. In quo notandum eſt, poſtquàm inſpirante gratiâ diuinâ, ſors cecidit ſuper Matthiam Apoſtolorum collegio annumeratus fuit, & ſuffragia ſingulorũ addita fuerũt, καὶ συγκατεψηφίσθη, id eſt *calculis & ſuffragijs factus eſt.* ψῆφος enim, eſt calculus, quo in comitijs & conuentibus ſuffragium fertur apud Plutarch. & Polluc. *lib. 5. cap. 48.* quod dictum fuiſſe reor, ne plus fortunæ & fatis, quàm meritis tributum videretur. Quinimò & ſortis nomen non ſemper pro periculo euentus accipiendum eſt; nam & in electione D. Matthiæ pro diuino & præcipuo ſancti Spiritus munere & ſignificatione accipiendum tradit D. Dionyſius *lib. de Eccleſ. Hierarc. parte 3. cap. 5.* Vnde liber ille inſcriptus, *ſortes Apoſtolorum*, inter apocryphos repoſitus eſt à Gelaſio, *can. ſancta. 15. diſt.* cuius generis ſunt quæ dicuntur, *ſortes ſanctorum*, quas impoſtores Sanctorum fuiſſe mentiuntur, *can. aliquanti, & can. ſi quis clericus, 26. q. 5.* & eas vel ex pane, vel ex ligno, vel aliqua alia materia confingunt, *can. 4. Concilij Altiſsiodor. ſub Gregorio I. & can. 32. Concilij Aurelian. I.* Hos omnes ſi clerici ſunt, ab Eccleſia eijciendos, & vt extraneos habendos, id eſt extra communionem Eccleſiæ, iubet dictus *can. aliquanti.* Si Epiſcopi, dignitatis honore depoſito, ſub cenſura Monaſterij perpetuam agere pœnitentiam vult Concilium Toletan. IV. *can.*

28.

28. Præter sortes iam supradictas, sunt & aliæ quæ in *cap. 2. h. t.* condemnantur, ratione motus astrorum, & astrolabij inspectione, vt loquitur Alexander III. Mathematici quoque omnes qui ex astris diuinationem profitentur, damnantur à Iustiniano *tit. Cod. de vet. iur. enucl.* Doctrinam hanc primùm Ostanem, & nomina syderibus imposuisse, ac ex eorum aspectu diuinasse refert Apollodorus *lib. 3. de Dys.* Quidam Planetis singulis sortem tribuerunt, qui dicuntur Planetarij, alij Zodiaco duodecim domicilia constituentes, ei etiam duodecim sortes adiudicarunt, quæ omnia non dicam explere, sed delibare non est nostri instituti.

DE COLLVSIONE DETEGENDA,

Tit. XXII.

QVAE de collusione hîc habentur, reliquiæ sunt materiæ de falso: collusio enim nihil aliud est quàm simulata quædam conuentio & fraus inter actorem & reum contra veritatis, æquitatisque rationem. Colludium, illudium, eludium vocant glossæ, metaphorâ sumptâ à rebus ludicris, cùm quidam non iure, armísque contendunt, sed leuiter, & ludicrè. Virgilius ad res inanes & friuolas transtulit 1. *Georg.*

Aut summa nantes in aqua colludere plumas. Sic inertiæ colludium dixit Symmachus *Epist. 86. lib. 1.* si etenim quis per dolum sciens aliquid falsò allegauit, collusio est; & edicta, siue iudicia sũt collusoria, vel prælusoria, vt Iulianus loquitur in *l. si prætor. ff. de iudic.* & nullius sũt momenti *l. 1. C. si ex fals. instrum.* Aliud est in criminibus, quia per collusionem testium & accusatorum absolutus iterum in iudicium de eodem facto vocari non debet, *cap. de his. sup. de accusat.* Crimen enim semel dimissum, iterum instaurari, & bis in idipsum iudicari non solet, *can. diuina penitentia. de penit. dist. 4.* licèt tamen iterum inquiri super nouis criminibus possit, *cap. vlt. infr. h. t.* atque etiam vetus quæstio in pœnam præuaricatorum excitari, *l. 3. ff. de præuaricat. l. si quis homicidij. C. de accusat.* Similiter cùm accusatores & accusati inter se gratiam faciunt, & in amicitiam redeunt, vt crimen à cognitione iudicum eximatur, *cap. 1. h. t.* vel etiam vt termini prorogentur, *sinè licentia Curiæ, neutro ad iudicium veniente*, vt ait Fridericus in legibus Siculis, *lib. 2. tit. 15.* tunc enim tam accusator, quàm reus in pœnam præuaricationis legibus definitam incidũt, *can. si quem. 2. q. 3.* quam *lex. 3. ff. de præuaricatorib.* statuit quinque librarum auri, Fridericus centum Augustalium. Cùm verò actor gra-

tiâ deserit litem, tunc extraordinario iudicio puniendus est, *l. 2. C. ad Senatusc. Turpill.* In prosecutione beneficiorum si aliquis se vexari permittat vt litis sopiendæ causâ & transactionis nomine pensionem annuam præstet, tūc ob collusionem vterque beneficio de quo quæstio est, spoliandus est, *cap. audiuimus. h. t.* seruus quoque qui libertati datus est calliditate vel fraude, vt loquitur *cap. 2. sup. de pactis*, id est, collusione, & ità ad gradus Ecclesiasticos peruenerit, depositione, ac libertatis amissione plectendus est; aut assertor, qui ἐλευθερόγραφος, in Basilicis, qui eum in libertatem vindicauit, alium seruum domino præstare tenetur, *cap. si seruus. 54. dist.* & Paulus 5. *sentent. tit. 1.* assertiones illas persuasorias vocat Suetonius in Caligula; quæ vel nullius sunt momenti, vel tantumdem præstari debet legibus Vuisigoth. *lib. 2. tit. 3.* Cetera quæ de tergiuersationibus & præuaricationibus hîc adduci possent, superiori tit. de accusat. expendimus.

DE DELICTIS PVERORVM,

TIT. XXIII.

SVPERIORVM criminum pœnis non omnes obnoxij sunt, præsertim hi de quibus h. t. agitur; pueris enim crimen imputari non potest: quum nōdum ob ætatis imbecillitatem animum peccandi habuerint, præcipuè septennes qui nullum consensum adhibere possunt, *can. vnic. 3. q. 1.* Ideóque si puer peccet, mortuum in eo est peccatum, *quia legi subiectus non est*, inquit D. Hieronymus in *epist. ad Roman. cap. 7.* eum ad peccata formidare dicit in *epist. ad Galat. cap. 4.* Quapropter quod peccauit impunitum est, *l. quod infans. ff. de rei vind.* & inultum relinqui solere, ait Alexander III. in *cap. 2. h. t.* Et quod refertur ex lege XII. Tabularum in Noctibus Atticis *lib. 11. cap. 8:* pueros impuberes prætoris arbitratu verberari voluerunt, noxámque ab his factam sarciri in telligendum non est, de infantibus, sed de impuberibus doli capacibus, & pubertati proximis, quos μελλεφήβους vocant Græci Interpretes, Eustathius apud Homerum: qui licèt nondum decimumquartum annum attigerint, ad annos tamen rationales peruenerunt, vt loquitur Iuo Carnotensis *epist. 134.* Quamuis enim tempus legibus definitum pubertatis nondum accesserit, aliquādo tamen præcox est: ideóque & in anno vndecimo & duodecimo pubertatem instare docetur in *cap. cōtinebatur, sup. de despon-*

sat. impub. & furta, mendacia, periuria citiùs adolescunt, quæ septennio expleto, sæpiùs in peccata transire monet Gregorius in *cap. 1. h. t.* consequenter castiganda sunt, non quidem legibus, sed prætoris arbitratu, vt loquuntur leges XII. Tabularum, sinè strepitu & figura iudicij, sinè infamiæ periculo; non quæstionibus; sed ferulâ & habenâ, id est loro, seu scuticâ, vt est in *l. 1. §. impuberi. ff. ad Syllanian.* quæ sunt arma Pædagogorum: Martialis vocat *ferulas tristes, sceptra pædagogorum lib. 10. epig. 62.* Ratione quidem damni, licèt ipsi impuberes non teneantur, tamen cum patre vel domino agi posse vtili cōdictione furtiua Græci existimāt, ex *l. 4. 5. & 18. de cōdict. furtiua.* non verò ratione delicti. *cap. 2. h. t.*

DE CLERICO VENATORE,

Tit. XXIV.

A Delictis communiter prohibitis, ad ea descendit Gregorius quæ priuatim damnantur, nominatim in Clericis; cuius generis est venatio, quam semper Canones reprehenderunt, varijs de causis: tum quòd sit species belli, & crudelitatem doceat & sanguinem; vnde venatoris nomen sumitur pro impio & crudeli; sic Nembroth dicitur robustus venator, id est hominum oppressor, & tyrānus, *Genes. cap. 10.* Tum quòd venatio ità rapiat, & alliciat, vt obliuionem rerum omnium inducat. *Venator teneræ coniugis immemor*, apud Horatium; maximè quòd abstrahat à cultu & obsequio diuino, *can. an putatis. 86. d.* Tum etiam quòd inter iocos seculares, & causas superfluas, quæ maximè clericis vitandæ sunt, adnumeretur, *cap. 1. sup. ne clerici, vel monachi*; vnde & ars nequissima dicitur, & venatores homines nequissimi, *can. 8. & 9. 86. dist.* Deinde, quia venatio sumptus ingentes parit, ad canes, accipitresque alendos, reliquáq; habenda, *cap. 1. h. t.* quæ in pios vsus & pauperum alimoniam essent conuertenda, *can. donare, & seq. 86. dist.* In primis illicita est venatio Episcopis, ne ipsorum domus quæ debet esse hospitium pauperum & peregrinorum, resonet canum potiùs latratibus, & auium stridoribus: *Concil. Matiscon. II. can. 13. monstrum est ibi canes, & accipitres habitare.* Hoc vitium sæpiùs reprehensum fuit in Episcopis Galliæ: Nicolaus Papa grauiter increpat Lanfredum in *can. quorumdam 34. dist.* & P. Blesensis Galterum Episcopum Roffensem, *epist. 56.* Hanc culpam obtentu necessitatis prætexebant, quòd negotiorum causâ reges etiam sequi in venationibus cogerentur. Clericos quoque

venatores esse vetant constitutiones omnes seruos Dei, vt est in *cap. vlt. h. t.* in quo non de omni genere venationis, sed tantùm de clamosa & syluarica legem dictam fuisse docetur, quoties modestia & ordinis clericalis honestas contemnitur, vel nimiùm huic studio clerici dediti sunt, *can. Episcopum. 34. dist.* non si quando oblectamenti; exercitationis, & confirmandæ valetudinis causâ, sinè pompa, strepitu, & scandalo id fiat. Cui sententiæ hæret glossa in *can. qui venatoribus. ead.* & Panormitanus in hunc titulum. Horatius *lib. 1. epist. 18.* vocat venationem *opus vtile famæ, vitæque, & membris.* Symmachus *alacrem fatigationem & innocentis audaciæ gaudium, epist. 66. lib. 5.* Nec enim venatio secundùm se illicita est, vt quæ sit ars naturæ congrua, & quâ vtendum est in feras, vt docet Aristoteles *primo Politicorum, cap. 8.* ἡ γὰρ θηρευτικὴ, ᾗ δεῖ χρῆσθαι πρὸς τε τὰ θηρία, ὡς φύσει δίκαιον τοῦτον ὄντα τὸν πόλεμον, id est, *Venatoria enim ars est, quâ vtendum est in feras, tanquam hoc bellum iustum sit naturâ,* & *cap. 7. eod.* δίκαια θηρευτικὴ dicitur, quam & ratiocinationem & Philosophiam docere scribit Ælianus *lib. 6. de histor. animal. cap. 69.* & hanc sententiam sequitur *D. Thomas 1. p. q. 96. art. 2. & 2. 2. q. 64. art. 1.* Et itâ venatoria ars iure communi non improbatur, nec agere aucupium crimen est, ait D. Hilarius, *cap. 10. in Matthæ.* Alia est venationis species quæ fit in theatris, & spectaculis, quā vocat *munus gladiatorium l. ciuitatibus, de leg. 1. & l. mortuo. §. vlt. de legat. 2.* Lampridius in Commodo. *Detestabilem* vocat Theodoricus apud Cassiodorum *lib. 5. epist. 42.* & omnibus tam laicis, quàm clericis interdictam esse vult cān. *5. synodi VI. in Trullo.* Vulgò in vsu erat apud Gētiles, apud quos tamen sæpiùs etiam odio habita; vt apud Eleos, quos Xenophontem maiestatis reum postulasse, quòd venationem è Lacedæmonijs adduxisset, refert Pausanias *in Eliacis.* Apud Christianos habita fuit in pretio, præsertim in magnis vrbibus, in quibus leones, vrsi, & aliæ feræ alebantur, quibus statis temporibus captiui, & rei capitis cōmittebantur, vt refert Zonaras *in dictum can. 51.* Hi dicuntur Pyrrhicarij in *l. aut damnum. §. quicumque. de pœnis.* vel qui mercede conductâ cum bestijs depugnabant, quæ venatio dicebatur παγκαρπὸς, *Nou. 105.* Nam venationem direptionis, seu syluarum non coniungo, quæ erat duplex, aliquando bestijs populo exhibitis, aliquando per tesseras, de quibus *Vopiscus in Floriano,* & *Capitolinus in Gordianis.* Quæ genera venationum seueriùs punita fuerunt in clericis, nempe depositione quàm; θήραμα, cuius pœna est suspensio, in dicto *cap. 1. h. t.* Balsamon non malè in *can. 24. eiusdem synodi, curricula, spectacula,* & *venationes* in duo diuidi vult; in ea quæ sunt omninò auersanda, & fugienda non solùm clericis,

ſed etiam laicis; & in ea quæ permiſſa ſunt vſu; ad quæ non ſolum laici, ſed etiam clerici citra vllum præiudicium accedunt, vt ſunt leporum venationes, ait ipſe in dicto *can. 51.* Spectaculis illis & gladiatoriis ludis adiungi debent aleæ, & talorum ludi, *can. Episcopus. 35. diſt. cap. clerici. ſup. de vita & honeſt. cleric.* Quod etiam intelligendum videtur de his qui aleam profitentur, dicti aleones, *κοτησαὶ*, lucri potius quàm oblectamenti causâ, non verò relaxandi animi gratiâ, quod licitum eſt, & proprium fuit ſemper Senibus. Tullius de ſenectute: *Nobis relinquant teſſeras, & talos.* Sidonius id vitium damnat in clericis cùm publicum eſt, & ob auaritiam, *cap. inter dilectos. inf. de exceſſ. prælat.* non propter conuiuium, vt ſentit gloſſa, *argumento leg. quod in conuiuio. ff. de aleator.* Quia tamen ludus aleæ, & talorum ad intemperiem homines allicit, vetitus omninò fuit à Iuſtiniano in *l. vlt. C. de aleatorib.* Et denique omnis ludus in quo plus fortunæ & periculi, quàm induſtriæ ſpectatur; idcircò ſcacchorum ludum eo nomine non cenſeri plures exiſtimarunt, quos tamen refellit Petrus Damiani in *Epiſt. ad Hildebrandum*, & ſacerdotibus venationem, aucupium, aleam, & ſcacchos coniunctim prohibet, reiectâ vulgi ſententiâ: cui an omninò aſſentiendum ſit meritò dubitari poteſt.

DE CLERICO PERCVSSORE,

TIT. XXV.

PErcuſſores ferarum, ſequuntur percuſſores hominum; violentas enim manus à propoſito clericorum abeſſe debere certum eſt. Ideò verberatores, percuſſores depoſitione plectit *canon Apoſt. 27.* Non enim flagellis, & verberibus in hominum corpora inſultandum, ſed doctrinis, & admonitionibus: nonnunquam & pœnis canonicis iniurias vlciſcendas eſſe docet *can. 9. ſynodi Conſtantinop.* In quibus Balſamon legem ciuilem nòn admittit, quia vim vi, & arma armis populſare licet, quod in laicis tantùm, non clericis probat. Verùm canonis Apoſtolici nunquam hæc fuit mens; imò omni iure ciuili, & canonico vim vi repellere licet, *can. ius naturale. 1. diſt. cap. 3. inf. de ſent. excommunic. Commodius eſt irato viuentem reſiſtere, quàm ſe poſt obitum vlciſcendum relinquere, tit. 4. lib. 6. legum Vviſigothorum.* cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ, vt loquitur Innocentius III. in *cap. ſignificaſti. ſup. de homicid. & l. 1. C. vnde vi.* id eſt, cum defenſione

æquabili, remotâ omni culpâ, statim, & pendente iracundiâ, ἐυθὺς, non ex interuallo, cùm plus vltionis est quàm defensionis, vt annotauit Cuiacius *Obser. 6. cap. 18.* Ideóque si quis modum excesserit, & nimis acriter se tuendo, alium vulnerauerit, vel occiderit, licèt de homicidio non teneatur, tamen pœnâ dignus est, & aliquo tempore ab officio suspendendus, *cap. 2. h. t.* Quod & Autores iuris ciuilis agnouerunt, *l. Gracchus. C. ad l. Iul. de adulter.* Horruit semper sanguinem Ecclesia; ideò Apostolus Episcopum vetat esse percussorem, id est, ne facilè manum porrigat ad cædendum; *ne in os alterius verberandum insanus erumpat*, inquit D. Hieronymus *in cap. 1. ad Titum*; vbi notanda vox, *Insanus*, quâ intemperies iracundi & inconsulti hominis denotatur, vt in dicta *leg. Gracchus* dicitur, *inconsultus dolor*, & in *l. quidquid. de reg. iur. calor iracundiæ*; quia licèt primo intuitu animum regere non possimus, non ideò magis cædis, aut verberum excusatio admittenda est, *can. 27. Apostolorum. can. 3. Concilij Agathensis* apud Burchard. *lib. 2. cap. 190.* maximè si quis ense, securi, vel iaculo vsus est, *can. 8. Epist. D. Basilij ad Amphiloch.* Scio quidem hunc locum Apostoli, & *Epist. 2. ad Timoth. cap. 3.* vulgò intelligi de percussore qui nescit opportunè loqui, & tacere, sed sermone inutili conscientiam percutit infirmorum, vt D. Hieronymus meliùs esse interpretandum dicit. Percussor etiam dicitur qui quidem non suâ manu percusserit, sed verberandi, vel occcidendi facultatem dederit: ne fraus fiat canoni Apostolico, quo tantùm percussores puniuntur, qui omnes depositione plectendi sunt, *can. 9. synodi Constantinop. Qui percussit, vel curauit, vt cui mala percuteretur*, ait Vlpianus in *l. non solùm. §. 1. de iniuriis.* si verò nec percussor clericus fuerit, nec cædem, vel vulnus imperauerit, sed in conflictibus & turbis arma sumpserit, vel lapides proiecerit, vel ictum alicui grauem, colpum, vt loquentur veteres formulæ, dederit, tunc biennij suspensio imponitur, *cap. 3. & 4. hoc tit.* vel seditionibus & populi tumultibus se miscuerit, tunc enim ordinis gradum amittet, *cap. 248. lib. 6. Capitul.* nisi iustus sit conflictus & bellum aduersùs hostes Christianorum, non quò alios prosequatur, sed quò se defendat, *can. Maximianus, & seq. 23. q. 3.* aut si propter communem vtilitatem quis latrones occiderit, & ità regionem purgauerit, vel pro pudicitia, aut pietate certauerit, mortem illam Patres sancti non existimauerunt cædem esse, consultius tamen ducentes, vt aliquantulùm à communione abstineat, adeò sanguis horrori est Ecclesiæ, *can. 13. D. Basilij*; licèt vt suprà dixi Balsamo synodaliter contrarium decisum fuisse tempore Constantini

Chliareni dixerit, nullâ habitâ differentiâ cædis hostibus, vel latronibus inflictæ, vel aliis quibuscunque, vt docet ipse *ad can. 55. D. Basilij.*

DE MALEDICIS,

TIT. XXVI.

PErcussoribus iam dictis meritò adiungendi sunt qui linguâ alios lacessunt: lingua gladius est acutus, cuius verbera non minùs feriunt: absque gladio, aut vulnere corporis aliquo, homicida inuenitur, ait Carolus Magnus, *cap. 37. lib. 5. Capitul.* Maledicus autem est, qui non solùm summo Pontifici detrahit, *cap. 1. h. t.* sed etiam Episcopo, *can. 55. Apostol.* Presbytero, vel Diacono, *can. seq.* Imperatori, & Principi *can. 84.* Consuli, Magistratui, quem ἄρχοντα vocat dictus canon, vel ei qui in dignitate positus est, *l. atrocem. C. de iniuriis.* Hoc crimen primis temporibus fuit Maiestatis: sed Titus hanc quæstionem remisit, Dione teste, & Xiphilino, & post eum Impp. Honorius, & Theodosius in *l. vnica. C. si quis Imper. maledix.* Et ità ex publico factum est priuatum, vt de eo conqueri non possit, nisi qui contumeliâ, & iniuriâ affectus fuerit, *l. 5. C. de iniur.* Imperatores contumeliam sibi irrogatam contemnere voluerunt, & μνησικακίαν damnarunt; quod & familiare Atheniensibus fuisse dicit Libanius in Apologia pro Demosthene, ἐστὶν ἡμῖν τὸ μὴ μνησικακεῖν πάτριον: apud eũdem *declamat. 21.* Themistocles profitetur se non tam improbum esse, vt contumeliæ sit memor, μήποτε οὕτω γενοίμην κακός, id est, *absit vt tam improbus vnquam sim.* sed & nostri Canones detractiones & contumelias nihili fecerunt, *can. Paratus. 23. q. 1.* nisi quando honor Ecclesiæ, vel Ordinis læditur, *cap. 2. h. t. in 2. compil.* vel vt reposuit Raimundus in *cap. 1. h. t.* in depressionem officij, & beneficij nostri, quando ius publicum læditur; vt si quis in Ecclesia, vel conuentu publico, sacerdotibus & ministris diuino cultui vacantibus ὕβρεως τι ἐπαγάγοι, id est, *aliquid contumeliæ intulerit*, iniuriam fecerit; similiter ac si petulantibus conclamationibus, & vociferationibus Ecclesiæ dignitatem, & reuerentiam labefactarit, *l. 5. & vlt. C. de his qui ad Eccles. confug.* silentium enim maximè seruandum est, *cap. 173. & 192. lib. 6. Capitul.* vel Officiorum & ministerij sacri celebrationem turbauerit, *Nou. 123. cap. 31.* tunc enim Rector prouinciæ vltionem persequi

debet, & capitali pœnâ reos afficere, *l. si quis. C. de Episc. & cleric. dicta Nou.* Ideò iure mercedem pollicitam fuisse ei qui Diagoram interficeret, siquidem Eleusinia sacra, & arcanas ceremonias ludibrio habebat, vt narratur apud Libanium *declam. 29*. Vnde & maledicta illa, seu contumeliæ personis, & locis sacris, vel publicis facta, dicuntur ἀδικήματα ἱερὰ apud Dionem Chrysost. *orat. περὶ ἀπιστίας*, & apud Paulum *5. sent. tit. 4. Conuicium*, & *Maledictum* publicè factum coniunguntur. His grauius crimen accedit, si quis linguam procacem effundere non contentus, calamo etiam manum adiecerit aduersùs etiam priuatam quantumlibet personam; quod crimen capitale fuit lege XII. Tabul. vt ex fragmentis *Tullij 4. de republ.* refertur: *si quis occentassit, condidissit.* Occentatur crimen, quod in derisum, & opprobrium canitur, dicitúrque, *cantilena, canticum Psalterium*, apud eundem Paulum; *Conuicium*, quasi *Conuocium* apud Festum & Nonium. *Condidissit* verò refertur ad eum qui composuit, descripsit, publicauit, vel affixit in loco ciuitatis publico, *can. quidam. 5. q. 1.* vel foribus Ecclesiæ, *can. seq.* Libellum famosum vocant Iurisperiti, Epigramma, inscriptionem, *l. 10. de iniur.* Gregorius in *dicto can. quidam, Contestationem*, vulgò, *contestationis libellum*, à verbo *Contestari*, quod ferè idem sonat quod *attestari*, vel *antistari* in legibus XII. Tabul. id est, *notum facere*, denunciare, in memoriam reducere, ídque actis publicè habitis, vel appositis, quibus negotia, mores, vitia, odia, inimicitiæ, & similia exponebantur finè vllo teste, finè nomine sæpiùs, ne criminatores, & autores detegerentur; & ità Christiani sæpè martyrium ambientes libellis se Christianos contestabantur, vt ex innumeris Martyrum actis notum; aliquando iisdem fidem abnegabant, & se idololatras profitebantur, apud Cyprianum *Epist. 68.* Plinius *lib. 10. Epist. 97. Propositus est libellus finè autore multorum nomina continens, qui negarent se esse Christianos, aut fuisse.* Aliquando obiectis criminibus respondebatur per se, vel per alios, vt de libellis Pseudo synodo Tyriæ oblatis pro D. Athanasio à quadraginta septem Episcopis tempore Syluestri Papæ constat. Est præterea hic titulus de blasphemiis contra Deum, & Virginem Mariam in *cap. 2.* Blasphemia nihil aliud est, quàm maledictum; & inter maledicos & blasphematores nulla alia est differentia quàm idiomatis. βλασφημεῖν, Græcis est *calumniari*, & alterius famam lædere, lacessere, reprobare, & condemnare, vnde blasphemare iudicium in legibus Longobardorum, *lib. 2. tit. 53. cap. 23.* Hoc crimen grauius contra diuinam maiestatem, quàm temporalem, *cap. vergentis. sup. de hæret.* Licèt enim Principes tam Ecclesiastici quàm seculares maledicta

maledicta & probra libenter dimittant, tamē contra omnipotētis Dei gloriam prolata diligenter vindicare debent vltimo supplicio, *cap. 52. addit. 3. Capitular.* secundùm legem Dei, *cap. 24. Leuitici.* Hoc iure Gregorius pœnam Ecclesiasticam statuit, quæ solebat infligi hæreticis, lapsis, & iis qui maius aliquod crimen commisissent, nempe vt reus zonâ ad collum appensâ, vel fune, vel ferreo vinculo, nudis humeris, & pedibus ante fores Ecclesiæ humi prostratus ab ingredientibus virgis & flagellis cæsus veniam deprecaretur, vt *inf. tit. de penitent.* dicemus. Non tamen semper tam acriter agendum cum omnibus blasphemis. Duplex enim est blasphemia, vna quâ detrahitur conuiciis, vel obiurgationibus Deo, & B. Mariæ, & Sanctis eius; altera quâ nomen eorum in vanum sumitur & iuratur. Huius pœna fuit vt lingua præcidatur, *Constit. Siculis lib. 3. tit. 58.* D. Ludouicus Rex Franciæ frontem, ac deinde linguam ferro candenti inuri & confodi iubebat: vt testatur Guillelmus de Nangis in eius vita. Philippus Augustus in flumen demergi aliquantulum, citra tamen mortis periculum volebat, vt refert Rigordus in eius historia; quod & nostri Tolosates nostris temporibus obseruarunt, & caueâ ferreâ ad id perpetuò suspensâ inclusos ter flumini immergebant. Nec leui de causa talis vltio in morem transiit, quia & mos impius iurandi præcipuè inoleuit apud Gallos, quos vix tria effari verba sine iuramento videmus. Innocentius III. de hoc eos obiurgat vitio, *in Epist. quadam ad Remensem Archiepiscopum lib. 16.* Registri ex Collegio Fuxensi. *Eiusdem regni homines, quasi ex consuetudine generali, per diuinos pedes & manus iurare non metuunt. Verùm etiam ipsius Christi, & Sanctorum eius secretiora membra, linguâ sacrilegâ perscrutantes, ea non formidant intonare.* Alterum genus blasphemiæ est de Dei potentia, & virtute, falsa profiteri; quod est grauius quàm in vanum nomen eius assumere, vt ait D. Augustinus *lib. vnico ad Consentium.* Peius est blasphemare quàm peierare, quoniam peierando falsæ rei adhibetur testis Deus, blasphemando autem de ipso falsa dicuntur. Vtrumque crimen puniendum est, sed iurantis leuius, *can. si quis. 22. q. 1.* Ab hoc tamen Christianos omnes maximè decet abstinere, exemplo saltem Paganorum qui ità religiosi fuerunt, vt per Iouem iurare non auderent, sed tantùm (non per) dicerent, μὰ τὸν, vt Suidas docet, vel μὰ τὸν Δία, non per Iouem, vt apud Platonem in Apologia: idque adeò accuratè vt populi tumultus concitatus fuerit à Demosthene propter iuramenta per fontes, fluuios, terram, vt scribit Agatharcydes apud Photium.

DE CLERICO EXCOMMVNICATO, DEPOSITO, vel interdicto, ministrante,

TIT. XXVII.

BLASPHEMIS, & maledicis adiungendi sunt clerici contemptores gladij diuini, & spiritualis, nempe excommunicationis, depositionis, vel interdicti; quibus spretis audent se immiscere ministerio altaris à quo abscissi, & remoti sunt, *can. 28. Apostolorum*, relato in *cap. 1. hoc tit.* Hos enim remouendos esse citra vllam spem restitutionis censet *canon Antiochenus 4.* de quo in *can. 6. 11. q. 3.* quod ius sequitur Alexander III. in *cap. 3. hoc tit. Perpetuæ depositionis sententiam incurrant*, & *cap. 4. in perpetuum ab officio sacerdotali deponas.* Nimis arduum videtur, vt spes restitutionis adimatur à synodo Antiochena, quæ, tamen aliàs ritè confessis, & dignos penitentiæ fructus agentibus veniam pollicetur, *can. 2.* Ideò Raimundus compilator in dicto *cap. 2. hoc tit.* quod conflauit ex dicto *can. 4.* hæc verba expunxit, nec in alia synodo ἐλπίδα ἀποκαταστάσεως, id est *spem restitutionis*, neque *defensionis locum ei habere liceat*; quæ tamen bene intellecta minùs negotij facessunt; dicta enim & sancita sunt contra eos qui à propriâ synodo damnati, non ad Primates suos, & superiorem synodum, sed ad alium recurrebant, cuius iurisdictio nulla erat, & illic absolutionem obtinebant, quod nunquam licuit præter Romanum Pontificem, *can. 3. & 4. synodi Sardicensis.* licèt, in eo oblatrent Balsamo & Zonaras ad *can. 31. synodi Carthaginensis.* Eos enim qui ordinem iudiciorum turbauerint, & ad iudicium peregrinum recurrerint, omni spe restitutionis priuandos censet eadem synodus Antiochena *can. 12.* qui nec vnquam absolutionis beneficium consequi poterunt, nisi à summo Pontifice, *cap. 1. de sent. & re iudic. in 6. & cap. 1. de sentent. excõmun. eod.* Equidẽ pendente appellatione Presbyter excõmunicatus, vel interdictus, ministeriũ attingere nullo modo potest, quum nec in cõmunionem fidelium recipi aliquando possit, *cap. 1. de appel. cap. per tuas. infr. de sent. excom.* dicto *cap. 2. h. t.* Idem est de eo, qui est καθαιρεθεὶς δικαίως, id est, *depositus iustè*, sic enim Balsamo interpretatur in dicto *can. 28.* hoc vocabulum δικαίως; qui non habet appellationis remedium, qui à synodo perfecta depositus est. Perfectam synodum intelligit Constantinopolitanam, Græco, seu schismatico more;

quum non aliam quàm Romanam perfectam asserere possit, vt iam diximus ex synodo Sardicensi. Nullus igitur omninò Episcopus, Presbyter, vel quiuis alius clericus vllam ministerij partem attingere potest pendente excommunicatione, suspensione, vel interdicto; Nec enim solùm à sacrorum, incruentíque sacrificij oblatione, sed etiam omnibus sacerdotij & clericatus functionibus prohibetur, vt docet Zonaras ad dictum *can. 4.* putà ordinationibus, confirmationibus, electionibus, & iuribus similibus; quæ excepto baptismo irrita, & nullius sunt momenti; vt de ordinationibus Ebbonis refert Frodoardus *lib. 3. histor. Rhemens.* Nisi aliter ex indulgentia & autoritate summi Pontificis, propter graues causas visum fuerit, *can. quod pro. 1. q. 1.* vt de ordinationibus factis ab Acacio in *can. secundum. 19. dist.* Nam Athanasium Papam rationibus maximis motum fuisse docet P. Damiani *in Epist. 16. cap. 25.* Ordinati verò ab hæreticis ante eorum damnationem faciliùs sustineri possunt; & sic Innocentius I. Bonosi ordinationes confirmat epist. ad Martianum Episcopum. Regulariter verò malè ordinati, pœnâ anathematis feriuntur, & omnibus beneficiis spoliantur. *cap. 3. 4. & 6. h. t.* multominùs collatio talibus facta valet, *cap. postulastis h. t.* nisi præmissâ absolutione, *cap. seq.* Quid si peruicaces fuerint, & contumaciter sacris se immiscere audeant? præter prædictas pœnas brachio seculari tradendi sunt, *dicto cap. 2. h. t.* nisi ignorantes se vinculo excommunicationis teneri, celauerint, *cap. Apostolicæ. h. t.* Dummodò hæc ignorantia crassa & supina non sit, *cap. si vir. sup. de cognat. spirit.* si enim error iustus, vel probabilis sit, sinè dubio durante ignorantiâ poterunt impunè ministrare. Idem etiam est pendente appellatione. *cap. solet. de sentent. excomun. in 6.* Nec ideò pœna legibus dicta incurritur, dicto *cap. Apostolicæ.* Similiter dicendum est de eo, qui in crimen aliquod nesciens incidit, qui licèt ordinem suum læserit, non tamen excommunicatus, vel depositus censetur, sed perinde habetur, ac si minori excommunicatione damnatus, ob quam non ideò à participatione sacramentorum excluditur, *can. presbyterum 28. d. cap. vlt. hoc tit.* sed nec ab aliis facultatibus iurisdictionis, quas nihilominùs liberè exercere potest, vt de electione dicitur in *cap. illa, sup. de elect.* Aliud est in suspensione generali; quæ ab omnibus iuribus, etiam electionis arcet, *cap. cùm dilectus. sup. de consuet. cap. cùm inter. 16. sup. de elect.* Cùm dico, suspensionem, intelligo & depositionem καθαίρεσιν; quia non est differentia verborum, quæ vim capiunt

ex modo & ratione criminis, & pœnæ. Aliquando clericus deponitur quantùm ad celebrationem tantùm sacrificij, sed ab Ecclesia non excluditur, *can.* 11. *&* 25. *Apostol.* Prohibetur sacrificare, vel offerre τῆς ἱερουργίας παυθλῶαι; reliqua sacerdotum priuilegia ei relinquuntur, vt sacramentorum participatio in altari, cathedræ, & τῆς κλήσεως, id est, vocationis honor, vt docet Balsamo ad *can. 9. synodi Neocæsarien. & can. 1. synodi Antiochenæ.* Honor autem vocationis is est, vt nomen eius simul cum nominibus aliorum clericorum publicè offeratur, vt ait D. Cyprianus *Epist.* 10. *recitetur*, siue, *nominetur*, vt docet *Epist. 66. Neque apud altare Dei*, inquit, *meretur nominari in sacerdotum prece.* Quod & satis notum est ex *Epist.* 1. Innocentij I. & in Canone Missæ ad hunc locum; *Memento Domine*, fieri consueuisse docet Micrologus. In hoc genere suspensionis non est quærendum quid liceat, aut quid non liceat; quum nihil ademptum sit præter celebrandi facultatem. Alia est depositio, quæ arcet clericum ab omnibus Ecclesiasticis officiis, functionibus, muneribus, & honoribus, & ingerit excommunicationem; vtpotè quæ ab albo clericorum eradat, det tamen ingressum Ecclesiæ & communionem cum ceteris fidelibus, *can. si quis Episcopus*, *can. Teugualdum* 11. *qu.* 3. quæ communio vulgò dicebatur Peregrina, vel laica *in can. clerici.* 13. *q.* 2. *can. contumaces.* 50. *dist.* quia tales clerici habentur numero peregrinorum, vel laicorum, quos *Idiotas* vocat Nouella *Iustiniani* 6. §. 5. qui extra altare & cancellos communicare debebant, *can.* 19. *synodi Laodic.* & quorum exemplo comam nutrire, & vestem deferre cogebantur, vt maiori pudore afficerentur; qui si deinde ritè penituissent παπαλήθεαν, id est, tonsuram recuperabant, καὶ σχῆμα κληρικοῦ, *& vestem clerici*, inquit Balsamo *ad can.* 22. *synodi VI. in Trullo*: tum gradu, & dignitate receptis in matriculam reponebantur, dicto *can. contumaces.* Tertium genus depositionis illud est quam sequitur ἀκοινωνησία, maxima capitis deminutio in *cap. qualiter.* 24. *sup. de accusat.* Innocentius III. in Concil. Lateranensi *cap.* 8. cùm scilicet non solùm ministerium omne, honores, & priuilegia Ecclesiastica auferuntur, sed etiam ab omni laica, & peregrina communione arcentur, & prolixiori anathemate feriuntur delinquentes clerici, *can. hac huius.* 12. *q.* 2. quos ab omni prorsus fidelium societate, & à Christi corpore, quod est Ecclesia, semotos esse, sicut laicos constat, vt dicemus *inf. tit. de sentent. excom.* Hæc depositio morti similis ferme fuit olim, ità vt etiam bonis omnibus spoliarentur: nam ætate etiam ipsâ Iuonis Carnot. Episcopi,

depositi, sicut mortui, diripiebantur *epist. 74.* & vestigia exstant in *can. illud. 12. q. 2.* quod vetitum fuit Concilio Ilerdensi & Aruernensi. Id etiam testatur Vuillielmus Malmesburiensis *lib. 4. de gest. reg. Anglor. & Nouella Constitutio 7. Comneni Imperatoris.* Et hæc quidem depositio trahit secum regradationem; nec enim regradatio est depositio, sed consequentia depositionis; quæ est duplex, alia iuris, altera facti: Iuridica est quæ fit, vel à canone, vel à Iudice priuando, ab ordinum ministerio, honoribus, priuilegijs, & officijs, inhærens depositioni vel excommunicationi maiori; siue à canone latæ sententiæ, siue à Iudice inflicta fuerit, vt dicetur inf. At regradatio quæ in facto consistit, quam actualem vocant Interpretes, solennia requirit; nempe vt in Episcopis regradandis duodecim Episcopi intersint, in Presbyteris sex, in Diaconis tres, in alijs clericis sola præsentia Episcopi diœcesani cum clero sufficiat, *can. si quis tumidus, & seq. 15. q. 2.* Concilio tamen Tridentino, si facilè non possint conuocari Episcopi, Abbates in eorum locum aduocari poterunt, qui si etiam commodè interesse nequeant, totidem personæ Ecclesiasticæ dignitatibus fultæ adiungentur, *sess. 15. de reformat. cap. 5.* Formulam describit Bonifacius in *cap. degradatio. de pœnis. in 6.* Similis est militum exautoratio, qui armis, insignibus militaribus detractis è castris eijciebantur, *l. 2. §. ignominia. de his qui not. infam. l. 29. de liberal. causa*; & Magistratuum qui ablatis codicillorum insignibus & honoribus priuati inter criminum reos & plebeios habebantur, *l. 12. C. de dignit. lib. 12. can. nullus. 11. q. 1.* Nec vnquam huiusmodi regradati possunt ordines amissos recuperare, nisi eosdem recipiant ab Episcopo à quo cùm ritè ordinati fuerant, acceperant, *can. Episcopus. 11. q. 3.* ità Rothaldus Suessionensis Episcopus depositus ab Hincmaro Remensi Archiepiscopo, receptis vestibus, & infulis Episcopalibus gradui pristino redditus, & ad sedem propriam remissus & restitutus fuit à Nicolao I. in synodo ad id conuocata, vt refert Anastasius in eius vita. Non ità de hæreticis qui clero adscripti, ordines & alia insignia adepti sunt, qui restitui non dicuntur, quum nec depositi fuerint, vt rectè exponit Zonaras ad *can. 19. Concilij Niceni*, sed dicebantur eiecti; & hoc non est καθαίρεσις, sed ἐξώθησις, id est *expulsio*, vt ait Balsamon, quia ordinum adeptio irrita & nullius planè momenti est. Denique depositionis nomen variè sumitur, tam pro minima suspensione, & interdicto, quàm pro maiori regradatione, ac etiam pro excommunicatione. Nec id obest distinctioni, quam facit Ioannes XXII, *in Extrauag. commun. de præbend.* vt excommunicatio feratur in personas, interdictum in vniuersitates, suspensio in conuentus & Capitula.

DE CLERICO NON ORDINATO MINISTRANTE.

Tit. XXVIII.

NON longè differt clericus excommunicatus à non ordinato, nec minor pœna vni quàm alteri infligenda est. Quisquis enim non adeptus sacros ordines sacris mysterijs se immiscuerit, ab Ecclesia deijciendus & excommunicandus est, sinè vlla spe ad ordines redeundi, *cap. 1. h. t.* Nec minùs tamen qui ab huiusmodi hominibus se fictè presbyteros asserentibus sacramenta receperunt tuti sunt, vt Nicolaus I. de supranominato Acacio proponit in responsionibus Bulgarorum, *cap. 14.* Rata omnia illa habentur *propter vtilitatem eorum qui apud illos egerunt*, vt loquitur Vlpianus in vulgata *l. Barbarius. de offic. Prætor.* Regulariter tamen omnia quæ falsus Sacerdos, vel Episcopus egit, nullius momenti habentur, vt Innocentius III. rescripsit in Decretali, cuius partem habemus in *cap. postulasti, de regular. & cap. postulasti. de Iudæis*: quæ quidem integra non est inserta in corpore iuris, sed legitur in *lib. 14. Registri*, in quæstione proposita de quodam captiuo, qui se falsò Episcopum asserens, altaria consecrauerat, & alia plura exercuerat, quæ ad officium Præsulatus pertinent: quæ omnia irrita esse iubet *canon 5. Concilij Antiocheni.* Similia sunt de inuasoribus sedium Episcopalium in *can. 4. 5. & 18. Capitular. Caroli Caluin, synodo, Tullensi. apud Saponarias*: Idémque statuitur it *cap. illud. infr. de excess. Prælat.* de eo qui sibi falsò dignitatem, vel personatum tribuit. Imò, quod magis est, si incertum fuerit Episcopum esse qui talem se dicens Presbyteros ordinauerit, & alia egerit, ait Gregorius III. denuò Presbyteros esse consecrandos, *in can. Presbyteris. 68. d.* Non ità est in baptismo, qui collatus à non ordinato valet: licèt enim Sacramenta non debeant nisi ab ordinatis conferri; baptismus tamen necessitate exigente, & in defectum Sacerdotis à quocumque conferri potest, *cap. 1. h. t. can. ad limina. 30. q. 1.* etiam ab hæretico, *can. si quem fortè. 24. q. 1.* dummodò baptismus in forma Ecclesiæ, id est obseruato ritu Ecclesiastico præbeatur, *cap. 1. §. Sacramentum. sup. de summ. Trinit.* licèt communiter non debeat dari, nisi ab ordinatis, videlicet ab Episcopis, Presbyteris, & Diaconis, non verò alijs clericis, Lectoribus, Cantoribus, Ianitoribus, & reliquis minoribus ordinibus, quorum non propriè ordinatio, sed promotio dicitur fieri, *cap. 11. lib. 3. Constit. Apostol.* ἢ μόνοις ἐπισκόποις, ἢ πρεσβυτέροις

ἐξυπηρετουμένων αὐτοῖς τῶν διακόνων. Est præterea addendum eum qui contra regulas canonicas non ordinatus Missam celebrauerit, vel ordines contulerit, vel alia similia egerit, excommunicatione plectendum esse, sine vlla spe, vt vnquam ad ordines promoueatur, *cap. 1. h. t.* Quod si aliquis iam adeptus aliquem ordinem, non tamen sacerdotium, ad Missæ sacrificium accedere ausus fuerit, perpetuò à Presbyterij gradu excludendus est, & ab officio in quo iam promotus est biennio, vel triennio suspendendus, *cap. 2. h. t.* duriorem pœnam nempe Coritarum statuit constitutio Apostolica dicto loco, quâ Dathan & Abiron perierunt, *cap. 16. Numerorum.*

DE CLERICO PER SALTVM POMOTO,

TIT. XXIX.

CLERICO non bene ordinato adiungitur rectè clericus per saltum promotus, qui vno omisso ceteros ordines suscepit, veluti si quis subdiaconus prætermisso diaconatu sacerdotium assumpserit in *cap. 1. h. t.* exemplo tyronum in *l. vlt. C. de tyronib. lib. 12. Nec enim,* inquit, *patimur quenquam celsiorem gradum obtinere; nisi cui laborum. assiduitas suffragatur.* Simili modo in adipiscendis honoribus, *l. vt gradatim ff. de muner. & honorib. & can. si officia. 59. dist.* Illum autem loquendi modum primùm in Concilio Suessoniensi temporibus Lotharij & Ludouici Imperatorum vsurpatum reperio apud Frodoardum *lib. 3.* Elegantiùs Alexander III. præproperum, vel præposterum cursum vocat, in *can. solicitudo. 52. dist.* id est, inuerso cursu & ordine ab antiquis canonibus posito, quem προκοπὴν, id est *progressum,* vocat, *can. 10. synodi Sardicensis.* Septem Ordines primitùs in Ecclesia constituti fuere ab Apostolis, Ostiariorum, Lectorum, Exorcistarum, Acolythorum, Subdiaconorum, Diaconorum, Presbyterorum tum deinde ab eorum successoribus Anacleto, Dionysio, & Caio, vt notum est ex eorum Epistolis: sed an id nominatim constitutum olim fuerit, vt in vnoquoque gradu is ministerium præberet, qui ad sacerdotium promoueri vellet; an ante Caium id factum fuerit, dubitandi locus est, quum ipse se primum autorem canat: dicit enim Apostolos & eorum successores Presbyterorum & reliquorum ordinationes debitè statuisse, se verò constituere velle, *quod illi,* inquit, *non statuerunt,* vt nempe ad Ordines Ecclesiasticos gradatim ascendatur: *Si quis,* addit, *Episcopus esse meretur, sit primò Ostiarius, deinde*

Lector, postea Exorcista, inde sacretur Acolythus, demum Subdiaconus, & postea Presbyter, exinde Episcopus, vt scribit in *Epistola ad Felicem.* Quod confirmatum est posteà Concilio Saidic. in *dicto can. 10.* vt Episcopus non priùs cõstituatur, quàm Lectoris, & ceterorum minorum Ordinum, tum Diaconi, & Presbyteri ministerium peregerit, cui implendo certum tempus erat definitum, *can. 2. & 3. 77. dist.* Illustrissimus Cardinalis Baronius *ad annum 296. num. 2.* Caium huius instituti autorem admittere non vult, nisi quoties de promouendo aliquo in Episcopum agitur, cuius ego sententiæ nolim refragari; sed mihi dubium restat, cur potiùs ante Caium potuerit aliquis contemptâ Ordinum serie ad Episcopatum prouehi; minimè verò ad sacerdotium: quum Episcopus numquam, etiam initio Ecclesiæ, nisi sacerdos priùs ordinatus potuerit consecrari; nam & Pontifex sinè sacerdotio esse non potest, *cap. ex litteris. de excess. Prælat. Gloss. in can. solicitudo. 12. d.* Quinetiam satis constat τὴν προκοπὴν diu contemptam fuisse, licèt valdè commendatam, non solùm in Episcopatu consequendo, verùm etiam sacerdotio. Ideò & Nicæna synodo, *can. 2.* lex Caij repetita est *in can. 1. 48. d.* & à Gregorio I. *can. seq.* quum anteà canonibus Apostolorum tantùm prohibitum fuisset repentè Neophytum ad sacerdotium, vel Episcoparum progredi, *can. 80.* vnde sequitur quòd in Neophytis improbabatur, in alijs fuisse admissum nullâ serie Ordinum inspectâ, donec id Caius constitutionibus suis decreuit. Verumtamen ne hac in parte pertinaciter oppugnem tanti viri autoritatem; saltem asserere non dubitarim Caium, primum interstitiorum seruandorum autorem fuisse, post quem similia decreta Zozimus, Siricius, & Gelasius ediderunt, *can. 1. 2. 3. & vlt. 77. dist.* sed de his fusiùs ad titulum de temporibus ordinationum tractauimus. Ergo qui vno Ordine prætermisso alium obtinuerit irregularis est, nec ministrare poterit, nisi ex dispensatione Episcopi, & recepto priùs eo quem contempserat, dicto *can. solicitudo.* Concilio quidem Tridentino Episcopi dispensatio non sufficit, sed summi Pontificis autoritas desideratur, quoties promotus per saltum ministrauerit: & licèt ordo ritè collatus censeatur *cap. 1. b. t.* suspensio tamen infligitur. Quidam huiusmodi Ordinum dationem nullam esse existimarunt, quorum sententia explosa fuit, & characterem rectè, ritéque imprimi, præualuit iudicio Theologorum, nisi hoc solo casu, cùm Ordo non baptizato confertur, quia sinè baptismo, qui ianua est omnium sacramentorum, nullum aliud sacramentum vires capere potest, vt annotauit *gloss. dicto can. solicitudo.*

DE

DE EO QVI FVRTIVE ORDINEM SVSCEPIT,

TIT. XXX.

IDEM ius statuitur in ordinato clàm & furtim, quod per saltum; vtroque enim casu ministerium prohibetur. Furtiua dicitur ordinatio quoties fit contra canonum statuta, *can. Presbyteri. 24. d.* cùm non vita, genus, patria, ætas, locus, doctrina, fides expenduntur, *can. quando. ead.* His enim contemptis res furtim, id est clam fieri dicitur; quemadmodum arbores furtim cædi dicuntur, hoc est, clàm & occultè ignorante domino in *l. 8. arbor. furt. cæsar*: & eodem sensu furtiuum dicitur beneficium, & Episcopus furtiuè ordinatus, contra conscientiam nempe sui Metropolitani, in *can. extra. 64. d.* Quemadmodum Metropolitanus extra consensum omnium suffraganeorum, in *can. 2. 66. d.* Imò & Episcopus olim constitui & eligi ab omnibus debuit, aut saltem tribus, *can. Episcopi. 94. d.* Consecrari verò à Metropolitano non fuit necessum, sed à tribus Episcopis, *can. Episcopum. 64. d. can. 1. Apostol. can. 13. synodi Carthagin.* & his quidem comprouincialibus, *can. comprouinciales, ead.* quæ lex accuratè & sanctè olim seruata, passim hodiè contemnitur, nisi quantùm ad ordinationem Presbyterorum & reliquorum clericorum, qui si extra conscientiam sui Episcopi ab alio sinè commendatitijs ordinentur, ab ordinibus vt furtim & clàm susceptis deponendi sunt, *can. nullum. 9. q. 2. can. 1. 2. & 3. 71. d.* licèt tamen character impressus maneat, & ordo seruetur, *can. sicut. 68.d.* quod piè & vtiliter constitutum fuerat ne Episcopi, Presbyteri, & alij nisi ritè probati admitterentur, sed euanescentibus electionibus, imminutæ etiam fuerunt sanctæ illæ constitutiones, & hæ veluti telæ aranearum disruptæ fuerunt. Furtim etiam suscipi dicuntur ordines, cùm ignorante Episcopo plures simul conferuntur, non seruatis temporum interstitijs, quæ suprà, titulo de temporum ordinationibus tetigimus. In quo defectu dispensare potest Episcopus, *cap. 2 3.* nisi promotus ministrauerit: tunc enim dispensatio soli Papæ reseruatur, nouo iure Concilij Tridentini; quum anteà vbique posset, vt respondet Vrbanus Papa Hugoni Lugdunensi Archiepiscopo, *can. Lugdunensis. 9. q. 2.* allato exemplo D. Ioannis Chrysostomi, qui passus Epiphanium ordinare diaconos; sed cùm Epiphanius Dioscorum è ciuitate expellere nollet, exprobrauit illi audaciam

ſuam χειροτονεῖν ἐν ταῖς ὑπ' ἐμὲ ἐκκλησίαις ποιησάμενος, & ità coëgit illum metu perculſum decedere, vt Socrates refert *lib. 6. cap. 13.* Primates & Metropolitani hanc ſupra omnes Epiſcopos ſuæ prouinciæ facultatem aliquando ſibi arrogare voluerunt, vt de Carthaginenſi Epiſcopo refertur, *in can. 60. Concilij Carthagin.* quod tamen ſoli ſummo Pontifici deberi ſatîs, ſupérque demonſtratum eſt.

DE EXCESSIBVS PRÆLATORVM, ET SVBDITORVM,

TIT. XXXI.

A Singularibus titulis deſcendit Gregorius ad generalem, vagum, & diuerſa continentem, qui eſt de exceſſibus Prælatorum & ſubditorum, id eſt de delictis eorum qui præter iuris ordinem facultate & autoritate ſibi datâ vtuntur, & hic exceſſus propriè abuſus vocatur; licèt & pro quouis alio reatu ſumatur in *can. legum. 2. q. 1. cap. irrefragabili. ſup. de offic. ordinar. cap. clerici. & cap. quàm ſit. h. t.* Huius enim tituli materies tota ferè ſpectat ad eos qui metas iuriſdictionis vel officij tranſgrediuntur, in perniciem & grauamen ſubditorum, vel è contrà, vt concipitur titulus *in 1. compilat.* Per Prælatos hîc intelligimus non tantùm Archiepiſcopos, & Epiſcopos, Archidiaconos, Archipresbyteros, Decanos, vt dicitur in *cap. 7. h. t. in 2. collect.* verùm etiam Abbates, & alios Eccleſiarum Prælatos *cap. 2. ſup. de iudic.* quibus adnumerandi ſunt omnes dignitatem & iuriſdictionem, & ius viſitationis vel procurationis habentes, vtpotè Plebani, Priores, Guardiani, & reliqui Ordinum miniſtri, ἡγούμενοι, *cap. nullus. de elect. in 6. Clement. dudum. de ſepultur.* Prohibentur ergo hi ſuâ poteſtate abuti & vltrò ſubditos grauare, imprimis Epiſcopi, quos Alexander III. iubet eſſe memores ſuæ conditionis, *μὴ ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, ἀλλὰ τύπους γινόμενους τοῦ ποιμνίου*, id eſt, *non vt dominatum obtinentes in clero, ſed gregis exemplaria exiſtentes*, vt ità ſe erga ſubditos gerant, ac filios & fratres, *cap. 1. h. t.* Epiſcopi patres ſunt, *can. quorum. 68. diſt.* Clerici eorum filij iure Eccleſiaſtico, vt loquitur Sidonius Apollin. *Epiſtola 17. lib. 7. Quem iure ſeculari Patronum, iure Eccleſiaſtico filium excolo, vt cliens, vt pater diligo & in Epiſt. 5. lib. 6. Profeſsione filij.* Epiſcopi inter ſe fratres eodem iure & profeſſione cenſentur apud eundem, *epiſt. 15. lib. 7.* imò & Presbyteros, fratres ſolent appellare præſertim Eccleſiarum Ca-

thedralium Canonicos, vt pluribus locis Iuonis Epistolæ demonstrant quod ad rectitudinis ordinem pertinet, vt dicitur in *can. vlt. 94. d.* Imò & Abbates, fratres vocitasse Episcopos compertum est: ità Odilo Abbas, Fulbertum Carnotensem Episcopum vocat *Epistola 31. & 108.* Hæc innumeris locis probari possent, si res dubitationem reciperet. Hæc sufficere debent Episcopis, ne fratres suos, aut filios exactionibus & oneribus grauibus diuexent, & temerè in eos sententiam excommunicationis ferant, quæ nullius foret momenti, *cap. 5. 7. 16. & 17. h.t.* Idem statuitur aduersùs alios Prælatos, Archidiaconos nominatim, qui suprà autoritatem sibi concessam aliquid moliuntur; veluti si Ecclesias in suis Archidiaconatibus existentes sibi arrogare velint, quas alijs conferre tenentur, *cap. ad aures. h. t.* vel inconsulto Episcopo iure suo Ecclesijs vacantibus per totam diœcesim prouidere, curam animarum committere, vel alia iura exercere, vt rescribit Alexander III. *tit. de excessib. prælator. parte 24.* post Concilium Lateran. Quemadmodum Abbates, qui finibus suis non contenti, manus ad ea quæ Episcopalis dignitatis sunt extendunt, *cap. accedentibus. h. t.* Vel etiam si cùm habent ius conferendi, indigno conferant: ius enim commune obseruari debet, *cap. inter. h. t.* nec se tueri possunt quòd Metropolitanus confirmauerit; quia sinè assensu Episcopi in eius diœcesi aliquid fieri non debet, *cap. sicut. h.t.* sola consuetudo, vel specialis concessio id ius tribuere potest, *d. cap. accedentibus, cap. auditis, sup. de præscript.* Hæc & similia vocantur excessus subditorum erga Prælatos quæ est altera pars nostri tituli. Inter excessus etiam numerantur vsuræ & alea, quibus maximè obnoxios clericos huius regni dicit Innocentius III. *in cap. inter. h. t.*

DE OPERIS NOVI NVNCIATIONE,

Tit. XXXII.

INter varios excessus numeratur nouum opus, καινοτομία, id est, *rerum nouarum molitio*, quæ περὶ τὸ παράγγελμα, *Edictum nunciationis* solet impediri, vt est apud Harmenopulum *lib. 2. tit. 4.* Sumptus est hic titulus ex Iure ciuili, & principum constitutionibus, quibus Pontifices sua statuta fulcire vult, *Lucius III. cap. 1. h. t.* Nunciatio noui operis prohibitionem continet, ne quod nouum opus fiat, vel destruatur. Et est prohibitorium interdictum, *l. 1. §. 1. ff. h. t.* vnde

Kkk 2

ritè operis noui nunciatio interdictum appellari potest, quia interdicere est denunciare, & prohibere, *§. 1. Instit. de interd.* Quod quidem datur in subsidium ijs qui nullo pacto ius suum defendere possunt; nec iure communi vllam habent paratam actionem in rem, quâ vicinum in suo solo ædificia parantem prohibere possint; neq; in personã, cùm nulla obligatio, vel quasi contracta sit, *l. actionum. ff. de obligat. & action.* Prætoris beneficium est, quo sinè noua aditione, sinè permissu Prætoris ius prohibendi præbet Edictum, *dicta l. 1. §. nunciatio.* Quod hoc iure tamen non est admittendum, sed specialis iussus, licentia à Iudice peti debet per libellum conuentionis, quem ὑπόμνησιν Græci vocant, *Nouella Iustiniani* 123. *cap. 27.* quo iure hodie in Gallia vtimur. At verò cùm quis nouum opus in alieno solo molitur, tunc ex edicto non datur noui operis nunciatio, cuius effectus est, vt prohibendo, possessorem faciat eum cui nunciatur, *l. de pupillo. §. meminisse. ff. eod. l. 7. §. Iulianus. Quod vi aut clàm.* Imò petitur à Prætore ciuilis actio per quam prohibetur ædificans, vel sit iactus lapilli, *cap. ex parte. 30. infr. de verb. signif. dicto §. meminisse.* Ergo per nunciationis libellum impediri debet nouum opus, & quicquid ædificatum fuerit, δικαίως, εἴτε ἀδίκως *iure vel iniuria*, dirui, & auferri debet, *cap. 1. h. t.* Nec suffragatur ædificanti cautio de opere destruendo in exitu litis, quam recusare denũcians potest, cui ad probandum ius suum tres menses conceduntur, *cap. 3. cap. 4. h. t.* iuxta id quod sancitum est in *l. 3. C. de ædific. priuat.* Post quos tres menses rectè cautio adhiberi potest, *cap. 2. h. t.* Competit autem noui operis nunciatio pluribus de causis, sed præcipuè cùm Ecclesia, vel Capella in præiudiciũ alterius Ecclesiæ construitur, *dicto cap. 1. 2. & 3.* vel cùm ædificia, vel alia opera fiunt quæ oneri, dedecori, aut incommodo Ecclesiæ instaurantur, vt sunt furni calcis, fornaces, coquinæ, lupanaria, lauacra, balnea, & alia quæ ab omnibus ædificijs tã priuatis quàm publicis, propter conflagrationes ad minus sex cubitis distare debent, vt notat Vitruuius *lib. 6. cap. 9.* Infectores quoque, fullones, coriarij γάρεψαι, siue salsamentarij, caupones, stabularij, & alij eiusdem generis artifices procul ab Ecclesiis constitui debent; nam cùm ab ædificijs tam publicis quàm priuatis talium hominum habitacula & opificia secerni debeant, quia & aër fit crassior, & ruinas minantur immunditiæ, vt ait Iurisconsultus in *l. 1. ff. de cloacis*, & docet Harmenopulus *lib. 2. tit. 4.* multò magis ab Ecclesijs, & sanctis, religiosísque locis, ne quid damni vel incommodi eis irrogetur, *l. 2. ne quid in loco sacro.* Quod ius etiam Xenodochijs, & locis alijs pijs competit, *l. omnia. C. de Episc. & cler.* quibus ob id interdictum prohibitorium competit, ne facies, natura, & dignitas loci

mutentur, *l. 1.* §. *opus. ff. hoc tit.* Sed quare lapidis iactu nunciatio fiebat olim, non abs re quæri debuit. Cuiacius in *l. 4. §. & ſi fortè. ſi ſeruitus vindic.* ait lapilli iactum ſignum eſſe litis, & prohibitionis, quemadmodum olim haſtæ iactatio erat ſignum belli, *apud Liuium &* *9. Æneid.* ---- --- --- *Iaculum intorquens immittit in hoſtes,*

Principium pugnæ. Stipulæ fractio, inimicitias & fœdus ruptum deſignabat, iactus chirothecæ erat duelli indictio apud Matthæum Paridem: verior forſitan ratio adduci poſſet, deſumpta ex eo, quòd ſicut apprehendendæ poſſeſſionis nota eſt ceſpitis, vel glebæ aſſumptio, vt Gellius notat *lib. 2. cap. 17. l. 2. ff. de adquir. poſſeſſ.* ità & interuertendæ, turbandæ, vel amouendæ, ceſpitis iactura, cum ſcilicet iactatur lapis, vel gleba contra aduerſarium occupantem, vel noua parantem; ità vt nouum opus, vel ædificium turbatum & prohibitum cenſeatur iactu lapidis, id eſt, ruinâ & deſtructione. Verbum enim iacere, deijcere proijcere, ſumitur, pro deſtruere, prohibere, & demoliri apud Grammaticos: ideóque per ruinam & iactum vnius lapilli prohibitio fieri exiſtimatur, & qui vnicum lapidem ex nouo opere dimouerit, cenſetur nunciaſſe nouum opus, & iactus fit, vt liqueat quâ parte nouum opus nunciatur, & prohibetur, à quo interim ſit abſtinendum, *l. de pupillo.* § *qui nunciat. ff. eod.* Et hic ritus proijciendi lapidis in Eccleſia etiam fuit obſeruatus: nam & reperio Eccleſiam B. Mariæ Dealbatæ in hac noſtra ciuitate Toloſana nouum opus nunciaſſe Capitulo Eccleſiæ Metropolitanæ ſancti Stephani, per iactum lapidis, eò quòd Capitulum ædificaſſet in cœmeterio iuxta ſanctum Michaëlem in ſuburbio caſtri Narbonenſis, contra ius quod dicta Eccleſia B. Mariæ prætendebat in eo cœmeterio, vt conſtat ex veteri inſtrumento, quod eſt in Archiuis dicti Capituli; quæ tamen quæſtio in gratiam ipſius Eccleſiæ ſancti Stephani deciſa fuit.

DE PRIVILEGIIS ET EXCESSIBVS Priuilegiatorum,

Tit. XXXIII.

DE exceſſibus Prælatorum in ſubditos, & ſubditorum in Prælatos dictum, nunc de exceſſibus eorum qui priuilegiis ſuis abutuntur. Nihil aliud eſt Priuilegium, quàm ius priuum, ſiue priuatum, vt dixit Feſtus, quod fauore ſpeciali quorundam conditum eſt, *can. priuilegia. diſt. 3.* Tullius *3. de legibus*

& Orat. pro Sextio: Maiores in priuatos ferri noluerunt, id enim est priuilegium. Lex enim XII. Tabularum aiebat, *Priuilegia ne irroganto,* quia scilicet iura non in singulas personas, sed κοινῶς, & generaliter constitui debent, *l. 8. ff. de legib.* leges verò sunt rogationes, quas populus in omnes homines, résve sciuit, aut iussit; priuilegia ità sunt priuata, vt communia omnibus esse non possint, *can. hinc est. 16. q. 1.* & quæcumque non sunt communia sunt priuilegia, & prærogatiuæ, seu prærogationes, id est rogationes præter ordinẽ latæ, vt docet Asconius *2. in Verrem*, προτερογαξίας, & προνομίας vocant veteres Glossæ: hoc iure dispensationes sunt exemptiones, quæ citra iuris ordinem, & communes Ecclesiæ regulas, conceduntur, *cap. in causis sup. de sent. & re iudic. Aliud est ordo legitimus, aliud quod vsurpatio ad præsens tẽpus fieri impellit*, inquit canon, *quod pro. 1. q. 7.* Priuilegia autem diuersi generis sunt, vt annotauit Cuiacius *Obseruat. 8. lib. 15.* alia merè personalia, quæ personam non transgrediuntur, quæ non prædicantur de pluribus, & præsens tempus tantùm respiciunt, sunt gratiæ personales, vt in *cap. constitutus. de conceß. præb.* Hugoni priuilegium ab Episcopo conceditur conferendi primam præbendam vacaturam, quia scilicet nec locis, sed personis tribuuntur, vt de Maximo Episcopo refertur, cui vices suas Papa commisit super cunctas Siciliæ Ecclesias, *cap. mandata. sup. de præsumpt.* Alia sunt personalia indefinitè, quæ certam & definitam personam non habent, nec tantùm præsens, sed futurum respiciunt tempus, & ad omnes eiusdem conditionis personas extenduntur, & licèt contra communes iuris regulas pugnent, tamen iuris singularis partem faciunt, vt sunt priuilegia clericorum, ne conueniantur coram iudice seculari, *cap. qualiter. de iudic.* ne eis publica penitentia imponatur, *cap. quæsitum. inf. de penitent.* Priuilegia Monachorum, ne visitentur ab Episcopis, *cap. vlt. sup. de statu Monach.* Alia sunt priuilegia realia, seu localia, vt quæ vni ciuitati, vel Prouinciæ conceduntur, *can. quadam. §. quod scripsi. 35. q. 3.* vel vni Ecclesiæ aut monasterio, *can. hinc est. 16. q. 1.* Sunt prætereà priuilegia personalia, quæ ad vniuersos ciues pertinent, & licèt generalia non sint, tamen partem iuris certam, & immutabilem efficiunt, quam Ius singulare vocant Iurisconsulti; veluti priuilegia mulierum pro dote, pupillorum, nauticæ pecuniæ, libertatis, de quibus omnibus suis titulis sigillatim dictum est. Hoc loco agitur tantùm de Priuilegiis variis, inter quæ maximè agitur de exemptionibus Monachorum; quum enim iure communi omnes Ecclesiæ Monasteria, domus religiosæ, & personæ iurisdictioni Episcopali subijciantur, *can. omnes. 16. q. 1. can.*

Abbates. 18. q. 2. Episcopus caput est totius diœcesis quem, qui non agnoscunt, Acephali sunt, *can. nulla. 93. d.* nec Ecclesiæ membra dici possunt, qui caput non agnoscunt Episcopum, maximè quum Episcopus ipsa Ecclesia censeatur, adhibito clero, seu Capitulo, cum quo Ecclesiam facit, *cap. cùm clerici. inf. de verb. signif.* & alibi tetigimus. Capituli consilium iure Episcopus in his quæ sunt iurisdictionis Episcopalis sequi debet, *c. 1. sup. de excess. prælat.* Hanc potestatem ordinariam propter abusum quorundam Episcoporum, primus D. Gregorius coërcuit, & Monachorum quieti consuluit, collectâ ob id synodo, vt constat ex eius *Epistola 18. lib. 7. in can. quàm sit. 18. q. 2.* quâ prohibet ne ampliùs de rebus, reditibus, negotiis, & electionibus Abbatum sese intromittant, nec lege diœcesanâ vtantur ad exigendum Synodaticum, vel Cathedraticum, *can. cùm pro. 16 q. 1.* Procurationes, & conuiuia, *can. illud. 10. q. 3.* Non tamen tunc D. Gregorius Visitationis, & Correctionis iura abstulit; diu enim hæc iurisdictio penès Episcopos remansit, *cap. cùm venerabilis. sup. de censib.* Imò & adhuc generaliter, iure scilicet communi, hæc potestas manet illibata, nomine quidem tenus; nam per exemptiones & priuilegia separatim monasticis Ordinibus concessa, tota euanuit, ità vt præter Ordinum collationem & Confessorum approbationem, & prædicationis licentiam ex Concilio Tridentino petendam, nihil amplius reseruatum Episcopis fuerit, vnde fit vt Monachi ordinationes & statuta synodalia & Episcopalia impunè contemnant, & nullus hodiè sit Ordo regularis, qui non his se priuilegiis munitum ostendat; de quo conqueritur D. Bernardus *Epistola 42.* & post eum Petrus Blesensis *Epistola 68.* lites enim hac de re, & contentiones non sinè magno scandalo excitari suo seculo solitas docet Alexander III. *in cap. 3. hoc tit.* qui si nostro viueret, multò maiores quotidiè & periculosiores stuperet. Præter hoc generale priuilegium quod indulsit Gregorius, successiuè exemptionem omnimodam priuatim quibusdam concessit, vt Monasterio Cassinensi, cuius priuilegium exstat in Chronicis Cassinensibus; cuius exemplo sequentes summi Pontifices hanc gratiam ferè omnibus tribuerunt. Imò & Reges aliquando id effecisse certum est. Pipinus Rex Francorum Ecclesiam Stradensem ab omnium potestatum inquietudine exemit, vt nullus cuiuslibet potentiæ Iudex aut exactor ius haberet, vt est in *cap. 7. lib. 2. vita S. Genulphi.* Et Clodoueus conuocato Episcoporum Galliæ conuentu, cœnobium D. Dionysij ab omni subiectione Landerici Episcopi Parisiensis, & omni alio mortalium dominatu eximi curauit, teste Aymoïno

lib. 4.cap.41. ipsum Clodoueum exemisse dicit, quia scilicet eximi procurauit, vt constat ex integro diplomate nuper edito in Notis ad Marculfum in quo sic dictus Landericus loquitur. *Clodouicus Francorum Rex humilitatis nostræ extremitatem poposcit, vt & nos, & Canonicorum nostrorum communis fraternitas securitatis, & incommutabilitatis priuilegium ederemus.* quod deinde à Zacharia Apostolicâ autoritate firmatum fuit, rogatu Pipini Regis, alioquin priuilegia nullius essent momenti, cùm solius sit summi Pontificis ea indulgere; *can. frater. 16. q. 1. cap. sanè. h. t.* immutare, & reformare pro re, pro personis, pro tempore, pro loco, vt ait Gregorius VII. *Ep. 2. lib. 6. Registri.* quum enim priuilegia derogent iuri communi, eius solius est destruere cuius est condere, *cap. cùm contingat. sup. de for. compet.* Episcopus etiam priuilegia aliquando indulgere potest, in iis nempe quæ priuatim iuris sui sunt, cum consilio Capituli, *cap. quantò de iis quæ fiunt à Prælat.* Imò & laici, veluti in iis quæ ad ius regium & ciuile spectant, *can. generaliter. 16. q. 1.* Quæ priuilegia, vulgò præcepta regia, & dominica vocantur apud Marculfum, & Aymoinum *lib. 5. cap. 17.* & passim *in Capitularibus.* Quod verbum etiam vsurpatum fuit à Pontificibus; à S. Gregorio in d. diplomate, *can. pridem 18. q. 2. can. contra morem. 100. dist.* Ergo priuilegium dat contra ius commune solus summus Pontifex; veluti decimarum, *cap. quia circa. cap. dudum. cap. vlt. h. t.* vt generalis Interdicti tempore liceat celebrare, *cap. vt priuilegia. cap. quod.* nonnullis; ne possit quis excommunicari, *cap. quoniam*, & quamplura alia; quæ quum sint stricti iuris non possunt latiùs extendi, *cap. cùm Capella. h. t.* Ideò priuilegium concessum Monasterio, non trahitur ad alias Capellas, licèt Monasterij sint membra, nisi nominatim id sit expressum, *cap. ex ore. eod.* quemadmodum à personis Monachorum, ad familiares & famulos prærogatiua non transit, *cap. quod nonnullis, & cap. quidam. hoc tit.* standum siquidem est verbis priuilegij, quod allegans semper exhibere tenetur, aliàs eo se tueri nullo pacto potest, *d. can. contra morem. 100. dist. cap. cùm olim. h. t.* qui si priuilegij sui facultate abutatur, illud amittit, *cap. tuarum, & cap. ex parte h. t. cap. in audientia. infr. de sent. excommunicat.* Similiter si ei renunciauerit, *cap. suborta. sup. de sent. & re iudic. can. quàm periculosum. 7. q. 1.* non vtendo per longum tempus, *cap. si de terra. & cap. accedentibus. h. tit.* Denique aliis modis priuilegium amittitur, quos facile est vnicuique deprehendere.

DE

DE PVRGATIONE CANONICA,

TIT. XXXIV.

DE variis criminum generibus, & quæ pœna infligenda sit, dictum superioribus titulis; sed quia non semper accusati conuinci possunt, vel innocentes declarari, nisi remedium iuris adhibeatur, quale est purgatio canonica; ideò de ea agitur h.t. Est igitur purgatio Canonica, Sacramentum, seu iurandi formula à Patribus instituta, quæ tantùm in defectum probationis admittitur, *can. Presbyter. 2. q. 5. cap. moniales*, & *cap. quoties.h.t.* nec enim in notoriis & manifestis admittitur, *can. cura sit. 11. q. 3. cap. cùm dilectis. h. t.* & est certum tempus definitum quadraginta nempe dierum, intrà quos denunciatio fieri debet, post quos canonum purgatio adhibetur, *cap. vlt. h.t. in 1. compilat.* Hic modus luendi, vel diluendi crimina antiquissimus est in Ecclesia, vt in defectum probationis, reus ad purgationem per Episcopum diœcesanum cogeretur, *cap. 4. de offic. ordin. in 1. compilat.* In sacerdotibus quidem improbatus, maximè si sponte fieret, vt ostendit Cornelius Papa, qui seculo Apostolorum floruit in *Ep. 2. relata in can. Sacramentum. 2. q. 5.* Sed & in monachis: ideò S. Hugonem Cluniacensem monasticæ religionis obtentu non iurasse, sed fidem suam coram oculis Dei interposuisse scribit Lambertus in sua historia. Baronius *anno 1077. n. 12.* Iure tamē communi tenentur iurare, *can. sæpè. 2. q. 5.* Imò & quoties necessitas id exigit summi etiam Pontifices hoc examen non recusarunt: Pelagius enim, qui fuit ante Gregorium, accusatus quòd mortis Vigilij Papæ antecessoris sui conscius esset, tenens Euangelia, & Crucem Domini super caput suum in ambonem ascendens satisfecit cuncto populo, & plebi quia nullum malum peregisset contra Vigilium, vt scribit Anastasius. Ex quibus apertè constat falli eos, qui huius moris S. Gregorium faciunt autorem. Fuit quidem varius iurandi modus iuxta sacrorum canonum statuta; nempe super corpus BB. Apostolorum, vt est apud eundem Gregorium, *Ep. 23. lib. 2. can. habet. 2. q. 5. & in Ep. 18. lib. 6. apud Burchardum lib. 1. c. 96.* super reliquias Martyrum, *cap. 13. in legibus Frisionum.* Hodiè frequenter purgatio fit super brachium S. Antonij, & ante corpus sancti Apollinaris in *can. quæ de causa. 2. q. 5.* Per Crucem etiam Domini, vt ex Anastasij loco citato constat: solebant enim accusati per quadraginta duas noctes ad Crucem stare,

ità vt qui caderet conuictus haberetur, vt indicant veteres formulæ post Marculfum editæ, & *cap.125.lib.5. Capitul.* sed hic modus canonicus non est; licèt enim iuramentum super Crucem Domini, rectum & canonicum sit; tamen hæc obseruatio superstitiosa damnatur, *cap.108. lib. 6. Capitular.* quemadmodum & illa quæ de talis Crucis signo obsignatis, & lanâ obuolutis super altare ponẽdis refertur in legibus Frisionum, *cap.4.* Fiebat etiã purgatio per Corpus & sanguinem Christi, tam in furtis, quàm in homicidiis, & aliis criminibus deprehẽdendis, *cã. sæpe, & can. vlt. 2. q. 5.* ab hoc onere tamen exempti sunt Episcopi, *can. Sacramentum, & seq. 2. q. 5.* Nec obest, quòd Gregorius VII. insimulatus simoniæ ab Henrico tertio Imperatore publicè Missam celebrauit, & post suam ità innocentiam probauit: *Ecce Corpus Dominicum quod sumpturus ero, in experimentum mihi hodiè fiat innocentia mea*, apud eundem Lambertum, id enim sponte fecit. Quo ritu quidam abutentes, coniecturas & diuinationes fingebant ex comestione & sumptione Corporis Christi: refert siquidem Balsamo *ad can. 61. synodi VI. in Trullo*, sacerdotem quemdam accusatum, quòd, magnâ quintâ feriâ sanctum panem daret, vt conuinceretur reus eo iudicio, quòd non facilè ebibisset pretiosum sanguinem IESV. Christi. Communior fuit per Euangelia, & sanctum Canonem Missæ, *cap. quoties. h. t. cap. laudabilem. de frigid.* Per sanctam consecrationem interrogari Presbyterum iussit Concilium Triburiense, *can. si quis presbyter. 2. q. 5.* quod est per Canonem Missæ. In his omnibus modis purgatioum adhibebatur tertia, quinta, septima manus, atque etiam duodecima, in legibus Frisionum, *dicto tit.* ac quartadecima, cùm grauitas causæ id exigebat, *cap. inter. h. t.* vel etiam pro qualitate personarum, vt notant versus allegati à glossa. Aliquando vnica manus sufficiebat, quod dicitur suâ manu iurare *lib. 5. feudorum, in constitut. Friderici de pace tenenda*; eius nempe manu qui infamiâ laborabat: sed quia facilè flagitio periurium addebatur, aliquem ad solius suæ manus purgationem non admittendum scribit *Iuo Ep.206.* sed plurimorum qui dicuntur *Compurgatores sacramentales*; Coniuratores in legibus Alamannorum & Ripuariorum, & eiusdem conditionis & ordinis esse debẽt, si sit Clericus de quo quæratur; qui manu tactis Euangeliis, vel super capsas Martyrum, vel super altare asseuerent se credere eum qui purgatur veritatem dicere; & innocentem esse ab omni suspicione, & diffamiâ, *cap. de testib. & cap. fin. h. t. cap. quoties. sup. de testib. tit. 6.* in legibus Alamannorum. Est autem hic vsus loquendi, manu se purgare, pro iurare, quia manus est fidei symbolum apud Xenophontem in Cyro, & Tacitum *2. Annal. Iurauere amici*

dextram morientis contingentes. Vnde mentis, & consilij nostri esse ministra dicitur apud Libanium *declamat. 23.* τὴν γνώμην δὲ ἧ χεὶρ ὑπηρέτησεν, id est, *Consilium verò cui manus subministrabat.* Cum iuramenti fides exigitur, solet manus adhibitæ cautio proponi. *Anastas. in Vigilio.* Augustus & Augusta cautionem manus suæ ei ostendentes de Anthimo reuocando instituerunt. Quæ ratio fuit cur periuris manus amputari soleat, *cap. 1. lib. 3. Capitul.* Id licèt passim obseruatum, Ecclesia in purgatione presbyterorum non admittit, propter reuerentiam Corporis Christi, quod per manum conficitur, vt ait *can. si quis presbyter. 2. q. 5.* Nec verò semper, & in omnibus causis purgatio duorum, vel plurium coniuratorum admittebatur olim, sed in criminalibus tantùm, quod probat Iuretus ex tribus constitutionibus Syluestri, Felicis, & Augustini relatis in veteribus quibusdam compilationibus. In ciuilibus verò semper vnica manus satisfecit. Nec quidam potest sibi blandiri, qui ex *dicto cap. 33. de testib. & cap. vlt. de frigid.* contrarium probare nititur, qui loci meritò eius sententiam falsi conuincunt, quum loquantur de vitio, cuius purgatio desideratur.

DE PVRGATIONE VVLGARI,

Tit. XXXV.

PVRGATIONI Canonicæ opponitur vulgaris, sic dicta quòd vulgi superstitione inuenta fuerit; quæ fit per coniecturas & diuinationes, *can. monomachiã. 2. q. 5.* quod ideò damnauit Ecclesia, quia tentatur Deus, quamuis olim in veteri Testamẽto, & Nouo variæ probationes essent receptæ per aquam feruentem, per ferrum candens, per ignem, quo scelus expendi, & diluі credebant; *Scelus exuritur igni,* inquit Virgilius *6. Æneid.* Festus vocat hoc genus purgationis, *Sufficionem*: & hæc notissima sunt ex innumeris ferè locis Capitularium, Iuonis in Epistolis, Aymoini & aliorum. Nam & Concilio Moguntino expurgari seruus super vomeres duodecim ardentes iubetur, *can. qui presbyterum. 17. q. 4.* & pudicitia fœminarum vulgò explorabatur per ignem: sic enim Cunegundis castitatem suam comprobauit, ignitos vomeres nudis pedibus premens coram Henrico Imperatore marito suo, apud Crantzium *Metropol. 4. cap. 5.* Apud Iudæos adulterium detegi, & conuinci per examen aquæ frigidæ, & πότον ἐλέγχου id est *poculum*

redargutionis existimabant; sacerdos enim mulieri suspectæ hæc verba pronunciabat; ἔκπιε πότν ὁ τὰ κεκρυμμένα σοῦ, καὶ τὰ δηλοῦμενά σοι ἀπαμφιέσει καὶ ἀπογυμνώσει, id est, *Bibe poculum redargutionis, quod incerta, occultáque nudabit ac deteget*, scribit Philo Iudæus, *libr. de specialib. legib.* Nec in hoc tantùm negotio, sed in omnibus hic ritus adhibebatur, ità vt reus ad æneum mallari, id est, ad iudicium diceretur vocari, *tit. 55. legum Salicar.* De Caldario, quod Græci χαλκεῖον, sæpiùs fit mentio apud Autores, quod Saxones vocabant, *Ordaleum*. De his in lucem euulgauit Sirmondus tria diplomata ad Epistolas Goffridi meritò obseruanda: formam celebrandæ huius purgationis videmus in legibus Æthelstani Regis Angliæ, *cap. 8.* & hoc iudicium nō semper admittebatur, putà diebus festiuis, & ieiuniis, *sed quibus pax, & concordia inter Christianos habeantur, & omnis dissertatio componatur*, ait *can. 18. Concil. Aënhamensis* in Anglia, nec sinè ministro, siue Officiali Episcopi cum clericis, & similiter cum iustitia Regis cum legalibus hominibus, vt est in *l. 10. legum Ecclesiasticarum S. Eduardi Regis.* Imò quod magis notatu dignum est, fidem Christianam his firmatam, & probatam prodigiis fuisse constat. Refert enim Crantzius *3. Metrop. cap. 34. & 42.* Poponem Episcopum Lesuuicensem, missum ad Henricum Regem Daniæ, hostem Christianorum, de fide concionem habuisse, & posteà candens ferrum quod chirothecæ formam præferebat induisse, summo cum omnium adstantium stupore, qui mox Christo crediderunt: sed hæc sæpiùs necessaria fuerunt, vt signis apertis pertinacia infidelium conuinceretur. Quia tamen vulgus in his experimentis totam fidē collocabat, & hisce rebus plus tribuebat, quàm summo rerum Autori, Nicolaus Papa, & post eum multi alij ea improbarunt, & exerceri vetuerunt, vt scribit Iuo Carnotensis *Epist. 74. can. consuluisti. 2. q. 5.* & post eos Innocentius III. *cap. 18. Concil. Lateran.* Quæ penitùs fuisse interdicta declarat Honorius in *cap. vlt. h. t.* Quibus adiungi sermo de duellis non debet, quæ pariter prohibita fuisse notum est, & iam satis de his, *titulo de Clericis pugnantibus in duello*, egimus.

DE INIVRIIS, ET DAMNO DATO,

TIT. XXXVI.

HIc titulus quum ſit de criminibus, debuit anteponi ſuperioribus duobus in quo agitur de iniurijs & damnis datis; & hunc ampliorem Raimũdus fecit, quàm prima compilatio, quæ concipitur tantùm de damno dato, & quidem optimè: quia iniuria non conſiſtit tantùm in verbis, contumelijs, libellis famoſis, & maledictis; verùm etiam omne quod non iure geſtum eſt complectitur, ex ſententia Labeonis, qui iniuriam fieri docet re, aut verbis; re quidem, quoties manus inferuntur, *l. 1. ff. eod.* de qua h. t. quæ duplex eſt, aut enim perſonæ, aut rebus infertur, perſonæ, vt in *cap. olim. h. t.* in quo pœna ſtatuitur aduersùs Iudicem ſecularem, qui καταγελάσας τῶν φρικτῶν τῆς ἐκκλησίας θεσμῶν τε, καὶ νόμων. Id eſt, *irridens Eccleſiæ ritus & leges*, vt eſt in *can. 3. ſynodi Conſtantinop.* Epiſcopum banniuerat, proſcripſerat, id eſt mulctâ pecuniariâ corripuerat: *Bannum* enim mulcta eſt, proſcriptio, confiſcatio, apud Hincmarum in Epiſtola ad Carolum Regem; vnde *Bannus dominicus*; *Bannus Regius*, & *Bannum adimplere, componere, & ſoluere* in legibus antiquis. Re etiam contrahitur iniuria, cùm vel loci dignitas, & prærogatiua non ſeruatur, vt ſi quis Epiſcopi domum, vel Presbyteri cum armis fuerit ingreſſus; *Qui curtem armatus ingreditur*, inquiunt leges Alamannorũ, *tit.* 10. *& 11.* Iniuria grauis æſtimatur cùm fori Eccleſiaſtici præſcriptio contemnitur, *can. non placuit. 16. q. 7.* hoc ſacrilegij crimen publicè puniendum eſt, *cap.* 113. *Capitul.* Et quemadmodum Curialibus iniuria irrogata non ipſos dumtaxat tangit, *ſed ad regiæ dignitatis offenſam ſpectat*, vt loquitur Fridericus, *lib. 3. tit. 33. cap. 1. Conſtitut. Sicul.* ità & offenſa clericorum ad Chriſtum pertinet, vt eſt in *cap. 98. lib. 6. Capitular.* ideóque pœnam anathematis ſtatuit ſynodus Conſtantinopol. *can. 3. can. accuſatio. 2. q. 7.* Legibus antiquis qualiſcumque iniuria illata Epiſcopis, Presbyteris, & alijs, Vuirgildo componebatur, ſiue vulnera inflicta fuiſſent, ſiue verbera; quod redolebat ius antiquum XII. Tabularum, quo, certo pretio totum crimen exſoluebatur, donec pœna talionis ſucceſſit, ac deinde extraordinaria in iudicis arbitrio poſita, vel æſtimatione, *l. qui iniuriarum*, *& l. vlt. ff. eod. Paulus libr. ſentent. eod. tit.* §. *moribus.* quæ æſtimatio pro diuerſitate perſonarum fieri debet, *l. 4. C. eod.* ideóque conſtitu-

tionibus Siculis accuratè fuit obseruatum. *Circa passos*, inquit, *iniuriam habeatur discretio personarum qua iniuriam inferunt, & qua patiuntur, si sint publica vel priuata, & in quo dignitatis speculo constituta, quo loco, quibus prasentibus, an in iudicio vel extra &c.* Præter rationem iniuriæ fit quoque æstimatio damni, quod ex iniuria contigit, vt si quis pugno, vel lapide percussus fuerit operæ ci præstabantur, quas fecisset, si morbo non fuisset impeditus, vel quas in posterum non possit habere, *l. qua actione. ff. ad leg. Aquil.* similiter & impensæ in Medicos, *cap. 1. h.t.* iuxta legem diuinam, *cap. 21. Exodi.* Et hæc iniuria re fieri dicitur, simúlque in personam, ad illius differentiam quæ re fit, sed non rectà in personam, *cap. 2. 3. 4. & 6. h.t.* vt si quis domum, vel aream, vel messem alterius incendit, vel quid aliud fregerit, ruperit, *d. cap. 6.* quod & iure ciuili proditum est, *si modò sciens, prudénsque id commiserit*, ait Caius in *l. qui ades. ff. de incend. ruin. nauf.* excusatur ignorantia, & damnum iniuriâ datum non censetur, nisi culpa, aut negligentia insit, *cap. vlt. h. t.* quam distinctionem dilucidè affert *Paulus 5. sentent. tit. 3.* vt qui consultò incendium fecerint summo supplicio afficiantur, qui per incuriam dupli compendio; *suo tantùm consilio*, inquiunt *leges Saxonum tit. 5.* inter consilium, siue propositum, & incuriam hâc positâ differentiâ: quòd pœna voluntatis, sit talio; vt qui ignem sciens & volens immisit igne comburatur; negligentiæ verò æstimatio fit dupli; Et hæc negligentia intelligitur, quoties aliquid omissum est, ne damnum accideret, *d. cap. vlt.* Legibus Vuisigothorum, *qui ignem apposuerit spinis, stipulis, & tribulis ad coquendum cibum, vel frigus arcendum, si ignis longiùs diffusus alienam messem, domum, vineam incenderit, non duplum, sed damnum prastare tenetur, lib. 8. tit. 2. cap. vlt.* secundùm ius diuinum, quod sequitur Gregorius in hoc titulo, quæ omnia satìs vnicuique peruia sunt.

DE POENIS,

TIT XXXVII.

TITVLVS hic generalis est, totam huius libri materiam respicit; & quum de varijs criminum generibus actum sit, restat agendum de pœnis vnicuique enim delicto sua pœna debetur, siue ea legitima sit, siue extraordinaria, à qua non licuit iure ciuili appellare, *l. si qua pœna. de verbor. signif.* quia appellaretur à lege ipsa; ab extraordinaria verò appellatur,

quia eſt arbitraria, *cap. de priore. ſup. de appellat.* Hodiè quidem iure ciuili omnes pœnæ ſunt arbitrariæ, *l. hodiè. ff. eod.* pariter iure canonico. Licèt enim diuerſæ ſint pœnæ à canonibus inſtitutæ, quæ & ideò canonicæ dici debent; ſicut quæ à legibus proficiſcuntur legitimæ, *cap. ad reprimendam. ſup. de offic. Iudic. ordin.* non ideò tamen minùs ſunt arbitrariæ, cùm arbitrio iudicis committatur decernere regradationem, depoſitionem, ſuſpenſionem, priuationem officij, vel beneficij, excommunicationem, & ſimilia, quæ canonibus continentur, de quibus fusè gloſſa in *Clement. cupiente, de pœnis.* Hæ pœnæ canonibus definiuntur vt certæ ſint; quas iudex Eccleſiaſticus poſſit infligere, *πρὸς τὸ διάφορον τοῦ ἁμαρτάνοντος*, id eſt, *pro varietate delinquentis*, ait *cap. 48. Conſtit. Apoſtolic.* non ad inſtar medici imperiti, vno collyrio morbos omnes ſanantis, *can. neceſſe 29. diſt.* Et inter canonicas pœnas aliæ ſunt ſummi & ſtricti iuris, aliæ conſuetudinis, *τὰ τῆς ἀκριβείας, καὶ τὰ τῆς συνηθείας*, vt eſt apud D. Baſilium, *can. 3. ad Amphilochium*, & *can. vlt. ſynodi VI. in Trullo*: illæ irrogantur non reluctantibus, ſed ſponte ſuſcipientibus: ijs verò qui duriorìs fuerint ceruicis mitiores imponuntur: in quo miranda eſt benignitas Eccleſiæ, quæ habità ratione perſonarum, affectionum, vitæ, ſtudiorum, & qualitatis peccati, morbo vnicuique conuenientem affert medicinam, vt docet Balſamo *ad d. can. 3.* & filijs tantùm ſuis, nempè fidelibus Chriſtianis, pœnas canonicas imponit, non alijs qui vel è gremio matris receſſerunt vel obſtinatè perſeuerauerunt in peccato; ità vt medicamenta ſpiritalia non proſint ijs contra quos pœnis extraordinarijs eſt agendum, & alijs quàm quæ fidelibus, illis enim honor dari non debet, vt ijsdem pœnis plectantur, *τούτοις γὰρ ἀκοινώνητα παντελῶς εἰσὶ τὰ τῶν πιστῶν*, inquit Balſamo *ad can. 76. D. Baſilij.* Porrò extraordinariæ pœnæ duplices ſunt, aliæ dicuntur citra iuris ordinem irrogari, exemplo iuris ciuilis, quæ pendent ex arbitrio iudicantis, cùm iudex notionem ſuam adhibet, habitâ ratione perſonarum, veluti nobilium, *cap. vlt. h. t.* rerum, *cap. tua*, negotiorum & locorum, *cap. dilectus*, & *cap. conqueſti. infr. de ſent. excom.* Quæ vt dixi, quamuis ſint extraordinariæ, tamen ſunt canonicæ, quia his modum poſuerunt canones, vtpotè ne pro corrigendis exceſſibus, & puniendis criminibus mulcta pecuniaria imponatur, *cap. 2. h. t.* ſed vel ſuſpenſio, vel regradatio, vel qua alia pœna ſtatuatur, prout criminis grauitas requirit; quum non ſemper idem crimen eodem pacto ſit vindicatum, vt de homicidio ſtatuitur in *cap. ſicut dignum. ſup. de homicid.* Quoties verò ius certum eſt,

& pro ratione culpæ pœna canonibus definita est , tunc illud iudicium non est arbitrarium , sed pœnæ legis est standum , quæ mutari non debet , sicut de iudice delegato statuitur in *cap. de causis. supr. de offic. iud. deleg.* Exempla innumera vidimus de maledico, de percussore , de non ordinato ministrante , per saltum promoto , & alijs, in *cap. ad aures. de ijs qui Prælatum occiderunt* , vt beneficijs priuentur , & nunquam alia obtineant ; & *cap. vlt.* vt subditi fidelitatem excommunicato domino non præstent. Aliæ pœnæ extraordinariæ omninò sunt , quæ non probantur iure canonico, sed ab his abstinere debet iudex Ecclesiasticus , qualis est pœna sanguinis, *cap. 5. & cap. sententiam. supr. ne clerici, vel monachi* : verbera , vel flagella atrociora quibus elicitur sanguis, vel aliquod vulnus infertur, *cap. prætereà. sup. de cler. percuss. can. cùm beatus. 45. dist.* Denique omnes capitalium pœnarum gradus , ad furcam , vel ignem damnatio, & quæ sunt morti proxima, vt metalli coërcitio, deportatio, ludus gladiatorius , *l. aut damnum. l. capitalium. ff. eod.* pro quibus indicendis Ecclesia remittit reos ad brachium seculare, *cap. quum non ab homine. sup. de iudicijs.*

DE PENITENTIIS, ET REMISSIONIBVS.

TIT. XXXVIII,

TITVLVS superior est de varijs pœnarum generibus, hic specialiter de penitentijs, quæ imponuntur duobus modis ; aliquando in foro exteriori pro tribunali, cum causæ cognitione , quod nos forum contentiosum vocamus, *cap. tuæ. super. tit. cap. 1. sup. de eo qui furtiuè ord. & toto tit. inf. de sent. excom.* Aliquando in foro interiori, in examine conscientiæ, vt hoc tit. quo agitur de penitentijs quæ iniunguntur à Cōfessarijs, quæ statim *cap. 1.* distinguūtur; aut enim crimen publicum & notoriū est, aut occultū; si publicū, publicâ penitētiâ reparādum: hic enim fuit veteris Ecclesiæ ordo , vt eo exemplo deterrerentur qui publicè peccare non erubescerent, & testes sibi suorum scelerum quærerent ; *Vsque adeò* , inquit D. Augustin. *in Enchirid. ad Laurentium, cap. 8. vt non solum occultanda, verùm etiam prædicanda, ac diffamanda peccata videantur* ; qui & refert ideò notoria & manifesta crimina clamores dici *Genes. cap. 18. Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est,*

tuò

τὴν κραυγὴν vocat *Paulus 4. ad Ephes.* Ad hæc crimina expianda rei ab ingressu Ecclesiæ prohibebantur, & pro ratione delicti tempus penitenriæ, καιρὸν μετανοίας, id est *tempus expiationis*, vt loquitur Zonaras *ad can. 2. synodi Laod.* eis præscribebatur, intrà quod à consortio fideliũ & participatione sacramentorum arcebantur, nec erant digni precibus, & stationibus, vt docet Chrysost. *in epist. ad Eph.* iuxta sententiam D. Pauli; *Quicumq; participant, non sunt in penitentia.* Extra fores igitur & ambitum Ecclesiæ sistebantur, omnibus exosi, vt nec primum inter penirentes haberentur, sed velut arreptitij ante locum substrationis stabant & dicebantur χειμαζόμενοι; id est, *hybernantes*; quòd procellis & aëris iniuriæ expositi, procul ab omni tecto orarent, vt explicat Balsamo *ad can. 17. synodi Ancyr.* Deinde ad locum fletus & luctus admittebantur, qui πρόσκλαυσις dicebatur, vt constat ex celebri Epistola canonica Gregorij Thaumaturgi, *can. vlt.* in qua quinque loca penitentibus statuit, πρόσκλαυσιν, ἀκρόασιν, id est, *auditionem*, ὑπόπτωσιν, id est, *subiectionem*, seu *substrationem*, σύστασιν, id est, *congregationem* fidelium consistentium, & μέθεξιν τῶν ἁγιασμάτων, id est *participationem sacramentorum.* Alij tamen vulgò quattuor tantùm loca statuunt, Balsamo *ad can. 76.* D. Basilij εἰς τοὺς δ' τόπους. ità etiam Theodoretus in *epist. 77.* quia scilicet illa quatuor tantùm loca enumerantur, quæ penitentibus assignantur antequàm ad oblationis, τῆς προσφορᾶς, id est sacramentorum participationẽ veniant, quæ facit quintum locum, vt clarè patet ex *can. 56.* D. Basilij. In primis igitur pro foribus Ecclesiæ sistebantur, *d. can. vlt. D. Gregorij, & d. can. 56.* Basilij, comâ abrasâ, vel detonsâ, *can. 11. synod. Agath. can. 12. synodi III. Toletan. cap. 52. lib. 6. Capitular.* Gregorius Turonensis *lib. 6. cap. 28. Caput totondit, atque penitentiam accipiens spiritum exhalauit:* ità vt monachis similes essent, ait Sidonius *Epist. 74. lib. 4.* cum veste lugubri; *can. 5. synod. Ancyr.* vel nudi virgis cæderentur, vel in cinere & cilicio volutarentur; vel pectora tunderent, vel aliquo alio genere supplicij pœnas luerent pro iudicio Episcopi & cleri, & fideles in ingressu rogarent vt precarẽtur pro ipsis, *can. penitentes, & seq. 5. dist.* vt de Fabiola nobili fœmina refert D. Hier. *Epist. 30.* Exuebantur præterea officijs, dignitatibus, honoribus, militiâ denique, & omnibus priuilegijs, imò & vestibus honoratioribus, sicut milites armis, *can. admonere. 33. q. 2.* nec vlteriùs ea repetere poterant, nisi iudicio Episcoporum, *can. falsus. de penitent. dist. 5.* Sigebertus in Chronico; *Ludouicus Imp. à suis desertus, ac proditus, & in potestatem filiorum reductus, Episcoporum iudicio arma deposuit, & ad agendam penitentiam inclu-*

sus est. Et Iuo epist. 135. Coacto rigore Ecclesiastico arma ei abstulimus. Hanc supradictam pœnarum varietatem latè describit Ioannes Climacus *lib. de inanis vitæ fuga.* A foribus autem Ecclesiæ & loco fletus, ad ἀκρόασιν perueniebant penitentes, quæ fiebat in porticu vestibuli, vbi diuinæ scripturæ eis exponebantur, qui locus dicebatur νάρθηξ, *ferula*; non quòd ibi penitentes cæderentur, aut prædictas pœnas luerent, sed quòd præceptis & disciplinis, ac diuinis scripturis imbuerentur. Licèt duo diuersa essent loca auditionis, & fletus, non tamen diuersum, sed vnum, & idem tempus eis præscribebatur, *can. 12. synod. Nicenæ, & can. 4. synod. Ancyr.* vt annotaui in Obseruationibus meis. A porticu ad locum interiorem, ὑπόπτωσιν, producebantur, vbi erant Catechumeni extra ambonem; erat enim separatio quâ à fidelibus Catechumeni distinguebantur, & in ea positus erat ambo, seu pulpitum, quo Euangelium tam ab his, quàm ab illis audiri posset; illícque penitētes ad terram proni & prostrati tam diù manebant, quamdiù Catechumeni, qui ad consecrationem Corporis Christi exire simul iubebantur; canebat enim Subdiaconus; οἱ ἀκοινώνητοι περιπατήσατε, id est, *qui non communicatis deambulate*, vt est in responsis Canonicis Timothei Alexandr. quæ verba ibi Balsamon interpretatur οἱ κατηχούμενοι περιέλθετε, id est, *Catechumeni exite*; & statim egrediebantur, τότε ἐξήρχοντο, ait Zonaras ad *can. 5. synodi Neocæsar.* Pendente illo tempore ad penitentiam præstituto, ait illos tres partes penitentiæ explere debere; in primis contritionem, quæ varijs cruciatibus & doloribus expendebatur; tum deinde confessionem coram Episcopo & clero; ac postremò exomologesim, quæ est satisfactio; quibus peractis manus illis imponebant, vt semper fieri solitum, *d. can. penitentes.* & illud reconciliari dicebatur: quod quidem non licebat Presbyteris, *can. si iubet, 26. q. 6.* nisi ex præcepto & concessione Episcopi, *can. Aurelius. ead.* sicut enim Presbyter publicam penitentiam indicere, & ab Ecclesia expellere non poterat, ità nec reconciliare, *cap. accedentibus. sup. de excessib. prælat.* Id tantùm Episcoporum munus erat, qui etiam in communionem recepto penitente literas per parochias dirigebant, quibus hoc cunctis notum fieret, vt videre licèt in *Concil. Arausic. I. & can. cùm aliquis. 11. q. 11.* Quibus omnibus peractis penitentes ad σύστασιν, id est *congregationem fidelium*, seu *consistentiam* intromittebantur, & stationes communes simul agebant, & consequenter ad sacramentorum participationem recipiebantur, *can. tempora. & can. his qui. 26. q. 7.* hoc est quod ait D. Cyprianus, *Epist. 15. Per manus impositionem Episcopi & cleri ius communicationis*

accipiant. Formulam impositionis manus habemus in *Constitut. Apostol. cap. 9. lib. 8.* Verumtamen non semper per communionem illis concessam ad perceptionem Corporis Christi admittebantur; sed sæpius annum, vel plus agebant communicantes cum fidelibus in orationibus tantùm, ieiunijs, & stationibus publicis, *κοινωνησάτωσαν χωρὶς προσφορᾶς*, id est, *communicent sinè oblatione*, inquit *synodus Ancyr. can. 5.* & ità Zonaras communionem interpretatur, *τὴν μετὰ τῶν πιστῶν στάσεως, οὐ τὴν μετάληψιν τῶν ἁγιασμάτων*, id est *solam consociationem cum fidelibus*, non corporis & sanguinis perceptionem. Quo facto, & elapso anni tempore ad plenam communionem recipiebantur, quæ perfectionis gratia, *τὸ τέλειον*, dicebatur in *can. 4. eiusdem synodi.* Ad hanc participationem sacramentorum erat destinatus locus, vbi fideles accedebant omnes, extra tamen cancellos, quibus altare & subsellia sacerdotum distinguebantur, intrà quos laici ad communionem admittebantur, *cap. 1. sup. de vit. & honest. cleric.* Non idem fuit statuendum in Presbyteris, quod in laicis; siquidem Presbyteris penitentibus non imponebantur manus, quibus nec publica penitentia iniungebatur, *can. confirmandum, & seqq. dist. 50.* sed si quando graue & capitale delictum ab his commissum foret, quod publicam penitentiam mereretur, sacerdotio priuabantur, & peregrinari aliquot annos cogebantur, *can. si quis sacerdos, & seq. 30. q. 1.* nec grauius ab Ecclesia puniebantur, nisi in crimine hæreseos, & simoniæ, quæ est hæresis, *can. 29. & 30. Apostol.* vt distinguit Balf. *ad can. 32. D. Basilij*; quam ego differentiam non facilè probem; innumeris enim propè locis demonstrari posset ob alia facinora, alijs pœnis quàm depositione mulctatos Presbyteros fuisse; nisi id ità intelligendum sit, Presbyteris non imponi penitentiam solitum fuisse, quandocumque non essent regradati, sed depositi; quia depositi retinent characterem & sacrum ordinem, qui quamdiu durat non est denuò eis manus imponenda, nec publica iniungenda penitentia, sed tunc demum cùm regradati sunt, & omninò à communione fidelium amoti, *can. 1. synodi Neocæsar. can. Presbyter. 28. dist.* & sic debet intelligi *cap. quæsitum. h. t.* & *can. si quis Presbyter. 30. dist.* quibus & publicam penitentiam facere Presbyterum posse docetur: vbi tamen gloss. addit eos quidem publicè penitentiam agere, vt ex *d. can. si sacerdos*, dictum est, sed non solennem, qualem nempè alij penitentes cogebantur perficere, *d. can. in capite. 50. dist.* Alterum restat videndum, de penitentijs criminum occultorum, in quibus non pœna canonica, vel publica, sed priuata iniungitur pro arbitratu sacerdotis

cap. Deus qui, 18. h. t. vel κατὰ τὴν ἐπισκοπικὴν διάκρισιν, *secundùm Episcopale iudicium*, vt loquitur Balſamo *ad can. 46. Carthag.* nam frequentiùs omnes penitentes iudicium accipiebant ab Epiſcopo & Clero, intrà abſidem Eccleſiæ, vt idem Balſamo docet. Eſt autem abſis, arcus, ſeu teſtudo ſanctuarij, in cuius medio poſitum erat altare, quam diuidebant cancelli, iuxta quos confeſſiones penitentium fiebant, & Epiſcopus adſtante clero, penitentiam dabat ſinè impoſitione manus, & tunc confitentium peccata publicè recitabantur; quod Leo primus videtur ſuſtuliſſe *epiſt. 80. cap. 2. de quo in can. quamuis. de penitent. diſt. 1. ne de ſingulorum peccatorum genere libellis ſcripta confeſſio recitetur*, quum reatus conſcientiam ſufficiat ſolis ſacerdotibus indicari confeſſione ſecretâ; quod tamen non ex præcepto, ſed ex plenitudine fidei fideles feciſſe docet. Alioquin omnes publicè confitentes ad publicam penitentiam ſæpiùs euocati fuiſſent propter crimina occulta, quæ confeſſione manifeſta fiebant. Qui tamen quò liberiores erant ad peccata manifeſtanda, eò mitiùs tractabantur, *can. presbyterum. 50. diſt.* Contià, ſemper adhibitos fuiſſe ſacerdotes qui peccatorum confeſſiones audirent, & penitentiam ſtatuerent, non eſt dubitandum, qui Penitentiarij dicebantur; maximè cùm numero Chriſtianorum creſcente, auctus ità fuit confitentium numerus, vt Epiſcopus partes ſuas alijs demandare cogeretur: nam primitus ſoli Epiſcopi audiebant confeſſiones: & ideò Balſamo ad interogationem Marci Patriarchæ, an Presbyter ſecularis poſſet audire ἐξαγορείας cum permiſſu Epiſcopi, reſpondet poſſe, & penitentium reconciliationem facere κατὰ κρίσιν ἐπισκοπικήν: ſtatutum enim fuit vt in ſingulis Eccleſijs præeſſet presbyter Penitentiarius ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβύτερος, vt ſcribit *Socrates lib. 5. cap. 19.* qui ordo ſeruatus ab initio hucuſque floruit; licèt in Orientalibus Eccleſijs aliquando fuerit amotus, *can. quidam. de penitent. diſt. 1.* maximè odio Nouatianorum, qui à confeſſione peccatorum abhorrebant, vt teſtatur D. Ambroſius, *lib. de Penit. c. 2.* Quod factum improbat idem Socrates, ac etiam Nicephorus, qui ob eiectos Presbyteros Penitentiarios diſciplinam Eccleſiaſticam emarcuiſſe, & deſciuiſſe contendunt. Ad hoc conciliũ allectũ fuiſſe Nectarium Orthodoxum Conſtantinopolitanũ Archiepiſcopũ ipſimet aſſerũt, non quidem vt ab eo derogatum fuerit canoni Eccleſiaſtico, & ſublati omnino fuerint Presbyteri Penitentiarij, ſed tantùm vnus qui tunc ſcandali anſam præbuerat. Nam & poſterioribus poſteà ſeculis confeſſiones penitentium audiri ſolitas à ſacerdotibus in Eccleſia Conſtantinopolitana conſtat; imò Nouati exemplo

contrà sentientes damnati sunt, vt scribit Balsamo *ad can. 52. Apostol. & in can. 6. & 7. synodi Carthag.* Præceptum hoc fuit semper vniuersalis Ecclesiæ, quod vt exactius custodiretur, Innocentius III. in Concilio generali statuit vnumquemque Christianum semel in anno confiteri debere peccata sua, & Sacramentum Eucharistiæ sumere ad minus in Paschate, *cap. omnis. h. t.* in quo, & id additur quo fraus impediatur, vt coram proprio sacerdote, id est Parocho fiat exomologesis, non coram peregrino sine literis, & testimonio, vt statuit *Felix III. in Epist. 3. cap. vlt. & cap. 49. lib. 7. Capitular.* nisi tanta sit necessitas, vt id beneficium differri non possit, veluti in articulo mortis, *can. si presbyter. 26. q. 5.* nam & valet hoc casu confessio facta proximo laico, qui non est sacerdos, *can. 1. de penit. dist. 6.* quemadmodum baptismus, *can. sanctum. de consecrat. dist. 4.* non tamen fœmina id exsequi potest, nedum Abbatissa, *cap. noua. hoc tit.* Quæsitum fuit à Marco Patriarcha Constantinopolitano, an præfectæ Monasteriorũ possent subditarum monialium ratiocinia, λογισμοὺς suscipere, *interrogatione 34.* Cui respondet Balsamo, non licere, quum nec præfectus monasterij non sacratus, etiam Episcopi permissu, possit. Ex quibus dubitem an, λογισμὸς, accipiatur pro confessione, quæ Græcis est, ἐξαγορεία, cùm id de ratiociniis potius, & negotiis monasterij intelligendum videatur, de quibus *sup. tit. de obligat. ad ratiocinia.*

De remissionibus est altera pars huius tituli. Remissio nihil aliud est, quàm indulgentia, siue relaxatio pœnæ, abolitio criminis: ità sumitur remissio apud Iurisconsultos, Vlpianum *tit. de remissionibus.* vocatur noui operis nuntiationis abolitio, à Prætore facta, *l. 1. ff. de operis noui nunt.* hanc remissionem quilibet penitens pro culpis suis obtinet, vel à summo Pontifice, qui plenariam habet iurisdictionem, vel ab Episcopis pro ratione temporis Concilio generali definiti, *in cap. 14. hoc tit.* non verò generaliter possunt Episcopi indulgentiam concedere, sed tantùm limitatam (quamuis quidam contrarium senserint) scilicet quando publicè in Ecclesia solennem Missam celebrant, vel pro ambone loquuntur facultatem restrictam tunc habere contendunt; in foro verò penitentiali, plenariam, vt sensit Innocentius IV. *in cap. pen. hoc tit.* quod non admittendum: nam in hoc foro penitentibus quidem datur venia, sed non relaxatur pœna temporalis, iuxta sententiam Ostiensis, & Panormitani, & confirmatur in *cap. 1. hoc tit. in 6.* & à D. Thoma. Ità vt pœnæ relaxatio pendeat ex sola iurisdictione summi Pontificis, à quo Epis-

copi, vel delegati definitam & circumscriptam accipiunt, sicut magistratus à Principe, qui solus indulgentiam pœnæ liberaliter dat, vt de deportatis, relegatis, & pœnæ seruis dicitur *in l. 2. 3. & 11. C. de sententiam passis.* hæc pœnæ remissio non restituit famam, *l. 5 C. Theod. de indulgent. criminum. l. 2. C. de abolitione generali.* nisi nominatim id expressum sit, vel restitutio in integrum fieri dicatur, quæ verba explicat Antoninus de ordine; & ceteris honoribus in *l. 1. C. de sententiam passis.* Est & alia indulgentia quæ non pertinet ad hunc titulum, quando ex mera liberalitate aliquid fit, vt de decimis noualium dicitur in *cap. ex parte. sup. de decim.* vel de ratione temporis, quod partibus ad litem prosequendam prorogatur, vt tempus non noceat, *cap. dilecto. de verb. sig.* hæc remissio à quibusdam dicitur remissa, à Tertulliano *4. contra Marcionem, cap. 18.* & alibi sæpe: sicut *Ascensa Domini* dicitur Ascensio in regulis Monachorum S. Benedicti; & *proba*, dicitur probatio in *l. 1. C. Theod. de stratoribus; vnus solidus probæ nomine posceretur.*

DE SENTENTIA EXCOMMVNICATIONIS, TIT. XXXIX.

ADDITVR pro corona totius libri, qui est de criminibus & pœnis, tractatus de Excommunicatione, quæ est durior & asperior pœna, quâ vti possit Ecclesia, *can. corripiantur. 24. q. 3.* & quæ successit in locum mortis in veteri lege reis infligi solitæ: *hoc nunc agit in Ecclesia excommunicatio quod agebat tunc interfectio*, ait D. Augustin. *q. 39. in Deuteron.* & apud Iurisconsultos capitis deminutio maxima, quæ erat mors ciuilis, familiam, ciuitatem, & libertatem tollens, *l. 11. ff. de capite minut.* Excommunicatio etenim est capitis deminutio in *cap. qualiter, 24. de accusat.* quâ quis ab Ecclesiæ communione repellitur, & morti traditur, *can. omnis. 11. q. 3. inobediens mucrone spiritali truncatur, & eiectus rabido dæmonum ore discerpitur*, inquit D. Hieronymus *Epist. 1. ad Heliod. can. absit. 11. q. 3.* Similis erat stylus decretorius, quem exheredationi tribuit Seneca 1. *de clementia, cap. 14.* quo anima percutitur, *cap. si quis. sup. de reb. Eccles. alien.* Primis siquidem temporibus qui Sathanæ in interitum carnis, εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς tradebantur, sæpius statim à dæmonibus corripi, & torqueri palàm aduertebantur. Paulinus enim in vita D. Ambrosij quendam ab eo Sa-

thanæ traditum, eóque momento à dæmone correptum, & in partes discerptum fuisse scribit. Quæ excommunicatio vulgò dicta est Anathema Maranatha, & Catathema ἀπὸ τοῦ ἀνωπτεσθαι, id est, sursum ponere, vel suspendere, quod est deuouere, & deuotare, vt interpretatur D. August. *quæst. in Numeros, lib. 4.* Quæ verba sunt execrationis & detestationis, siue destinationis ad extremum exitium; deuouere enim sumitur pro diris & imprecationibus alicui malum optare: Romani enim quos impunè occidi posse iudicarent, diis inferis deuouere solebant τοῖς καταχθονίοις καταναμάζειν dicit Dionys. Halicarn. *lib. 2.* quod etiam dicebant ἀναθεῖναι, id est, *deuouere, sacrare*; vnde & sacer homo dicitur ἀνάθεμα, quem populus iudicauit ob maleficium, & quem impunè quilibet occidere potest apud Festum, & apud Varronem *quiuis homo malus ac improbus, sacer dicitur, quasi iam dæmonibus consecratus.* Quapropter rectè nomen anathematis congruit huic maiori excommunicationi, quæ vocatur à Deo separatio, *can. certum est. 24. q. 3.* Quam tantùm pro grauibus criminibus inferre licet, non pro leuibus caussis, *can. nullus. 11. q. 3.* non quidem à quolibet sacerdote, sed ab Episcopo tantùm, vnde Mucro Episcopi dicitur, *can. visis. 16. q. 2.* vel à Prælato, aut Præposito, dicto *can. corripiantur,* vel Plebano, *cap. 3. de offic. ordin. can. nemo. 2. q. 1.* Abbas verò Monachos suos excommunicare potest, *cap. cùm in Ecclesiis, sup. de maiorit. & obedient.* vel etiam iis, quibus ex iure singulari & priuilegio id concessum est, vt in *Epist.* Innocentij III. *137. & 147. lib. 1.* in qua Monachis S. Mariæ Virziliacensis candelis accensis excommunicare concedit; Hæc est excõmunicatio major, anathematis sententia, quæ fit candelis accensis, quas sacerdotes præ manibus tenentes in cõnclusione extinguunt, & pedibus conculcant, *can. debent. 11. q. 3.* jure quidem communi huiusmodi excommunicationem concessam tantùm fuisse Episcopis dubium non est, scilicet tam majorem, quàm minorem; licèt olim anathematis sententiam ferre non potuerint sinè conscientia Archiepiscopi, vel Metropolitani, aut cum iudicio aliorum Episcoporum, *can. nemo. 11. q. 3.* ideóque Synodos Prouinciales congregare moris erat bis in anno, vt illic excommunicationũ causæ & quæstiones discuterentur, quia sæpè pro leuibus delictis sententiã ferebant, *can. 5. Concilij Nicæni, can. habeatur. 14. & can. 6. Synodi Antioch.* quum tamen, vt dixi, non debeat ferri nisi pro grauibus criminibus, pro quibus plectendis leges ciuiles pœnam mortis infligunt. Sed nec minorem excommunicationem ferre potest Episcopus solus sinè consilio clericorum, sinè consensu Capituli, *cap. quæsiuit. sup. de his quæ fiunt à*

Episcopo, *cap. quicumque, eod. in 6.* Et hæc quidem quæ dicta sunt intelligi debẽt de excõmunicatione tam maiore, quàm minori, sinè causâ cognitâ à iudice lata fuerit, solennibus iuris obseruatis, siue à lege, vel canone; quoties nẽpe ipso facto, & ipso iure excõmunicatio incurritur, vulgò canon latæ sententiæ dicitur; verbi gratia, siquis clericum percusserit, in *cap. contigit. cap. relatum, & aliis. h. t.* quod & latè exemplis declarat glossa in *cap. eos. h. t. in 6.* Et hæc fertur sinè tribus edictis, & monitionibus, *cap. reprehensibilis. sup. de appellat.* Non verò est canõ latæ sententiæ quando fertur sub interminatione, seu comminatione, & verba, *ipso facto*, vel, *ipso iure*, absunt, *vt cap. vnico. de bigamis. in 6.* nam tunc sententiâ, & tribus edictis opus est, *cap. relatum. in fine, sup. de Iure patronat.* vel etiam est canon latæ sententiæ, etsi hæc verba *ipso iure, ipso facto absint*, si tamen hæc subsint, *anathema esto*, quę sunt præsentis temporis, *can. 1. & 2. 24. q. 1.* Porrò excommunicationis præsertim publicæ vis est, vt non solum à communione & consortio fidelium, & ab Ecclesia arceat, sed etiam ab omnibus officiis, non tantùm Ecclesiasticis, sed etiam ciuilibus: nec enim excommunicatus eligi potest ad vllam dignitatem, ad Imperium, ad Pontificatum, *cap. venerabilem. sup. de elect.* non potest esse Iudex, *cap. ad probandum de sentent. & re iudic.* nec potest agere in iudicio, repellitur enim per exceptionem, *cap. prudentiam. sup. de officio iudicis deleg.* nec accusare, *cap. olim. sup. de accusat.* Quapropter vt pleniùs ab omnibus commerciis arcerentur, & omnibus innotescerent excommunicati; solebat sententia publicè promulgari, exemplo sumpto à veteri Ecclesia, in qua excommunicatorum nomina publicè in triuiis & propyleis describebantur, vt in excommunicatione Polycratis, & aliorum Episcoporum Asiæ, apud Eusebium, *lib. 5. cap. 25.* vel voce Præconis, quod fecit Cornelius Papa contra Nouatum apud eundem, *lib. 6. cap. 43.* In Concilio Antioch. Paulus Samosatensis Episcopus proclamatus fuit ἀποσυνάγωγος. ita Lucianus apud Theodoretum. Athenienses olim in chartis describebant eos, quos ab Areopago arcebant, hoc dicebatur ἐκπεφυλοφορῆσαι, à tribu remotus, ἐκπεφυλοφορημένος apud Polluc. *lib. 3. cap. 4.* Diuersum morem refert Nicephorus *lib. 4. cap. 38.* in clero fuisse obseruatum, vt diebus Dominicis clericorum omnium nominibus pro ambone à Diacono recitatis, segregatorum nulla fieret mentio, vt qui indigni haberentur, quorum Ecclesia mentionem faceret, & vt saltem eo silentio ab omnibus agnoscerentur, vt refert D. Augustinus *Epist. 128.* & dixi *sup. tit. de cleric. excomm.* & ita exosi omnibus forent, vt etiam priuilegiati cum eis versari non deberent, *cap. cùm plantare. sup.*

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

Tit. XL.

AD exemplum Iuris Ciuilis corpus Canonicum clauditur titulis de verborum significatione, & de regulis Iuris, qui pertinent ad omnes materias, & partes Iuris Canonici; nulla enim pars est, in qua sæpius rerum & causarum quæstio, cognitio, & intellectus ex verbis ipsis nõ desumantur. Verba instituta sunt, per quæ quisque in alterius notitiã cogitationes suas proferat, inquit D. Augustinus, *in can. is autem. 22. q. 2.* & feruntur ex ipsis naturæ principiis, vt ait Tullius 3. *Offic.* quæ tamen propria sunt vnicuique arti, vel scientiæ: *Dialectici & Physici verbis vtuntur propriis: Geometræ, Musici, Grammatici etiã more loquuntur suo; item ipsæ Rhetorum artes verbis in dicendo quasi priuatis vtuntur ac suis*, inquit idem Tullius initio *lib. 3. de finibus.* Ità Canones propriam habent verborum significationem, quam ex causis ipsis & rebus depromunt, quibus verba seruiunt, *cap. 6. h. t.* Ideò non tam proprietas, quàm sensus plerumque attendi debet, ne veritati præiudicium fiat, *cap. 8. h. t.* Exemplum præbet Pontifex in *cap. secundo* 41. *de appellat. sup.* an hæc verba, *appellatione remotâ*, vni articulo apposita, ad alios eiusdem causæ articulos referri debeãt, quod ex consilio iuris & rationis pendere dicit: eodem modo quo *in can. 1. Apostol.* χειροτονία, id est, *electio*, sumitur pro χειροθεσία, quæ est *ordinatio*, siue *manus impositio*; & in *can. 13. Synodi Carthag.* vt & annotat Balsamo. Aliquando non tam sensus spectatur, quàm vsus communis loquendi: vt si vnus contrahentium dolum adhibeat, secundùm sensum alterius verba sunt intelligenda, *cap. ex litteris. sup. de sponsalibus.* Vel si vterque dolum adhibeat, secundùm communẽ vsum: in *cap. ad audientiam. sup. de decimis.* Cùm priuilegium decimarum pro laboribus indulgetur, non debent intelligi labores pro noualibus, sed pro omni agrorum cultura: sicut & in *cap. Tua.* nomine beneficij communiter intelliguntur præbendæ, & quæuis maiora & minora beneficia, *cap. penult. h. t.* nomine Clericorum non tantùm Canonici, sed & omnes alij Clerici, *cap. cùm tibi. h. t.* Et superiori titulo diximus, *Anathema*, quod propriè maiorem excommunicationem notat, sumi aliquando pro minori, pro suspensione, pro interdicto; & ità anathema prout est maior excommunicatio dicitur

prolixius anathema, ad differentiam minoris, *can. hæc huius.* 12. *q.* 2. Aliquando verò secundùm veram & germanam significationem verba cum effectu accipiuntur, vt de residentibus in Ecclesia dicitur, in *cap. relatum, sup. de Cleric. non residentib.* sæpiùs etiam idem verbũ duplicem & diuersam habet significationem; veluti *Canon*, significat *pensionem, tit. de Canone frumentario vrbis Romæ:* aliàs & veriùs significat regulam. Quæ omnia discernenda sunt ex vi & serie orationis, secundum quæstionem propositam & circumstantias: vt *cap. cùm Clerici. eod.* per Ecclesiam intelligitur non vniuersus Clerus, sed Capitulum cum Episcopo, propter hanc verborum seriem; *Ero obediens Episcopo, & Ecclesiæ Placentinæ*, quæ sensum restringunt ad Episcopum & Capitulum tantùm. Non verò quilibet sensum dare potest verbis, sed is interpretandi facultatem habet qui habet constituendi, sicut Prætor qui habet potestatem emendandi, corrigendi, supplẽdi, ac etiam interpretandi iuris, §. 1. *Instit. de bono. possess. l. in prætoriis, ff. de prætor. stipulat.* Hoc ius ad summum Põtificem spectat, *cap. inter alia. de sent. excommunic.* vel ad eos quibus facultas ab eo concessa est, vt est legatus, *cap.* 1. *de postulat. Prælat.* sicut etiam Iudex, *cap. cùm dilecti. sup. de donat.* quod tamen est moderatè accipiendum, vt quoties interpretatio causam tãtùm respicit, de qua vertitur quæstio inter partes, possit interpretationem suam interponere; non verò si interpretatio statuat ius generale, *cap. final. supr. de constit.* quæ distinctio vulgò ab interpretibus affertur.

DE REGVLIS IVRIS.

TIT. XLI.

NVLLVM ius, vel corpus dici potest, quod non certis regulis & definitionibus constet; ideò postremò additur hic Titulus, quo Regulæ exponuntur, quæ non iura specialia, sed publica continent, & quæ nascuntur ex iis quæ sæpius fieri solent; sicut ius antiquum apud Iurisconsultos dicitur, quo iam diu populus Romanus est vsus. Et in hoc iure regula dicitur, quod constitutum est, & seruari debet ab omnibus: sic Regulæ, seu Constitutiones generales Apostolorum, dicuntur Canones; & quæcumque non vni tantùm Ecclesiæ, sed pluribus congruunt, *Commune præceptum*, vt loquuntur Iurisconsulti, & Demosthenes *Oratione in Aristogitonem* κοινὸν πρόσταγμα ᾧ πάντας πρ-

στήχει πείθεσθαι, id est, *cui omnes obtemperare oportet. Præcepta Euangelica*, Sanctorum Patrum Decreta, *can. sicut.* 14. *dist.* Talia sunt Baptismi & Corporis Christi conficiendi formulæ, *can. propriè. de consecrat. dist.* 4. *& can. accipite. dist.* 2. & aliæ similes Regulæ, quæ semper & assiduè constãtes sunt, nec vllo modo mutari possunt. Aliæ quæ pro necessitate & euentu vertuntur, & euertũtur vt in *cap.* 4. *h. t.* Qui ob ægritudinem fiegerit votum, non ideò peccare. Ideóque optimè dixit Iabolenus, omnem definitionem in iure periculosam esse. Nihil autem aliud est definitio, quàm Canon, siue Regula, quàm constitutio: ὅρον γὰρ τὸν κανόνα ἢ τὸν ὅρον λέγει, id est, *definitionis enim nomine canonem & constitutionem intelligit*, ait Zonaras in *can.* 19. *Synodi Neocæsariens.* sicut Papinianus libros suos & Modestinus Definitionum dixerunt, quos Vlpianus Regularum, Paulus sententiarum, quia & sententia pro Regula sumitur, *l. Iulianus. de condit. & demonstrat. & l.* 8. *de liber. & posthum. can. Apostolicæ.* 35. *q.* 9. & rectè dixit Iabolenus, omnem definitionem, quia nulla ferè est quæ destrui non possit, tum ob diuersitatẽ circumstantiarum, cum ob euentum & casum: quod faciliùs habet locum in iure Ciuili, quàm Pontificio; si quidem Regulæ iuris ciuilis conditæ sunt ab Imperatoribus, pro ratione temporum, & prout ambitio, vel auaritia, vel libido in illis dominabantur. At non ità hoc iure, in quo maxima pars Regularum, fundamentum capit ex fide Christiana, quam Sospitator noster, ac eius Apostoli, & Discipuli nobis reliquerunt, quas sinè sacrilegio, sinè hæresi, & blasphemia impugnare, mutare, vel contemnere non possumus, *can. hæ vestræ.* 11. *dist.* Quædam verò huiusmodi sunt, vt pro consuetudine regionum, locorum, vel Ecclesiarum regantur, quæ non pugnant cum fide orthodoxa, *can. sunt sancta, can. nos consuetudinem* 12. *dist.* vt sunt statuta, & ordinationes vnius prouinciæ, vel Primatus, *can. de iis.* 12. *dist.* Quæ licèt sunt ius singulare, tamen ad ius commune trahuntur; veluti in *can.* 1. *Synodi Constantinop.* Monasteriorũ cura & iurisdictio regulariter pertinet ad Episcopum, nec laici id sibi arrogare possunt; priuilegiis tamen & indultis contrariũ fieri videmus, vt dixi *tit. de priuilegiis.* Ita quoque Decimæ quæ sunt iuris diuini, & tantùm debentur personis Ecclesiasticis; tamen & à laicis possideri iam etiam diximus. Et hæc sufficiant ad explanationem huius libri.

FINIS.

RERVM, ET VERBORVM, QVÆ IN HIS PARATITLIS CONTINENTVR INDEX LOCVPLETISSIMVS, SERIE ALPHABETICA DIGESTVS.

Numerus Paginam indicat.

A

INDEX ALPHABETICVS.

Archidiaconi

Ooo

E

F

Gratiæ

K

L

M

N

O

INDEX ALPHABETICVS

P

Sal in

V

FINIS.